Mötesbok: Kommunstyrelsen (2026-09-15)

Kommunstyrelsen

Datum: 2026-09-15

Plats: Kommunstyrelsens sammanträdesrum

Kommentar:

Dagordning

Bolagsinformation

141/26 Bolagsinformation 2026: Upab 3

Beslutsärenden

142/26 Nämndinitiativ: Förstudie om centrumbildandefunktioner samt patientboende; Hans Lindberg (S) 4

143/26 Svar på nämndinitiativ: Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun; Hans Lindberg (S) 8

144/26 Svar på remiss: Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete 32

145/26 Svar på remiss: En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott 75

146/26 Svar på remiss: Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad 105

147/26 Dispens från regler gällande dygnsvila 163

148/26 Beslut om fullmakt 178

149/26 Finans- och kraftrapport, maj 2026 181

150/26 Finans- och kraftrapport juni 2026 189

151/26 Finans- och kraftrapport juli 2026 197

152/26 Anmälan av delegationsbeslut 2026-09-15 205

Till KF

153/26 Motion 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling: Stefan Nordström (M) 213

154/26 Motion 5/2026: Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer 386

155/26 Motion 9/2026: Starta en ny returbutik i Umeå; Daniell Anderson (V) och Bore Sköld (V) 414

156/26 Nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB 424

Information

157/26 Stadsdirektören informerar 2026-09-15 496

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-09-07

Kommunstyrelsen

Diarienr: KS-2026/00032

Bolagsinformation 2026: Upab

Förslag till beslut

Ärendebeskrivning

Som en del i kommunstyrelsens uppsiktsplikt över bolagen inbjuds verkställande direktör eller annan representant för bolaget att redovisa hur verksamheten har planerats och genomförts utifrån generella och specifika ägardirektiv samt destinerade inriktningsmål och beskriva framtida utmaningar/möjligheter.

Presentationen ska vara max 15 minuter och sedan avsätts tid för frågor.

Bolagsinformation lämnas av vd Annika Ljungblad.

Beslutsunderlag

Beredningsansvariga

Beslutet ska skickas till

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-27

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00827

Nämndinitiativ: Förstudie om centrumbildandefunktioner samt patientboende; Hans Lindberg (S)

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att nämndinitiativet överlämnas till stadsledningskontoret för beredning.

Ärendebeskrivning
Umeå kommuns byggnadsnämnd har under våren beslutat om att påbörja arbetet med planprogram för Universitetsstaden. Syftet är att inom området skapa planmässiga förutsättningar för bostäder, centrum, universitet och högskola, vård, centrum, park med mera. Till detta kommer behov av att hantera ett antal frågor i ett större perspektiv, som skyfall, trafik, grön- och bebyggelsestruktur, mobilitet och parkering, kollektivtrafikens förutsättningar, pågående detaljplaner och planbesked. (Inom programområdet finns positiva planbesked för Lappkastet 2, Tunnelbacken 3 och Stadsliden 6:6 - mot Strombergs väg. Diarienummer BN-2026/00042.)

Strax utanför planprogrammets avgränsning finns idag hotell Björken där verksamhet bedrivs idag i form av hotell och restaurangverksamhet. Platsen är av strategisk karaktär i den framtida universitetsstaden. Det finns därför behov att titta även på den verksamheten för att se hur det kan bidra till helheten.

Beskrivning:
Att utreda möjligheterna för Region Västerbotten och Umeå kommun att skapa ett center med fokus på äldres behov i nära anslutning till Norrlands universitetssjukhus, samt för regionen att bedriva verksamhet för patientboende. Även kartlägga vilka utmaningar och förutsättningar det finns för att kunna bedriva en sådan verksamhet.

Regionens behov:
- Patientboende med närhet till Norrlands universitetssjukhus

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00827

- Hälsocentral för de östra stadsdelarna i Umeå kommun
- Möjligheter att utveckla rehabilitering för äldre i samverkan med kommunen

Kommunens behov:

- Undersöka möjligheterna till någon form av centrumbildning för sjukhus- och universitetsområdet med fokus på äldres välfärd, trygghet och säkerhet.
- Undersöka möjligheter till verksamhetsutveckling och innovation av kommunens- och regionens förebyggande- och rehabiliteringsinsatser för äldre.

Kartläggning av utmaningar och förutsättningar:

- Respektive verksamhets behov av funktioner
- Ägandeförhållanden av fastigheten – dialog med berörda aktör/aktörer i fastigheten
- Ekonomiska förutsättningar
- Möjligheter för ytterligare aktör/aktörer att bedriva verksamhet, som med fördel kan dra nytta av övriga verksamheter i huset. Förslagsvis forskning kopplad till äldres välfärd där dialog med Umeå universitet ska initieras.

Beslutsunderlag

Nämndinitiativet.

Beslutet ska skickas till

Stadsdirektör

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 276

Diarienr: KS-2026/00827

Nämndinitiativ: Förstudie om centrumbildandefunktioner samt patientboende; Hans Lindberg (S)

Beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att nämndinitiativet överlämnas till stadsledningskontoret för beredning.

Ärendebeskrivning

Umeå kommuns byggnadsnämnd har under våren beslutat om att påbörja arbetet med planprogram för Universitetsstaden. Syftet är att inom området skapa planmässiga förutsättningar för bostäder, centrum, universitet och högskola, vård, centrum, park med mera. Till detta kommer behov av att hantera ett antal frågor i ett större perspektiv, som skyfall, trafik, grön- och bebyggelsestruktur, mobilitet och parkering, kollektivtrafikens förutsättningar, pågående detaljplaner och planbesked. (Inom programområdet finns positiva planbesked för Lappkastet 2, Tunnelbacken 3 och Stadsliden 6:6 - mot Strombergs väg. Diarienummer BN-2026/00042.)

Strax utanför planprogrammets avgränsning finns idag hotell Björken där verksamhet bedrivs idag i form av hotell och restaurangverksamhet. Platsen är av strategisk karaktär i den framtida universitetsstaden. Det finns därför behov att titta även på den verksamheten för att se hur det kan bidra till helheten.

Beskrivning:
Att utreda möjligheterna för Region Västerbotten och Umeå kommun att skapa ett center med fokus på äldres behov i nära anslutning till Norrlands universitetssjukhus, samt för regionen att bedriva verksamhet

för patientboende. Även kartlägga vilka utmaningar och förutsättningar det finns för att kunna bedriva en sådan verksamhet.

Regionens behov:

- Patientboende med närhet till Norrlands universitetssjukhus
- Hälsocentral för de östra stadsdelarna i Umeå kommun
- Möjligheter att utveckla rehabilitering för äldre i samverkan med kommunen

Kommunens behov:

- Undersöka möjligheterna till någon form av centrumbildning för sjukhus- och universitetsområdet med fokus på äldres välfärd, trygghet och säkerhet.
- Undersöka möjligheter till verksamhetsutveckling och innovation av kommunens- och regionens förebyggande- och rehabiliteringsinsatser för äldre.

Kartläggning av utmaningar och förutsättningar:

- Respektive verksamhets behov av funktioner
- Ägandeförhållanden av fastigheten – dialog med berörda aktör/aktörer i fastigheten
- Ekonomiska förutsättningar
- Möjligheter för ytterligare aktör/aktörer att bedriva verksamhet, som med fördel kan dra nytta av övriga verksamheter i huset. Förslagsvis forskning kopplad till äldres välfärd där dialog med Umeå universitet ska initieras.

Beslutsunderlag

Nämndinitiativet.

Beslutet ska skickas till
Stadsdirektör

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-05-20

Kommunstyrelsen

Diarienr: KS-2025/00672

Nämndinitiativ: Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun; Hans Lindberg (S)

Förslag till beslut

1. att godkänna rapporten *Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun* som svar på nämndinitiativet.
2. att uppdra till berörda nämnder att inom ramen för ordinarie verksamhetsplanering beakta rapportens föreslagna åtgärder.
3. att det fortsatta arbetet mot antisemitism och för att stärka judiskt liv ska integreras i kommunens ordinarie styrning, uppföljning och minoritetspolitiska arbete.

Ärendebeskrivning

Kommunstyrelsen har fått i uppdrag att besvara nämndinitiativet *Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun*. Uppdraget har omfattat att genomlysa kommunens befintliga arbete mot antisemitism och hatbrott, analysera behov av ytterligare åtgärder samt lämna förslag på fortsatt utveckling.

En rapport har tagits fram av Stadsledningskontoret. Rapporten bygger på genomgång av nationella strategier och kunskapsunderlag, dialog med representanter för den judiska gruppen i Umeå, omvärldsanalys samt kartläggning av kommunens pågående arbete inom bland annat minoritetspolitik, skola, kultur, trygghet/säkerhet(?) och brottsförebyggande arbete.

Genomlysningen visar att Umeå kommun redan bedriver ett omfattande arbete som berör antisemitism, diskriminering, nationella minoriteter, trygghet/säkerhet (?) och våldsbejakande extremism. Arbetet bedrivs främst inom befintliga strukturer, exempelvis genom skolans värdegrundsarbete, minoritetspolitiken, kulturverksamheter och det brottsförebyggande arbetet.

Rapporten visar samtidigt att antisemitismens särskilda uttryck behöver synliggöras tydligare. Lokala judiska röster beskriver ökad otrygghet, särskilt kopplat till synlighet, sociala medier och samhällsklimat. Skillnaden

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2025/00088

mellan den officiella bilden och den upplevda utsattheten behöver tas på allvar.

Rapporten föreslår bland annat att kommunen:

- stärker nulägesbilden genom bättre kunskapsunderlag och ökad samverkan,
- utvecklar dialogen med den judiska minoritetsgruppen,
- fortsätter och utvecklar kunskapshöjande insatser inom skolan,
- stärker skolpersonalens förmåga att upptäcka och hantera antisemitiska uttryck,
- fortsätter arbetet med att synliggöra judiskt liv genom kultur, bibliotek och samverkan med civilsamhället.

Bedömningen är att kommunen inte behöver bygga upp ett nytt parallellt system/en ny strategi för arbetet mot antisemitism. I stället bör befintliga strukturer stärkas, samordnas och tydliggöras inom ramen för kommunens ordinarie styrning och uppföljning.

Beslutsunderlag

Länk till rapporten

Beredningsansvariga

Aino Dahl	Magnus Burvall
Minoritetssamordnare	Strategischef
Strategisk utveckling	Strategisk utveckling

Beslutet ska skickas till

- Kommunstyrelsen
- För- och grundskolenämnden
- Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden
- Kulturnämnden
- Fritidsnämnden
- Säkerhetsavdelningen

Förnamn, Efternamn	Aino Dahl
Befattning	Minoritetssamordnare

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2025/00088

Antisemitism och hatbrott

Förstärkta insatser i Umeå kommun 2026

UMEÅ KOMMUN

www.umea.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning 3

Inledning 4

Lagstiftning och ansvar för nationella minoriteters rättigheter 4

Sveriges strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism 5

- Begrepp som används inom detta område 5
  - Nationella minoriteter och minoritetsspråk 5
  - Den judiska minoriteten – vem är jude? 5
  - Vad är antisemitism? 5
  - Hatbrott 5

Förutsättningar för det judiska livet 6

- Barn och unga är särskilt utsatta 8

Judiska röster i Umeå 8

Förekomst av anmälda hatbrott 10

- Anmälningar kopplade till antisemitism i lokalpolisområde Umeå 10

Så arbetar Umeå kommun med nationella minoriteter 11

- Kommunstyrelsen 11
  - Samordning och samråd 11
  - Brottsförebyggande arbete 11
- För- och grundskolenämnden samt Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden 12
- Kulturnämnden 13
- Fritidsnämnden 13

Omvärldsanalys 14

- Jämförande översikt – Kommunernas arbete mot antisemitism 14

Analys och slutsatser 15

Förslag på åtgärder och fortsatt arbete 16

- Styrning 16
- Föreslagna åtgärder 16

Stärka nulägesbilden genom data och ökad samverkan 16

Kunskapshöjande aktiviteter 16

Synlighet och delaktighet 16

Produktion

Text och analys:
Aino Dahl, Cecilia Ravry, Fredrik Holmgren, Magnus Burvall, Umeå kommun.

Kontakt: strategiskutveckling@umea.se

Grafisk form: Mia Han, Kommunikation, Umeå kommun.

Foto: Fredrik Larsson, Philip Avesand / Visit Umeå, Lieselotte Van Der Meijs / Scandinav, Plattform / Johnér.

Besök vår webbplats: www.umea.se

Sammanfattning

Rapporten har tagits fram med anledning av nämndinitiativet om förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå. Den redovisar kommunens befintliga arbete, lokala erfarenheter från dialog med den judiska gruppen, nationella kunskapsunderlag, omvärldsbevakning och förslag till fortsatt utveckling.

Genomlysningen visar att Umeå kommun redan bedriver ett brett arbete som berör antisemitism, hatbrott, diskriminering, nationella minoriteter, trygghet och våldsbejakande extremism. Arbetet är främst integrerat i befintliga strukturer, exempelvis minoritetsarbetet, skolans värdegrunds- och likabehandlingsuppdrag, kulturverksamheten och det brottsförebyggande arbetet. Det är en styrka, men analysen visar också att antisemitismens särskilda uttryck behöver synliggöras tydligare.

En central slutsats är att anmälda hatbrott inte ger hela bilden av judars utsatthet i Umeå. Lokala judiska röster beskriver ökad otrygghet, särskilt kopplat till synlighet, sociala medier och samhällsklimat. Eftersom det saknas en formell judisk förening eller församling i Umeå behöver kommunen fortsätta utveckla en trygg, långsiktig och relationsbaserad dialog med den judiska gruppen.

Rapporten föreslår att kommunen stärker nulägesbilden genom bättre kunskapsunderlag och fler datakällor, utvecklar samverkan med den judiska minoritetsgruppen, fortsätter kunskapshöjande insatser för barn, unga och skolpersonal samt stärker arbetet med att synliggöra judiskt liv genom kultur, utbildning och civilsamhällessamverkan. Arbetet bör inordnas i kommunens ordinarie styrning och uppföljning, snarare än organiseras som en separat, parallell struktur.

Inledning

Denna rapport syftar till att besvara nämndinitiativet KS-2025/00672: Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå.

Uppdraget innebär i korthet att Stadsledningskontoret ska:

- ta fram en åtgärdsplan för att motverka antisemitiska hatbrott och andra former av hatbrott samt stärka samhällets stöd till dem som drabbas.
- ta fram förslag på förstärkta kunskapshöjande insatser om antisemitism i kommunen.
- genomlysa de insatser som i dag vidtas mot antisemitism och föreslå kompletterande åtgärder för att utveckla arbetet.
- genomlysa de insatser som kommunen, i samverkan med Polismyndigheten och andra aktörer, vidtar för att förhindra framväxten av våldsbejakande antisemitiska och rasistiska rörelser samt radikalisering av unga in i dessa miljöer. Uppdraget omfattar också att föreslå kompletterande åtgärder för att utveckla arbetet.
- ta fram ett förslag till strategi för att främja judiskt liv i Umeå. Detta bör göras inom ramen för den pågående dialogen mellan kommunen, regionen och företrädare för den judiska gruppen i Umeå.

Umeå vill vara en inkluderande kommun och växa med fokus på social hållbarhet och det goda livet för alla. För att nå och upprätthålla kommunens strategiska mål om inkludering arbetar Umeå systematiskt för att förebygga och motverka diskriminering och kränkande behandling. Antisemitism är en form av rasism och kan kopplas till diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet samt till religion eller annan trosuppfattning. Även om nämndinitiativet särskilt handlar om antisemitism hänger arbetet samman med kommunens bredare arbete mot diskriminering och kränkande behandling.

Lagstiftning och ansvar för nationella minoriteters rättigheter

Umeå kommun arbetar aktivt för att stärka och utveckla rättigheterna för de nationella minoriteterna och urfolket samerna. Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska skydda Sveriges nationella minoriteter, stärka deras möjligheter till inflytande och främja minoritetsspråken och minoriteternas kultur. I enlighet med lagen har kommunen, tillsammans med de nationella minoriteterna, tagit fram mål och riktlinjer som lägger grunden för ett långsiktigt, samordnat och kvalitativt arbete. Lagen berör hela kommunens organisation, från nämnder till verksamheter, och bidrar till tydlighet i ansvar, riktning och ambitionsnivå.

Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för det strategiska arbetet med minoritetsfrågor samt för att samordna nämndernas insatser. För arbetet med den judiska gruppen finns även en nationell strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. I Umeå pågår dialog med företrädare för den judiska gruppen, men det finns i dag ingen formell lokal organisering, exempelvis i form av en judisk förening eller församling.

Sveriges strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism

Regeringen har beslutat om en nationell strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. Strategin ska skapa en struktur för det nationella arbetet under perioden 2025–2034. Målet är ett mer samordnat och målinriktat arbete som ger bättre förutsättningar för judiskt liv i Sverige. Judar ska kunna leva öppet, tryggt och fritt, och samhällets kunskap om judiskt liv och antisemitism ska öka.[1]

Strategin bygger på tre huvudområden:

1. Kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv.
2. Svenskt-judiskt kulturarv och judisk kultur.
3. Trygghet och öppenhet – arbetet mot antisemitism.

När regeringen presenterade strategin i maj 2025 lyftes den judiska kulturen fram som en värdefull och självklar del av det svenska kulturarvet och samhället. Det ska vara självklart att judar kan leva tryggt i Sverige.

Många svenska judar beskriver i dag antisemitismen som det största hindret för att fullt ut kunna leva ett judiskt liv i Sverige. Antisemitismen har ökat och behöver mötas med tydliga åtgärder. Strategin ska ge en struktur för det nationella arbetet, stärka förutsättningarna för judiskt liv och motverka antisemitism. Den berör flera politikområden, myndigheter och aktörer, och förutsätter att flera delar av samhället engageras.

Begrepp som används inom detta område

För att underlätta läsningen ges här en kort förklaring av centrala begrepp inom minoritetsarbete, antisemitism och våldsbejakande extremism.

Nationella minoriteter och minoritetsspråk

Enligt minoritetslagen är Sveriges nationella minoriteter judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Detta följer av Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. I språklagen anges att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

Vad är antisemitism?

Sveriges regering har ställt sig bakom Internationella alliansen för hågkomst av Förintelsens (IHRA) icke rättsligt bindande arbetsdefinition av antisemitism. Enligt definitionen är antisemitism ”en bestämd uppfattning om judar som kan uttryckas som hat mot judar. Språkliga och fysiska uttryck för antisemitism kan riktas mot judiska eller icke-judiska personer och/eller deras egendom samt mot judiska institutioner och religiösa samlingsplatser”.

Den judiska minoriteten – vem är jude?

Självidentifikation är grundprincipen för tillhörighet till de fem nationella minoriteterna i Sverige enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Det innebär att individen själv avgör sin gruppstillhörighet utifrån etnisk eller kulturell förankring. Det finns inget krav på att bevisa tillhörigheten.

Hatbrott

Hatbrott är brott där motivet är att kränka någon utifrån gärningspersonens uppfattning om en person, folkgrupp eller annan sådan grupp. Motivet kan exempelvis vara kopplat till ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, kön, könsidentitet eller könsuttryck. Hatbrott är ingen egen brottsrubricering i lagboken. Hatbrott regleras främst genom brottsbalken (1962:700), bland annat genom bestämmelserna om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § BrB) och olaga diskriminering (16 kap. 9 § BrB).

[1] *Regeringskansliet, www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/kulturdepartementet/strategi-judiskt-liv-tillganglig.pdf, 2026-04-23.*

Förutsättningar för det judiska livet i Sverige

Den judiska minoriteten i Sverige befinner sig i en situation där antisemitism, både uttalad och subtil, skapar otrygghet, självcensur och begränsar möjligheten att leva ett öppet judiskt liv. Utan långsiktiga, kunskapsbaserade och strukturella insatser riskerar antisemitismen att normaliseras, samtidigt som judiskt liv osynliggörs eller trängs tillbaka i det offentliga rummet. För den judiska gruppen är det viktigt att identitet och kultur kan komma till uttryck utan risk för hot, hat och kränkningar. Detta beskrivs bland annat i regeringens Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige.

Trots att judiskt liv har funnits i Sverige i över 250 år präglas många judars vardag i dag av otrygghet, begränsad handlingsfrihet och anpassning till antisemitism.

Många svenska judar beskriver antisemitismen som det enskilt största hindret för att fullt ut kunna leva ett judiskt liv i Sverige. Antisemitismen utgör ett hot både mot enskilda och mot det demokratiska samhället.[2]

Antisemitismen med dess mångahundraåriga historia i Europa är ett hot både mot den judiska minoriteten och mot demokratin. Antisemitismen tenderar också att aktiveras av politiska händelser i omvärlden, särskilt kopplade till konflikter mellan Israel och andra länder i Mellanöstern. I samband med kriget mellan Israel och Hamas i Gaza, som inleddes med terrorattacken mot Israel den 7 oktober 2023, har såväl media som judiska organisationer vittnat om ökad utsatthet för antisemitism.[3]

Det finns flera studier som visar att politiska och våldsamma händelser kopplade till konflikten mellan Israel och Palestina kan bidra till att förstärka och aktivera antisemitiska attityder och hatbrott mot judar i diasporan.[4]

Eftersom antisemitism förekommer i många olika grupper i samhället är det viktigt att antisemitism förstås som ett brett samhällsproblem som involverar flera olika typer av grupper, politiska positioner och miljöer.[5]

En attitydundersökning från 2024 visar att antisemitismen globalt sett har ökat, men att nivåerna i Sverige är jämförelsevis låga, även i förhållande till nordiska länderna (Anti Defamation League 2025). Enligt undersökningen har 5 procent av den vuxna befolkningen i Sverige starkare antisemitiska inställningar än övriga befolkningen, vilket ligger i linje med en undersökning som Forum för levande historia gjorde 2020. Resultaten ska dock inte tolkas som att antisemitism är ett marginellt problem i det svenska samhället.[6]

Förekomsten av antisemitiska föreställningar och ökningen av hatbrott riktade mot judar innebär att det har blivit svårare att leva tryggt och säkert som jude i Sverige idag, både för enskilda medborgare och för judiska organisationer. Bristen, eller den upplevda bristen, på trygghet och säkerhet och risken för att utsättas för hat eller hot begränsar många judars möjligheter att leva ett judiskt vardagsliv och att öppet uttrycka sin judiska identitet.[7]

---

2 *Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 2.*
3 *Brottsförebyggande rådet, Antisemitiska hatbrott. Samtida erfarenheter från judiska församlingar och organisationer. Rapport 2025:9, s 15–16).*
4 *Brottsförebyggande rådet, Antisemitiska hatbrott. Samtida erfarenheter från judiska församlingar och organisationer. Rapport 2025:9, s 27).*
5 *Brottsförebyggande rådet, Antisemitiska hatbrott. Samtida erfarenheter från judiska församlingar och organisationer. Rapport 2025:9, s 24).*
6 *Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 9–10.*
7 *Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 9.*

Detalj av konstverket Lev! © FA+/Bildupphovsrätt (2026).

Oro och rädsla kan ta sig uttryck på flera sätt. FRA:s rapporter från (2013, 2018 och 2024) visar att en stor majoritet av respondenterna ibland, ofta eller alltid undvek att bära eller visa judiska symboler för att minska risken att utsättas för antisemitism. Liknande resultat redovisas av Wigerfelt och Wigerfelt (2015), där flera intervjupersoner svarade att de tvingas reflektera över var och i vilka situationer som den judiska identiteten kan exponeras utan problem, eller att de är försiktiga med att synligt bära traditionella symboler såsom kippa eller judiska smycken.[8]

Vanliga brottstyper är hets mot folkgrupp, skadegörelse, olaga hot och ofredande. Dessa brott sker framför allt i digitala miljöer, i skolan eller på allmän plats, och förövaren är oftast inte känd för offret. Enligt en rapport om trossamfunds säkerhet från Myndigheten för stöd till trossamfund 2025 är bland annat de judiska trossamfunden särskilt utsatta för systematiska och återkommande våldsbrott.[9] Det finns generellt ett stort mörkertal vid utsatthet för hatbrott och många judar väljer att inte polisanmäla incidenter, bland annat för att det upplevs att anmälningsprocessen är svår och sällan leda till leder till fällande dom.[10] Flera undersökningar om antisemitism i digitala miljöer ger en mycket allvarlig bild av läget. Spridningen av antisemitiska budskap av alla slag, konspirationsteorier, förnekelse och förvanskning av Förintelsen är vanligt förekommande på flesta digitala plattformar och forum. Antisemitiska budskap, uttryck och kodord ändras snabbt och anpassas till olika digitala miljöer.[10]

Sammanfattningsvis visar genomgången av studier, undersökningar och intervjuer att antisemitism förekommer både i fysiska och digitala miljöer. Den tenderar också att öka i samband med internationella konflikter.

Antisemitiska uttryck, hot och hatbrott har ökat under senare år, särskilt i samband med internationella händelser kopplade till Israel-Palestinakonflikten. Händelser i Mellanöstern får snabbt genomslag även i Sverige. Det kan leda till att judar i Sverige kollektivt hålls ansvariga för händelser i konflikter som de inte har något ansvar för.

---

8 Brottsförebyggande rådet, Antisemitiska hatbrott. Samtida erfarenheter från judiska församlingar och organisationer. Rapport 2025:9, s 29.
9 Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 10.
10 Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 10.

Barn och unga är särskilt utsatta

Barn och unga är särskilt utsatta för antisemitism eftersom de tillbringar mycket tid i skolan och på sociala medier, som är miljöer där antisemitism ofta förekommer på många olika sätt. Judiska elever har vittnat om verbala och fysiska angrepp samt språkbruk och handlingar som får dem att känna sig utpekade, stressade och ledsna. Även inom högre utbildning förekommer det att judiska studenter utsätts för antisemitism. Enligt företrädare för civilsamhället har otryggheten bland judiska studenter ökat i samband med manifestationer av olika slag vid universitet och högskolor kopplade till kriget i Gaza.[11]

Skolan uppmärksammar inte alltid de antisemitiska uttrycken. Delvis beror det på att personalen i skolan saknar kunskap om antisemitism och hur den tar sig uttryck. Många antisemitiska uttryck kan också uppfattas som generella rasistiska uttryck som inte är specifikt riktade mot någon särskild person och därför blir uttrycken inte heller alltid en anmälan om kränkande behandling eller trakasserier. Arbetet försvåras också av den felaktiga uppfattningen att antisemitism kräver att det förekommer närvaro av personer med judisk identitet. Brist på kunskap, både hos skolor och huvudman gör att antisemitism inte alltid synliggörs.[12]

Oavsett om antisemitiska yttringar görs medvetet eller omedvetet, och oavsett om det görs i närvaro av judar eller inte, bidrar själva yttringarna till att antisemitiska föreställningar reproduceras i skola och samhälle. Det gäller även till synes oskyldig stereotypiserande jargong och ”skämt”. Konspirationstänkande kan på samma sätt vara omedveten antisemitism från sympatisörens sida, samtidigt som spridandet av konspirationsteorier bidrar till antisemitismens fortlevnad.[13]

Judiska röster i Umeå

Umeå kommun har genomfört samråd med alla nationella minoriteter sedan 2011. Med den judiska gruppen genomfördes årliga samråd under perioden 2011–2020. Under de senaste två åren har samråd skett tillsammans med Region Västerbotten. Gruppen har också medverkat i fokusgruppsarbetet när kommunen arbetade med samrådsprocessen under 2023.

Under de senaste två åren har personer ur den judiska gruppen i Umeå bjudits in till samråd via personliga kontakter eller efter att de själva sökt kontakt med kommunen. Syftet har varit att skapa en långsiktig dialog och samverkan om trygghet, inkludering och främjande av judiskt liv i regionen och kommunen. I samråden har frågor om trygghet, säkerhet, kunskap och utbildning varit centrala. Eftersom det saknas en formell organisering kring judiska frågor i Umeå sker dialogen med enskilda individer.

Bland deltagarna finns återkommande beskrivningar av ökad otrygghet, särskilt kopplad till antisemitiska uttryck i sociala medier. Deltagarna betonar behovet av regelbunden dialog med kommunen om trygghet och säkerhet. Trygghetsfrågan är högt prioriterad. Samtalen i samråden har också lett till tydligare gemensamma åtgärder, bland annat önskemål om utbildningsinsatser. Samtidigt kvarstår oro kopplad till synlighet, trygghet och samhällsklimat. Synpunkterna liknar dem som framkommer i den enkätundersökning som kommunen tagit del av från gruppen.

”Det vore bra om kommunen kunde kartlägga antisemitismen i Umeå så att föräldrarna kan känna sig tryggare.”

”Oron kan komma till ytan när jag som judisk person i Umeå får höra: –Jag har inget emot judar, men sionister borde mördas.”

11 *Regeringskansliet, Strategi för att stärka judiskt liv och motverka antisemitism i Sverige. 2025, s 10.*
12 *Skolverket, Antisemitism i skolan, Rapport 2025:28, s 7.*
13 *Skolverket, Antisemitism i skolan, Rapport 2025:28, s 30.*

Det finns enighet om att skolan är den viktigaste arenan för att motverka fördomar. Judiska röster i Umeå uttrycker att de gärna gör skolbesök, men att de känner sig mer osäkra nu på grund av världsläget. Det är viktigt att höja kunskapsnivån om nationella minoriteter i allmänhet och om den judiska gruppen i synnerhet. Flera personer ur den judiska gruppen bedömer att många i Umeå aldrig har träffat en judisk person, vilket kan göra det lättare för fördomar att spridas och få fäste. I samtalen har förslag lyfts om studiedagar och utbildningar för lärare om judendom och antisemitism. Det har också framförts önskemål om ökat synliggörande i samhället. Inslag av judisk kultur och aktiviteter bör även rikta sig till majoritetsbefolkningen, så att synlighet och kunskapsspridning kan stärkas utan att den judiska gruppen pekas ut.

Kommunen har även tagit del av en enkätundersökning som en grupp inom den judiska befolkningen i Umeå genomförde den 1 december 2024. Enkäten fick 22 svar. Förslag och reflektioner från enkäten handlade bland annat om:

- trygghetsfrågor.
- vilket språk som bör prioriteras: hebreiska och/eller jiddisch.
- uppmärksammande av judiska högtider, med hänvisning till Region Västerbotten och Umeå kommun.
- hur myndigheter bäst kan främja judisk kultur i Umeå, exempelvis genom att stödja utvecklingen av mer nyanserad politik och dialog.
- utbildning och ökad medvetenhet hos lärare.
- förslag om ekonomiskt stöd till judiska kulturföreningar, som kan möjliggöra evenemang som konserter, filmfestivaler, föreläsningar och utställningar som främjar judisk kultur.
- offentliga evenemang och samarbeten för att öka synligheten i det offentliga rummet.
- aktivt arbete mot antisemitism.
- bevarande av kulturarv samt hur medier och kulturproduktion kan stödja och synliggöra judisk kultur.

I enkäten ställdes frågan: ”Känner du dig trygg i Umeå med avseende på antisemitism?” Skalan var 1–10, där 1 betyder *Inte alls* och 10 betyder *Helt och hållet*. Medelvärdet bland respondenterna var 4,95.

”Det är avgörande att alla åtgärder görs i samråd med det judiska samfundet för att säkerställa att initiativen är relevanta och välkomna.”

”Att främja judisk kultur handlar inte bara om att skydda en minoritet, utan också att berika samhället som helhet genom att lyfta dess mångfald och historia.”

Förekomst av anmälda hatbrott i Umeå

Officiell statistik från polisen över anmälda hatbrott i Umeå visar nivåer som är betydligt lägre än i riket som helhet. Erfarenheterna från dialoger med lokala judiska personer, tillsammans med den nationella bilden, talar dock för att det kan finnas ett omfattande mörkertal i den lokala brottsstatistiken. Det har också varit svårt att få en heltäckande bild av judars situation i Umeå, eftersom det saknas lokala judiska organisationer att samverka med. Bilden blir därför fragmenterad och ofullständig, eftersom kontakten sker med enskilda personer och mindre grupperingar. Siffrorna nedan avser endast anmälda hatbrott.

Anmälningar kopplade till antisemitism i lokalpolisområde Umeå

Lokalpolisområde Umeå rapporterade i januari 2026 siffror kopplade till anmälda hatbrott. Ett exempel är händelsen 2025 då två dockor, iklädda blårandiga skjortor med davidsstjärnor på bröstet, hängdes upp med snaror runt halsen i Vänortsparken. Tre personer misstänktes för hets mot folkgrupp. Förundersökningen lades ned efter att kammaråklagare gjort en helhetsbedömning och funnit att upphängningen inte utgjorde brott, utan rymdes inom yttrandefriheten. Händelsen väckte debatt och kan ha bidragit till ett ökat upplevt tryck på gruppen.

Totalt antal anmälda hatbrott i lokalpolisområde Umeå

- 2023 – 20 st ärenden.
- 2024 – 21 st ärenden.
- 2025 – 10 st ärenden.

Hatbrott med inslag av antisemitism

År 2023 – fyra anmälda ärenden.

- Hakkors klottrat på skola.
- Davidsstjärna klottrad på ytterdörr.
- Hets mot folkgrupp - gjort nazisthälsning samt ropat sieg heil.
- Klotter hakkors.

År 2024 – två anmälda ärenden.

- Hets mot folkgrupp – ropat sieg heil. Redovisat åklagare.
- Hets mot folkgrupp – ropat sieg heil.

År 2025 – ett anmält ärende.

- Hets mot folkgrupp – installationen med dockorna i Vänortsparken.

Källa: Lokalpolisområde Umeå, statistik över anmälda brott, 2023–2025.

Så arbetar Umeå kommun med nationella minoriteter

Några kommunala verksamheter har ett särskilt stort fokus på nationella minoriteter. I Umeå gäller det Stadsledningskontoret (kommunstyrelsen), utbildningsverksamheterna (för- och grundskolenämnden samt gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden), äldreomsorgen (äldrenämnden) och kulturförvaltningen (kulturnämnden). Utöver minoritetslagen och lagen om förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism finns flera speciallagar som berör nämndernas ansvar. Ett exempel är skollagen, som reglerar arbetet mot kränkande behandling och diskriminering. Tillsammans med kommunens styrdokument utgör dessa lagar grunden för arbetet med de här komplexa frågorna.

Detta kapitel beskriver hur berörda nämnder arbetar med nationella minoritetsfrågor och antisemitism.

Kommunstyrelsen

Samordning och samråd

Kommunens strategiska arbete med nationella minoriteter och minoritetsspråk samordnas av avdelningen Strategisk utveckling inom Stadsledningskontoret. Avdelningen samverkar, samordnar, styr och stödjer arbetet. Det sker bland annat genom samråd, dialog samt informations- och kommunikationsinsatser. Samråden kan vara både övergripande och verksamhetsspecifika. Utöver samråd genomförs också konsultationer med samerna i frågor som har särskild betydelse för det samiska folket.

Umeå kommuns verksamheter, främst utbildningsnämnderna och äldrenämnden, samråder regelbundet med nationella minoriteter för att stärka minoriteternas inflytande och egenmakt i frågor som berör dem. Umeå kommun bjuder också in medborgare, politiker och tjänstepersoner till olika former av samråd för att diskutera behov och önskemål med anledning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Brottsförebyggande arbete

Inom ramen för konsultationsforumet Våldsbejakande extremism samarbetar Umeå kommun med polisen och Region Västerbotten. Från kommunen deltar bland annat representanter från stöd och omsorgsförvaltningen, för- och grundskoleförvaltningen, gymnasiet och vuxenutbildningsförvaltningen samt stadsledningskontoret. Arbetet syftar till att förebygga och förhindra framväxten av våldsbejakande antisemitiska och rasistiska rörelser samt radikalisering av barn och unga. Det sker genom konsultationer för yrkesverksamma och genom regelbundna lägesbilder. Forumet är välfungerande och har uppmärksammats nationellt.[14]

Det finns ett behov av att sprida den kunskap som byggs upp i forumet till fler delar av kommunen. Det gäller både våldsbejakande extremism och nya samhällstrender. En bredare kunskapsspridning kan stärka den förebyggande effekten. De mått som finns, framför allt anmälda brott, bedöms dessutom ha ett stort mörkertal. Forumet bevakar lokala och nationella utvecklingar kopplade till antisemitism. Under hösten har inga särskilda ärenden eller händelser med koppling till denna problematik inkommit.

Aktivitet	Ansvarig nämnd	Genomförande	Uppföljning
Samordna kommunens arbete mot antisemitism och hatbrott.	Kommunstyrelsen	Umebrå	Rapportering till KS.
Utveckla samråd och dialog med den judiska gruppen.	Kommunstyrelsen	Samråd mellan kommunen, regionen och den judiska gruppen	Årlig rapport.
Stärka säkerhetsarbetet vid evenemang.	Kommunstyrelsen	Samverkan med säkerhetsavdelningen, arrangörer och andra relevanta aktörer.	Kontinuerlig uppföljning vid arrangemang.

14 *Umeå kommun Årets förebyggare av extremism, cve.se/aktuellt/umeakommunaretsforebyggareavextremism2025.5.76d557e4196f10bbb31ad4.html, 2026-04-23.*

För- och grundskolenämnden samt Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Utbildningsnämnderna är Umeås starkaste och mest utvecklade arena i arbetet mot antisemitism, nationella minoriteter, demokrati och arbetet mot kränkningar och diskriminering. För- och grundskolan har utvecklat arbete för att stärka kunskapen om Sveriges fem nationella minoriteter, bland annat genom material, språkliga mötesplatser och demokratiaktiviteter. Förskolans och skolans uppdrag är att förebygga och bemöta intolerans, förtryck och våld, exempelvis rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, med kunskap och aktiva insatser. Enligt skollagstiftningen ska alla former av kränkande behandling och diskriminering motverkas.

Gymnasieskolorna och vuxenutbildningen i Umeå har ett värdegrundsuppdrag enligt skollagen, vilket ska genomsyra all undervisning. I uppdraget ingår arbete med diskrimineringsgrunderna, där etnisk tillhörighet är en av grunderna. Arbetet med likabehandling och mot diskriminering pågår kontinuerligt i verksamheterna.

Aktivitet	Ansvarig nämnd	Genomförande	Uppföljning
Genomföra utbildningsinsatser om antisemitism för lärare och skolpersonal.	För- och grundskolenämnden	Fortsatt samarbete med Segerstedtinstitutet, universitetet och andra aktörer.	Redovisning i nämndens verksamhetsuppföljning.
Fortsätta utbildningsinsatser och temadagar om antisemitism och annan rasism för elever och lärare.	För- och grundskolenämnden	Exempelvis program för Förintelsens minnesdag och annan tillhörande planering.	Årlig uppföljning.
Fortsätta utbildningsinsatser och temadagar om antisemitism och annan rasism för elever, lärare och samverkande arbetsgivare.	Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden	Undervisning för elever samt fortbildningsdagar för all personal, samt information till arbetsgivare.	I den årliga återrapporteringen av kränkningsärenden till huvudman identifieras om inrapporterade ärenden har antisemitiska, islamofobiska eller andra rasistiska inslag. Skolinspektionen följer upp att lagen följs.
Kompletterande insatser i annan pedagogisk verksamhet för att arbeta mot rasism och antisemitism.	Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden	Exempelvis inbjudna representanter från religiösa samfund, samarbete med bibliotek och kurator, FN-rollspel samt resor till Förintelsens minnesplatser.	Följs upp i kvalitetsrapporten.

Antisemitism och andra former av rasism behandlas inom obligatoriska undervisningsämnen och kurser, exempelvis samhällskunskap, historia och religionskunskap. Där är kunskap om demokrati, mänskliga rättigheter och historiska perspektiv centrala delar av undervisningen. Utöver ordinarie undervisning genomförs återkommande temadagar om antisemitism och annan rasism för både elever och personal. I oktober 2024 genomfördes exempelvis en särskild temadag med fokus på antisemitism för lärare, rektorer och elevhälsa.

Inom ramen för skolhuvudmannens kvalitetsarbete redovisas varje år antalet anmälda händelser utifrån kränkande behandling. Sexuella trakasserier och trakasserier utifrån de sju diskrimineringsgrunderna. Det finns ingen tillgänglig data i nuläget som styrker att judar specifikt är utsatta för diskriminering eller rasism i Umeå kommuns förskolor och skolor. Det är av fortsatt stor betydelse att kunskapshöjande insatser görs för att stärka information om hur barn och elever och deras vårdnadshavare anmäler kränkande behandling i de fall de anser sig ha blivit utsatta för detta.

Kulturnämnden

Kulturförvaltningen har påbörjat ett konkret arbete med frågor som rör antisemitism. Folkbiblioteken genomförde under hösten 2025 en utbildning med Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA). De har också erbjudit föreläsningar, utställningar och andra kulturella inslag kopplade till 250 år av judiskt liv. Arbetet är aktivt, men i dagsläget mer projektbaserat. Kulturförvaltningen arbetar också med aktiva åtgärder mot diskriminering inom sin grundverksamhet med inkludering och mångfald, till exempel genom biblioteks-planen.

Aktivitet	Ansvarig nämnd	Genomförande	Uppföljning
Stärka kultur- och kunskap-sinsatser om judiskt liv.	Kulturnämnden	Föreläsningar, utställningar och biblioteksaktiviteter.	Uppföljning i verksamhets-plan.

Fritidsnämnden

Aktivitet	Ansvarig nämnd	Genomförande	Uppföljning
Utveckla fritidsverksam-heters arbete med norm-kritik och trygghet.	Fritidsnämnden	Dialog och utbildning inom fritidsgårdar.	Verksamhetsuppföljning.

Omvärldsanalys

Som en del av besvarandet av nämndsinitiativet har en omvärldsanalys genomförts. Den bygger på intervjuer med personal som arbetar med frågor kopplade till nationella minoriteter i Malmö, Göteborg och Uppsala. Kommunerna valdes ut eftersom de länge har arbetat strukturerat med mänskliga rättigheter och minoritetspolitik, har välutvecklade kontakter med judiska företrädare och har erfarenhet av arbete med nationella minoriteter. Alla tre bedriver strategiskt arbete mot antisemitism, men med olika grad av struktur, styrning och mognad. I samtliga fall är arbetet integrerat i befintliga styrsystem snarare än organiserat genom separata handlingsplaner.

Det finns skillnader i hur kommunerna organiserar arbetet. Malmö har exempelvis en samverkansöverenskommelse med Judiska församlingen och ett program för den nationella minoriteten judar. Göteborg har förstärkt arbetet politiskt, och Uppsala har arbetat med initiativet Ett Uppsala mot antisemitism 2024. Skolan är ett prioriterat område i alla tre kommuner.

Alla tre kommuner har etablerade judiska föreningar eller församlingar, vilket ger bättre förutsättningar för en formell dialog med gruppen. Samtliga respondenter lyfter utmaningar med digital antisemitism och ett upplevt mörkertal när det gäller anmälningar av hatbrott.

Jämförande översikt – Kommunernas arbete mot antisemitism

Område	Malmö	Göteborg	Uppsala
Övergripande styrning	Långsiktig och formaliserad samverkansöverenskommelse med Judiska församlingen (2024–2027). Program för nationella minoriteten judar.	Politisk förstärkning 2024–2025. Uppdrag via kommunfullmäktige.	Initiativet Ett Uppsala mot antisemitism (2024).
Separat strategi	Nej, men särskilt program och överenskommelse.	Nej, integrerat i Mänskliga rättigheter- och minoritetspolitiken.	Nej, integrerat i trygghetsarbetet, hållbarhetsarbetet och minoritetspolitiken.
Skola - prioritering	Ja, med stöd av Pedagogisk inspiration och judiskt kunskapscenter.	Ja, via Levande historia.	Ja, bred lärarsatsning 2025.
Kompetensutveckling	Kontinuerlig via samverkan.	Rektors- och lärarutbildningar.	Samtliga lärare genomgick utbildning (2025).
Samverkan med judiska företrädare	Mycket stark och formaliserad.	Regelbunden dialog och samråd.	Regelbunden dialog och samråd.
Arbete mot extremism	Integrerat i trygghetsarbetet.	Integrerat.	Integrerat.
Främjande av judiskt liv	Tydlig ambition, kultur och identitetsförstärkande arbete.	Kulturinsatser och jubileumssatsningar.	Minoritetsvecka och synliggörande av gruppen.

Analys och slutsatser

Genomlysningen visar att Umeå kommun redan bedriver ett omfattande arbete som berör antisemitism, hatbrott, diskriminering, nationella minoriteter och våldsbejakande extremism. Arbetet bedrivs dock inte som ett särskilt arbete mot antisemitism, utan är integrerat i flera befintliga strukturer. Det gäller bland annat minoritetsarbetet, skolans värdegrunds- och likabehandlingsuppdrag, det brottsförebyggande arbetet, kulturverksamhetens arbete med synliggörande och kommunens övergripande arbete för mänskliga rättigheter och social hållbarhet.

Detta är i grunden en styrka. Antisemitism bör inte hanteras isolerat från kommunens bredare ansvar att motverka diskriminering, rasism, kränkande behandling och hot mot demokratiska värden. Samtidigt visar genomlysningen att antisemitism har särdrag som behöver uppmärksammas tydligare. Antisemitism kan uttryckas genom hot, hat, konspirationsteorier, förvanskning av Förintelsen, stereotypiserande skämt och kollektiv skuldbeläggning av judar för händelser i omvärlden. Den förekommer både i fysiska och digitala miljöer och förstärks ofta i samband med internationella konflikter. Därför behöver ett generellt arbete mot diskriminering kompletteras med särskild kunskap om antisemitismens uttrycksformer, mekanismer och konsekvenser.

En viktig slutsats är att skillnaden mellan den officiella bilden och den upplevda utsattheten behöver tas på stort allvar. Antalet anmälda hatbrott med antisemitiska inslag i Umeå är lågt, men lokala judiska röster beskriver samtidigt ökad otrygghet, särskilt kopplat till synlighet, sociala medier och samhällsklimat. Detta stämmer överens med nationella studier som visar att hatbrottsstatistik inte fångar hela problembilden. Många incidenter polisanmäls inte. En betydande del av utsattheten består också av ett mer diffust tryck, självcensur och oro som inte alltid motsvarar en enskild brottslig händelse, men som ändå påverkar möjligheten att leva öppet och tryggt som jude.

Kommunens fortsatta arbete bör därför inte enbart utgå från anmälda brott. Det behöver också bygga på dialog, erfarenhetsbaserad kunskap och återkommande lokala lägesbilder. Särskilt viktigt är att lokala judiska röster ges utrymme i analysen. Eftersom det saknas en formell judisk förening eller församling i Umeå blir dialogen mer sårbar och personberoende än i större kommuner som Malmö, Göteborg och Uppsala. Kommunen behöver därför arbeta varsamt, långsiktigt och relationsbyggande för att utveckla samverkan på ett sätt som upplevs tryggt och relevant.

Genomlysningen visar också att skolan är den viktigaste arenan för det förebyggande arbetet. Barn och unga möter både kunskap och normer i skolan, samtidigt som skolan är en miljö där antisemitiska uttryck kan förekomma genom jargong, skämt, konspirationsteorier eller trakasserier. Det arbete som redan bedrivs inom utbildningsnämnderna är centralt och bör fortsätta utvecklas. För att få större genomslag behöver kunskapshöjande insatser kombineras med ökad förmåga hos personal att upptäcka, bemöta, dokumentera och följa upp antisemitiska uttryck.

Kulturverksamheter som sprider kunskap om judiska frågor och minoritetsarbetet bidrar inte bara till att motverka antisemitism, utan också till att främja judiskt liv, synliggöra judisk kultur och skapa positiva möten med judisk historia, religion, språk och samtid. Lokala judiska röster har betonat att synliggörandet bör ske på ett sätt som inte pekar ut gruppen eller ökar utsattheten, utan bidrar till kunskap, igenkänning och delaktighet för hela Umeås befolkning.

Det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet är ytterligare en viktig del. Umeå har etablerade strukturer för brottsförebyggande samverkan. Dessa strukturer bör även fortsättningsvis användas för att bevaka och hantera rasistiska uttryck, särskilt när de kan kopplas till radikalisering, extremistiska miljöer eller ökad risk för hot och våld.

Sammantaget pekar analysen mot att Umeå kommun inte främst behöver bygga upp ett nytt parallellt system för arbetet mot antisemitism. Det viktigaste är i stället att stärka, samordna och förtydliga de strukturer som redan finns och inordnas i kommunens styrmodell och i befintliga processer för minoritetspolitik, trygghet, diskriminering, skola, kultur och brottsförebyggande arbete. På så sätt kan insatserna bli mer långsiktiga, möjliga att följa upp och mindre beroende av enskilda projekt eller personberoende initiativ.

Förslag på åtgärder och fortsatt arbete

Styrning

Umeå kommuns styrmodell säkerställer att arbetssätt, ansvar och befogenheter följer beslutade reglementen och delegationer. De åtgärder som identifieras i detta kapitel bör inordnas i styrmodellen för att ge struktur och långsiktighet. Flera av åtgärderna är långsiktiga och strukturbildande, eftersom Umeås främsta utmaning handlar om att fånga upp och förebygga antisemitism. Mot den bakgrunden bedöms det inte finnas behov av en särskild strategi eller handlingsplan. En sådan riskerar att bli antingen för diffus eller för smal och kortlivad. Strukturella åtgärder kan i stället stärka arbetet mot diskriminering mer övergripande och ge positiva effekter även för andra diskrimineringsgrunder. Det är samtidigt viktigt att säkra ett gott kunskapsunderlag för styrning samt indikatorer och data för uppföljning.

Minoritetsarbetet styrs genom Mål och riktlinjer för minoritetsarbetet. Alla nationella minoriteter medverkar i processen, från framtagande av underlag till uppföljning. Kommunstyrelsen ansvarar för detta arbete. I Mål och riktlinjer kan utmaningar för respektive minoritet lyftas som prioriterade områden. Nämnderna ansvarar för arbetet med nationella minoriteter inom sina respektive verksamhetsområden.

Föreslagna åtgärder

Stärka nulägesbilden genom data och ökad samverkan

a) Se över förutsättningarna för att öka kunskapen om förekomsten av hot och hat (Kommunstyrelsen).

De kända, offentliga källorna om hot och hat ger en annan bild än den upplevelse som judar i Umeå beskriver. Kommunen bör därför identifiera sätt att systematiskt fånga och strukturera dessa erfarenheter, men även utforska andra datakällor, till exempel hos brottsoffermyndigheten. Det skulle ge Umeå kommun en bredare och mer kompletterande bild av diskriminering och utsatthet.

b) Utveckla samverkan med den judiska minoritetsgruppen i Umeå (Kommunstyrelsen).

En närmare samverkan med representanter för den judiska minoritetsgruppen kan ge bättre förutsättningar att identifiera och förankra aktiviteter och åtgärder som ger effekt för dem som berörs mest.

Kunskapshöjande aktiviteter

En av de tydligaste frågorna i arbetet med nämndinitiativet är behovet av mer kunskap. Samhällsströmningar och digitala miljöer har blivit alltmer polariserade, vilket riskerar att försvaga fakta som grund för samtal och dialog. Genom att ge framför allt barn och unga ökad kunskap om mänskliga rättigheter och nationella minoriteter stärks förutsättningarna för ett gott judiskt liv i Umeå.

a) Ta fram en plan för komplettering av kunskapshöjande aktiviteter för barn och unga (För- och grundskolenämnden, Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden).

Det arbete som redan pågår inom utbildningsförvaltningarna kan kompletteras med insatser som breddar förståelsen för judiskt liv, antisemitism och nationella minoriteter. Utveckling, uppföljning och utvärdering kan med fördel ske i samverkan med Umeå universitet eller andra relevanta aktörer.

b) Ta fram en plan för att stärka skolpersonalens förmåga (För- och grundskolenämnden, Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden).

Skolans personal är en viktig resurs för att upptäcka, bemöta och dokumentera diskriminerande beteenden och handlingar. Genom att stärka personalens förmåga inom dessa områden ökar samhällets motståndskraft mot strukturell diskriminering.

Synlighet och delaktighet

Stärka det judiska livet (Kulturnämnden och Fritidsnämnden)

a) Utveckla insatser genom exempelvis biblioteken genom föreläsningar, konstutställningar och samarbeten med civilsamhället.

Avslutande bedömning: Umeå kommun har goda förutsättningar att utveckla arbetet mot antisemitism och för att stärka judiskt liv. Det finns etablerade strukturer, ett aktivt minoritetsarbete, starka utbildningsverksamheter, kulturinsatser och fungerande samverkan inom trygghets- och brottsförebyggande arbete. Det fortsatta arbetet bör därför inriktas på att stärka nulägesbilden, utveckla dialogen med den judiska gruppen, höja kunskapen i skola och andra verksamheter, synliggöra judiskt liv och säkerställa att ansvar och uppföljning inordnas i kommunens ordinarie styrning.

”Att främja judisk kultur
handlar inte bara om att skydda
en minoritet, utan också att berika
samhället som helhet genom att lyfta
dess mångfald och historia.”

Strategisk utveckling
Besök: Stadshuset, Skolgatan 31A
Postadress: 901 80 Umeå
090–16 10 00
umea.kommun@umea.se
www.umea.se

Umeå kommun **Protokollsutdrag**

Kommunstyrelsens näringslivs- och arbetsutskott 2026-06-09

§ 251

Diarienr: KS-2025/00672

Nämndinitiativ: Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun; Hans Lindberg (S)

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

1. att godkänna rapporten *Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun* som svar på nämndinitiativet.
2. att uppdra till berörda nämnder att inom ramen för ordinarie verksamhetsplanering beakta rapportens föreslagna åtgärder.
3. att det fortsatta arbetet mot antisemitism och för att stärka judiskt liv ska integreras i kommunens ordinarie styrning, uppföljning och minoritetspolitiska arbete.

Beslut

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar

att komplettera ärendet med en åtgärdsplan för att motverka andra former av hatbrott.

Ärendebeskrivning

Kommunstyrelsen har fått i uppdrag att besvara nämndinitiativet *Förstärkta insatser mot antisemitism och hatbrott i Umeå kommun*.
Uppdraget har omfattat att genomlysa kommunens befintliga arbete mot antisemitism och hatbrott, analysera behov av ytterligare åtgärder samt lämna förslag på fortsatt utveckling.
En rapport har tagits fram av Stadsledningskontoret. Rapporten bygger på genomgång av nationella strategier och kunskapsunderlag, dialog med representanter för den judiska gruppen i Umeå, omvärldsanalys samt kartläggning av kommunens pågående arbete inom bland annat

minoritetspolitik, skola, kultur, trygghet/säkerhet och brottsförebyggande arbete.

Genomlysningen visar att Umeå kommun redan bedriver ett omfattande arbete som berör antisemitism, diskriminering, nationella minoriteter, trygghet/säkerhet och våldsbejakande extremism. Arbetet bedrivs främst inom befintliga strukturer, exempelvis genom skolans värdegrundsarbete, minoritetspolitiken, kulturverksamheter och det brottsförebyggande arbetet.

Rapporten visar samtidigt att antisemitismens särskilda uttryck behöver synliggöras tydligare. Lokala judiska röster beskriver ökad otrygghet, särskilt kopplat till synlighet, sociala medier och samhällsklimat. Skillnaden mellan den officiella bilden och den upplevda utsattheten behöver tas på allvar.

Rapporten föreslår bland annat att kommunen:

- stärker nulägesbilden genom bättre kunskapsunderlag och ökad samverkan,
- utvecklar dialogen med den judiska minoritetsgruppen,
- fortsätter och utvecklar kunskapshöjande insatser inom skolan,
- stärker skolpersonalens förmåga att upptäcka och hantera antisemitiska uttryck,
- fortsätter arbetet med att synliggöra judiskt liv genom kultur, bibliotek och samverkan med civilsamhället.

Bedömningen är att kommunen inte behöver bygga upp ett nytt parallellt system/en ny strategi för arbetet mot antisemitism. I stället bör befintliga strukturer stärkas, samordnas och tydliggöras inom ramen för kommunens ordinarie styrning och uppföljning.

Beslutsunderlag

Länk till rapporten

Beredningsansvariga

Aino Dahl
Magnus Burvall

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Yrkanden

Hans Lindberg (S) – Bifall till tjänsteskrivelsens förslag samt att komplettera ärendet med en åtgärdsplan för att motverka andra former av hatbrott.

Propositionsordning som godkänns
Bifall mot avslag till tjänsteskrivelsens förslag inklusive Hans Lindbergs (S) förslag om att komplettera ärendet. Ordföranden finner att utskottet bifaller tjänsteskrivelsens förslag inklusive Hans Lindbergs (S) förslag om att komplettera ärendet med en åtgärdsplan för att motverka andra former av hatbrott.

Beslutet ska skickas till

- Kommunstyrelsen
- För- och grundskolenämnden
- Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden
- Kulturnämnden
- Fritidsnämnden
- Säkerhetsavdelningen

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-14

Kommunstyrelsens planeringsutskott

Diarienr: KS-2026/00801

Remiss: Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att avge yttrande enligt tjänsteskrivelsen gällande Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Ärendebeskrivning
Fler myndigheter bör omfattas av klimatanpassningsförordningen
Klimatanpassningsförordningen omfattar idag 32 nationella myndigheter och länsstyrelserna. SMHI föreslår att ytterligare tio myndigheter omfattas av klimatanpassningsförordningen. De föreslagna myndigheterna [avser: Arbetsmiljöverket, Energimarknadsinspektionen, Försvarets materielverk, Kommerskollegium, Kustbevakningen, Luftfartsverket, Läkemedelsverket, Migrationsverket, Polismyndigheten, Upphandlingsmyndigheten] har ansvar inom samhällsviktiga verksamheter, är exponerade för klimatrelaterade risker eller har en central roll i klimatanpassningsarbetet.

Myndigheternas ansvar bör breddas och förtydligas
SMHI föreslår att kravet på klimat- och sårbarhetsanalyser ska avse myndighetens ansvarsområde, i stället för verksamhetsområde.
Vidare föreslås att begreppet myndighetsmål ersätts med mål. Syftet är att tydliggöra att målen inte enbart behöver avse den interna verksamheten, utan även kan omfatta myndighetens bredare ansvar inom klimatanpassning. Förslagen breddar och tydliggör myndigheternas ansvar för klimatanpassning i syfte att stärka statens klimatanpassningsarbete. Många av myndigheterna är expertmyndigheter som tar fram kunskapsunderlag om klimatrisker, vilka utgör viktiga stöd för andra aktörers arbete.

Länsstyrelsernas regionala samordningsuppdrag bör breddas
SMHI föreslår att länsstyrelsens uppdrag att ”stödja och följa upp regionala sektorsmyndigheters klimatanpassningsarbete” ändras till ”samverka med och stödja regioner och andra berörda aktörer i länet”. Förslaget innebär att länsstyrelsernas ansvar breddas samtidigt som deras uppföljande roll

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00801

minskar till förmån för ett ökat fokus på samordnande, nätverkande och stödjande aktiviteter.

Umeå kommuns yttrande

Ärendet har beretts av Umeå kommuns klimatanpassningsstrateg.

Umeå kommun tackar för möjligheten att yttra sig över remiss av Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete och ställer sig positivt till remissens förslag om att inkludera fler myndigheter, samt att förtydliga bland annat länsstyrelsernas roller och ansvar.

Myndigheternas stöd och samordningsinsatser, liksom deras analyser, rapporter och andra kunskapsunderlag, är mycket värdefulla i kommuners planerings- och beslutsprocesser, så allt som leder till ökad tydlighet kring roller och ansvar välkomnas. Andra föreslagna förtydliganden, såsom mål och fokus på myndigheternas klimat- och sårbarhetsanalyser, bedöms också kunna bidra till en större enhetlighet mellan myndigheternas klimatanpassningsarbete.

Beslutsunderlag

Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Beredningsansvariga

Viktoria Vingmarker

Beslutet ska skickas till

Remissvaren ska ha kommit in till Klimat- och näringslivsdepartementet senast den 10 november 2026. Svaren bör lämnas per e post till kn.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till elin.kronqvist@regeringskansliet.se. Ange diarienummer KN2026/01456 och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.

Svaret bör lämnas i två versioner: den ena i ett bearbetningsbart format (t.ex. Word), den andra i ett format (t.ex. pdf) som följer tillgänglighetskraven enligt lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service. Remissinstansens namn ska anges i namnet på respektive dokument.

Viktoria Vingmarker
strateg

SMHI

Trine Haugset, Caroline Rydholm, AnnaKarin Unger

Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Skrivelse 2026-06-23

SMHI Dnr 2026/113/5.2.3

Redovisning av regeringsuppdrag

Sammanfattning

SMHI har fått i uppdrag att analysera behovet av ändringar i förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (klimatanpassningsförordningen) och vid behov lämna förslag till författningsändringar.

SMHI bedömer att det finns behov av ändringar i förordningen för att bredda klimatanpassningsarbetet till att omfatta fler myndigheter och samtidigt stärka det pågående arbetet med klimatanpassning på svenska myndigheter. Genom tydligare krav på myndigheternas arbete kan fler klimatanpassningsåtgärder genomföras och samhället stå bättre rustat inför klimatförändringen.

Förslagen har tagits fram i dialog med myndigheter som omfattas av klimatanpassningsförordningen samt andra berörda aktörer. Naturvårdsverket har bidragit med författningstekniska synpunkter och bistått i arbetet med konsekvensanalysen.

SMHIs förslag

Fler myndigheter bör omfattas av klimatanpassningsförordningen

Klimatanpassningsförordningen omfattar idag 32 nationella myndigheter och länsstyrelserna. SMHI föreslår att ytterligare tio myndigheter omfattas av klimatanpassningsförordningen. De föreslagna myndigheterna har ansvar inom samhällsviktiga verksamheter, är exponerade för klimatrelaterade risker eller har en central roll i klimatanpassningsarbetet.

Myndigheternas ansvar bör breddas och förtydligas

SMHI föreslår att kravet på klimat- och sårbarhetsanalyser ska avse myndighetens ansvarsområde, i stället för verksamhetsområde.

Vidare föreslås att begreppet myndighetsmål ersätts med mål. Syftet är att tydliggöra att målen inte enbart behöver avse den interna verksamheten, utan även kan omfatta myndighetens bredare ansvar inom klimatanpassning.

Förslagen breddar och tydliggör myndigheternas ansvar för klimatanpassning i syfte att stärka statens klimatanpassningsarbete. Många av myndigheterna är expertmyndigheter som tar fram kunskapsunderlag om klimatrisker, vilka utgör viktiga stöd för andra aktörers arbete.

Länsstyrelsernas regionala samordningsuppdrag bör breddas

SMHI föreslår att länsstyrelsens uppdrag att ”stödja och följa upp regionala sektorsmyndigheters klimatanpassningsarbete” ändras till ”samverka med och stödja regioner och andra berörda aktörer i länet”. Förslaget innebär att länsstyrelsernas ansvar breddas samtidigt som deras uppföljande roll minskar till förmån för ett ökat fokus på samordnande, nätverkande och stödjande aktiviteter.

Konsekvenser och kostnader som följer av förslagen

SMHI bedömer att förslagen stärker statens förmåga att förebygga och hantera klimatrelaterade risker genom att klimatanpassningsarbetet integreras i fler samhällssektorer. Genom att fler myndigheter omfattas av klimatanpassningsförordningen breddas arbetet till nya samhällssektorer som i dag inte finns representerade, samtidigt som kunskapsunderlag och stöd till andra aktörer stärks.

Förslagen innebär ett utökat ansvar för berörda myndigheter, bland annat genom krav på att analysera klimatrisker inom myndighetens ansvarsområde. Det bedöms ge en mer heltäckande riskbild och ett bättre underlag för styrning, prioritering och långsiktig planering av klimatanpassningsåtgärder. Samtidigt kan förslaget innebära ökade behov av resurser, kompetensutveckling och samverkan.

Länsstyrelsernas regionala samordningsuppdrag breddas till att omfatta samverkan med och stöd till regioner och andra berörda aktörer, vilket bedöms stärka den regionala samordningen men också kunna öka resursbehovet.

De ekonomiska konsekvenserna består främst av ökade personalkostnader till följd av att fler myndigheter omfattas av förordningen och att kraven på klimatanpassningsarbetet utökas. Även förslagen om klimat- och sårbarhetsanalyser samt länsstyrelsernas breddade uppdrag medför ökade resursbehov. Därutöver bedöms SMHI behöva förstärkta resurser för vägledning och samordning.

Sammantaget bedöms förslagen bidra till ökad robusthet och förbättrade förutsättningar för klimatanpassning i offentlig verksamhet och samhället i stort.

Innehåll

1 FÖRFATTNINGSFÖRSLAG 1

1.1 Förordning om ändring i förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete 1

2 UPPDRAG OCH GENOMFÖRANDE 4

2.1 Uppdraget 4

2.2 Utgångspunkter och avgränsningar 4

2.3 Uppdragets genomförande 5

2.4 Läsanvisning 5

3 PROBLEMANALYS 6

3.1 Klimatanpassning är nödvändigt för att möta klimatförändringen 6

3.2 Klimatanpassningsförordningen omfattar inte alla relevanta myndigheter 7

3.3 Otydlighet kring myndigheternas ansvarsområde i klimatanpassningsförordningen 8

3.4 Länsstyrelsernas uppdrag i klimatanpassningsförordningen behöver breddas och förtydligas 9

3.5 Förväntad utveckling om inga ändringar vidtas 9

3.6 Övergripande alternativ 9

4 FÖRSLAG TILL REGERINGEN 10

4.1 Fler myndigheter bör omfattas av klimatanpassningsförordningen 10

4.2 Bredda och förtydliga klimatanpassningsförordningen vad gäller myndigheters ansvar 12

4.3 Bredda och förtydliga länsstyrelsernas uppdrag 15

4.4 Övriga föreslagna ändringar 17

4.5 Ikraftträdande 18

5 ÖVERVÄGANDEN AV SAMORDNING MELLAN KLIMATANPASSNINGSFÖRORDNINGEN OCH BEREDSKAPSFÖRORDNINGEN 18

5.1 Bedömningar av möjliga samordningsåtgärder 18

6 KONSULTATION MED SAMISKA FÖRETRÄDARE 20

7 ÖVERVÄGDA FÖRÄNDRINGAR SOM INTE TAGITS VIDARE 20

7.1 Överväganden avseende redovisning av arbetet med klimatanpassning 20

7.2 Övriga förslag till ändringar som övervägts 21

8 KONSEKVENSUTREDNING 22

8.1 Konsekvenser för staten och offentliga aktörer 23

8.2 Konsekvenser för företag 24

8.3 Konsekvenser för enskilda aktörer och allmänna intressen 25

8.4 Miljökonsekvenser 25

8.5 Sociala konsekvenser 25

8.6 Åtgärder som vidtagits 25
8.7 Rättsliga förutsättningar 26
8.8 Behov av informationsinsatser 26
8.9 Utvärdering 26
9 REFERENSER 27
BILAGA 1. FÖRESLAGNA MYNDIGHETER OCH SAMMANFATTNING AV INKOMNA SYNPUNKTER 28

1 Författningsförslag

1.1 Förordning om ändring i förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete

Härigenom föreskrivs att 1, 3, 5, 6 och 8–10 §§ och rubriken närmast före 8 § förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Förslagen lydelse*
	1 §[1]
Denna förordning gäller för Affärsverket svenska kraftnät, Boverket, Elsäkerhetsverket, Finansinspektionen, Folkhälsomyndigheten, Fortifikationsverket, Försvarsmakten, Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen, Lantmäteriet, Livsmedelsverket, länsstyrelserna, Myndigheten för civilt försvar, Naturvårdsverket, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sametinget, Sjöfartsverket, Skogsstyrelsen, Socialstyrelsen, Statens energimyndighet, Statens fastighetsverk, Statens geotekniska institut, Statens jordbruksverk, Statens veterinärmedicinska anstalt, Strålsäkerhetsmyndigheten, Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, Sveriges geologiska undersökning, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Tillväxtverket, Trafikverket, Transportstyrelsen och Verket för innovationssystem.	Denna förordning gäller för Affärsverket svenska kraftnät, *Arbetsmiljöverket*, Boverket, Elsäkerhetsverket, *Energimarknadsinspektionen*, Finansinspektionen, Folkhälsomyndigheten, Fortifikationsverket, *Försvarets materielverk*, Försvarsmakten, Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen, *Kommerskollegium*, *Kustbevakningen*, Lantmäteriet, Livsmedelsverket, *Luftfartsverket*, *Läkemedelsverket*, länsstyrelserna, *Migrationsverket*, Myndigheten för civilt försvar, Naturvårdsverket, *Polismyndigheten*, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sametinget, Sjöfartsverket, Skogsstyrelsen, Socialstyrelsen, Statens energi-myndighet, Statens fastighetsverk, Statens geotekniska institut, Statens jordbruksverk, Statens veterinär-medicinska anstalt, Strålsäkerhetsmyndigheten, Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, Sveriges geologiska undersökning, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Tillväxtverket, Trafikverket, Transportstyrelsen, *Upphandlingsmyndigheten* och Verket för innovationssystem.

[1] Senaste lydelse 2025:1155.

3 §

I denna förordning *avses med*	*Med klimatanpassning avses i* denna förordning åtgärder som syftar till att skydda miljön, människors liv och hälsa samt egendom genom att samhället anpassas till de konsekvenser som ett förändrat klimat kan medföra.
klimatanpassning: åtgärder som syftar till att skydda miljön, människors liv och hälsa samt egendom genom att samhället anpassas till de konsekvenser som ett förändrat klimat kan medföra, *och*	
myndighetsmål: mål för en myndighets arbete med klimatanpassning inom det egna verksamhetsområdet.	

5 §

En länsstyrelse ska, utöver kraven i 4 §, inom ramen för sitt uppdrag att samordna det regionala arbetet med klimatanpassning också	En länsstyrelse ska, utöver kraven i 4 §, inom ramen för sitt uppdrag att samordna det regionala arbetet med klimatanpassning också
1. initiera, stödja och följa upp kommunernas klimatanpassningsarbete,	1. initiera, stödja och följa upp kommunernas klimatanpassningsarbete,
2. analysera hur länet och vid behov angränsande län påverkas av *klimatförändringarna,*	2. *inom ramen för klimat- och sårbarhetsanalysen enligt 6 §,* analysera hur länet och vid behov angränsande län påverkas av *klimatförändringen,*
3. stödja *och följa upp regionala sektorsmyndigheters klimatanpassningsarbete,*	3. *samverka med och* stödja *regionen och övriga berörda aktörer i länet,*
4. bidra till och ta fram underlag för ökad kunskap och planering, och	4. bidra till och ta fram underlag för ökad kunskap och planering, och
5. stödja arbete i älvgrupper.	5. stödja arbete i älvgrupper.

6 §

Arbetet med klimatanpassning ska omfatta att klimatförändringens påverkan på myndighetens *verksamhet* utreds i en klimat- och sårbarhetsanalys.	Arbetet med klimatanpassning ska omfatta att klimatförändringens påverkan på myndighetens *ansvarsområde* utreds i en klimat- och sårbarhetsanalys.
Analysen ska hållas aktuell genom att den ses över och uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år. Analysen ska identifiera bestämmelser i lagar och andra författningar som påverkar myndighetens arbete med klimatanpassning.	Analysen ska hållas aktuell genom att den ses över och uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år. Analysen ska identifiera bestämmelser i lagar och andra författningar som påverkar myndighetens arbete med klimatanpassning.

***Myndighetsmål* för klimatanpassning**	***Mål* för klimatanpassning**
	8 §
Myndigheten ska ta fram aktuella *myndighetsmål* för sitt arbete med klimatanpassning.	Myndigheten ska ta fram aktuella *mål* för sitt arbete med klimatanpassning.
Om myndigheten förvaltar och underhåller statlig egendom, ska myndigheten också ta fram *myndighetsmål* för den verksamhetens anpassning till ett förändrat klimat.	Om myndigheten förvaltar och underhåller statlig egendom, ska myndigheten också ta fram *mål* för den verksamhetens anpassning till ett förändrat klimat.
	9 §
Myndighetsmålen ska	*Målen enligt 8 §* ska
1. bidra till att regeringen når sina mål för klimatanpassning, *och*	1. bidra till att regeringen når sina mål för klimatanpassning,
2. vara mätbara i den mån som det är praktiskt möjligt.	2. vara mätbara i den mån som det är praktiskt möjligt, *och*
	3. hållas aktuella genom att de ses över och uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år.
	10 §
Myndigheten ska	Myndigheten ska
1. ha en handlingsplan för arbetet med att nå *myndighetsmålen* enligt 8 §,	1. ha en handlingsplan för arbetet med att nå *målen* enligt 8 §,
2. dokumentera, följa upp *och redovisa* arbetet med *att följa* handlingsplanen *och nå myndighetsmålen* i syfte att fortlöpande förbättra arbetet, och	2. dokumentera *och* följa upp arbetet med handlingsplanen i syfte att fortlöpande förbättra arbetet, och
3. uppdatera handlingsplanen vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år.	3. uppdatera handlingsplanen vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år.
Resurser, tillvägagångssätt, tidsramar och ansvarsfördelning som gäller för arbetet ska framgå av handlingsplanen.	Resurser, tillvägagångssätt, tidsramar och ansvarsfördelning som gäller för arbetet ska framgå av handlingsplanen.

Denna förordning träder i kraft den [*sex månader efter beslut*].

2 Uppdrag och genomförande

2.1 Uppdraget

SMHI har i regleringsbrevet för 2026 fått följande uppdrag:

Uppdrag att se över förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete

SMHI ska göra en översyn av delar av förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete.

- Översynen ska innehålla en analys och bedömning av om fler myndigheter bör omfattas av förordningen. Om ytterligare myndigheter föreslås ska konsekvenserna analyseras.
- Översynen ska även innehålla en analys av om det ansvar som följer av förordningen bör justeras för att bidra till en samhällsekonomiskt effektiv, strategisk och åtgärdsinriktad klimatanpassning inom respektive myndighets ansvarsområde.
- SMHI ska analysera hur skrivningarna om regelbunden uppföljning och redovisning av myndigheternas arbete bör revideras för att bättre stödja utvecklingen av det nationella klimatanpassningsarbetet.
- I uppdraget ingår även att analysera om det finns behov av att justera förordningen för att på ett bättre sätt samordna kraven på myndigheters klimatanpassningsarbete med den risk- och sårbarhetsbedömning som ska göras i enlighet med förordningen (2022:524) om statliga myndigheters beredskap. I denna del av uppdraget ska myndigheten samarbeta med Myndigheten för civilt försvar.

Inom ramen för uppdraget ska SMHI hämta in synpunkter och information från berörda myndigheter och andra berörda aktörer.

Redovisningen ska innehålla förslag på nödvändiga författningsändringar. Naturvårdsverket ska bistå SMHI, särskilt i de delar som rör författningsförslag och konsekvensanalys. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Klimat- och näringslivsdepartementet) senast den 30 juni 2026.

2.2 Utgångspunkter och avgränsningar

Uppdraget syftar dels till att analysera behovet av att bredda klimatanpassningsarbetet genom att ytterligare myndigheter bör ingå i förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (klimatanpassningsförordningen).

Genom ändringar i förordningen kan krav på myndigheternas arbete förtydligas, vilket förväntas leda till att flera klimatanpassningsåtgärder genomförs och att samhället står bättre rustat inför klimatförändringen.

Enligt uppdraget ska SMHI göra en översyn av delar av förordningen. SMHI har i sina analyser särskilt fokuserat på de fyra delar inom uppdraget som beskrivits i föregående avsnitt. Utöver detta har SMHI även inkluderat behov av förändringar som har identifierats vid uppföljning av myndigheternas arbete enligt förordningen[2][3][4][5] samt genom nya förslag från förordningsmyndigheter.

SMHI har gjort en bred tolkning vad gäller den del i uppdraget som handlar om samordning av kraven på myndigheters arbete med klimatanpassning och myndigheters arbete med beredskap. Tillsammans med Myndigheten för civilt försvar har SMHI analyserat hur klimatanpassningsförordningen skulle kunna anpassas till förordningen (2022:524) om statliga myndigheters beredskap[6] (beredskapsförordningen).

En viktig del av arbetet har varit att avsätta tid för att inhämta synpunkter på förslagen från förordningsmyndigheter och andra berörda myndigheter och aktörer. Vidare har SMHI fokuserat på förslag till ändringar som har en förutsättning att ge en betydande effekt för klimatanpassningsarbetet

[2] SMHI (2020) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2019, Klimatologi Nr 54
[3] SMHI (2022) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2021, Klimatologi Nr 66
[4] SMHI (2023) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2022, Klimatologi Nr 71
[5] SMHI (2025) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2024, Klimatologi Nr 76
[6] Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap.

eller där förordningen idag upplevs som otydlig. SMHI har inte gjort någon fullständig utredning av Sveriges samtliga myndigheter eller utrett ändringar av ansvarsfördelning mellan myndigheter kopplat till klimatanpassning. De ändringsförslag som lämnas utgår därför från dagens ansvarsfördelning mellan myndigheter. Analysen har gjorts med utgångspunkten att förordningen har fungerat relativt väl och att struktur och huvudsakliga innehåll kan bibehållas.

2.3 Uppdragets genomförande

I SMHIs arbetsgrupp har Trine Haugset (projektledare), AnnaKarin Unger och Caroline Rydholm deltagit. Styrgruppen för projektet har utgjorts av verksamhetsledaren för Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, chefsjuristen, chefen för Klimatanpassningsgruppen samt chefen för Samordningsenheten.

Från Naturvårdsverket har juristerna Nils Henriksson och Lina Tengvar samt samhällsekonomen Emelie von Bahr bistått med det författningstekniska och metodstöd i arbetet med författningsförslagen och konsekvensanalysen.

Uppdraget har främst baserats på tidigare beskrivningar av behov av revideringar av förordningen från SMHIs uppföljning av myndigheternas klimatanpassningsarbete[7] och första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022[8].

SMHI har haft dialog med de myndigheter som idag berörs av klimatanpassningsförordningen, dels för att få in synpunkter på preliminära förslag på ändringar av förordningen och dels för att inhämta ytterligare förslag till ändringar som kan bidra till att stärka klimatanpassningsarbetet i Sverige. SMHI har haft särskilda möten och dialog med Myndigheten för civilt försvar kring den del av uppdraget som berör samordning av klimatanpassningsarbetet med beredskapsarbetet.

De nya myndigheter som föreslås ingå i förordningen har fått information om SMHIs förslag, en motivering till varför myndigheten föreslås ingå i förordningen och getts möjlighet att lämna synpunkter på förslaget. Dessa redovisas i bilaga 1.

Särskilda konsultationsmöten har genomförts med Sametinget och Svenska Samernas Riksförbund enligt lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket, se kapitel 6.

Vidare har SMHI fört en dialog om uppdraget med Sveriges kommuner och regioner (SKR).

I styrgruppen har frågor om uppdragets tolkning, inriktning för arbetet och förslag behandlats.

Denna redovisning är att betrakta som SMHIs. Beslut om denna redovisning har fattats av generaldirektören Håkan Wirtén den 23 juni 2026.

2.4 Läsanvisning

I kapitel 3 ges en beskrivning av den pågående klimatförändringen och behoven av att stärka arbetet med klimatanpassning och myndigheternas nuvarande arbete enligt förordningen. I kapitlet beskrivs även varför och i vilka delar som förordningen särskilt behöver uppdateras och förväntad utveckling om inga ändringar vidtas.

Kapitel 4 innehåller SMHIs förslag till ändringar, tillsammans med konsekvensbeskrivningar för staten för dessa förslag.

Kapitel 5 innehåller beskrivningar av justeringar av klimatanpassningförordningen i syfte att samordna den med beredskapsförordningen.

Kapitel 6 innehåller en beskrivning av konsultation med företrädare för samerna.

Kapitel 7 innehåller beskrivningar av möjliga förändringar som analyserats men som inte tagits vidare i det slutliga förslaget.

[7] SMHI (2026) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2025, Klimatologi Nr 77.
[8] Första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022.

I kapitel 8 ges en samlad beskrivning av konsekvenserna av de förslag som lämnas i denna skrivelse.

3 Problemanalys

Syftet med detta uppdrag är att föreslå ändringar i klimatanpassningsförordningen för att bredda, förtydliga och stärka arbetet med klimatanpassning på svenska myndigheter. En uppdaterad förordning kan bidra till ett mer strategiskt och effektivt klimatanpassningsarbete, vilket kan skapa bättre förutsättningar för klimatanpassning hos många aktörer i samhället. I förlängningen kan det leda till en positiv utveckling där samhället står bättre rustat inför klimatförändringen.

I kapitlet ges en bakgrund till varför nuvarande utformning av klimatanpassningsförordningen bedöms behöva en översyn, och en beskrivning av eftersträvad förändring med översynen. Vidare ges i enlighet med förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar[9], en beskrivning av utvecklingen om inga ändringar görs, liksom övergripande handlingsalternativ för att nå eftersträvad förändring.

3.1 Klimatanpassning är nödvändigt för att möta klimatförändringen

Många aktörer i samhället, både inom det offentliga och privata, behöver bidra i arbetet med att säkerställa att Sverige står rustat inför ett förändrat klimat. Klimatförändringen är en global kris som påverkar oss idag, och kommande generationer under århundraden framåt. Klimatförändringen handlar om mer än bara stigande temperaturer. Exempelvis leder uppvärmningen generellt till längre och intensivare värmeböljor, mer utbredd risk för torka och bränder, krympande glaciärer och fler skyfall och översvämningar.

Det är möjligt att mildra klimatförändringens effekter på samhälle och natur genom utsläppsminskningar och genom att anpassa samhället till en del av de förändringar som sker. Klimatförändringens effekter märks redan idag, vilket gör det nödvändigt att anpassa samhället och förbereda oss för större utmaningar i framtiden.

Våra samhällen och ekosystem är uppbyggda och anpassade till ett förutsägbart och stabilt klimat. Effekterna av klimatförändringen syns i hela vårt samhälle och i ekosystemen och klimatanpassningsåtgärder är därför nödvändiga inom alla samhällsområden. För att möta klimatförändringen behövs en genomgripande samhällsomställning. Hänsyn behöver tas till både extremväderhändelser som till exempel skyfall och värmebölja och mer långsamma förlopp som exempelvis stigande hav och förändrad vegetationsperiod.

Sveriges export- och importberoende gör landet sårbart för klimateffekter i andra länder och hänsyn behöver tas även till detta. Klimatförändringen kan förstärka sociala orättvisor vilket behöver hanteras vid planering av anpassningsåtgärder. Samverkan mellan olika aktörer och sektorer stärker ofta nyttorna av genomförda åtgärder.

Enligt regeringens skrivelse ”Regeringens strategi och handlingsplan för klimatanpassning”[10] (Skr. 2023/24:97), har regeringen följande inriktning för klimatanpassningsarbetet:

”*Med en samhällsekonomiskt effektiv, strategisk och åtgärdsinriktad klimatanpassning fungerar samhället väl i det förändrade klimatet. Naturmiljön har god förmåga att återhämta sig och ekosystemens resiliens har stärkts. Samhällets aktörer, inklusive privata och offentliga på alla administrativa nivåer, hanterar risker, sårbarheter och möjligheter i beslutsfattande. Klimatanpassning är integrerad i relevanta verksamheter och ansvarsområden*.”

I skrivelsen redovisas vidare ett antal konsekvenser och utmaningar som ett förändrat klimat medför för Sverige (avsnitt 2.3.2). Regeringen menar att åtgärder i första hand ska hanteras av dem som är berörda och ansvariga i enlighet med närhetsprincipen. Arbetet med klimatanpassning ska vara

[9] Förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar.
[10] Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning (Skr.2023/24:97).

vetenskapligt baserat, genomföras ur ett helhetsperspektiv och samordnas med berörda aktörer. Regeringen lyfter fram följande centrala utmaningar:

- översvämningar, högre vattenflöden och havsnivåhöjningar som hotar samhället, infrastruktur och näringsliv
- höga temperaturer som innebär risker för hälsa och välbefinnande för människor och djur
- osäker tillgång till vatten av tillräcklig mängd och god kvalitet för enskilda, samhället och näringsliv
- ras, skred och erosion som hotar samhället, infrastruktur och näringsliv
- torka och bränder som hotar samhället, infrastruktur och näringsliv
- ökad förekomst av skadegörare, sjukdomar och invasiva främmande arter som påverkar människor, djur och växter
- klimatförändringarnas effekter på biologisk mångfald som påverkar ekosystemens resiliens och möjligheten att tillhandahålla ekosystemtjänster
- klimateffekter som hotar en trygg energi- och livsmedelsförsörjning
- klimateffekter som påverkar förutsättningar för finans- och försäkringsbranschen
- globala klimateffekter som påverkar handel, livsmedelsproduktion, immigration, internationella relationer och säkra livsmiljöer.

Det Nationella expertrådet för klimatanpassning beskriver i sin rapport från 2022[11] att arbetet med att förebygga och hantera klimatrelaterade risker och extrema väderhändelser går framåt i Sverige. Myndigheternas arbete enligt klimatanpassningsförordningen bidrar till denna utveckling genom ett systematiskt arbetssätt till anpassningen till ett förändrat klimat. Samtidigt framhåller expertrådet att det fortfarande finns betydande skillnader mellan nuvarande anpassning jämfört med behoven som klimatförändringen ger upphov till. Behoven riskerar att fortsätta att öka om inte arbetet med klimatanpassning utvecklas. Expertrådet lyfter fram följande huvudbudskap:

- Sverige måste öka takten när det gäller klimatanpassning och skapa förutsättningar för att genomföra klimatanpassningsåtgärder i praktiken.
- Arbetet med att minska klimatpåverkan och arbetet med att anpassa samhället till ett klimat i förändring är beroende av varandra och bör samordnas.
- Nuvarande ansvarsfördelning, organisering och styrmedel skapar otillräckliga incitament.
- Klimatanpassning är nödvändig inom alla samhällsområden. Det krävs integrering och helhetsgrepp över geografiska och administrativa gränser för att möjliggöra synergier och undvika målkonflikter.

De utmaningar som klimatförändringen medför kräver insatser från många aktörer och inom flera samhällssektorer. För att arbetet med klimatanpassning ska vara effektivt behövs därför både relevant kunskap och tillräcklig kompetens hos de myndigheter som ansvarar för att stödja, samordna och genomföra arbetet.

3.2 Klimatanpassningsförordningen omfattar inte alla relevanta myndigheter

Klimatanpassningsförordningen trädde i kraft den 1 januari 2019 och gäller 32 nationella myndigheter och länsstyrelserna. De myndigheter och länsstyrelser som lyder under förordningen spelar numera en central roll för klimatanpassningsarbetet i Sverige, genom att de tar fram kunskapsunderlag, ger stöd och vägledning till andra aktörer, leder samverkansgrupper eller genomför fysiska klimatanpassningsåtgärder.

Enligt förordningen ska myndigheterna, inom sitt ansvarsområde och inom ramen för sina uppdrag initiera, stödja och utvärdera arbetet med klimatanpassning. Förordningen har sedan den trädde i kraft haft stor betydelse för att etablera, strukturera och utveckla myndigheternas klimatanpassningsarbete.

[11] Första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022.

Förordningen har bland annat bidragit till att klimat- och sårbarhetsanalyser, myndighetsmål och handlingsplaner har tagits fram och att åtgärder har genomförts. Förordningen har också bidragit till att höja kunskapsnivån samt till att myndigheter arbetar på ett mer likartat sätt. Det har i sin tur stärkt förutsättningarna för ett mer likvärdigt stöd till andra aktörer, exempelvis kommunerna.

De flesta myndigheter genomför idag uppdragen i enlighet med förordningen och arbetet utvecklas ständigt, även om det fortsatt finns stora behov av att stärka förutsättningarna för arbetet[12]. Utvecklingen i myndigheternas analyser, handlingsplaner och mål tyder på att klimatanpassningsarbetet har mognat senaste åren. Samtidigt har kunskapen om klimatförändringens konsekvenser ökat och det har blivit allt tydligare att klimatanpassning berör ett stort antal samhällssektorer och verksamhetsområden. Flera av de utmaningar som av regeringen anges vara centrala hanteras av myndigheter som i dag inte omfattas av klimatanpassningsförordningen.

Dagens avgränsning av förordningen innebär att vissa ansvarsområden som påverkas av klimatförändringen inte omfattas av samma krav på systematiskt klimatanpassningsarbete som ansvarsområdena hos myndigheter som omfattats av förordningen. Detta kan medföra att relevant kunskap, analysförmåga och planering inte utvecklas i samma utsträckning inom olika samhällssektorer.

Sedan förordningen trädde i kraft har även arbetet med krisberedskap, civilt försvar och försörjningsberedskap fått en allt större betydelse. Regeringen har betonat vikten av att samordna klimatanpassningsarbetet med arbetet inom dessa områden[13]. Flera myndigheter med centrala roller inom beredskapssystemet omfattas dock inte av klimatanpassningsförordningen i dag.

Mot denna bakgrund finns det skäl att se över vilka myndigheter som bör omfattas av förordningen för att säkerställa att klimatanpassningsarbetet bedrivs inom alla samhällssektorer där klimatförändringen bedöms ha betydande påverkan eller där myndigheterna har en särskilt viktig roll för samhällets anpassning till ett förändrat klimat.

3.3 Otydlighet kring myndigheternas ansvarsområde i klimatanpassningsförordningen

Klimatanpassningsförordningen bör bidra till en samhällsekonomiskt effektiv, strategisk och åtgärdsinriktad klimatanpassning inom respektive myndighets ansvarsområde. Förordningens nuvarande utformning skapar viss otydlighet om innebörden av begreppet ”ansvarsområde”.

I 4 §, om myndigheters skyldighet att arbeta med klimatanpassning, framgår att ”En myndighet som anges i 1 § ska inom sitt ansvarsområde och inom ramen för sina uppdrag initiera, stödja och utvärdera arbetet med klimatanpassning.” Här används alltså begreppet ”ansvarsområde”. I övriga bestämmelser används i stället begreppet ”myndighetens verksamhet” eller ”verksamhetsområde”. Enligt definitionen av myndighetsmål i 3 §, är myndighetsmål ”mål för en myndighets arbete med klimatanpassning inom det egna verksamhetsområdet”. I 6 § anges vidare att ”Arbetet med klimatanpassning ska omfatta att klimatförändringens påverkan på myndighetens verksamhet utreds i en klimat- och sårbarhetsanalys.” I 5 § anges att länsstyrelsen ska ”analysera hur länet och vid behov angränsande län påverkas av klimatförändringarna”. Användningen av olika begrepp och innebörden av dessa kan skapa osäkerhet om arbetets omfattning.

Av den första meningen i 4 § klimatanpassningsförordningen framgår att myndigheterna ska arbeta med klimatanpassning inom sitt ansvarsområde. Detta är en bred ansats som innebär att myndigheter, utifrån sina uppdrag, förväntas bidra till klimatanpassning även hos andra aktörer. Samtidigt kan övriga bestämmelser tolkas som att arbetet främst ska avse den egna verksamheten. Om arbetet begränsas till den egna verksamheten finns en risk att klimatrelaterade risker och anpassningsbehov inom myndighetens bredare ansvarsområde inte uppmärksammas. Många myndigheter har uppgifter som innebär att stödja, vägleda, samordna eller utöva tillsyn över andra aktörer. Ett alltför snävt fokus på den egna verksamheten kan därför begränsa myndighetens möjligheter att bidra till klimatanpassning inom sitt ansvarsområde.

[12] SMHI (2026) Myndigheters arbete med klimatanpassning 2025, Klimatologi Nr 77.
[13] Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning (Skr.2023/24:97).

Otydligheten har lett till att myndigheter tolkar kraven olika när det gäller omfattningen av klimat- och sårbarhetsanalyser och mål[14]. Detta kan försvåra en likvärdig tillämpning av förordningen och minska möjligheterna till ett sammanhållet och strategiskt klimatanpassningsarbete.

SMHI har, utifrån sitt ansvar för metodutveckling, rådgivning och utbildning med anledning av förordningen, rekommenderat att klimat- och sårbarhetsanalyser tas fram för myndighetens ansvarsområde eller, för länet, vad gäller länsstyrelserna. SMHI har även förordat att myndighetsmålen ska utgå ifrån de risker och möjligheter som identifierats i klimat- och sårbarhetsanalysen och således röra hela ansvarsområdet och inte bara myndighetens interna verksamhet.

3.4 Länsstyrelsernas uppdrag i klimatanpassningsförordningen behöver breddas och förtydligas

Nuvarande lydelse i 5 § klimatanpassningsförordningen är otydlig avseende omfattningen av länsstyrelsernas klimat- och sårbarhetsanalyser. Det framgår inte om analysen av hur länet och vid behov angränsande län påverkas av klimatförändringen utgör en egen analys eller ska ingå i den samlade klimat- och sårbarhetsanalysen för länet. Detta riskerar att skapa olika tolkningar och arbetssätt mellan länsstyrelserna.

Vidare är begreppet ”regionala sektorsmyndigheter” otydligt och avgränsar länsstyrelsernas arbete till ett begränsat antal aktörer. Den nuvarande reglering avspeglar inte det breda behovet av samverkan som krävs för ett effektivt klimatanpassningsarbete, där regioner, organisationer, näringsliv och andra berörda aktörer har viktiga roller.

Sammantaget finns ett behov av att förtydliga regelverket för att skapa bättre förutsättningar för en enhetlig, effektiv och inkluderande regional samordning av klimatanpassningsarbetet.

3.5 Förväntad utveckling om inga ändringar vidtas

Om det inte sker någon justering av förordningen kommer inga ytterligare myndigheter få något formellt ansvar att arbeta med klimatanpassning, vilket gör att det kan bli svårare att möta de utmaningar och konsekvenser som klimatförändringen kan medföra. Med ökad klimatförändring i framtiden kommer också behoven av klimatanpassning att öka. Det kan få stora konsekvenser om inte alla myndigheter, vars ansvarsområde tydligt berörs av klimatförändringen, arbetar aktivt med klimatanpassning. Särskilt gäller detta för de myndigheter som arbetar inom ansvarsområden som inte finns representerade inom förordningen idag.

Om otydligheter kring ansvar, myndighetsmål och andra skrivningar i förordningen kvarstår, finns en risk att klimatanpassningsarbetet på myndigheterna stagnerar eller inte utvecklas i den grad som är nödvändigt för att möta utmaningarna framöver. SMHI kan dock, genom ökad vägledning och stöd till myndigheterna, till viss del kompensera för detta.

3.6 Övergripande alternativ

I enlighet med förordningen om konsekvensutredningar ska handlingsalternativ för önskvärd förändring beskrivas. Handlingsalternativ för att nå avsedda effekter beskrivs här översiktligt som alternativ till revidering av förordningen. Då eftersträvad förändring även inkluderar flera på förhand och av uppdraget preciserade delar, bedöms alternativsbeskrivning av separata delar vara ändamålsenligt för att visa på vägval och avvägningar av olika utformning som gjorts i utredningsarbetet och som lett fram till valda förslag till ändringar av klimatanpassningsförordningen. Alternativ för enskilda delar görs i kapitel 4 med förslag till regeringen och beskrivs i den omfattning som bedömts relevant och proportionerligt i förhållande till föreslagen ändring.

[14] Myndigheters arbete med klimatanpassning 2025, KLIMATOLOGI Nr 77.

Alternativ genom reglering i myndigheters instruktioner

Andra sätt att reglera myndigheters arbete med klimatanpassning skulle kunna vara genom myndigheternas instruktioner. En förordning med instruktion för en myndighet (myndighetsinstruktion) beslutas av regeringen och utgör den grundläggande rättsliga regleringen av en statlig myndighets uppdrag, organisation och verksamhet. Att reglera genom instruktion skulle potentiellt kunna vara att föredra om ansvaret var motiverat att variera mellan myndigheter genom stärkt möjlighet att anpassa till myndigheternas uppdrag.

En generell förordning som omfattar berörda myndigheter bedöms istället lämpligt, eftersom ett flertal myndigheter berörs och uppdraget som handlar om att sätta ramar för arbetet till myndigheterna är likalydande och samlat. Fördelar med gemensam förordning är att regleringen är överblickbar avseende vilka myndigheter som omfattas av förordningen och att regleringen är likalydande för samtliga myndigheter som omfattas. En central fördel med att reglera genom gemensam förordning bedöms vara möjligheter att enklare revidera bestämmelser, som ger direkt och likalydande verkan för samtliga myndigheter jämfört med om instruktioner för samtliga ingående myndigheter, idag 32 nationella myndigheter och samtliga länsstyrelser, skulle behöva revideras. Då klimatanpassningsförordningen redan finns, och detta uppdrag hanterar revideringar av förordningen, är alternativ att reglera genom myndighetsinstruktioner mindre relevant att överväga.

4 Förslag till regeringen

I detta kapitel presenteras SMHIs förslag till regeländringar. Ett av förslagen innebär att tio myndigheter får utökade uppdrag genom att de föreslås omfattas av klimatanpassningsförordningen. Ett andra förslag innebär att de myndigheter som omfattas av förordningen får ett tydligare utökat ansvar vad gäller omfattningen på deras klimat- och sårbarhetsanalyser. Ett tredje förslag innebär att förtydliga länsstyrelsernas uppdrag. Huvudsyftet med förslagen är att bredda och stärka klimatanpassningsarbetet för berörda nationella myndigheter och länsstyrelser.

I kapitlet redovisas konsekvenser för staten av respektive förslag. En samlad bedömning av konsekvenserna ges i kapitel 8.

4.1 Fler myndigheter bör omfattas av klimatanpassningsförordningen

SMHIs förslag

Klimatanpassningsförordningen omfattar i dag 32 nationella myndigheter och samtliga länsstyrelser. SMHI föreslår att ytterligare tio nationella myndigheter bör omfattas av förordningen: Arbetsmiljöverket, Energimarknadsinspektionen, Försvarets materielverk, Kommerskollegium, Kustbevakningen, Luftfartsverket, Läkemedelsverket, Migrationsverket, Upphandlingsmyndigheten och Polismyndigheten.

Motivering

I syfte att bredda och stärka klimatanpassningsarbetet inom staten har SMHI genomfört en analys av vilka ytterligare myndigheter som bör omfattas av förordningen. Genom att inkludera fler myndigheter kan klimatanpassningsarbetet integreras i fler samhällssektorer och bidra till att stärka samhällets robusthet inför klimatförändringen.

De föreslagna myndigheterna har valts ut utifrån att deras verksamheter påverkas av klimatförändringen, att de har ansvar inom samhällsviktiga verksamheter eller att de har uppgifter som är centrala för samhällets klimatanpassning. Flera av myndigheterna verkar inom områden som i dag är begränsat representerade i klimatanpassningsförordningen, exempelvis arbetsmiljö, offentlig upphandling, migration och internationella handelsrelationer.

En sammanställning av föreslagna myndigheter, inkomna synpunkter samt SMHIs bedömning redovisas i bilaga 1. Urvalet av myndigheter ligger i linje med regeringens strategi och handlingsplan för klimatanpassning, där regeringen pekar ut ett antal prioriterade utmaningar som kräver åtgärder inom flera sektorer. Flera av de föreslagna myndigheterna har ansvar inom områden som berörs av

dessa utmaningar. Exempelvis har Energimarknadsinspektionen och Luftfartsverket uppgifter som är viktiga för en robust energiförsörjning respektive transportinfrastruktur i ett förändrat klimat. Läkemedelsverket har en central roll för läkemedelsförsörjningen och människors hälsa, vilka kan påverkas av värmeböljor, sjukdomsspridning och störningar i globala försörjningskedjor. Arbetsmiljöverket har en viktig funktion när det gäller att hantera risker för arbetstagare kopplade till bland annat höga temperaturer och andra klimatrelaterade arbetsmiljörisker. Migrationsverket och Kommerskollegium verkar inom områden som strategin särskilt lyfter fram som påverkade av globala klimateffekter, såsom migration, handel och internationella relationer.

Flera av de föreslagna myndigheterna har redan påbörjat ett arbete med klimatanpassning, exempelvis Försvarets materielverk och Kustbevakningen. Att klimatanpassningsarbete redan bedrivs visar att klimatförändringens konsekvenser bedöms vara relevanta för myndigheternas verksamhet och uppdrag. Genom att omfattas av förordningen ges dessa myndigheter ett tydligare och mer långsiktigt ramverk för arbetet.

Sju av de föreslagna myndigheterna är av regeringen utpekade beredskapsmyndigheter[15] : Energimarknadsinspektionen, Kommerskollegium, Kustbevakningen, Luftfartsverket, Läkemedelsverket, Migrationsverket och Polismyndigheten. Myndigheterna ansvarar för verksamheter som är centrala för samhällets funktion, beredskap och motståndskraft och flera av dem har viktiga uppgifter inom det civila försvaret. Den nationella säkerhetsstrategin[16] betonar vikten av att samhällsviktiga verksamheter och försörjningssystem är robusta och kan upprätthållas även vid allvarliga störningar, kriser och höjd beredskap. Klimatrelaterade risker kan påverka flera av dessa områden. Genom att omfattas av förordningen stärks myndigheternas förutsättningar att systematiskt identifiera och hantera sådana risker, vilket bidrar till att stärka samhällets långsiktiga beredskap, motståndskraft och förmåga att upprätthålla samhällsviktiga funktioner.

Urvalet av myndigheter har baserats på analyser som genomförts inom uppdraget, inspel från Nationella expertrådet för klimatanpassning, synpunkter från myndigheter som redan omfattas av förordningen samt bedömningar inom SMHI arbetsgrupp.

Alternativ som har övervägts

SMHI har gjort en avvägd bedömning av nyttan med att inkludera ytterligare myndigheter i klimatanpassningsförordningen i förhållande till de kostnader och den arbetsinsats som det innebär. Ett alternativ att föreslå att samtliga myndigheter ska omfattas av förordningen, på motsvarande sätt som förordningen (2009:907) om miljöledning i statliga myndigheter, bedöms inte vara ändamålsenligt. Det skulle medföra betydande kostnader och arbetsinsatser utan att ge motsvarande samhällsnytta. Fokus i översynen har i stället varit att identifiera de myndigheter vars verksamheter och ansvarsområden tydligast påverkas av klimatförändringen eller som bedöms ha särskilt stor betydelse för samhällets klimatanpassning.

SMHI har inhämtat synpunkter från de myndigheter som föreslagits omfattas av förordningen. Flera myndigheter har varit positiva till eller inte haft några invändningar mot förslaget. Samtidigt har myndigheterna framfört synpunkter rörande bland annat ansvarsfördelning, behov av resurser och kompetens, ökade kostnader (framförallt initialt men också löpande), administrativa konsekvenser samt hur arbetet med klimatanpassning bör avgränsas och integreras i befintliga processer. Synpunkterna har beaktats i den fortsatta analysen.

Statskontoret och Jämställdhetsmyndigheten övervägdes inledningsvis som möjliga myndigheter att omfattas av förordningen. Efter en samlad bedömning av myndigheternas uppdrag och inkomna synpunkter anser SMHI dock att de inte bör omfattas. Statskontorets roll är främst att analysera och följa upp statlig styrning, medan Jämställdhetsmyndigheten har en viktig roll i frågor som rör jämställdhet och social sårbarhet men begränsad rådighet och möjlighet att genomföra klimatanpassningsåtgärder inom sitt ansvarsområde. Jämställdhetsperspektiven bedöms i stället kunna integreras i klimatanpassningsarbetet hos berörda myndigheter.

[15] Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap, Bilaga 1.
[16] Nationell säkerhetsstrategi (skr.2023/24:163).

Vägledning behövs

SMHI behöver ge särskilt stöd och vägledning till de nya myndigheter som berörs av förordningen. Arbetet underlättas av att det redan finns ett vägledningsmaterial och metodstöd att utgå från.

Konsekvenser för staten

Då föreslagna ändringar primärt berör berörda myndigheter beskrivs konsekvenser för offentliga aktörer mer ingående för respektive ändringsförslag. Konsekvenser för andra aktörer och allmänna intressen beskrivs sammantaget för de föreslagna ändringarna i kapitel 8.

Den föreslagna ändringen kommer att ha en direkt påverkan på de nya myndigheter som skulle beröras av förordningen. Samtidigt skulle klimatanpassning integreras på ett mer strategiskt sätt i fler sektorer i samhället och på ett tydligare sätt i den statliga verksamheten.

Berörda myndigheter skulle behöva ta fram en klimat- och sårbarhetsanalys, mål, handlingsplan med mera, och årligen följa upp arbetet, vilket kan innebära behov av resurser och nya kompetenser. Initialt behöver myndigheterna sätta sig in i vad förordningen innebär. Omfattningen på arbetet kan se olika ut på myndigheterna, beroende på i vilken grad myndighetens ansvarsområde påverkas av klimatförändringen och behoven av klimatanpassning.

För SMHIs del kommer den föreslagna ändringen leda till ett utökat antal myndigheter att vägleda och följa upp inom klimatanpassning, vilket också kommer öka behoven av resurser. Initialt behöver resurser läggas på att vägleda de nya myndigheterna i förordningen så att de får stöd i uppstartsfasen av arbetet.

Om de föreslagna myndigheterna inkluderas i förordningen skulle klimatanpassningsarbetet i högre grad integreras i områden som i dag endast i begränsad utsträckning omfattas av förordningen, exempelvis arbetsmiljö, offentlig upphandling, migration, utrikeshandel och läkemedelsförsörjning. Detta kan bidra till att identifiera och hantera klimatrelaterade risker inom fler samhällssektorer samt stärka statens samlade förmåga att förebygga och hantera konsekvenser av ett förändrat klimat.

Andra möjliga positiva effekter är att utökningen av antalet myndigheter i förordningen kan ge förutsättningar för en bättre nationell samordning av klimatanpassningsarbetet och bättre samordning mellan sektorer.

4.2 Bredda och förtydliga klimatanpassningsförordningen vad gäller myndigheters ansvar

SMHIs förslag

Enligt klimatanpassningsförordningen ska berörda myndigheter utreda klimatförändringens påverkan på myndighetens verksamhet i en klimat- och sårbarhetsanalys. SMHI föreslår att myndigheter ska ta fram klimat- och sårbarhetsanalyser för myndighetens ansvarsområde. Länsstyrelsernas ansvarsområde utgörs av länet. Genom förändringen breddas och tydliggörs omfattningen av myndigheternas analyser.

Myndigheterna ska även ta fram myndighetsmål för sitt arbete med klimatanpassning. SMHI föreslår att begreppet ”myndighetsmål” ersätts med ”mål”. Detta förslag innebär att myndigheterna får möjligheten att ta fram mål för annat än egna verksamheten.

Motivering

SMHI föreslår att myndigheternas ansvar enligt klimatanpassningsförordningen breddas och förtydligas. Syftet med förändringen är att stärka och lyfta myndigheternas arbete med klimatanpassning och genom detta säkerställa ett mer effektivt klimatanpassningsarbete inom staten där myndigheternas kompetens inom och ansvar för klimatanpassning i Sverige tas tillvara.

Klimat- och sårbarhetsanalyser för ansvarsområdet

Enligt 6 § klimatanpassningsförordningen ska klimat- och sårbarhetsanalyser tas fram för myndighetens verksamhet. SMHI föreslår att dessa analyser i stället ska omfatta myndighetens ansvarsområde, vilket både breddar och tydliggör uppdraget. Förändringen skulle innebära att inriktningen i 6 § bättre överensstämmer med 4 §, där det framgår att myndigheten, inom sitt

ansvarsområde och inom ramen för sina uppdrag ska initiera, stödja och utvärdera arbetet med klimatanpassning. För att myndigheterna ska kunna göra detta på ett kunskapsbaserat sätt behöver klimat- och sårbarhetsanalysen täcka in ansvarsområdet och inte enbart den egna verksamheten.

Många myndigheter som omfattas av förordningen är expertmyndigheter och har en viktig uppgift i att ta fram kunskapsunderlag inom sina ansvarsområden/sektorer. Dessa underlag är betydelsefulla för andra aktörer i samhället som behöver information om vilka klimatrisker som finns och vilka klimatanpassningsåtgärder som bör prioriteras.

Detta förslag till ändring innebär att klimatanpassningsförordningen bättre överensstämmer med beredskapsförordningen, där det framgår av 7 § att myndigheter ska ta fram risk- och sårbarhetsanalyser för den samhällsviktiga verksamheten inom myndighetens ansvarsområde. Begreppet ansvarsområde är inte tydligt definierat i beredskapsförordningen, men Myndigheten för civilt försvar beskriver att varje myndighet själv avgör vad som omfattas utifrån instruktion och andra styrande dokument[17].

SMHIs genomlysning av myndigheternas senaste klimat- och sårbarhetsanalyser visar att över hälften av de nationella myndigheterna och länsstyrelserna har gjort en analys som omfattar myndighetens ansvarsområde eller länet. Den förändring som föreslås kommer därför få begränsade konsekvenser för många myndigheter, medan en del myndigheter kommer behöva bredda sina analyser vid nästa uppdatering.

Det finns ett övervägande brett stöd för förslaget både från de nationella myndigheterna och från länsstyrelserna. Många pekar på att de redan arbetar i enlighet med förslaget. Flera lyfter samtidigt att det behövs tydligare vägledning kring begreppet ”ansvarsområde” och vad analysen förväntas omfatta. Även Sametinget har lyft en fundering kring vad som blir skillnaden mellan ”verksamhetsområde” och ”ansvarsområde”. Svenska Samernas Riksförbund hade inga invändningar mot förslaget. För mer information om konsultationen med Sametinget och SSR se kapitel 6.

Alternativ som har övervägts

Alternativ som övervägts är att inte revidera enligt förslaget, och i stället enbart stärka vägledning till de myndigheter som omfattas av förordningen med avseende på breddning av klimat- och sårbarhetsanalysens omfattning. Redan idag vägleder SMHI om att klimat- och sårbarhetsanalysen ska vara bred och omfatta myndighetens ansvarsområde. Nackdelar med det alternativet är att vägledning inte är bindande och att det i mindre utsträckning bedöms leda till en likvärdig tillämpning. Vid endast kompletterad rådgivning kvarstår nuvarande inkonsekvens avseende begreppsanvändning mellan verksamhets- och ansvarsområde i förordningen.

Mål ersätter myndighetsmål

SMHI föreslår att begreppet ”myndighetsmål” ersätts med ”mål”. Begreppet ”myndighetsmål” återkommer i flera paragrafer i förordningen varav samtliga föreslås justeras till ”mål”. Definitionen av myndighetsmål, som finns i 3 § klimatanpassningsförordningen, tas i och med detta bort.

Enligt definitionen av myndighetsmål är detta ”mål för en myndighets arbete med klimatanpassning inom det egna verksamhetsområdet”. "Mål" är ett bredare begrepp än myndighetsmål och kan till exempel tas fram för ansvarsområdet. Om myndigheterna sätter mål för ansvarsområdet skulle det ge en bättre överenstämmelse med skrivningen i 4 §, enligt vilken myndigheterna ska initiera, stödja och utvärdera arbetet med klimatanpassning inom sitt ansvarsområde.

De flesta myndigheter som omfattas av förordningen är positiva till att ändra begreppet ”myndighetsmål” till ”mål”, flertalet myndigheter beskriver att de redan har sådana mål.

Alternativ som har övervägts

Alternativet att inte göra någon förändring från nuvarande skrivning skulle minska myndigheternas intentioner att ta fram mål för annat än den egna verksamheten.

[17] Myndigheten för civilt försvar, Frågor och svar om RSB-föreskrifterna (MSBFS 2024:5), senast granskad 17 juni 2026

Vägledning behövs

Det kommer att behövas vägledning kring hur myndigheter kan tillämpa begreppet ”ansvarsområde”. Det finns ingen rådande definition av begreppet och myndigheters rådighet inom ansvarsområdet kan i vissa fall uppfattas som oklart. Det behövs även vägledning kring hur myndigheter kan hantera överlapp av ansvarsområden mellan myndigheter. Varje enskild myndighet behöver definiera vad som ingår i myndighetens ansvarsområde utifrån vad som finns beskrivet i myndighetens instruktion, regleringsbrev och eventuella andra styrande dokument. Särskild vägledning kan behövas gentemot länsstyrelserna vars ansvarsområde omfattar det geografiska ansvarsområdet länet.

Myndigheterna behöver även vägledning kring formulering av mål på olika nivåer och även kring hur mätbara mål eller andra mål som är uppföljningsbara kan formuleras.

Konsekvenser för staten

SMHI bedömer att konsekvenserna av de föreslagna ändringarna i stort är positiva. Klimat- och sårbarhetsanalyser för myndigheternas ansvarsområden ger en bättre samlad riskbild för de olika utmaningar samhället står ovanför på grund av klimatförändringen. Med bättre underlag ökar förutsättningarna för stärkt strategisk styrning av samhällsviktiga funktioner och en förbättrad prioritering av investeringar och åtgärder. I förlängningen kan detta leda till ökad effektivitet i den långsiktiga samhällsplaneringen i stort. Samtidigt kan ändringen ge ökad arbetsbörda på myndigheterna och ytterligare behov av metodutveckling och vägledning. Det kan även finnas risk för ökade otydligheter i ansvar mellan myndigheter och sektorer.

Redan idag tar många myndigheter fram klimat- och sårbarhetsanalyser för ansvarsområdet, och förslaget skulle därför inte innebära några direkta konsekvenser för dessa. För de myndigheter som enbart gjort analyser för sitt verksamhetsområde skulle förändringen dock innebära att de behöver ta ett bredare grepp i sin nästkommande analys, vilket kan kräva mer resurser för att ta fram kunskapsunderlag, större behov av samverkan med mera. Beroende på ansvarsområdets omfattning kan analysens omfattning variera mellan myndigheter. Myndigheter med brett ansvarsområde har större utmaningar än andra myndigheter med tydligare avgränsade ansvarsområden. En annan utmaning kan vara att myndigheter kan ha överlappande ansvarsområden, exempelvis mellan nationella myndigheter som Skogsstyrelsen och Jordbruksverket och länsstyrelserna. Då krävs att myndigheterna samarbetar för att undvika dubbelarbete och istället samordnar underlagen i den mån det är önskvärt eller möjligt. En annan konsekvens av att myndigheter gör analyser inom sitt ansvarsområde är att de tar fram underlag inom områden där de själva inte alltid har rådighet att genomföra åtgärder.

Om myndigheter tar fram klimat- och sårbarhetsanalyser och mål inom sina ansvarsområden kan detta ge en riktning och ett stöd till andra aktörers klimatanpassningsarbete - aktörer inom ansvarsområdet som har rådighet att genomföra åtgärder. Ett exempel på en myndighet som redan tillämpar detta är Skogsstyrelsen. De har tagit fram klimat- och sårbarhetsanalys och mål både för skogsproduktion och andra värden i skogen[18]. Skogsstyrelsen har involverat aktörer inom hela sektorn för att förankra målen.

Om inga ändringar görs finns en risk att myndigheterna endast analyserar klimatrelaterade risker och sätter mål för sin interna verksamhet. Konsekvensen kan då bli att myndigheterna arbetar med ett begränsat perspektiv där det finns en risk att viktiga samhällsperspektiv inte analyseras. Om styrningen i huvudsak sker genom vägledning i stället för genom ändringar i förordningen finns här en risk för begränsad styrningseffekt och en varierande tillämpning mellan myndigheter. Utöver detta riskerar myndighetens expertkunskaper att inte tillvaratas eller komma till gagn för klimatanpassningsarbetet inom sektorn.

En samlad bedömning av konsekvenser för offentliga med fler aktörer redovisas i kapitel 8.

[18] Skogsstyrelsen, Klimatanpassning av Sveriges skogar 2026–2030 – mål, förslag på åtgärder och handlingsplan, Rapport 2025:09.

4.3 Bredda och förtydliga länsstyrelsernas uppdrag

SMHIs förslag

SMHI föreslår ändring av 5 § 2 klimatanpassningsförordningen, så att det tydligt framgår att länsstyrelserna, inom ramen för klimat- och sårbarhetsanalysen, ska analysera hur länet och, vid behov, angränsande län påverkas av klimatförändringen.

SMHI föreslår en ändring av 5 § 3 för att bredda och förtydliga länsstyrelsernas regionala samordningsuppdrag.

Motivering

Omfattningen av länsstyrelsernas analyser

Det första ändringsförslaget innebär ett förtydligande av 5 § 2 klimatanpassningsförordningen, där det idag framgår att en länsstyrelse, utöver kraven i 4 § och inom ramen för sitt uppdrag att samordna det regionala arbetet med klimatanpassning, också ska analysera hur länet och vid behov angränsande län påverkas av klimatförändringarna. Av SMHIs förslag framgår att analysen av hur länet och vid behov angränsande län, ska utgöra en del av klimat- och sårbarhetsanalysen. Genom att klimat- och sårbarhetsanalysen föreslås genomföras för länet istället för verksamheten (se ändringsförslag för 6 §, avsnitt 4.2) är det rimligt att analysen av hur länet och angränsade län påverkas av ett förändrat klimat utgör en del av klimat- och sårbarhetsanalysen och inte en separat analys. En länsstyrelse anser att nuvarande skrivning inte behöver ändras. I övrigt avstyrker inga nationella myndigheter eller länsstyrelser förslaget.

Bredda och förtydliga länsstyrelsens samordningsuppdrag

Det andra förslaget innebär en större ändring av skrivningen i § 5 punkt 3. Enligt nu gällande bestämmelse ska länsstyrelsen ”stödja och följa upp regionala sektorsmyndigheters klimatanpassningsarbete”. SMHI föreslår att länsstyrelsen i stället ska ”samverka med och stödja regioner och berörda aktörer i länet”. Ändringen innebär en utökning av länsstyrelsernas uppdrag jämfört med i dag, både vad gäller vilka aktörer länsstyrelsen ska arbeta mot och på vilket sätt detta ska ske. Vid inhämtning av synpunkter instämmer många länsstyrelser i att denna bestämmelse behöver förtydligas.

Begreppet ”regionala sektorsmyndigheter” har upplevts som otydligt. Genom att ändra från ”regionala sektorsmyndigheter”, som är ett avgränsat antal statliga myndigheter, till ”regioner och berörda aktörer i länet”, breddas aktörskretsen som länsstyrelserna ska arbeta mot. Regionerna lyfts särskilt då de ansvarar för flera verksamheter som påverkas av klimatförändringen, däribland hälso- och sjukvård, regional utveckling, kollektivtrafik och regional transportplanering. De har därmed en viktig roll i arbetet med att förebygga och hantera klimatrelaterade risker. Om regionerna inkluderas i förordningen enligt förslaget skulle de kunna få en tydligare roll som aktör i klimatanpassningsarbetet.

Om formuleringen ändras enligt förslaget innebär det också ytterligare förändringar. Tas begreppet ”följa upp” bort innebär det att länsstyrelsen inte längre kommer ha ett ansvar att följa upp hur regionala sektorsmyndigheter arbetar med klimatanpassning. SMHI bedömer att detta inte kommer få några negativa konsekvenser då länsstyrelserna inte genomför någon strukturerad uppföljning av regionala sektorsmyndigheter idag. Genom att behålla begreppet ”stödja” och lägga till ”samverkan” läggs fokus på kunskapsutbyte och nätverkande, vilket ligger i linje med länsstyrelsens regionala samordningsuppdrag, som framgår av 5 § inledande stycke. Samordning förutsätter normalt samverkan och sker till exempel genom dialog, informationsutbyte, gemensam planering eller nätverk, möten och forum. Ett visst mått av samverkan följer därför indirekt redan av samordningsuppdraget. Den föreslagna ändringen skulle kunna bidra till att stärka regional samverkan, kommuners, regioners och näringslivets delaktighet och underlätta lokalt genomförande av klimatanpassningsåtgärder.

Förutom regionerna, som i förslaget lyfts särskilt, kan ”berörda aktörer” handla om exempelvis näringsliv, energibolag, vattenråd, universitet och andra myndigheter. I dag varierar omfattningen av stöd och samverkan mellan länsstyrelser och regioner i klimatanpassningsarbetet mellan olika delar av landet.

Länsstyrelserna har inte getts möjlighet att lämna synpunkter på detta förslag till ändring av klimatanpassningsförordningen. Det är därför viktigt att i den vidare utredningen förslaget inhämta synpunkter från länsstyrelserna på detta förslag.

Svenska Samernas Riksförbund framhöll vid konsultationen med SMHI att bristande samordning mellan myndigheter försvårar stödet till samiska näringar och samhällen (kap. 6). De betonar därför vikten av att myndigheter ges ett tydligt uppdrag att samverka med andra berörda myndigheter för att underlägga hanteringen av andra komplexa frågor som exempelvis klimatanpassning.

Alternativ som har övervägts

I utredningsarbetet har alternativ vad gäller länsstyrelsernas roll enligt klimatanpassningsförordningen övervägts.

Ett förslag till ändring av lydelsen i 5 § 3 klimatanpassningsförordningen som diskuterats och som länsstyrelserna fått lämna synpunkter på är följande: ”länsstyrelserna ska samordna regionala aktörers klimatanpassningsarbete”. Många länsstyrelser var positiva till förslaget med flera myndigheter kommenterade att begreppet ”regionala aktörer” är otydligt. I inledningen av 5§ framgår att länsstyrelserna har till ansvar att samordna det regionala arbetet, vilket gör att SMHI bedömer att det inte är nödvändigt att upprepa detta i en egen skrivning. SMHI valde därför att bearbeta förslaget vidare och fokusera på samverkan.

En annan alternativsbeskrivning med beröring på detta förslag är överväganden som gjorts kring inkludering av regionerna i klimatanpassningsförordningen. Som beskrivits ovan har regionerna ansvar för många viktiga samhällsfunktioner som också berörs av klimatförändringar. I utredningen har möjligheter till att inkludera regionerna som myndighet att omfattas av klimatanpassningsförordningen utretts. Regionerna bedöms dock av lagtekniska skäl inte kunna omfattas av förordningen.

Vägledning behövs

Då förslaget innebär förändringar av länsstyrelsernas arbete behöver SMHI uppdatera vägledning och särskilt informera länsstyrelserna om förändringarna. Att beskriva innebörden av begreppen ”stödja, samverka och berörda aktörer” ingår i detta.

Konsekvenser för staten

SMHI bedömer att förtydligandet av att länsstyrelsernas analys av klimatförändringens påverkan på länet och vid behov omkringliggande län ska utgöra en del av klimat- och sårbarhetsanalysen inte kommer innebära några betydande konsekvenser för staten. Att analysen ska genomföras regleras redan i förordningen, och omformuleringen innebär enbart ett förtydligande av att det inte är en analys som är separerad från klimat- och sårbarhetsanalysen. Övriga aktörer bedöms inte beröras av förändringen.

SMHI bedömer att förändringen av länsstyrelsernas uppdrag gentemot regionala aktörer medför utökade krav på myndigheterna men att den föreslagna skrivningen samtidigt ger länsstyrelsen ett betydande handlingsutrymme. Begreppen ”samverka”, ”stödja och ”berörda aktörer” definieras inte i förordningen, vilket innebär att det finns ett tolkningsutrymme rörande omfattningen på arbetet. Enligt förslaget ”*ska* länsstyrelsen samverka med och stödja..”. Begreppet ”stödja” kan bland annat innebära att ge råd och vägledning, sprida kunskap, metoder och goda exempel, tillhandahålla analyser, underlag och data, erbjuda utbildningar eller nätverk för erfarenhetsutbyte. Detta ligger i linje med att SMHI enligt förordningen ska ansvara för ”metodutveckling, rådgivning och utbildning” för att stödja andra myndigheter i deras arbete. Bestämmelsen är däremot mycket öppen och den anger inte hur omfattande stödet ska vara, vilka resurser som måste avsättas eller exakt vilka åtgärder som ska vidtas. Detta ger länsstyrelsen ett betydande handlingsutrymme även om inriktningen är tydlig.

Begreppet ”samverkan” kan exempelvis innebära att etablera kontaktvägar, skapa forum och nätverk, eller involvera aktörer i processer. På samma sätt som för begreppet ”stödja” finns ett tolkningsutrymme där länsstyrelsen bestämmer omfattningen på samverkan.

Begreppet ”berörda aktörer” är också ett brett begrepp och länsstyrelsen kan själv identifiera vilka aktörer som är relevanta i länet. Detta ger länsstyrelsen ett stort handlingsutrymme samtidigt som det finns en risk för ökade förväntningar hos aktörer i länet. Det kan även bli svårare att avgöra vilka aktörer som måste involveras och hur långt länsstyrelsens stöd ska sträcka sig.

Genom ändringen från ”stödja och följa upp” till ”samverka med och stödja” minskar länsstyrelsens uppföljande roll och mer fokus läggs på nätverkande och stödjande aktiviteter.

Förändringen av författningen om länsstyrelsernas regionala samverkan kan bidra till en förstärkning av länsstyrelsernas roll som nod för klimatanpassningsarbetet i länet. Om flera aktörer involveras i arbetet kan detta exempelvis leda till att klimatanpassningsåtgärder får större genomslag i samhällsplaneringen. För länsstyrelsernas del kan förändringen innebära en ökad arbetsbelastning och behov av resurser till exempelvis att utveckla samverkansforum eller nätverk. Omfattningen av detta kan variera utifrån hur länsstyrelserna arbetar med samordning inom länet i dagsläget. Vissa länsstyrelser har en välutvecklad samverkan medan andra kan behöva utveckla sin samverkan.

4.4 Övriga föreslagna ändringar

SMHIs förslag

SMHI föreslår att det läggs till en tredje punkt under 9 § klimatanpassningsförordningen om mål, där det framgår att målen ska hållas aktuella genom att de ses över och uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller mist vart femte år.

SMHI föreslår en ändring av 10 § 2 klimatanpassningsförordningen om myndighetens arbete med handlingsplanen. Förslaget innebär att fokus läggs på att dokumentera och följa upp arbetet med handlingsplanen. Samtidigt föreslås att kravet om att myndigheten ska ”redovisa arbetet med att följa handlingsplanen” stryks.

Motivering

Förslag om att mål ska uppdateras minst vart femte år

I klimatanpassningsförordningen finns idag inga krav på hur ofta målen för klimatanpassning behöver uppdateras. Klimat- och sårbarhetsanalyser och handlingsplaner ska däremot uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år (6 § och 10 §). SMHI föreslår ett tillägg i förordningen där det framgår att målen ska uppdateras minst vart femte år, på samma sätt som klimat- och sårbarhetsanalyser och handlingsplaner. Eftersom klimat- och sårbarhetsanalysen ska ligga till grund för klimatanpassningsarbetets utformning och inriktning bör även målen ses över när en ny klimat- och sårbarhetsanalys har genomförts. Åtgärderna som sedan beskrivs i handlingsplanen ska bidra till att nå de mål som tagits fram.

Många nationella myndigheter och länsstyrelser har lyft att cykeln för uppdatering av målen bör följa samma intervall som tidsramen för klimat- och sårbarhetsanalysen respektive handlingsplanen.

Alternativ som har övervägts

SMHI har övervägt lämpligheten av att justera cykeln för uppdatering av klimat- och sårbarhetsanalyser och handlingsplaner från en femårig till en fyraårig cykel. Iså fall skulle även målen enligt förslaget uppdateras minst vart fjärde år. Syftet med detta var att synkronisera uppdateringen av klimat- och sårbarhetsanalyser med risk- och sårbarhetsanalyser, som uppdateras vart annat år. Detta förslag har dock inte tagits vidare. Se även kapitel 5.

Förtydligande om myndigheters arbete med handlingsplanen

Skrivningen i 10 § första stycket 2 klimatanpassningsförordningen, med krav om att ”myndigheten ska dokumentera, följa upp och redovisa arbetet med att följa handlingsplanen och att nå målen i syfte att fortlöpande förbättra arbetet”, har upplevts som otydlig. SMHI föreslår en justering så att myndigheter endast ska ”dokumentera och följa upp arbetet med handlingsplanen i syfte att fortlöpande förbättra arbetet”. Genom detta förslag stryks kravet om att myndigheten ska ”redovisa arbetet med att följa handlingsplanen”. SMHI anser att fokus bör ligga på att dokumentera och följa upp hur arbetet med handlingsplanen fortlöper, snarare än att redovisa hur man följer handlingsplanen. SMHI anser vidare att skrivningen ”att nå målen” i den ursprungliga författningen kan tas bort. Formuleringen tillför inget då det framgår av 10 § första stycket att ”Myndigheten ska ha en handlingsplan för arbetet med att nå myndighetsmålen enligt 8 §”.

Alternativ som har övervägts

Ett annat förslag till formulering av 10 § punkt 2 har övervägts och även skickats till förordningsmyndigheterna för synpunkter: ”Myndigheten ska följa upp och utvärdera arbetet med att följa handlingsplanen och nå målen..”. SMHI fick främst positiva reaktioner på förslaget, men viss kritik mot att ta bort begreppet ”dokumentera”, då dokumentation ansågs vara en förutsättning för att kunna följa upp handlingsplanen. SMHI har med bakgrund i detta gjort bedömningen att behålla begreppet ”dokumentera”. Samtidigt förespråkar SMHI att även behålla begreppet ”följa upp”, då detta innefattar att myndigheten utvärderar arbetet med handlingsplanen. Det finns därför inget behov av att införa begreppet ”utvärdera”. Redovisning av klimatanpassningsarbetet regleras i 12 § och en separat skrivning om redovisning av handlingsplanerna bedöms därför inte nödvändig.

Vägledning behövs

SMHI behöver uppdatera vägledningen till myndigheterna vad gäller de ändringar som föreslås i förordningen.

Konsekvenser för staten

SMHI bedömer att förslagen ger begränsade konsekvenser för staten. Kravet på att mål för klimatanpassning ska ses över minst vart femte år innebär främst ett förtydligande och en harmonisering med gällande uppdateringscykel för klimat- och sårbarhetsanalyser samt handlingsplaner. Detta kan bidra till en mer sammanhållen och systematisk styrning av myndigheternas klimatanpassningsarbete.

Förslaget om att fokusera på dokumentation och uppföljning av handlingsplaner, samtidigt som kravet på att redovisa arbetet med att följa handlingsplanen tas bort, bedöms kunna minska den administrativa belastningen och tydliggöra myndigheternas ansvar.

4.5 Ikraftträdande

SMHI föreslår att de föreslagna ändringarna i förordningen träder i kraft sex månader efter beslut. Den föreslagna tiden tar hänsyn till behovet av att nya myndigheter, som föreslås ingå i förordningen, får möjlighet att förbereda sig på nya arbetsuppgifter. Övriga förslag till ändringar av förordningen antas inte medföra att det behövs ytterligare förberedelsetid för myndigheterna. SMHI bedömer att det inte behövs några övergångsbestämmelser.

5 Överväganden av samordning mellan klimatanpassningsförordningen och beredskapsförordningen

SMHI har haft särskild dialog med Myndigheten för civilt försvar kring uppdraget att samordna kraven på myndigheters klimatanpassningsarbete med beredskapsförordningen. Dialogen har omfattat flera möjliga samordningsåtgärder. En återkommande fråga har varit vilka delar av klimatanpassningsarbetet som bör regleras i förordning och vilka som i stället bör hanteras genom vägledning och andra stödjande insatser.

En slutsats är att det på sikt kan finnas fördelar med att harmonisera terminologin inom beredskaps- och klimatanpassningsarbetet samt att samordna vägledningsinsatser.

5.1 Bedömningar av möjliga samordningsåtgärder

Klimat- och sårbarhetsanalysen bör göras för ansvarsområdet

Enligt beredskapsförordningen ska risk- och sårbarhetsanalyser tas fram för myndighetens ansvarsområde. Eftersom klimat- och sårbarhetsanalyser föreslås omfatta myndighetens ansvarsområde i stället för dess verksamhetsområde, skapas bättre förutsättningar för att samordna arbetet med klimatanpassning och beredskap (se avsnitt 4.2).

Begreppet ansvarsområde är inte tydligt definierat i beredskapsförordningen, men Myndigheten för civilt försvar beskriver att varje myndighet själv avgör vad som omfattas utifrån instruktion och andra styrande dokument. Det är viktigt med tydlig vägledning kring begreppets innebörd om förslaget leder till en ändring av klimatanpassningsförordningen.

Klimat- och sårbarhetsanalyser och risk- och sårbarhetsanalyser bör synkroniseras tidsmässigt

Myndigheten för civilt försvar har föreslagit att uppdateringen av klimat- och sårbarhetsanalyser (KSA) ska samordnas tidsmässigt med risk- och sårbarhetsanalyser (RSA) för att effektivisera arbetet och minska risken för parallella processer. Eftersom RSA ses över vartannat år föreslogs att KSA skulle uppdateras vart fjärde år för att kunna synkronisera cyklerna.

Förordningsmyndigheterna har lämnat blandade synpunkter på detta förslag men flera gjorde bedömningen att förslaget skulle öka arbetsbördan. Flera myndigheter hänvisade också till att det nationella systemet för klimatanpassning har en femårig cykel. SMHI har därför valt att inte gå vidare med förslaget om en fyraårig cykel för KSA. Det finns dock redan idag möjlighet för myndigheter att tidsmässigt samordna processerna då skrivningen säger att klimat- och sårbarhetsanalysen ska uppdateras *minst* vart femte år. SMHI och Myndigheten för civilt försvar avser att stödja och förtydliga detta genom vägledning.

Samordning av vilka myndigheter som omfattas av förordningarna

En möjlighet att stärka kopplingen mellan klimatanpassning och beredskap är att inkludera fler av de myndigheter som berörs av beredskapsförordningen i klimatanpassningsförordningen. Med bakgrund i att myndigheter och dess ansvarsområden påverkas i olika utsträckning av klimatförändringen har det inte bedömts lämpligt att inkludera alla myndigheter som lyder under beredskapsförordningen i klimatanpassningsförordningen utan prioritera de mest relevanta.

Inom vissa beredskapssektorer omfattas alla utom en myndighet av klimatanpassningsförordningen (Kustbevakningen, Luftfartsverket och Energimarknadsinspektionen) och dessa föreslås nu ingå i förordningen. SMHI bedömer även att beredskapsmyndigheterna Kammarkollegiet och Polismyndigheten är relevanta att inkludera i klimatanpassningsförordningen och föreslår därför detta (se avsnitt 4.1).

Mål och handlingsplan bör samordnas med beredskapsarbetet

Myndigheten för civilt försvar har föreslagit att klimatanpassningsförordningen tydligare bör ange att mål och handlingsplaner samordnas med beredskapsarbetet. SMHI håller med om synpunkten men bedömer att det är lämpligare att hantera det genom vägledning än genom förordningsreglering.

Redovisning av övriga åtgärder inom ansvarsområdet

Enligt beredskapsförordningen ska risk- och sårbarhetsanalysen redovisa både myndighetens egna åtgärder och en bedömning av vilka övriga åtgärder inom ansvarsområdet som bör vidtas.

Myndigheternas egna beredskapsåtgärder motsvarar i stor utsträckning åtgärderna i handlingsplanen för klimatanpassning. De övriga åtgärderna kan delvis jämföras med anpassningsbehov som SMHI rekommenderat att myndigheterna ska identifiera, och vissa år även redovisa till SMHI. Myndigheten för civilt försvar har sett ett värde i att få information om förutsättningar, genom rapporteringen av behov om åtgärder inom ansvarsområdet, som många myndigheter saknar och här kan det finnas möjligheter till samordning. SMHI bedömer inte att detta bör regleras i klimatanpassningsförordningen, utan vid behov kan utvecklas vidare i vägledningen till förordningsmyndigheter.

Utökat bemyndigande till SMHI

Myndigheten för civilt försvar har enligt beredskapsförordningen bemyndigande att utfärda föreskrifter om både redovisning och metod, men har endast använt föreskriftsrätten för redovisning.

SMHI har övervägt att föreslå ett utökat bemyndigande i samband med denna översyn men bedömer, efter samråd med Myndigheten för civilt försvar, att nuvarande föreskriftsrätt är tillräcklig.

Tydligare krav på samverkan i klimatanpassningsförordningen

Beredskapsförordningen innehåller bestämmelser om samverkan mellan myndigheter och andra aktörer. SMHI har övervägt motsvarande skrivningar i klimatanpassningsförordningen och tagit del av Myndigheten för civilt försvars erfarenheter.

Samtidigt finns redan krav på samverkan enligt både förvaltningslagen och myndighetsförordningen. SMHI föreslår därför endast ett förtydligat krav på att länsstyrelserna ska samverka med regioner och berörda aktörer i länet (se avsnitt 4.3). I övrigt bedöms befintlig lagstiftning vara tillräcklig.

6 Konsultation med samiska företrädare

I enlighet med lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket och med anledning av ändringsförslagen har SMHI haft konsultationsmöten med Sametinget respektive Svenska Samernas Riksförbund (SSR). Vid konsultationsmötet med Sametinget lyftes framförallt en fundering kring vad som blir skillnaden mellan verksamhetsområde och ansvarsområde gällande omfattningen på klimat- och sårbarhetsanalysen. Sametingets uppdrag beskrivs som omfattande då det inkluderar hela den samiska befolkningen inklusive många samhällsfrågor. Sametinget lyfter att en breddning till ansvarsområde kan innebära att det krävs ökade resurser till klimatanpassningsarbetet inom myndigheten. Sametinget betonar att myndigheternas uppdrag enligt klimatanpassningsförordningen, även efter eventuella justeringar, behöver vara genomförbart inom ramen för befintliga eller tillgängliga resurser. I övrigt framförde Sametinget inga särskilda invändningar mot ändringsförslagen.

SSR framhåller att deras verksamhet påverkas av många olika myndigheters arbete och att bristande samordning mellan myndigheter försvårar stödet till samiska näringar och samhällen. De betonar därför vikten av att Sametinget, och även andra myndigheter, får ett tydligt uppdrag att samverka med andra berörda myndigheter för att underlätta hanteringen av komplexa frågor som exempelvis klimatanpassning. SSR framförde inga särskilda invändningar mot ändringsförslagen.

7 Övervägda förändringar som inte tagits vidare

I detta kapitel redovisas några förslag till ändringar av förordningen som analyserats, men där SMHI inte lämnat några ändringsförslag till regeringen.

7.1 Överväganden avseende redovisning av arbetet med klimatanpassning

SMHI har, i enlighet med uppdraget, analyserat hur skrivningarna om regelbunden uppföljning och redovisning av myndigheternas arbete bör revideras för att bättre stödja utvecklingen av det nationella klimatanpassningsarbetet (12 och 13 §§ klimatanpassningsförordningen). SMHI har även analyserat om det finns behov av att justera 15 § om myndighetens bemyndigande (se kap. 5).

Myndigheters redovisning till SMHI

Myndigheter redovisar årligen sitt arbete med klimatanpassning till SMHI genom redovisningssystemet Klira. SMHI analyserar redovisningarna och lämnar en sammanfattad analys av myndigheternas arbete med klimatanpassning till regeringen. SMHI föreslår inga förändringar med avseende på redovisningen av klimatanpassningsarbetet i detta uppdrag. Myndigheternas årliga redovisning till SMHI är viktig för kontinuerlig uppföljning av myndigheternas arbete och för att bibehålla status och framdrift i arbetet. För att minska redovisningsbördan för myndigheterna överväger SMHI att variera omfattningen på redovisningen mellan olika år beroende på om mer information behövs i samband med exempelvis rapportering av det svenska klimatanpassningsarbetet. Förordningsuppdragen följs även fortsättningsvis upp årligen. Som en följd på detta kan även omfattningen på den sammanfattande analysen till regeringen variera mellan olika år.

Två myndigheter är undantagna från att lämna in sina redovisningar till SMHI; Försvarsmakten i enlighet med förordningen och Fortifikationsverket i enlighet med tidigare regleringsbrev. SMHI har övervägt att föreslå om detta undantag ska tas bort i syfte att få in kompletta redovisningar från alla myndigheter. Då Fortifikationsverket i sitt svar på SMHIs ändringsförslag förespråkar att undantaget finns kvar[19], väljer SMHI att inte gå vidare med förslaget.

Utökande av SMHIs bemyndigande

SMHI har övervägt möjligheten att föreslå en utökning av SMHIs bemyndigande. Enligt 15 § klimatanpassningsförordningen får SMHI meddela föreskrifter om hur arbetet med klimatanpassning enligt 12 § ska redovisas. Någon förändring anses inte vara nödvändig då SMHI redan i dag kan ställa tydligare krav på myndigheternas redovisning. SMHI kan även genom sitt vägledningsuppdrag påverka utformningen av och inriktningen i de klimat- och sårbarhetsanalyser och handlingsplaner som myndigheterna tar fram.

Undertecknande av myndighetens chef

SMHI har även övervägt om det bör införas krav på att myndighetens chef ska underteckna redovisningen till SMHI, på samma sätt som framgår i bestämmelsen i 20 § förordningen om miljöledning i statliga myndigheter. Det är juridiskt möjligt att införa en bestämmelse i klimatanpassningsförordningen om att myndighetschefen ska underteckna redovisningen till SMHI. SMHI anser dock att dagens system, där myndigheterna själva bestämmer vem som undertecknar redovisningen utifrån sin arbetsordning, kan kvarstå.

7.2 Övriga förslag till ändringar som övervägts

Lägga till regionerna i klimatanpassningsförordningen

SMHI har undersökt möjligheten att inkludera regioner i 1 § klimatanpassningsförordningen.

Då regionerna genom sina uppdrag inom bland annat hälso- och sjukvård och infrastruktur är viktiga aktörer i klimatanpassningsarbetet i Sverige har SMHI analyserat om de kan läggas till i förordningen. Regeringen får dock inte reglera kommuner (eller regioner) i förordning, eftersom det hör till riksdagens normgivningskompetens, se 8 kap. 2 § p 3 regeringsformen. I det här fallet har inte riksdagen i någon lag bemyndigat regeringen att i förordning reglera kommuner och regioner gällande klimatanpassning. Det är därför inte möjligt för regeringen att införa bestämmelser som ålägger skyldigheter för kommuner eller regioner i klimatanpassningsförordningen.

SMHI har i denna skrivelse föreslagit ett förtydligande av 5 § 3 klimatanpassningsförordningen, som innebär att länsstyrelserna ska samordna med och stödja regioner och andra berörda aktörer i länen (avsnitt 4.3). Detta tydliggör vikten av att inkludera regionerna i det regionala klimatanpassningsarbetet.

Ändra definitionen av begreppet klimatanpassning

SMHI har analyserat om definitionen av begreppet ”klimatanpassning” i 3 § klimatanpassningsförordningen bör uppdateras.

En invändning mot den nuvarande definitionen är att denna, genom att innehålla begreppet ”kan medföra”, fokuserar på möjliga förändringar i framtiden medan klimatförändringen redan pågår här och nu. Samtidigt finns det en del osäkerheter angående exakt hur stor klimatförändringen blir eller exakt vilka effekter samhället och olika aktörer kan komma att behöva hantera. Det kan även vara så att riskacceptansen är olika i olika sektorer och på olika platser.

SMHI har utifrån detta dragit slutsatsen att den befintliga definitionen fungerar i sin nuvarande utformning.

[19] Klimatrapporteringsförordning (2014:1434).

Lägga till definitioner av klimat- och sårbarhetsanalys och mätbara mål

SMHI har analyserat om en definition av begreppet klimat- och sårbarhetsanalys bör läggas till i 3 § klimatanpassningsförordningen. Som en jämförelse finns det i 7 § beredskapsförordningen en beskrivning av begreppet risk- och sårbarhetsanalys.

SMHI har analyserat alternativet att utgå från den definition som finns i SMHIs Metodstöd – Regional klimat- och sårbarhetsanalys: ”En klimat- och sårbarhetsanalys är en systematisk genomgång och bedömning av hur ett geografiskt område, en verksamhet, en sektor eller en infrastruktur påverkas av klimatförändringen – både nuvarande och framtida – samt vilka sårbarheter som finns i förhållande till denna förändring”. SMHI har dock dragit slutsatsen att denna definition bör utvecklas om den ska fungera i förordningen. SMHI föreslår att definitionen ses över och läggs in i SMHIs vägledningsmaterial till myndigheterna. På så sett blir det också möjligt att uppdatera definitionen vid behov utan en förordningsändring.

SMHI har också analyserat möjligheten att definiera begreppet ”mätbara mål” i förordningen. SMHI har utrett detta och planerar att utveckla stödet om mätbara mål i vägledningen till förordningsmyndigheter. Genom att inte lägga till definitionen i förordningen blir det, på samma sätt som för definition av klimat- och sårbarhetsanalys, möjligt att uppdatera definitionen utan förordningsändring.

Ändra tiden för uppdatering av klimat- och sårbarhetsanalyser, mål och handlingsplaner

Ett förslag som har analyserats är om tiden för hur ofta myndigheterna behöver uppdatera klimat- och sårbarhetsanalyser och handlingsplaner behöver ändras. Förslaget har inneburit att analyser och planer bör uppdateras vart fjärde år i stället för, som nu, vart femte år. Detta som ett led i att synkronisera arbetet med klimatanpassning och beredskap, se avsnitt 5.2.

De flesta nationella myndigheter har varit positiva till förslaget medan länsstyrelserna varit mer kritiska och pekar på att det finns en risk för behov av mer resurser om intervallet för uppdatering blir kortare. Det finns andra processer som den nationella cykeln med klimat- och sårbarhetsanalys och handlingsplan som är femårig och mer relevant att samordna med. SMHI har valt att inte gå vidare med förslaget.

Förtydligande angående handlingsplanen

SMHI har övervägt att lägga till en skrivning i 10 § 1 klimatanpassningsförordningen, för att tydliggöra att åtgärderna i handlingsplanen ska möta risker som har identifierats i klimat- och sårbarhetsanalysen. SMHI har valt att det är lämpligast att instruera om innehållet i handlingsplanen i vägledningen till myndigheterna, då denna kan uppdateras och utvecklas löpande.

Justering av 5 § klimatanpassningsförordningen om länsstyrelsernas arbete med att stödja älvgrupper

SMHI har analyserat om det behövs en justering av 5 § klimatanpassningsförordningen om länsstyrelsernas arbete att stödja arbete i älvgrupper. Ett förslag har varit att lägga till ”vattenråd” utöver älvgrupper. SMHI har valt att inte gå vidare med förslaget då det finns andra organisationer och sammanslutningar som också eventuellt borde inkluderas i förordningen. Signaler från flera länsstyrelser visar att många uppskattar att kravet om att stödja älvgrupper finns kvar i förordningen då den tydligt visar att länsstyrelserna har detta uppdrag.

8 Konsekvensutredning

Här ges en sammanställning av konsekvenserna för de förslag som lämnas. För mer detaljerade beskrivningar se respektive förslag. I kapitel 3 ges en beskrivning av det problem som ska lösas, eftersträvad förändring och alternativsbeskrivningar inklusive effekter om ingen åtgärd vidtas.

De tre föreslagna ändringar som förväntas ge mest betydande konsekvenser är att fler myndigheter inkluderas i klimatanpassningsförordningen, att klimat- och sårbarhetsanalyser ska tas fram för ansvarsområdet och att länsstyrelsernas samordningsansvar förtydligas. Denna sammanställning

fokuserar därför på vad konsekvenserna blir av att genomföra dessa förslag. Konsekvenser av de enskilda förslagens påverkan på staten ges i kapitel 4.

I detta kapitel beskrivs även de samlade konsekvenserna för andra aktörer än staten samt miljökonsekvenser, sociala konsekvenser och övriga konsekvenser.

8.1 Konsekvenser för staten och offentliga aktörer

De föreslagna ändringarna bedöms sammantaget stärka statens förmåga att förebygga och hantera klimatrelaterade risker genom att klimatanpassningsarbetet integreras i fler sektorer inom den offentliga förvaltningen. Förändringen kan även bidra till bättre nationell samordning och ett stärkt klimatanpassningsarbete inom områden som i dag endast i begränsad utsträckning omfattas av förordningen.

Att utöka förordningens tillämpningsområde till ytterligare tio myndigheter innebär samtidigt ökade krav på berörda myndigheter att ta fram klimat- och sårbarhetsanalyser, mål och handlingsplaner samt att följa upp arbetet. Detta medför ett visst resurs- och kompetensbehov, särskilt i ett uppstartsskede. Även SMHIs behov av resurser för vägledning och uppföljning bedöms öka.

Resursåtgång för personal på myndigheter som föreslås läggas till klimatanpassningsförordningen uppskattas till mellan en halv till 1,5 årsarbetskrafter på respektive myndighet, baserat på bedömda personella resurser på redan anslutna myndigheter. Med 10 tillkommande myndigheter uppskattas ökade behov av personella resurser till mellan 5-15 årsarbetskrafter. Med en uppskattad kostnad på 1,5 miljoner kr för en årsarbetskraft kan det innebära ökade kostnader för personella resurser med mellan 7,5 och 22,5 miljoner kronor per år. Initialt kan resursåtgången bli högre eftersom arbetsuppgiften är ny.

Förslaget att klimat- och sårbarhetsanalyser ska omfatta myndigheternas ansvarsområden bedöms ge en mer heltäckande riskbild och bättre underlag för styrning, prioritering av åtgärder och långsiktig planering. För vissa myndigheter kan det innebära ökad arbetsbelastning, behov av metodutveckling och stärkt samverkan med andra aktörer. Uppskattningsvis påverkas hälften av myndigheterna genom behov att bredda omfattningen av sin klimat- och sårbarhetsanalys vid nästa uppdatering. Klimat- och sårbarhetsanalysen ska hållas aktuell genom att den ses över och uppdateras vid väsentliga förändringar i verksamheten eller minst vart femte år. Ökad arbetsbelastning beror bland annat av bredden på respektive myndighets ansvarsområde, där ett brett och omfattande ansvar sannolikt har större resursbehov kopplat till samverkan med andra myndigheter med potentiellt överlappande eller angränsande ansvarsområden. Ökat resursbehov för detta ändringsförslag beräknas på 15 myndigheter med behov av resursförstärkning på 0,2-0,5 årsarbetskrafter. SMHI finner det lämpligt att myndigheter uppdaterar sin klimat- och sårbarhetsanalys enligt de nya kraven vid nästa uppdateringstillfälle och senast inom fem år.

Förslag om ändring av länsstyrelsernas uppdrag att samverka med och stödja regionerna kan stärka länsstyrelsernas roll som samordnande aktör för klimatanpassning på regional nivå. Förändringen kan bidra till ökad samverkan och ett större genomslag för klimatanpassningsåtgärder, men kan samtidigt innebära ett ökat behov av resurser. Kostnadsuppskattning baseras på antagande att hälften av landets 21 länsstyrelser utökar sitt arbete på ett sätt som ökar behov av personella resurser med mellan 0,2-0,5 årsarbetskrafter till en uppskattad kostnad på 3,1 – 7,8 miljoner kronor.

Sammantaget kan förslagen bidra till ökade kostnader för personella resurser på myndigheterna med flera miljoner kronor per år. Offentliga utgifter för personella resurser beror av i vilken grad rekrytering behöver ske eller i vilken mån det finns förutsättningar att prioritera om uppgifter inom myndigheten. Eventuella konsekvenser vid omprioritering är att andra uppgifter blir nedprioriterade och inte genomförs.

Konsekvenser för SMHI

De föreslagna ändringarna bedöms medföra konsekvenser för SMHI framför allt i ett uppstartsskede.

Inledningsvis skulle förändringarna kräva resurser i form av tid för att stötta nya myndigheter med introduktionsmöten och vägledning i processer som framtagande av klimat- och sårbarhetsanalyser, mål samt handlingsplaner. Det skulle även medföra en viss ökad administration kring rapporteringssystemet samt viss ökad tidsåtgång vid analys av nya uppdrag vid sammanställning av den årliga rapporten till regeringen.

SMHI ser behov av utveckling av befintlig vägledning för de nya myndigheterna som föreslagits. Det finns även behov av utveckling av vägledning kring begreppet ansvarsområde inom ramen för arbetet med klimat- och sårbarhetsanalyser samt särskild vägledning till länsstyrelser kopplat till ändring av stöd till regionala aktörer. Vägledningen behöver även utvecklas för att stötta myndigheterna i framtagande av mål.

Ökade resursbehov för SMHI beräknas till 0,2-0,5 årsarbetskrafter under de första 1-2 åren efter att förändringen trätt ikraft.

Konsekvenser för kommuner och regioner

De föreslagna ändringarna i klimatanpassningsförordningen bedöms huvudsakligen få positiva konsekvenser för kommuner och regioner. Om fler myndigheter får ett tydligt ansvar för klimatanpassning kan kunskapsutvecklingen stärkas inom flera områden. Exempelvis kan ett utökat uppdrag för Arbetsmiljöverket bidra till ökad kunskap om hantering av klimatrelaterade arbetsmiljörisker, såsom mer frekventa värmeböljor och skyfall.

Om klimat- och sårbarhetsanalyser tas fram för myndigheters ansvarsområden kan det ge kommuner och regioner tillgång till bredare kunskapsunderlag för fysisk planering, infrastruktur, hälso- och sjukvård samt krisberedskap. Klimat- och sårbarhetsanalyserna kan utgöra ett underlag i deras arbete med att ta fram handlingsplan för klimatanpassning.

SMHIs förslag att förtydliga länsstyrelsernas uppdrag att samverka med och stödja regionerna kan bidra till att stärka regionernas roll i klimatanpassningsarbetet, och även förbättra förutsättningarna för samordning av klimatanpassningsåtgärder mellan kommuner.

8.2 Konsekvenser för företag

Klimatanpassningsförordningen reglerar myndigheters arbete med klimatanpassning och medför inte några direkta effekter för företag. Myndigheternas arbete med klimatanpassning enligt förordningen medför vidare inte några skyldigheter för företag genom exempelvis uppgiftslämnande. Förordningen är avsedd att verka proaktivt och stöttande för olika aktörers klimatanpassningsarbete, inklusive företag. Genom bland annat klimat- och sårbarhetsanalyser inom respektive myndighets ansvarsområde tillhandahåller myndigheterna, som en följd av klimatanpassningsförordningen, kunskapsunderlag som kan bidra positivt till aktuella företags förutsättningar till anpassningar av den egna verksamheten till ett föränderligt klimat. För företag och markägare innebär förändringen främst indirekta effekter genom att de får tillgång till mer välutvecklade underlag kring riskbedömning, planering och vägledning, vilket kan leda till både ökad robusthet och ökade anpassningskostnader beroende på sektor och geografisk exponering.

Genom stärkt klimatanpassningsarbete generellt gynnas företag genom minskade risker och konsekvenser kopplade till klimatförändringens effekter. Genom att inkludera fler myndigheter i förordningen breddas och stärks klimatanpassningsförordningens tillämpning och kan bidra till att fler företag, som idag inte ges stöd genom förordningen ges bättre förutsättningar till klimatanpassning. Företag bedöms således påverkas positivt av föreslagna förändringar av klimatanpassningsförordningen som avser att stärka myndigheternas roll och i förlängningen ett mer effektivt och ändamålsenligt klimatanpassningsarbete.

Om länsstyrelser samverkar med och stödjer övriga ”berörda aktörer” kan även företag och enskilda markägare inkluderas i klimatanpassningsarbetet, i den mån länsstyrelsen bedömer att detta är aktuellt. Om företag involveras kan detta ge dem bättre förutsättningar att ta del av klimatanalyser och gemensamma planeringsunderlag vilket kan minska sårbarheten för exempelvis översvämningar, skyfall och torka.

8.3 Konsekvenser för enskilda aktörer och allmänna intressen

På motsvarande sätt som för företagen bedöms enskilda huvudsakligen påverkas indirekt av föreslagna förändringar, och positivt genom stärkta förutsättningar för klimatanpassningsarbete. Föreslagna förändringar bedöms få breda effekter och det finns inte anledning att lyfta någon grupp av enskilda specifikt.

De föreslagna myndigheterna ansvarar för olika allmänna intressen. På sikt bedöms förändringen innebära ökad robusthet mot klimatförändringen inom flera områden, exempelvis arbetsmiljö, offentlig upphandling, migration och internationella handelsrelationer.

Förslagen om att klimat- och sårbarhetsanalys ska omfatta ansvarsområde, samt att verksamhetsmål ska breddas till mål, kan ge flera positiva konsekvenser för allmänna intressen. Dels i form av bättre underlag för statliga investeringar och prioriteringar vilket kan ge en förbättrad robusthet i exempelvis energi-, transport- eller livsmedelssektorn. På sikt finns även en potential till stärkt nationell samordning av klimatriskbedömningar.

Förändringen kan även leda till ökad komplexitet i statlig styrning och behov av samordning mellan politikområden, samt en risk för otydlig ansvarsfördelning mellan stat, kommun och privata aktörer.

8.4 Miljökonsekvenser

Fler myndigheter hanterar verksamheter där klimatpåverkan kan orsaka skador på miljön. Om deras arbete med klimatanpassning stärks kan risken för miljöskador vid klimatrelaterade händelser minska i framtiden. Till exempel kan Kustbevakningen bidra till att förbättra beredskapen för oljeutsläpp och erosion vid extremväder och höjd havsnivå.

Ett bredare och mer komplett kunskapsunderlag om klimatriskerna inom olika ansvarsområden kan bidra till bättre förutsättningar för exempelvis naturbaserade lösningar vilket även gynnar den biologiska mångfalden.

Ändringsförslaget avseende länsstyrelsernas ökade ansvar för samverkan med regionala aktörer kan leda till positiva effekter för naturmiljö, som en effekt av mer sammanhängande landskapsplanering, bättre vattenförvaltning, en effektivare hantering av översvämningsrisker eller ökad samordning mellan naturvård och klimatanpassning. Detta kan bidra till att stärka ekosystemens motståndskraft mot klimatförändringens effekter.

8.5 Sociala konsekvenser

Förslagen kan på sikt ge positiva sociala konsekvenser inom områden som skydd för människors hälsa och ökad samhällssäkerhet och trygghet.

Om klimat- och sårbarhetsanalysen genomförs för ansvarsområdet kan det innebära ett större fokus på samhällspåverkan vilket i förlängningen kan förbättra skyddet för exempelvis människors hälsa, försörjning och säkerhet.

Ökad samverkan med flera aktörer enligt förslag om länsstyrelsernas uppdrag, kan göra att flera blir delaktiga i klimatanpassningsarbetet regionalt och lokalt. Om klimatanpassningen involverar fler aktörer kan det till exempel stärka samhällets förmåga att hantera värmeböljor och vattenbrist. En utvecklad samverkan mellan länsstyrelse och region kan stärka arbetet inom bland annat folkhälsa, infrastruktur och krisberedskap.

8.6 Åtgärder som vidtagits

Avvägning av vilka myndigheter som föreslås läggas till förordningen har gjorts mot bakgrund av en proportionalitetsbedömning av effekt i fråga om stärkt klimatanpassningsarbete i förhållande till ökade administrativa kostnader, arbetsinsatser och kostnader för anslutande myndigheter.

8.7 Rättsliga förutsättningar

Kommuner och regioner sköter lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Närmare bestämmelser finns i kommunallagen (2017:725). Förslagen enligt denna utredning riktas till nationella myndigheter och påverkar således inte kommunernas befogenheter att själva fatta beslut.

Förslagen som lämnas i denna skrivelse omfattas inte av krav som följer av EU-rätten. SMHI bedömer därför att förslagen överensstämmer med, och inte går utöver, de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till Europeiska unionen.

8.8 Behov av informationsinsatser

Myndigheter som berörs av föreslagna ändringar enligt detta uppdrag, har informerats om, och getts möjligheter att komma med synpunkter på förslagen. Kännedom om översynen av klimatanpassningsförordningen bör därmed vara hög bland berörda myndigheter. Det bedöms dock finnas behov av riktade informationsinsatser för att säkerställa att berörda myndigheter känner till de nya kraven och har förutsättningar att börja tillämpa dem. De nya myndigheter som föreslås omfattas av förordningen bedöms ha ett mer omfattande behov av information och vägledning exempelvis avseende hur en klimat- och sårbarhetsanalys tas fram, hur mål kan formuleras och hur arbetet följs upp och rapporteras.

Ansvaret för dessa insatser bör ligga på SMHI, som redan har ett etablerat uppdrag inom metodutveckling, rådgivning och utbildning med anledning av förordningen. Informationsinsatserna bör påbörjas i god tid före ikraftträdandet så att berörda myndigheter har rimliga förutsättningar att påbörja sitt arbete enligt förordningen.

8.9 Utvärdering

Myndigheterna som omfattas av klimatanpassningsförordningen ska årligen rapportera sitt arbete med klimatanpassning till SMHI. Det innebär att SMHIs insamlade rapportering utgör ett naturligt underlag för att följa upp om den reviderade förordningen efterlevs. Den årliga rapporteringen kan lämpligen användas för uppföljning av hur arbetet går för de tillkommande myndigheterna. Den kan också användas för uppföljning av ändringarna i förordningen kopplat till klimat- och sårbarhetsanalysen, framtagandet av mål och länsstyrelsernas stödjande arbete.

Det kan även vara lämpligt med en mer fördjupad utvärdering för att följa upp effekterna av den föreslagna ändringen vad gäller breddningen av klimat- och sårbarhetsanalyser från att omfatta myndighetens verksamhetsområde till att avse dess ansvarsområde. En sådan utvärdering bör analysera i vilken utsträckning denna förändring bidrar till att uppnå en samhällsekonomiskt effektiv, strategisk och åtgärdsinriktad klimatanpassning inom respektive myndighets ansvarsområde, i enlighet med uppdragsbeskrivningen. En fördjupad utvärdering kan delvis ingå i de nationella rapporter som det nationella expertrådet för klimatanpassning tar fram vart femte år som underlag för regeringens arbete med den nationella strategin för klimatanpassning.

9 Referenser

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1999.

Förordning (2014:1434) om klimatrapportering.

Förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete.

Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap.

Förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar.

Myndigheten för civilt försvar (2026). *Frågor och svar om RSB-föreskrifterna (MSBFS 2024:5)*. Hämtad 2026-06-17 från https://www.mcf.se/sv/amnesomraden/beredskap-for-kris-och-krig/beredskap-for-aktorer/risk--och-sarbarhetsanalyser/fragor-och-svar-om-rsb-foreskrifterna-msbfs-20245/

Nationella expertrådet för klimatanpassning (2022). *Första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022*.

Nationell säkerhetsstrategi (Skr. 2023/24:163).

Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning (Skr. 2023/24:97).

Skogsstyrelsen (2025). *Klimatanpassning av Sveriges skogar 2026–2030 – mål, förslag på åtgärder och handlingsplan*. Rapport 2025:09. https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/rapporter/rapporter-2025/rapport-2025-09-klimatanpassning-av-sveriges-skogar-2026-2030---mal-forslag-pa-atgarder-och-handlingsplan.pdf

SMHI (2020) *Myndigheters arbete med klimatanpassning 2019*, Klimatologi Nr 54

SMHI (2022) *Myndigheters arbete med klimatanpassning 2021*, Klimatologi Nr 66

SMHI (2023) *Myndigheters arbete med klimatanpassning 2022*, Klimatologi Nr 71

SMHI (2025) *Myndigheters arbete med klimatanpassning 2024*, Klimatologi Nr 76

SMHI (2026). *Myndigheters arbete med klimatanpassning 2025*, Klimatologi Nr 77.

Bilaga 1. Föreslagna myndigheter och sammanfattning av inkomna synpunkter

Myndighet	Skäl för att omfattas av förordningen	Sammanfattning av inkomna synpunkter	SMHIs bedömning
Luftfartsverket (LFV)	LFV ansvarar för samhällsviktiga flygtrafiktjänster som påverkas av klimatrelaterade händelser såsom skyfall, skogsbränder och översvämningar. Klimatförändringar kan påverka både flygtrafiksäkerhet och verksamhetens kontinuitet. Ett systematiskt klimatanpassningsarbete bedöms därför vara viktigt för att upprätthålla robusthet och beredskap inom luftfarten.	Positiva till förslaget att omfattas av förordningen inom ramen för sitt uppdrag men framhåller behov av att klargöra ansvarsfördelning, konsekvenser och finansiering kopplade till ett utökat uppdrag.	SMHI bedömer att klimatrelaterade risker har direkt betydelse för LFVs verksamhet och att myndigheten bör omfattas av förordningen.
Polismyndigheten	Polismyndigheten har en central roll vid hantering av samhällsstörningar och kriser. Klimatrelaterade händelser kan öka behovet av operativa insatser, samverkan och resursplanering. Ett systematiskt klimatanpassningsarbete kan stärka myndighetens förmåga att förebygga och hantera klimatrelaterade samhällspåfrestningar.	Har inga motsättningar till förslaget utan ser ett värde i att myndigheten omfattas av förordningen.	Polismyndighetens roll inom krisberedskap och hantering av samhällsstörningar motiverar att myndigheten omfattas av förordningen.
Läkemedelsverket	Klimatförändringen kan påverka tillgången till läkemedel och medicintekniska produkter genom störningar i globala leveranskedjor och förändrade vårdbehov. Mot bakgrund av myndighetens ansvar för läkemedelsförsörjning och beredskap finns behov av att systematiskt beakta klimatrisker i verksamheten.	Är i stort positiva till förslaget men uppger att de på grund av den korta svarsfristen inte haft tid att genomföra någon grundlig analys av förslagets konsekvenser för myndigheten.	SMHI bedömer att myndighetens ansvar för läkemedelsförsörjning och beredskap innebär ett tydligt behov av klimatanpassningsarbete.
Arbetsmiljöverket	Klimatförändringen medför nya arbetsmiljörisker, bland annat till följd av värmeböljor, skogsbränder och extrema väderhändelser. Myndigheten har en viktig roll i att utveckla kunskap, vägledning och tillsyn kopplat till dessa risker.	Positiva till förslaget och bedömer att klimatförändringen medför nya och mer allvarliga arbetsmiljörisker som behöver hanteras.	Arbetsmiljöverkets ansvar för att förebygga arbetsrelaterad ohälsa och olycksfall motiverar att myndigheten omfattas av förordningen.

Jämställdhets-myndigheten	Klimatförändringen och klimatanpassningsåtgärder kan påverka olika grupper i samhället på olika sätt. Myndigheten har särskild kompetens avseende jämställdhets- och jämlikhetsfrågor och kan bidra till att sådana perspektiv integreras i klimatanpassningsarbetet.	Stödjer att jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv integreras i klimatanpassningsarbetet men avstyrker att omfattas med hänvisning till begränsade befintliga resurser.	SMHIs samlade bedömning är att Jämställdhetsmyndighetens roll främst är stödjande och att myndighetens uppdrag inte har en tillräckligt nära koppling till genomförandet av klimatanpassningsåtgärder för att motivera att myndigheten omfattas av förordningen. Jämställdhetsmyndigheten föreslås därför inte omfattas.
Migrationsverket	Klimatförändringen kan påverka migrationsmönster och därmed myndighetens verksamhet och planeringsförutsättningar. Ett systematiskt arbete med klimatanpassning kan stärka myndighetens långsiktiga beredskap.	Har inga invändningar mot att omfattas förutsatt att fokus ligger på interna klimatrelaterade risker och verksamhetens robusthet men reserverar sig för detaljreglering kring migrationsrörelser där arbete redan pågår.	SMHI bedömer att klimatförändringen påverkar Migrationsverkets verksamhet, både genom förändrade migrationsmönster och genom behovet av att hantera interna klimatrelaterade risker. Migrationsverket bör därför omfattas av förordningen.
Kustbevakningen	Kustbevakningens verksamhet påverkas direkt av exempelvis stigande havsnivåer, förändrade isförhållanden och ökad förekomst av extremväder. Klimatförändringen påverkar både riskbilden och behovet av operativa insatser.	Positiva till förslaget och bedömer att klimatanpassning är relevant för myndighetens verksamhet men lyfter resurs- och kostnadsfråga kring eventuellt arbete med ny förordning.	Kustbevakningens verksamhet påverkas direkt av klimatförändringen och myndigheten bör därför omfattas av förordningen.
Försvarets materielverk (FMV)	Klimatförändringen kan påverka funktion, livslängd och tillgänglighet hos materielsystem samt skapa störningar i försörjnings- och leveranskedjor. Myndigheten har därför behov av att integrera klimatrisker i kravställning, upphandling och livscykelhantering.	Har inga specifika invändningar mot att omfattas men lämnar synpunkter gällande rådighet, avgränsningar och beroende av kravställningar från Försvarsmakten.	SMHI bedömer att klimatrisker behöver beaktas i materielförsörjning och livscykelhantering, vilket motiverar att FMV omfattas av förordningen.

Energimarknads-inspektionen	Klimatförändringen påverkar energisystemets funktion, leveranssäkerhet och långsiktiga robusthet. Som tillsynsmyndighet för energimarknaderna har myndigheten en viktig roll i att beakta och hantera klimatrelaterade risker.	Har inga synpunkter på att omfattas.	Energimarknadsinspektionens ansvar för energimarknadens funktion motiverar att myndigheten omfattas av förordningen.
Kommerskollegium	Klimatförändringen kan påverka internationella handelsflöden, försörjningskedjor och tillgången till varor och tjänster. Myndigheten har en central roll i analys av handelsrelaterade frågor och kan bidra till ökad förståelse för transnationella klimatrisker.	Inga synpunkter har inkommit.	SMHI bedömer att myndighetens ansvar inom utrikeshandel ger goda förutsättningar att bidra till hantering av transnationella klimatrisker.
Upphandlings-myndigheten	Offentlig upphandling påverkar hur offentliga investeringar, anläggningar och tjänster utformas. Myndigheten har en central roll i att stödja offentliga aktörer och kan bidra till att klimatanpassning integreras i upphandling, investeringar och inköp.	Ser positivt på att klimatanpassning integreras tydligare i offentlig upphandling. Bedömer samtidigt att resursbehovet, nyttan för myndighetens målgrupper och konsekvenserna av de föreslagna ändringarna bör analyseras närmare i den fortsatta beredningen.	SMHI bedömer att offentlig upphandling är ett viktigt verktyg för att stärka samhällets klimatanpassning och robusthet och att myndigheten därför bör omfattas av förordningen.
Statskontoret	Statskontoret har en central roll i analys, uppföljning och utveckling av statlig styrning. Myndigheten kan bidra med analyser av hur klimatanpassning integreras i statlig styrning.	Avstyrker att omfattas och framhåller sin sektorsoberoende roll samt risk för ökad administrativ belastning.	Efter förnyad analys bedömer SMHI att Statskontorets sektorsövergripande och oberoende roll talar mot att myndigheten omfattas av förordningen. Statskontoret föreslås därför inte omfattas.

Denna sida är avsiktligt blank

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut
601 76 NORRKÖPING
Tel 011-495 80 00 Fax 011-495 80 01

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 75

Diarienr: KS-2026/00801

Remiss: Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att avge yttrande enligt tjänsteskrivelsen gällande Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Ärendebeskrivning

Fler myndigheter bör omfattas av klimatanpassningsförordningen

Klimatanpassningsförordningen omfattar idag 32 nationella myndigheter och länsstyrelserna. SMHI föreslår att ytterligare tio myndigheter omfattas av klimatanpassningsförordningen. De föreslagna myndigheterna [avser: Arbetsmiljöverket, Energimarknadsinspektionen, Försvarets materielverk, Kommerskollegium, Kustbevakningen, Luftfartsverket, Läkemedelsverket, Migrationsverket, Polismyndigheten, Upphandlingsmyndigheten] har ansvar inom samhällsviktiga verksamheter, är exponerade för klimatrelaterade risker eller har en central roll i klimatanpassningsarbetet.

Myndigheternas ansvar bör breddas och förtydligas

SMHI föreslår att kravet på klimat- och sårbarhetsanalyser ska avse myndighetens ansvarsområde, i stället för verksamhetsområde.
Vidare föreslås att begreppet myndighetsmål ersätts med mål. Syftet är att tydliggöra att målen inte enbart behöver avse den interna verksamheten, utan även kan omfatta myndighetens bredare ansvar inom klimatanpassning. Förslagen breddar och tydliggör myndigheternas ansvar för klimatanpassning i syfte att stärka statens klimatanpassningsarbete. Många av myndigheterna är expertmyndigheter som tar fram kunskapsunderlag om klimatrisker, vilka utgör viktiga stöd för andra aktörers arbete.

Länsstyrelsernas regionala samordningsuppdrag bör breddas
SMHI föreslår att länsstyrelsens uppdrag att ”stödja och följa upp regionala sektorsmyndigheters klimatanpassningsarbete” ändras till ”samverka med och stödja regioner och andra berörda aktörer i länet”. Förslaget innebär att länsstyrelsernas ansvar breddas samtidigt som deras uppföljande roll minskar till förmån för ett ökat fokus på samordnande, nätverkande och stödjande aktiviteter.

Umeå kommuns yttrande

Ärendet har beretts av Umeå kommuns klimatanpassningsstrateg.

Umeå kommun tackar för möjligheten att yttra sig över remiss av Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete och ställer sig positivt till remissens förslag om att inkludera fler myndigheter, samt att förtydliga bland annat länsstyrelsernas roller och ansvar.

Myndigheternas stöd och samordningsinsatser, liksom deras analyser, rapporter och andra kunskapsunderlag, är mycket värdefulla i kommuners planerings- och beslutsprocesser, så allt som leder till ökad tydlighet kring roller och ansvar välkomnas. Andra föreslagna förtydliganden, såsom mål och fokus på myndigheternas klimat- och sårbarhetsanalyser, bedöms också kunna bidra till en större enhetlighet mellan myndigheternas klimatanpassningsarbete.

Beslutsunderlag

Översyn av förordningen om myndigheters klimatanpassningsarbete

Beredningsansvariga

Viktoria Vingmarker

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Beslutet ska skickas till

Remissvaren ska ha kommit in till Klimat- och näringslivsdepartementet senast den 10 november 2026. Svaren bör lämnas per e post till kn.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till elin.kronqvist@regeringskansliet.se. Ange diarienummer KN2026/01456 och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.

Svaret bör lämnas i två versioner: den ena i ett bearbetningsbart format (t.ex. Word), den andra i ett format (t.ex. pdf) som följer tillgänglighetskraven enligt lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service. Remissinstansens namn ska anges i namnet på respektive dokument.

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00610

Svar på remiss: En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att yttra sig över remissen i enlighet med stadsledningskontorets förslag.

Ärendebeskrivning
I dag är statliga myndigheter skyldiga att göra en åtalsanmälan när en anställd skäligen misstänks för vissa brott som begåtts i tjänsten. Någon motsvarande skyldighet finns inte för kommuner och regioner. Regeringen bedömer att detta skapar en ojämlik ordning och kan medföra att misstänkt brottslighet inte utreds rättsligt.

Med syfte att motverka korruption, förebygga välfärdsbrottslighet, stärka tilliten till offentlig verksamhet samt minska risken för otillbörlig påverkan och infiltration i kommuner och regioner föreslår promemorian att kommuner, regioner och kommunalförbund ska omfattas av samma anmälningsskyldighet som statliga myndigheter. Det innebär att de ska vara skyldiga att anmäla anställda som är skäligen misstänkta för att i sin tjänst ha begått vissa brott.

Skyldigheten att göra en åtalsanmälan gäller för brotten:

- Tagande av muta och grovt tagande av muta
- Tjänstefel och grovt tjänstefel
- Brott mot tystnadsplikt och grovt brott mot tystnadsplikt
- Missbruk av offentlig ställning och grovt missbruk av offentlig ställning.

För andra brott än de som räknas upp ska åtalsanmälan göras om det kan förväntas leda till en strängare påföljd än böter.

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00610

Umeå kommuns svar

Umeå kommun instämmer i promemorians bedömning att kommuner och regioner har en viktig roll i arbetet med att förebygga och bekämpa brott. För att värna förtroendet hos allmänheten så är det också för kommuner och regioner väsentligt, att brott och missförhållanden inte sopas under mattan, och att en åtalsanmälan inte är en förhandlingsbar åtgärd för en offentlig aktör. Umeå kommun ser även att en anmälningsskyldighet kan stärka effekten av andra kontrollåtgärder, såsom registerkontroller vid anställning, genom att säkerställa att anmälningar om brott hanteras på ett enhetligt sätt mellan myndigheter, kommuner och regioner.

För Umeå kommun innebär förslaget ett tydligare ansvar att agera vid misstankar om korruption, tjänstefel och andra allvarliga oegentligheter. Detta ligger väl i linje med kommunens pågående arbete med att stärka verksamhetsskyddet och skapar en förutsägbarhet både för medarbetare och arbetsgivare. Kommunen bedömer även att det myndighetsgemensamma arbetet mot välfärdsbrottslighet och korruption gynnas av att statliga myndigheter, kommuner och regioner har ett gemensamt förhållningssätt till anmälan av misstänkta brott som begås i tjänsten. Det ger även en tydlighet mot det allmänna, att misstanke om brott i offentlig verksamhet är allvarligt, och hanteras på ett likriktat sätt oavsett inom vilken del av det offentliga som misstanken om brott uppstår.

Samtidigt innebär förslaget att kommuner och regioner behöver utveckla och implementera rutiner, arbetssätt och bedömningsgrunder för hantering av misstankar om brott i tjänsten, samt för att avgöra när och hur en åtalsanmälan ska upprättas. För att uppnå en enhetlig och rättssäker tillämpning bedömer Umeå kommun att det kommer att krävas stöd, vägledning och viss samordning, särskilt från åklagarväsendet och Polismyndigheten.

Umeå kommun vill särskilt uppmärksamma att promemorian anger att anmälan ska göras när en anställd är *”skäligen misstänkt”* för brott. Begreppet skäligen misstänkt är ett straffprocessuellt begrepp som i dag inte är etablerat i kommunala verksamheters ordinarie arbete. För att kommuner och regioner ska kunna göra korrekta och likvärdiga bedömningar kommer därför tydlig vägledning och stöd att vara nödvändigt.

Promemorian anger inte heller några närmare formkrav för hur en anmälan ska utformas eller genomföras. Även inom detta område bedömer kommunen att stöd och vägledning kommer att behövas. Utformningen av en anmälan är av vikt, då det kan vara avgörande för åklagarväsendets och polismyndighetens möjligheter att effektivt hantera och utreda ärendet.

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00610

Samtidigt som processen behöver utformas på ett sätt, som säkerställer att kommuner och regioner kan vara trygga i att den enskildes integritet hanteras på ett sätt som är korrekt och rättssäkert.

Umeå kommun kan i dagsläget inte bedöma om den kostnadsuppskattning som redovisas i promemorian är tillräcklig. Kommunen bedömer dock att införandet initialt kommer att medföra ett omfattande arbete med att ta fram, införa och förankra nya rutiner och arbetssätt. Därtill vill Umeå kommun också belysa att kompetens och förutsättningar för genomförandet sannolikt kan variera mellan landets kommuner och regioner, vilket ytterligare understryker behovet av nationellt stöd och samordning.

Beredningsansvariga

Camilla Adolfsson
Charlotta Niemi

Beslutet ska skickas till

Finansdepartementet senast den 10 oktober 2026:
fi.remissvar@regeringskansliet.se och kopia till
fi.ofa.k.remisser@regeringskansliet.se.
Ange diarienummer Fi2026/01426 och remissinstansens namn i ämnesraden.

Camilla Adolfsson
Säkerhetssamordnare

Charlotta Niemi
Förhandlare

Finansdepartementet
Avdelningen för offentlig förvaltning

Fi2026/01426

Promemoria

En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott

Juni 2026

Sammanfattning

I denna promemoria föreslås att föreskrifterna om åtalsanmälan i 22 § lagen (1994:260) om offentlig anställning ska gälla även arbetstagare hos kommuner och regioner. Det innebär att kommuner och regioner ska vara skyldiga att till åtal anmäla den som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått brott, om misstanken avser tagande av muta enligt 10 kap. 5 a § brottsbalken, grovt tagande av muta enligt 10 kap. 5 c § brottsbalken, tjänstefel eller grovt tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken, brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § första stycket brottsbalken, grovt brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken eller annat brott, om det kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Regeringen har också föreslagit att skyldigheten fr.o.m. den 1 augusti 2026 även ska omfatta missbruk av offentlig ställning och grovt missbruk av offentlig ställning enligt 20 kap. 2 § brottsbalken (prop. 2025/26:217). Förslaget i denna promemoria omfattar även arbetstagare hos kommunalförbund. Förslaget syftar till att förhindra brottslighet i kommuner och regioner.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2027.

Innehållsförteckning

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:260) om offentlig anställning ... 4

2 Bakgrund och gällande rätt ... 5
- 2.1 Skyldigheten att anmäla statligt anställda som är misstänkta för brott ... 5
- 2.2 Kommuners och regioners roll i att förebygga och bekämpa brott ... 5
- 2.3 Korruption och andra oegentligheter i kommuner och regioner ... 6
- 2.4 Den kommunala självstyrelsen ... 7
- 2.5 Personuppgiftsbehandling ... 8
  - 2.5.1 Allmän dataskyddsreglering ... 8
  - 2.5.2 Brottsdatalagen ... 10
  - 2.5.3 Åklagarväsendets behandling av personuppgifter ... 10

3 En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott ... 10

4 Personuppgiftsbehandling och sekretess ... 14
- 4.1 Det finns stöd för personuppgiftsbehandlingen ... 14
- 4.2 Sekretess hos kommuner och regioner ... 17
- 4.3 Sekretesskyddet hos åklagarväsendet ... 18

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser ... 19

6 Konsekvenser ... 19
- 6.1 Alternativa lösningar bedöms inte vara tillräckliga ... 19
- 6.2 Konsekvenser för kommuner och regioner ... 20
- 6.3 Konsekvenser för statliga myndigheter ... 21
- 6.4 Samhällsekonomiska konsekvenser ... 22
- 6.5 Övriga konsekvenser ... 22

7 Författningskommentar ... 23

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:260) om offentlig anställning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1994:260) om offentlig anställning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §[1]	
Följande föreskrifter i lagen gäller också arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund, nämligen	Följande föreskrifter i lagen gäller också arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund, nämligen
7–7 c §§ om bisysslor,	– 7–7 c §§ om bisysslor,
	– *22 § om åtalsanmälan,*
23–29 §§ om arbetskonflikter,	– 23–29 §§ om arbetskonflikter,
38 § om interimistiskt beslut,	– 38 § om interimistiskt beslut, *och*
42 § första och andra styckena om vissa undantag från lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.	– 42 § första och andra styckena om vissa undantag från lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.

Föreskrifterna i 30 § om periodiska hälsoundersökningar gäller också arbetstagare hos kommuner och regioner.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

[1] Senaste lydelse 2019:887.

2 Bakgrund och gällande rätt

2.1 Skyldigheten att anmäla statligt anställda som är misstänkta för brott

Lagen (1994:260) om offentlig anställning, förkortad LOA, innehåller regler för arbetstagare hos riksdagen och dess myndigheter samt myndigheterna under regeringen. Av 2 § LOA framgår att vissa av lagens föreskrifter också gäller arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund (i fortsättningen inkluderas kommunalförbund när det anges kommuner och regioner). Det handlar om bestämmelserna om bisysslor i 7–7 c §§, arbetskonflikter i 23–29 §§, interimistiskt beslut i 38 § och vissa undantag från lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet i 42 § första och andra styckena. Utöver det gäller också föreskrifterna om periodiska hälsoundersökningar i 30 § arbetstagare hos kommuner och regioner. De sistnämnda föreskrifterna omfattar dock inte arbetstagare hos kommunalförbund.

Enligt 22 § LOA ska den som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått brott anmälas till åtal, om misstanken avser tagande av muta enligt 10 kap. 5 a § brottsbalken, grovt tagande av muta enligt 10 kap. 5 c § brottsbalken, tjänstefel eller grovt tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken, brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § första stycket brottsbalken, grovt brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken eller annat brott, om det kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Regeringen har också föreslagit att skyldigheten fr.o.m. den 1 augusti 2026 även ska omfatta missbruk av offentlig ställning och grovt missbruk av offentlig ställning enligt 20 kap. 2 § brottsbalken (prop. 2025/26:217). Av bestämmelsens ordalydelse framgår att det är fråga om en skyldighet att anmäla brott direkt till åklagare.

Åklagare kan arbeta vid såväl Åklagarmyndigheten som Ekobrottsmyndigheten. Uppräkningen i 22 § LOA omfattar brott som skulle kunna falla under antingen Åklagarmyndighetens eller Ekobrottsmyndighetens ansvarsområde. I det följande används begreppet åklagarväsendet som gemensam beteckning för båda myndigheterna (jfr 1 § första stycket åklagarförordningen [2004:1265]).

2.2 Kommuners och regioners roll i att förebygga och bekämpa brott

Någon motsvarande reglering som den i 22 § LOA finns inte för kommuner och regioner. Kommuner och regioner är dock på många andra sätt involverade i arbetet med att förebygga och bekämpa brott. Som exempel kan följande nämnas.

Kommuner ska bidra till att samhällets samlade brottsförebyggande arbete bedrivs på ett effektivt sätt genom att fullgöra de uppgifter som följer av lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. När regleringen infördes konstaterades att kommunernas brottsförebyggande arbete utgör en del i samhällets samlade insatser för

att förbygga brott och att hur kommunerna arbetar med brottsförebyggande frågor har betydelse för hur framgångsrikt det samlade brottsförebyggande arbetet kan bli (prop. 2022/23:43 s. 14). Av 6 kap. 8 § socialtjänstlagen (2025:400) framgår även att socialnämnden ska arbeta för att förebygga och motverka brottslighet. Bestämmelsen tydliggör att nämnden har ett brottsförebyggande ansvar utöver det generella förebyggande ansvaret och att nämnden genom olika insatser ska arbeta för att förebygga och motverka brottslighet (prop. 2024/25:89 s. 656).

Enligt 6 § bidragsbrottslagen (2007:612) ska bl.a. kommuner göra en anmälan till Polismyndigheten om det kan misstänkas att det har begåtts brott enligt lagen. Bidragsbrottslagen gäller sådana bidrag, ersättningar, pensioner och lån för personligt ändamål som enligt lag eller förordning beslutas av bl.a. en kommun och betalas ut till en enskild person (1 § första stycket bidragsbrottslagen). Utöver bidragsbrottslagen finns det även andra lagar som syftar till att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen, bl.a. lagen (2008:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen och lagen (2024:307) om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen samt fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet.

Sedan den 1 april 2025 finns det också genom lagen (2025:179) om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna en skyldighet för statliga myndigheter, kommuner, regioner och vissa andra att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna i deras brottsbekämpande verksamhet. Av 6 § första stycket samma lag framgår att en kommun eller en region ska lämna en uppgift till en brottsbekämpande myndighet, om uppgiften behövs i den brottsbekämpande verksamheten. Skyldigheten gäller såväl på eget initiativ som på begäran av en brottsbekämpande myndighet (prop. 2024/25:65 s. 102–107, 205 och 207).

Ovanstående regleringar handlar i huvudsak inte om kommuners och regioners roll som arbetsgivare. Regleringarna visar dock att kommuner och regioner redan i dag har en skyldighet att bedriva ett arbete för att förebygga och förhindra brottslighet.

2.3 Korruption och andra oegentligheter i kommuner och regioner

Av 6 kap. 6 § andra stycket kommunallagen (2017:725), förkortad KL, framgår att nämnderna ska se till att den interna kontrollen är tillräcklig för att förebygga fel och oegentligheter i verksamheten, och att verksamheten bedrivs på ett i övrigt tillfredsställande sätt. Med intern kontroll avses exempelvis nämndernas bestämmelser om bl.a. fördelning av ansvar och befogenheter, systematiskt ordnade interna kontroller av organisation, redovisningssystem och administrativa rutiner (prop. 2016/17:171 s. 362).

Oegentligheter är ett samlande uttryck för en vid grupp oönskade beteenden, såsom korruption och andra förtroendeskadliga ageranden. I uttrycken fel och oegentligheter inbegrips exempelvis avsiktliga och oavsiktliga fel, avvikelser, brister, korruption, otillåten och otillbörlig påverkan, bedrägerier och välfärdsbrottslighet (prop. 2024/25:80 s. 35). Utgångspunkten är att korruption innebär att utnyttja en offentlig ställning

för att uppnå otillbörlig vinning för sig själv eller andra (skr. 2012/13:167, bet. 2013/14:KU4, rskr. 2013/14:53).

Ekonomistyrningsverket (numera Statskontoret) menar att det har skett en förskjutning i synen på risken för oegentligheter i förvaltningen och att det i dag är mer sannolikt att myndigheter utsätts för olika typer av oegentligheter (Ekonomistyrningsverket 2018:20 s. 41). I skrivelsen Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet (skr. 2023/24:67 s. 29) konstateras att otillåten påverkan är ett verktyg för den organiserade brottsligheten att ta kontroll och tillskansa sig fördelar. Enligt Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport Otillåten påverkan från kriminella och extremistiska grupperingar – Påverkansförsök mot förtroendevalda och kommunal förvaltning (Brå 2025:4 s. 26 och 94) kan påtryckningsmetoderna ta sig olika uttryck, såsom hotfulla meddelanden, utpressning, trakasserier, förtal, ofredande, misshandel, skadegörelse, korruption eller infiltration.

Kommuner och regioner möter flera utmaningar som skiljer sig från statliga myndigheter på olika sätt. Kommuner och regioner är komplexa politiskt styrda organisationer som ansvarar för många olika verksamheter som kan bedrivas i olika driftsformer. En stor del av verksamheterna består vidare av välfärdsproduktion med nära och dagliga kontakter med brukare och näringsliv. Detta innebär större utmaningar när det gäller att åstadkomma ett effektivt arbete mot korruption jämfört med de statliga myndigheterna. Mindre kommuner kan även i många fall ha begränsade administrativa resurser för att arbeta med frågorna. Företrädare som har ledande befattningar i kommuner och regioner anser att korruption har blivit vanligare i fler sektorer i kommuner och regioner. Korruption kan förekomma inom alla delar av kommuners och regioners verksamhet, men vissa delar kan vara mer utsatta än andra. Byggsektorn och upphandlingar anses vara särskilt riskutsatta, men nya riskområden som välfärdsbrottslighet och otillåten påverkan har tillkommit (Statskontoret 2023:13 s. 7, 11, 14, 19, 46 och 47).

Enligt Statskontoret behöver kommuner och regioner utveckla sina arbetssätt mot korruption för att bättre möta nya utmaningar men också för att hantera redan kända problem. Det finns även behov av förbättrade kontrollfunktioner för att i större utsträckning upptäcka korruption samt rutiner för att göra polisanmälningar vid brottsmisstankar. Enligt myndigheten behöver arbetet utvecklas för att säkerställa att kunskaper sprids och riskmedveten höjs i alla verksamheter. Frågorna om korruption och andra oegentligheter i kommunal verksamhet är enligt myndigheten av sådan vikt att det ska vara självklart för ledningen att se till att de hanteras (samma rapport s. 7, 9, 11 och 71).

2.4 Den kommunala självstyrelsen

Sverige har ett demokratiskt styrelseskick där väljarna i allmänna val direkt eller indirekt utser de förtroendevalda som ska representera dem i bl.a. riksdag, kommun och region (prop. 2018/19:154 s. 5). Enligt 1 kap. 1 § första stycket regeringsformen utgår all offentlig makt i Sverige från folket. Av andra stycket framgår att den svenska folkstyrelsen förverkligas

genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. I 1 kap. 7 § regeringsformen anges att det i riket finns kommuner på lokal och regional nivå. Enligt 1 kap. 1 § KL benämns dessa kommuner respektive regioner.

I 14 kap. 1 § regeringsformen anges att beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar. Enligt 14 kap. 2 § regeringsformen sköter kommunerna lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Närmare bestämmelser om detta finns i lag. På samma grund sköter kommunerna även andra angelägenheter som bestäms i lag. Av 14 kap. 4 § regeringsformen framgår att kommunerna får ta ut skatt för skötseln av sina angelägenheter.

Vid regeringsformens tillkomst betecknades den kommunala självstyrelsen som en av grundstenarna för den svenska demokratin (prop. 1973:90 s. 188 och bet. KU 1973:26 s. 39). Legitimiteten för det politiska systemet stärks av den kommunala självstyrelsen genom att medborgarna ges möjlighet till lokalt och regionalt inflytande samt till ansvarsutkrävande. Självstyrelsen bidrar också till en spridning av den politiska makten i samhället när fler medborgare får möjlighet att vara med och fatta politiska beslut (prop. 2024/25:80 s. 7).

Den kommunala självstyrelsen är inte absolut. Enligt 8 kap. 2 § första stycket 3 regeringsformen beslutar riksdagen genom lag om kommunernas och regionernas befogenheter och åligganden. Graden av självstyrelse avgörs ytterst av formerna för samverkan mellan staten och den kommunala sektorn (se bl.a. prop. 1990/91:117 s. 22 och 23 och bet. 2016/17:KU10 s. 85 och 86). Enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. Det huvudsakliga syftet med bestämmelsen är att intresset av kommunal självstyrelse under beredningen av lagförslag regelmässigt ska ställas mot de intressen som ligger bakom lagförslaget. Den slutliga bedömningen av hur denna prövning faller ut görs av riksdagen i samband med att den tar ställning till förslaget (se prop. 2009/10:80 s. 212 och 213).

Kommunallagen reglerar kommuners och regioners angelägenheter och grundläggande befogenheter. I lagen finns bestämmelser om bl.a. kommuners och regioners organisation, verksamhetsansvar och beslutsfattande. Dessa bestämmelser utgör grunden för förverkligandet av den kommunala självstyrelsen. Bestämmelser om vilka uppgifter kommuner och regioner har finns också i andra lagar, exempelvis skollagen (2010:800), hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och socialtjänstlagen.

2.5 Personuppgiftsbehandling

2.5.1 Allmän dataskyddsreglering

Sedan den 25 maj 2018 utgör Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning, grunden för personuppgiftsbehandling inom EU. Det huvudsakliga syftet med förord-

ningen är bl.a. att säkerställa en enhetlig skyddsnivå över hela unionen och att undvika avvikelser som hindrar den fria rörligheten av personuppgifter inom den inre marknaden. Förordningen är direkt tillämplig i alla EU:s medlemsstater, men förutsätter och möjliggör samtidigt kompletterande och specificerande nationella bestämmelser av olika slag.

I EU:s dataskyddsförordning finns bl.a. grundläggande principer för behandling av personuppgifter och bestämmelser om t.ex. rättslig grund för behandling av personuppgifter, den registrerades rättigheter, personuppgiftsansvar och tillsyn över personuppgiftsbehandling. Där finns också bestämmelser om när det är tillåtet att behandla s.k. känsliga personuppgifter samt personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och lagöverträdelser som innefattar brott. Den grundläggande principen om att det alltid behöver finnas ändamål med personuppgiftsbehandlingen uttrycks i artikel 5.1 b i förordningen genom att personuppgifter bara får samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och inte senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål. Uppgiftsminimering är också en grundläggande princip, som kommer till uttryck i artikel 5.1 c i förordningen, där det anges att personuppgifterna ska vara adekvata, relevanta och inte för omfattande i förhållande till de ändamål för vilka de behandlas.

För att behandling av personuppgifter ska vara förenlig med EU:s dataskyddsförordning krävs att det finns en rättslig grund för behandlingen. De rättsliga grunderna räknas upp i artikel 6.1 i förordningen. Där anges att behandlingen är tillåten om den är nödvändig bl.a. för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige (c), för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning (e) eller för ändamål som rör den personuppgiftsansvariges eller en tredje parts berättigade intressen, om inte den registrerades intressen eller grundläggande rättigheter och friheter väger tyngre och kräver skydd av personuppgifter, särskilt när den registrerade är ett barn (f). Enligt artikel 6.3 första stycket i förordningen ska grunden för behandlingen enligt artikel 6.1 c och e fastställas i unionsrätten eller en medlemsstats nationella rätt som den personuppgiftsansvarige omfattas av.

Kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning finns i lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, benämnd dataskyddslagen, och förordningen (2018:219) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning. Av 1 kap. 2 § dataskyddslagen framgår att bestämmelserna i EU:s dataskyddsförordning och dataskyddslagen även gäller vid behandling av personuppgifter som utgör ett led i en verksamhet som inte omfattas av unionsrätten. Enligt 2 kap. 2 § dataskyddslagen får personuppgifter behandlas med stöd av artikel 6.1 e i EU:s dataskyddsförordning, om behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse som följer av lag eller annan författning, av kollektivavtal eller av beslut som har meddelats med stöd av lag eller annan författning. För att en sådan uppgift av allmänt intresse ska anses finnas är det tillräckligt att det framgår av författningen att en viss behandling av personuppgifter är tillåten.

EU:s dataskyddsförordning är inte tillämplig på den behandling av personuppgifter som behöriga myndigheter utför i syfte att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga

påföljder (artikel 2.2 d). För personuppgiftsbehandling inom detta område gäller i stället Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF, i fortsättningen benämnt dataskyddsdirektivet.

2.5.2 Brottsdatalagen

Dataskyddsdirektivet har genomförts i Sverige i huvudsak genom brottsdatalagen (2018:1177). I 2 kap. brottsdatalagen finns det bestämmelser om grundläggande krav på personuppgiftsbehandling, bl.a. bestämmelser om rättslig grund för behandlingen. Enligt 2 kap. 1 § brottsdatalagen får personuppgifter behandlas om det är nödvändigt för att en behörig myndighet ska kunna utföra sin uppgift att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott, verkställa straffrättsliga påföljder eller upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

2.5.3 Åklagarväsendets behandling av personuppgifter

För åklagarväsendet gäller lagen (2018:1697) om åklagarväsendets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och förordningen (2018:1738) om åklagarväsendets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område. Regleringen innehåller preciseringar, undantag och avvikelser från brottsdatalagen.

Enligt 2 kap. 1 § om åklagarväsendets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område får personuppgifter behandlas om det är nödvändigt för att en behörig myndighet ska kunna utföra en uppgift bestående i att förebygga eller förhindra brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott, handlägga frågor om ändring eller verkställighet av straffrättsliga påföljder, handlägga frågor som rör upprätthållande av allmän ordning och säkerhet eller fullgöra förpliktelser som följer av internationella åtaganden.

3 En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott

Förslag

Kommuner och regioner ska på samma sätt som statliga myndigheter vara skyldiga att till åtal anmäla den som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått brott. Skyldigheten ska även omfatta arbetstagare hos kommunalförbund.

Skälen för förslaget

Det behövs ett mer strukturerat arbete mot korruption och andra oegentligheter i kommunal verksamhet

Korruption och otillåten påverkan är skadligt för ekonomin, för allmänhetens förtroende för det offentliga och i förlängningen för demokratin (prop. 2023/24:1 utg.omr. 2 avsnitt 4.5.1). Kommuner och regioner har ett omfattande ansvar för välfärden, bl.a. för utbildning och hälso- och sjukvård. De har dessutom en roll som beslutsfattare för olika former av bidrag och tillstånd, se t.ex. 4 kap. 1 § och 12 kap. 1 § socialtjänstlagen och 8 kap. 1 § alkohollagen (2010:1622). Den kommunala verksamheten finansieras i huvudsak genom kommunala skatteintäkter. Med hänsyn till den centrala ställning som kommuner och regioner har i den offentliga förvaltningen är det av stor vikt att allmänheten har förtroende för verksamheten. Det är därför viktigt att förebygga och förhindra korruption och andra oegentligheter i den kommunala verksamheten.

Korruption kan förekomma inom alla delar av kommuners och regioners verksamhet, och företrädare som har ledande befattningar i kommuner och regioner bedömer att korruption har blivit vanligare i fler sektorer (se avsnitt 2.3). För att kommuner och regioner effektivt ska kunna hantera både nya och redan kända risker bedöms det finnas ett behov av att förbättra arbetet mot korruption och andra oegentligheter i kommunal verksamhet och göra det mer strukturerat.

Skyldigheten att anmäla statligt anställda som är misstänkta för brott

Skyldigheten för statliga myndigheter att anmäla vissa brott till åtal infördes genom den numera upphävda allmänna verksstadgan (1955:3). Anmälningsskyldigheten fördes sedan över till den numera upphävda statstjänstemannalagen (1965:274). Av förarbetena till den lagen framgår att det främsta syftet med skyldigheten var att vissa allvarligare och svårutredda brott skulle prövas av allmän domstol i stället för i den mindre säkra disciplinära straffprocessen (prop. 1965:60 s. 301). När statstjänstemannalagen ersattes av den numera upphävda lagen (1976:600) om offentlig anställning fördes skyldigheten i allt väsentligt utan ändring över till den lagen (prop. 1975/76:105 bilaga 2 s. 224, 258 och 259). Skyldigheten finns numera i LOA.

I förarbetena till LOA konstateras att anmälningsskyldigheten ger en klar och tydlig signal om hur myndigheterna ska se på misstankar om brottslig verksamhet i anställningar inom det statliga området och att misstankarna ska utredas och eventuella brott ska beivras. Det konstateras att det inte får förekomma misstanke om att myndigheterna försöker sopa missförhållanden under mattan, eftersom det allvarligt skulle kunna skada förtroendet för de statliga myndigheterna och därmed deras möjligheter att utföra sina uppgifter (prop. 1993/94:65 s. 89).

En motsvarande skyldighet för kommuner och regioner att anmäla misstänkta brott har efterfrågats från flera håll

För att rusta samhället mot riskerna för korruption och otillåten påverkan krävs breda insatser från samhällets alla aktörer. Nationella antikorruptions- och immaterialrättsgruppen konstaterar i en rapport (Polismyndigheten, Korruption i Sverige – en lägesbild, 2025, s. 6 och 16) att

kommuner och regioner står för endast 14 anmälningar av de totalt 39 korruptionsärenden som rör den delen av offentlig sektor, vilket bedöms som anmärkningsvärt. I rapporten görs bedömningen att statistiken förstärker behovet av att införa en motsvarande anmälningsplikt för kommuner och regioner som gäller för statlig sektor.

Brå rekommenderar i sin rapport om otillåten påverkan från kriminella och extremistiska grupperingar att det bör övervägas om anmälningsskyldigheten som finns för statlig sektor enligt 22 § LOA också ska omfatta kommuner (Brå 2025:4 s. 104). Mot bakgrund av bl.a. Nationella antikorruptions- och immaterialrättsgruppens rapport föreslår vidare Produktivitetskommissionen i betänkandet Fler möjligheter till ökat välstånd (SOU 2025:96 s. 433) att kommuner och regioner ska omfattas av en obligatorisk anmälningsskyldighet för korruptionsbrott. Kommissionen konstaterar bl.a. att merparten av den korruptionskänsliga offentliga verksamheten bedrivs i kommuner och regioner samt att kommunsektorn genomför ett stort antal upphandlingar och handlägger en stor del av den offentliga sektorns myndighetsutövning, däribland bidragsbeslut, markanvisning och bygglov, vilka är kända riskområden för korruption. Även OECD rekommenderar i en rapport (OECD Integrity Review of Sweden, 2025, s. 73) Sverige att införa en anmälningsskyldighet.

Inom ramen för regeringens handlingsplan mot korruption och otillåten påverkan 2024–2027 gavs myndigheterna i forumet för samverkan mot korruption i uppdrag att ta fram förslag till åtgärder som regeringen kan vidta för att stärka det korruptionsförebyggande arbetet i den offentliga förvaltningen. Ett av förslagen som forumet för samverkan mot korruption redovisar i en rapport (Statskontoret 2025:17 s. 81–83) är en skyldighet för kommuner och regioner att anmäla misstankar om korruptionsbrott. I rapporten görs bedömningen att avsaknaden av en sådan lagstadgad anmälningsplikt medför en omotiverad skillnad i synen på hur misstänkt korruptionsbrottslighet ska hanteras i offentlig sektor.

Det bör införas en skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott

Kommuner och regioner spelar en viktig roll i arbetet med att förhindra och bekämpa brott. Sedan den 1 april 2025 är de också skyldiga att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna. I dagsläget omfattas de dock inte av bestämmelsen om åtalsanmälan i 22 § LOA (se avsnitt 2.1 och 2.2). Det finns inte heller någon allmän skyldighet att anmäla brott till åtal, utan skyldigheten finns bara när det är särskilt föreskrivet (prop. 1993/94:65 s. 88).

Redan i dag ska kommuner och regioner tillämpa bl.a. bestämmelserna i 7–7 c §§ LOA om bisysslor. I samband med införandet av den skyldigheten uttalades i förarbetena (prop. 2000/01:147 s. 16 och 17) bl.a. att förbudet mot förtroendeskadliga bisysslor syftar till att upprätthålla allmänhetens förtroende för den saklighet och opartiskhet som grundlagen kräver av förvaltningen, ett intresse som gör sig gällande med samma styrka på det kommunala området som på det statliga. Ett förbud för offentliganställda att ha förtroendeskadliga bisysslor bedömdes vara så viktigt för förtroendet för den offentliga förvaltningen att det ansågs

motiverat att reglera det enhetligt i lag för alla offentliganställda, inklusive arbetstagare hos kommuner och regioner.

På samma sätt som vad gäller bisysslor bedöms det saknas anledning att göra skillnad på om en brottsmisstänkt anställd arbetar i staten eller i kommunal verksamhet. Såväl staten som kommuner och regioner ansvarar för upphandlingar, myndighetsutövning och förvaltning av skattemedel. De syften som ligger bakom införandet av 22 § LOA för statliga myndigheter kan därmed göras gällande med samma styrka för kommuner och regioner. En sådan anmälningsskyldighet har också ett viktigt signalvärde. Det visar att samhället ser allvarligt på brottslighet som begås inom ramen för offentliga anställningar, oavsett inom vilken typ av offentlig verksamhet som brottet begås.

En anmälningsskyldighet kan också förväntas ha en brottsförebyggande effekt, genom att det blir tydligare att hela den offentliga förvaltningen har en enad syn om vikten av att motverka brottslighet och anmäla misstänkta brott. I dagsläget finns det en risk att en anställd som misstänks för brott i en kommun eller region erbjuds ett avgångsvederlag i stället för att anmälas till åtal (jfr Statskontoret 2025:17 s. 82). Om misstankarna är korrekta innebär det att personen på nytt kan söka anställning inom det offentliga utan att de tidigare misstankarna kommer fram vid en registerkontroll.

En anmälningsskyldighet för kommuner och regioner bedöms dessutom stärka den enskilde arbetstagarens rättssäkerhet. En anmälningsskyldighet skulle medföra att misstankarna prövas av rättsväsendet och att arbetstagaren därmed får en rättssäker prövning och möjlighet att bli rentvådd vid felaktiga misstankar, i stället för mindre säkra disciplinära processer (jfr prop. 1965:60 s. 301 och prop. 1993/94:65 s. 88).

Mot denna bakgrund bör det införas en skyldighet för kommuner och regioner att på samma sätt som statliga myndigheter anmäla den som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått brott till åtal. Det saknas anledning att behandla kommuner och regioner annorlunda än statliga myndigheter i detta avseende. Skyldigheten bör därför omfatta samma sorts brottslighet som anges i 22 § LOA. Skyldigheten bör även omfatta arbetstagare hos kommunalförbund.

Skyldigheten bör införas i lagen om offentlig anställning

En åtalsanmälningsskyldighet för kommuner och regioner som motsvarar den som gäller för statliga myndigheter skulle kunna införas på olika sätt. En lösning skulle kunna vara att i kommunallagen införa en ny bestämmelse som motsvarar 22 § LOA. Kommunallagen reglerar dock framför allt kommuners och regioners angelägenheter och grundläggande befogenheter. I lagen finns bestämmelser om bl.a. kommuners och regioners organisation, verksamhetsansvar och beslutsfattande. Lagen reglerar däremot inte kommunernas och regionernas roll som arbetsgivare. Det bedöms därför inte lämpligt att ta in den föreslagna regleringen i lagen.

I 2 § LOA finns redan i dag en uppräkning av vilka föreskrifter i lagen som gäller arbetstagare hos kommuner och regioner. Samma skäl som för varför statliga arbetstagare ska anmälas till åtal vid misstänkt brottslighet gör sig också gällande för arbetstagare hos kommuner och regioner. Genom att ta in den föreslagna anmälningsskyldigheten i den lagen kommer

dessutom även framtida ändringar i anmälningsskyldigheten att omfatta arbetstagare såväl i staten som i kommuner och regioner direkt, utan att regleringen behöver ändras i flera författningar. Den föreslagna skyldigheten bör därför regleras i den lagen.

Någon reglering om hur skyldigheten ska fullgöras behövs inte

För de statliga myndigheterna finns viss reglering om hur skyldigheten att anmäla till åtal i 22 § LOA ska uppfyllas. Om det finns en personalansvarsnämnd vid myndigheten är det exempelvis enligt 25 § myndighetsförordningen (2007:515) nämnden som ska pröva frågor om åtalsanmälan.

Kommuner och regioner är, inom de ramar som ges i bl.a. kommunallagen, organiserade på många olika sätt. Det är också kommunerna och regionerna själva som beslutar om ansvarsfördelning, arbetssätt och rutiner m.m. beträffande den kommunala organisationen och verksamheten (prop. 2024/25:80 s. 21). Detta är ett uttryck för den kommunala självstyrelsen. Regleringen bör därför ge utrymme för lokal anpassning och kunna utformas med hänsyn till respektive kommuns och regions speciella förutsättningar (jfr prop. 2024/25:80 s. 23 och prop. 2016/17:171 s. 182). Mot denna bakgrund bedöms det inte lämpligt att närmare reglera hur skyldigheten att anmäla till åtal ska uppfyllas. Någon sådan reglering finns inte heller i närliggande regleringar, såsom bidragsbrottslagen och lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna. Genom förslaget ges kommunerna och regionerna dock ett utpekat ansvar och en ordning att utgå från vid utformningen av arbetet.

4 Personuppgiftsbehandling och sekretess

4.1 Det finns stöd för personuppgiftsbehandlingen

Bedömning

Det behöver inte införas någon ytterligare reglering av personuppgiftsbehandlingen med anledning av förslaget om en anmälningsskyldighet.

Skälen för bedömningen

Förslagen bedöms innebära en ökad personuppgiftsbehandling

Det aktuella förslaget syftar till att kommuner och regioner i större utsträckning än i dag ska anmäla arbetstagare som misstänks för brott i sin anställning till åklagarväsendet. Som framgår av avsnitt 3 talar statistiken för att det finns ett mörkertal och att en anmälningsskyldighet skulle leda till ytterligare anmälningar. Behandlingen av personuppgifter bedöms därför komma att öka om förslaget genomförs. Den anmälan om åtal som föreslås bli obligatorisk kommer att innehålla personuppgifter i form av bl.a. identifikationsuppgifter och brottsmisstanke. Det ökade informationsflödet bedöms därmed medföra en ökad personuppgiftsbehandling såväl hos den kommun eller region som lämnar information som hos

åklagarväsendet. I de flesta fall är det dock inte fråga om en ny form av personuppgiftsbehandling. Kommuner och regioner är nämligen redan i dag skyldiga att lämna uppgifter till åklagarväsendet enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna.

Personuppgiftsbehandlingen hos kommuner och regioner

Den föreslagna anmälningsskyldigheten medför krav på behandling av personuppgifter hos kommuner och regioner för att kunna hantera uppgiftslämnandet till åklagarväsendet. Informationsinnehavarna tillämpar i regel EU:s dataskyddsförordning och dataskyddslagen när de lämnar personuppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna (jfr prop. 2024/25:65 s. 182). För att behandling av personuppgifter ska vara förenlig med dataskyddsförordningen krävs att det finns en rättslig grund för behandlingen (se avsnitt 2.5). En sådan rättslig grund kan enligt artikel 6.1 i förordningen vara bl.a. att behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige (c) eller att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller utgör ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning (e).

En uppgiftsskyldighet innebär en sådan rättslig förpliktelse som avses i artikel 6.1 c i EU:s dataskyddsförordning. För att en rättslig förpliktelse ska utgöra en rättslig grund för behandling av personuppgifter måste syftet med behandlingen vara fastställt i den rättsliga grunden (artikel 6.3 i dataskyddsförordningen). Detta framgår även av 2 kap. 1 § dataskyddslagen, som tydliggör att personuppgifter får behandlas med stöd av artikel 6.1 c i EU:s dataskyddsförordning, om behandlingen är nödvändig för att den personuppgiftsansvarige ska kunna fullgöra en rättslig förpliktelse som följer av lag eller annan författning, av kollektivavtal eller av beslut som har meddelats med stöd av lag eller annan författning. Den föreslagna anmälningsskyldigheten är begränsade till uppgifter som är av betydelse för att kunna göra en anmälan till åklagarväsendet. Skyldigheten bedöms vara utformad på ett sådant sätt att kravet på syfte i artikel 6.3 i EU:s dataskyddsförordning är uppfyllt. Den personuppgiftsbehandling som följer av anmälningsskyldigheten har därmed rättslig grund med stöd av artikel 6.1 c i dataskyddsförordningen och 2 kap. 1 § dataskyddslagen.

Anmälningsskyldigheten som föreslås innebär att åklagarväsendet får tillgång till uppgifter som behövs för att aktuell myndighet ska kunna utföra sitt arbete med anledning av anmälan. Den personuppgiftsbehandling som uppgiftslämnandet innebär är nödvändig med hänsyn till behovet av att skydda den offentliga verksamheten från brottsligt utnyttjande och effektivisera arbetet med att upptäcka, förhindra och förebygga brott, och uppfyller därmed ett mål av allmänt intresse (jfr prop. 2024/25:65 s. 182 och 183 samt prop. 2022/23:34 s. 156). Uppgiftslämnandet är nödvändigt för att säkerställa att åklagarväsendet ska kunna utreda och lagföra misstänkt brottslighet. Det finns därmed även en rättslig grund för behandlingen hos kommunerna och regionerna enligt artikel 6.1 e i EU:s dataskyddsförordning och 2 kap. 2 § dataskyddslagen.

Den föreslagna anmälningsskyldigheten kan även medföra personuppgiftsbehandling av uppgifter om lagöverträdelser. Stöd för den behandling som då utförs av berörda aktörer finns i artikel 10 i EU:s dataskyddsför-

ordning, som kompletteras av 3 kap. 8 § dataskyddslagen. Enligt 3 kap. 8 § dataskyddslagen får myndigheter behandla uppgifter om lagöverträdelser. Det innebär att kommunerna och regionerna kan behandla personuppgifter om lagöverträdelser (prop. 2017/18:105 s. 97–101).

Sammantaget bedöms det finnas stöd för den personuppgiftsbehandling som kommunerna och regionerna kommer att behöva utföra med anledning av förslaget.

Personuppgiftsbehandlingen hos åklagarväsendet

Genom att införa en anmälningsplikt för kommuner och regioner skapas en mer heltäckande förmåga att upptäcka angrepp mot den offentliga verksamheten. Det behövs för att komma till rätta med brottslighet i verksamheten, vilket skadar offentliga finanser och riskerar att urholka förtroendet för institutionerna. Vid behandling av personuppgifter som utförs av behöriga myndigheter i syfte att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder gäller brottsdatalagen (1 kap. 2 § samma lag). Brottsdatalagen kompletteras av lagen om åklagarväsendets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område. Det finns således rättslig grund även för den personuppgiftsbehandling som aktualiseras hos åklagarväsendet med anledning av förslaget, se 2 kap. 1 och 2 §§ lagen om åklagarväsendets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område (jfr prop. 2024/25:65 s. 183 och 184).

Förslaget kan medföra behandling av känsliga personuppgifter

Personuppgifter som avslöjar ras, etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening eller som rör hälsa, sexualliv eller sexuell läggning utgör känsliga personuppgifter och får som huvudregel inte behandlas (artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning).

Den nya anmälningsskyldigheten kan medföra behandling av känsliga personuppgifter. Sådana uppgifter är som huvudregel förbjudna att behandla. Undantag från förbudet framgår bl.a. av artikel 9.2 g i EU:s dataskyddsförordning som kompletteras av 3 kap. 3 § dataskyddslagen. Enligt 3 kap. 3 § dataskyddslagen får känsliga personuppgifter behandlas av en myndighet med stöd av artikel 9.2 g i EU:s dataskyddsförordning om uppgifterna har lämnats till myndigheten och behandlingen krävs enligt lag, t.ex. bestämmelser om hantering av allmänna handlingar. Med myndighet avses samtliga statliga och kommunala organ, utom riksdagen och de beslutande kommunala församlingarna. Vidare avses andra aktörer som enligt tryckfrihetsförordningen och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL jämställs med myndigheter. Känsliga personuppgifter får också behandlas om behandlingen är nödvändig för handläggningen av ett ärende. En myndighet får därutöver behandla känsliga personuppgifter om behandlingen är nödvändig med hänsyn till ett viktigt allmänt intresse och inte innebär ett otillbörligt intrång i den registrerades personliga integritet. Detta tar sikte på en myndighets faktiska handlande.

Verksamhet som innefattar myndighetsutövning är ett viktigt allmänt intresse. Det är också ett viktigt allmänt intresse att myndigheter, även utanför området för myndighetsutövning, kan bedriva den verksamhet som

tydligt faller inom ramen för deras befogenheter på ett korrekt, rättssäkert och effektivt sätt (prop. 2023/24:85 s. 59). Den personuppgiftsbehandling som anmälningsskyldigheten medför bedöms vara nödvändig för de berörda aktörerna att utföra sina ordinarie uppdrag och därmed för att motverka fusk, regelöverträdelser och brottslighet. Detta bedöms vara ett viktigt allmänt intresse. Ytterst är det dock den personuppgiftsansvarige som får bedöma om en behandling av personuppgifter är förenlig med dataskyddsregleringen. I registerförfattningar kan det även finnas särskilda bestämmelser om hantering av känsliga personuppgifter som är anpassade efter respektive aktörs verksamhet.

I de flesta fall bör det vidare vara aktuellt med behandling av personnummer. Av 3 kap. 10 § dataskyddslagen följer att personnummer får behandlas utan samtycke endast när det är klart motiverat med hänsyn till ändamålet med behandlingen, vikten av en säker identifiering eller något annat beaktansvärt skäl. De integritetsrisker som följer av förslaget bedöms inte mer omfattande än vad som är nödvändigt för att nå syftet med förslaget. Förslaget står således i proportion till det eftersträvade syftet. Behandlingen av personnummer får vidare anses vara klart motiverad på det sätt som krävs i 3 kap. 10 § dataskyddslagen. Sådan personuppgiftsbehandling får därmed anses vara förenlig med dataskyddslagen och det är därför inte nödvändigt med någon särreglering.

4.2 Sekretess hos kommuner och regioner

Bedömning

Det behöver inte införas någon ny sekretessbestämmelse som skyddar uppgifter hos kommuner och regioner.

Skälen för bedömningen

Den föreslagna anmälningsskyldigheten bedöms främst innebära en insamling och bearbetning av sådana uppgifter som kommunen eller regionen redan har. Det kan dock inte uteslutas att skyldigheten även medför ett visst utredningsarbete och insamlande av ytterligare uppgifter.

Bestämmelser om sekretess finns i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL. I 21 kap. OSL finns bestämmelser om sekretess till skydd för uppgifter om enskildas personliga förhållanden oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer, bl.a. vad gäller enskildas hälsotillstånd och förföljda personer. Det finns vidare bestämmelser om sekretess i personaladministrativ verksamhet i 39 kap. OSL. De uppgifter som kommer att hanteras av kommuner och regioner med anledning av förslaget bedöms mot denna bakgrund få ett tillräckligt starkt skydd. Det bedöms därför inte finnas behov av att införas någon ny sekretessbestämmelse för att skydda uppgifterna som kommuner och regioner kommer att lämna till åklagarväsendet med anledning av den föreslagna anmälningsskyldigheten.

4.3 Sekretesskyddet hos åklagarväsendet

Bedömning

Det behöver inte införas någon ny sekretessbestämmelse som skyddar uppgifter hos åklagarväsendet.

Skälen för bedömningen

När en myndighet lämnar över sekretessbelagd information till en annan myndighet följer som huvudregel sekretessen inte med till den mottagande myndigheten. I förarbetena till den numera upphävda sekretesslagen har detta främst motiverats med att behovet av sekretess inte enbart kan bestämmas med hänsyn till sekretessintresset. I stället måste behovet också vägas mot intresset av insyn i myndigheternas arbete, vilket kan skilja sig åt från myndighet till myndighet (prop. 1979/80:2 Del A s. 75 och 76). Samma uppgift kan därför ha ett mer eller mindre starkt skydd beroende på vilken myndighet som förvarar uppgiften, både när det gäller sekretessens omfattning och dess styrka.

Av 7 kap. 2 § OSL framgår att sekretess gäller hos den mottagande myndigheten endast om sekretess följer av en primär sekretessbestämmelse som är tillämplig hos den mottagande myndigheten eller av en bestämmelse om överföring av sekretess. En primär sekretessbestämmelse är enligt 3 kap. 1 § OSL en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av att bestämmelsen riktar sig direkt till myndigheten eller omfattar en viss verksamhetstyp eller en viss ärendetyp som hanteras hos myndigheten eller omfattar vissa uppgifter som finns hos myndigheten.

Uppgifter som kan delas med stöd av förslaget ska användas i åklagarväsendets arbete med att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet eller för att utreda eller lagföra brott. Som utgångspunkt kommer därför uppgifter som tas emot av åklagarväsendet att omfattas av sekretessbestämmelser till skydd för myndighetens egen verksamhet, bl.a. skydd för förundersöknings- och underrättelseverksamhet enligt 18 kap. 1 och 2 §§ OSL. Uppgifter om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden omfattas som regel av sekretess enligt 35 kap. 1 § OSL hos åklagarväsendet. De uppgifter som kommer att lämnas till åklagarväsendet bedöms därför få ett tillräckligt starkt skydd (jfr prop. 2024/25:65 s. 186–188). Det bedöms därför inte finnas behov av att införas någon ny sekretessbestämmelse för att skydda uppgifterna som kommuner och regioner kommer att lämna till åklagarväsendet med anledning av den föreslagna anmälningsskyldigheten.

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag

Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2027.

Bedömning

Det finns inte behov av några övergångsbestämmelser.

Skälen för förslaget och bedömningen

Eftersom de föreslagna ändringarna syftar till att förhindra brottslighet i kommuner och regioner är det angeläget att ändringarna kan träda i kraft så snart som möjligt. Det är samtidigt viktigt att kommunerna och regionerna ges tid att anpassa sig efter de nya reglerna. Mot denna bakgrund, och med hänsyn till de återstående stegen i lagstiftningsprocessen, bör lagändringarna träda i kraft den 1 juli 2027.

Lagändringarna bedöms inte vara sådana att de motiverar särskilda övergångsbestämmelser.

6 Konsekvenser

6.1 Alternativa lösningar bedöms inte vara tillräckliga

Den föreslagna anmälningsskyldigheten utgör ett komplement till kommunernas och regionernas uppgiftsskyldighet enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna. I avsnitt 3 konstateras att det finns ett behov av att förbättra kommunernas och regionernas arbete mot korruption och andra oegentligheter. Det aktuella förslaget bedöms utgöra en lämplig och proportionerlig åtgärd i förhållande till syftet att få kommuner och regioner att i större utsträckning än i dag anmäla misstankar om att anställda begått brott.

Ett alternativ till förslaget skulle kunna vara att inte införa en anmälningsskyldighet för kommuner och regioner. Det bedöms dock angeläget att säkerställa att kommuner och regioner anmäler misstänkt brottslighet hos anställda i samma utsträckning som statliga myndigheter. Det bedöms därför inte vara ett lämpligt alternativ att inte göra något.

Ett annat alternativ skulle kunna vara att införa en anmälningsskyldighet för färre brott än de som räknas upp i 22 § LOA. Det bedöms dock rimligt att ställa samma krav på arbetstagare hos kommuner och regioner som på statligt anställda. Den uppräkning som finns i 22 § LOA bedöms vara väl avvägd både vad gäller de uppräknade brotten och den allmänna regeln om brott som kan antas leda till någon annan påföljd än böter. Att införa en

mer begränsad anmälningsskyldighet än den som redan finns för statliga myndigheter bedöms mot denna bakgrund inte uppnå syftet med förslaget.

Kommuner och regioner är redan i dag skyldiga att säkerställa att det finns en intern kontroll som är tillräcklig för att förebygga fel och oegentligheter i verksamheten (avsnitt 2.3). Ett ytterligare alternativ till förslaget skulle därför kunna vara att tydliggöra att den interna kontrollen även ska vara tillräcklig för att förhindra sådan brottslighet som anges i 22 § LOA. En sådan lösning ligger dock mycket nära det som redan i dag omfattas av uttrycket oegentligheter (jfr prop. 2024/25:80 s. 35). En sådan reglering skulle dessutom även framöver lämna till respektive kommun och region att själva bedöma på vilket sätt den interna kontrollen är tillräcklig för att förhindra sådan brottslighet. Syftet med det nu aktuella förslaget om att kommuner och regioner ska ha motsvarande anmälningsskyldighet som statliga myndigheter skulle då inte uppnås.

Inte heller i övrigt har något mindre ingripande alternativ kunnat identifieras som uppnår samma syfte som den föreslagna anmälningsskyldigheten.

6.2 Konsekvenser för kommuner och regioner

Förslaget om en anmälningsskyldighet innebär en skyldighet för kommuner och regioner att anmäla vissa brott till åtal. Denna nya skyldighet utgör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. En sådan inskränkning bör inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. Inskränkningen som regleringen innebär ska vägas mot intresset av att införa den (se avsnitt 2.4).

Kommuner och regioner är redan i dag skyldiga att enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna lämna uppgifter som behövs i deras verksamhet. Kommuner och regioner är även skyldiga att säkerställa att det finns en intern kontroll som är tillräcklig för att förebygga fel och oegentligheter i verksamheten (se avsnitt 2.2 och 2.3). Kommuner och regioner har, i likhet med statliga myndigheter, en viktig roll i arbetet med att förhindra och bekämpa brott. Den nuvarande ordningen, där dessa inte omfattas av skyldigheten att anmäla arbetstagare som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått brott, innebär en omotiverad skillnad i lagstiftningen. Förslaget innebär att kommuner och regioner också får en skyldighet att anmäla vissa brott till åtal, på motsvarande sätt som redan i dag gäller för statliga myndigheter. Förslaget reglerar dock inte deras verksamhet i övrigt (se avsnitt 3). Den föreslagna anmälningsskyldigheten gäller endast vid skälig misstanke och för vissa särskilt utpekade brott eller brott som kan antas leda till någon annan påföljd än böter.

Förslaget bedöms enbart innebära en begränsad inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Förslaget bedöms vara väl avvägt och bedöms i förlängningen kunna stärka kommunernas och regionernas arbete mot brottslighet. Det bedöms inte finnas några mindre ingripande åtgärder som är tillräckliga för att kunna uppfylla syftet med förslaget (se avsnitt 6.1). Den inskränkning i den kommunala självstyrelsen som förslaget innebär bedöms därmed vara proportionerlig.

Den kommunala finansieringsprincipen innebär att kommuner inte ska åläggas nya uppgifter utan att de samtidigt får möjlighet att finansiera dessa på annat sätt än genom höjda skatter (prop. 1991/92:150, bet. 1991/92:FiU29, rskr. 1991/92:345).

Den föreslagna anmälningsskyldigheten utgör ett nytt åliggande för kommuner och regioner. Den nya skyldigheten bedöms även innebära en ökning av antalet ärenden som ska anmälas till åtal. Antalet anmälda korruptionsbrott från kommunsektorn uppgår till i genomsnitt ca 25 ärenden per år (Statskontoret 2023:13 s. 38), vilket är ungefär lika många ärenden som från de statliga myndigheterna. Kommunsektorn är dock omkring fem gånger större än de statliga myndigheterna och det finns inget som talar för att fler brott begås inom ramen för statliga tjänster än för kommunala tjänster. Med beaktande av detta uppskattas en anmälningsplikt för kommuner och regioner innebära ca fyra gånger fler anmälningar per år. Enligt Arbetsgivarverkets statistik om personalansvarsärenden anmälde statliga myndigheter 69 ärenden till åtal 2025 (Fi2026/00895). Mot denna bakgrund bör förslaget som högst leda till 300 ytterligare anmälningar per år. Den föreslagna skyldigheten kan även medföra ett visst mått av merarbete i form av utredningar i ärenden som inte leder till åtalsanmälningar.

Förslaget ställer inte upp några formkrav för hur en anmälan ska göras. För en anmälan krävs inte heller någon annan bedömning än att det finns skälig misstanke för det aktuella brottet. Därutöver får visst arbete med att ta fram den information som behövs vid en anmälan anses omfattas av den interna kontroll som kommuner och regioner redan är skyldiga att ha enligt 6 kap. 6 § andra stycket KL. Sammantaget bedöms en anmälan ta som mest 2 timmar i anspråk till en kostnad om ca 600 kronor per timme. Den totala kostnaden uppskattas därmed till totalt ca 360 000 kronor.

Det aktuella förslaget utgör ett komplement till kommunernas och regionernas uppgiftsskyldighet enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna. Eftersom förslaget endast medför marginella kostnader och kommunerna och regionerna i samband med införandet av den lagen kompenserades med 20 miljoner kronor per år för att finansiera uppgiftsskyldigheten (prop. 2024/25:1 utg.omr. 25 avsnitt 2.8) bedöms det inte finnas behov av någon ekonomisk reglering till följd av anmälningsskyldigheten.

6.3 Konsekvenser för statliga myndigheter

Förslaget om en anmälningsskyldighet för kommuner och regioner förväntas leda till att fler brott anmäls, varför förslaget kan få konsekvenser för brottsbekämpande och rättsvårdande myndigheter samt domstolar. Det kan också leda till ett visst mått av merarbete för utredningar i ärenden som inte leder till åtal. Den ökade behandlingen av personuppgifter kan dessutom leda till behov av ytterligare tillsyn av Integritetsskyddsmyndigheten och Justitiekanslern. Arbetsbördan hos berörda myndigheter och domstolarna kan således påverkas av förslaget. Även kostnaderna för rättsliga biträden kan öka med anledning av den föreslagna anmälningsskyl-

digheten. Eventuella ökade kostnader till följd av förslaget bör dock kunna hanteras inom befintliga ekonomiska ramar.

6.4 Samhällsekonomiska konsekvenser

Den sammantagna brottsligheten innebär stora kostnader för samhället. Även andra värden står på spel om inte brottsligheten förhindras. För att behålla tilliten till och legitimiteten för de offentliga institutionerna är det nödvändigt att de som bidrar till dem, dvs. medborgarna, kan vara säkra på att systemen fungerar effektivt och att pengar används till det som de är avsedda för. Det finns också en risk att viljan att betala skatt kan urholkas om offentliga medel tillåts att gå till brottslig verksamhet.

Förslaget om en anmälningsskyldighet bedöms förbättra förutsättningarna för att kunna förebygga, förhindra och upptäcka brottslighet i kommuner och regioner. Förslaget bedöms därmed bidra till att upprätthålla tilliten till de offentliga institutionerna. Förhindrande av ekonomisk brottslighet kan även frigöra medel för finansiering av andra samhällsekonomiskt motiverade åtgärder. På längre sikt bedöms anmälningsskyldigheten kunna få en förebyggande effekt, genom att incitamenten att begå brott minskar. Förändringen kan således även förväntas få god effekt ur ett brottsförebyggande perspektiv. När färre brott begås minskar också kostnaderna för utredning och lagföring för berörda myndigheter och domstolar. Förslaget kan därmed även få positiva konsekvenser för samhällsekonomin.

6.5 Övriga konsekvenser

Kommuner och regioner är redan i dag skyldiga att enligt lagen om skyldighet att lämna uppgifter till de brottsbekämpande myndigheterna lämna uppgifter som behövs i deras verksamhet. Kommuner och regioner är även skyldiga att säkerställa att det finns en intern kontroll som är tillräcklig för att förebygga fel och oegentligheter i verksamheten (se avsnitt 2.2 och 2.3). Sveriges Kommuner och Regioner har under en längre tid har arbetat med att stödja kommuner och regioner i det brottsförebyggande arbetet och tillhandahåller stöd för detta arbete på sin webbplats. Förslaget om en anmälningsskyldighet bedöms därför inte medföra något behov av särskilda informationsinsatser.

Förslaget bedöms inte medföra några andra konsekvenser. Förslaget bedöms således exempelvis inte ha någon betydelse för risk och sårbarhet i krig och kris, för den offentliga servicen i olika delar av landet, för möjligheten att nå de integrationspolitiska målen eller för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag. Förslaget bedöms inte heller medföra några effekter för sysselsättningen, miljön eller samhället i övrigt. Förslagen träffar kvinnor och män på samma sätt och bedöms inte medföra några ekonomiska eller andra effekter för jämställdheten mellan kvinnor och män.

7 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:260) om offentlig anställning

2 § Följande föreskrifter i lagen gäller också arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund, nämligen

– 7–7 c §§ om bisysslor,
– *22 § om åtalsanmälan,*
– 23–29 §§ om arbetskonflikter,
– 38 § om interimistiskt beslut, *och*
– 42 § första och andra styckena om vissa undantag från lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.

Föreskrifterna i 30 § om periodiska hälsoundersökningar gäller också arbetstagare hos kommuner och regioner.

I paragrafen anges vilka föreskrifter i lagen som gäller arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund. Övervägandena finns i avsnitt 3.

Ändringen i *första stycket* innebär att 22 § om åtalsanmälan läggs till i uppräkningen av vilka föreskrifter i lagen som gäller arbetstagare hos kommuner, regioner och kommunalförbund. Tillägget innebär att kommuner, regioner och kommunalförbund är skyldiga att anmäla den som är skäligen misstänkt för att i sin anställning ha begått vissa brott till åtal. De brott som omfattas av skyldigheten är tagande av muta enligt 10 kap. 5 a § brottsbalken, grovt tagande av muta enligt 10 kap. 5 c § brottsbalken, tjänstefel eller grovt tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken, brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § första stycket brottsbalken, grovt brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken eller annat brott, om det kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Regeringen har också föreslagit att skyldigheten fr.o.m. den 1 augusti 2026 även ska omfatta missbruk av offentlig ställning och grovt missbruk av offentlig ställning enligt 20 kap. 2 § brottsbalken (prop. 2025/26:217). Skyldigheten motsvarar den som gäller för statliga myndigheter (jfr prop. 1993/94:65 s. 89, 127 och 128, se även prop. 1965:60 s. 184). I övrigt görs vissa redaktionella ändringar.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 290

Diarienr: KS-2026/00610

Svar på remiss: En skyldighet för kommuner och regioner att anmäla anställda som är misstänkta för brott

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att yttra sig över remissen i enlighet med stadsledningskontorets förslag.

Ärendebeskrivning

I dag är statliga myndigheter skyldiga att göra en åtalsanmälan när en anställd skäligen misstänks för vissa brott som begåtts i tjänsten. Någon motsvarande skyldighet finns inte för kommuner och regioner. Regeringen bedömer att detta skapar en ojämlik ordning och kan medföra att misstänkt brottslighet inte utreds rättsligt.

Med syfte att motverka korruption, förebygga välfärdsbrottslighet, stärka tilliten till offentlig verksamhet samt minska risken för otillbörlig påverkan och infiltration i kommuner och regioner föreslår promemorian att kommuner, regioner och kommunalförbund ska omfattas av samma anmälningsskyldighet som statliga myndigheter. Det innebär att de ska vara skyldiga att anmäla anställda som är skäligen misstänkta för att i sin tjänst ha begått vissa brott.

Skyldigheten att göra en åtalsanmälan gäller för brotten:

- Tagande av muta och grovt tagande av muta
- Tjänstefel och grovt tjänstefel
- Brott mot tystnadsplikt och grovt brott mot tystnadsplikt
- Missbruk av offentlig ställning och grovt missbruk av offentlig ställning.

För andra brott än de som räknas upp ska åtalsanmälan göras om det kan förväntas leda till en strängare påföljd än böter.

Umeå kommuns svar

Umeå kommun instämmer i promemorians bedömning att kommuner och regioner har en viktig roll i arbetet med att förebygga och bekämpa brott. För att värna förtroendet hos allmänheten så är det också för kommuner och regioner väsentligt, att brott och missförhållanden inte sopas under mattan, och att en åtalsanmälan inte är en förhandlingsbar åtgärd för en offentlig aktör. Umeå kommun ser även att en anmälningsskyldighet kan stärka effekten av andra kontrollåtgärder, såsom registerkontroller vid anställning, genom att säkerställa att anmälningar om brott hanteras på ett enhetligt sätt mellan myndigheter, kommuner och regioner.

För Umeå kommun innebär förslaget ett tydligare ansvar att agera vid misstankar om korruption, tjänstefel och andra allvarliga oegentligheter. Detta ligger väl i linje med kommunens pågående arbete med att stärka verksamhetsskyddet och skapar en förutsägbarhet både för medarbetare och arbetsgivare. Kommunen bedömer även att det myndighetsgemensamma arbetet mot välfärdsbrottslighet och korruption gynnas av att statliga myndigheter, kommuner och regioner har ett gemensamt förhållningssätt till anmälan av misstänkta brott som begås i tjänsten. Det ger även en tydlighet mot det allmänna, att misstanke om brott i offentlig verksamhet är allvarligt, och hanteras på ett likriktat sätt oavsett inom vilken del av det offentliga som misstanken om brott uppstår.

Samtidigt innebär förslaget att kommuner och regioner behöver utveckla och implementera rutiner, arbetssätt och bedömningsgrunder för hantering av misstankar om brott i tjänsten, samt för att avgöra när och hur en åtalsanmälan ska upprättas. För att uppnå en enhetlig och rättssäker tillämpning bedömer Umeå kommun att det kommer att krävas stöd, vägledning och viss samordning, särskilt från åklagarväsendet och Polismyndigheten.

Umeå kommun vill särskilt uppmärksamma att promemorian anger att anmälan ska göras när en anställd är *”skäligen misstänkt”* för brott.

Begreppet skäligen misstänkt är ett straffprocessuellt begrepp som i dag inte är etablerat i kommunala verksamheters ordinarie arbete. För att kommuner och regioner ska kunna göra korrekta och likvärdiga bedömningar kommer därför tydlig vägledning och stöd att vara nödvändigt.

Promemorian anger inte heller några närmare formkrav för hur en anmälan ska utformas eller genomföras. Även inom detta område bedömer kommunen att stöd och vägledning kommer att behövas. Utformningen av en anmälan är av vikt, då det kan vara avgörande för åklagarväsendets och polismyndighetens möjligheter att effektivt hantera och utreda ärendet. Samtidigt som processen behöver utformas på ett sätt, som säkerställer att kommuner och regioner kan vara trygga i att den enskildes integritet hanteras på ett sätt som är korrekt och rättssäkert.

Umeå kommun kan i dagsläget inte bedöma om den kostnadsuppskattning som redovisas i promemorian är tillräcklig. Kommunen bedömer dock att införandet initialt kommer att medföra ett omfattande arbete med att ta fram, införa och förankra nya rutiner och arbetssätt. Därtill vill Umeå kommun också belysa att kompetens och förutsättningar för genomförandet sannolikt kan variera mellan landets kommuner och regioner, vilket ytterligare understryker behovet av nationellt stöd och samordning.

Beredningsansvariga

Camilla Adolfsson
Charlotta Niemi

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till
Finansdepartementet senast den 10 oktober 2026:
fi.remissvar@regeringskansliet.se och kopia till
fi.ofa.k.remisser@regeringskansliet.se.
Ange diarienummer Fi2026/01426 och remissinstansens namn i ämnesraden.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-13
Kommunstyrelsen

Diarienr: KS-2026/00581

Remiss: Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att besvara remissen i enlighet med förvaltningens förslag.

Ärendebeskrivning
Klimat- och näringslivsdepartementet har tagit fram förslag på en ändring av ersättningsreglerna i ledningsrättslagen (1973:1144) och Umeå kommun har getts möjlighet att yttra sig över remissen.

Förslaget innebär att en högre schablonersättning ska lämnas vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme för en ledning eller sådan anordning som krävs för en koncessionspliktig starkströmsledning. Förslaget syftar till att bidra till större acceptans hos markägare och därmed kortare ledtider och bättre förutsättningar för en effektiv utbyggnad av elnätet.

Enligt dagens regler ska ersättningen till berörda fastighetsägare beräknas utifrån fastighetens marknadsvärde med ett schablonmässigt påslag om 25% av marknadsvärdet. Förslaget är att höja detta påslag till 50%.

Vidare föreslås att Lantmäteriet bör få ansvar för att se över och löpande uppdatera de värderingsinstrument i form av skogs- respektive åkernormen som används vid beräkning av marknadsvärdet i intrångsersättningen.

Stadsledningskontoret har inhämtat synpunkter från Umeå Energi Elnät AB och Byggnadsnämnden som båda tillstyrker förslaget men med vissa medskick. Förvaltningens förslag till samlat remissvar bifogas.

Beslutsunderlag
Inbjudan till remiss
Promemoria *Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad*

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00581

Byggnadsnämndens yttrande
Umeå Energi Elnäts yttrande
Förslag till remissvar

Beredningsansvariga

Helen Nilsson, Mark och exploatering

Beslutet ska skickas till

Beslutet ska skickas till kn.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till kn.e.remissvar@regeringskanslet.se. Ange diarienummer **KN2026/01172** och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet. Remissvaret ska skickas i både word och pdf.

2026-08-26

Remissvar - Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Sammanfattning

Umeå kommun ställer sig i stort positiv till förslaget.

Om förslaget genomförs bedöms befintliga arbetssätt kring lantmäteriförrättningar kunna fungera utan ändringar och administrationen liksom kostnaderna kommer att vara stabila. Kommunen delar utredarens förslag om att ersättningen ska betalas ut som en engångsersättning och ser positivt på att Lantmäteriet får ansvar för att se över och förvalta åkernormen och skogsnormen.

Kommunen menar dock att två aspekter också behöver beaktas:

Övergångsregler?

Kommunen ser på kort sikt risk för ökat antal ärenden hos Lantmäteriet. I pågående projekt och markinlösenärenden väljer nu många markägare att avvakta med att acceptera frivilliga överenskommelser i väntan på utfallet av det aktuella förslaget. Det kan under en period leda till ett ökat antal ansökningar om ledningsrätt och förtida tillträde. Ärenden gällande starkström prioriteras högt inom fastighetsbildningen vilket betyder att andra ärendetyper behöver nedprioriteras.

Kommunen menar därför att förslaget behöver kompletteras med beskrivning av hur nya bestämmelser ska beaktas under övergångsfasen: vilket påslag ska gälla för ärenden som initierats innan förändringen trätt i kraft? I vilken grad ska det vara möjligt att få högre ersättning retroaktivt?

Påverkan på andra intrångssituationer?

Kommunen ser risk för att förändringen kan påverka även andra markinlösensituationer.

Att höja påslaget vid koncessionspliktiga ledningsrättsupplåtelser avseende starkström innebär en särreglering gentemot övriga liknande upplåtelser, exempelvis när mark inlöses för järnvägsändamål eller annan samhällsviktig infrastruktur. Från ett markägarperspektiv riskerar ersättningsreglerna att bli otydligare genom att en skillnad i det schablonmässiga

påslaget är olika beroende på tvångsupplåtelse och det kan som markägare vara lättare att förstå och acceptera en oönskad tvångsupplåtelse om den bedöms på samma grunder oavsett ändamål.

Den tidigare motiveringen till 25%-regeln var att det var troligt att en sådan inskränkning eller överlåtelse skulle ske frivilligt. En ökning av schablonpåslaget för en sorts inskränkning riskerar att urholka tidigare tankesätt kring vad som bedöms vara en rimlig ersättning vid frivilliga överenskommelser. Då stor andel frivilliga överenskommelser är avgörande för en effektiv och snabb samhällsbyggnadsprocess ser kommunen en risk att höjningen av schablonersättning för elnätsutbyggnad kan leda till att ersättningen pressas uppåt även i andra typer av inlösensituationer. Kostnaderna kan alltså i praktiken bli betydligt högre och märkas i andra sammanhang än enbart elnätsutbyggnad.

Umeå 2026-08-12

Yttrande över förslag på ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad (Koncessionspliktiga elledningar).

Umeå Energi Elnät AB tillstyrker utredningens förslag men lämnar följande synpunkter:

-Saknas tillämpningsregler om vad som tydligt gäller för tiden fram till ett beslut vunnit laga kraft. Detta i och med at LRF. Rekommenderat sina medlemmar att inte teckna avtal före beslut tagits och vunnit laga kraft. Kan innebära onödigt mycket arbete för Lantmäteriet i form av ledningsrättsansökningar inom snar framtid.

-Ser ökade svårigheter för andra typer av samhällsviktiga ledningar att få till frivilliga överenskommelser då inte samma ersättningspåslag till värderingar kommer att praktiseras. Typ: Vakin, Umenet samt fjärrvärme.

-Förslag till översyn av 1974 års åkernorm ser vi som positivt i och med att brukningsmetoder och maskiner har förändrats.

-Förslaget att Lantmäteriet skall tydligare ansvara för skogsvärdering ser vi också som positivt då expropriationspåslaget även utgår för virkesvärdet. Tillämpa en enhetlig och årlig uppdatering av avverkningskostnader och vad som ingår i det vore bra för att få en likabehandlingsprincip vid ledningsrättsförrättningar.

Umeå Energi Elnät AB

Stefan Lindgren

Fastighetsrättslig specialist

Promemoria

Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Klimat- och näringslivsdepartementet
Maj 2026

Innehållsförteckning

1 Promemorians huvudsakliga innehåll 3
2 Förslag till lag om ändring i ledningsrättslagen (1973:1144) 4
3 Ärendet....5
4 Utgångspunkter för markåtkomst och ersättning vid elnätsutbyggnad 5
4.1 Markåtkomst vid elnätsutbyggnad 5
4.2 Grunderna för ersättning vid markåtkomst....6
4.3 Ledtider vid elnätsutbyggnad 7
5 Ändrad schablonersättning för markåtkomst vid utbyggnad av elledningar 8
5.1 Ersättningen vid markintrång för utbyggnad av elledningar bör höjas 8
5.2 Ersättning för markintrång bör räknas ut i enlighet med expropriationsrättsliga grunder....9
5.3 Schablonersättningen höjs för markintrång vid utbyggnad av elledningar 11
6 En ansvarig myndighet för skogs- och åkernormerna....14
7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser....15
8 Konsekvensanalys....15
8.1 Konsekvenser för elnätsföretagen 15
8.2 Konsekvenser för markägare....17
8.3 Konsekvenser för nätanvändare 18
8.4 Konsekvenser för offentlig sektor 18
8.5 Påverkan på miljön....19
9 Författningskommentar....20
Bilaga 1 Ersättningsmodeller för intrångsersättning vid markupplåtelse för elledningar....22

1 Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian föreslås en ändring av ersättningsreglerna i ledningsrättslagen (1973:1144) som innebär att en högre schablonersättning ska lämnas vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme för en ledning eller sådan anordning som krävs för en koncessionspliktig starkströmsledning. Förslaget syftar till att bidra till större acceptans hos markägare och därmed kortare ledtider och bättre förutsättningar för en effektiv utbyggnad av elnätet, vilket är en förutsättning för att genomföra energi- och klimatomställningen.

Dessutom bedöms att Lantmäteriet bör få ansvar för att se över och löpande uppdatera de värderingsinstrument i form av skogs- respektive åkernormen som används vid beräkning av marknadsvärdet i intrångsersättningen.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2027.

2 Förslag till lag om ändring i ledningsrättslagen (1973:1144)

Härigenom föreskrivs att 13 § ledningsrättslagen (1973:1144) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
13 §[1]	
I fråga om ersättning för upplåtelse och inlösen enligt 12 § eller en åtgärd enligt 12 a § tillämpas 4 kap. expropriationslagen (1972:719).	
	Om någon får ledningsrätt för en sådan ledning som anges i 2 § första stycket 2 ska procentsatsen i 4 kap. 1 § andra stycket expropriationslagen inte gälla. I stället ska ytterligare löseskilling respektive intrångsersättning betalas med 50 procent av marknadsvärdet respektive marknadsvärdeminskningen.
Om en innehavare av en rättighet som minskar en fastighets värde har rätt till ersättning, ska det värde som tillgodoräknas fastighetens ägare enligt första *stycket* minskas med det belopp som motsvarar den värdeminskning för fastigheten som rättigheten inneburit. Om det värde som ska tillgodoräknas fastighetens ägare inte kan minskas utan att skada uppkommer för innehavaren av en fordran med bättre rätt, minskas i stället ersättningen till rättighetshavaren med motsvarande belopp.	Om en innehavare av en rättighet som minskar en fastighets värde har rätt till ersättning, ska det värde som tillgodoräknas fastighetens ägare enligt första *och andra styckena* minskas med det belopp som motsvarar den värdeminskning för fastigheten som rättigheten inneburit. Om det värde som ska tillgodoräknas fastighetens ägare inte kan minskas utan att skada uppkommer för innehavaren av en fordran med bättre rätt, minskas i stället ersättningen till rättighetshavaren med motsvarande belopp.
Vid upplåtelse av ledningsrätt i en tomträtt har även fastighetsägaren och en innehavare av en rättighet i fastigheten rätt till ersättning enligt denna paragraf.	

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.
2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande vid inlösen på grund av förrättning enligt denna lag, om ansökan om förrättning har gjorts eller beslut som avses i 15 § första stycket har meddelats före ikraftträdandet.

[1] Senaste lydelse 2015:371.

3 Ärendet

Inom Klimat- och näringslivsdepartementet tillsattes en intern utredning med uppdrag att föreslå de författningsändringar som krävs för att skapa en ersättningsmodell vid upplåtelse av ledningsrätt i samband med elnätsutbyggnad som bidrar till större acceptans vid markintrång och möjliggör en snabbare och mer effektiv elnätsutbyggnad (KN2023/03796).

I utredningsarbetet har en referensgrupp deltagit med representanter från Energiföretagen Sverige, Energimarknadsinspektionen, Fastighetsägarna, Lantbrukarnas Riksförbund, Lantmäteriet, Skogsindustrierna, Affärsverket svenska kraftnät, Svenskt näringsliv, Sveriges Jordägareförbund, Sveriges kommuner och regioner samt Villaägarnas Riksförbund. I samband med framtagandet av denna promemoria har olika alternativa ersättningsmodeller behandlats och diskuterats med referensgruppen. En närmare genomgång av de olika modellerna, inklusive bedömningar som har gjorts i tidigare utredningar, presenteras i *bilagan*.

Resultatet av utredningen redovisas i denna promemoria.

4 Utgångspunkter för markåtkomst och ersättning vid elnätsutbyggnad

4.1 Markåtkomst vid elnätsutbyggnad

För att bygga eller använda en starkströmsledning krävs det tillstånd (nätkoncession) enligt ellagen (1997:857). En nätkoncession ska avse en ledning med i huvudsak bestämd sträckning (nätkoncession för linje) eller ett ledningsnät inom ett visst område (nätkoncession för område). Områdeskoncession används framför allt för lokalnät medan linjekoncession används för region- och transmissionsnät.

Om ett nätföretag beviljas nätkoncession ger koncessionen i sig inga rättigheter gentemot markägaren. Rätten att utföra arbeten på markägarens mark måste i stället säkras på något annat sätt. Detta kan göras genom att nätföretaget antingen förvärvar marken, ingår en frivillig överenskommelse om markupplåtelse med markägaren eller ansöker om ledningsrätt hos Lantmäteriet enligt ledningsrättslagen (1973:1144).

Oftast kommer nätföretagen överens med markägarna om såväl markåtkomst som ersättning genom frivilliga avtal, s.k. markupplåtelseavtal. Andelen frivilligt tecknade markupplåtelseavtal vid elnätsutbyggnad uppgår i dag till 90–95 procent. Ledningsrättslagen och dess ersättningsprinciper ligger ofta till grund för de avtal som tas fram. De ersättningsregler som gäller för upplåtelse eller inlösen i samband med ledningsrätt används som underlag vid förhandlingar och överenskommelser om ersättning vid frivillig upplåtelse.

Med stöd av ledningsrättslagen kan den som vill använda ett utrymme inom en fastighet för en ledning eller annan anordning få rätt till det

(ledningsrätt). Ledningsrätt är en s.k. officialrättighet som uppkommer genom beslut vid en lantmäteriförrättning. Institutet ledningsrätt är utformat som ett mellanting mellan servitut och nyttjanderätt. Rättigheten tillkommer den som vid varje tillfälle äger ledningen och är inte begränsad i tiden. Om ledningen säljs, men ska finnas kvar, följer ledningsrätten ledningen.

Den som beviljas ledningsrätt får i ett visst utrymme inom den aktuella fastigheten utföra de åtgärder som behövs för att dra fram och använda en ledning eller en annan anordning. Ledningsrätt kan bara beviljas för vissa slag av ledningar och anordningar, exempelvis koncessionspliktiga elektriska starkströmsledningar (2 § första stycket 2). När det gäller ersättning för bland annat upplåtelse eller inlösen ska Lantmäteriet självmant utreda och besluta ersättning till sakägare som blir belastade av en ledningsrätt, om inte sakägarna kommit överens om att göra avsteg från ersättningsbestämmelserna (14 §).

4.2 Grunderna för ersättning vid markåtkomst

Möjligheten till åtkomst av mark är en viktig del i planeringen och utvecklingen av ett samhälle. Samtidigt innebär det grundlagsfästa egendomsskyddet att ingen enskild kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande, utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Den som tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag (2 kap. 15 § regeringsformen). Bestämmelser om ersättning vid expropriation finns i 4 kap. expropriationslagen (1972:719). Dessa bestämmelser tillämpas även vid tvångsvisa åtgärder enligt andra lagar, som vid upplåtelse och inlösen enligt ledningsrättslagen (13 § ledningsrättslagen). Även om markåtkomst och ersättningsfrågor i nätutbyggnadsprocessen oftast hanteras genom frivilliga uppgörelser har ersättningsreglerna i expropriationslagen betydelse även för dessa uppgörelser, eftersom de ofta kan bilda en utgångspunkt för en sådan överenskommelse. Ersättningsreglerna får därigenom en vidare påverkan.

Ersättningsreglerna utgår från principen att en fastighetsägare eller rättighetsinnehavare som utsätts för expropriation eller liknande tvångsåtgärder ska ha samma förmögenhetsställning efter expropriationen som om någon expropriation inte hade skett (se prop. 2009/10:162 s. 51). Vid expropriation av hel fastighet eller rättighet ska ersättningen (den s.k. löseskillingen) motsvara fastighetens eller rättighetens marknadsvärde med ett påslag om 25 procent (4 kap. 1 § expropriationslagen). Är det i stället fråga om expropriation av en del av en fastighet eller rättighet benämns ersättningen intrångsersättning. Intrångsersättningen ska motsvara minskningen av marknadsvärdet för återstående del av fastigheten eller rättigheten med ett påslag om 25 procent.

Det schablonmässiga påslaget om 25 procent motiveras med att ersättningen bättre anses motsvara det pris till vilket fastighetsägaren är beredd att frivilligt sälja fastigheten utan hot om expropriation. Syftet med påslaget är dels att stärka fastighetsägarens ställning i

ersättningshänseende, dels kompensera för den värderingsosäkerhet av marknadsvärdet som finns i expropriationsmål. Även om schablonpåslaget baseras på en skälighetsbedömning har lagstiftaren bedömt det som tillräckligt högt för att utgöra en reell förstärkning av äganderätten (se prop. 2009/10:162 s. 66–68).

Med marknadsvärde avses det mest sannolika pris som fastighetsägaren bedöms kunna få vid en försäljning av egendomen på den öppna marknaden (se prop. 1971:122 s. 171). Det finns dock flera olika värderingsmetoder och tillämpningen har överlämnats till myndigheter och domstolarna.

Om ett expropriationsföretag, dvs. den verksamhet som är skälet till att en fastighet exproprieras, har medfört inverkan av någon betydelse på fastighetens marknadsvärde, ska löseskillingen bestämmas på grundval av det marknadsvärde fastigheten skulle ha haft om sådan inverkan inte hade förekommit, den s.k. influensregeln (4 kap. 2 §). Detta gäller dock endast om det är skäligt med hänsyn till förhållandena på orten eller till den allmänna förekomsten av likartad inverkan under jämförliga förhållanden. En sådan påverkan på fastighetens värde brukar benämnas företagsskada respektive företagsnytta. I den utsträckning det finns en ersättningsgill företagsskada görs det inte något påslag om 25 procent på den del av ersättningen som kompenserar för företagsskadan. Fastighetsägaren eller rättighetshavaren har utöver löseskilling eller intrångsersättning rätt till ersättning för övrig skada av ekonomisk art, t.ex. kostnader för flytt (4 kap. 1 § första stycket).

4.3 Ledtider vid elnätsutbyggnad

I dag tar nätutvecklingsprocessen 7–15 år från det att nätföretaget påbörjar en nätutredning till dess att en ledning som kräver linjekoncession är färdigbyggd. Processen kan gå snabbare eller ta längre tid beroende på projektets komplexitet. Om parterna är överens om villkor och ersättning i ett markupplåtelseavtal kan processen gå snabbare, även om nätföretaget ansöker om ledningsrätt. Lantmäteriet kan då i flera avseenden utgå från det ingångna markupplåtelseavtalet vid förrättningen. Att nätutvecklingsprocessen i vissa fall kan ta uppemot 15 år beror bl.a. på att både koncessionsbeslut och ledningsbeslut kan överklagas, vilket påverkar ledtiden betydligt.

Vid ledningsrätt kan vissa åtgärder vidtas för att processen ska gå snabbare. En förrättning får undantagsvis inledas innan koncession beviljats, om koncessionsmyndigheten medger det (17 § ledningsrättslagen). För att ledningsbyggnationen ska kunna påbörjas så tidigt som möjligt kan nätägaren dessutom vid förrättningen ansöka om ett så kallat förtida tillträde (25 a §). Ett förtida tillträde innebär att nätägaren får tillstånd att börja bygga ledningen utan att behöva vänta på att ledningsbeslutet först får laga kraft. Om ledningsbeslutet grundas på en linjekoncession enligt ellagen, kan det normalt finnas förutsättningar för förtida tillträde(jfr prop. 1976/77:114 s. 36).

5 Ändrad schablonersättning för markåtkomst vid utbyggnad av elledningar

5.1 Ersättningen vid markintrång för utbyggnad av elledningar bör höjas

Promemorians bedömning: Ersättningen till markägare vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme för koncessionspliktiga starkströmsledningar bör höjas.

Skälen för promemorians bedömning: Flera utredningar har lyft fram att en bredare översyn bör göras av ersättningssystemet i ledningsrättslagen och att andra än expropriationsrättsliga ersättningsprinciper bör övervägas (se exempelvis SOU 2004:7 och SOU 2008:99). Detta har särskilt aktualiserats i samband med behovet av att förstärka och bygga ut elnätet (se exempelvis Klimaträttsutredningens betänkande Rätt för klimatet SOU 2022:21, s. 292–293). När elnätet anpassas och fler markägare påverkas av intrång finns det en i princip oundviklig målkonflikt mellan att använda mark för elnät och för andra ändamål, såsom jord- och skogsbruk, även om teknikval och utformning i vissa fall kan göra att konflikterna mellan motstående intressen minskar.

Sverige står inför en stor omställning av energiförsörjningen. Från att ha haft ett nästan konstant elbehov under cirka 30 år väntas elektrifieringen av industrier och transporter leda till en kraftigt ökad elanvändning i Sverige. Denna omställning är driven av behovet av kraftfulla åtgärder för att minska utsläppen av fossil koldioxid i linje med Parisavtalet, EU:s ambitiösa klimatarbete och Sveriges arbete för att nå det långsiktiga klimatmålet om att senast 2045 inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser och att bortom det ha nettonegativa utsläpp. Industrin driver också på den gröna omställningen för att minska utsläppen och samtidigt stärka Sveriges konkurrenskraft internationellt. Sveriges konkurrenskraft och välfärd bygger på tillgång till fossilfri energi till konkurrenskraftiga priser. En långtgående elektrifiering av industrin och transportsektorn är nödvändig för att fasa ut kolet, oljan och fossilgasen. Till följd av denna utveckling väntas samhällets behov av el öka från dagens cirka 140 terawattimmar till omkring 300 terawattimmar 2045.

För att möta det kraftigt ökade behovet av el behöver åtgärder vidtas så att el används och produceras på ett effektivt sätt och så att möjligheterna att överföra el förstärks. Om elnätet inte byggs ut i snabb takt, kommer det att uppstå begränsningar som kan riskera att leda till att energi- och klimatomställningen försenas. En förutsättning för en snabbare utbyggnad av elnät är effektivare tillståndsprocesser och kortare ledtider för elnätsutbyggnad (prop. 2023/24:105, bet. 2023/24:NU14, rskr. 2023/24:201). Med anledning av den kommande kraftiga utbyggnaden av elnätet förväntas behovet av markåtkomst under kort tid öka med upp till 50 procent i jämförelse med hur det har sett ut vid byggnation av elledningar under de senaste 20–30 åren.

Även om de flesta markupplåtelser hanteras genom frivilliga uppgörelser kan det i många fall knappast anses vara fråga om någon egentlig frivillighet för markägaren att ge upp sin mark. Nätföretagen är ofta resursstarka företag med syfte att tjäna pengar på nätutbyggnaden. Bakom markupplåtelseavtalen ligger möjligheten för nätföretaget att ta till tvångsåtgärder om inte en frivillig uppgörelse träffas. Samtidigt kompenseras i dag markägarna generellt sett högre vid frivilliga uppgörelser än om ersättning enligt ledningsrättsinstitutet beslutas. Branschorganisationen Energiföretagen Sverige och Affärsverket svenska kraftnät (Svenska kraftnät) har tagit fram ersättningsmodeller för frivilliga uppgörelser där markägare kompenseras med 125 plus 20 procent av marknadsvärdet, varav det senare beloppet är begränsat till 20 procent av ett prisbasbelopp. Olika påslag utöver det kan också förekomma.

I ljuset av de omfattande samhällsförändringar som sker genom elektrifieringen och den ökade takten och omfattningen av den utbyggnad av elnätet som behövs för att genomföra energi- och klimatomställningen kommer markägare i allt större utsträckning att drabbas av markintrång. Om markägarna uppfattar ersättningsnivåerna som otillräckliga i förhållande till den olägenhet och skada som intrånget orsakar, kan detta utgöra en källa till motsättningar. Detta kan i sin tur leda till att både koncessionsprövningen och andra delar av processen för utbyggnad blir mer tidskrävande genom att fler beslut överklagas. En sådan utveckling kan bidra till att energi- och klimatomställningen försenas och att Sveriges välfärd och konkurrenskraft påverkas negativt. Ersättningsreglerna bör därför ändras så att de i längden kan bidra till större acceptans och kortare ledtider. Därmed skapas bättre förutsättningar för en effektiv utbyggnad av elnätet.

5.2 Ersättning för markintrång bör räknas ut i enlighet med expropriationsrättsliga grunder

Promemorians bedömning: Det bör inte genomföras någon genomgripande ändring av ersättningsreglerna i ledningsrättslagen enbart för de situationer som innebär markintrång för koncessionspliktiga starkströmsledningar.

Skälen för promemorians bedömning: I samband med framtagandet av denna promemoria har olika alternativa ersättningsmodeller behandlats. Modellerna har diskuterats i referensgruppen. Förutom ett ökat schablonpåslag, där förslag lämnas i avsnitt 5.2, finns här överväganden om en periodiserad ersättning, en modell för påslagstrappa och en vinstfördelningsmodell.

När det gäller periodiserad ersättning är frågan om det är lämpligt att frångå den engångsbetalning som ska göras enligt den expropriationsrättsliga regleringen (5 kap. 27 § expropriationslagen, se även 13 a § ledningsrättslagen) och i stället betala ut ersättningen periodiserat, exempelvis årligen. Inledningsvis kan det konstateras att när ledningsrättsinstitutet infördes uttalade lagstiftaren att syftet med en lagstiftning om ledningsrätt är att ledningsägare ska kunna få en

sakrättsligt skyddad rätt att dra fram och behålla olika slags ledningar över fastigheter. Ledningsrätten bör i princip tillkomma den som vid varje tillfälle äger ledningen. Säljs ledningen bör alltså ledningsrätten följa ledningen och skulle ledningen ersättas av annan ledning av liknande slag bör ledningsrätten gälla för den nya ledningen. Det nya rättsinstitutet utformades som ett mellanting mellan servitut och nyttjanderätt. Skillnaden i förhållande till nyttjanderätt består i att upplåtelsen inte är begränsad i tiden (prop. 1973:157 s. 85). Ledningsrätt är alltså ett särskilt tvångsinstitut och ersättning för intrång vid upplåtelse av ledningsrätt ska räknas ut enligt de grunder som tillämpas vid expropriation (samma prop. s. 102). Dessa avvägningar är fortfarande aktuella och det är därför inte lämpligt att införa en periodiserad ersättning som skulle vara främmande för expropriationslagens ersättningssystem.

När det gäller en modell med en påslagstrappa innebär den kortfattat en differentiering av ersättningsnivåer med påslag för olika egenskaper som påverkar skadan av intrånget. Sådana egenskaper som skulle kunna ingå i trappan är bland annat värderingsosäkerhet, tvångsmomentet som sådant, ägarens individuella värde, om ägaren är en fysisk eller juridisk person och syftet med markåtkomsten. Att ta fram en sådan modell skulle innebära ett tidskrävande utvecklingsarbete. Den riskerar att bli komplex och svåranvänd, eftersom den i dagsläget är en teoretisk modell. Risken är att transparensen blir dålig och att det i förväg blir svårt att veta hur stor ersättningen blir.

I bland annat fastighetsbildningslagen (1970:988) och anläggningslagen (1973:1149) finns ersättningsbestämmelser som är utformade så att en s.k. vinstfördelning ska göras i vissa fall. Utöver ersättning för skada ska vinster av en fastighetsreglering fördelas mellan berörda fastighetsägare.

Frågan om stamledningar bör omfattas av vinstfördelningsfallen behandlades bl.a. av Vinstfördelningsutredningen (SOU 2012:61). Utredningen uttalade då att det till skillnad från vad som gäller för master och liknande anordningar inte finns något påtagligt ”glapp” mellan ersättningsnivåerna vid frivilliga upplåtelser respektive vid ledningsrätt när det gäller kraftledningar. De skillnader som finns framstår som naturliga, eftersom det är rimligt att ersättningsnivåerna vid frivilliga uppgörelser ligger något högre än vid tvång. Medan efterfrågan på och konkurrensen om mark för master har skapat en ekonomisk marknad för ”masttomter”, leder koncessionskravet när det gäller kraftledningar i stället till en monopolsituation. Även denna utredning fann att kraftledningarna inte bör omfattas av vinstfördelning.

Även om nätföretagen har ett naturligt monopol genom koncessionsbeslut är företagen konkurrensutsatta och bedriver kommersiell verksamhet. I det perspektivet vore det rimligt att nätföretagen delar med sig av sin vinst när de tar annans mark i anspråk för sin verksamhet. Det finns samtidigt andra ledningsslag representerade i ledningsrättslagen som ägs av företag som bedriver liknande verksamhet, exempelvis fjärrvärme- och naturgasföretag och mobiloperatörer som använder ledningar för elektroniska kommunikationsnät. Det vore olämpligt att föreslå en vinstfördelningsmodell för koncessionspliktiga starkströmsledningar, om det inte samtidigt görs för andra ledningsslag.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att ersättningssystemet i ledningsrättslagen innebär att ersättning ska räknas ut enligt

expropriationsrättsliga principer och att markägaren ska få ersättning för den skada som ledningsrättsupplåtelsen innebär, exempelvis i form av värdeminskning på fastigheten. Det finns ett angeläget allmänt intresse att den som bygger starkströmsledningar kan få tillgång till mark när markåtkomst behövs i en takt och omfattning som kraftigt avviker från hur tvångsförvärv för detta ändamål sett ut historiskt. Fler markägare kommer att systematiskt belastas av tvångsvisa förvärv i syfte att bygga starkströmsledningar. En hög grad av acceptans från markägarnas sida krävs för att det ska kunna bli färre överklaganden och snabbare processer. För att markägare ska kompenseras är en avgränsad ändring av ersättningsinstitutet i ledningsrättslagen en lämplig åtgärd. Avgränsningen bör göras så att en tillräcklig kompensation kan åstadkommas utan att i övrigt fungerande ersättningsregler behöver ändras och utan att ersättningsnivåerna vid andra liknande tvångsförvärv höjs generellt. En mer genomgripande ändring av ersättningsreglerna i ledningsrättslagen bör alltså inte genomföras för enbart de situationer som innebär markintrång för koncessionspliktiga starkströmsledningar.

5.3 Schablonersättningen höjs för markintrång vid utbyggnad av elledningar

Promemorians förslag: Vid bestämmande av schablonersättning för upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme för en ledning eller sådan anordning som krävs för en koncessionspliktig starkströmsledning ska löseskillingen respektive intrångsersättningen vara 150 procent av marknadsvärdet respektive marknadsvärdeminskningen.

Skälen för promemorians förslag

Schablonersättningen bör höjas vid markintrång som gäller koncessionspliktiga starkströmsledningar

Markägare bör vid markintrång för utbyggnad av elledningar ges en höjd kompensation utan att i övrigt fungerande ersättningsregler behöver ändras och utan att ersättningsnivåerna vid andra liknande tvångsförvärv höjs generellt. Det är därför lämpligt att höja det s.k. schablonpåslaget som markägare får vid upplåtelse eller inlösen av mark. Som framgår av avsnitt 4.2 ska ersättningen (den s.k. löseskillingen) motsvara fastighetens eller rättighetens marknadsvärde med ett påslag om 25 procent (4 kap. 1 § expropriationslagen). Vid införandet av påslaget om 25 procent uttalade regeringen att när fastighetens värde ska bestämmas i en expropriationssituation, där ägaren inte själv har tagit initiativ till någon försäljning, är det rimligt att också ta hänsyn till vad ägaren frivilligt skulle vara beredd att sälja sin fastighet för. Det priset kan vara betingat av ett individuellt värde som knappast går att bedöma objektivt. Det kan vara fråga om affektionsvärden eller andra värden i form av en stark koppling till fastigheten eller förväntningar om att kunna sälja fastigheten till en högre pris i ett annorlunda marknadsläge än det rådande (prop. 2009/10:162 s. 66–67).

Som anges i avsnitt 5.1 bör ersättningen för markintrång vid utbyggnad av starkströmsledningar höjas för att i längden kunna bidra till större acceptans och kortare ledtider och därmed bättre förutsättningar för en effektiv utbyggnad av elnätet, vilket krävs för att möjliggöra energi- och klimatomställningen. Det är inte möjligt att på en övergripande nivå fastställa vad ett individuellt värde skulle vara vid en frivillig försäljning av mark i de situationer där marken behövs för att bygga ut elledningar. Vägledning kan dock tas från frivilliga uppgörelser där markägare kompenseras med 125 plus 20 procent av marknadsvärdet. Genom att i större utsträckning ta hänsyn till individuella värden kan större acceptans skapas bland markägare. På så sätt kan utbyggnaden av elnät underlättas. Schablonersättningen bör därför höjas till 50 procent av marknadsvärdet. Löseskillingen respektive intrångsersättningen kommer då att betalas med 150 procent av marknadsvärdet respektive marknadsvärdeminskningen och ligga i linje med dagens ersättningsnivå vid frivilliga uppgörelser.

Schablonersättningen bedöms inte utgöra statsstöd

Med anledning av att ersättningen vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme avseende koncessionspliktiga starkströmsledningar föreslås uppgå till ett belopp motsvarande marknadsvärdet och ytterligare 50 procent av detta värde, finns det anledning att analysera om denna högre ersättning skulle kunna ses som ett statsstöd enligt artikel 107.1 i Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF). Utgångspunkten i fördraget är ett principiellt förbud mot statligt stöd inom EU. För att det ska vara fråga om statligt stöd i artikelns mening måste samtliga följande villkor vara uppfyllda: Det ska vara fråga om en statlig åtgärd eller en åtgärd som vidtas med statliga medel. De statliga medlen ska gå till en ekonomisk verksamhet och ge mottagaren en selektiv fördel. Åtgärden ska vidare kunna snedvrida eller hota att snedvrida konkurrensen på den inre marknaden och påverka handeln mellan medlemsstaterna. Selektivitets-kriteriet, det vill säga att fördelen endast gynnar vissa företag eller viss produktion, ska definieras brett och EU-domstolen har satt en låg tröskel för uppfyllandet av kriteriet. Kriteriet att åtgärden ska snedvrida eller hota att snedvrida konkurrensen samt påverka handeln mellan medlemsstater anses vara uppfyllt om staten beviljar en ekonomisk fördel till ett företag inom en avreglerad sektor där det förekommer eller skulle kunna förekomma konkurrens. Själva stödbegreppet ska ges en vid tolkning och inbegriper såväl rena subventioner i form av kontantstöd eller naturaförmåner, så kallade direkta stödåtgärder, som indirekta stödåtgärder som på något sätt minskar kostnaderna för stödmottagaren.

I samband med att en större reform genomfördes 2010 av expropriationslagens ersättningsregler (se prop. 2009/10:162) bedömde regeringen att generella bestämmelser med allmängiltiga ersättnings-nivåer, som inte är inriktade på vissa branscher, företag eller dylikt, måste anses vara förenliga med statsstödsreglerna (s. 49–50). Regeringen uttalade vidare att frågan om expropriationsersättning kunde utgöra statsstöd var aktuell redan före reformen och att nyordningen inte skulle innebära någon förändring i det avseendet. Det huvudsakliga skäl som anfördes till stöd för att expropriationsersättningen borde höjas över marknadsvärdet var att ersättningsnivåerna vid frivilliga uppgörelser oftast

låg över expropriationsnivån enligt då gällande regler. En höjning till 125 procent av marknadsvärdet ansågs mer efterlikna priset vid en frivillig försäljning.

Så länge ersättningen betalas av privata exploatörer blir inte statsstödsreglerna i artikel 107.1 FEUF tillämpliga oavsett ersättningsnivå. Om ersättningen kommer från allmänna medel och betalas till företag, och övriga kriterier i artikel 107.1 FEUF är uppfyllda, utgör ersättningen statsstöd som aktualiserar en anmälan till Europeiska kommissionen. Denna situation skulle kunna uppstå när exempelvis Svenska kraftnät, som är ett statligt affärsverk, ingår markupplåtelseavtal med erbjudande om ersättning.

Gränsen för när en åtgärd anses snedvrida eller hota att snedvrida konkurrensen ligger på en låg nivå. Redan den omständigheten att mottagaren på grund av stödet slipper kostnader som mottagaren annars själv hade fått bekosta i sin dagliga verksamhet kan leda till en snedvridning. Åtgärden behöver inte faktiskt ha snedvridit konkurrensen utan det räcker med att den potentiellt kunnat göra det.

Ett av kriterierna för bedömningen om det är fråga om statsstöd är om ersättningen ger mottagaren en fördel, dvs. ett gynnande som uppstår om mottagarens ställning förstärks på marknaden jämfört med dess konkurrenter. En fördel förutsätter att åtgärden förbättrar mottagarens ekonomiska situation jämfört med den ekonomiska situationen utan åtgärden. Som nämns ovan är det inte bara direkta subventioner som kan åstadkomma denna effekt, utan även andra åtgärder som ger företaget en fördel eller befriar företaget från ekonomiska bördor som normalt ingår i deras budget.

Så länge ett korrekt marknadsvärde fastställts i det enskilda fallet uppkommer inget ekonomiskt gynnande. Under dessa förutsättningar bör den nuvarande ersättningen vid expropriation inte anses utgöra ett statsstöd enligt artikel 107.1 FEUF.

Markåtkomst vid utbyggnad av koncessionspliktiga starkströms-ledningar sker oftast med stöd av frivilliga uppgörelser. Enligt de frivilliga ersättningsmodeller som har tagits fram av bland annat Energiföretagarna, som Svenska Kraftnät följer, uppgår ersättningen till 125 plus 20 procent av marknadsvärdet. Olika påslag utöver det kan också förekomma. Den föreslagna höjningen av schablonbeloppet till 150 procent av marknadsvärdet skulle alltså medföra att schablonbeloppet ligger mer i linje med dagens ersättningsnivåer vid frivilliga överenskommelser.

Vid bedömningen av om dessa ersättningsnivåer kan anses utgöra statsstöd aktualiseras principen om den marknadsekonomiska aktören. Kriteriet används för att bedöma om offentliga organ eller offentliga företag har agerat som en marknadsekonomisk aktör skulle ha gjort i en liknande situation. De offentliga organens beteende ska jämföras med liknande privata ekonomiska aktörers beteende under normala marknadsförhållanden när det ska fastställas om de ekonomiska transaktioner som genomförs av sådana organ ger deras motparter en fördel.

I sammanhanget blir därför frågan under vilka villkor en kommersiell aktör hade ingått motsvarande avtal. Ersättningsnivån för de frivilliga uppgörelserna måste här ses som en lägstanivå, dvs. en motsvarande säljare av marken skulle inte acceptera ett förslag till uppgörelse under den

nivån. Så länge priset för den förvärvade marken ligger i linje med ersättningsnivån för en frivillig uppgörelse bör det därmed inte vara fråga om ett stöd enligt artikel 107.1 FEUF.

6 En ansvarig myndighet för skogs- och åkernormerna

Promemorians bedömning: Lantmäteriet bör få ansvar för att se över och långsiktigt förvalta skogsnormen respektive åkernormen. I detta ansvar bör ligga att normerna löpande vidareutvecklas för att säkerställa att de utgör rättvisande underlag i skattning av ekonomisk förlust. Lantmäteriet bör samverka med Skogsstyrelsen och Statens jordbruksverk.

Skälen för promemorians bedömning: De ersättningsregler som finns i expropriationslagen och ledningsrättslagen utgör grunden för vad som ska ersättas vid markintrång. Hur ersättningen sedan bestäms är i slutändan en värderingsfråga. Ofta används olika normer för beräkning av ersättningen vid ledningsrättsförrättningar. Vid markintrång för byggnation av koncessionspliktiga elledningar används 2018 års skogsnorm för bestämmande av ersättning för intrång i skogsmark, åkernormen från 1974 och Lantmäteriets rekommendation om ersättning för underjordiska ledningar.

Skogsnormen är de rekommendationer om hur värdet av skogsmark vid intrång, till exempel när ledningar dras genom skogsområden, ska bedömas. Åkernormen är de rekommendationer om hur värdet av åkermark, ofta i samband med intrång, ska bedömas. Normerna gör det enklare och snabbare att fastställa intrångsersättning på ett relativt objektivt sätt. Samtidigt kan normer vara trubbiga instrument för att säkerställa att ersättningen verkligen täcker den totala skadan som markägaren drabbas av. Normer och rekommendationer som används för att bestämma intrångsersättning till markägare behöver vara uppdaterade, vilket de i varierande grad är i dag. Åkernormen är från 1974 och uppdaterades ensidigt av Energiföretagen Sverige 2016. Skogsnormen uppdaterades marginellt 2018. Rekommendationen om underjordiska ledningar uppdaterades 2022.

Det finns ett behov av att en myndighet ansvarar för att göra en genomgående översyn av normernas funktion så att de värderar relevanta aspekter i markintrånget på ett modernt och trovärdigt sätt. Myndigheten bör långsiktigt förvalta skogs- och åkernormen och säkerställa att normer och rekommendationer löpande hålls aktuella. De myndigheter som skulle kunna vara aktuella för denna uppgift är Lantmäteriet, Skogsstyrelsen och Statens jordbruksverk (Jordbruksverket).

Skogsstyrelsen och Jordbruksverket är myndigheter med expertkunskap om skogs- och jordbruksfrågor och följer kontinuerligt utvecklingen på ett sätt som gör att de skulle vara tänkbara för att ta förvaltningsansvaret.

Lantmäteriet besitter värderingsexpertis och har redan djupa kunskaper inom skog och skogsvärdering genom att myndigheten har ett informellt ansvar för skogsnormen. Samma sak gäller inte lika tydligt för åkernormen där Lantmäteriet i dag inte har något ansvar. Myndigheten tillämpar dock normen när ersättningen bestäms vid ledningsrättsförrättningar och har alltså god kunskap om den. Lantmäteriet har i dag också ansvaret för rekommendationerna för underjordiska ledningar.

Det är en fördel om den myndighet som genomför värderingar och ledningsrättsförrättningar också har kunskapen om hur normerna utformats och möjlighet att kontinuerligt utveckla dem. Om Lantmäteriet har förvaltningsansvar för normerna kan myndigheten genom interaktioner med aktörer i ledningsrättsförrättningar lättare överföra den kunskap som förrättningsförfarandet ger. Sammantaget är därför Lantmäteriet mest lämpad för att ha ansvar för skogs- och åkernormen. Lantmäteriet bör dock för att säkerställa en enhetlig tillämpning samverka med Skogsstyrelsen och Jordbruksverket.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Promemorians förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2027.

Äldre bestämmelser ska tillämpas för ersättning vid upplåtelse och inlösen om ansökan om förrättning har gjorts eller beslut enligt ledningsrättslagen har meddelats före ikraftträdandet.

Skälen för promemorians förslag: Ändringen av ledningsrättslagen bör träda i kraft den 1 juli 2027.

De nya reglerna bör gälla först sedan den händelse har inträffat som medför att regler om ersättning i ledningsrättslagen blir tillämpliga. Äldre bestämmelser bör därför gälla om en ansökan om förrättning har gjorts före ikraftträdandet. Motsvarande bör gälla i de förrättningar enligt ledningsrättslagen där någon ansökan inte finns, utan Lantmäteriet på eget initiativ har beslutat att ta upp en ledningsrättsfråga till prövning. I de situationerna bör den avgörande tidpunkten vara när myndigheten beslutat om förrättning enligt ledningsrättslagen.

8 Konsekvensanalys

8.1 Konsekvenser för elnätsföretagen

Elnätsföretag bygger, driver och sköter om elnätet. Förslaget berör alla elnätsföretag i Sverige. Elnätet kan delas in i tre nivåer: transmissionsnät, regionnät och lokalnät. Transmissionsnätet transporterar el långa sträckor med höga spänningsnivåer. Regionnäten transporterar el från

transmissionsnätet till lokalnäten och i vissa fall direkt till större elanvändare. Lokalnäten ansluter till regionnäten och transporterar el till hushåll och andra slutkunder. Lokal- och regionnätsföretagen ansvarar för att nivån på underhållet av det egna nätet är tillräcklig för att garantera att leveranssäkerheten upprätthålls.

Sammanlagt finns det drygt 175 elnätsföretag i Sverige. Storleken på elnätsföretagen varierar från små ekonomiska föreningar med ett tiotal kunder till stora företag med flera hundratusen kunder. Medelvärdet av antalet kunder per elnätsföretag är cirka 31 000 kunder och medianvärdet är cirka 10 000 kunder. De tre största företagen har cirka 800 000 uttagsabonnemang vardera och de följande sju största företagen 30 000–100 000 uttagsabonnemang. Dessa tio företag har sammanlagt över 3,3 miljoner uttagsabonnemang, medan de tio minsta företagen sammanlagt har färre än 7 000 uttagsabonnemang. Den totala beslutade intäktsramen för perioden 2024–2027 för alla elnätsföretag är 326 miljarder kronor eller 81,5 miljarder kronor per år. Medelvärdet per företag är 469 miljoner kronor per år och medianen 94 miljoner kronor per år.

Elnätsföretagen betalar ut ersättning för markintrång och kommer med förslaget att behöva betala ut högre ersättning till markägare. Det finns fungerande processer för att beräkna nättariffer och en ökad kostnad för en utgiftspost påverkar inte elnätsföretagens processer eller kostnader i någon större utsträckning. För att beräkna vad de ökade kostnaderna kommer att bestå av behöver man veta vad kostnaden är i dag och den förväntade ökningen. Det är svårt att ta fram statistik som mer exakt visar på elnätsföretagens kostnader för markåtkomst. Elnätsföretagen redovisar på olika sätt, vilket gör det svårt att plocka fram statistik från intäktsramsbesluten. Elnätsföretagen bedömer att kostnaderna för ersättningen för markintrång i dag är cirka 4–5 procent av totalkostnaden för att bygga en elledning. Energimarknadsinspektionen nämner likvärdiga siffror. I kostnaden ingår ersättning till markägare och relaterade processkostnader. Elnätsföretagens kostnader för egen och inhyrd arbetskraft ingår inte.

Investeringsbehovet i elnätet är stort de kommande åren om Sverige ska klara av energiomställningen. Det totala investeringsbehovet för att klara omställningen är cirka 950 miljarder kronor till 2045. Nyinvesteringsbehovet, som är intressant ur ett markintrångsperspektiv, finns framför allt i transmissions- och regionnäten och är cirka 360 miljarder kronor. Om en genomsnittlig markintrångsersättning är fem procent av investeringen blir markåtkomstkostnaden 17,9 miljarder kronor. Om förslaget genomförs ökar kostnaderna för markåtkomst med 3,6 miljarder kronor till 2045. Omräknat blir det 180 miljoner kronor per år i ökade kostnader för markåtkomst. Omräknat till kostnad per uttagspunkt blir det cirka 30 kronor per år. Med andra ord innebär förslaget att elnätsföretagens kostnader ökar med 180 miljoner kronor per år. Elnätsföretagen kan dock föra vidare kostnaderna till sina kunder, se avsnitt 8.3.

8.2 Konsekvenser för markägare

När elnät byggs behöver elnätsföretagen åtkomst till mark för den geografiska sträckning som en beslutad nätkoncession avser. Det betyder att markägare berörs när elledningar byggs. Sveriges landareal är totalt 41 miljoner hektar. Den största andelen av marken i Sverige, 44 procent av den totala landarealen, ägs av privatpersoner. Marken består till största delen av bebyggd och anlagd mark samt jordbruks- och skogsmark. Knappt 30 procent av marken ägs av näringslivet i form av företag verksamma inom bland annat jord- och skogsbruk. Till näringslivet räknas här den mark som ägs av fysiska personer om de är enskilda näringsidkare. Drygt 60 procent av näringslivets mark har en koppling till skogsbranschen och knappt 20 procent till jordbruksbranschen. Offentliga institutioner, vilket inkluderar kommuner, regioner, länsstyrelser och staten i form av myndigheter, äger 15 procent. Omkring 4 procent av marken i Sverige ägs av föreningar och trossamfund och de resterande 7 procenten tillhör övrig kategorisering. Den statligt ägda marken är till en betydande del icke-produktiv mark i form av fjäll och myrmark, som delvis är skyddad i form av till exempel nationalparker och naturreservat. Resterande statlig mark är i huvudsak skogsmark.

När det gäller skogsmark ägs den till 49 procent av enskilda, som innefattar fysiska personer, dödsbon och enkla bolag som inte är handelsbolag. Privatägda aktiebolag äger 25 procent, statliga aktiebolag 13 procent och staten 6 procent. Övriga privata ägare och övriga allmänna ägare äger 6 respektive 1 procent av den deklarerade produktiva skogsmarken. För en liten andel mark kan ägarklass inte avgöras. Staten, statliga aktiebolag, privatägda aktiebolag och övriga privata ägare innehar 90 procent eller mer i storleksklassen större än 1 000 hektar. Motsvarande andel för övriga allmänna ägare var 79 procent och endast 8 procent för enskilda ägare. Det deklarerade genomsnittsinnehavet bland fysiska personer var 34 hektar och medianen 11 hektar. År 2022 var 115 749 företag registrerade inom skogsförvaltning och skogsskötsel, med totalt 6 560 anställda och en genomsnittlig nettoomsättning på 289 000 kronor.

När det gäller jordbruk finns det cirka 55 000 jordbruksföretag i Sverige. Dessa brukade sammanlagt drygt 2,5 miljoner hektar åkermark och 460 tusen hektar betesmark. I genomsnitt brukar ett jordbruksföretag knappt 47 hektar åkermark. Många jordbruksföretag är små. Två tredjedelar av dem brukar upp till 20 hektar åkermark. Däremot brukas 62 procent av all åkermark av de 6 700 företag som brukar mer än 100 hektar. År 2023 var drygt 158 000 personer sysselsatta på heltid eller deltid inom jordbruket.

Effekten av förslaget är att den intrångsersättning som betalas ut till berörda markägare kommer att vara 150 procent av marknadsvärdet i stället för 125 procent. Detta bör kunna leda till större acceptans hos markägare vid utökat markintrång. Med utgångspunkt i att nyinvesteringsbehovet i elnätet fram till 2045 är cirka 360 miljarder kronor, där fem procent antas utgöra markintrångskostnader, innebär ett ytterligare påslag med 25 procentenheter en förmögenhetsöverföring på cirka 180 miljoner kronor per år till markägarna.

De ökade utgifterna motsvaras av ökade absoluta bruttoinkomster hos markägarna. Enskilda markägare kapitalvinstbeskattas dock för den

ersättning som de får för marken, oavsett om den upplåts frivilligt eller tas i anspråk genom tvång. Den ökade nettoersättningen kommer till viss del att innebära ökade intäkter för landets jord- och skogsbruksföretag, vilka delvis kan antas komma att användas till investeringar i jord- och skogsbruket.

8.3 Konsekvenser för nätanvändare

Elnätsföretagen debiterar kostnaden för sin nätverksamhet till sina kunder, dvs. nätanvändarna. I den kostnaden ingår kostnaden för markåtkomst. Nätanvändare kan vara hushållskunder, men också företag och offentlig verksamhet. Totalt fanns det 2022 i Sverige 5 644 879 unika uttagspunkter, som nätanvändare måste ha nätavtal för. I bostäder finns det 4 740 000 uttagspunkter. Resterande cirka 900 000 uttagspunkter finns i verksamheter som företag och offentlig verksamhet. Såväl hushåll och konsumenter som företag påverkas därför indirekt av förslaget. Om elnätsföretagen för vidare hela sin kostnadsökning, kommer varje uttagspunkt att belastas med cirka 30 kronor per år. Den beräkningen är gjord utan hänsyn till att ett hushåll använder mindre el än företag. Om kostnaden i stället tas ut per förbrukad kilowattimme kommer kostnaden för hushåll att bli lägre än 30 kronor per år medan företagens kostnad blir högre.

8.4 Konsekvenser för offentlig sektor

Förslaget om höjd schablonersättning medför varken ökad tidsåtgång eller ökade administrativa kostnader för Lantmäteriet vid ledningsrättsförrättningen. Myndigheten har redan fungerande processer för att hantera påslag på marknadsvärdet. En höjd schablonersättning kan dock leda till fler synpunkter från de som berörs av andra förrättningar, eftersom påslaget blir ett annat för dem. Detta kan bidra till ökade kostnader och fler överklagade beslut i andra ärenden.

Förslaget att Lantmäteriet ska få ansvar att se över och långsiktigt förvalta skogs- och åkernormerna kommer inledningsvis att medföra ökade kostnader för myndigheten, främst för kompetensutveckling för arbete med åkernormen. För det fortsatta arbetet med skogs- och åkernormerna kommer det därefter att krävas löpande arbete av Lantmäteriet för förvaltning av normerna.

Antalet ledningsrättsförrättningar förväntas inte påverkas av förslaget, eftersom det förväntas bidra till ökad acceptans och fortsatt frivilliga markupplåtelseavtal. Förslaget väntas inte leda till fler överklaganden i domstol.

Staten påverkas inte direkt av förslaget. Förslaget innebär inte några statsfinansiella kostnader men potentiellt ökade skatteintäkter. Eventuellt ökade skatteintäkter kommer från att markägarna betalar skatt på den ökade intrångsersättningen och momsintäkter från höjda elnätstariffer. Att mer exakt beräkna ökade skatteintäkter är svårt på grund av att olika markintrång och olika ägarformer innebär olika beskattning. Enligt en

översiktlig beräkning av intrångsersättningen utgörs 4–5 procent av investeringskostnaderna i elnät av markintrångskostnader. Om andelen antas vara 5 procent skulle det motsvara cirka 17,9 miljarder kronor för perioden till 2045. Med ett ökat schablonpåslag om 25 procentenheter innebär det ökade kostnader på 3,6 miljarder kronor eller 180 miljoner kronor per år. Om det antas att alla markägare beskattar den ökade intäkten som skatt på kapital och med en skattesats 30 procent på vinsten, blir skatteintäkten 54 miljoner kronor per år. Beroende på hur fördelningen av skattepliktiga markägare ser ut kan siffran bli högre eller lägre. Sannolikt blir den lägre i och med att markintrångsersättning undantas från beskattning vid lägre ersättningar.

8.5 Påverkan på miljön

Förslaget innebär inte någon direkt miljöpåverkan. Att elledningarna byggs ut i rätt tid och på rätt plats har dock indirekt stor betydelse för den pågående energiomställningen och målet att Sverige senast till 2045 inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären.

9 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i ledningsrättslagen (1973:1144)

Ersättning för utrymme m.m.

13 § I fråga om ersättning för upplåtelse och inlösen enligt 12 § eller en åtgärd enligt 12 a § tillämpas 4 kap. expropriationslagen (1972:719).

Om någon får ledningsrätt för en sådan ledning som anges i 2 § första stycket 2 ska procentsatsen i 4 kap. 1 § andra stycket expropriationslagen inte gälla. I stället ska ytterligare löseskilling respektive intrångsersättning betalas med 50 procent av marknadsvärdet respektive marknadsvärdeminskningen.

Om en innehavare av en rättighet som minskar en fastighets värde har rätt till ersättning, ska det värde som tillgodoräknas fastighetens ägare enligt första *och andra styckena* minskas med det belopp som motsvarar den värdeminskning för fastigheten som rättigheten inneburit. Om det värde som ska tillgodoräknas fastighetens ägare inte kan minskas utan att skada uppkommer för innehavaren av en fordran med bättre rätt, minskas i stället ersättningen till rättighetshavaren med motsvarande belopp.

Vid upplåtelse av ledningsrätt i en tomträtt har även fastighetsägaren och en innehavare av en rättighet i fastigheten rätt till ersättning enligt denna paragraf.

I paragrafen behandlas frågan om ersättning när ett utrymme tas i anspråk eller inlösen sker för ledningsändamål. Paragrafen ändras på så sätt att det införs en särskild regel om schablonersättning vid ledningsrätt för koncessionspliktiga starkströmsledningar. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Andra stycket, som är nytt, innebär att ersättningsreglerna i 4 kap. 1 § andra stycket expropriationslagen frångås i vissa angivna fall. De särskilda fall som avses är ersättning vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme avseende koncessionspliktiga starkströmsledningar. I fråga om sådana ledningar innebär ändringen att ersättningen höjs med ett schablonbelopp som motsvarar 50 procent av löseskillingen respektive intrångsersättningen, i stället för med det schablonbelopp om 25 procent som annars följer av 4 kap. 1 § andra stycket expropriationslagen. Lantmäteriet ska självmant utreda och besluta om ersättning till sakägare som blir belastade av en ledningsrätt om inte sakägarna kommit överens om att göra avsteg från ersättningsbestämmelserna i 13 § ledningsrättslagen (se 14 §).

Tredje och fjärde stycket motsvarar tidigare andra och tredje styckena.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande vid inlösen på grund av förrättning enligt denna lag, om ansökan om förrättning har gjorts eller beslut som avses i 15 § första stycket har meddelats före ikraftträdandet.

Enligt *punkt 1* träder lagändringarna i kraft den 1 juli 2027.

Av *punkt 2* framgår att äldre bestämmelser ska tillämpas om en ansökan om förrättning har gjorts före ikraftträdandet eller när Lantmäteriet på eget initiativ har beslutat att ta upp en ledningsrättsfråga till prövning. Sådana

beslut som avses i 15 § första stycket meddelas med stöd av 7 kap. 11 § fastighetsbildningslagen (1970:988).

Bilaga

Ersättningsmodeller för intrångsersättning vid markupplåtelse för elledningar

Inom Klimat- och näringslivsdepartementet tillsattes en intern utredning med uppdrag att föreslå de författningsändringar som krävs för att skapa en ersättningsmodell vid upplåtelse av ledningsrätt i samband med elnätsutbyggnad som bidrar till större acceptans vid markintrång och möjliggör en snabbare och mer effektiv elnätsutbyggnad (KN2023/03796). En närmare genomgång av de olika modeller som det redogörs för i den interna utredningen presenteras i denna bilaga.

Periodiserad ersättning

Ersättningen för markintrång vid lantmäteriförrättningar bestäms enligt ledningsrättslagen och ska bestämmas i pengar att utbetalas på en gång, dvs. betalas som en engångsersättning.[1] Engångsersättningens lämplighet har under senare år ifrågasatts, och frågan om periodiserad ersättning för elledningar har diskuterats i den referensgrupp som deltagit i utredningsarbetet. Periodiserad ersättning nämns även i utredningsdirektiven där det står att missnöjet med ersättningen kan öka över tid i och med att ersättningen betalas ut som en engångsersättning när elledningar byggs. Från framför allt skogsägare har det argumenterats för att nätföretagen i stället bör arrendera marken och betala periodvis ersättning.[2]

Åsikter från sakägare och nätföretagen

Olika sakägare har olika tankar om hur ersättningen för intrång från elledningar ska betalas ut, dvs. som det är i dag med en engångsutbetalning eller en periodiserad utbetalning liknande arrende. Inom ramen för framtagandet av promemorian har flera sakägare fört fram sina synpunkter. Generellt ser inte nätföretagen behov av att byta modell utan anser att nuvarande modell med engångsersättning fungerar väl och vill behålla den. Markägarorganisationerna som frågan har diskuterats med förespråkar en periodiserad modell, men några av dem nämner även behov av att behålla engångsersättning för små intrång. Det är dock inte alla markägare som är för en periodiserad ersättning. I intervjuer med enskilda markägare framkommer en blandad bild där flera markägare vill behålla dagens modell. Även några större kommersiella markägare föredrar dagens modell. Lantmäteriet har ingen stark åsikt men nämner att ledningsrättslagen sannolikt inte skulle vara rätt lag för en förändring till periodiserad ersättning. Enligt Lantmäteriet skulle lagstiftningsgrunden sannolikt behöva bytas till jordabalkens bestämmelser om arrende.

I SOU 2012:61 anges att periodiserad ersättning skulle ha skattetekniska fördelar för markägaren och innebära för exproprierande företag att

[1] 13 a § ledningsrättslagen.
[2] Se exempelvis https://www.landlantbruk.se/land-skogsbruk-ersattningsnivan-for-skogsintrang-ar-oacceptabelt-lag 2024-03-18.

investeringskostnaderna skulle kunna spridas över tiden. Fler fördelar nämns inte utan i stället konstaterar utredningen att en periodiserad ersättning skulle vara främmande i expropriationslagen. Det finns fler argument mot en periodisk lösning i SOU 2012:61. Som argument för att behålla engångsersättningen framhålls förutsebarheten. Utredningen påtalar också att en lösning med periodisk utbetalning kan få svåröverblickbara konsekvenser, till exempel att förvärvaren kan komma på obestånd.[3] Slutligen nämns också att engångsersättning innebär fördelar för enskilda fastighetsägare som har ett intresse av en engångssumma, exempelvis äldre personer som vill få del av hela ersättningen. I sammanhanget kan också noteras att Finland i juni 2024 har remitterat ett nytt förslag för ersättning vid expropriation där de väljer att hålla kvar vid engångsersättningar.[4]

Det är från markägarsidan som önskemål och argument om periodiserad ersättning kommer. Argumenten är flera och handlar såväl om rent ekonomiska argument om att ersättningen är för låg som att det är svårt att förstå logiken med engångsersättningen. Enligt markägarna är en periodiserad ersättning att föredra ur många aspekter. Markägarna framhåller att med löpande ersättning blir nätföretag och markägare "samarbetspartners" när nätföretagen betalar hyra för marken. Vidare menar markägarna att det blir enklare i ett generationsperspektiv att förklara markintrånget med en periodiserad ersättning. Nästa generation ser då att ledningen står på marken och får en liten ersättning för intrånget, en "hyra", med jämna mellanrum. Med en engångsersättning har ersättningen betalats för länge sedan och ”glömts bort” samtidigt som intrånget fortfarande påverkar hur marken får användas i dag. Liknande effekter kan tänkas uppstå vid försäljning av jordbruksmark som påverkas av en kraftledning i form av vilken gröda som kan odlas och hur odlingssystemet kan utformas. Denna effekt påverkar brukaren så länge ledningen finns kvar och drabbar inte bara den som äger fastigheten när intrånget sker.

Några av de argument som lyfts för att ersättningen ska göras med en periodiserad modell bygger på att markintrång och ledningsrätt anses vara likvärdigt med att arrendera mark. Ett exempel är argumentationen att dagens ersättningsmodell inte fungerar bra för skogs- och jordbruk. Markägarna menar att de går miste om produktionsmedel för all framtid när rådigheten över marken försvinner. Markägarna framför också att framtida affärsutvecklingsmöjligheter försvinner när rådigheten minskas och att en periodiserad modell skulle kunna bidra till en skälig ersättning på längre sikt.

Det kan noteras att markägarnas förslag kring periodiserad ersättning inte bara handlar om att sprida ut den ersättning som de får enligt dagens beräkningar utan även inbegriper en ny ersättningsmodell som sådan. Att sprida ut den ersättning som beräknas fram med nuvarande modell kommer att innebära små utbetalningar och kommer sannolikt inte att göra

[3] I fallet med ledningsrätt för elledningar är det sannolikt ett svagt argument. Elnät är naturliga monopol med stabila intäkter och en stabil kundbas.
[4] Revidering av ersättningsgrunderna i inlösningslagen - Justitieministeriet (oikeusministerio.fi) 2024-06-12.

någon nämnvärd skillnad för markägarna. Små ersättningsbelopp kan även upplevas som nedvärderande i sig.

Från nätföretagens sida framförs att engångsersättning är rimlig även i framtiden. Nätföretagen menar att servitut och ledningsrätt som avser upplåtelser för all framtid är mer jämförbara med försäljning än arrendeupplåtelse. En fastighet består, utöver ett markområde, av en stor mängd befogenheter och rättigheter kopplade till marken. Vid en servitutsupplåtelse eller ledningsrättsupplåtelse avstår markägaren vissa av dessa befogenheter och rättigheter för all framtid. Fastigheten får därigenom ett ”mindre innehåll”. Detta är enligt nätföretagen jämförbart med att fastigheten genom försäljning avstår en bit mark. En försäljning sker vid ett specifikt tillfälle och ersättningen behöver sättas vid detta tillfälle utifrån hur förutsättningarna ser ut då. Fastighetsägaren får ersättning utifrån ett marknadsvärde vid försäljningstidpunkten. Nätföretagen menar att ägaren efter en markförsäljning inte kan komma tillbaka till köparen om några år och begära ytterligare köpeskilling bara för att den sålda marken har ökat i värde, utan köpeskillingen är beroende enbart av de förutsättningar som rådde vid tillfället för försäljningen. Arrendesituationen är en annan sak enligt nätföretagen därför att upplåtelsen då är tidsbegränsad och arrendet kan upphöra.

Nätföretagen menar också att i och med att intrångsersättningen är att se som en ersättning för något som markägaren säljer, dvs. den ersättning som den får för till exempel sin skog, går det att reinvestera på samma sätt som markägaren hade gjort om den väntat till skogen är fullt uppväxt och avverkar. Det går alltså att sätta ett långt tidsperspektiv på investeringen enligt nätföretagen. Vad den enskilde fastighetsägaren väljer att använda ersättningen till faller inom den enskildes självbestämmande att utifrån sina egna önskemål och behov antingen reinvestera i sin verksamhet, investera i annan verksamhet eller konsumera.

Dagens regelverk utgår från att fastighetsägare som avstår vissa befogenheter inom ett begränsat område på sin fastighet blir ersatt för värdet av de befogenheter som avstås. Äganderätten till själva marken kvarstår hos fastighetsägaren vilket innebär att marken kan nyttjas i alla avseenden som faller utanför de befogenheter som fastighetsägaren genom intrånget avstår. Marken kan bland annat nyttjas oförändrat för jakt, bär- och svampplockning samt rekreation. Det bör nämnas att den mark som tas i anspråk för en kraftledning kan återgå till en fastighetsägare när ledningens livslängd är uppnådd och rivs eller ledningen flyttas av annan orsak. Det innebär på lång sikt att rådigheten över marken kommer tillbaka tillsammans med det förlorade värdet. Sannolikheten för att det ska inträffa måste bedömas i varje enskilt fall. Det kan dock konstateras att för de ledningar som byggs framåt i tiden är tidsperspektivet 70 till 100 år.

Ökade kostnader

Att introducera en modell med periodiserad ersättning skulle innebära en annan administration av utbetalningen är vad som sker i dag. Nätföretagen behöver med nuvarande modell reda ut hur ägandet av de fastigheter som ingår i markupplåtelsen ser ut när ersättningsfrågan diskuteras. Listan på markägare har i de flesta fall tagits fram inom ramen för nätkoncessionens

konsultationsförfarande. Alternativt tas listan fram vid ledningsrättsförrättningen. Nätföretagen behöver också söka upp korrekta kontouppgifter för utbetalning. Sedan behöver utbetalningen genomföras i praktiken. Bilaga

I en modell med periodiserad ersättning finns alla de ovan uppräknade momenten. Ovanpå det tillkommer fler administrativa moment som behöver hanteras. En komplexitet är att hålla reda på vilka markägare det är som nätföretaget ska betala ut ersättningen till. Ägarförhållandena behöver utredas och registren uppdateras inför varje utbetalning. Registren skulle påverkas om det sker fastighetsbildande åtgärder på eller med fastigheten, såsom avstyckning, fastighetsreglering, klyvning, sammanläggning, vilket medför ytterligare tillkommande utredningsbördor och administration. Ersättningens storlek behöver räknas ut för varje markägare. Inför varje utbetalning behöver ersättningarna också räknas om utifrån de fastighetsbildande åtgärder som vidtagits samt utifrån om ägarskapet har förändrats, till exempel vid samägda fastigheter.

Beroende på hur en periodiserad ersättning utformas är det olika mycket arbete som uppstår. Om den nuvarande ersättningsberäkningen behålls och förändringen endast blir att markintrångsersättningen delas upp på ett antal utbetalningar är merjobbet begränsat, men samtidigt blir ersättningsbeloppet vid varje utbetalning litet och bidraget till ökad acceptans begränsat. Med en mer avancerad modell som exempelvis innehåller vinstdelning kommer beräkningsmomentet att bli betydligt större med ökade kostnader som följd. Det har även betydelse om utbetalningen av den periodiserade ersättningen görs årligen eller sker vart tionde år.

Förutom att den administrativa kostnaden blir högre per markavtal kommer den också att öka varje år i och med att fler avtal tecknas. Genom en schematisk beräkning, baserad på information från nätföretagen om antalet avtal de tecknar i dag och förväntar sig att teckna i framtiden, går det att beräkna de administrativa kostnader som en modelländring skulle innebära.

Tabellen nedan utgår från att Svenska kraftnät tecknar cirka 7 000 markavtal per år och övriga nätföretag 23 000 markavtal per år under de närmaste 20 åren, dvs. fram till 2045.[5] Sammantaget utgör det 30 000 nya avtal per år. För beräkningarna har det antagits att varje avtal tar 30 minuter att handlägga per gång (reala värden).[6] Det är sannolikt en förenkling av tidsbestämningen eftersom markägarna vid första året ingår i sakägarkretsen och lättare kan identifieras. Ju längre tid som gått från avtalsdatum, desto större är risken att sådant som ökar den administrativa tidsåtgången påverkar processen.

[5] Beräkningen utgår från siffror som Svenska kraftnät och Energiföretagen Sverige har lämnat till utredningen i olika inlagor.
[6] Lönekostnad 400 kronor per timme beräknat på administratörslön 35 000kr 84% lönepåslag enligt regelräknaren.

Bilaga

Tabell 1Administrativa kostnader med periodiserad ersättning

År	Avtal	Ackumulerat	Årlig kostnad, sek
1	30 000	30 000	6 000 000
2	30 000	60 000	12 000 000
3	30 000	90 000	18 000 000
5	30 000	150 000	30 000 000
10	30 000	300 000	60 000 000
15	30 000	450 000	90 000 000
20	30 000	600 000	120 000 000

Källa: Interna beräkningar

Det ska också sägas att den fakturering som nätföretagen gör i dag när de skickar fakturor till sina nätkunder inte är jämförbar med periodiserad ersättning till markägare. Dagens fakturering är för nätavgiften som kunden är ansvarig att betala in, dvs. nätföretaget säkerställer att pengar kommit in men gör inte aktivt en utbetalning till ersättningsberättigade kunder. Vid periodiserad ersättning ska nätföretaget betala ut en ersättning och behöver därför också ha koll på kontonummer dit pengarna ska skickas. Vid fakturering av nätavgiften har nätföretaget en affärsrelation till nätkunden där nätkunden är ansvarig för att betalningen kommer nätföretaget till godo. Vid markersättning är det inte säkert att markägaren har någon affärsrelation till nätföretaget samtidigt som nätföretaget har ansvaret för utbetalningen och inte säkert har markägares uppgifter tillgängliga. Flera fastigheter har också flera delägare som ska dela på ersättningen vilket innebär att nätföretaget behöver ha information om alla delägare också. Det kan även finnas samfälligheter som berörs, varav en del kan vara outredda eller ha oklar delägarsammansättning. Ytterligare en aspekt är att ledningar ofta samlokaliseras där utrymmena överlappar varandra. Exempel är i närheten av stationer. Med flera ledningar i bredd med olika ersättningsvillkor blir det snabbt besvärligt att reda i ersättningsvillkor över tid.

Den kostnadsberäkning som redovisats här baseras på att den periodiserade ersättningen inte behöver räknas om vid varje utbetalning. Om ersättningsmodellen i stället är sådan att ersättningens storlek ska uppdateras utifrån nya förutsättningar liknande arrendeförhandlingar kommer de administrativa kostnaderna att öka avsevärt. I sådant fall behöver också kostnadsbilden kompletteras med att den föreslagna ersättningen kan överklagas av både markägare och nätföretag, beroende på vem som beräknar och fastställer ersättningen. Även för markägare med många fastigheter och många intrång skulle administrationen öka med en periodiserad ersättning.

Ledningsrätt och frågan om allframtidsupplåtelse

Att utbetalningsfrågan kommit upp till diskussion beror delvis på hur andra markintrång behandlas och ersätts. Det finns exempel i annan lagstiftning på ersättning som betalas ut årsvis eller med annan periodicitet som markägarna refererar till. Framför allt är det vindkraftens arrendeavtal som markägarna vill att intrångsersättningen ska ta efter. Arrende och

försäljning/förvärv är olika sätt att få tillgång till mark. Formellt är arrende en form av nyttjanderätt till fast jord (mark eller vatten) som upplåts genom avtal och regleras i jordabalken. Arrende är en så kallad total nyttjanderätt. Det betyder att arrendatorn i princip ska ha egen besittning till arrendestället utan att behöva samsas med andra. Utgångspunkten är att arrendatorn har samma besittning till arrendestället som jordägaren hade innan upplåtelsen. Arrende är också tidsbegränsat till maximalt 50 år och behöver sedan förhandlas om. För vindkraftverk tillämpas reglerna om anläggningsarrende i 11 kap. jordabalken.

Frågan om periodiserad ersättning leder till frågan hur ledningsrätt ska betraktas, dvs. om det är att likna vid försäljning eller vid arrende. Intrång via ledningsrätt innebär att nätföretaget tar över delar av de rättigheter som markägaren tidigare hade över marken och gäller i obegränsad tid medan arrende är tidsbegränsad. Ledningsrätt skiljer sig från nyttjanderätt på flera punkter. En viktig skillnad är att ledningsrätt gäller i obegränsad tid.[7]

I skattelagstiftningen jämställer Skatteverket upplåtelse av nyttjanderätt eller servitutsrätt till fastighet på obegränsad tid med fastighetsavyttring. Begreppet intrång som anges i 4 kap. 1 § expropriationslagen är i skattemässigt hänseende två olika rättshandlingar. Den ena rättshandlingen är när del av en fastighet säljs, vilket skattemässigt benämns som en delavyttring av fastighet och utgör en fastighetsavyttring. Den andra rättshandlingen innebär att fastighetens ägare upplåter nyttjanderätt till en viss del av fastigheten för all framtid. Markägaren äger då fortfarande den upplåtna marken men nyttjandet disponeras av annan. Skattemässigt benämns det som en allframtidsupplåtelse med permanent inskränkning i förfoganderätten och det behandlas som en fastighetsavyttring.[8]

Skatteverket gör alltså bedömningen att ledningsrätt är att se som en försäljning av mark, och Skatteverket gör tolkningen att en allframtidsupplåtelse med permanent inskränkning i förfoganderätten betraktas som försäljning av mark. Lantmäteriet drar i sin handbok om ledningsrättslagen en liknande slutsats. Myndigheten nämner att en upplåtelse exempelvis i skogsmark kan innebära ett nära nog totalt ianspråktagande av utrymmet, och att den skada som upplåtelsen medför därför närmast kan jämföras med den skada som följer av att marken helt avstås.[9] Både branchorganisationen Energiföretagen Sverige och Svenska kraftnät har också påtalat att de anser att ledningsrätt mer är att se som försäljning av mark än arrende.

Nätföretagets övertagande av delar av förfoganderätten över marken innebär att markägarens rådighet minskar i likhet med en försäljning, med skillnaden att markägaren kan få tillbaka rådigheten om elledningen rivs i framtiden. Markägaren ersätts också för den rådighetsminskning som intrånget innebär men inte för de rådigheter som de har kvar. En försäljning sker vid en viss tidpunkt och priset för varan betalas vid försäljningstillfället. Priset för varan utgår från den information som finns tillgänglig vid tillfället. Med information åsyftas här all tillgänglig

[7] Jämförelse mellan nyttjanderätt och ledningsrätt | Lantmäteriet (lantmateriet.se) 2024-03-19.
[8] Beskattning av ersättningar för markintrång m.m. | Rättslig vägledning | Skatteverket 2024-03-19.
[9] Lantmäteriets handbok ledningsrättslagen s. 84.

information som kan påverka marknadspriset. I fallet med fastigheter kan det vara information om framtida exploateringsmöjligheter. Eventuella förväntningar om framtiden bör i likhet med annan information som kan påverka priset vara inräknade i det pris som betalas för varan. Information som inte är tillgänglig vid försäljningstillfället kan följaktligen inte påverka försäljningspriset. Det betyder att säljaren inte kan komma flera år senare och kräva ersättning för en affärsmöjlighet som den gick miste om för att den inte längre äger marken. Vid en försäljning ersätts markägaren för vad som överenskommits vid tidpunkten för överenskommelsen, inte genom periodiserad ersättning.

Påslagstrappa

Ett annat förslag som kommit att diskuteras är en modell där ersättningsnivåerna kan differentieras genom att införa olika påslag för olika egenskaper som påverkar skadan av intrånget. Förslaget är inte nytt utan diskuteras i Landeman (2022), som i sin tur inspirerades av Norell (2007). Landeman argumenterar för att ett varierande påslag i många fall sannolikt kan uppnå en högre grad av ändamålsenlighet och en resulterande högre samhällsnytta. Landeman menar att markåtkomstersättningen blir mer adekvat i ett större antal situationer jämfört med om påslaget är detsamma oavsett situation och rådande förutsättningar. Karakteristikor som skulle kunna ingå i trappan är exempelvis värderingsosäkerhet, tvångsmomentet som sådant, ägarens individuella värde, karaktären på ägaren (fysisk eller juridisk person), karaktären på egendomen (personlig eller fungibel egendom), syfte med markåtkomst, karaktären på förvärvaren och implicit ersättning, ändamålets ”viktighet” och det allmänna intressets magnitud och reduktion av missnöjeskostnader. Nämnda karakteristikor är på inga sätt en uttömmande lista utan exempel på vad som skulle kunna ingå.

Modellen skulle ge möjlighet att ta större hänsyn till specifika situationers förutsättningar och uppnå en högre grad av ändamålsenlighet. Det finns dock flera utmaningar med modellen. Att använda modellen skulle inledningsvis innebära ett tidskrävande utvecklingsarbete med många beslut om vilka karakteristikor som ska ingå, hur de ska värderas och vilka markägare som hör var. Den skulle också innebära mycket administration för att hantera alla karakteristikor och sannolikt vara en modell med mycket handpåläggning. Om varje påslag ska värderas separat blir modellen dessutom komplex och svåranvänd. Risken är att transparensen blir dålig och att det i förväg blir svårt att veta hur stor ersättningen blir.

Vinstfördelning

Ledningsrättslagens ersättningsbestämmelser utgår från expropriations-lagen och bygger på en skadeprincip, nämligen att ersättningen ska motsvara den ekonomiska skada som den som är föremål för expropriation lider. På så sätt är förmögenhetsställningen efter expropriationen

densamma som om den inte hade ägt rum. Vinstfördelning är något annat än skadestånd eller att markägarens förmögenhetsställning ska vara oförändrad. Vinstfördelning som koncept innebär att markägaren får ta del av den ekonomiska nytta som expropriatören (nätföretaget) får av att använda markägarens mark. Ett av de ofta anförda argumenten för att någon form av vinstfördelning kan vara lämplig är att markägaren bör få ta del av vinsten om expropriatören använder marken för att generera vinst i det egna företaget. Under många år har det förekommit diskussioner om att någon form av vinstfördelning ska kunna införas i expropriationslagen och även ledningsrättslagen.

Vinstfördelning i annan lagstiftning

Lagstiftning om markåtkomst finns i ett flertal lagar. Generellt sett är ersättningen vid markåtkomstsituationer bestämd för att kompensera den ekonomiska skadan. Även om ersättningsreglerna i expropriationslagen bygger på skadeprincipen finns i andra författningar bestämmelser om ersättning som bygger på delvis andra principer.[10] Bland annat finns det i fastighetsbildningslagen (1970:988) och anläggningslagen (1973:1149) bestämmelser om att ersättning i vissa fall inte bara ska ersätta skadan utan dessutom ska en vinstfördelning göras mellan markägaren och den exproprierande. Vinstfördelningssystemet regleras i 5 kap. fastighetsbildningslagen och i 13 § anläggningslagen hänvisas i vissa fall till fastighetsbildningslagen.

Bestämmelserna i fastighetsbildningslagen har till syfte att åstadkomma en effektivare fastighetsindelning, vilket förutsätts ta sig uttryck i högre fastighetsvärden. Värdehöjningen, berörda fastigheters värde efter regleringen minus berörda fastigheters värde före regleringen, kallas i fastighetsbildningslagen för båtnad (nytta). Genom att minska båtnaden med de gemensamma kostnaderna får man regleringsföretagets vinst. Vad som menas med ”vinstfördelning” är, något förenklat, att den fastighetsägare som tvingas avträda egendom får en tilläggsersättning utöver ersättning för den ekonomiska skadan. Enligt fastighetsbildningslagen sker vinstfördelningen med utgångspunkt i skillnaden mellan den tillträdande fastighetens värdeökning och den avträdande fastighetens värdeminskning. Vinsten ska fördelas mellan parterna genom en skälighetsbedömning, vilken kan göras på olika sätt.[11]

Minerallagen (1991:45) är en annan lag med ersättningsbestämmelser som går utöver skada. Enligt bestämmelserna i 7 kap. 7 § minerallagen ska koncessionshavaren vid gruvbrytning betala en särskild ersättning, så kallad mineralersättning, till fastighetsägare inom koncessionsområdet och till staten. Ersättningen ska motsvara två promille av det beräknade värdet av mängden brutet och uppfordrat koncessionsmineral under året. Av ersättningen ska tre fjärdedelar tillfalla fastighetsägarna och en fjärdedel staten. Mineralersättningen fastställs i efterskott för varje kalenderår.

[10] Historiskt har det också funnits regelverk som ersatt markintrång utöver skadan. Exempel är 1845 års expropriationsförordning, 1918 års vattenlag samt 1902 års ellag. Se SOU 2008:99 s. 99 ff för mer detaljer.
[11] För fördjupad diskussion om vinstfördelningsfall i FBL och AL se Sjödin (2016) s. 72 ff.

Bilaga

Tidigare överväganden om vinstfördelning

Flera tidigare utredningar har på olika sätt berört frågan om vinstfördelning i expropriationslagen och ledningsrättslagen. Nedan följer sammanfattningar av de senaste utredningarna.

Utredningen om ledningsrätt (SOU 2004:7)

Utredningen hade i uppdrag att utreda behovet av att utvidga ledningsrättslagens tillämpningsområde till att omfatta andra slag av ledningar än de som tidigare angavs i lagen. Utredningen skulle även överväga vilka principer som borde gälla när ersättningen för nya slag av upplåtelser bestämdes. Under utredningsarbetet framkom starka önskemål om generösare ersättningsregler. Utredningen var i sig inte emot förhöjda ersättningar i vissa situationer. Däremot kom utredningen fram till att det var olämpligt att införa andra ersättningsprinciper enbart för det utvidgade området. Enligt utredningen skulle särlösningar för utvidgningsfallen leda till gränsdragningsproblem och omotiverade skillnader mellan likartade ledningsrättsupplåtelser. Samtidigt nämnde utredningen att en mer övergripande översyn av ersättningsreglerna vid expropriation borde göras. Utredningen anförde också att den ansvarsförskjutning som de sett i riktning mot marknadsdrivna aktörer med vinstintresse talade för att det närmare borde utredas om det vid tvångsvis markåtkomst skulle utgå en högre ersättning vid dessa fall.

Expropriationsutredningen (SOU 2008:99)

Utifrån slutsatserna i Utredningen om ledningsrätt (SOU 2004:7) tillsatte regeringen en utredning om ersättning i expropriationslagen. I utredningen ingick att undersöka hur bestämmelserna tillämpades i praktiken och att bedöma om de ledde till rimliga resultat och var lämpligt utformade. I ett delbetänkande[12] konstaterade utredningen att andelen offentliga aktörer under åren hade minskat väsentligt. Undersökningen visade också att förändringar i samhället, exempelvis avregleringen inom vissa områden och den tekniska utvecklingen, på olika sätt hade påverkat expropriationslagens ersättningsbestämmelser. Mot bakgrund av dessa iakttagelser preciserades uppdraget. En del av det kompletterade uppdraget bestod i att överväga om det var möjligt och lämpligt att i expropriationslagen införa regler om någon form av vinstfördelning mellan fastighetsägare och förvärvare.

I slutbetänkandet föreslog utredningen flera åtgärder.[13] I fråga om vinstfördelning föreslog utredningen att ersättningen vid markåtkomst för sådana ändamål som bedrevs på i huvudsak marknadsmässiga villkor skulle innefatta en särskild ändamålsrelaterad ersättningspost. Den

[12] SOU 2007:29 s. 137.

[13] För att stärka äganderätten föreslog utredningen i slutbetänkandet att ersättningen, utöver marknadsvärdet, skulle innefatta kompensation för fastighetens individuella värde för fastighetsägaren. Detta genom ett schablontillägg på 25 procent av marknadsvärdet (eller marknadsvärdeminskningen). Vidare föreslogs att den s.k. presumtionsregeln skulle upphävas och gällande den s.k. influensregeln att skador till följd av ändamålet skulle ersättas fullt ut. Utredningen föreslog även att det fulla marknadsvärdet skulle ersättas, även om detta värde hade ökat till följd av expropriationsändamålet.

särskilda ersättningen skulle bestämmas efter vad som var skäligt i det enskilda fallet med hänsyn till egendomens särskilda värde för förvärvaren, vinstfördelning.[14] Den särskilda ersättningen skulle enligt förslaget utgå utöver det föreslagna schablontillägget om 25 procent på marknadsvärdet.

Utredningen diskuterade också avgränsningen för vilka fall som ska anses som vinstdrivande respektive icke-vinstdrivande, dvs. i vilka fall den särskilda ersättningen ska utgå. Utredningen pekade inte ut i detalj vilka ändamål eller typer av markförvärv som de ansåg som vinstdrivande. Utredningen menade att detta måste avgöras utifrån en slags huvudsaklighetsprincip, där bedömningen måste göras om den exproprierande verksamheten i huvudsak sker på marknadsmässiga villkor eller har mer traditionell offentlig prägel.[15] Utredningen exemplifierade vad de menade troligtvis hör till vinstfördelningsfallen. Gällande elledningar menade utredningen att lokal- och regionnät hör till vinstfördelningsfallen medan transmissionsnätet inte hör dit.[16]

Utredningens förslag om vinstfördelning fick ett blandat mottagande i remissen där cirka hälften av remissinstanserna var positiva och hälften negativa. I proposition som föregick 2010 års ersättningsreform anförde regeringen följande om vinstfördelning.[17]

> Regeringen instämmer i den principiella grundtanken bakom utredningens förslag. Ersättningen till fastighetsägaren bör bestämmas på ett sätt som är rättvist – även ur fastighetsägarens perspektiv. Det innebär att det är önskvärt att det vid ersättningsbestämningen kan tas hänsyn till om fastigheten är avsedd att generera vinst i expropriandens verksamhet. Avsikten är att fastighetsägaren i sådana fall ska kunna få del av expropriandens ekonomiska nytta av att använda fastigheten.

Regeringen gick inte vidare med förslag om vinstfördelning utan mot bakgrund av remissinstansernas kritik beslutade regeringen att komplettera underlaget gällande vinstfördelning genom att ge en utredning i uppdrag att ytterligare utreda frågan.

Vinstfördelningsutredningen (SOU 2012:61)

Vinstfördelningsutredningen (SOU 2012:61) är slutbetänkandet i det uppdrag som utredde vilka typer av tvångsingrepp som bör omfattas av vinstfördelningsregler samt hur vinsten bör bestämmas och fördelas mellan fastighetsägare och förvärvare.

Utredningens förslag innebar att en vinstfördelande princip endast skulle införas i ledningsrättslagen. Vinstfördelning skulle inte heller omfatta alla typer av ledningsrätter, utan vara begränsad till att enbart omfatta sådana

[14] Förebilden till förslaget finns i fastighetsbildningslagens vinstfördelningsbestämmelser där det framgår att det vid ersättningens bestämning ska tas skälig hänsyn till det särskilda värde som egendomen har för den tillträdande parten.
[15] Uttrycket ”på i huvudsak marknadsmässiga villkor” innebär enligt utredningen att det visst kan finnas vissa restriktioner för verksamheten i fråga. För att vinstfördelning ska ske bör dock huvudsaklighetsbedömning visa att marknadsanknytningen är dominerande.
[16] SOU 2008:99 s. 205 ff.
[17] Prop. 2009/10:162 s. 70.

anläggningar som inrättats enligt 2 § andra stycket ledningsrättslagen, dvs. anläggningar som egentligen inte är en ledning, exempelvis telestationer, master och vissa typer av byggnader.[18] Det betyder att elledningar inte ansågs som vinstfördelningsfall i utredningen.[19]

Utgångspunkten i utredningens förslag var att det är ändamålet med ianspråktagandet och inte vem som står bakom det som har betydelse för om det ska omfattas av vinstfördelning eller inte. För att avgränsa vilka ändamål som skulle omfattas av förslaget föreslog utredningen att vinstfördelning enbart skulle utgå för särskilt angelägna fall där verksamheten bedrivs på väsentligen marknadsmässiga villkor. För att vinstfördelning skulle vara aktuell räcker det inte med att förvärvaren är en kommersiell och vinstdrivande aktör, utan verksamheten ska väsentligen vara av denna karaktär för att den skulle kunna klassas som särskilt angelägen och därmed hänföras till vinstfördelningsfallen.

Utredningen föreslog även hur ersättningen skulle bestämmas. Förslaget innebar att den förhöjda ersättningen inte direkt skulle vara relaterad till den vinst som förvärvaren kan tänkas göra i och med markåtkomsten. Anledningen var bland annat att vinsten skulle vara både svår att beräkna och relatera till det specifika markområdet. Utredningen föreslog i stället att ersättningen skulle bestämmas efter vad parterna skulle ha kommit överens om vid en normal, frivillig överlåtelse av markområdet, dvs. samma princip som fastighetsbildningslagens ersättningsbestämmelse. En frivillig överenskommelse innebär försäljning där ersättningen minst uppgår till fastighetsägarens reservationspris. En sådan princip innebär att ersättningen kommer att omfatta en viss vinstandel. Utredningen exemplifierade också att en sådan ersättning kunde bestämmas via en schablon motsvarande summan av tio års arrende- eller hyresavgifter.[20] Noterbart är att förslag om förhöjd ersättning för vissa typer av ändamål i vinstfördelningsutredningen (SOU 2012:61) går i motsatt riktning med förslag i utredningen om ledningsrätt (SOU 2004:7). I SOU 2004:7 framfördes att särlösningar för vissa typer av ledningsrätter vore olämplig, bland annat på grund av omotiverade skillnader i ersättningshänseende mellan liknande ledningsrättsupplåtelser.

Vinstfördelning vid markintrång med elledningar

I SOU 2007:29 undersöktes ersättningsmål i fastighetsdomstolarna och det noterades att andelen offentliga aktörer hade minskat väsentligt. Enligt undersökningen var nästan 80 procent av de ianspråktagande parterna offentliga rättssubjekt på 1970-talet. År 2005 var de flesta parter, drygt 65 procent, i stället privata rättssubjekt. Även undersökningen av förrättningar enligt ledningsrättslagen visade att andelen privata aktörer hade ökat.[21] Slutsatsen som gjordes håller även i dag, nämligen att samhällsutvecklingen har lett till att antalet tvångsförfoganden över mark som genomförs av privata aktörer vars verksamhet bedrivs med vinstsyfte

[18] SOU 2012:61 s. 182 ff.
[19] SOU 2012:61 s. 179.
[20] SOU 2012:61 s. 251.
[21] SOU 2007:29 s. 137.

har ökat. Det leder till frågan hur detta påverkar markägares krav på ersättning vid markintrång.

I intervjuer inom ramen för framtagandet av promemorian och i inspel från referensgruppen anser markägarna att det är orättvist att deras mark ianspråktas av nätföretag som sedan använder marken för att bedriva verksamhet och göra affärer. Markägarna betraktar vinstfördelning i någon form som ett rimligt alternativ för att kompensera för detta. Markägarna är tydliga med att de anser att nätföretagen som ianspråktar mark för att bygga elledningar är att se som kommersiella vinstdrivande företag även om de också ser att det finns tydliga samhällsintressen med många elledningar.

Elnätsverksamhet bedrivs i Sverige som legala monopol. Verksamheten kännetecknas av höga fasta kostnader och avtagande genomsnittskostnader, vilket innebär att det inte är samhällsekonomiskt effektivt att flera elnätsföretag bygger ledningen för att konkurrera i samma områden.[22] Nätföretag får därför monopol inom sitt område genom att Energimarknadsinspektionen (Ei) beviljar nätföretagen nätkoncession. Med nätkoncessionen följer både rättigheter och skyldigheter.

Att nätföretagen bedriver monopolverksamhet inom sina geografiska områden innebär att det behövs en reglering av deras verksamhet för att säkerställa kundernas ställning och att nätföretagen inte utnyttjar sin monopolställning. Elnätsföretagens intäktsramar reglerar vad elnätsföretagen får ta ut i avgifter av sina kunder. Elnätsavgifterna ska enligt elmarknadsdirektivet[23] vara skäliga, objektiva och icke-diskriminerande. Intäktsramen regleras i förhand och gäller för fyra år i taget. Det är Ei som är tillsynsmyndighet över elnätsföretag i Sverige. Ei:s roll som tillsynsmyndighet innebär att de är ansvariga för den reglering som omgärdar elnätsverksamhet.

Att nätverksamhet bedrivs som reglerade monopol innebär inte att nätverksamhet bedrivs utan inslag av konkurrens. Det innebär inte heller att nätföretagen inte bedriver kommersiell verksamhet. I fråga om konkurrens finns det ingen direkt konkurrensutsatt marknad för elöverföring. Ändå finns viss konkurrens för nätföretagen. Solenergi och batterilager blir för närvarande allt billigare. Givet detta börjar enskilda fastigheter såväl som sammanslagningar av fastigheter i form av energigemenskaper öka sin självständighet vad gäller energibehov. Än så länge är det en marginell påverkan på nätföretagen. Det finns till viss del också konkurrens i slutprodukten som spiller över på elnät. Elenergi används i olika former som input i uppvärmning av fastigheter. Alternativa uppvärmningsmedier är pellets och fjärrvärme.

Nätföretagen bedrivs som reglerade monopol men är samtidigt vinstdrivande och bedriver en kommersiell verksamhet. Intäktsramen ska täcka kostnader för att bedriva elnätsverksamhet på ett ändamålsenligt och effektivt sätt under tillsynsperioden, täcka avskrivningar och ge elnätsföretaget en sådan avkastning på kapitalbasen som behövs för att i konkurrens med alternativa placeringar med motsvarande risk få tillgång

[22] Stordriftsfördelarna innebär att verksamheten är att betrakta som naturliga monopol. För utförlig beskrivning av naturliga monopols egenskaper se exempelvis Carlton and Perloff (1994).

[23] Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/944 om gemensamma regler för den inre marknaden för el och om ändring av direktiv 2012/27/EU.

till kapital för investeringar. Att nätföretagen bedriver vinstdrivande verksamhet kan också ses i ägarnas krav på avkastning. Som exempel har Svenska kraftnät krav att uppnå en avkastning på justerat eget kapital efter skattemotsvarighet på 4 procent under en konjunkturcykel.[24] Vattenfalls finansiella mål är minst 8 procent avkastning på sysselsatt kapital[25] och Ellevio tillämpade 6 procents ränta på lån från aktieägare 2022.[26]

Att nätföretagen har en intäktsreglering att förhålla sig till är i sig inget tecken på att de inte bedriver kommersiell och vinstdrivande verksamhet. Som nämnts finns en viss konkurrens, både vad gäller produkten och i att attrahera kapital. För att bedriva en framgångsrik elnätsverksamhet behöver företaget vara konkurrenskraftigt, vilket innebär kommersiell verksamhet. Intäktsregleringen sätter krav men ger också förutsättningar och möjligheter för nätföretagen och deras ägare att bedriva nätverksamhet. Samtidigt är det inte fråga om en fri marknad som nätföretagen agerar på. Det finns restriktioner som inte finns i branscher med mer fri konkurrens. Det betyder att elnätsverksamhet inte är en fullständig konkurrensutsatt bransch och att nätföretagen i huvudsak inte bedriver marknadsmässig verksamhet eller bör ses som en bransch som kännetecknas av väsentligt marknadsmässiga villkor. Även om nätverksamhet bedrivs av nätföretagen på kommersiella grunder är den tjänst som de levererar i form av elöverföring något som har stor samhällsnytta. Elnätsverksamhet och nätföretagen är dock på det stora hela vinstdrivande företag och de bedriver kommersiell verksamhet.

Kostnadsersättning för ombud och nedlagd tid vid ledningsrättsförrättningar

En sak som diskuterats i tidigare litteratur och som kommit upp även inom ramen för framtagandet av denna promemoria är ersättning för ombud. Bakgrunden till ombudsdiskussionen är det kunskapsunderläge som många markägare känner att de befinner sig i gentemot nätföretagen. När det kommer till privata markägare och mindre företag med markintressen är de ofta ovana vid att hantera regelverket och processen. Det kan leda till osäkerhet och en ovilja att säga ja till sådant som markägarna inte riktigt är säkra på vad det innebär. Genom att ersätta markägarna för ombudskostnader skulle kunskapsläget kunna utjämnas och acceptansen öka. Större markägare har inte samma problem i och med att de är mer vana vid regelverk och processer. Alla markägare oavsett storlek kommer dock att lägga ner egen tid på processen och att förstå vad intrånget innebär för dem. En av utgångspunkterna för tvångsmässiga ingrepp i äganderätten är att markägare ska ersättas för intrånget i deras äganderätt.

[24] https://www.svk.se/om-oss/finansiell-information/ 2024-03-22.
[25] Mål och utfall - Vattenfall 2024-03-22.
[26] 8.-framtidens-elnat_sve.pdf (ellevio.se) 2024-06-05.

Ersättning för ombud vid ledningsrättsförrättningar har utretts tidigare

Frågan om ersättning för ombud har utretts tidigare och flera förslag har i olika sammanhang lämnats om att införa så kallad kostnadsersättning vid ledningsrättsförrättningar. Inget av förslagen har genomförts. Nedan följer en kort sammanfattning av tidigare utredningar.[27]

Förslagen i Fastighetsbildningsutredningens delbetänkande Fastighetsbildning (SOU 1983:38) och Lantmäteriverkets rapport 1988:28 togs upp av regeringen i Ändringar i fastighetsbildningslagen m.m. (prop. 1991/92:127). Rapporternas förslag om ersättning för ombudskostnader genomfördes inte, bland annat med hänvisning till att det inte var lämpligt att ge förrättningsförfarandet en annan karaktär än det dittills hade haft. Lantmäteriverket och Naturvårdsverket lämnade i en gemensam rapport år 2000 förslag om en ny förrättningsform – naturskyddsförrättning – för genomförande av områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken. Enligt förslaget skulle sakägarna vid en sådan förrättning ha rätt till ersättning för nödvändiga kostnader för ombud och egen utredning. Förslaget byggde i väsentliga delar på Lantmäteriverkets rapport från 1988. Rapporten remitterades under 2001.

I Ledningsrättsutredningen (SOU 2004:7) utreddes också frågan om kostnadsersättning. Utredningen kom fram till att ersättning för sakägares kostnader för ombud eller biträde eller för egen utredning som varit nödvändiga för att ta till vara sakägarens rätt vid förrättningen skulle ingå i förrättningskostnaderna vid en förrättning enligt ledningsrättslagen. Motiveringen var att närvaron av ombud eller biträde skulle främja ett bättre förhandlingsklimat mellan parterna och därmed kunna leda till en handläggning som uppfattas som mer rättssäker. Utredningen föreslog ett tillägg i 27 § ledningsrättslagen som innebar att sakägare skulle kunna få ersättning för kostnader för ombud eller biträde eller för egen utredning vid förrättningen. Lantmäteriet skulle avgöra frågan fall för fall. Utredningens förslag om ombud ledde inte till åtgärder från regeringen.

I utredningen om nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen (SOU 2008:99) föreslogs att Lantmäteriet i vissa fall ska kunna besluta att ålägga förvärvaren att i viss utsträckning betala ersättning till berörda sakägare för deras kostnader för ombud och biträde, för egen utredning och för egen inställelse vid förrättningssammanträde. Förslaget nämndes i prop. 2009/10:162.

Varför kostnader för ombud och egen tid inte ersätts

Markintrång innebär kostnader för markägaren på olika sätt. Enligt ledningsrättslagen och expropriationslagen ersätts marknadsvärdesminskningen och övriga skador. Vid ledningsrättsförrättningar hos Lantmäteriet är det nätföretaget som svarar för förrättningskostnaderna. Sakägarna har dock inte rätt till ersättning för egna kostnader. Detta skiljer sig mot när frågor om marktillgång prövas i domstol där utgångspunkten är att sakägare, som avstår mark eller rättighet, har rätt till ersättning av motparten för sina egna kostnader. Det betyder att om markägare

[27] För en mer utförlig beskrivning av förslagen se SOU 2008:99 kapitel 12.

överklagar ett ledningsrättsbeslut till mark- och miljödomstolen har denne rätt till ersättning för kostnader för bland annat ombud och för egen utredning.

Att en markägare vid en lantmäteriförrättning inte har rätt till ersättning för egna kostnader har diskuterats sedan de berörda lagarna trädde i kraft för drygt femtio år sedan. Skillnaderna i markägares rätt till ersättning för kostnader har historiskt motiverats av olika saker. Ett motiv är att förfarandena skiljer sig åt mellan domstolsprövning och en lantmäteriförrättning. Lantmäteriets förrättning är en så kallad officialprövning, vilket innebär att myndigheten är den som driver utredningen men har också att hjälpa sakägare med råd och upplysningar. Det innebär att det är Lantmäteriets ansvar att ex officio göra de utredningar som behövs för att kunna ta ställning till yrkandena och för att belysa olika handlingsalternativ vid förrättningen. När frågor om markåtkomst och ersättning avgörs genom ett domstolsförfarande vid allmän domstol vilar däremot ansvaret för processföringen och utredningen helt på parterna. Vid en lantmäteriförrättning är det inte heller möjligt med förhör under sanningsförsäkran. Likaså saknas möjlighet att tvinga fram skriftliga bevis, och Lantmäteriet kan inte heller tvinga fram personlig inställelse av en sakägare.

I Ändringar i fastighetsbildningslagen m.m. (prop. 1991/92:127 s. 48) står det:

> Att en sakägare vid en förrättning – till skillnad mot vad som gäller vid ett domstolsförfarande enligt plan- och bygglagen och expropriationslagen – inte är berättigad till ersättning för egna kostnader sammanhänger med förrättningsförfarandets särskilda karaktär. Förfarandet skiljer sig i avgörande hänseenden från vad som gäller vid domstol. Medan ansvaret för processföringen och utredningen i en rättegång helt vilar på parterna, präglas förrättningsförfarandet av fastighetsbildningsmyndighetens skyldighet till officialprövning. Fastighetsbildningsmyndigheten har sålunda till uppgift att aktivt verka för utredningen, om nödvändigt med hjälp av sakkunniga. Till myndighetens uppgifter hör även att – i en omfattning som saknar motsvarighet i domstolsprocessen – bistå sakägarna med råd och upplysningar. Vidare är möjligheterna att förebringa utredning väsentligt olika i de båda typerna av förfarande. Vid en förrättning kan det inte förekomma någon muntlig bevisning. Vidare kan personlig inställelse inte åläggas och editionsföreläggande inte meddelas.

Av förarbetena till fastighetsbildningslagen framgår att huvudskälet till att det saknas möjlighet att besluta om ersättning till sakägare för utredningskostnader är att förrättningsförfarandet ger Lantmäteriet en aktiv processledande uppgift och en informationsskyldighet gentemot sakägarna, vilket ska innebära att dessa i normalfallet ska kunna utföra sin talan utan juridiskt biträde eller annan expertmedverkan. Samma synsätt i fråga om sakägares rätt till kostnadsersättning vid förrättning har också legat bakom frånvaron av sådan rätt vid förrättningar enligt anläggningslagen och ledningsrättslagen.

Ersättning för ombudskostnader vid markintrång med elledningar

Den kritik som har framförts mot den gällande ordningen kan sammanfattas med att sakägarna inte alltid är jämbördiga när det gäller förutsättningarna att ta till vara de egna intressena, och att denna obalans inte i tillräcklig hög grad uppvägs av Lantmäteriets utredningsplikt. I verkligheten genomförs flertalet förrättningar utan särskilda komplikationer och normalt godtar parterna ledningsrättsbeslutet utan överklagan. I många fall bör det sannolikt gå att konstatera att Lantmäteriets informations- och utredningsskyldighet gentemot sakägarna fungerar tillfredsställande och att behovet av juridiskt biträde eller annan expertmedverkan är begränsad.

Nätföretagen har i många fall betydligt större resurser och har vana av lantmäteriförrättningar på ett annat sätt än enskilda markägare. Vid förrättningar där nätföretagens motpart är exempelvis ett större skogsföretag finns inte någon kunskapsojämlikhet. Även om Lantmäteriets officialutredningsskyldighet normalt får anses fungera väl är det möjligt att enskilda fastighetsägare i vissa situationer kan känna sig underlägsna i förhållande till det mer resursstarka nätföretaget.

Det bör sägas att det redan i dag finns inslag av ombud i ersättningsfrågan.[28] Det förekommer även att vissa förvärvare frivilligt ersätter fastighetsägarna för deras ombudskostnader vid frivilliga förhandlingar.[29] Detta tyder på att även nätföretagen i många fall värdesätter att ett ombud finns med i bilden.

Ersättning för egen utredning och nedlagd tid vid markintrång med elledningar

Om en markägares fastighet är aktuell för att husera en ny ledning innebär det att markägaren kommer att involveras i nätföretagets process att söka nätkoncession för ledningen. För markägarens del kräver detta tid för inläsning avseende eventuellt intrång, förhandlingar och tid ute i markerna. Markägarna kommer att komma i kontakt med nätföretagen vid flera tillfällen under processen, bland annat i samrådsprocessen, där markägaren har möjlighet att kommentera förslagen utifrån sitt perspektiv, och vid förhandlingar om ersättning för markintrånget. Om markägaren inte kommer överens med nätföretaget om ett frivilligt markupplåtelseavtal tillkommer lantmäteriförrättningen som leder till att nätföretaget erhåller ledningsrätt. Markägaren har dessutom möjlighet att överklaga nätkoncessionen i första läget och ledningsrätten i andra läget.

Hur mycket tid en markägare lägger i den ovan beskrivna processen kommer att variera mellan olika markägare. Privatpersoner som sällan är

[28] Exempelvis LRF bistår i dag sina medlemmar på olika sätt i markåtkomstfrågor. LRF bidrar med i första hand med juridisk vägledning och företräder sällan markägare i Lantmäteriets förrättning. Intervju LRF-representant 6 december 2023.

[29] I Svenska kraftnäts erbjudande om frivilligavtal ingår ersättning för ombud i markförhandlingen. Syftet är att hjälpa att läsa och förstå följderna av de frivilliga avtalen och ersättningserbjudandena. Ombudskostnader | Svenska kraftnät (svk.se). Energiföretagen Sverige har i sin rekommendation en text om att det är möjligt att erbjuda ersättning för ombud.

i situationen kan behöva lägga ner mer tid än en juridisk person som har personal som är utbildade på att hantera liknande frågor. Engagemanget beror också på hur stort intrånget är. Om intrånget handlar om en begränsad sträcka på en del av fastigheten där den inte påverkar markägarens verksamhet nämnvärt kommer markägaren i normalfallet inte att lägga ner lika mycket tid. I det andra extremfallet där intrånget är betydande och markägarens verksamhet påverkas substantiellt kommer markägaren i normalfallet att lägga ner mycket tid på förrättningen. Sammantaget är det svårt att göra en generell bedömning av hur mycket tid en markägare lägger ner på processen. Ludvig & Co (2023) kommenterar ersättningsmodellen för intrång vid elledningar. I sin analys beräknar de att tidsåtgången uppgår till minst 30 timmar för en markägare att vara aktiv i hela processen från samråd i koncessionsprocessen till slutmöte i ledningsrättsförrättningen. Den kalkylen innehåller därmed även tidsåtgång som inte är aktuell att ersätta i ledningsrättsförrättningen. Hur fördelningen mellan koncession och ledningsrätt ser ut säger deras rapporten ingenting om.

När det gäller utredningar är behovet för den enskilde sakägaren begränsat. Lantmäteriets utredningsplikt är en av grundpelarna i förrättningsförfarandet. Om en sakägare efterfrågar en viss utredning och Lantmäteriet anser den nödvändig för ett fullgott beslutsunderlag bör utredningen utföras av Lantmäteriet. Något annorlunda är det vid frågor om så kallad annan ersättning, dvs. ersättning för personliga skador som inte påverkar den berörda fastighetens värde. Om det krävs ett sådant beslutsunderlag som rör sakägarens affärsrörelse eller andra personliga förhållanden är det som regel motiverat att sakägaren bidrar med viss egen utredning. Lantmäteriet har då möjlighet att utse en sakägare som utredningsman och ersätta sakägaren för arbetstid.

Begreppet nedlagd tid kan dock ses bredare än utredningskostnader och exempelvis innehålla tid ute i fält för att diskutera ledningsdragning, stolpars placering eller var någonstans på fastigheten som det är mest lämpligt att köra med maskiner ut till byggplatsen. Nedlagd tid innehåller även tid att läsa och förstå ersättningsförslag från Lantmäteriet.

Det går att se på ersättning för egen tid på olika sätt. Att tid läggs ner är det inget tvivel om. Å ena sidan går det att argumentera för att det är rimligt att den som utsätts för markintrång genom ledningsrätt inte ska behöva godta några egna kostnader för att markavståendet ska kunna genomföras. Markintrånget är inte initierat av markägaren och det finns därför anledning att dennes kostnader ersätts. Å andra sidan kan det ses som naturligt att den som äger en fastighet har ett visst eget ansvar, till exempel att ta sig tid att deklarera, att ansöka om bygglov och dispenser eller att samråda med myndigheter. Det skulle i sådana fall kunna tala för att nedlagd egen tid får tålas utan särskild ersättning.

Ökat schablonpåslag

År 2010 introducerades ett tillägg om 25 procent i 4 kap. 1 § expropriationslagen. Regeringens allmänna utgångspunkt för

lagändringen 2010 var att äganderätten behövde stärkas.[30] Regeringen menade att intrångets ingripande karaktär i äganderätten i högre grad behövde avspeglas i avvägningen mellan expropriandens, fastighetsägarens och det allmännas intressen vid ersättningens bestämning. Den ersättning som uppgår till fastighetens marknadsvärde eller marknadsvärdeminskning ansågs inte vara en tillräcklig kompensation med hänsyn till de ingripande konsekvenser (tvång) som en expropriation har för fastighetsägaren. Regeringen menade att större hänsyn bör tas till den ersättning som fastighetsägaren skulle ha fått vid en försäljning eller upplåtelse på den öppna marknaden av den mark som tas i anspråk, och tvångsvisa ianspråktaganden av mark bör således göras på mer marknadsmässiga villkor.

Regeringens förslag med ett procentuellt påslag var avsett att ge fastighetsägaren ersättning som motsvarar det så kallade individuella värdet. Med begreppet individuellt värde menas i förarbetena 2010 års ändring det pris till vilket fastighetsägaren är beredd att frivilligt sälja fastigheten utan hot om expropriation. Regeringen konstaterade att detta värde regelmässigt torde vara högre än marknadsvärdet. Som motiv nämns även i förarbetena den värderingsosäkerhet som finns i expropriationsmål. I förarbetena konstateras att det alltid ligger ett visst mått av osäkerhet i de bedömningar av marknadsvärdet som görs vid intrång, vilket i förarbetena anses vara något som inte bör gå ut över den som tvingas avstå sin mark.

I förarbetena till 2010 års ändring i expropriationslagen nämns dessutom att de förändringar som skett i samhället innebär att synen på fastighetsägarnas ställning behövde omprövas. Det allmänna är aktör i mindre utsträckning än tidigare i de sammanhang där ianspråktagande av mark med tvång blir aktuellt. Grundtanken med expropriation och liknande åtgärder kvarstår, nämligen att olika angelägna samhällsintressen ska tillgodoses. Det finns emellertid i ökad utsträckning privata vinstintressen bakom expropriationsföretagen vilket behöver adresseras i intrångsersättningen.[31]

I förarbetena till 2010 års ändring i expropriationslagen argumenterades varför det var lämpligt att använda en schablonersättning och inte öka ersättningen genom andra beräkningar.[32] Regeringen menade i förarbetena till 2010 års ändring att målet var att ersättningen bättre ska ersätta markägarens individuella värde.[33] Frågan är då hur en ersättningsregel för individuella värden bäst utformas. Ett första konstaterande som gjordes är att individuella värden till sin karaktär är sådana att de inte låter sig mätas. Den enskilde fastighetsägaren har sannolikt en uppfattning om det pris som den skulle begära för sin mark vid en frivillig försäljning, men det är bara markägaren som vet det priset. Det är därför omöjligt för utomstående att veta detta pris och därmed inte möjligt att lägga det till grund för ett beslut i ett ersättningsärende. Slutsatsen blir att eftersom värdet i fråga inte objektivt kan mätas måste det bestämmas på något annat sätt. På samma sätt är det bara köparen själv som vet hur mycket denne är villiga att betala för en fastighet.

[30] Prop. 2009/10:162 s. 47.
[31] Prop 2009/10:162 s. 47-48.
[32] SOU 2008:99 samt prop. 2009/10:162.
[33] Prop. 2009/10:162 s. 66.

I litteraturen diskuteras reservationspriset som det lägsta priset en säljare skulle vara villig att under frivilliga former sälja sin fastighet. Lars Werin (1978) konstaterar att om markägarnas reservationspriser skulle komma på tal som riktlinje för expropriationsersättning hade ”mycket svåra” praktiska och tekniska problem uppstått vid beräkningen. Werin menar att det måste anses vara omöjligt av rent praktiska skäl att ställa upp en regel som går ut på att ersättningen ska motsvara reservationspriset. Om andra skäl, till exempel rättviseskäl, skulle tala mycket starkt för reservationspriset måste det försöka skapas en regel som leder till att ersättningarna genomsnittligt sett hamnar så nära reservationspriserna som möjligt och som samtidigt är praktiskt genomförbar. En tänkbar sådan regel är att ersättningen sker efter marknadsvärdet plus ett standardtillägg om visst procenttal. Ett annat alternativ är att göra en individuell bedömning av reservationspriset vid varje tillfälle, vilket skulle ge möjlighet att anpassa ersättningsnivån till det enskilda fallet, men det grundläggande problemet med omätbarheten hade kvarstått. Sammantaget bedömdes inför 2010 års ändring i expropriationslagen att den enda praktiskt genomförbara lösningen var en schablonregel.

Reservationspris och ersättning

Införandet av schablonpåslaget 2010 motiverades bland annat av att tvångsvisa intrång bör göras på mer marknadsmässiga villkor. I förarbetena nämndes att ersättningen bör närma sig vad markägaren skulle kunna tänka sig sälja sin fastighet för frivilligt, så kallade individuella värden. Begreppet individuellt värde är en delmängd av vad som brukar benämnas reservationspris. Begreppet reservationspris användes redan på 1970-talet av Werin när han diskuterade expropriationsersättning.[34] Reservationspriset är det lägsta pris som en fastighetsägare skulle sälja fastigheten för vid en frivillig försäljning, utan hot om expropriation.[35] Det kan ses som att vid en fråga om försäljning väljer en ägare att behålla, ”reservera”, fastigheten för eget bruk om priset inte uppgår till minst fastighetsägarens reservationspris. Med andra ord kan sägas att reservationspriset är ägarens egen subjektiva bedömning av fastighetens värde. Vidare går det att argumentera för att marknadsvärdena består av de lägsta reservationspriserna (det är de som värderar sin mark lägst som säljer) och att reservationspriset därför alltid är högre än marknadsvärdet. Detta leder till slutsatsen att en ersättning som bestäms till marknadsvärdet innebär att markägaren upplever sig vara i en sämre situation än utgångsläget. När markägaren inte får sitt reservationspris blir markägaren inte helt kompenserad.[36] Liknande tankegångar finns i förarbetena till 2010 års lagändring där önskemålet var att ersättningen skulle närma sig priset vid frivillig försäljning. Vid frivillig försäljning kommer slutpriset att hamna någonstans mellan köpare och säljares reservationspriser. Vilket priset slutligen blir beror bland annat på parternas förhandlingsstyrka.

[34] Werin (1978).
[35] Åt andra hållet gäller att reservationspriset är det högsta pris en köpare skulle betala för en fastighet om den inte hade tvångsåtgärder att tillgå.
[36] Kalbro och Sjödin (1993) s. 17.

Beskrivningen av reservationspriset kan ur ett ersättningsperspektiv för markintrång sägas innehålla flera delar. Enligt Norell (2007) består reservationspriset av fyra delar:[37]

1. **Förmögenhetsminskning:** Denna post innefattar i princip de skador som är ersättningsgilla i dag, dvs. marknadsvärde och övriga ekonomiska skador (inkomstbortfall och utgifter orsakade av expropriationen). I detta belopp ingår vissa så kallade transaktionskostnader, till exempel ersättningsgilla flyttningskostnader. Det 25-procentiga schablonpåslaget ingår inte i denna post och inte heller nedan redovisade poster.
2. **I dag ej ersättningsgilla transaktionskostnader:** Fastighetsägaren kan drabbas av ekonomiska skador (utgifter eller inkomstbortfall) som inte är ersättningsgilla i dag men som påverkar fastighetsägarens ekonomiska situation. De kan exempelvis orsakas av besvär i samband med markåtkomsten, vilket kan leda till bland annat utgifter för nedlagd tid vid kontakter med markförvärvaren samt utgifter och inkomstbortfall i samband med inställelse vid domstol eller lantmäteriförrättning eller dylikt.
3. **Individuellt värde:** Till denna post hänförs den förlust som fastighetsägaren själv, efter egen värdering, upplever sig drabbas av utöver vad som ingår i de två föregående posterna. Det individuella värdet är oberoende av ändamålet med markåtkomsten och vem som är förvärvare. Hit räknas affektionsvärden knutna till fastigheten[38]. Även andra individuella värden ingår, exempelvis kompensation för kränkning av äganderätten, psykiskt lidande och så kallade frustrationsskador[39].
4. **Ändamålsberoende kompensation:** Denna post innefattar ersättning utöver vad som markförlusten i sig kan sägas uppskattas till av fastighetsägaren. Ändamålet med förvärvet kan ha betydelse för reservationsprisets storlek. Det kan alltså vara skillnad mellan avstående av mark för till exempel ett sjukhus, en kraftledning eller en 3G-mast.[40] Eftersom det är den enskilde som själv avgör efter vilka bevekelsegrunder och hur mycket kompensation denne vill ha för att avstå marken är det omöjligt för utomstående att avgöra beloppets storlek i det enskilda fallet. Markägaren kan tänkas väga in allmänintresset, vem som är förvärvare, vad fastigheten ska användas till, skriverier i media eller dylikt. Även en vinstandel kan ingå, om

[37] Se Norell (2007) för en mer ingående beskrivning.
[38] Med affektionsvärde menas värde av icke-ekonomisk natur som ett föremål, främst av känslomässiga skäl, har för i första hand ägaren personligen. Affektionsvärde kan exempelvis bero på att en fastighet har gått i arv i flera generationer.
[39] Med frustrationsskador menas att fastighetsägaren inte kan dra nytta av kostnader som lagts ner på fastigheten. Exempelvis kostnaden för en ny exklusiv trädgård eller ett exklusivt kök i en villa i en utflyttningskommun kanske inte slår igenom i marknadsvärdet och anses därför inte vara ersättningsgill. Detta kan framstå som stötande från markägarens synvinkel.
[40] Studier av vinstfördelning ger stöd till att exproprianden och syftet har betydelse för markägaren. Läs mer i Sjödin m.fl. (2016) s. 163 ff.

det antas att fastighetsägaren tänker i termer av att den vill ha en del av markförvärvarens vinst.

Norell (2007) diskuterar också ersättningens reparativa effekt, nämligen att ersättningen ska lämna markägaren skadelös. I korthet bestäms intrångsersättningen av marknadsvärdet och marknadsvärdesminskningen. Marknadsvärdet är inte vad slutpriset vid försäljning blir utan ett statistiskt mått, dvs. det mest troliga priset om fastigheten skulle sålts nu. I en normalfördelningskurva representeras marknadsvärdet av det värde som är mest frekvent, i mitten av kurvan. Att det är ett statistiskt mått innebär att det inte är säkert att ersättningen kommer att ersätta markägaren så att denne kan köpa en ersättningsfastighet. Orsaken är att det faktiska priset för en likvärdig ersättningsfastighet både kan bli högre och lägre. Det innebär att valet av ersättningsnivå till marknadsvärde lämnar en relativt stor risk på markägaren. Detta kan enligt Norell ses som en post som kan ersättas i reservationspriset, närmare bestämt inom i dag icke-ersättningsgilla transaktionskostnader. Detta gäller i än högre grad för ledningsrättsintrång, eftersom det är svårt, ofta praktiskt omöjligt, att skaffa sig ersättningsrättigheter i annan mark som motsvarar intrånget i den egna äganderätten.

Marknadsmässigt pris och reservationspriser

I SOU 2012:61 nämns att det 25-procentiga påslaget får anses ersätta individuellt värde. Där nämns också att schablonpåslaget får anses kompensera för tidigare icke-ersättningsgilla transaktionskostnader och minimera risken för att fastighetsägarens ska drabbas av värderingsosäkerheten. SOU 2012:61 konstaterar att det 25-procentiga påslaget får anses inte innehålla vinstfördelning.

Både i prop. 2009/10:162 och SOU 2012:61 talas om att ersätta det individuella värdet. Det individuella värdet är en del av reservationspriset. Reservationspriset är i sin tur det lägsta pris en fastighetsägare skulle godkänna vid en frivillig försäljning. En frivillig försäljning innebär att både markägaren och köparen är nöjda med priset. Att eftersträva detta pris även vid markintrång diskuteras i både prop. 2009/10:162 och SOU 2012:61, men eftersom inte alla delar i reservationspriset ersätts är det troligt att ersättningen vid markintrång i många fall är lägre än det pris som fastighetsägaren skulle accepterat vid frivilligförsäljning.

Marknadsmässig prissättning av fastigheter

Vinstfördelningen som diskuteras i reservationsprisets komponent ändamålsenlig komponent kan exemplifieras ur ett försäljningsperspektiv. För att en försäljning ska kunna ske behöver köparen och säljarens värderingar skilja sig åt, dvs. köparen måste värdera objektet högre.

Säljarens värde är det lägsta pris som den kan tänka sig att sälja för frivilligt. Säljaren vill dock normalt erhålla en ersättning som helst är högre än det lägsta priset. Det går därför att argumentera för att skillnaden mellan det lägsta beloppet och den faktiska försäljningssumman utgör säljarens upplevda vinst. Med det synsättet finns inte möjligheten till upplevd vinst vid markintrång och expropriationsersättning. Om

ersättning vid ledningsrätt ska närma sig ersättning vid frivillig försäljning behöver därmed komponenten ändamålsenlig komponent inkluderas i ersättningen.

Höjt schablonpåslag vid markintrång med elledningar

Landeman (2022) argumenterar för att det kan finnas fler komponenter som borde kunna ingå i ersättningen för markintrång än de som finns med i dag. Syfte med markåtkomsten nämns inte bara av Landeman (2022) utan det nämns även av Norell (2007) i hans diskussion om ersättning till reservationspriset. Argumenten är att markägare har olika ersättningskrav beroende på vem och till vad marken upplåts. Omfördelning av en markägares mark till kommersiella bolag upplevs ofta som orättvisa oavsett vilka nyttor som transfereras tillbaka till samhället. I korthet beskriver Landeman att markägarnas ersättningskrav kan bero på hur viktigt de värderar anledningen bakom att intrånget görs. Exempelvis kan ett sjukhus anses vara viktigare än en fabrik, vilket innebär att markägaren har lägre ersättningskrav om marken upplåts för att bygga ett sjukhus.

Ett argument som ofta lyfts i diskussionen om ersättning vid markintrång är att samhället har förändrats. Markägarna menar att ersättningen bör innehålla en del av säljarens vinst. Detta kopplar också till reservationsprisets fjärde komponent ändamålsberoende komponent.

Markägarnas upplevelse i stort är att de nätföretag som gör markintrången är kommersiella företag som bygger elledningar på deras mark för sin egen verksamhets vinning till priset av negativ påverkan på markägarens verksamhet. Markägarna ser att elnäten över lag är till nytta för samhället men intrånget innebär fortfarande att någon annan tar deras mark i anspråk för sin sak och därför bör betala ett mer marknadsbaserat pris för marktillgången. Att nätföretagen bedriver kommersiell verksamhet bör det inte vara något tvivel om. De är visserligen inte konkurrensutsatta på samma sätt som företag som verkar på öppna marknader men den intäktsramsreglering som nätföretagen verkar under är uppbyggd så att nätföretagen får gå med vinst och ska kunna attrahera kapital i konkurrens med andra verksamheter med liknande risk.

Bonde skriver i sitt särskilda yttrande i SOU 2012:61:

> Lagstiftningen i Sverige rörande elnätverksamhet ålägger ingen att bedriva sådan verksamhet. Det sker sålunda på frivillig grund. Om man däremot väljer att bedriva elnätverksamhet är man skyldig att iaktta vissa spelregler. Det fordras koncession, linjekoncession för stamnät och regionnät och områdeskoncession för lokalnät. Koncessionen medför monopol för koncessionshavaren inom det område lokaliseringen av elnätet skall ske. För att bl.a. motverka att monopolisten missbrukar sin ställning gäller för samtliga koncessionspliktiga elledningar att de står under tillsyn av Energimarknadsinspektionen. Denna tillsyn omfattar bl.a. frågor om de avgifter nätföretagen får ta ut.
>
> Det kan sålunda konstateras att det för elnätsverksamhet finns en viss prisreglering. Denna reglering är dock så begränsad att elnätsföretagen

av denna anledning inte skulle vara att betrakta som en kommersiell aktör. Ett elnätsföretag får sålunda mycket väl gå med vinst.

När prop. 2009/10:162 anger värderingsosäkerhet som ett av flera motiv för det 25-procentiga påslaget nämns inte några siffror på värderingsosäkerhetens storlek. Eftersom det totala påslaget är 25 procent och ska kompensera för fler komponenter är den i alla fall under 25 procent. Det kan konstateras att all fastighetsvärdering är förknippad med viss osäkerhet. Hur säker en bedömning av sannolikt pris är när en ortsprismetod används beror på hur många relevanta jämförelseobjekt som finns och hur stor spridning det är i de observerade relationerna, exempelvis spridning i priser per kvadratmeter eller bedömda direktavkastningar.[41] Ju färre försäljningar som genomförts av liknande fastigheter, desto svårare blir det att göra en rättvis värdering. Till saken hör också att det inte går att kontrollera att värdet blir rätt eftersom det är en bedömningsfråga.

Studier har i olika sammanhang genomförts vad gäller osäkerhet vid värdering av fastigheter. Det finns både studier av karaktären ”valuation variation” (olika fastighetsvärderare får värdera samma fastighet) och ”valuation accuracy” (erhållet pris för fastigheter jämförs med tidigare bedömda marknadsvärden avseende fastigheter). Utifrån sådana studier kan göras en bedömning att värderingsosäkerheten är 5–10 procent vid värdering av enskilda objekt.[42] Vissa studier har också gett uttryck för att osäkerheten kan vara större om försäljningspriser jämförs med marknadsvärderingar.[43] Detta är en orsak varför det kan vara skäligt med ett visst påslag på marknadsvärdet. Norell (2007) nämner att en jämförelse kan göras med taxeringsvärdet. När det infördes sattes 75-procentsregeln så att det skulle finnas en säkerhetsmarginal och att fastighetsägarna inte skulle drabbas oskäligt.[44]

Om värderingsosäkerheten antas vara på det sätt som diskuterats hittills innebär det att av det 25-procentiga påslaget härrör sig 5–10 procent från värderingsosäkerhet. Kvar av det 25-procentiga påslaget är då 15–20 procent. Dessa ska räcka till för att kompensera markägarna för tvångsingreppet i sig, affektionsvärden och andra individuella värden. För att närma sig ersättning enligt frivilligt avtal behöver också i dag icke-ersättningsgilla transaktionskostnader såsom inkomstbortfall och förlust av egen tid inkluderas. Ersättningen har då inte tagit upp specifika ändamål för elledningar såsom sakens viktighet och ändamålsberoende kompensation. Sannolikt är de 25-procentiga påslaget i lägsta laget för att ersätta markägarna nära deras reservationspris.

Ett annat sätt att utvärdera schablonpåslaget med målsättningen att ersättningen mer ska efterlikna en frivillig försäljning är att titta direkt på reservationspriset och dess förhållande till marknadsvärde. Marknadsvärdet och marknadsvärdeminskningen är alltså det som ersätts vid markintrång i dag och reservationspriset är det pris som markägaren åtminstone vill ha för att sälja frivilligt. En utmaning är att reservationspriset är individuellt och inte direkt observerbart, utan det

[41] Brec (2023).
[42] Se bl.a. Bretten & Wyatt (2000), Mokrane (2002) och Lundström & Gustafsson (2006).
[43] Se ex. Crosby (2000) och Skitmole et al (2007).
[44] Prop. 1973:162 s. 314.

måste användas andra metoder för att identifiera dess storlek. Som nämnts är reservationspriset alltid högre än marknadsvärdet, men hur mycket högre är inte helt klart och kommer att variera mellan olika markägare.

Reservationsprisets storlek i förhållande till marknadsvärde har studerats empiriskt i en doktorsavhandling från år 1986 av Thomas Lindeborg. I den undersökningen, som genomfördes i form av intervjuer med fastighetsägare, dras slutsatsen att det individuella värdet för de undersökta fastigheterna i medeltal var mer än dubbelt så högt som marknadsvärdet. Förutsättningarna på fastighetsmarknaderna är inte desamma i dag som de var på 1980-talet. En viktig sak att notera är att priserna då var reglerade och inte fria marknadspriser. Att priserna var reglerade betyder sannolikt att de var lägre än om fri prisbildning hade tillämpats. Ur det perspektivet är det sannolikt att marknadspriset varit högre och påslaget för reservationspriset lägre om studien gjorts när konkurrenssituationen varit mer lik dagens situation. Det har under samma tidsperiod också hänt andra saker som har prispåverkan åt andra hållet. Markanvändningen har utvecklats till att vara mer än bara traditionell skogs- och jordbruksverksamhet under senare år. Det innebär att i reservationspriset måste det i dag läggas till begrepp som pågående företagsuppbyggnad hos markägaren och då räkna med pågående/tänkbara arronderingsköp, pågående eller möjlig utveckling av vindkraft, solceller, CO2-infångning, jakt, ställplatser, biodiversitetskrediter men även framtida möjligheter till tomtavstyckning med mera som förloras.

Att mark har fått potentiellt nya användningsområden kan påverka markägarnas reservationspris uppåt. Delar av potentiell markanvändning är sannolikt inräknat i priset vid försäljning av de fastigheter som tidigare sålts i området och som ingår som underlag för att bestämma marknadsvärdet för intrånget i fråga. Exakt hur reservationspriset förändrats sedan Lindeborgs studie är svårt att fastställa utan att göra en ny motsvarande undersökning. Det finns dock mycket som talar för att det är högre än 125 procent av marknadsvärdet.

Det schablonpåslag som infördes i expropriationslagen 2010 är sannolikt för lågt för att ersätta de komponenter som förarbetena nämner, dvs. individuellt värde, i dag icke-ersättningsgilla transaktionskostnader och värderingsosäkerhet. Det är svårt att föra i bevis att så är fallet men utifrån att värderingsosäkerheten på marknadsvärdet är cirka 5–10 procent, och att icke-ersättningsgilla transaktionskostnader såsom besvär i samband markåtkomst, egen tid och kostnader i samband med ledningsrättsförrättelser inte är ersatta, är det en rimlig slutsats. Dessutom behöver ersättningen likna vad som skulle ha blivit om affären gjorts utan tvång för att markägarna ska känna att ersättningen vid markintrång fullt ut kompenserar för intrånget, dvs. ersättningen behöver vara i linje med markägarens reservationspris. Reservationspriset är det lägsta pris en markägare kan tänka sig att sälja till vid en frivillig affär och är okänt för alla utom fastighetsägaren. 2010 års schablonpåslag inkluderar inte reservationsprisets komponent ändamålsberoende kompensation. Resultaten i Lindeborg (1986) visar att reservationspriset är mer än 200 procent av marknadsvärdet. Även om det finns viss osäkerhet kring storleken på reservationspriset är det sannolikt högre än 125 procent av marknadsvärdet. Att höja schablonpåslaget för markintrång med elledningar utgör en enkel, transparent och förutsägbar ändring.

Bilaga

Referenslista

Bretten, J. & Wyatt, P. (2001). Variance in commercial property valuations for lending purposes: an empirical study*, Journal of Property Investment & Finance, Vol. 19 No. 3*.

Carlton, D. and Perloff, J. (1994). *Modern Industrial Organization*, HarperCollins College Publishers.

Crosby, N. (2000). Valuation accuracy, variation and bias in the context of standards and expectations – Conference papers, *Journal of Property Investment & Finance*, Vol. 18, No. 2, pp 130-161.

BREC (2023) Fördjupad analys om fastighetsvärdering i extern redovisning, på uppdrag av Finansinspektionen.

Kalbro, T. och Sjödin, E. (1993). Ersättning vid fastighetsreglering: rättsekonomiska aspekter på vinstfördelning vid tvångsvis marköverföring enligt fastighetsbildningslagen. Stockholm.

Kalbro, T. och Sjödin, E. (2006). Ersättning vid fastighetsreglering enligt fastighetsbildningslagen. Rättsekonomi och rättspraxis. *Svensk Juristtidning*, nr. 9/06.

Landeman, M. (2022) *Markåtkomstersättning.* Avhandling, Uppsala universitet, 2022.

Lantmäteriverket (1988). *Markåtkomst och ersättning. Förslag till ändringar i fastighetsbildningslagstiftningen.* LMV-rapport 1988:28. Gävle.

Lindeborg, T. (1986). *Icke monetära nyttors betydelse för värdet på skogsmark.* Meddelande 5:22 från institutionen för fastighetsekonomi, KTH, Stockholm.

Ludvig & Co (2023). Ersättning för upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad – underlag för LRF:s arbete i frågan. Utredningen tillhanda på mail 24-01-19.

Lundström, S. & Gustafsson, C. (2006). Valuation variation – Result from a repeated experiment, Pacific Rim Real Estate Society (PRRES) Paper presented at the PRRES Conference in Auckland 2006.

Mokrane, M., (2002), *Valuations – standards, accuracy, consistency,* IPD European Property Strategy Conference May 2002.

Norell, L. (2007). Skälig eller ”objektiv” expropriationsersättning? SvJT 2007, s. 297.

Norell, L. (2007b). Markåtkomst och ersättning för vägar, järnvägar och kraftledningar i Norden. LMV-rapport 2007:13.

Sjödin, E., Ekbäck, P., Kalbro, T och Norell, L. (2016). Markåtkomst och ersättning, Norstedts Juridik.

Werin, L. (1978). Expropriation – en studie i lagstiftningsmotiv och ersättningsrättsliga grundprinciper, SvJT 1978, s. 81.

Lantmäteriets handbok Ledningsrättslagen. https://www.lantmateriet.se/globalassets/om-lantmateriet/rattsinformation/handbocker/handbok-ll.pdf

Revidering av ersättningsgrunderna i finska inlösningslagen. Revidering av ersättningsgrunderna i inlösningslagen - Justitieministeriet (oikeusministerio.fi) 2024-06-12.

Offentligt tryck

SOU 1983:38, *Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. Delbetänkande av Fastighetsbildningsutredningen.*

SOU 2004:7, *Ledningsrätt.*

SOU 2007:29, *Hur tillämpas expropriationslagens ersättnings-bestämmelser?*

SOU 2008:99, *Nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen, m.m.*

SOU 2012:61, *Högre ersättning vid mastupplåtelser.*

Prop. 1991/92:127, *Ändringar i fastighetsbildningslagen m.m.*

Prop. 2009/10:162, *Ersättning vid expropriation*

Regeringskansliet

Remiss

2026-05-28
KN2026/01172

Klimat- och näringslivsdepartementet
Energienheten
Dustin Siman
dustin.siman@regeringskansliet.se

Remiss av promemorian Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Remissinstanser

1. Advokatsamfundet
2. Affärsverket svenska kraftnät
3. Bengtsfors kommun
4. Bjuvs kommun
5. Degerfors kommun
6. Elinorr
7. Emmaboda kommun
8. Energiföretagen Sverige
9. Energimarknadsinspektionen
10. Fagersta kommun
11. Fastighetsägarna Sverige
12. Fortifikationsverket
13. Gagnefs kommun
14. Gotlands kommun
15. Grästorps kommun
16. Göteborgs kommun
17. Hudiksvalls kommun
18. Härjedalens kommun
19. Jokkmokks kommun

Telefonväxel: 08-405 10 00
Webb: www.regeringen.se

Postadress: 103 33 Stockholm
Besöksadress: Herkulesgatan 17
E-post: kn.registrator@regeringskansliet.se

20. Kalmar kommun
21. Karlshamns kommun
22. Kristianstads kommun
23. Lantbrukarnas Riksförbund
24. Lantmännen
25. Lantmäteriet
26. Linköpings kommun
27. Lokalkraft Sverige
28. LRF Skogsägarna
29. Luleå kommun
30. Länsstyrelsen i Blekinge län
31. Länsstyrelsen i Dalarnas län
32. Länsstyrelsen i Norrbottens län
33. Länsstyrelsen i Skåne län
34. Länsstyrelsen i Södermanlands län
35. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
36. Länsstyrelsen i Örebro län
37. Malmö kommun
38. Nacka tingsrätt (Mark- och miljödomstolen)
39. Oxelösunds kommun
40. Partille kommun
41. Sametinget
42. Skara kommun
43. Skogen, Kemin, Gruvorna och Stålet (SKGS)
44. Skogsindustrierna
45. Skogsstyrelsen
46. Statens energimyndighet
47. Statens fastighetsverk
48. Statens jordbruksverk
49. Stockholms kommun

50. Strängnäs kommun
51. Sveaskog
52. Svenska Samernas Riksförbund (SSR)
53. Svenskt Näringsliv
54. Sveriges Jordägareförbund
55. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)
56. Sveriges spannmålsodlarförening
57. Torsby kommun
58. Umeå kommun
59. Uppsala kommun
60. Upplands Väsby kommun
61. Vilhelmina kommun
62. Villaägarnas Riksförbund
63. Värmdö kommun
64. Åre kommun
65. Örebro kommun

Remissvaren ska ha kommit in till Klimat- och näringslivsdepartementet **senast den 28 september 2026**. Svaren bör lämnas per e-post till kn.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till kn.e.remissvar@regeringskanslet.se. Ange diarienummer **KN2026/01172** och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.

Frågor under remisstiden besvaras av Dustin Siman, 08-405 2710, dustin.siman@regeringskansliet.se.

Svaret bör lämnas i två versioner: den ena i ett bearbetningsbart format (t.ex. Word), den andra i ett format (t.ex. pdf) som följer tillgänglighetskraven enligt lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service. Remissinstansens namn ska anges i namnet på respektive dokument.

Remissvaren kommer att publiceras på regeringens webbplats.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i promemorian.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Promemorian kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria Svara på remiss (SB PM 2021:1). Den kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Magnus Blümer
Departementsråd

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 289

Diarienr: KS-2026/00581

Svar på remiss: Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att besvara remissen i enlighet med förvaltningens förslag.

Ärendebeskrivning

Klimat- och näringslivsdepartementet har tagit fram förslag på en ändring av ersättningsreglerna i ledningsrättslagen (1973:1144) och Umeå kommun har getts möjlighet att yttra sig över remissen.

Förslaget innebär att en högre schablonersättning ska lämnas vid upplåtelse eller inlösen av mark eller annat utrymme för en ledning eller sådan anordning som krävs för en koncessionspliktig starkströmsledning. Förslaget syftar till att bidra till större acceptans hos markägare och därmed kortare ledtider och bättre förutsättningar för en effektiv utbyggnad av elnätet.

Enligt dagens regler ska ersättningen till berörda fastighetsägare beräknas utifrån fastighetens marknadsvärde med ett schablonmässigt påslag om 25% av marknadsvärdet. Förslaget är att höja detta påslag till 50%.

Vidare föreslås att Lantmäteriet bör få ansvar för att se över och löpande uppdatera de värderingsinstrument i form av skogs- respektive åkernormen som används vid beräkning av marknadsvärdet i intrångsersättningen.

Stadsledningskontoret har inhämtat synpunkter från Umeå Energi Elnät AB och Byggnadsnämnden som båda tillstyrker förslaget men med vissa medskick. Förvaltningens förslag till samlat remissvar bifogas.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Beslutsunderlag

Inbjudan till remiss
Promemoria *Ersättning vid upplåtelse av mark i samband med elnätsutbyggnad*
Byggnadsnämndens yttrande
Umeå Energi Elnäts yttrande
Förslag till remissvar

Beredningsansvariga

Helen Nilsson, Mark och exploatering

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till
Remissvaren ska ha kommit in till Klimat- och näringslivsdepartementet senast den 28 september 2026. Svaren bör lämnas per e-post till kn.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till kn.e.remissvar@regeringskanslet.se. Ange diarienummer KN2026/01172 och remissinstansens namn

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-25

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00820

Dispens från regler gällande dygnsvila

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar att

bevilja dispens inom personlig assistans för verksamhet 0001873.

Ärendebeskrivning
Bakgrund: I november 2022 tecknade parterna en överenskommelse om att göra ändringar i bestämmelserna om dygnsvila. I bestämmelserna anges att arbetstagaren har rätt till minst 11 timmars dygnsvila under varje period om 24 timmar samt under vilka förutsättningar det är möjligt att göra undantag från reglerna om dygnsvila.

Centrala parter konstaterar att dispens ska tillämpas restriktivt och att det alltid ska göras en intresseavvägning mellan arbetstagarens rätt till minst 11 timmars dygnsvila och verksamhetens behov av att säkra bemanningen.

Parterna har utifrån verksamhetens karaktär fört särskild dialog kring arbetstidsförläggning inom funktionshinderomsorgen. Detta innebär att det inom funktionshinderomsorgen är möjligt att, under vissa förutsättningar överstiga förläggning av 20 timmars arbetspass om det är nödvändigt för att säkerställa omsorgstagarens rättigheter och friheter enligt lag. I de fall det efter analys konstateras att det krävs ett undantag från huvudregeln kan en ansökan om dispens upprättas. Beslut om dispens är tidsbegränsat, max 12 månader.

Analys utifrån aktuellt ärende 0001873:
Verksamheten har prövat att införa kortare pass med två assistenter per dygn, samt prövat scheman med byten vid olika klockslag. Bedömningen är dock att det blir för stor påverkan för brukaren mående och personalens arbetsmiljö. Det har funnits utåtagerande våld från brukaren som uppstår vid stress, vilket blivit bättre under dispenstiden. Arbetsgivaren bedömer att det i dagsläget inte finns andra rimliga åtgärder att vidta för att undvika dispens och menar därför att det är nödvändigt att förlägga arbete i kombination med jour längre än 20 timmar för att verksamheten ska kunna upprätthållas.

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00820

Arbetsgivaren kommer att fortsatt aktivt arbeta med rutiner och metoder i mötet med brukaren. Arbetsgivaren kommer även att fortsätta att dela på pass, om brukaren klarar av förändringarna, och löpande utvärdera utfallet. Om utfallet blir bra så kommer verksamheten att pröva dela fler pass under dispenstiden. Arbetsgivaren gör också löpande bedömningar om bemanningen.

Facklig dialog:
Berörda fackliga organisationer har tagit del av arbetsgivarens analys och har i samband med MBL-förhandling haft möjlighet att komma med inspel och förslag till åtgärder för att undvika dispens. Fackliga parter anför att det är sårbart för verksamheten att bemanna enbart efter brukarens beslut och att det bör tillföras medel till verksamheten för att kunna lösa arbetstidsförläggningen framåt. Fackliga parter anser bland annat att arbetsgivaren bör se över en utökning av personalgrupp med utbildade medarbetare för att skapa en trygghet för ett hållbart arbetsliv för medarbetarna i framtiden. Arbetsgivaren bör också kompetensutveckla i de fall det finns behov. I detta ärende så är det också nödvändigt med en överrapporteringstid mellan personal som kliver av respektive kliver på sitt pass.

Vidare framförs att det är positivt att finns en handlingsplan för att undvika dispens nästkommande år. Fackliga parter betonar vikten av att arbeta med underlaget från kartläggningen samt handlingsplanen under kommande 12 månader, det kan vara nödvändigt att förändra och/eller utveckla nuvarande arbetssätt.

Beslutsunderlag

Verksamhetsanalys, underlag för ansökan om dispens
Förhandlingsprotokoll

Beredningsansvariga

Linda Thelberg, Biträdande förhandlingschef
Klas Hjelm, HR-strateg

Beslutet ska skickas till

Linda Thelberg, Biträdande förhandlingschef
Klas Hjelm, HR-strateg

Linda Thelberg
Bitr förhandlingschef

Klas Hjelm
HR-strateg

2026-05-25

Version 3.1

UMEÅ KOMMUN

Ansökan om dispens från dygnsviloregler

Möjligheten att ansökan om dispens är en tilläggsöverenskommelse och avser alla avtal/ bilagor. Dispens från reglerna kring dygnsviloreglerna kan beviljas under förutsättning att arbetsgivaren prövat alla möjligheter att bemanna verksamheten i enlighet med reglerna i AB eller aktuell bilaga och gjort bedömningen att ett undantag är nödvändigt för att uppfylla verksamhetens behov. Dispens ska tillämpas restriktivt och arbetsgivaren är skyldig att uttömma alla möjligheter att bemanna verksamheten i enlighet med reglerna i AB eller aktuell bilaga innan dispens kan ges. Dispens ska tillämpas restriktivt.

Dispens kan enbart bli aktuellt då inga andra rimliga åtgärder står till buds, det vill säga när det är nödvändigt att förlägga arbete i kombination med jour längre än 20 timmar för att verksamheten ska kunna upprätthållas. Den sammanlagda arbetstiden får dock som högst uppgå till 24 timmar och kompenserande vila ska ges i direkt anslutning och minst motsvara den sammanlagda arbetstiden för som ordinarie arbetstid och jour. Exempel på en sådan situation kan vara enstaka verksamheter i glesbygd och/eller då tillgången på viss specifik kompetens är begränsad och därmed kräver sådan förläggning. Det är verksamhetens behov som styr möjligheten till dispens.

Förfarande vid ansökan om dispens

I de fall det efter analys konstateras att det krävs ett undantag från huvudregeln för dygnsvila kan en ansökan om dispens upprättas. Detta underlag avser steg 1 i hanteringsordningen – verksamhetens analys och förhandling. Underlaget sammanställs av verksamheten tillsammans med förvaltningens HR och översänds sedan till enheten för förhandling och arbetsrätt, forhandlingocharbetsratt@umea.se. För ytterligare information och fortsatt hanteringsordning, se intranätet, Dispens vid planerad arbetstidsförläggning - Intranät Umeå kommun (umea.se).

Steg 1: Underlag för ansökan om dispens

Namn på berörd verksamhet/avdelning/enhet: 0001873

Ansvarig chef: Jonas Karlsson

Namn på skyddsombud: Ethel Henriksson

Vilken/ vilka arbetsgrupper berörs: 0001873

Hur många arbetstagare i dessa grupper berörs: 4

För hur lång tidsperiod (max 12 månader) anses dispensen vara nödvändig: 5 Månader

Observera att utöver detta underlag så ska Handlingsplan dispenser, Riskbedömning med riskklass vid förändring, samt läkarintyg bifogas.

Vilket eller vilka planerade undantag finns behov av att tillämpa?	**Ja**	**Nej**
Undantag från regeln att arbete och dygnsvila ska förläggas alternerande under varje 24 timmars period. Förläggning av arbete och jour upp till 24 timmar.	☒	☐
Undantag från 11 timmars dygnsvila vid planerad arbetstidsförläggning. Dygnsvila förkortas ned till som lägst 9 timmar.	☐	☒

För att kunna ansöka om dispens ska arbetsgivaren ha prövat alla möjligheter till arbetstidsförläggning utan inskränkning av dygnsvilan. Nedan redogörs för verksamhetens utmaningar samt vilka åtgärder arbetsgivaren vidtagit för att arbetstid enligt AB eller tillämplig bilaga till AB ska kunna förläggas, samt vilka konsekvenser en arbetstidsförläggning utan dispens skulle medföra.

Frågeställning	**Beskriv/motivera**
Beskriv verksamheten och de förutsättningar som är relevanta för behovet av dispens	Brukaren har autism och ligger på en utvecklingsnivå på mellan 2-4 år. Brukaren har ett självskadebeteende och är utåtagerande vid förändringar. Brukaren har stora svårigheter att socialt och praktiskt klara utav sin vardag. Se tidigare läkarintyg. Brukaren får ångest och blir stressad när man har byten då det blir nya intryck och förändringar. Byten på kvällen efter att brukaren har somnat fungerar inte då brukaren kan vakna på natten och blir då stressad och får ångest om det är en ny person på plats. Det mest optimala är att göra passbytet på morgonen innan brukaren vaknar. Byten på dagen eller eftermiddagen skapar oro hos brukaren över vem det är som ska komma och det blir en fixering och andra aktiviteter blir svåra att genomföra. Olika lösningar har prövats genom brukarens livstid för att få till det bästa måendet för brukaren och det har resulterat i 24h pass. Bl a har olika tider för byten

	prövats. Dubbelbemanning har under en längre period satts in under år 2022 och 2023 samt vaken nattpersonal istället för journatt. Det har varit dagpersonal och nattpersonal. Ingen av dessa insatser har fungerat. Resultatet efter att vi tagit bort personal och minskat både bemanning och arbetsgrupp så har brukarens mående blivit bättre och brukarens utåtagerande mot personalen och inredning har minskat.
Beskriv varför det inte är möjligt att bemanna verksamheten i enlighet med reglerna i AB eller bilaga till AB samt hur en dispens skulle lösa dessa problem.	Vid flera assistenter per dag så blir brukaren orolig och får ångest och skadar sig själv och personalen. Slår sönder saker omkring sig och/eller hugger med gaffel i köksbordet. Bankar i dörrar och öppnar och slår igen dörrar. Får tvångsbeteenden, kissar bl a på golvet. Schemat har varit en stor fokuspunkt för att komma till rätta med brukarens problemskapande beteenden och för att personalen ska få en bra arbetsmiljö och få ett stabilt och tryggt arbetslag runt brukaren. Med dispensen för 24h pass så mår brukaren bra.
Beskriv vilka åtgärder som vidtagits för att arbetstid enlig AB eller tillämplig bilaga till AB ska kunna förläggas.	Försökt med två assistenter per dygn som är schemalagt minst en gång i månaden. Det har prövats att göra byten vid olika klockslag men vi får samma resultat hela tiden. Brukaren blir alltid orolig och blir stressad och resultatet blir en brukare som mår mycket dåligt med ovanstående konsekvenser.
Ange vad ni söker dispens för: - Antal pass per schemaperiod (ordinarie arbetstid respektive jourtid) - Schemaperiodens längd - Utbildning	56st. dygnspass per schemaperiod som är på 8 veckor. Arbeta med tydliga rutiner och förändring av arbetssätt och förhållningssätt som ska stärka de arbetssätt vi arbetar med.
Ange antal schemalagda jourtimmar samt genomsnittligt aktivt arbete under jour för berörd/berörda yrkesgrupp/yrkesgrupper. Bifoga statistik.	Det är 10,5h jour per dygnspass. Bilaga J
Beskriv utifrån exempelscheman som tydligt visar hur en dispens skulle lösa problemen med att bemanna i enlighet med reglerna i AB eller bilaga till AB.	Idag har vi passbyte kl. 09.00. Vi har prövat olika möjligheter för att lösa problemet så att reglerna i AB eller bilaga till AB kan uppfyllas men inget har fungerat för brukaren. Vi har haft delade pass, 2 personer per dygn schemalagt under 2025 och 2026 vilket har skapat oro och stress hos brukaren.

Beskriv särskilda omständigheter som styrker behovet av dispens utifrån nedanstående: - Frånvaro - Kompetensförsörjning - Pendlingsavstånd - Större pågående verksamhetsförändringar eller stora förändringar som snart kommer genomföras	Personalen upplever att de får längre vila mellan passen och är mer utvilade. För oss har det inneburit att sjukfrånvaron har sjunkit drastiskt i och med införandet av dygnspass. År 2023 9,1%, 2024 4,6%, 2025 2,6%, 202601-202604 1%. När vi gått över till dygnspass har personalomsättningen upphört så kompetensförsörjningen är i dagsläget bra. Den nivåbedömning och aktivitetskartläggning som genomfördes 2025 utav psykolog och arbetsterapeut på Regionen fortsätter vi att arbeta med.

Steg 2: Riskbedömning av arbetsmiljön, se separat mall

Steg 3: Handlingsplan dispenser, se separat mall

Konsekvensbedömning vid förändring i verksamhet, del 1

Verksamhet:	0001873
Datum:	20260508
Medarbetarnas	Eva Hedin, Marta Admasse, Patricia Persson, Terese Rosengren Andreasdotter
Ansvarig chef:	Jonas Karlsson
Skyddsombud:	Ethel Henriksson

1. Beskrivning av nuläge och planerade förändringar	Beskriv
a. Beskriv nuläget.	
Brukarens mående är relativt stabilt i dagsläget med undantag vid dagar före, under och efter vi har delade dygnspass. Då uppstår ångest för brukaren samt att hen blir orolig och skadar sig själv och materiella saker runt omkring sig. Planerade förändringar är att fortsätta att försöka med delade pass och att behålla den stabila arbetsgrupp som finns idag så det inte blir rotation i arbetsgruppen med nya assistenter. Fortsätta att arbeta med de verktyg vi fått Regionen.	
b. Vad består förändringarna av och varför genomförs de?	
Det är i dagsläget svårt att utöka de förändringar vi jobbar med då brukaren inte klarar utav dem än, se ovan. Förändringarnas mål är att brukaren ska klara utav att ha fler personal per dygn och att dispens för dygn inte ska behövas.	
c. Vilka medarbetare och/eller arbetsgrupper berörs?	
Hela arbetsgruppen berörs samt de vikarier som jobbar.	
2. Konsekvenser av förändringarna	
Sammanfatta positiva och negativa effekter som förändringen kan medföra.	
Det har varit positivt för brukaren att ha 24h pass då hens ångest, stress utåtagerande och självskadebeteende minskat. Det negativa vi ser är att dessa negativa beteenden ökar när vi har delade dygnspass.	

UMEÅ KOMMUN

Riskbedömning och handlingsplan

Verksamhet:	0001873
Datum:	20260508
Medarbetarnas namn:	Eva Hedin, Marta Admasse, Patricia Persson, Terese Rosengren Andreasdotter
Ansvarig chef:	Jonas Karlsson
Skyddsombud:	Ethel Henriksson

Riskbedömningen avser (om riskbedömningen avser båda alternativen, klicka i "Ja" på båda alternativen)	Ja	Nej
Undantag från regeln att arbete och dygnsvila ska förläggas alternerande under varje 24 timmars period. Förläggning av arbete och jour upp till 24 timmar.	☑	☐
Undantag från 11 timmars dygnsvila vid planerad arbetstidsförläggning. Dygnsvila förkortas ned till som lägst 9 timmar.	☐	☑

Fysisk, organisatorisk och social arbetsmiljö

Resultat riskbedömning / Handlingsplan

Beskrivning av riskkälla Risk med delade dygnspass.	**Går inte att bedöma.** Skriv in uppföljnings-datum, för ny bedömning	**S**	**K**	**Klassning av risk**	**Åtgärder**	**Klart när?**	**Ansvarig**	**Uppföljning** (datum, resultat, ny bedömning av riskklass)
Risk för ångest och utåtagerande beteenden vid fler personalbyten per dygn, detta är en stressfaktor vilket leder till destruktiva fixeringar och beteenden som i sin tur går ut över personalen i form av en ohållbar arbetsmiljö. Risk att personal blir sjuka utifrån brukarens agerande.		4	4	R4	Viktigt med dokumentation i Treserva samt rapportera eventuella tillbud och arbetsskador. Dokumentationen i Treserva är viktig för att dela information mellan personalen för att skapa trygghet kopplat till ensamarbete. Fortsätta att arbeta med rutiner, struktur och metoder i mötet med brukaren för att minska hens ångest och stress.	Löpande	EC	**APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.**
Personalen drabbas av samvetsstress, vilket kan leda till sjukdom.		2	3	R3	Följa upp schema och arbetsmiljö löpande. Följa upp sjukskrivningar och involvera företagshälsovård vid negativa hälsoeffekter.	Löpande	EC	**APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.**
Risk för mindre återhämtning vid fler arbetspass		3	3	R3	Försöka lägga schema som möjliggör bästa möjliga återhämtning och planera tillsammans med personalen.	Löpande	EC och arbetsgrupp.	APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.
Risk för att personalen slutar sitt jobb p g a ohållbar arbetsmiljö. Detta innebär ökad arbetsbelastning för kvarvarande personal med flera inskolningar och att stressen och ångesten för brukaren ökar och skadar sig själv som i sin tur belastar personalens arbetsmiljö.		2	2	R2	Arbeta aktivt med arbetsmiljö och stödjande insatser.	Löpande.	EC	APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.
Risk för mental trötthet hos medarbetarna då arbete med att avleda och manövrera brukaren blir högre till följd av nya rutiner och schemaförändringar.		3	3	R3	Implementera förändringar i sakta takt.	Löpande	EC	APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.
Risker med att behålla 24h pass								
Risker vid sjukdom att inte kollega kommer för passbyte.		1	2	R2	Detta sker sällan, har inte skett någon gång under 2025. Det finns kända rutiner som sitter i asistanspärmen på jobbet och som man går igenom vid inskolning av ny personal. Bl a telefonnummer som man kan ringa och till vem, även utanför kontorstid sitter i pärmen för tillsättning av vikarie. Personalpoolen finns att sätta in med kort varsel.	Löpande	EC	APT-träffar var 4:e vecka eller oftare vid behov.
Risk för sjukskrivning p g a för lite återhämtning.		1	1	R1	Återhämtningen blir längre mellan passen vid 24h pass och schemat blir luftigare. Återhämtning kan	Löpande	EC	APT

UMEÅ KOMMUN

HANDLINGSPLAN, ÅTGÄRDER FÖR ATT UNDVIKA DISPENS **UPPRÄTTAD 2026-05-25**

ARBETSPLATS/ENHET: 0001873
CHEF: Jonas Karlsson

INSTRUKTION TILL HANDLINGSPLAN; Ange vilka aktiviteter som kommer genomföras med målsättningen att nå ett läge där dispens inte behöver nyttjas. Ange aktivitet, vem som är ansvarig och datum för uppföljning. Ange även resultatet som konstateras vid uppföljningen. Om uppföljningen leder till en ny aktivitet så läggs denna till i listan.

	OMRÅDE	ÅTGÄRDER	ANSVARIG	KLART NÄR?	UPPFÖLJNING DATUM	RESULTAT AV UPPFÖLJNINGEN
1	Schemaändringar	Fortsätta att dela dygnspass minst en gång i månaden.	Jonas Karlsson	Pågående	Löpande på APT var 4:e vecka	
2	Jobba med hur personalen ska hantera brukarens försämrade mående som uppstår vid delade dygnspass.	Använda sig av Regionens kartläggning. Löpande uppdatera bemötandeplan efter de råd som psykologen från Rova och Sjögren gett på de samtal arbetsgruppen gått på.	Jonas Karlsson	Pågående	Löpande på APT var 4:e vecka	
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						

UMEÅ KOMMUN

FÖRHANDLINGSPROTOKOLL

2026-06-08

Förhandling enligt MBL § 11 gällande dispens från dygnsviloregler för 0001873

Parter Umeå kommun, Kommunal och Vision

Närvarande För Umeå kommun: Susanne Grahn Biträdande verksamhetschef, Klas Hjelm HR-strateg, Lisa Jonsson HR-partner

För Facklig organisation: Susanne Landström Vision, Ethel Henriksson Kommunal

Datum: 2026-06-08

Plats: Digitalt via teams

§ 1
Förhandlingen förklaras för inledd avseende ärende 0001873, enhetschef Jonas Karlsson.

§ 2
Arbetsgivaren redovisar det underlag som ligger till grund för ansökan om dispens från regler om dygnsvila. Arbetsgivaren har prövat att införa kortare pass med två assistenter per dygn, samt prövat scheman med byten vid olika klockslag, men arbetsgivarens bedömning är att det blir för stor påverkan för brukaren och personalens arbetsmiljö. Det har funnits utåtagerande våld från brukaren som uppstår vid stress, detta har dock blivit bättre under dispenstiden. Arbetsgivaren bedömer att inga rimliga åtgärder varit möjliga att tillämpa i verksamheten för att fortsätta tillämpa regler om dygnsvila som gäller i kollektivavtal. Arbetsgivaren menar därför att det är nödvändigt att förlägga arbete i kombination med jour längre än 20 timmar för att verksamheten ska kunna upprätthållas.

Arbetsgivaren kommer att fortsatt aktivt arbeta med rutiner och metoder i mötet med brukaren. Arbetsgivaren kommer att fortsätta att dela på pass, om brukaren klarar av förändringarna, och löpande utvärdera utfallet av dem. Om utfallet blir bra så kommer verksamheten att pröva dela fler pass under dispenstiden.

§ 3
Fackliga parter anför att det är sårbart för verksamheten att bemanna enbart efter brukarens beslut och att det bör tillföras medel till verksamheten för att kunna lösa den nya arbetstidsförläggningen framåt. Exempelvis framför fackliga parter att arbetsgivaren bör se över en utökning av personalgrupp med utbildade medarbetare för att skapa en trygghet för ett hållbart arbetsliv för medarbetarna

i framtiden. Arbetsgivaren bör också kompetensutveckla i de fall det finns behov. I detta ärende så är det också nödvändigt med en överrapporteringstid mellan personal som kliver av respektive kliver på sitt pass.

Vidare framförs att det är positivt att finns en handlingsplan för att undvika dispens nästkommande år. Fackliga parter betonar vikten av att arbeta med underlaget från kartläggningen samt handlingsplanen under kommande 12 månader, det kan vara nödvändigt att förändra och/eller utveckla nuvarande arbetssätt.

För att möta kompetensutmaningen behöver arbetsgivaren arbeta med faktorer för att göra arbetet mer attraktivt, ex. erbjuda lönetillägg alternativt arbetstidsförkortning för arbeten som kräver specifik kompetens, förbättra arbetsmiljön och delaktighet gällande arbetstidens förläggning.

§ 4
Arbetsgivaren överväger i ärenden med specifika behov att förändra bemanning, tex tillfälliga utökningar, men har inte hittat någon möjlig lösning i detta ärende. Vidare har arbetsgivaren analyserat alla ärenden med jour enligt bilaga J för att hitta möjliga lösningar och identifierat några där det finns behov av dispens.

Arbetsgivaren avser att gå vidare i processen, vilket innebär att Personalnämnden bereder frågan och att Kommunstyrelsen därefter tar ställning om att godkänna eller avslå verksamhetens önskan om att ansöka om dispens.

§ 5
Förhandlingen avslutas 2026-06-08.

Elektroniska underskrifter

Vid protokollet

Klas Hjelm

Justeras

Susanne Grahn, biträdande verksamhetschef

Ethel Henriksson, Kommunal

Susanne Landström, Vision

UMEÅ KOMMUN

SignPort

Elektroniska underskrifter

Det här dokumentet har skrivits under elektroniskt av de personer som listas i signaturpanelen.

Underskrifterna uppfyller kraven för avancerad elektronisk underskrift enligt definitionen i eIDAS (EU:s förordning 910/2014).

Äktheten kan valideras enligt internationella standarder i en valideringstjänst som uppfyller förordningen. Validering kan exempelvis göras här: https://validate.signport.se/

Där finns även information om hur validering kan göras i Adobe Acrobat Reader.

Notera, om dokumentet skrivs ut på papper, eller ’skrivs ut’ till ett nytt PDF-dokument, följer de elektroniska underskrifterna inte med. Endast det elektroniskt underskrivna originaldokumentet kan valideras.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 291

Diarienr: KS-2026/00820

Dispens från regler gällande dygnsvila

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar att

bevilja dispens inom personlig assistans för verksamhet 0001873.

Ärendebeskrivning

Bakgrund: I november 2022 tecknade parterna en överenskommelse om att göra ändringar i bestämmelserna om dygnsvila. I bestämmelserna anges att arbetstagaren har rätt till minst 11 timmars dygnsvila under varje period om 24 timmar samt under vilka förutsättningar det är möjligt att göra undantag från reglerna om dygnsvila.

Centrala parter konstaterar att dispens ska tillämpas restriktivt och att det alltid ska göras en intresseavvägning mellan arbetstagarens rätt till minst 11 timmars dygnsvila och verksamhetens behov av att säkra bemanningen.

Parterna har utifrån verksamhetens karaktär fört särskild dialog kring arbetstidsförläggning inom funktionshinderomsorgen. Detta innebär att det inom funktionshinderomsorgen är möjligt att, under vissa förutsättningar överstiga förläggning av 20 timmars arbetspass om det är nödvändigt för att säkerställa omsorgstagarens rättigheter och friheter enligt lag. I de fall det efter analys konstateras att det krävs ett undantag från huvudregeln kan en ansökan om dispens upprättas. Beslut om dispens är tidsbegränsat, max 12 månader.

Analys utifrån aktuellt ärende 0001873:
Verksamheten har prövat att införa kortare pass med två assistenter per dygn, samt prövat scheman med byten vid olika klockslag. Bedömningen är dock att det blir för stor påverkan för brukaren mående och personalens arbetsmiljö. Det har funnits utåtagerande våld från brukaren

som uppstår vid stress, vilket blivit bättre under dispenstiden.
Arbetsgivaren bedömer att det i dagsläget inte finns andra rimliga åtgärder att vidta för att undvika dispens och menar därför att det är nödvändigt att förlägga arbete i kombination med jour längre än 20 timmar för att verksamheten ska kunna upprätthållas.
Arbetsgivaren kommer att fortsatt aktivt arbeta med rutiner och metoder i mötet med brukaren. Arbetsgivaren kommer även att fortsätta att dela på pass, om brukaren klarar av förändringarna, och löpande utvärdera utfallet. Om utfallet blir bra så kommer verksamheten att pröva dela fler pass under dispenstiden. Arbetsgivaren gör också löpande bedömningar om bemanningen.

Facklig dialog:
Berörda fackliga organisationer har tagit del av arbetsgivarens analys och har i samband med MBL-förhandling haft möjlighet att komma med inspel och förslag till åtgärder för att undvika dispens. Fackliga parter anför att det är sårbart för verksamheten att bemanna enbart efter brukarens beslut och att det bör tillföras medel till verksamheten för att kunna lösa arbetstidsförläggningen framåt. Fackliga parter anser bland annat att arbetsgivaren bör se över en utökning av personalgrupp med utbildade
medarbetare för att skapa en trygghet för ett hållbart arbetsliv för medarbetarna i framtiden. Arbetsgivaren bör också kompetensutveckla i de fall det finns behov. I detta ärende så är det också nödvändigt med en överrapporteringstid mellan personal som kliver av respektive kliver på sitt pass.

Vidare framförs att det är positivt att finns en handlingsplan för att undvika
dispens nästkommande år. Fackliga parter betonar vikten av att arbeta med underlaget från kartläggningen samt handlingsplanen under kommande 12 månader, det kan vara nödvändigt att förändra och/eller utveckla nuvarande arbetssätt.

Beslutsunderlag

Verksamhetsanalys, underlag för ansökan om dispens
Förhandlingsprotokoll

Beredningsansvariga

Linda Thelberg, Biträdande förhandlingschef
Klas Hjelm, HR-strateg

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till
Linda Thelberg, Biträdande förhandlingschef
Klas Hjelm, HR-strateg

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-18

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00800

Beslut om fullmakt

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att ge chefsjurist Maria Törnblom samt kommunjuristerna Lennart Nilsson, Rebecka Rasmuson och Tina Beer eller den de sätter i sitt ställe rätt att inför domstol och andra myndigheter företräda och föra Umeå kommuns talan i alla mål och ärenden som inte tillkommer annan genom lag eller annan författning eller beslut av fullmäktige. Fullmakten innefattar rätt att anhängiggöra, utföra och bevaka talan, återta utslag från verkställighet, anta eller förkasta förlikning, träffa skiljeavtal, utse skiljemän och inför skiljemännen anhängiggöra och utföra kommunens talan.

att upphäva tidigare utfärdade fullmakter med diarienummer KS-2014/00934 och KS-2024/01054.

Ärendebeskrivning
Tidigare utfärdade fullmakter behöver upphävas och ersättas på grund av personalförändringar.

Beredningsansvarig
Maria Törnblom, chefsjurist

Beslutet ska skickas till
Lennart Nilsson
Rebecka Rasmuson
Tina Beer
Maria Törnblom

Elin Pietroni
Stadsdirektör

Maria Törnblom

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 292

Diarienr: KS-2026/00800

Beslut om fullmakt

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att ge chefsjurist Maria Törnblom samt kommunjuristerna Lennart Nilsson, Rebecka Rasmuson och Tina Beer eller den de sätter i sitt ställe rätt att inför domstol och andra myndigheter företräda och föra Umeå kommuns talan i alla mål och ärenden som inte tillkommer annan genom lag eller annan författning eller beslut av fullmäktige. Fullmakten innefattar rätt att anhängiggöra, utföra och bevaka talan, återta utslag från verkställighet, anta eller förkasta förlikning, träffa skiljeavtal, utse skiljemän och inför skiljemännen anhängiggöra och utföra kommunens talan.

att upphäva tidigare utfärdade fullmakter med diarienummer KS-2014/00934 och KS-2024/01054.

Ärendebeskrivning

Tidigare utfärdade fullmakter behöver upphävas och ersättas på grund av personalförändringar.

Beredningsansvarig

Maria Törnblom, chefsjurist

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till
Lennart Nilsson
Rebecka Rasmuson
Tina Beer
Maria Törnblom

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-06-08

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00013

Årsärende 2026: Finans- och kraftrapport

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar
Att godkänna Finans- och kraftrapport maj 2026

Ärendebeskrivning
Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag
Finans- och kraftrapport maj 2026

Beredningsansvariga
Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Beslutet ska skickas till
Olof Jansson

Förnamn, Efternamn	Anna-Karin Nilsson
Befattning	Portföljförvaltare

FINANS- & KRAFTRAPPORT

MAJ 2026

Handläggare, Finans: Anna Westerlund
Handläggare, Kraft: Anna-Karin Nilsson
Ansvarig: Olof Jansson

Internbankens finansiella positioner

mnkr

Upplåning	maj-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbankens skuldportfölj	10 545,2	-126,0	-391,9
Totalt	**10 545,2**	**-126,0**	**-391,9**

Utlåning	maj-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Umeå kommun	2 169,2	-154,8	-36,8
UKF	8 298,7	27,2	-351,7
Folkets Hus	77,4	1,7	-3,4
Totalt	**10 545,2**	**-126,0**	**-391,9**

Umeå kommuns nettoupplåning

mnkr

	maj-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbanken	2 169,2	-154,8	-36,8
Nettoskuld	**2 169,2**	**-154,8**	**-36,8**

UKFs upplåning

mnkr

UKF-koncernen	I-banken	Externt	Totalt	Förändr. fg mån
Bostaden	4 011,8		4 011,8	23,2
Umeå Energi	1 435,5	356,9	1 792,4	33,1
VAKIN	1 826,5		1 826,5	29,9
INAB	668,4		668,4	-12,3
Umeå Hamn	729,9		729,9	-52,7
UKF	-261,3	360,0	98,7	-31,2
Övriga	-112,1		-112,1	37,2
UKF-koncernen	**8 298,7**	**716,9**	**9 015,6**	**27,2**

Umeå kommuns räntenetto

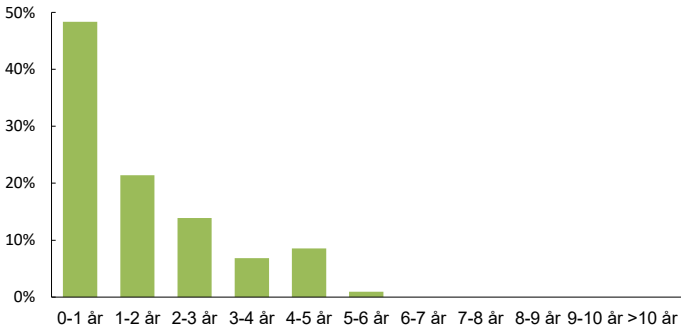
mnkr

	maj-26
Internbankens nettointäkt	23,0
Umeå kommuns räntekostnad	-23,4
Umeå kommuns räntenetto	**-0,4**

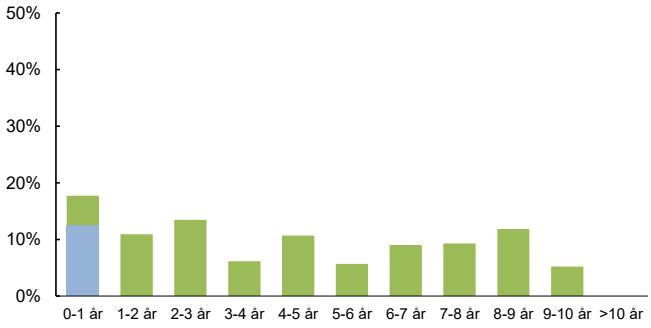
Internbankens skuldportfölj

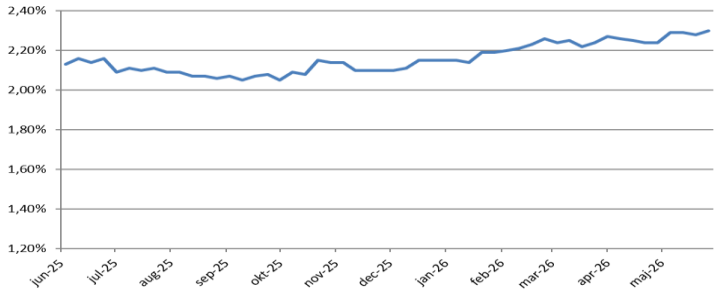
Total skuld (mnkr)	**10 545,2**
varav bundet	*9 225,0*
varav rörlig ränta	*1 320,2*

Kapitalförfall

Ränteförfall

Skuldportföljens upplåningsränta per 2026-05-31 2,30%

*exkl. 0.45% internbanksmarginal

FINANS- & KRAFTRAPPORT

MAJ 2026

Skuldportföljens finansiella nyckeltal - avstämning mot finansiella regler

FINANSIERINGSRISK **RÄNTERISK** **FINANSIELL MOTPARTSRISK**

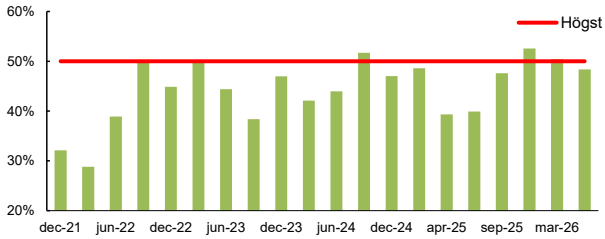
Finansieringsrisk

Finansiella regler	maj-26	Inom reglerna
A. Högst 50% får förfalla inom 1 år	48,4%	JA
B. Snittkapitalbindning 1,25-2,5 år, norm 1,5 år	1,53	JA
C. Likviditetsreserv minst 300 mnkr	791	JA
Genomsnittlig kreditmarginal	0,28%	

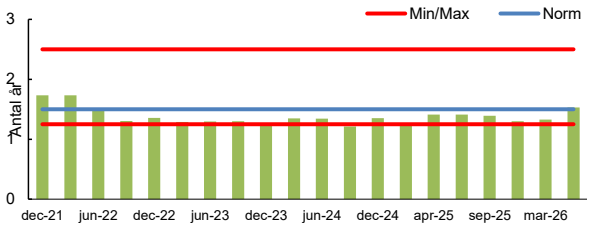
Kommentar

A.
B.
C.

A. Andel kapitalförfall inom 1 år

B. Kapitalbindningtid

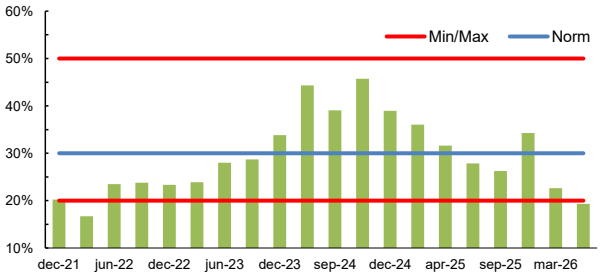
Ränterisk

Finansiella regler	maj-26	Inom reglerna
A. Ränteförfall inom 0-1 år lägst 20% och högst 50%, norm 30%	19%	NEJ
B. Snitträntebindning 3 - 6 år, norm 4 år	4,46	JA
C. Lån eller derivat > 10 år ska motiveras	9,8	JA
D. Icke tillåtna derivat	Nej	JA
E. Ställda optioner nya derivat	Nej	JA
F. Derivatvolym < kreditvolym	Ja	JA

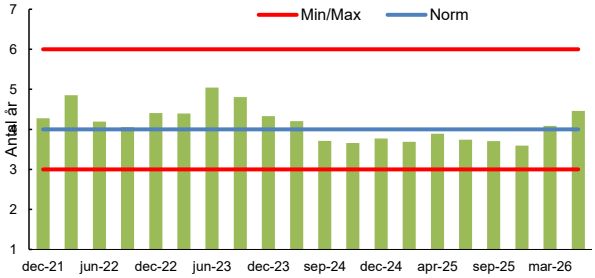
Kommentar

A. Likviditetsdriven timing
B.
C.
D.
E.
F.

A. Andel ränteförfall inom 1 år

B. Räntebindningstid

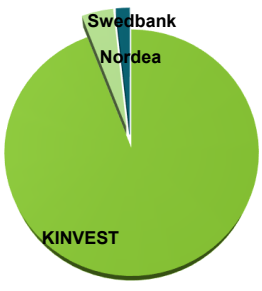
Motpartsrisk

Finansiella regler

Vid affärsuppgörelser som avser lån, derivat och extern placering av likvida medel ska motpartens långa kreditvärdighet hos kreditvärderingsinstituten Moody's vara lägst A2 eller hos S&P lägst A–.

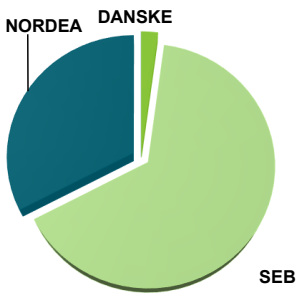
Kommentar

Kreditgivare	S&P rating	mnkr	Andel
KINVEST	AAA	10 286,5	98%
Nordea	AA-	450,0	4%
Swedbank	A+	-191,3	-2%
Totalt		**10 545,2**	**100%**

Derivatgivare*	S&P rating	mrdkr	Andel
DANSKE	A+	200,0	2%
SEB	AA-	6 125,0	65%
NORDEA	AA-	3 065,0	33%
Totalt		**9 390,0**	**100%**

* inkl fwd startade

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

MAJ 2026

Marknadsräntor och kommentar

3M Stibor och 5års Swap

Den globala ränteuppgången fortsätter. Inflationsoro och fortsatta låsningar mellan Iran och USA lyfter räntorna. Toppmötet mellan Kina och USA gav inte hopp om någon snar lösning på konflikten i Mellanöstern. Oljepriset rörde sig sakta uppåt och ligger nu på 111 dollar.

Inflationen i Sverige har varit överraskande låg i år. Dessutom har finanspolitiken ovanligt stor påverkan på konsumentpriserna. Den 11 juni redovisas definitiva inflationssiffror för maj och samma dag lämnar ECB räntebesked.

Donationsmedel

mnkr

	maj-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte*
Marknadsvärde	21,4	0,8	1,5

* inkl. utdelning

Borgen

mnkr

	2025-12-31*	Förändr. årsskifte
Kommunägda företag	1 170,2	3,6
Extern borgen	99,0	-1,2
Totalt	**1 269,2**	**2,4**

* uppdateras årsvis

Pensionsstiftelser

mnkr

	Marknadsvärde		Avkastning mån		Avkastning 2026		Avk. sedan start *	
	Kommun***	UKF**	Portfölj	Index	Portfölj	Index	Portfölj	Index
TOTALVÄRDE	196,2	172,6	3,0%	2,7%	5,7%	6,0%	7,0%	6,8%
VÄRDE fg mån	190,4	167,5						

* Start 2012-10-31. Avkastning anges på årsbasis
** Avyttrat 6,1 mnkr 0326 för utbetalning av gottgörelse

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Maj 2026

Marknadskommentar - krafthandel

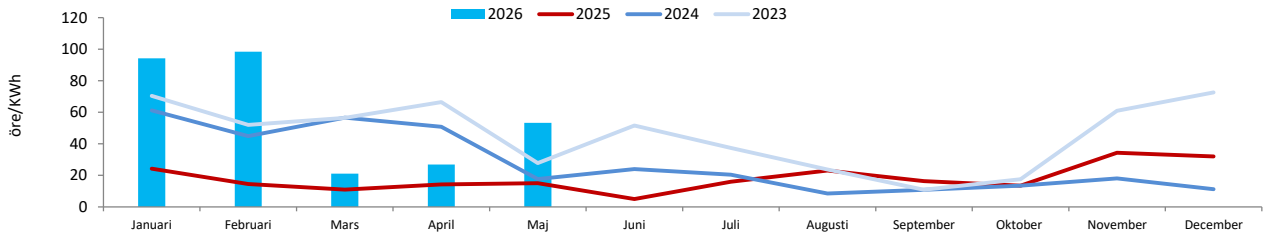
Med ett fortsatt stort hydrologiskt underskott i Norden och samtidigt stigande råvarupriser på främst gas i spåren av konflikten kring Hormuzsundet, blev prosninvån för maj klart högre än väntat. Volymen blev mer normal med en vårflod som inte kom igång ordentligt förrän i senare delen av perioden. Prisförväntan framåt har höjts av nämnda orsaker och årsprognosen likaså.

Krafthandelns produktion och resultat

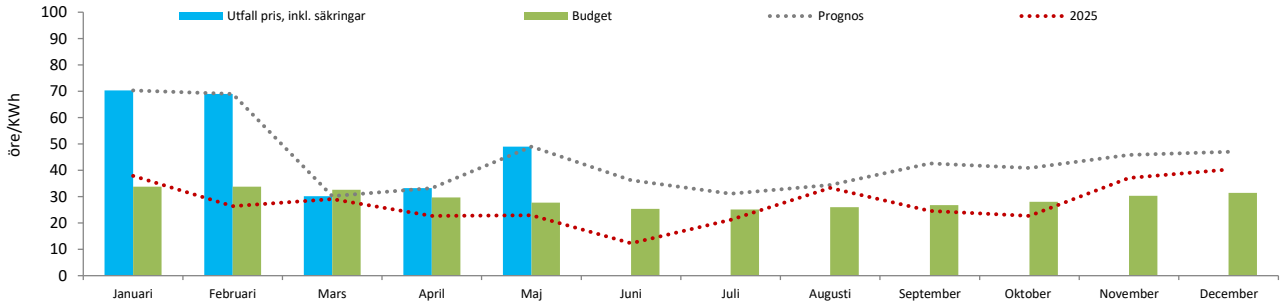
mnkr

	Maj 2026	Budget	Avvikelse	Ack utfall	Ack budget	Ack avvikelse	Årsprognos	Årsbudget	Avvikelse
Totalt resultat	**30,8**	**12,3**	**18,5**	**112,8**	**44,1**	**68,7**	**205**	**107**	**98**

Marknadens spotpris, historiskt månadsmedel

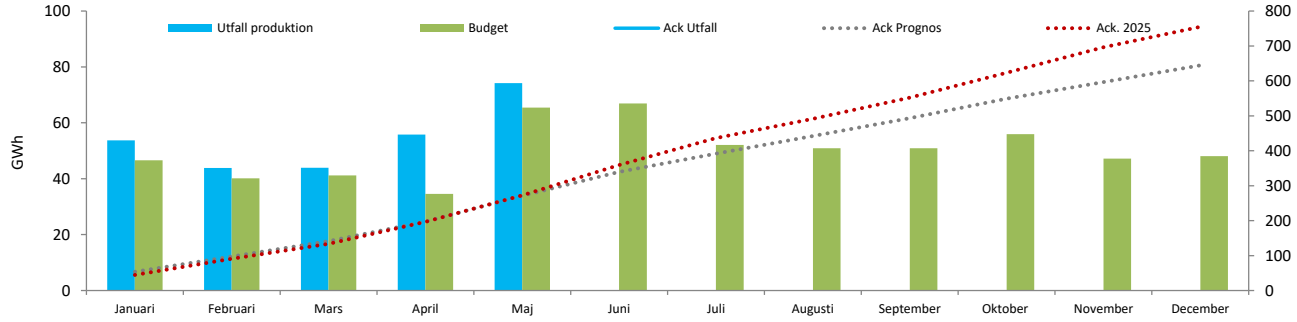

Produktionspris inkl. säkringar

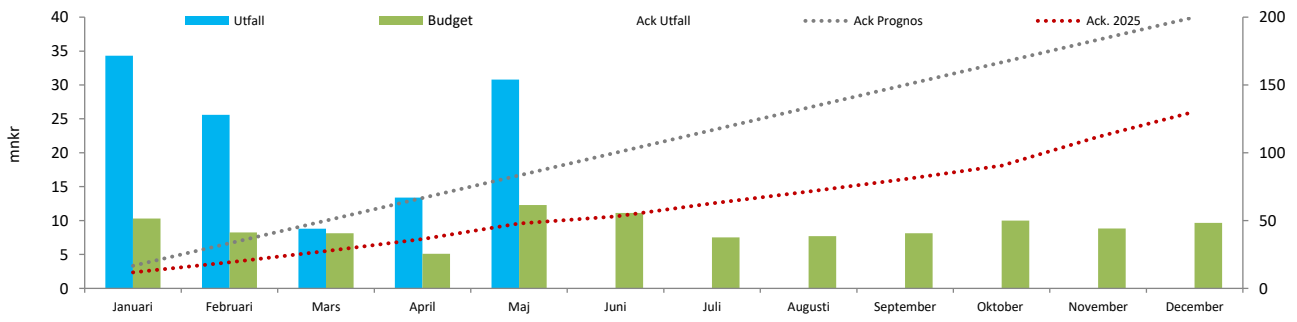
Produktion, Kommunens andel - 25,85% av Stornorrfors

GWh

Resultat - Kraftverksamhet

mnkr

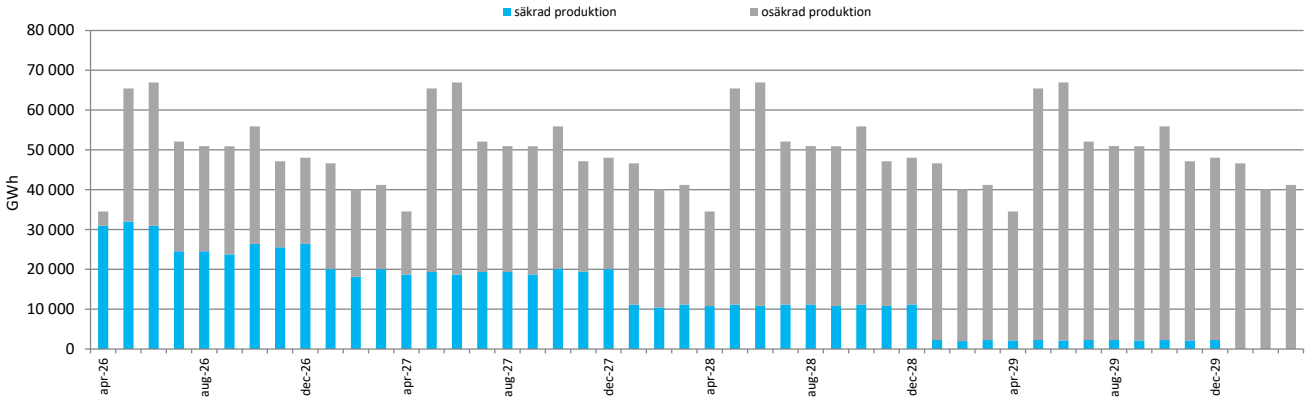
UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Maj 2026

Prissäkrade produktionsvolymer

En målsättning med kommunens försäljning av sin andelskraft är att få en över åren jämn, stabil och sannolik försäljningsintäkt. Strategin för att uppnå detta är en indexliknande hantering där terminsaffärer genomförs kontinuerligt och strukturerat. Genom att över tiden fylla på säkringsvolymer för varje kalenderår uppstår en prisutjämnande effekt. Nedan redovisas prognostiserade produktionsvolymer samt hur stor del av dessa som är prissäkrade.

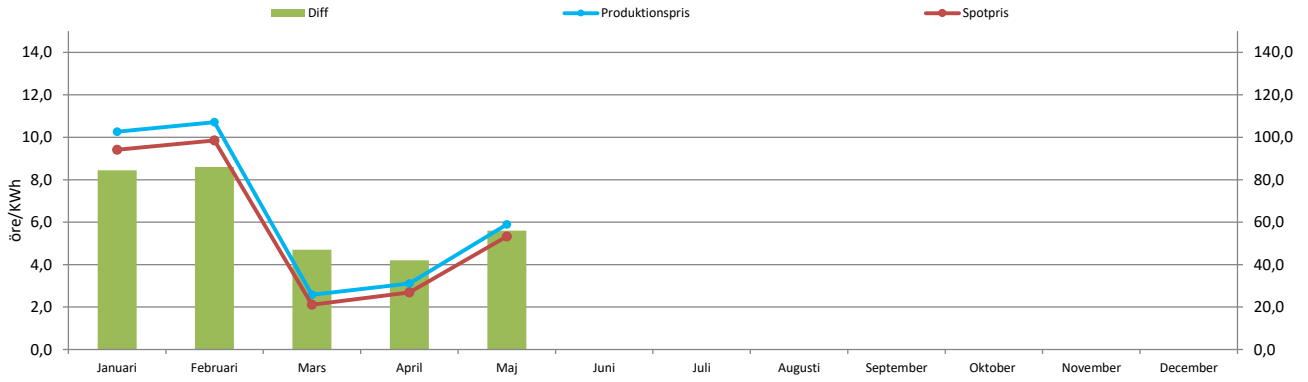

Optimering

öre/KWh

Umeå kommun är delägare i Stornorrfors kraftverk till 25,85% och därmed berättigad till samma andel av den kraft som produceras. Kommunen har enligt avtal rätt att fiktivt, inom avtalat intervall, "köra" sin produktionsandel som om det vore en egen kraftstation. Målsättningen med kommunens "körning" är därför att optimera produktionen och resultatet genom att planera sitt kraftuttag.

Kurvorna visar de olika priserna medan höjden på staplarna beskriver skillnaden mellan det pris som optimeringen åstadkommit och det verkliga genomsnittliga spotpriset.

Ekonomifunktionen

Lena Höök Gustafsson
Ekonomidirektör

Olof Jansson
Finanschef

BESLUT GENOMFÖRDA ENLIGT DELEGATION FRÅN KOMMUNSTYRELSEN

Maj 2026

NYA FINANSIELLA AFFÄRER

Löpnr	*Motpart*	*Belopp*	*Nom.ränta*	*Affärsdatum*	*Likvdatum*	*Sffdatum*
2774351/5194247	Nordea	250 000 000	2,73%	2026-05-06	2026-05-08	2035-11-08
KI_187657	Kommuninvest	300 000 000	Stib 3M+12 pkt	2026-05-25	2026-06-10	2027-11-16
KI_187660	Kommuninvest	200 000 000	Stib 3M+15 pkt	2026-05-25	2026-06-30	2028-05-26
KI_187661	Kommuninvest	250 000 000	Stib 3M+13 pkt	2026-05-25	2026-06-30	2027-03-30

NYA ELHANDELSAFFÄRER

*Eltermin**	*Portfölj***	*Effektenheter (MW)****	*MWh*	*Pris/MWh*	*Startdatum*	*Sffdatum*

* Med uttrycket "eltermin" avses ett kontrakt om att köpa/sälja en bestämd mängd kraft till ett fastställt pris under en viss tidsperiod (prissäkring). I Umeå kommuns fall utförs elterminer endast med finansiell avräkning mot spotpriset, dvs. ingen fysisk leverans ingår i elterminsavtalet. Terminernas löptid fås genom att enbart läsa de sista tecknen i produktens namn. T.ex. är **SUNYR-27** en produkt som sträcker sig över hela året 2027, **SUNQ4-27** sträcker sig över kvartal fyra år 2027.
** Umeå kommun har två elhandelsportföljer; en produktions- och en egenanvändningsportfölj (inköpsportfölj). Inköp/försäljning av elterminer i dessa portföljer görs för att diversifiera prisriskerna.
*** Effektenheter är energin man köpt/sålt per tidsenhet.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 262

Diarienr: KS-2026/00013

Finans- och kraftrapport, maj 2026

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att godkänna Finans- och kraftrapport maj 2026.

Ärendebeskrivning

Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag

Finans- och kraftrapport maj 2026

Beredningsansvariga

Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till

Olof Jansson

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse

2026-07-07

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00013

Årsärende 2026: Finans- och kraftrapport

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar
Att godkänna Finans- och kraftrapport juni 2026

Ärendebeskrivning

Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag

Finans- och kraftrapport juni 2026

Beredningsansvariga

Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Beslutet ska skickas till

Olof Jansson

Förnamn, Efternamn	Anna Westerlund
Befattning	controller

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JUNI 2026

Handläggare, Finans: Anna Westerlund
Handläggare, Kraft: Anna-Karin Nilsson
Ansvarig: Olof Jansson

Internbankens finansiella positioner

mnkr

Upplåning	jun-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbankens skuldportfölj	10 793,1	247,9	-144,0
Totalt	**10 793,1**	**247,9**	**-144,0**

Utlåning	jun-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Umeå kommun	2 298,1	129,0	92,2
UKF	8 418,9	120,1	-231,5
Folkets Hus	76,1	-1,2	-4,6
Totalt	**10 793,1**	**247,9**	**-144,0**

Umeå kommuns nettoupplåning

mnkr

	jun-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbanken	2 298,1	129,0	92,2
Nettoskuld	**2 298,1**	**129,0**	**92,2**

UKFs upplåning

mnkr

UKF-koncernen	I-banken	Externt	Totalt	Förändr. fg mån
Bostaden	4 021,8		4 021,8	10,0
Umeå Energi	1 515,6	351,1	1 866,7	74,3
VAKIN	1 868,4		1 868,4	41,8
INAB	660,8		660,8	-7,6
Umeå Hamn	738,9		738,9	9,0
UKF	-278,2	300,0	21,8	-76,9
Övriga	-108,4		-108,4	3,7
UKF-koncernen	**8 418,9**	**651,1**	**9 069,9**	**54,3**

Umeå kommuns räntenetto

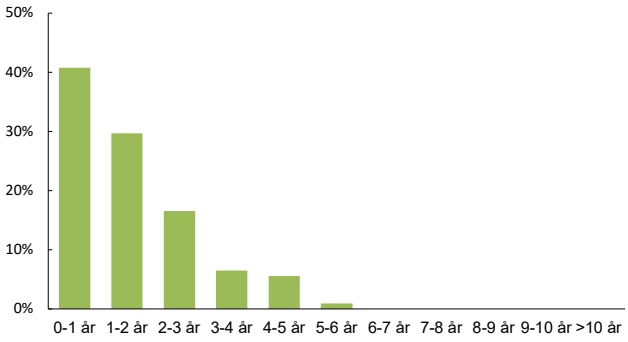
mnkr

	jun-26
Internbankens nettointäkt	26,6
Umeå kommuns räntekostnad	-27,7
Umeå kommuns räntenetto	**-1,2**

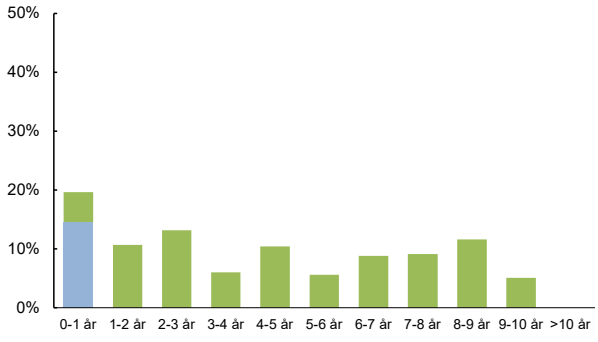
Internbankens skuldportfölj

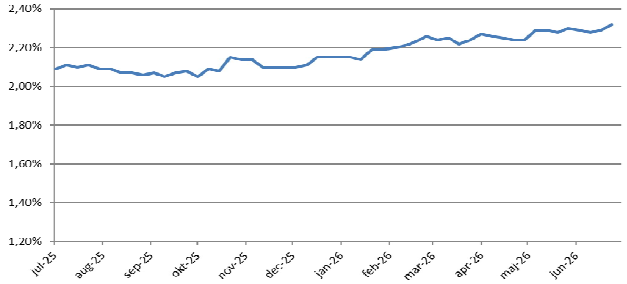
Total skuld (mnkr)	**10 793,1**
varav bundet	*9 225,0*
varav rörlig ränta	*1 568,1*

Kapitalförfall

Ränteförfall

Skuldportföljens upplåningsränta per 2026-06-30 2,26%

*exkl. 0.45% internbanksmarginal

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JUNI 2026

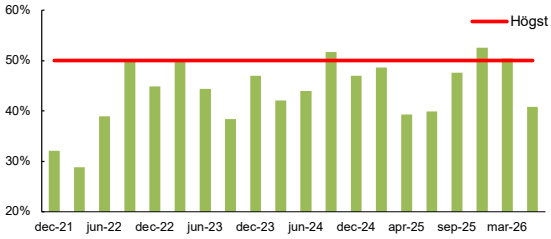
Skuldportföljens finansiella nyckeltal - avstämning mot finansiella regler

FINANSIERINGSRISK **RÄNTERISK** **FINANSIELL MOTPARTSRISK**

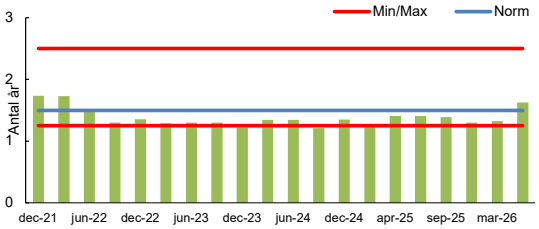
Finansieringsrisk

Finansiella regler	jun-26	Inom reglerna	Kommentar
A. Högst 50% får förfalla inom 1 år	40,8%	JA	A.
B. Snittkapitalbindning 1,25-2,5 år, norm 1,5 år	1,63	JA	B.
C. Likviditetsreserv minst 300 mnkr	543	JA	C.
Genomsnittlig kreditmarginal	0,26%		

A. Andel kapitalförfall inom 1 år

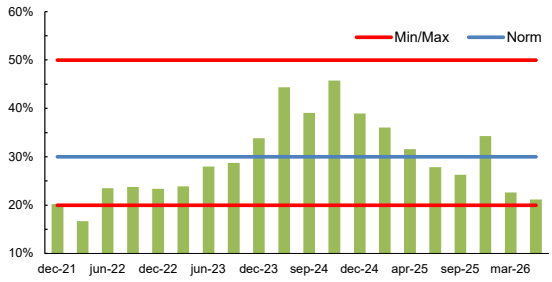
B. Kapitalbindningtid

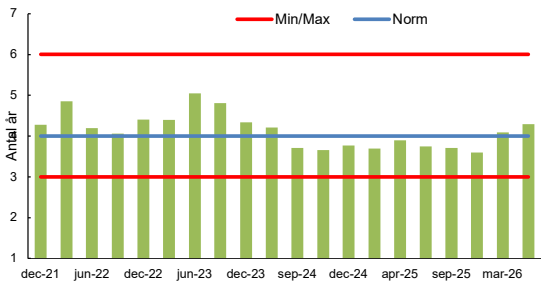
Ränterisk

Finansiella regler	jun-26	Inom reglerna	Kommentar
A. Ränteförfall inom 0-1 år lägst 20% och högst 50%, norm 30%	21%	JA	A.
B. Snitträntebindning 3 - 6 år, norm 4 år	4,29	JA	B.
C. Lån eller derivat > 10 år ska motiveras	9,8	JA	C.
D. Icke tillåtna derivat	Nej	JA	D.
E. Ställda optioner nya derivat	Nej	JA	E.
F. Derivatvolym < kreditvolym	Ja	JA	F.

A. Andel ränteförfall inom 1 år

B. Räntebindningstid

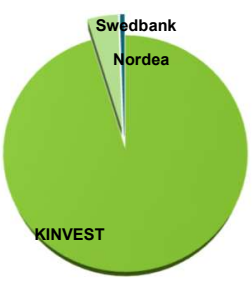
Motpartsrisk

Finansiella regler

Vid affärsuppgörelser som avser lån, derivat och extern placering av likvida medel ska motpartens långa kreditvärdighet hos kreditvärderingsinstituten Moody's vara lägst A2 eller hos S&P lägst A–.

Kommentar

Kreditgivare	S&P rating	mnkr	Andel
KINVEST	AAA	10 286,5	95%
Nordea	AA-	450,0	4%
Swedbank	A+	56,6	1%
Totalt		**10 793,1**	**100%**

Derivatgivare*	S&P rating	mrdkr	Andel
DANSKE	A+	200,0	2%
SEB	AA-	6 125,0	65%
NORDEA	AA-	3 065,0	33%
Totalt		**9 390,0**	**100%**

* inkl fwd startade

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JUNI 2026

Marknadsräntor och kommentar

3M Stibor och 5års Swap

Riksbanken höll styrräntan oförändrad på 1,75% och signalerade via den nya räntebanan en sannolikhet på 50% för en höjning i december. Det råder stor osäkerhet kring energiprisutvecklingen. Om råvarupriserna fortsätter att normaliseras är sannolikheten för en höjning lägre än vad banan indikerar. Men i takt med att oron för Irankriget avtar riktas blickarna mot en ny risk: klimatet. Hettan och det vindstilla vädret i Europa pressar elpriserna uppåt samtidigt som varningar för värmeböljor utgör en underskattad ekonomisk risk.

Donationsmedel

mnkr

	jun-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte*
Marknadsvärde	20,9	-0,5	1,0

* inkl. utdelning

Borgen

mnkr

	2025-12-31*	Förändr. årsskifte
Kommunägda företag	1 170,2	3,6
Extern borgen	99,0	-1,2
Totalt	**1 269,2**	**2,4**

* uppdateras årsvis

Pensionsstiftelser

mnkr

	Marknadsvärde		Avkastning mån		Avkastning 2026		Avk. sedan start *	
	Kommun***	UKF**	Portfölj	Index	Portfölj	Index	Portfölj	Index
TOTALVÄRDE	200,7	176,6	2,3%	1,7%	8,2%	7,7%	7,1%	6,9%
VÄRDE fg mån	196,2	172,6						

* Start 2012-10-31. Avkastning anges på årsbasis

** Avyttrat 6,1 mnkr 0326 för utbetalning av gottgörelse

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Juni 2026

Marknadskommentar - krafthandel

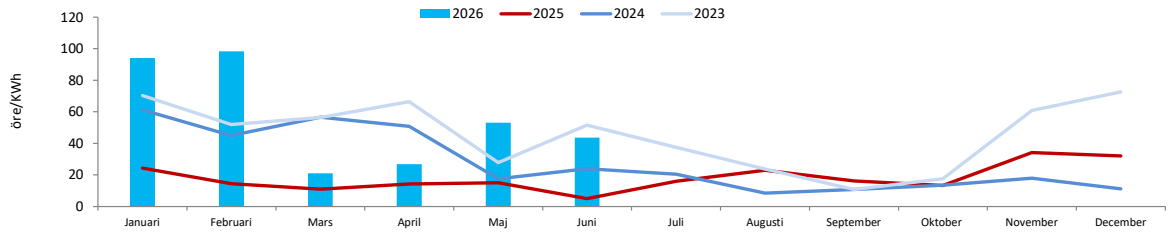
Vårfloden höll i sig något längre än beräknat och nederbördsmängderna var också goda under månaden. Det bidrog till högre volym än prognos. Prisbilden framåt har kommit ned något, främst till följd av den förbättrade hydrologin.

Krafthandelns produktion och resultat

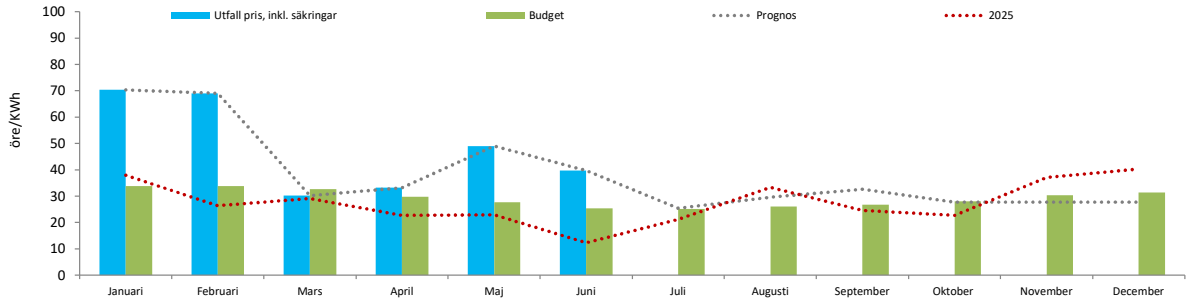
mnkr

	Juni 2026	Budget	Avvikelse	Ack utfall	Ack budget	Ack avvikelse	Årsprognos	Årsbudget	Avvikelse
Totalt resultat	**26,7**	**11,1**	**15,6**	**139,5**	**55,2**	**84,3**	**205**	**107**	**98**

Marknadens spotpris, historiskt månadsmedel

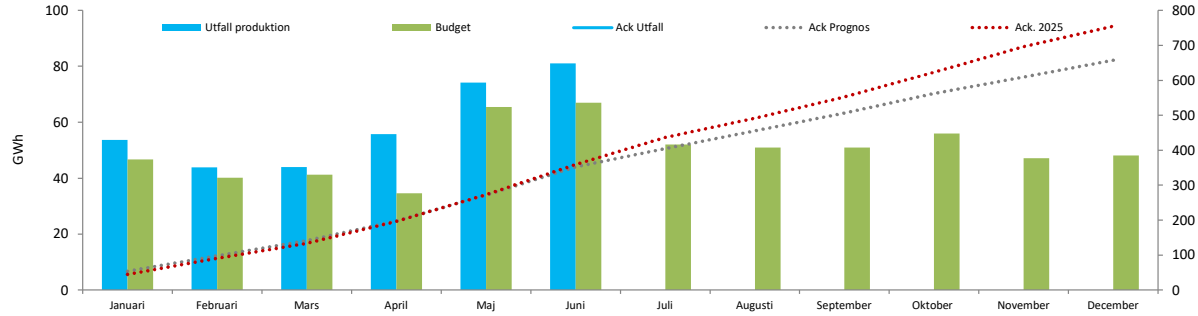

Produktionspris inkl. säkringar

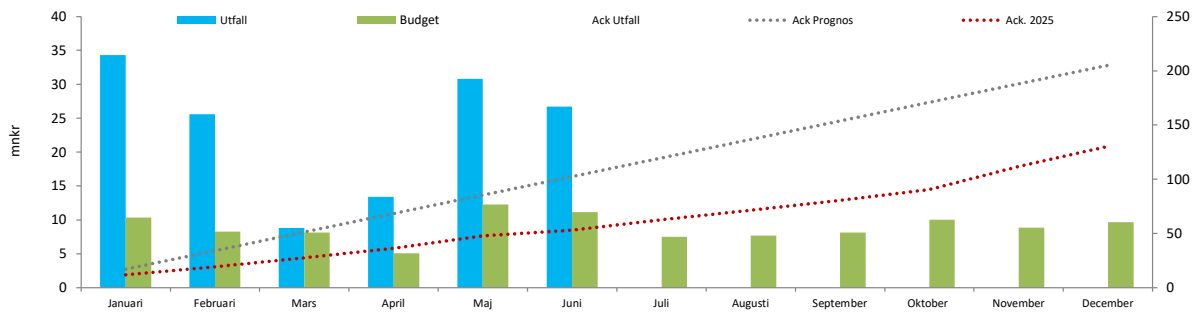
Produktion, Kommunens andel - 25,85% av Stornorrfors

GWh

Resultat - Kraftverksamhet

mnkr

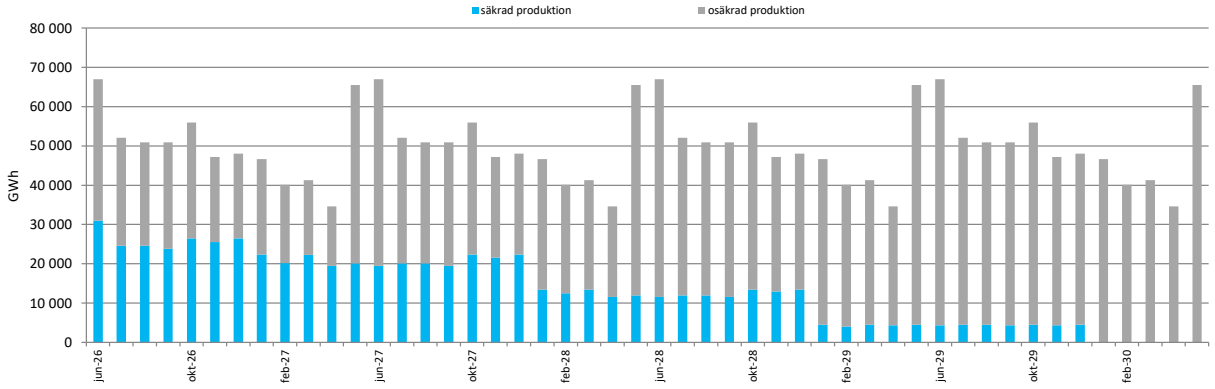
UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Juni 2026

Prissäkrade produktionsvolymer

En målsättning med kommunens försäljning av sin andelskraft är att få en över åren jämn, stabil och sannolik försäljningsintäkt. Strategin för att uppnå detta är en indexliknande hantering där terminsaffärer genomförs kontinuerligt och strukturerat. Genom att över tiden fylla på säkringsvolymer för varje kalenderår uppstår en prisutjämnande effekt. Nedan redovisas prognostiserade produktionsvolymer samt hur stor del av dessa som är prissäkrade.

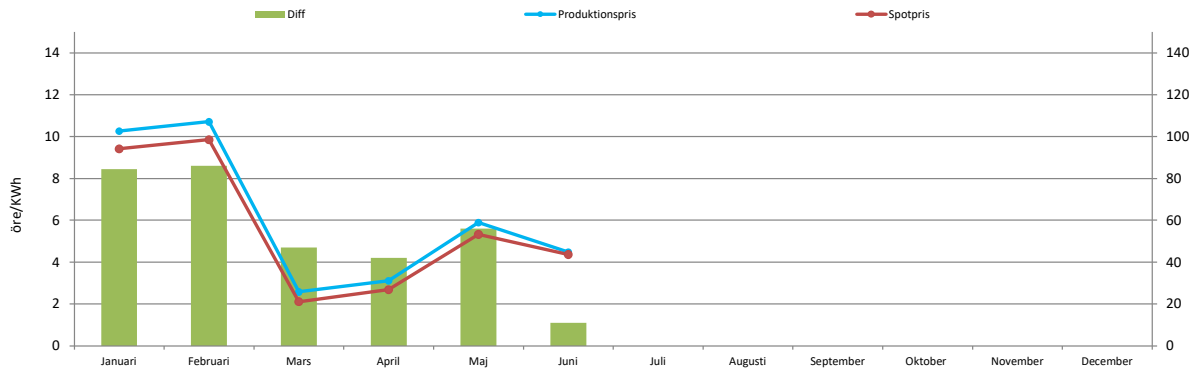

Optimering

öre/KWh

Umeå kommun är delägare i Stornorrfors kraftverk till 25,85% och därmed berättigad till samma andel av den kraft som produceras. Kommunen har enligt avtal rätt att fiktivt, inom avtalat intervall, "köra" sin produktionsandel som om det vore en egen kraftstation. Målsättningen med kommunens "körning" är därför att optimera produktionen och resultatet genom att planera sitt kraftuttag.

Kurvorna visar de olika priserna medan höjden på staplarna beskriver skillnaden mellan det pris som optimeringen åstadkommit och det verkliga genomsnittliga spotpriset.

Ekonomifunktionen

Lena Höök Gustafsson
Ekonomidirektör

Olof Jansson
Finanschef

BESLUT GENOMFÖRDA ENLIGT DELEGATION FRÅN KOMMUNSTYRELSEN

Juni 2026

NYA FINANSIELLA AFFÄRER

Löpnr	*Motpart*	*Belopp*	*Nom.ränta*	*Affärsdatum*	*Likvdatum*	*Sffdatum*
3975 86 48381	Nordea	450 000 000	Stib 3M+16 pkt	2026-06-18	2026-06-30	2027-06-30
KI_187884	Kommuninvest	200 000 000	Stib 3M+14 pkt	2026-06-08	2026-06-30	2028-06-05

NYA ELHANDELSAFFÄRER

*Eltermin**	*Portfölj***	*Effektenheter (MW)****	*MWh*	*Pris/MWh*	*Startdatum*	*Sffdatum*
FWYR-27	UK produktion prissäkr.	1	8 760	320,00	2027-01-01	2027-12-31
FWYR-28	UK produktion prissäkr.	1	8 784	334,25	2028-01-01	2028-12-31
FWYR-29	UK produktion prissäkr.	2	17 520	328,50	2029-01-01	2029-12-31

* Med uttrycket "eltermin" avses ett kontrakt om att köpa/sälja en bestämd mängd kraft till ett fastställt pris under en viss tidsperiod (prissäkring). I Umeå kommuns fall utförs elterminer endast med finansiell avräkning mot spotpriset, dvs. ingen fysisk leverans ingår i elterminsavtalet. Terminernas löptid fås genom att enbart läsa de sista tecknen i produktens namn. T.ex. är **SUNYR-27** en produkt som sträcker sig över hela året 2027, **SUNQ4-27** sträcker sig över kvartal fyra år 2027.
** Umeå kommun har två elhandelsportföljer; en produktions- och en egenanvändningsportfölj (inköpsportfölj). Inköp/försäljning av elterminer i dessa portföljer görs för att diversifiera prisriskerna.
*** Effektenheter är energin man köpt/sålt per tidsenhet.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 263

Diarienr: KS-2026/00013

Finans- och kraftrapport, juni 2026

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

att godkänna Finans- och kraftrapport juni 2026.

Ärendebeskrivning

Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag

Finans- och kraftrapport juni 2026

Beredningsansvariga

Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag.

Beslutet ska skickas till
Olof Jansson

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-08-11

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00013

Årsärende 2026: Finans- och kraftrapport

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar
Att godkänna Finans- och kraftrapport juli 2026

Ärendebeskrivning
Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag
Finans- och kraftrapport juli 2026

Beredningsansvariga
Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Beslutet ska skickas till
Olof Jansson

Förnamn, Efternamn	Anna-Karin Nilsson
Befattning	Portföljförvaltare

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JULI 2026

Handläggare, Finans: Anna Westerlund
Handläggare, Kraft: Anna-Karin Nilsson
Ansvarig: Olof Jansson

Internbankens finansiella positioner

mnkr

Upplåning	jul-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbankens skuldportfölj	10 915,7	122,6	-21,4
Totalt	**10 915,7**	**122,6**	**-21,4**

Utlåning	jul-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Umeå kommun	2 356,4	58,3	150,4
UKF	8 487,4	68,5	-163,0
Folkets Hus	71,9	-4,2	-8,8
Totalt	**10 915,7**	**122,6**	**-21,4**

Umeå kommuns nettoupplåning

mnkr

	jul-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte
Internbanken	2 356,4	58,3	150,4
Nettoskuld	**2 356,4**	**58,3**	**150,4**

UKFs upplåning

mnkr

UKF-koncernen	I-banken	Externt	Totalt	Förändr. fg mån
Bostaden	4 078,4		4 078,4	56,5
Umeå Energi	1 565,8	351,1	1 916,9	50,2
VAKIN	1 812,5		1 812,5	-55,9
INAB	664,7		664,7	3,9
Umeå Hamn	784,8		784,8	45,9
UKF	-280,1	300,0	19,9	-1,9
Övriga	-138,7		-138,7	-30,3
UKF-koncernen	**8 487,4**	**651,1**	**9 138,5**	**68,5**

Umeå kommuns räntenetto

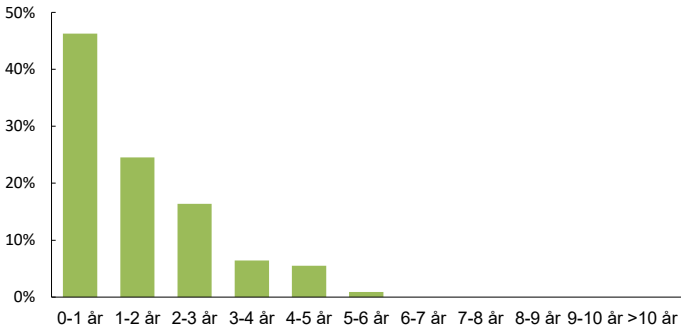
mnkr

	jul-26
Internbankens nettointäkt	30,4
Umeå kommuns räntekostnad	-32,5
Umeå kommuns räntenetto	**-2,2**

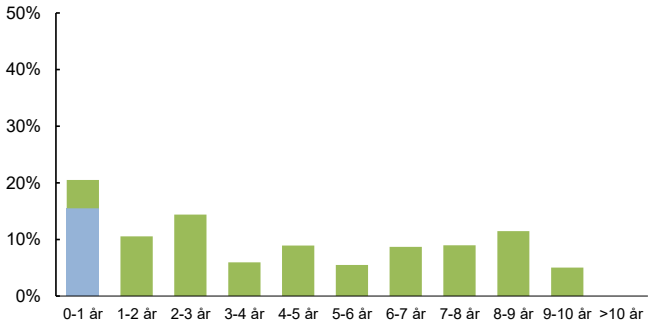
Internbankens skuldportfölj

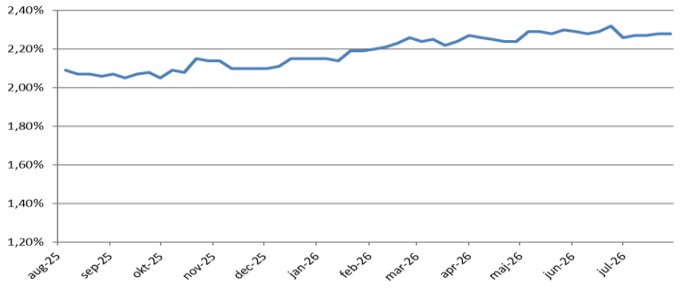
Total skuld (mnkr)	**10 915,7**
varav bundet	*9 225,0*
varav rörlig ränta	*1 690,7*

Kapitalförfall

Ränteförfall

Skuldportföljens upplåningsränta per 2026-07-31 2,27%

*exkl. 0.45% internbanksmarginal

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JULI 2026

Skuldportföljens finansiella nyckeltal - avstämning mot finansiella regler

FINANSIERINGSRISK **RÄNTERISK** **FINANSIELL MOTPARTSRISK**

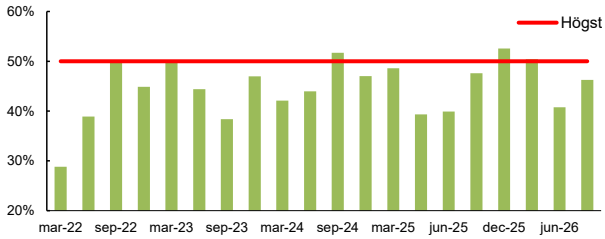
Finansieringsrisk

Finansiella regler	jul-26	Inom reglerna
A. Högst 50% får förfalla inom 1 år	46,3%	JA
B. Snittkapitalbindning 1,25-2,5 år, norm 1,5 år	1,53	JA
C. Likviditetsreserv minst 300 mnkr	621	JA
Genomsnittlig kreditmarginal	0,26%	

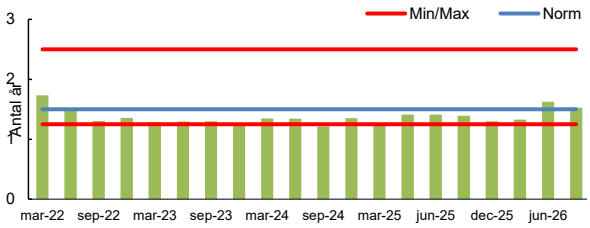
Kommentar

A.
B.
C.

A. Andel kapitalförfall inom 1 år

B. Kapitalbindningtid

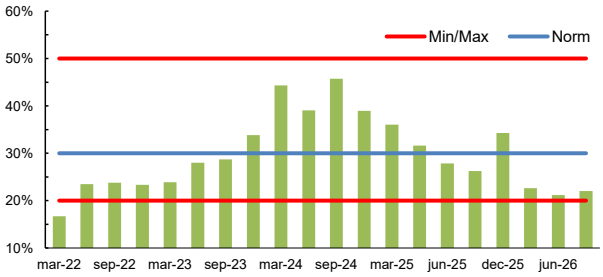
Ränterisk

Finansiella regler	jul-26	Inom reglerna
A. Ränteförfall inom 0-1 år lägst 20% och högst 50%, norm 30%	22%	JA
B. Snitträntebindning 3 - 6 år, norm 4 år	4,15	JA
C. Lån eller derivat > 10 år ska motiveras	9,5	JA
D. Icke tillåtna derivat	Nej	JA
E. Ställda optioner nya derivat	Nej	JA
F. Derivatvolym < kreditvolym	Ja	JA

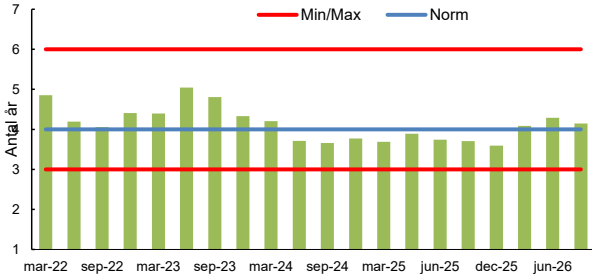
Kommentar

A.
B.
C.
D.
E.
F.

A. Andel ränteförfall inom 1 år

B. Räntebindningstid

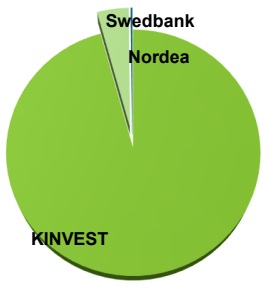
Motpartsrisk

Finansiella regler

Vid affärsuppgörelser som avser lån, derivat och extern placering av likvida medel ska motpartens långa kreditvärdighet hos kreditvärderingsinstituten Moody's vara lägst A2 eller hos S&P lägst A–.

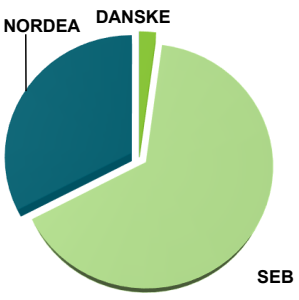
Kommentar

Kreditgivare	S&P rating	mnkr	Andel
KINVEST	AAA	10 486,5	96%
Nordea	AA-	450,0	4%
Swedbank	A+	-20,8	0%
Totalt		**10 915,7**	**100%**

Derivatgivare*	S&P rating	mrdkr	Andel
DANSKE	A+	200,0	2%
SEB	AA-	6 125,0	65%
NORDEA	AA-	3 065,0	33%
Totalt		**9 390,0**	**100%**

* inkl fwd startade

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

JULI 2026

Marknadsräntor och kommentar

3M Stibor och 5års Swap

Förhandlingarna, eller möjligtvis bristen på förhandlingar, mellan USA och Iran fortsätter att dominera nyhetsflödet. Iran har lagt fram en ”ny” kravlista. Teheran kräver bl a att USA häver blockaden av landets hamnar, frigör frysta tillgångar, tar bort sanktioner och betalar skadestånd för kriget innan Hormuzsundet kan öppnas helt. Att svensk inflation i juli blev högre än väntat för tredje månaden i rad ökar risken för en tidigare räntehöjning. Riksbankschef Erik Thedéen och direktionen har i sina senaste kommentarer betonat att de inte drar för stora växlar på enskilda sommarmånader och att de sannolikt behåller räntan på 1,75 procent.

Donationsmedel

mnkr

	jul-26	Förändr. fg mån	Förändr. årsskifte*
Marknadsvärde	21,9	1,0	2,0

* inkl. utdelning

Borgen

mnkr

	2025-12-31*	Förändr. årsskifte
Kommunägda företag	1 170,2	3,6
Extern borgen	99,0	-1,2
Totalt	**1 269,2**	**2,4**

* uppdateras årsvis

Pensionsstiftelser

mnkr

	Marknadsvärde		Avkastning mån		Avkastning 2026		Avk. sedan start *	
	Kommun***	UKF**	Portfölj	Index	Portfölj	Index	Portfölj	Index
TOTALVÄRDE	200,6	176,5	-0,1%	0,1%	8,0%	7,9%	7,0%	6,9%
VÄRDE fg mån	200,7	176,6						

* Start 2012-10-31. Avkastning anges på årsbasis

** Avyttrat 6,1 mnkr 0326 för utbetalning av gottgörelse

UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Juli 2026

Marknadskommentar - krafthandel

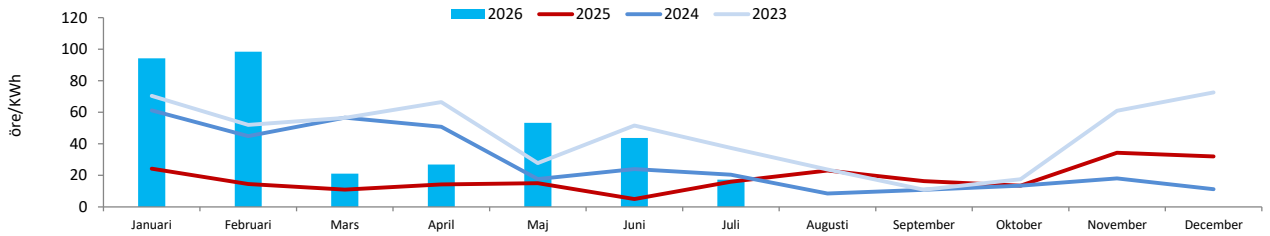
En torr sommar bidrog till en låg produktionsvolym. Även elpriserna har varit låga, delvis till följd av god vindproduktion i kombination med låg förbrukning. Den torra sommaren har samtidigt bidragit till låga magasinnivåer i Norden och därmed en tydligt ökat prisförväntan framåt.

Krafthandelns produktion och resultat

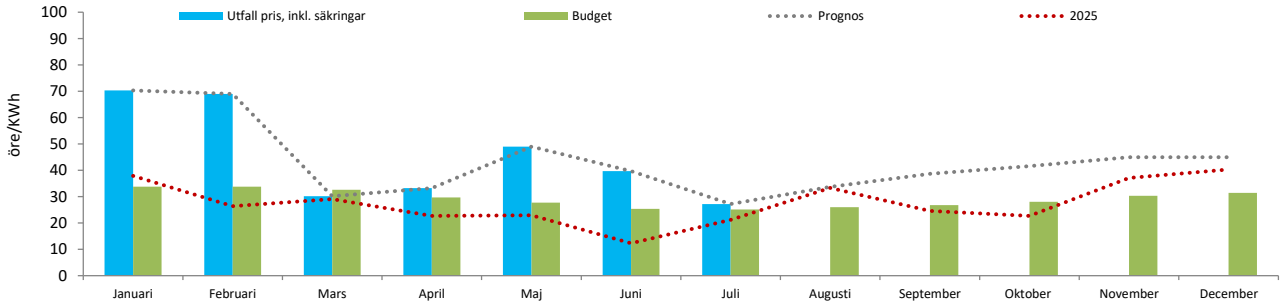
mnkr

	Juli 2026	Budget	Avvikelse	Ack utfall	Ack budget	Ack avvikelse	Årsprognos	Årsbudget	Avvikelse
Totalt resultat	**6,2**	**7,5**	**-1,3**	**145,6**	**62,7**	**82,9**	**205**	**107**	**98**

Marknadens spotpris, historiskt månadsmedel

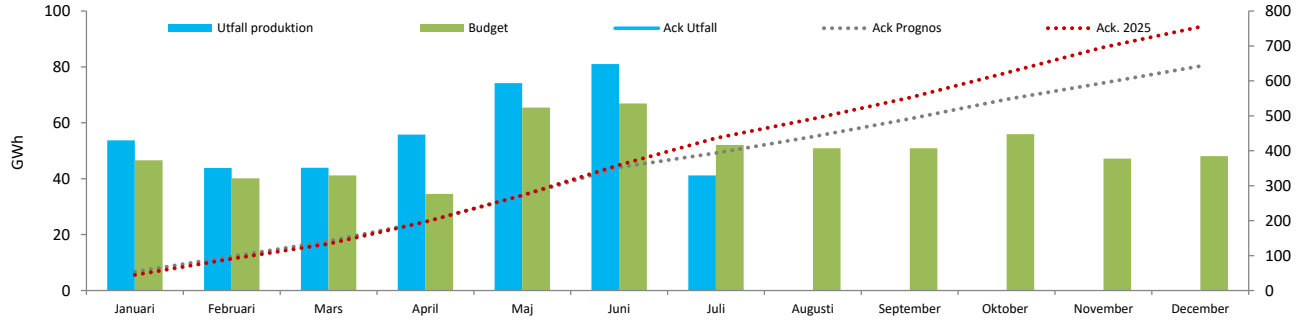

Produktionspris inkl. säkringar

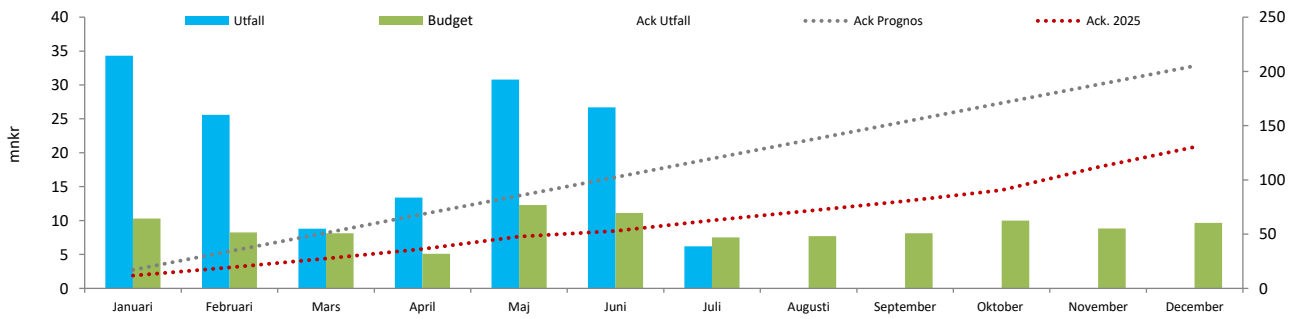
Produktion, Kommunens andel - 25,85% av Stornorrfors

GWh

Resultat - Kraftverksamhet

mnkr

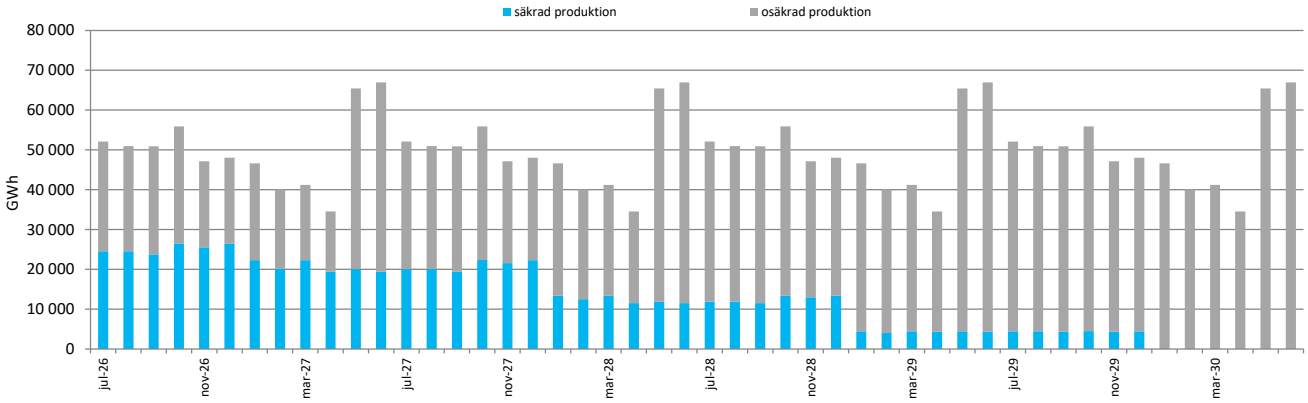
UMEÅ KOMMUN

FINANS- & KRAFTRAPPORT

Juli 2026

Prissäkrade produktionsvolymer

En målsättning med kommunens försäljning av sin andelskraft är att få en över åren jämn, stabil och sannolik försäljningsintäkt. Strategin för att uppnå detta är en indexliknande hantering där terminsaffärer genomförs kontinuerligt och strukturerat. Genom att över tiden fylla på säkringsvolymer för varje kalenderår uppstår en prisutjämnande effekt. Nedan redovisas prognostiserade produktionsvolymer samt hur stor del av dessa som är prissäkrade.

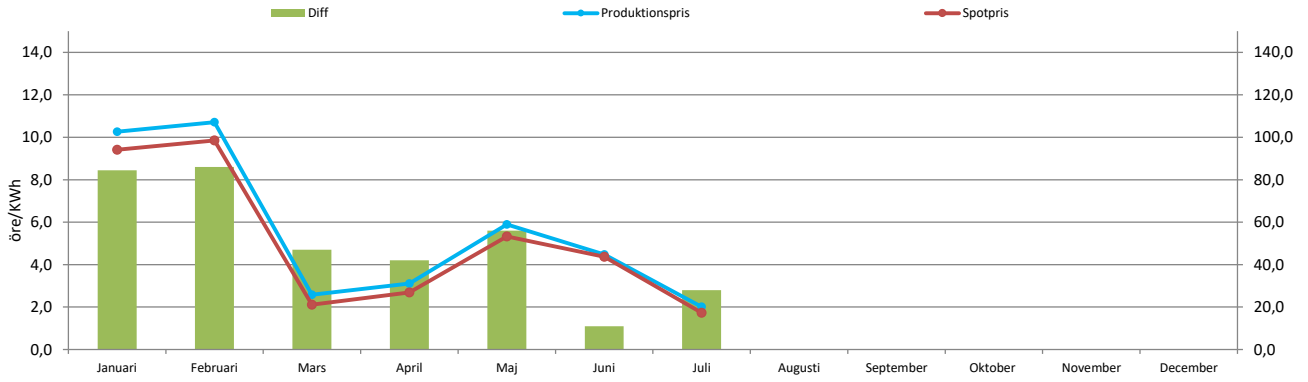

Optimering

öre/KWh

Umeå kommun är delägare i Stornorrfors kraftverk till 25,85% och därmed berättigad till samma andel av den kraft som produceras. Kommunen har enligt avtal rätt att fiktivt, inom avtalat intervall, "köra" sin produktionsandel som om det vore en egen kraftstation. Målsättningen med kommunens "körning" är därför att optimera produktionen och resultatet genom att planera sitt kraftuttag.

Kurvorna visar de olika priserna medan höjden på staplarna beskriver skillnaden mellan det pris som optimeringen åstadkommit och det verkliga genomsnittliga spotpriset.

Ekonomifunktionen

Lena Höök Gustafsson
Ekonomidirektör

Olof Jansson
Finanschef

BESLUT GENOMFÖRDA ENLIGT DELEGATION FRÅN KOMMUNSTYRELSEN

Juli 2025

NYA FINANSIELLA AFFÄRER

Löpnr	*Motpart*	*Belopp*	*Nom.ränta*	*Affärsdatum*	*Likvdatum*	*Sffdatum*
KI_188071	Kommuninvest	200 000 000	Stib 3M+15 pkt	46204	2026-07-08	2027-07-01

NYA ELHANDELSAFFÄRER

*Eltermin**	*Portfölj***	*Effektenheter (MW)****	*MWh*	*Pris/MWh*	*Startdatum*	*Sffdatum*

* Med uttrycket "eltermin" avses ett kontrakt om att köpa/sälja en bestämd mängd kraft till ett fastställt pris under en viss tidsperiod (prissäkring). I Umeå kommuns fall utförs elterminer endast med finansiell avräkning mot spotpriset, dvs. ingen fysisk leverans ingår i elterminsavtalet. Terminernas löptid fås genom att enbart läsa de sista tecknen i produktens namn. T.ex. är **SUNYR-27** en produkt som sträcker sig över hela året 2027, **SUNQ4-27** sträcker sig över kvartal fyra år 2027.
** Umeå kommun har två elhandelsportföljer; en produktions- och en egenanvändningsportfölj (inköpsportfölj). Inköp/försäljning av elterminer i dessa portföljer görs för att diversifiera prisriskerna.
*** Effektenheter är energin man köpt/sålt per tidsenhet.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 275

Diarienr: KS-2026/00013

Finans- och kraftrapport juli 2026

Beslut

Kommunstyrelsen beslutar
Att godkänna Finans- och kraftrapport juli 2026

Ärendebeskrivning

Med anledning av de regler och delegationer som kommunstyrelsen och kommunfullmäktige beslutat om avseende finans- och kraftverksamhet rapporteras månadsvis positioner och genomförda affärer för att kommunstyrelsen ska vara uppdaterad om dessa verksamhetens positioner samt att beslutade regler och ramar följs.

Beslutsunderlag

Finans- och kraftrapport juli 2026

Beredningsansvariga

Anna-Karin Nilsson
Anna Westerlund

Beslutet ska skickas till
Olof Jansson

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-09-07

Kommunstyrelsen

Diarienr: KS-2026/00029

Anmälan av delegationsbeslut 2026-09-15

Förslag till beslut
Kommunstyrelsen beslutar

att godkänna redovisningen av delegationsbeslut.

Ärendebeskrivning
Delegat: Stadsdirektör
Delegationsbeslut t.f. stadsdirektör och förvaltningschef för stadsledningskontoret under perioden 13/7-9/8 2026
Dnr KS-2026/00622-1

Delegat: Chefer i förvaltningarna
Delegationsbeslut HR 2026-04-27 – 2026-09-03, Överenskommelse om avslut av anställning och uppsägning pga personliga skäl eller avsked
Dnr KS-2026/00029-33 och 35

Delegat: Redovisningschef
Delegationsbeslut: Beslut om anstånd och avbetalningsplaner för kundfordringar.
Dnr KS-2026/00029-36

Delegationsbeslut i kommunstyrelsens utskott

Beslutet ska skickas till
-

UMEÅ KOMMUN

Delegationsbeslut

Umeå kommun 2026-06-17
Diarienr: KS-2026/00622

Kommunstyrelsen

Beslutsfattare:

Elin Pietroni, stadsdirektör

Med stöd av fastställd delegationsordning meddelas följande beslut:

Ärende:

T.f. stadsdirektör och förvaltningschef för stadsledningskontoret under perioden 13/7-9/8 2026.

Beslut:

Till t.f stadsdirektör utses:

- v. 29 Karolina Lundqvist
- v. 30 Pernilla Henriksson
- v. 31 Nicklas Wallmark
- v. 32 Eva-Lena Fjällström

Till t.f. förvaltningschef för stadsledningskontoret utses:

- 16/7-21/7 Mikael Brändström
- 22/7-2/8 Karin Ahnqvist
- 3/8-9/8 Eva-Lena Fjällström

Stadsledningskontoret, Umeå kommun

Beslutet godkänns digitalt i Public 360

Elin Pietroni

Umeå kommun
Postadress: 901 84 Umeå
Besöksadress: Skolgatan 31A
Telefon: 090-16 10 00 (växel)
Webbplats: www.umea.se/kommun

Delegationsbeslut till KS 2026 SKICKAS TILL ksdiarium@umea.se

Ärendemening	Beslutsinnehåll; Syfte och resenärer	Beslutsfattare	Beslutsdatum
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Kia Ronnhed	2026-09-03
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Christina Ingmansson	2026-05-10
Uppsägning pga personliga skäl eller avsked (från förvaltningarna)	Beslut (besked) om uppsägning	Ulrika Gustafsson	2026-08-13

Delegationsbeslut till KS 2026 SKICKAS TILL ksdiarium@umea.se

Ärendemening	Beslutsinnehåll; Syfte och resenärer	Beslutsfattare	Beslutsdatum
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Christina Nilsson Ingmanson	2026-06-10
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Christina Nilsson Ingmanson	2026-04-24
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Marina Folkhage	2026-06-04
Beslut om överenskommelse om avslut av anställning (från förvaltningarna)	Engångsbelopp	Joakim Åsberg	2026-08-07
Uppsägning pga personliga skäl eller avsked (från förvaltningarna)	Beslut (besked) om uppsägning	Pernilla Henriksson	2026-07-30
Uppsägning pga personliga skäl eller avsked (från förvaltningarna)	Beslut (besked) om uppsägning	Karolina Lundqvist	2026-07-07

Uppsägning pga personliga skäl eller avsked (från förvaltningarna)	Beslut (besked) om uppsägning	Pernilla Henriksson	2026-08-07

Uttagen: 2026-09-10

Delegationsbeslut till kommunstyrelsen

Kommunstyrelsens näringslivs- och arbetsutskott

Rubrik	Datum	Paragraf
KSNAU: Stadsdirektören informerar 2026-06-02	2026-06-02	235/26
Inbjudan: Flyget som samhällsinvestering 5 juni 2026	2026-06-02	236/26
Upphandling: Vintervägsalt med diarienummer 26140	2026-06-09	237/26
Upphandling: Upphandlingskonsulter, diarienummer 26154	2026-06-09	238/26
Upphandling: Reservkraft 26179	2026-06-09	239/26
Upphandling: Godkännande för avrop från ADDAS ramavtal "Eldningsprodukter och drivmedel i bulk 2022"	2026-06-09	240/26
Upphandling: Godkännande för avrop från ADDAS ramavtal "Stationstankning 2025" (26195)	2026-06-09	241/26
Medfinansiering: FAIR 3	2026-06-09	242/26
Medfinansiering: Norrbyskär, Ett vädersäkrat besöksmål för alla dagar	2026-06-09	243/26
Medfinansiering: Robusta och hållbara livsmedelsföretag i Västerbotten	2026-06-09	244/26
Medfinansiering: Bothnian Coastal Tourism	2026-06-09	245/26
Medfinansiering: AI för export - Ett verktyg för smartare affärer	2026-06-09	246/26
Medfinansiering: BRIDGE	2026-06-09	247/26
Medfinansiering: Skalbara processer för återbruk i byggsektorn	2026-06-09	248/26
Medfinansiering: Creative Tech North	2026-06-09	249/26
Kvarkenrådet EGTS, medlemsavgift 2026-2027	2026-06-09	250/26
Umeå kommuns yttrande på SOU 2026:8 - Rättssäker samhällsvård för barn och unga	2026-06-09	252/26
Uppdrag: Efterlevnad av avtalet med Umeå kommun, kopplat till en situation under våren 2025 där kommunen ej gavs tillgång till visselblåsarsystemet	2026-06-09	253/26
Samråd kommunövergripande styrning intern kontroll	2026-06-09	255/26
Information: EU:s konsultation om ny ungdomsstrategi efter 2027	2026-06-09	256/26
Stadsdirektören informerar 2026-06-09	2026-06-09	257/26
Framtagande av förslag till investeringsbudget 2028 och plan för 2029-2031	2026-08-11	258/26
Deltagande i Wasa Future Festival 2026	2026-08-11	259/26
Resa längs konstvägen sju älvar 19-20 augusti 2026	2026-08-11	260/26
Utvärdering planeringsprocess 2027	2026-08-11	264/26
Stadsdirektören informerar 2026-08-11	2026-08-11	265/26
Dialog av uppsiktspliktkaraktär med brand- och räddningsnämnden	2026-08-25	266/26
Svar på remiss av föreskrifter om totalförsvarsplikt	2026-08-25	267/26
Svar på remiss av Överenskommelse om samverkan före, under och efter samhällsstörningar i Västerbottens län	2026-08-25	268/26
Svar på remiss av Regional handlingsplan för Västerbottens län	2026-08-25	269/26
Sammanträdestider 2027, företagsbesök, företagsråd och företagspris	2026-08-25	270/26
Deltagande i Aurora Music Forum Vasa, Finland den 25–26 september 2026	2026-08-25	271/26
Stadsdirektören informerar 2026-08-25	2026-08-25	277/26
Ekonomisk rapport januari-maj 2026	2026-08-25	278/26

Uttagen: 2026-09-10

Delegationsbeslut till kommunstyrelsen

Kommunstyrelsens näringslivs- och arbetsutskott

Rubrik	Datum	Paragraf
Information om Umeå Universitets strategi	2026-09-08	279/26
Dialog av uppsiktspliktkaraktär med överförmyndarnämnden	2026-09-08	280/26
Upphandling: Godkännande av kontorsmöbler 25313	2026-09-08	281/26
Förvärv av fastigheten Umeå Böleå 6:4	2026-09-08	282/26
Förvärv av tomträtt och genomförande avtal på fastigheten Umeå Motormannen 4	2026-09-08	283/26
Svar på remiss: Ett statligt identitetskort	2026-09-08	284/26
Projekt: Lumina	2026-09-08	285/26
Komplettering av Anvisning för nämndernas rapportering till kommunstyrelsen 2026	2026-09-08	286/26
Förslag Policy Cirkulär Ekonomi	2026-09-08	287/26
Stadsdirektören informerar 2026-09-08	2026-09-08	293/26

Kommunstyrelsens planeringsutskott

Rubrik	Datum	Paragraf
Uppmaning till handling för cirkulärt byggande	2026-06-09	56/26
Tilläggsavtal till optionsavtal för del av fastigheten Sofiehem 2:1 och Stadsliden 2:3 (Hamrinsberget)	2026-06-09	57/26
Inriktningsbeslut om parkeringsreservat	2026-06-09	58/26
Exploateringsavtal för Ersmark 6:37 och 21:1	2026-06-09	59/26
KSPLU Informationsärenden 2026-06-09	2026-06-09	60/26
Markanvisning - Umeå Backen 3:29 (till OBOS AB)	2026-08-25	62/26
Markanvisningsavtal - del av Umeå Backen 3:29 (till Backen 3:50 AB)	2026-08-25	63/26
Inbjudan intresseanmälan markanvisning Gruvfrun 2	2026-08-25	64/26
Lol Kuusakoski Sverige AB	2026-08-25	65/26
KSPLU Informationsärenden 2026-08-25	2026-08-25	67/26
Markanvisning inom del av Grisbacka 17:11, NLC PARK Västerslätt	2026-09-08	70/26
Ön 1:96 – Överklagan av dom	2026-09-08	71/26
Utredning om förenklingar vid åtgärder på det nationella och regionala vägnätet	2026-09-08	73/26
Umeå kommuns yttrande över Trafikföreskrifter för sänkt hastighet på väg 522 Röbäck - Stöcksjö	2026-09-08	74/26
KSPLU Informationsärenden 2026-09-08	2026-09-08	76/26

Kommunstyrelsens hållbarhetsutskott

Rubrik	Datum	Paragraf
KSHU Information om EU:s förändrade finansieringslandskap	2026-06-16	19/26
KSHU Information från Umeå Universitet om samverkan och forskning	2026-06-16	20/26
KSHU Information om aktuell samverkan med universiteten	2026-06-16	21/26
KSHU Avslutande dialog	2026-06-16	22/26
KSHU Sammanträdestider för hållbarhetsutskottet 2027	2026-06-16	23/26
Information: EU:s Circular Economy Act	2026-09-01	24/26
Information: Policy för cirkulär ekonomi	2026-09-01	25/26

Uttagen: 2026-09-10

Delegationsbeslut till kommunstyrelsen

Kommunstyrelsens hållbarhetsutskott		
Rubrik	**Datum**	**Paragraf**
Information: Umeå Eco Industrial Park - nuläge och förutsättningar för framtiden	2026-09-01	26/26
Information: ABC ekonomiska förening samt Byggåterbruket	2026-09-01	27/26
Arbetsformer och uppdrag för Umeå kommuns klimatråd	2026-09-01	28/26
KSHU Avslutande dialog 2026-09-01	2026-09-01	29/26

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-06-29

Kommunstyrelsens planeringsutskott

Diarienr: KS-2026/00189

Motion 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling: Stefan Nordström (M)

Förslag till beslut
Kommunfullmäktige beslutar

att avslå motionen i enlighet med tekniska nämndens yttrande

Ärendebeskrivning
Motion har inkommit från Moderaterna att kommunfullmäktige ska besluta:

- att återinföra en tydlig prioritering av närproducerade livsmedel i Umeå kommuns livsmedelsupphandling.
- att kommunens mål om inköp av ekologiska livsmedel tas bort.
- att införa ett mål om att kött- och mjölkprodukter som serveras inom kommunens verksamheteter ska vara 100 procent närproducerade.

Tekniska nämnden har yttrat sig över motionen och framhåller att prioritera svenskt och ekologiskt är förenligt med nationell livsmedelsstrategi, upphandlingslagstiftning och kommunens ansvar för hållbarhet och beredskap. Närproducerat kan vara positivt där det är möjligt, men saknar definition, uppföljningsbarhet och rättslig grund för att vara ett överordnat mål. Även om Umeå kommun mäter inköpt i svenskt och ekologiskt så prioriteras närproducerade livsmedel när det finns. Men det är inte ett eget mätetal. Därför föreslår tekniska nämnden att motionen avslås.

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00189

Beslutsunderlag

- Motion till Umeå kommunfullmäktige 260122. Bilaga.
- Riktlinjer-for-maltider-i-skolan. Bilaga.
- Livsmedelsstrategin-2.0. Bilaga
- Yttrande motion nr. 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling (Diarienr: TN-2026/00437). Bilaga

Beredningsansvarig

Maria Eriksson, vik. miljöstrateg.

Beslutet ska skickas till

Stefan Nordström (M)

Förnamn, Efternamn	Maria Eriksson
Befattning	Vik. miljöstrateg

Från: "Annika Kjellsson Lind" <annika.lind.3@umea.se>
Skickat: den 18 juni 2026 15:35:03
Till: "KS Diarium" <ksdiarium@umea.se>
Kopia: "Marie Bäckman" <marie.backman@umea.se>
Ämne: KS-2026/00189
Bilagor: ~ TN-2026_00437-2 Protokollsutdrag 2495465_1_1.pdf

Härmed expedieras protokollsutdrag innehållande yttrande gällande ärende ”Yttrande motion nr.1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling” från Tekniska nämndens sammanträde den 18 juni.

med vänlig hälsning
Annika Kjellsson Lind
chef för myndighetsutövning, administration och GIS
090-161371
Annika.lind.3@umea.se

Umeå kommun
gator och parker
901 84 Umeå
Besöksadress: Skolgatan 31A
www.umea.se/kommun

Umeå kommun
Tekniska nämnden

Protokollsutdrag
2026-06-18

§ 67
Diarienr: TN-2026/00437

Yttrande motion nr. 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling

Beslut

Tekniska nämnden beslutar

att föreslå Kommunfullmäktige att avslå motionen med nedanstående motivering.

Reservation
Stefan Nordström (M), Maria Edblom Tauson (KD), Fredrik Rönn (C) och Thomas Liljedahl (L) reserverar sig till förmån för eget förslag.

Ärendebeskrivning

Motion har inkommit från Moderaterna att kommunfullmäktige ska besluta
Att återinföra en tydlig prioritering av närproducerade livsmedel i Umeå kommuns livsmedelsupphandling.
Att kommunens mål om inköp av ekologiska livsmedel tas bort.
Att införa ett mål om att kött- och mjölkprodukter som serveras inom kommunens verksamheteter ska vara 100 procent närproducerade.
Moderaterna hänvisar till att det ur ett klimat- och miljöperspektiv är angeläget att öka produktionen av svenskproducerade livsmedel. De hänvisar till att Sveriges självförsörjningsgrad av livsmedel idag uppgår till omkring 50 procent och att en högre självförsörjningsgrad skulle göra Sverige mer robust och bättre rustat att hantera olika typer av kriser. Moderaterna hänvisar till att forskning visar att klimatpåverkan från ekologiska livsmedel i många fall är jämförbar med den från konventionellt producerade livsmedel.

Umeå kommun **Protokollsutdrag**
Tekniska nämnden 2026-06-18

Yttrande

Ekologiskt fokuserar på hur maten produceras
Ekologiskt är ett reglerat och kontrollerat produktionssätt med tydliga krav på miljö, djurvälfärd och minskad användning av kemiska bekämpningsmedel. Till skillnad från närproducerat kan ekologiskt mätas, följas upp och rapporteras, vilket gör det till ett mer robust styrmedel i offentlig upphandling.

Svenskt och ekologiskt ger samlade hållbarhetsvinster
Svenskt jordbruk har låg antibiotikaanvändning och god djurvälfärd, och ekologiska odlingssystem ger ofta lägre miljöpåverkan per hektar. Ett ensidigt fokus på ursprung eller närhet riskerar att tränga undan dessa viktiga miljö- och hälsovinster. Därför behöver ekologiska kriterier vara en integrerad del tillsammans med mål om svenskt.

I motionen blandas begreppet svenskt och närproducerat. Måltidsservice har i dag mål om att köpa svenska livsmedel. Den nationella Livsmedelsstrategin 2.0 har som mål att öka den svenska livsmedelsproduktionen totalt, inte att prioritera lokalt eller regionalt som ett eget styrande kriterium. För Måltidsservice och offentlig måltidsverksamhet är det därför strategiskt korrekt att prioritera svenskt ursprung, medan närproducerat inte kan användas som krav i upphandling enligt gällande regelverk.

Svenskt stärker livsmedelsberedskap och självförsörjning
Offentliga måltider pekas ut som en nyckel för Sveriges livsmedelsberedskap. Genom att upphandla svenska livsmedel bidrar kommunen till ökad inhemsk produktion, minskat importberoende och en mer robust livsmedelskedja. Beredskap kopplas till volym, uthållighet och konkurrenskraft i svensk produktion, inte till geografisk närhet.

- Måltidsservice köper bara svenskt färskt kött eftersom det går att ställa specifika krav om djurhållning som följer svensk djurlagstiftning.
- Det är missvisande att säga at Sveriges självförsörjningsgrad bara är 50%. Det stämmer att vi importerar 50% men näringsmässigt skulle vi kunna täcka energibehovet med svenska produkter eftersom det finns mycket svenska produkter som vi väljer att importera. Med Mål om svenskt vill vi bidra till att köpa det som finns. Exempelvis ris ersätts med havreris, svenska äpplen i stället för importerade, gråärt eller svenska bönor i stället för kikärta.

I motionen föreslås att införa ett mål om att kött- och mjölkprodukter som serveras inom kommunens verksamheteter ska vara 100 procent närproducerade.

Lagen om offentlig upphandling- LOU
Säger att man inte kan ställa krav på att producenterna/produkterna ska vara närproducerade (likabehandlings principen av leverantörer).

Enligt LOU är det inte tillåtet att ställa krav som direkt gynnar leverantörer baserat på geografiskt läge, exempelvis att livsmedel ska vara ”närproducerade” eller producerade inom ett visst avstånd. Sådana krav strider mot de grundläggande principerna om likabehandling, icke-diskriminering och den fria rörligheten inom EU. Om en upphandlande myndighet kräver lokalt ursprung stängs leverantörer från andra regioner eller EU-länder ute, vilket gör villkoren oproportionerliga och konkurrensbegränsande. Däremot är det tillåtet att ställa krav på egenskaper som färskhet, kvalitet, spårbarhet och låg miljöpåverkan – förutsättningar som närproducerade livsmedel ofta uppfyller, men där fokus ligger på produktens egenskaper, inte på var den produceras. 1. Kort hållbarhet (ex Mejeriupphandlingen). 2. Krav på minimerade transportavstånd indirekt via miljökrav. Låga utsläpp, Leveransfrekvens som minimerar matsvinn. Transporter med fossilfria eller miljöklassade fordon. 3. Krav på spårbarhet och småskalighet. Hög detaljerad i spårbarhet. Transparens i produktionskedjan. 4. Dela upp upphandlingen i mindre delar (varukorgar, DIS). 5. Använda utvärderingskriterier viktade mot kvalitet. 6. Krav på leveranssäkerheten och korta ledtider. 7. Dialogmöten.

Närproducerat saknar tydlig definition
Begreppet närproducerat saknar gemensam definition och mätbara kriterier. Det gör det svårt att följa upp, jämföra och säkerställa faktiska mervärden. Exempelvis kan produkter uppfattas som lokala trots att råvarorna kommer från hela landet. Detta skapar otydlighet både för politiska beslut och för uppföljning av upphandlingen.
Detta köper vi redan

- Nöt, fläskkött, korv och viss chark från Nyhlen Hugossons
- Mejeriprodukter – genom separat mejeriavtal för att möjliggöra norrmejerier som leverantör.
- Ägg från Klöverbergsgård
- Bröd, Polarbröd, Skogaholm, Fazer
- Sylt
- Grönsaker vid tillgång från Strycksele

Men vad ska vi räkna som närproducerat? Nyhlens kommer från Luleå 27 mil norrut, ska vi räkna 27 mil söderut så är vi i Sundsvall, det räknar vi inte in som lokalt i dag. Ska vi bara räkna Umeå så finns det inte mycket produkter. Norrmejeriers fabrik är i Umeå men mjölken kommer från hela Norrland. Brödet vi köper bakas här, men mjölet är från hela Sverige. Sylt produceras i Lycksele men bär importeras i många fall. Falafel från Bjurholm men kikärtan importeras.
Närproducerat som inte är ekologiskt kräver konstgödsel som importeras. Sverige är helt beroende av import av konstgödsel.
Enligt hushållningssällskapets senaste försörjningsbalansundersökning så räcker de livsmedel vi har tillgång till i Umeå till att mätta befolkningen i endast 20 dagar. Då räknar man med att produktion, insatsvaror, resurser, förädling finns i kommunen. Långsiktigt arbete behövs med att få mer lokala producenter och det ser vi mycket positivt på men i dag finns det inte.

Prioritering för inköp av livsmedel
Vi ska i första hand välja svenska livsmedel i enlighet med den nationella livsmedelsstrategin.
Bland de svenska livsmedlen väljer vi helst närproducerade- och ekologiska livsmedel. Om det finns alternativ som är både närproducerade och ekologiska, ska dessa prioriteras högst.
Vid upphandling och inköp ska denna prioritering följas så långt det är möjligt med hänsyn till kvalitet, tillgänglighet och ekonomi.

Tekniska nämnden instämmer med motionen om att det är angeläget att öka produktionen av svenskproducerade livsmedel och det har vi redan som mål.

Slutsats
Att prioritera **svenskt och ekologiskt** är förenligt med nationell livsmedelsstrategi, upphandlingslagstiftning och kommunens ansvar för hållbarhet och beredskap. Närproducerat kan vara positivt där det är möjligt, men saknar definition, uppföljningsbarhet och rättslig grund för att vara ett överordnat mål.
Även om vi mäter inköpt i svenskt och ekologiskt så prioriterar vi närproducerade livsmedel när det finns. Men det är inte ett eget mätetal.

Därför bör motionen i sin helhet avslås.

Förslag på sammanträdet
Stefan Nordström (M) yrkar på bifall till motionen.

Fredrik Rönn (C) yrkar på bifall till motionen.
Thomas Liljedahl (L) yrkar på bifall till motionen.
Maria Edblom Tauson (KD) yrkar på bifall till motionen.

Tommy Stark (S) yrkar bifall till tjänsteskrivelsen.
Lina Vänglund (S) yrkar bifall till tjänsteskrivelsen.
Christina Bernhardsson (S) yrkar avslag till motionen och bifall till tjänsteskrivelsen.
Lina Farhat (S) yrkar bifall till tjänsteskrivelsen.
Johan Stål (V) yrkar bifall till tjänsteskrivelsen.
Rebecka Dejby (MP) yrkar bifall till tjänsteskrivelsen.

Tekniska nämndens beslutsordning
Ordföranden frågar om nämnden kan besluta i enlighet med tjänsteskrivelsen och konstaterar att så är fallet.

Votering begärd
Ja-röst för bifall till tjänsteskrivelsen.
Nej-röst för bifall till motionen.

Namn och parti	Ja	Nej	Avstår
Christina Bernhardsson (S)	x		
Stefan Nordström (M)		x	
Håkan Johansson (S)	x		
Lina Farhat (S)	x		
Tommy Stark (S)	x		
Lina Vänglund (S)	x		
Johan Stål (V)	x		
Fredrik Rönn (C)		x	
Rebecka Dejby (MP)	x		
Thomas Liljedahl (L)		x	
Maria Edblom Tauson (KD)		x	
Summa:	7	4	

Omröstningsresultat
Med sju ja-röster mot fyra nej-röster beslutar nämnden i enlighet med tjänsteskrivelsen.

Reservation

Stefan Nordström (M), Maria Edblom Tauson (KD), Fredrik Rönn (C) och Thomas Liljedahl (L) reserverar sig till förmån för eget förslag.

Beslutsunderlag

Motion till Umeå kommunfullmäktige 260122. Bilaga.
riktlinjer-for-maltider-i-skolan. Bilaga.
livsmedelsstrategin-2.0. Bilaga.

Checklista för handläggning av ärenden inför politiska beslut anses inte tillämpbar.

Beredningsansvariga

Marie Bäckman, Måltidschef

Beslutet ska skickas till
ksdiarium@umea.se, märk ämnesraden med diarienummer: KS-2026/00189

Regeringen

Protokoll
vid regeringssammanträde
2025-03-20
LI2023/00161
LI2023/00201
LI2023/02662
m.fl., se bilaga

I:12
3 bilagor

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Livsmedelsstrategin 2.0

Regeringens beslut

Regeringen beslutar Livsmedelsstrategin 2.0 med den lydelse som framgår av *bilaga 1*.

Utdrag till

Se *bilaga 2*.

Telefonväxel: 08-405 10 00
Webb: www.regeringen.se

Postadress: 103 33 Stockholm
Besöksadress: Herkulesgatan 17
E-post: li.registrator@regeringskansliet.se

Bilaga 3
Fortsättning diarienummer

LI2024/01706
LI2025/00646

Regeringskansliet

Bilaga 1 till protokoll I:12 vid regeringssammanträde den 20 mars 2025, LI2025/00646 m.fl.

Livsmedelsstrategin 2.0

Innehåll

Livsmedelsstrategin 2.0 1

1. Introduktion 2

2. Inledning 3

2.1 Bakgrund och avgränsningar 3
2.2 Process 4
2.3 Nuläge och omvärldsförändringar 5

3. En ny inriktning för livsmedelsstrategin 10

3.1.1 Mätbara mål 10
3.1.2 Strategiska områden 13
3.2 Grundläggande arbete för att öka livsmedelsproduktionen 14
3.2.1 Den gemensamma jordbrukspolitiken och den gemensamma fiskeripolitiken 15
3.2.2 Förenkling för företagen 18
3.2.3 Skatter och kapitalförsörjning 23
3.2.4 Forskning, innovation och kompetensförsörjning 30
3.3 Fokusområden 35
3.3.1 Ökad robusthet i livsmedelskedjan 35
3.3.2 Exportfrämjande 45
3.3.3 Svensk kvalitet och gastronomi 49

4. Finansiering och genomförande 52

4.1 Kostnad och finansiering 53
4.2 Genomförande och ägarskap 57
4.2.1 Samordning och förankring 57
4.2.2 Regional och tematisk kraftsamling 60

1. Introduktion

Sedan riksdagens beslut 2017 med anledning av regeringens proposition En livsmedelsstrategi för Sverige − fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet (prop. 2016/17:104, bet. 2016/17:MJU23, rskr. 2016/17:338) har mycket förändrats i omvärlden. Stora utmaningar för livsmedelskedjan föranleder regeringen att intensifiera arbetet med att stärka livsmedelskedjans konkurrenskraft i syfte att öka den svenska livsmedelsproduktionen i enlighet med riksdagens beslut. Det arbetet uttrycks genom Livsmedels-strategin 2.0.

Riksdagen fastslog det övergripande målet för livsmedelsstrategin 2017 att öka den svenska livsmedelsproduktionen och lade samtidigt fast målen för de tre strategiska områdena. I samråden och inspelen till arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har det tydligt framgått en önskan att strategin ska innehålla mätbara mål och att dessa behöver följas upp. Som exempel har nämnts en marknadsandel för kött och mjölkekvivalenter på 80 procent och spannmål 150 procent. Vidare att marknadsandelen för gröna proteiner bör vara 100 procent och avseende sjömat en produktionsökning med 80 procent. Regeringens bedömning är att för att få tillförlitlighet i denna typ av mål så ges Statens jordbruksverk (Jordbruksverket) i uppdrag att föreslå hur man kan förbättra och konkretisera uppföljning och mätning av livsmedelsproduktionen i Sverige genom att ta fram underlag för att bedöma möjlig produktionsökning över tid med en kontrollstation 2030. Till exempel uttryckt som andel av den svenska marknaden, där produktionen kan konsumeras inom landet eller exporteras. Underlaget bör också beskriva möjliga målformuleringar och beskriva för- och nackdelar med en sådan målsättning. Ytterst handlar det om att på ett effektivt sätt mäta utvecklingen inom den svenska livsmedelsproduktionen.

Utöver det breda arbetet för att förbättra företagsklimatet för företagen i livsmedelskedjan i Sverige, kommer regeringen att kraftsamla arbetet med genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 inom följande tre fokusområden.

- Ökad robusthet i livsmedelskedjan
- Exportfrämjande
- Svensk kvalitet och gastronomi

Regeringen kommer att ta en mer aktiv roll än tidigare i genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0. Genomförandet kommer att ske i nära samverkan med livsmedelskedjans aktörer, bland annat genom att ett livsmedelspolitiskt råd har inrättats och att samordning, både på strategisk och operativ nivå, stärks.

2. Inledning

2.1 Bakgrund och avgränsningar

I propositionen En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet (livsmedelsstrategin) beskrev regeringen livsmedelsstrategin och föreslog att riksdagen skulle godkänna mål för strategin (prop. 2016/17:104). Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (bet. 2016/17:MJU23, rskr. 2016/17:338). Av riksdagens beslut framgår såväl det övergripande målet för strategin som målen för de tre strategiska områden genom vilka strategin ska genomföras. Det övergripande målet för livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska.

Regeringen konstaterar nu att livsmedelsstrategin är en stabil grund för det fortsatta arbetet med att stärka livsmedelskedjan. Livsmedelsstrategin är fortsatt gällande, men i behov av att uppdateras för att bättre möta de utmaningar som de senaste årens stora omvärldsförändringar innebär. Arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har därför bedrivits med utgångspunkt i riksdagens beslut från 2017.

Av propositionen Totalförsvaret 2025–2030 (prop. 2024/25:34 s. 136) framgår att dricksvattenproduktion är av central betydelse för liv och hälsa och för att många andra delar i samhället ska kunna fungera. Dricksvatten är en förutsättning för såväl konkurrenskraft som lönsamhet i livsmedelskedjan. Dricksvatten behandlas dock inte i Livsmedelsstrategin 2.0.

Under arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har många frågeställningar och angelägna åtgärder identifierats. Flera av dessa beskrivs i strategin. Andra är

föremål för fortsatta och mer omfattande analyser i pågående utredningar eller regeringsuppdrag. Frågeställningarna beskrivs i varierande omfattning i strategin och regeringen har inte för avsikt att föregripa utredningarnas arbete eller slutsatser.

2.2 Process

För att Livsmedelsstrategin 2.0 ska bli en hävstång i arbetet med att öka den svenska livsmedelsproduktionen behöver livsmedelskedjans aktörer vara delaktiga i att utarbeta och genomföra strategin. Processen med att ta fram strategin inleddes därför med fokus på dialog och diskussioner med företrädare för företag och organisationer i livsmedelskedjan.

Under våren 2023 hölls tematiska rundabordssamtal inom områdena konkurrenskraft och förenklingar, kunskap och innovation, minskat beroende och robusthet samt regionala livsmedelsstrategier. Vid respektive samtal deltog företrädare för 8–12 organisationer, myndigheter samt företag och företagarorganisationer. Inspel lämnades både vid samtalen och till en funktionsbrevlåda för ändamålet. Sammanlagt har över 200 inspel lämnats, som tillsammans innehåller mer än 1 200 förslag, varav vissa dock är överlappande eller motstridiga. En betydande del av förslagen rör behov av förenklingar, ökad lönsamhet och stärkt konkurrenskraft för att kunna öka livsmedelsproduktionen i Sverige.

Utöver rundabordssamtalen har det hållits ett stort antal bilaterala möten med organisationer, myndigheter och enskilda företag för att inhämta kunskap och goda idéer till arbetet.

Det finns ett mycket stort engagemang för svensk livsmedelsproduktion och för Livsmedelsstrategin 2.0. En övervägande del av inspelen ligger i linje med regeringens ambition om hur svensk livsmedelsproduktion kan stärkas. Dialogerna, diskussionerna och inspelen utgör ett viktigt underlag i arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0.

Livsmedelsstrategin 2.0 innebär startskottet för ett mer fokuserat och ambitiöst arbete för att stärka alla delar i livsmedelskedjan och öka den svenska livsmedelsproduktionen. Regeringen kommer vid genomförandet av strategin att fortsätta ha en nära dialog med representanter för livsmedelskedjans aktörer.

2.3 Nuläge och omvärldsförändringar

Livsmedelsstrategin 2.0 innebär en vidareutveckling av flera områden i livsmedelsstrategin för att bättre spegla de nya förutsättningar som företag i livsmedelskedjan möter. I detta avsnitt belyses en stor bredd av frågor som bedöms påverka företagens lönsamhet, konkurrenskraft och förutsättningar att öka den svenska livsmedelsproduktionen.

Stabil lönsamhet för företag inom livsmedelskedjan är den viktigaste faktorn för att enskilda företag ska vara motståndskraftiga. En god lönsamhet ger utrymme för företagen att såväl vidta förebyggande åtgärder och göra anpassningar som att spara till en ekonomisk buffert i en osäker omvärld. Sedan 2017 har stora omvärldshändelser på olika sätt påverkat livsmedelskedjans företag och därigenom har behov av nya åtgärder och en ny inriktning för livsmedelsstrategin tydliggjorts.

I början av 2020 bröt sjukdomen covid-19 ut och orsakade en pandemi, vilket påverkade leveranskedjor och konsumtionsmönster på ett sätt som innebar konsekvenser för olika delar av livsmedelskedjan, bland annat i form av bristande kundunderlag för restauranger och i besöksnäringen. Pandemin visade samtidigt att stora delar av leverantörskedjorna var robusta. Under det andra halvåret 2021 nådde priserna på energi och insatsvaror i jordbruket nivåer som satte såväl primärproducenter som förädlingsindustri under ekonomisk press. Förutsättningarna för detalj- och grossisthandeln försämrades även genom uteblivna eller försenade leveranser av vissa varor. Efterfrågan på fisk från svenska fiskare och svenskt vattenbruk minskade markant, både i Sverige och på exportmarknaderna. Följden blev stora prisfall vilket medförde att stora delar av yrkesfisket och vattenbruket drabbades hårt.

Den 24 februari 2022 inledde Ryssland den fullskaliga invasionen av Ukraina som, utöver ett stort mänskligt lidande och ett försämrat säkerhetspolitiskt läge, också resulterade i ytterligare påverkan på kostnadsläget och negativ inverkan på den globala livsmedelsmarknaden. I Sverige påverkades livsmedelspriser och konkurrenssituationen inom dagligvaruhandeln.

Den höga inflation som följde ledde i sin tur till att Riksbanken beslutade att höja styrräntan i snabb takt under 2022 och 2023. Detta bidrog till att kapitalkostnader för livsmedelskedjans företag steg snabbt samtidigt som konsumenternas köpkraft försvagades. Den nya räntenivån påverkar

kapitalkostnaden, investeringsviljan och har slagit särskilt hårt mot unga lantbrukare som ofta har högre belåningsgrad än äldre och etablerade lantbrukare. Detta försvårar även de ägarskiften som svenskt lantbruk är i behov av. Samma situation gäller för företagare inom vattenbruket där räntekostnaderna står för den största kostnadsökningen de senaste åren. Företagen i hela livsmedelskedjan har försökt att kompensera för kostnadsökningarna för insatsvaror och räntor i den mån det har gått genom att överföra kostnaderna på nästa led i värdekedjan. Det innebär att en liten kostnadsökning i primärproduktionsledet ofta resulterar i en betydligt större prisökning för konsumenten.

När hushållens konsumtionsutrymme begränsades av ökade priser på såväl energi och boende som livsmedel förändrade de både köpbeteende och konsumtionsvanor. Det resulterade i minskad konsumtion av exempelvis frukt och grönt samt närproducerade eller ekologiska livsmedel under 2022 och 2023.

Jordbruket är en av de branscher med högst antal dödsolyckor i relation till antalet verksamma. Under perioden 2011–2020 omkom 71 lantbrukare till följd av olyckor i sitt arbete[1]. Dessutom tampas sektorn med arbetsmiljörelaterade utmaningar, med bland annat ergonomiska belastningsskador som huvudsaklig orsak till sjukskrivningar. Jordbruksverket presenterade 2022 en strategi för att minska olyckorna och förbättra arbetsmiljön i jordbruks- och trädgårdsnäringen genom erfarenhetsutbyte och informationsinsatser. Arbetsgivar- och branschorganisationen Gröna arbetsgivare har fått en särskild roll av Jordbruksverket för att förbättra lantbrukarnas arbetsmiljö och har tilldelats 47 miljoner kronor under fyra år för att genomföra arbetet.

Ett sätt att öka lönsamheten i livsmedelskedjan och få avsättning för större produktionsvolymer är en tydligare exportinriktning. Innovation och god marknadskännedom i livsmedelskedjan kan bidra till att möta konsumenternas förändrade efterfrågan. Det finns en global efterfrågan på produkter som matchar de svenska konkurrensfördelarna med hög livsmedelssäkerhet, låg antibiotikaanvändning, miljömässig hållbarhet och som dessutom är producerade med en god djurvälfärd till följd av ambitiösa djurskyddsregler. Både den globala befolkningen och välståndet förväntas

[1] Jordbruksverket 2022, Strategi och åtgärder för att minska olycksriskerna och förbättra arbetsmiljön i jordbruket och trädgårdsnäringen 2022:16.

öka[2], vilket i sin tur kan leda till ökad efterfrågan på svenska livsmedel. Den globala marknaden är inte statisk och större händelser i omvärlden medför såväl möjligheter som utmaningar för internationell handel.

Enligt Kommerskollegium har den internationella handelspolitiken på senare tid förändrats och påverkas dels av den teknologiska utvecklingen, dels av olika geopolitiska och säkerhetspolitiska överväganden[3]. För den svenska livsmedelskedjan finns det risker med ökad protektionism i världshandeln. På kort sikt föreligger risk för att exportvolymerna kan drabbas av nya eller högre tullnivåer som medför att svenska produkter blir mindre konkurrenskraftiga. På lite längre sikt kan importen bli dyrare för svenska företag och konsumenter. Högre priser för insatsvaror innebär att företagens produktionskostnader stiger.

Samhället står fortsatt inför ett arbete med grön omställning. Jordbruket är en av de samhällssektorer som påverkas mest av klimatet. Det innebär förändrade förutsättningar för att bedriva jordbruk i olika delar av Sverige, liksom olika delar av världen. Klimatet, terrängen, arronderingen och jordmånen varierar mellan olika regioner. En ökande medeltemperatur har resulterat i en längre växtsäsong i Sverige och i andra länder med liknande klimat[4]. Samtidigt kommer nya utmaningar i form av ändrade nederbördsmönster och etablering av nya skadegörare[5]. I Sverige finns många lantbrukare som arbetar proaktivt med hållbar produktion och djurskydd. Det gör att Sverige i ett internationellt perspektiv har möjlighet att skala upp sin produktion jämfört med andra länder, vilket möjliggör en ökad tillväxt i primärproduktionen.

Viltstammar av exempelvis vildsvin, dovhjort och kronhjort utgör en tillgång och en värdefull livsmedelsresurs, men kan samtidigt orsaka stora skador på växtodlingar. Det pågår arbete med att öka incitamenten för jakt på vildsvin och avsättningen av vildsvinskött. Ett led i det arbetet kan vara att analysera om och hur subventioner för trikin- och cesiumanalyser kan öka incitament för vilthanteringsanläggningarna att ta emot och avyttra vildsvinskött. Lokalt kan även skador på grödor orsakade av fåglar så som gäss och tranor skapa stora problem för jordbruket. Flera ändringar av bestämmelser som rör

[2] Business Sweden 2024, Inside Asia's population shift.

[3] Oroligt läge för den globala handelspolitiken | Kommerskollegium, Internationell handel under utveckling | Kommerskollegium.

[4] Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning, skr. 2023/24:97.

[5] Statens jordbruksverk, Handlingsplan för klimatanpassning, Rapport 2022:08.

skyddsjakt, tillåtna jaktmedel och utökade jakttider har genomförts för att underlätta skyddet av grödor. En hållbar fiskförvaltning samt en förvaltning av predatorer såsom säl och skarv som starkare integreras i, och växelverkar med, havsmiljöarbetet kan resultera i en ekosystemtjänst som gynnar sjömatsproduktionen.

Den senaste tidens spridning av vargstammen till områden med tätare tamdjursbesättningar har lett till både oro och ekonomiska konsekvenser för djurhållare. Naturvårdsverket har på uppdrag av regeringen uppdaterat riktlinjerna för skyddsjakt efter varg, vilket bedöms underlätta skyddsjakten. Dessutom har finansieringen av viltskadeanslaget ökats.

Den svenska trädgårdsnäringen kan komma att behöva växa med anledning av klimatförändringarna för att människor även i framtiden ska kunna konsumera frukt, grönsaker och bär. I dag importeras frukt och grönsaker i stor utsträckning från medelhavsområdet. Sydeuropa står inför utmaningar till följd av ett förändrat klimat, vilket bland annat resulterat i stor vattenbrist. Detta kan äventyra leveranssäkerheten från bland annat frukt- och grönsaksodlingar i området. Den svenska trädgårdsnäringen spelar därför en viktig roll i Sveriges livsmedelsproduktion och för konkurrenskraften i livsmedelskedjan genom att bidra med en betydande mängd frukt, grönsaker och bär. Dessa livsmedel är även viktiga ur ett hälsoperspektiv då de bidrar till goda matvanor med ett bra näringsinnehåll.

Den svenska trädgårdsnäringen kan även bidra till en mer hållbar livsmedelsproduktion genom minskade transportavstånd mellan producent och konsument, och genom tillvaratagande av reströmmar från bland annat industrin. Exempelvis kan restvärme och restvatten från olika processindustrier återanvändas vid livsmedelsproduktion. Mejeri, kött och bryggerirester är exempel på reströmmar i livsmedelsproduktionen, som kan återanvändas genom bearbetning till djurfoder eller produktion av biogas. I händelse av kris eller ytterst vid krig kan den svenska trädgårdsnäringen genom korta transportavstånd även bidra till att minska risken för förseningar av matleveranser och minska eventuell brist på mat bland befolkningen. Torv används som jordförbättringsmedel i trädgårdsnäringen och i plantskolor samt som stallströ (odlingstorv).

Även vattenbruket kan komma att påverkas av klimatförändringarna, eftersom en stor del av den fisk som odlas i Sverige, såsom laxfiskarter, är

kallvattensarter. Ett varmare klimat medför högre vattentemperaturer och därmed mindre gynnsamma odlingsförutsättningar. Klimatförändringarna kan även påverka viltlevande fiskbestånds reproduktionsförmåga, vilket i sin tur påverkar fortsatta fiskemöjligheter.

Tillgången till fisk och skaldjur är avgörande för svenska fiskeriföretags överlevnad och lönsamhet. För flera bestånd är läget kritiskt varför åtgärder som återuppbygger dessa bestånd är prioriterade för att en ökad sjömatsproduktion ska vara möjlig.

Det finns flera utmaningar att hantera, och möjligheter som behöver realiseras, för att svenska företag ska kunna utvecklas längs med hela den blå värdekedjan, från fisket och vattenbruket, via beredningsindustrin och samtliga förädlingssteg till konsument och marknad. Inom fisket pågår utvecklingen av nya processmetoder som ska kunna erbjuda konsumenter nya måltider baserat på sjömat.

Med Livsmedelsstrategin 2.0 som utgångspunkt kommer regeringen att arbeta för att stärka robustheten i livsmedelskedjan. Det finns ett behov av att öka den hållbara produktionen. För detta är satsningar på forskning och innovation, markvård, bevattning, dränering och produktivitet viktiga.

Till följd av de senaste årens tekniska framsteg finns stora möjligheter för framtida utveckling inom livsmedelskedjan, inte minst inom digitalisering och ny teknik. Artificiell intelligens (AI) har snabbt blivit en faktor som alla organisationer behöver förhålla sig till. Tjänstesektorn, tillverkningsindustrin, transportsektorn och även stora delar av livsmedelskedjan, inklusive jordbruket, kommer fortsatt att påverkas av utvecklingen inom digitalisering och robotisering.

Tillväxtverket har analyserat kompetensförsörjningen i livsmedelssektorn[6] och har bland annat konstaterat att sektorn har behov av kompetens avseende omställning till cirkulär ekonomi och hållbar utveckling för motståndskraft samt för uthållighet och konkurrenskraft. Tillväxtverkets analys visar också att vissa gymnasiala yrkesutbildningar kopplade till livsmedelssektorn inte i tillräcklig utsträckning motsvarar arbetsmarknadens behov inom sektorn. Brist på arbetskraft inom jordbruket har förelegat

[6] Tillväxtverket 2021, Rapport 0360, Rapport 0361, Tillväxtverket 2022, Rapport 0399, Tillväxtverket 2023, Rapport 0457.

under en lång tid och även utmaningar utifrån stigande åldersstruktur. Jordbruket kommer att behöva stärka arbetet med att effektivisera och implementera ny teknik, samtidigt som kompetensförsörjningen behöver förbättras. Uppkopplade maskiner, 5G, delning av data och sammankoppling av olika system med Internet of Things möjliggör nya, innovativa lösningar, smidigare processer och minskar behovet av arbetskraft inom sektorn.

Även bransch- och arbetsgivarorganisationen Livsmedelsföretagen konstaterar att det krävs ett omfattande kompetenslyft för att svenska livsmedelsföretag ska kunna växa och producera livsmedel med beaktande av de höga krav som ställs på hållbar produktion och kvalitet. För att upplevas som attraktiv behöver livsmedelssektorn kunna erbjuda goda arbetsvillkor och en bra arbetsmiljö.

Sedan livsmedelsstrategin beslutades har livsmedelskedjans företag vid flera tillfällen satts under särskild ekonomisk press vilket har medfört att stödåtgärder har införts för företagens likviditet. Detta tydliggör behovet av förbättrad lönsamhet för sektorns företagare och ökat fokus på en robustare livsmedelskedja i det vidare arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0. Regeringens bedömning är därför att stärkt lönsamhet i livsmedelskedjan är en förutsättning för att nå målet om en ökad livsmedelsproduktion, för att minska sårbarheten och därmed behovet av tillfälliga krisåtgärder.

3. En ny inriktning för livsmedelsstrategin

3.1.1 Mätbara mål

Översikt

Riksdagen fastslog det övergripande målet för livsmedelsstrategin 2017 att öka den svenska livsmedelsproduktionen och lade samtidigt fast målen för de tre strategiska områdena. I samråden och inspelen till arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har det tydligt framgått en önskan att strategin ska innehålla mätbara mål och att dessa behöver följas upp. Som exempel har nämnts en marknadsandel för kött och mjölkekvivalenter på 80 procent och spannmål 150 procent. Vidare att marknadsandelen för gröna proteiner bör vara 100 procent och avseende sjömat[7] en produktionsökning med 80 procent. Regeringens bedömning är att för att få tillförlitlighet i denna typ

[7] Med begreppet sjömat menas det livsmedel som kommer från fisket i hav och inlandsvatten samt odlad sjömat från anläggningar i vatten och på land.

av mål så ges Jordbruksverket i uppdrag att föreslå hur man kan förbättra och konkretisera uppföljning och mätning av livsmedelsproduktionen i Sverige genom att ta fram underlag för att bedöma möjlig produktionsökning över tid med en kontrollstation 2030. Till exempel uttryckt som andel av den svenska marknaden, där produktionen kan konsumeras inom landet eller exporteras. Underlaget bör också beskriva möjliga målformuleringar och beskriva för- och nackdelar med en sådan målsättning. Ytterst handlar det om att på ett effektivt sätt mäta utvecklingen inom den svenska livsmedelsproduktionen.

En marknadsandel för kött på 80 procent skulle innebära att Sverige producerar kött som motsvarar 80 procent av det som konsumeras i landet när samtliga köttslag[8] slås ihop (mätt till vikten). År 2023 hade Sverige en marknadsandel på 70 procent när nöt, fläsk, fågel, får och viltkött, inklusive renkött, räknats in. Särskilt när det gäller nöt eller får skulle en ökad produktion också gynna odlingslandskapets biologiska mångfald genom fler betande djur. Den svenska marknadsandelen för kött har sjunkit sedan EU-inträdet för alla köttslag vilket beror på flera faktorer såsom ekonomiska, nya trender och influenser från andra länder. Animalieproduktion utgör en betydande del av den svenska jordbruksproduktionen och en högre marknadsandel indikerar att sektorn stärker sin konkurrenskraft och svarar väl mot marknadens utveckling. Om en ökad marknadsandel ska främjas är det viktigt att såväl offentliga som privata aktörer i livsmedelskedjan aktivt lyfter svenska mervärden, till exempel låg antibiotikaanvändning, god djurvälfärd och lågt klimatavtryck samt att det finns en efterfrågan hos konsumenterna.

En marknadsandel för mjölkekvivalenter på 80 procent skulle innebära att svenska mejerier väger in den mängd mjölk som behövs för att producera 80 procent av de mejeriprodukter som konsumeras i Sverige. Invägd mjölk används till en mängd olika mejeriprodukter. Måttet mjölkekvivalenter används för att beskriva det totala behovet och beaktar även ändrade konsumtionsmönster såsom en ökad efterfrågan på fetare produkter. År 2023 låg marknadsandelen på 75 procent. Sedan Sveriges inträde i EU har mejeriproduktion och konsumtion i allt större utsträckning blivit en del av en global marknad, men är fortfarande beroende av lokala förhållanden, inklusive väderförhållanden, arbetskraftskostnader, priser för insatsvaror, transportkostnader och kapitalkostnader. Sedan 1950-talet har både produktionen och konsumtionen av mejeriprodukter förändrats. Antalet

[8] Avser nöt, fläsk, fågel, lamm och viltkött inklusive renkött.

mjölkgårdar har minskat, men antalet kor per gård har ökat. Antalet kor har dessutom minskat totalt, men varje ko producerar mer än dubbelt så mycket mjölk som 1950. Ostkonsumtionen har nästan tredubblats, medan mjölkkonsumtionen har minskat.

En marknadsandel för spannmål på 150 procent skulle innebära att den årliga produktionen mätt i ton överstiger inhemsk konsumtion med 50 procent. Den svenska marknadsandelen för spannmål har de senaste 30 åren legat stabilt över 100 procent och genomsnittet de senaste fem åren uppgår till 118 procent. Spannmålsproduktionen varierar mellan åren beroende på väderhändelser och skörd. I snitt exporterar Sverige årligen ungefär 1,3 miljoner ton spannmål, främst till andra EU länder, Storbritannien och Norge.

En marknadsandel för gröna proteiner på 100 procent skulle innebära att Sverige skulle producera växt- och svampproteiner till ett värde som motsvarar värdet av den inhemska konsumtionen, exklusive det som används till djurfoder. Målet inkluderar i dagsläget inte mer nischade proteinprodukter, till exempel laboratorieodlat kött. En anledning till detta är att marknaden för sådana proteiner ännu bedöms som omogen. Regeringen ser positivt på utvecklingen av nya proteinkällor som når marknaden och avser att följa marknadsutvecklingen noggrant. Regeringen bedömer att det även behövs ett långsiktigt arbete för att säkerställa inhemsk produktion av proteingrödor för djurproduktionen.

En produktionsökning av sjömat med 80 procent jämfört med nivån 2023 skulle innebära att landning och beredning av fisk för humankonsumtion samt produktion av odlad sjömat ökar.

Genom att en större andel av den fisk som landas används till humankonsumtion samt att en större andel av den landade fisken tas till vara genom bland annat nya förädlingsmetoder, ökar resurseffektiviteten, förädlingsvärdet och därmed potentialen att stärka lönsamheten på företagsnivå. Därmed kan livsmedelsproduktionen öka inom ramen för befintliga eller minskade fångstkvoter, utan att uttaget av fisk ur havet ökar. För yrkesfisket finns därtill den största potentialen att öka den svenska livsmedelsproduktionen genom att en större andel av de totala landningarna sker i Sverige liksom beredningen av pelagisk fisk, främst sill och strömming,

eftersom mer än hälften av den pelagiska fisken för humankonsumtion i dag landas utomlands.

Restströmmar från beredningen av arter som strömming och sill kan med nya förädlingsmetoder öka andelen av den landade fisken som kan gå till humankonsumtion. En ökad andel landningar i Sverige skulle kunna bidra till en avsevärd ökad svensk livsmedelsproduktion samt bidra till livsmedelsberedskapen. En ökad produktion av livsmedel baserad på fiskråvara måste svara mot en efterfrågan hos konsumenterna både i Sverige och utomlands. Vidare kommer en sådan utveckling att kräva ett fördjupat samarbete mellan värdekedjans aktörer.

Det krävs därför en helhetssyn som samlar samtliga perspektiv för att säkerställa en långsiktigt hållbar fiskförvaltning och efterföljande värdekedja. Därför behöver en hållbar fiskförvaltning samt förvaltning av predatorer, som säl och skarv, integreras starkare i, och växelverka med, havsmiljöarbete för att stärka fiskbestånden som kan möjliggöra en ökad livsmedelsproduktion från havet.

För vattenbruket finns det en mycket stor potential att öka den hållbara produktionen av odlad sjömat. Förbättrade förutsättningar att starta och bedriva vattenbruk, bland annat genom förenklade tillståndsprocesser, kommer att vara mycket viktigt för en ökad produktion. Säkerställandet av tillgång till hållbart foder är även en viktig faktor.

Regeringen kommer att arbeta för att ge företagen goda förutsättningar att öka livsmedelsproduktionen på ett hållbart sätt som motsvarar konsumenternas efterfrågan.

3.1.2 Strategiska områden

Livsmedelsstrategins tre strategiska områden är Regler och villkor, Konsument och marknad samt Kunskap och innovation. Arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har tagit sin utgångspunkt i dessa alltjämt gällande områden med tillhörande mål. I genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 kommer regeringen kraftsamla insatserna till tre fokusområden; ökad robusthet i livsmedelskedjan, exportfrämjande och svensk kvalitet och gastronomi, se avsnitt 3.3.

Arbetet inom det strategiska området Regler och villkor är avgörande för att skapa konkurrenskraft i livsmedelskedjan. En god ekonomi är avgörande för företagens lönsamhet och konkurrenskraft. Lönsamma företag i livsmedelskedjan bidrar i sin tur till robusthet i livsmedelsförsörjningen. Att robustheten i livsmedelsförsörjningen ökar i fredstid är en grundförutsättning för en fungerande livsmedelsförsörjning vid kris eller höjd beredskap. Regeringen kommer att fortsätta verka för att minska företagens regelbörda och möjliggöra tillväxt i livsmedelsproduktionen i hela landet.

För att målsättningarna inom det strategiska området Konsument och marknad ska kunna uppnås behöver livsmedelsexporten främjas och kännedom om svensk livsmedelsproduktion och gastronomi öka. Avgörande för att nå framgång inom området är en nära samverkan mellan det offentliga och livsmedelskedjans aktörer.

För att nå framgång inom det strategiska området Kunskap och innovation krävs förbättringar inom företagens kompetensförsörjning, digitalisering samt en ökad innovationsgrad och en påskyndad klimatanpassning i livsmedelskedjan. I propositionen Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60) föreslås och beräknas alla anslagen sammanlagt för forskning och utveckling att öka successivt från 2025 till 2028 med totalt 6,5 miljarder kronor. Ökningen inkluderar en förstärkning till Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) för forskning och innovation inom utgiftsområdet för areella näringar, landsbygd och livsmedel. Medlen kommer att växlas upp med medfinansiering från näringslivet. Forskningsresultaten behöver snabbare kunna tillämpas i företagen och bidra till ökad lönsamhet, produktion och klimatanpassning i livsmedelskedjan.

3.2 Grundläggande arbete för att öka livsmedelsproduktionen

Arbetet för att stärka lönsamheten och konkurrenskraften i livsmedelskedjan är en ständigt pågående process där alla aktörer i kedjan behöver bidra. Detta arbete måste ske brett genom insatser inom flera olika områden. På så sätt läggs en stabil grund för mer riktade och fokuserade satsningar som på ett träffsäkert sätt kan ta tillvara möjligheter eller undanröja hinder för livsmedelskedjans fortsatta tillväxt och ökad livsmedelsproduktion.

Nedan beskrivs några områden där Livsmedelsstrategin 2.0 kommer vara viktig för att i ett brett, och i vissa fall branschöverskridande, arbete kunna

beakta och ta hänsyn till livsmedelskedjans särskilda behov och möjligheter. Redogörelsen är exempel på områden där arbete pågår, men listan är inte uttömmande. Det viktiga är att etablera ett arbetssätt som bidrar till att lägga grunden för bättre förutsättningar för livsmedelskedjans företag och en ökad livsmedelsproduktion i enlighet med livsmedelsstrategins mål.

3.2.1 Den gemensamma jordbrukspolitiken och den gemensamma fiskeripolitiken

Översikt
Den gemensamma jordbrukspolitiken och den gemensamma fiskeripolitiken skapar, bland annat genom rätt stöd och ersättningar, grundläggande förutsättningar för att kunna nå målen i livsmedelsstrategin. Det är angeläget att det svenska genomförandet den gemensamma jordbrukspolitiken respektive fiskeripolitiken förenklas så att målen kan nås effektivt och utan onödiga kostnader för företag och myndigheter. Regeringen har flera gånger ändrat Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 (strategiska planen) för att förbättra den i detta avseende. Inför 2025 har regeringen dessutom aviserat en budgetförstärkning, som syftar till att öka jordbrukets konkurrenskraft och robusthet i hela landet. Även havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet kommer att förstärkas under 2025. Regeringen är beredd att ta ytterligare initiativ till att justera den strategiska planen samt havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet utifrån målen för Livsmedelsstrategin 2.0.

En grundbult i Livsmedelsstrategin 2.0, som är avgörande för möjligheten att nå målen om en ökad livsmedelsproduktion, är att lönsamhet och konkurrenskraft ökar i primärproduktionsledet. Detta gäller såväl jordbruket och rennäringen som fisket, vattenbruket och hela den blå värdekedjan. De viktigaste och budgetmässigt mest omfattande verktygen som står till regeringens förfogande för detta är åtgärder i den strategiska planen samt havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet. Programmen finansieras med medel från EU och med nationella budgetmedel.

Programmen är en del av den gemensamma jordbrukspolitiken och den gemensamma fiskeripolitiken och ska bidra till de EU-gemensamma målsättningarna för dessa politikområden. Målsättningarna ligger till stor del i linje med målen för livsmedelsstrategin, och i utformningen av fond-programmen finns utrymme för anpassning till de specifika förutsättningarna

i varje medlemsstat. Därigenom har programmen kunnat utformas för att bidra till livsmedelsstrategins mål. Regeringen kommer att ta initiativ till att justera programmen om det visar sig motiverat utifrån Livsmedelsstrategin 2.0 eller utifrån andra målsättningar. I samband med översynen av stöden inom den gemensamma jordbrukspolitiken inför 2028 behöver aktuella kunskapsunderlag i form av beslutsstödsverktyg användas i högre grad för att öka effekt och måluppfyllelse och därigenom minska övergödningen från jordbruket. En översyn av stöden inom klimat- och miljöområdet kan leda till ökade möjligheter att införa administrativt enkla stöd som är incitamentsbaserade, resultat- eller värdebaserade eller stöd till kollektiva insatser, samtidigt som konkurrensneutralitet mellan EU:s medlemsstater värnas.

Det regelverk som styr den gemensamma jordbrukspolitiken är komplext och det finns krav på att politiken bidrar till mål inom många områden. EU-regelverket ställer höga krav på medlemsstaternas kontrollsystem för att säkerställa korrekta utbetalningar. Detta medför sammantaget en regelbörda med tillhörande kostnader för de som ansöker om stöd och ersättningar. I spåren av protester från lantbrukare runt om i Europa under vintern 2023/24 föreslog EU-kommissionen ändringar i EU-regelverken som gör det möjligt för medlemsstaterna att genomföra ett antal lättnader och förenklingar i genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken. Regeringen har, med anledning av det ändrade regelverket, ändrat den strategiska planen[9]. Ändringarna medförde lättnader i fråga om kraven på marktäcke under känsliga höstperioder, växtföljd och att avsätta miljöytor. Vidare infördes undantag från grundvillkorskontroller för gårdar under 10 hektar. Från 2025 breddades ersättningen för precisionsjordbruk till att omfatta hela landet och en ny ersättning för att avsätta blommande ytor i landskapet införs i stället för kravet på att avsätta miljöytor[10]. Under 2024 genomfördes en justering av kompensationsstödet. Regeringen har gett Jordbruksverket i uppdrag att ta fram förslag till en ny miljöersättning för vallodling utanför kompensationsstödsområdet som senast från 2026 ska kunna sökas inom ramen för den strategiska planen[11]. Regeringen arbetar

[9] Uppdrag till Statens jordbruksverk att till Europeiska kommissionen överlämna en begäran om ändring av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 samt att vidta förberedelser för att möjliggöra en begränsning av ytan för att ansöka om ersättning för blommande åker och fältkant, 2024-08-29, LI2024/00833.

[10] Uppdrag till Statens jordbruksverk att till Europeiska kommissionen överlämna ett förslag till ändring av Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027, 2024-03-07, LI2024/00599 och LI2023/03737.

[11] Uppdrag till Statens jordbruksverk att ta fram förslag till ändring av miljöersättningar i Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken, 2024-06-20, LI2024/01363.

vidare med det grundläggande arbetet för att, med hjälp av den gemensamma jordbrukspolitiken, öka livsmedelsproduktionen.

Havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet för 2021–2027 ska bland annat främja ett miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbart fiske och vattenbruk i Sverige. Den totala budgeten för alla vattenbruksrelaterade åtgärder i programmet är cirka 640 miljoner kronor. Regeringen har i början av 2024 beslutat om en ändring i förordningen (2022:1461) om stöd från europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden som möjliggör för jordbruksföretag att erhålla stöd för investeringar i vattenbruk. Detta för att fler kan ta del av satsningen som syftar till att påskynda utvecklingen av ett hållbart vattenbruk i Sverige.

Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har den strategiska planen tillförts 746 miljoner kronor under den kvarvarande planperioden. Satsningen görs för att öka jordbrukets konkurrenskraft och robusthet i hela landet och är ett viktigt led i regeringens arbete med Livsmedelsstrategin 2.0. Av satsningen är 100 miljoner kronor avsedda för investeringsstödet för konkurrenskraft under 2025, som går till att modernisera produktionsanläggningar och markresurser i hela landet. Regeringen inför från och med läsåret 2025/26 ett stöd till skolfrukt inom ramen för EU:s skolprogram[12] för utdelning av mjölk, frukt och grönsaker. Regeringen bedömer att ett skolfruktstöd bidrar positivt till främjandet av bra matvanor i befolkningen. Ett skolfruktstöd ger barn möjlighet att lära sig mer om lantbruk och trädgårdsodling samt om vikten av hälsosamma matvanor för en god hälsa, vilket kan bidra till att målen för livsmedelsstrategin uppfylls.

Regeringen gav den 16 mars 2023 Jordbruksverket i uppdrag att föreslå förändringar av genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken som kan effektivisera och minska regelbördan för myndigheter och stödmottagare[13]. Ambitionen är att Sverige ska ligga i framkant vad gäller begränsade finansiella korrigeringar kopplade till genomförandet. Jordbruksverket slutredovisade uppdraget i maj 2024. Förslagen i redovisningen omfattar bland annat förenklade stöd och villkor för stödmottagare, förbättrad information och it-stöd, långtgående nyttjande av digital teknik samt omorganisering av stödhanteringen. Förslag till

[12] EU:s skolprogram finansieras via Europeiska Garantifonden (EGFJ).

[13] Uppdrag till Statens jordbruksverk att redovisa förslag på effektiviseringsåtgärder för genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken samt långsiktig strategi för den digitala markuppföljningen, 2023-03-16, LI2023/02044.

förenklingar av den gemensamma jordbrukspolitiken och dess genomförande i Sverige inhämtas också löpande från företrädare för näringen och utvecklas vidare i samarbete med Jordbruksverket. Andra mer generella insatser för att förenkla för företagen redovisas i avsnitt 3.2.2. Inför 2028, när ett nytt jordbrukspolitiskt program och en ny reformperiod för havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden inleds, har regeringen föreslagit mer omfattande regelförenklingar till kommissionen. Även ökad användning av data och ny teknik kan komma att innebära fortsatta förenklingar för genomförandet av politiken.

3.2.2 Förenkling för företagen

Översikt

I Sverige ska det vara enkelt att starta och driva företag. Regeringen arbetar för att relevanta myndigheterna ska ha kunskap om, och förståelse för, företagens villkor samt genomföra sina uppgifter med ett gott bemötande. För att förenkla för företagen och sänka företagens kostnader har regeringen tillsatt ett förenklingsråd och ett implementeringsråd. Flera utredningar har också tillsatts, bland annat i syfte att se över kontroll, avgifter och finansiering i livsmedelskedjan och förenkla tillståndsprocesser enligt miljöbalken. Flera myndigheter har fått regeringens uppdrag att redovisa hur myndigheten beaktar företagsperspektivet och livsmedelsstrategins mål i förenklingsarbetet. Regeringen har vidare gett Boverket i uppdrag att genomföra en analys av kommunernas tillämpning av den reglering i plan- och bygglagen (2010:900) som ger kommunerna möjlighet att styra var olika typer av handel, till exempel livsmedelshandel, får etablera sig i syfte att underlätta nyetablering. Regeringen bedömer att en väl utvecklad samverkan mellan myndigheter och utveckling av digitala tjänster är viktigt i det fortsatta förenklingsarbetet. Regeringen anser att miljöarbetet ska genomföras effektivt och där så är möjligt och lämpligt genom incitament i stället för, eller som komplement till, lagstiftning. Detta kan bidra till en ökad svensk livsmedelsproduktion vilket är angeläget av klimatskäl då svensk livsmedelsproduktion har låga klimatavtryck i en internationell jämförelse.

Livsmedelskedjan utgörs i dag av nära 150 000 företag, från primärproduktion och förädlingsled till restauranger och dagligvaruhandel och svarar för åtta procent av det totala förädlingsvärdet i näringslivet[14]. Enligt

[14] Tillväxtverket (2021). Analyser av den samlade regelgivningen för livsmedelskedjan.

Tillväxtverkets undersökning Företagens villkor och verklighet 2023 anser små och medelstora företag inom livsmedelssektorn att lagar och myndighetsregler är det största tillväxthindret följt av bristande tillgång till lämplig arbetskraft och kompetens[15]. Att regelbördan ökat på senare år inom livsmedelskedjan har också bekräftats i andra undersökningar, bland annat inom projektet Metodutveckling för regelförenkling som finansierats av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling samt Lantbrukarnas Riksförbund.

Enligt inspel i arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 från företagen i de gröna näringarna finns de mest betungande reglerna inom miljöområdet. Andra frågor som pekas ut som betungande är överimplementering av EU-regelverk, omfattande krav på uppgiftslämnande till myndigheter, långa handläggningstider samt varierande tolkningar av samma regler mellan myndigheter och över tid. Företag inom förädlingsindustrin lyfter problem med att hitta eller förstå myndigheters information om regler. Senare led i livsmedelskedjan har lyft höga kostnader orsakade av regelverken som ett stort problem.

Primärproduktionsledet skiljer sig från resten av livsmedelskedjan då en stor del av företagen är en- eller fåmansföretag. Små företag är särskilt känsliga för stor regelbörda eftersom den administrativa kapaciteten i dessa företag ofta är begränsad. Det finns också en utsatthet i att vara ensamt ansvarig för stora ekonomiska värden och företagets hela verksamhet. Primär-produktionsledet och andra små företag skulle därför gynnas mest av en minskad regelbörda. Enligt Tillväxtverkets rapport Företagens villkor och verklighet 2023 anger 23 procent av företagen att lagar och myndighetsregler är det största tillväxthindret. För livsmedelssektorn som helhet är mot-svarande siffra 41 procent och för primärproducenterna inom livsmedels-sektorn är siffran 49 procent.

3.2.2.1 Regelförenkling

I syfte att förenkla för företagen och stärka konkurrenskraft och försörjningstrygghet har regeringen tillsatt flera utredningar, bland annat följande.

[15] Tillväxtverket Rapport 0454 (2023). Företagens villkor och verklighet 2023 Huvudrapport.

- En översyn av kontrollorganisationen och finansieringen av kontroll i livsmedelskedjan för att förenkla för företagen (dir. 2023:170).
- Miljötillståndsutredningen (dir. 2023:78).
- Utredningen om en konkurrenskraftig animalieproduktion (dir. 2023:19) som har lämnat betänkandet Animalieproduktion med hög konkurrenskraft och gott djurskydd (SOU 2024:56).
- Utredningen om översyn av jordförvärvslagen (dir. 2023:157).

Att åstadkomma verklig förenkling för företagen i livsmedelskedjan är avgörande för att målet om en ökad livsmedelsproduktion ska kunna nås. För att förenklingsarbetet ska ge verklig effekt i företagen i form av minskad regelbörda, minskade kostnader och utrymme för att tillämpa innovationer behöver förenklingar göras på flera olika sätt. Regler måste förenklas eller tas bort, samtidigt som det är ett problem om tillämpningen av regler inte upplevs som rimlig och rättssäker av företagen. Det måste vara lätt för företagen att göra rätt. Många regler har sin grund i EU-lagstiftningen. I vissa fall kan Sverige besluta om det nationella genomförandet genom lagar och förordningar. I andra fall är reglerna helt harmoniserade inom EU utan möjlighet för medlemsstaterna att göra nationella anpassningar.

Det förekommer att Sverige har beslutat om mer långtgående krav än den miniminivå som framgår av det EU-gemensamma regelverket, eller i vissa fall inte fullt ut har anpassat befintlig nationell lagstiftning till EU-regelverken. I många fall leder mer långtgående svenska krav till ökade kostnader för företagen vilket i slutändan i stor utsträckning förs över på konsumenten i form av högre konsumentpriser. Det innebär även att svenska företag kan förlora marknadsandelar till utländska företag med lägre krav än i Sverige. Klimatavtrycken från svensk livsmedelsproduktion är små jämfört med många andra länder. En satsning på ökad svensk livsmedelsproduktion är därför en satsning på en minskad klimatpåverkan på global nivå.

Ansvaret för utformning av lagar och förordningar vilar på regeringen och riksdagen. Regeringens ambition är att undvika implementering av EU-regelverk över miniminivån och att motverka omotiverade regelbördor. Näringslivets kompetens och perspektiv bör i högre grad tas till vara vid utformning av regelverk som kommer att påverka företagens verksamhet.

Det finns ett behov av en likvärdig och rättssäker tillämpning av regler. Regelförenkling, företagsperspektiv i tillämpning av lagstiftningen, flexibilitet och samverkan med näringslivet är viktiga komponenter för detta. Vid sidan om reglernas utformning är framför allt myndigheternas bemötande och service gentemot näringslivet viktig för den upplevda regelbördan. Om den samlade regelbördan är mer omfattande än vad som följer av EU-regelverket orsakar detta stora kostnader för de svenska företagen, vilket minskar deras relativa konkurrenskraft.

För att stärka arbetet med regelförenkling har regeringen inrättat ett förenklingsråd som ska lämna förslag på regelförenklingar till regeringen. Även ett implementeringsråd har inrättats som har till uppdrag att bistå regeringen i arbetet med att stärka svenska företags konkurrenskraft genom att undvika implementering över miniminivå, att motverka omotiverade regelbördor samt att minska administrativa kostnader och andra fullgörandekostnader vid genomförande av EU-regelverk i svensk rätt. De underlag som implementeringsrådet tar fram för att bistå regeringen ska vara av sådan kvalitet att de vid behov kan användas under kommissionens insamlingsfas av fakta och synpunkter samt utgöra en del av det samlade underlaget för regeringens helhetsbedömning vid utformning av Sveriges ståndpunkter inför kommande EU-förhandlingar samt inför antagande av andra EU-rättsakter som exempelvis genomförandeakter och delegerade akter.

Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har 100 miljoner kronor avsatts för att få snabbare och mer förutsägbara tillståndsprocesser. Tillskottet riktas bland annat till länsstyrelserna, domstolarna och Naturvårdsverket.

Regeringen har vidare gett ett flertal myndigheter, bland annat Naturvårdsverket[16] och Kemikalieinspektionen[17], i uppdrag att redovisa hur myndigheterna arbetar med regelförenkling och hur myndigheterna beaktar företagsperspektivet och livsmedelsstrategins mål i förenklingsarbetet. Regeringen anser att myndigheternas förståelse för företagens villkor och perspektiv är av stor vikt för att företagen ska uppfatta myndighetsutövningen som rimlig, rättssäker och likvärdig. Uppdraget till Jordbruksverket att förenkla genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken har beskrivits i avsnitt 3.2.1. Regeringen har även gett länsstyrelserna i

[16] Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Naturvårdsverket.

[17] Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Kemikalieinspektionen.

uppdrag[18] att genomföra kompetenshöjande insatser riktade till sina företagsnära verksamheter.

I rapporten Konkurrensverkets genomlysning av livsmedelsbranschen 2023–2024 (Rapport 2024:5) drar myndigheten slutsatsen att det i flera avseenden föreligger brister i konkurrensen i livsmedelskedjan. Av rapporten framgår vidare bland annat följande. De konstaterade bristerna kan förklaras av en hög marknadskoncentration i flera led, låsningar och obalanser genom avtal och handelsbruk samt förekomsten av olika etableringshinder. Bristerna medför dels att konsumenter betalar mer för många livsmedel än vad de skulle behöva göra om konkurrensen varit bättre, dels att pengarna som konsumenten lägger på livsmedel inte alltid hamnar där de behövs för att ge incitament till marknadsinträde, investeringar och ökad produktion.

Konkurrensverket och företrädare för dagligvaruhandeln har konstaterat att den begränsade tillgången på butikslägen är en viktig anledning till den stora marknadskoncentrationen inom den svenska dagligvaruhandeln[19]. I regleringsbrevet för budgetåret 2025 har regeringen därför gett Boverket i uppdrag att analysera hur kommunerna har tillämpat den bestämmelse i plan- och bygglagen som ger kommunerna möjlighet att styra var olika typer av handel, till exempel livsmedelshandel, får etablera sig. Boverket ska bedöma om det finns behov av ändring av bestämmelsen för att underlätta för etablering av livsmedelsbutiker och även ta fram nödvändiga författningsförslag. Regeringen följer utvecklingen i livsmedelskedjan noga och avser att, vid behov, vidta ytterligare åtgärder som syftar till att förbättra konkurrenssituationen.

3.2.2.2 Digitalisering bidrar till utveckling och förenkling

Regeringens ambition är att digitaliseringens möjligheter ska bidra till att skapa en enklare vardag för privatpersoner och företag, en effektiv offentlig förvaltning med hög kvalitet, samt fler jobb och ökad tillväxt. Med digitala processer som anpassas utifrån företags förutsättningar och behov blir det möjligt för företagen att få överblick och kontroll över de krav myndigheter ställer på dem.

[18] Uppdrag till länsstyrelserna att förenkla för företag genom bättre myndighetskontakter, 2024-03-27, KN2024/00763.

[19] Konkurrensverkets rapport 2018:4.

Den digitala utvecklingen går fort framåt och det är viktigt att svenska aktörer ges förutsättningar att delta i de satsningar som görs på EU-nivå exempelvis för utveckling, test och experimentering av data som resurs för AI, robotik och annan digital teknik. Sverige deltar i det europeiska nätverket Agrifood Test- and Experiment Facilities (AgrifoodTEF) och inom ramen för detta arbete finns två svenska testbäddar. Testbäddarna erbjuder möjligheter att testa ny teknik såsom AI-baserade lösningar och robotiklösningar, i verklighetsnära miljöer innan marknadsintroduktion.

Regeringen ser ett behov av att underlätta för delning av jordbruksdata mellan olika aktörer samtidigt som ägarskapet och sekretessen säkerställs. En ökad delning av jordbruksdata ger potential att förbättra, förenkla och effektivisera för företag och myndigheter. Genom offentlig delfinansiering inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken har en infrastruktur för datadelning mellan aktörer tagits fram. Infrastrukturen kommer att möjliggöra utveckling av nya digitala lösningar. Inom datadelning pågår även flera projekt på EU-nivå och kommissionen strävar efter att skapa gemensamma europeiska dataområden. Ett av dessa områden är data inom jordbruk- och livsmedelssektorn och svenska aktörer deltar i ett projekt om detta. Det är viktigt att dra lärdomar av projektets resultat för att fortsätta utvecklingen av svenska dataområden. Att öka förmågan att dela och använda data kommer både förenkla för företagen och bidra till en konkurrenskraftig livsmedelsproduktion.

Sammantaget har regeringen vidtagit ett flertal åtgärder för att förenkla för företagen, men mycket arbete återstår. Regeringen kommer därför fortsätta att arbeta för att livsmedelskedjans företag ska kunna lägga mindre tid på administration och mer tid på livsmedelsproduktion.

3.2.3 Skatter och kapitalförsörjning

Översikt

Skattepolitiken ska bland annat ge goda förutsättningar för hög sysselsättning och tillväxt. Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har den tillfälligt utökade skattenedsättningen för så kallad jordbruksdiesel förlängts så att jordbruksdiesel i miljöklass 1, efter nedsättning, även under kalenderåret 2025 får en skattenivå ner mot EU:s minimiskattenivå. Alkoholskatten för öl från små oberoende ölbryggerier sänks efter regeringens avisering i budgetpropositionen för 2025. Dessutom har, efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025, nedsättningen av

arbetsgivaravgifter för den först anställda, det så kallade växa-stödet, utvidgats till att omfatta upp till två anställda. Samtidigt som beloppsgränsen för hur stor ersättning som omfattas av nedsättningen har höjts till 35 000 kronor per månad. Behovet av investeringskapital i livsmedelssektorn är stort och regeringen ser det som angeläget att stödja fortsatta insatser för ökad produktivitet, resurseffektivitet och minskade utsläpp i jordbruket. Regeringen har tillsatt en utredning om jordförvärvslagen i syfte att underlätta för företagsutveckling, kapitalförsörjning för investeringar och ägarskiften inom jordbruket (dir. 2023:157). Regeringen avser dessutom att analysera lämpligheten och ändamålsenligheten av att införa finansieringsinstrument i den strategiska planen.

3.2.3.1 Skattepolitik

Skatter är en faktor som tydligt påverkar företagandet och har flera syften. Skatterna ska bland annat finansiera offentliga utgifter på ett robust och rättssäkert sätt. Det ska ske genom ett legitimt och rättvist skattesystem som ger goda förutsättningar för hög sysselsättning och tillväxt. Skattepolitiken ska även bidra till effektiva ekonomiska styrmedel samt en generell och rättvist fördelad välfärd. Den ständigt pågående strukturomvandlingen i svensk ekonomi bör mötas med förbättrade villkor för företagande, entreprenörskap och investeringar i Sverige, som är förutsägbara och enkla. Skattereglerna ska stödja en utveckling som stimulerar befintliga företag att expandera, utländska företag att etablera sig i Sverige och att nya företag bildas. Som huvudregel beslutar varje medlemsstat självständigt om skatteregler, men EU spelar trots det en viktig roll inom skattepolitiken.

Inkomstskatter såsom skatt på arbete och bolagsskatter beslutar medlemsstaterna om självständigt men det sker viss samordning inom EU bland annat för att undvika dubbelbeskattning och skatteundandragande. Reglerna för mervärdesskatt är till stor del harmoniserade inom EU. När det gäller punktskatter finns det harmoniserade EU-regler som syftar till att motverka att skillnader i beskattning hämmar handeln inom EU, snedvrider konkurrensen eller leder till skatteundandragande. Skatterna måste också utformas på ett sådant sätt att de inte utgör otillåtet statsstöd.

Den tillfälligt utökade skattenedsättningen på jordbruksdiesel bedöms av näringen vara ett viktigt finanspolitiskt verktyg för att främja jordbruksproduktionen. Den tillfälligt utökade skattenedsättningen för jordbruksdiesel har förlängts och kommer, efter nedsättning, få en skattenivå ner mot

EU:s miniminivå. Det kommer att minska skatteintäkterna med 610 miljoner kronor under 2025.

I de dialoger som regeringen har haft med livsmedelskedjans företrädare har höga arbetskraftskostnader lyfts som ett tillväxthinder. Sedan 2017 kan vissa så kallade enmansföretag få en nedsättning av arbetsgivaravgifterna när en första person anställs i företaget (växa-stödet). Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025, har växa-stödet utvidgats till att omfatta upp till två anställda och beloppsgränsen för hur stor ersättning som omfattas av nedsättningen har höjts från 25 000 kronor till 35 000 kronor per månad. Lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 2025 och tillämpas på ersättning som utbetalas efter den 31 december 2024. Utvidgningen av stödet från en till två anställda gäller för anställningar som påbörjats efter den 30 april 2024. Av propositionen Utvidgat växa-stöd – nedsättning av arbetsgivaravgifterna för upp till två anställda (prop. 2024/25:25 s. 38) framgår att syftet med ändringarna är att sänka anställningskostnaderna i mindre företag som vill anställa. Alla branscher omfattas av de nya reglerna. För företag inom livsmedelskedjan som uppfyller kriterierna för att erhålla växa-stöd innebär ändringen en sänkning av arbetskraftskostnaderna.

Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har flera ändringar gjorts som syftar till att förenkla och förbättra för mindre företag. Beloppsgränserna för positiv och negativ räntefördelning har ändrats. Detta leder till att fler enskilda näringsidkare kan ta upp en del av näringsinkomsten som kapitalinkomst och att färre enskilda näringsidkare omfattas av de tvingande reglerna om negativ räntefördelning. Beloppsgränsen har också höjts för när enskilda näringsidkare får upprätta ett förenklat årsbokslut. Detta innebär att företag med en årlig nettoomsättning som normalt uppgår till högst 3 miljoner kronor får upprätta årsbokslutet i förenklad form, vilket ytterligare förenklar beskattningen för de allra minsta företagen, inte minst inom jordbruket som har en betydande andel enskilda näringsidkare.

Antalet ölproducenter i Sverige har ökat kraftigt på senare år, och det bedöms finnas cirka 400–500 producenter i landet. De allra flesta är små eller mycket små. De fem största ölproducenterna står för 90 procent av produktionen. De små ölproducenterna har haft utmaningar sedan pandemin då deras produkter generellt håller en högre prisnivå. Stora svenska och utländska ölproducenter drar nytta av sin storlek och kan sälja produkter till ett lägre pris. Små ölproducenter har däremot svårare att

konkurrera på grund av högre tillverkningskostnader per liter öl när investeringar och fasta kostnader ska täckas av en lägre försäljningsvolym. Sänkt alkoholskatt medför att det ekonomiska handlingsutrymmet för berörda ölbryggerier ökar, vilket i sin tur kan användas till att sänka priser, öka vinstmarginaler eller investera i verksamheten. Merparten av EU:s medlemsstater tillämpar den möjlighet som finns i alkoholskattedirektivet[20] att ha lägre alkoholskatt på öl från oberoende småbryggerier. Enligt direktivet kan alkoholskatten för bland annat öl från oberoende småbryggerier sättas ned till 50 procent av den ordinarie nivån. Hittills har Sverige inte utnyttjat den möjligheten, men från och med 1 juli 2025 kommer alkoholskatten för öl från oberoende småbryggerier sänkas med upp till 50 procent. Eftersom förslaget om sänkt alkoholskatt berör en mycket liten andel av alla alkoholdrycker i Sverige bedöms det inte nämnvärt påverka totalkonsumtionen av alkohol.

3.2.3.2 Investeringsbehov i livsmedelskedjan

Sedan 2017 har både det ekonomiska läget och ränteläget blivit mindre gynnsamt vilket har påverkat både konsumenternas efterfrågan och företagens kapitalkostnader.

De högre räntorna har hämmat företagens möjligheter att investera då det blivit betydligt dyrare att finansiera investeringarna med lån. Även företag som har haft möjlighet att betala en högre låneränta har vittnat om svårigheter att beviljas lån av bankerna. Det handlar särskilt om stora investeringar i nya teknologier eller produktionsmetoder där bankerna ser en högre risk. I de dialoger som har förts med livsmedelskedjans företag har det framkommit att det har blivit betydligt svårare och dyrare att ta banklån på grund av det högre ränteläget. Bankernas kreditbedömningar bygger i större utsträckning än tidigare på belåningsbara tillgångar, vilket sällan finns i ett företags uppstarts- och tillväxtfas. Företag i förädlingsledet vittnar om att det är svårt att ta steget från innovation till kommersialisering i tillväxtfasen då bankerna i sin riskbedömning lägger stor vikt vid ingångna försäljningsavtal som sällan finns när det gäller nya innovativa produkter. För just livsmedelsindustrin finns bara ett fåtal aktörer att sälja till inom den svenska dagligvaruhandeln, dessa aktörer ställer höga krav på försäljningshistorik i kombination med krav på höga försäljningsvolymer för att ta in nya produkter i sortimentet. Sammantaget innebär detta att situationen för företag som vill

[20] Rådets direktiv 92/83/EEG av den 19 oktober 1992 om harmonisering av strukturerna för punktskatter på alkohol och alkoholdrycker.

låna pengar är mer utmanande än tidigare, särskilt när det gäller mindre och innovativa bolag inom livsmedelsförädlingen.

Investeringar i livsmedelsproduktion är ofta kapitalintensiva, särskilt inom områden där innovationsgraden är hög som till exempel i förädlingsledet och inom livsmedels- och jordbruksteknologier. Att öka innovationsnivån generellt och att innovationerna faktiskt tillämpas i företagen är avgörande för att nå de övergripande målen för livsmedelsstrategin.

Jordbruk är en kapitalintensiv verksamhet med förhållandevis små vinstmarginaler och investeringar finansieras i stor utsträckning genom lån. De ackumulerade lånen för svenskt jordbruk uppgår uppskattningsvis till cirka 200 miljarder kronor, varav cirka 60 procent antas vara lån med rörlig ränta. Ränteläget har därför stor påverkan på jordbruksföretagens benägenhet att investera och deras lönsamhet. Under 2022 och 2023, när marknadsräntorna steg snabbt, ökade exempelvis det svenska jordbrukets räntekostnader med 3,9 miljarder kronor per år[21]. Övriga kostnadsökningar, exempelvis för el, dieselbränsle, gödsel och soja, uppgick under samma period till totalt cirka 2,7 miljarder kronor. Lägre kapitalkostnader är avgörande för att förbättra företagsvillkoren, öka investeringarna och därmed bidra till en ökad svensk livsmedelsproduktion.

Livsmedelsproduktionen måste öka för att möta behov från en växande befolkning samtidigt som utsläppen måste minska för att nå Parisavtalets mål. En fortsatt hållbar produktivitetsutveckling är angelägen för att begränsa det globala klimatavtrycket. I internationell jämförelse är dock svenskt jordbruk klimateffektivt med låga utsläpp per producerad enhet. En god produktivitetsutveckling inom det svenska jordbruket har varit avgörande för den här utvecklingen. Produktivitetsutvecklingen har inneburit att mindre areal och insatsvaror samt färre djur har behövts för samma produktion, och därmed minskade växthusgasutsläpp per producerad enhet. Sammanfattningsvis anser regeringen att den ökande globala efterfrågan på livsmedel ska mötas med en produktion med så låga klimatavtryck som möjligt. Där ligger svenskt jordbruk i framkant. Svenskt jordbruk ska fortsätta att arbeta med den gröna omställningen. Stärkt produktivitet i det svenska jordbruket är därför avgörande för att kunna kombinera höga klimatambitioner med en ökad livsmedelsproduktion. Fortsatta åtgärder för

[21] Kostnadsanalys och läget i jordbruket, februari 2025.

ökad produktivitet, resurseffektivitet och kolinlagring kan ge både lägre växthusgasutsläpp och ökad lönsamhet i jordbruket.

Klimatinsatser inom de areella näringarna ska ha sin utgångspunkt i konkurrenskraft och effektivitet. Regeringen anser att det är viktigt att styrmedel för att ytterligare minska Sveriges utsläpp från jordbruket inte hämmar sektorns konkurrenskraft. Klimatklivet är ett investeringsstöd som syftar till varaktigt minskade växthusgasutsläpp, där stöd till bland annat energikonvertering, biogasanläggningar, laddningspunkter och gödselvårdsanläggningar har lämnats. I enlighet med regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har satsningen på klimatklivet förstärkts och förlängts till 2030. Lönsamheten i produktionen av biogas förstärks även av stöd som ges per kWh producerad gas, där stödet är högre till gödselbaserad biogas. Efter förslag från regeringen i budgetpropositionen för 2025 har också anslaget för det nationella investeringsstödet till restaurering av ängsmark och betesmark höjts, något som kan ha betydelse för djurhållare i expansionsfas.

Konkurrenskraftsutredningen pekade i sitt betänkande Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring (SOU 2015:15) på att jordförvärvslagen (1979:230) hämmar kapitalförsörjningen. Regeringen har därför tillsatt en utredning om jordförvärvslagen i syfte att underlätta kapitalförsörjning, investeringar och ägarskiften inom jordbruket (dir. 2023:157). Översynen syftar bland annat till att skapa förutsättningar för bättre säkerhet för lån på marknadens villkor. En god säkerhet är avgörande också för att locka andra investerare.

Inom den gemensamma jordbrukspolitiken har det för perioden 2023–2027 avsatts mer än 3,2 miljarder kronor för stöd till investeringar i ökad konkurrenskraft i primärproduktionen, 324 miljoner kronor för investeringar och kunskap kring frukt och grönsaker och ytterligare 345 miljoner kronor för investeringar i förädling och diversifiering. Stöden underlättar kapitalförsörjningen för bland annat investeringar i djurstallar och växthus, utrustning för lagring och torkning, ny teknik, markavvattning, gödselhantering och lokal vidareförädling. Kapitalbehovet bedöms vara större och det är angeläget att fortsatta satsningar på dessa områden sker. Den ökning av budgeten för den gemensamma jordbrukspolitiken som gjorts efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 förstärker investeringsstödet för konkurrenskraft ytterligare.

Utvecklingen med allt större investeringar gör att investeringsstödet skulle kunna behöva kompletteras med andra insatser inom den gemensamma jordbrukspolitiken. Regeringen avser därför att se över lämpligheten och ändamålsenligheten att inom ramen för den gemensamma jordbruks-politiken, tillämpa finansieringsinstrument, exempelvis i form av lån eller garantier. En sådan åtgärd behöver upphandlas för att vara förenlig med statsstödsregelverket. Syftet med en sådan upphandling är att lämplig aktör kan få tillgång till statligt kapital, till en låneverksamhet till jordbruket, inriktat på att i första hand förse unga lantbrukare och expanderande lant-bruk med topplån. Exempel på en sådan aktör är Tillväxtbolaget för Sveriges lantbrukare AB.

Europeiska investeringsbanken (EIB) är en EU-institution vars verksamhet huvudsakligen fokuserar på att låna upp pengar på kapitalmarknaderna för att sedan låna ut dem på förmånliga villkor till projekt som ligger i linje med EU:s policyprioriteringar. Cirka 90 procent av utlåningen sker inom EU och pengarna kommer aldrig direkt från EU:s budget. EIB har sedan 1994 finansierat 251 projekt i Sverige till ett värde av 36,05 miljarder kronor. EIB:s styrelse godkände den 6 november 2024 ett finansieringsinitiativ för jordbrukssektorn, det Pan-Europeiska jordbruksprogrammet, med en budget på 3 miljarder euro. Programmet kommer att erbjuda lån, garantier och råd-givning för att stödja små och medelstora företag inom jordbruk och bio-ekonomi i EU. Initiativet syftar till att täppa till finansieringsluckor inom livsmedelskedjan, något som även har uppmärksammats under arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0. Programmet väntas stärka unga lantbrukare, främja gröna investeringar i linje med EU:s hållbarhetsmål enligt den gröna given och främja jämställdhet. Programmet väntas även bidra till minskade växthusgasutsläpp, ökad biologisk mångfald och till att främja cirkulära ekonomiska affärsmodeller. Regeringen bedömer att EIB:s initiativ inom jordbruks och livsmedelskedjan ligger väl i linje med prioriteringarna för Livsmedelsstrategin 2.0 och avser att verka för att möjligheterna kommer svenska företag till del, exempelvis genom att underlätta för unga eller nya företagare inom sektorn.

Regeringskansliet (Landsbygds- och infrastrukturdepartementet) kommer att föra en nära dialog med bankerna, finansieringsinstitut och andra investerare kring utvecklingen av livsmedelssektorn.

3.2.4 Forskning, innovation och kompetensförsörjning

Översikt
I propositionen Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60), forsknings- och innovationspropositionen, föreslår regeringen att det Nationella forskningsprogrammet för livsmedel förlängs till 2028 och förstärks med 25 miljoner kronor under 2025. Förstärkningen för kommande år beräknas uppgå till 35 miljoner kronor 2026, 60 miljoner kronor 2027 och 110 miljoner kronor 2028. Sammantaget beräknas därmed 220 miljoner kronor 2028 för livsmedelsforskningsprogrammet. En utvärdering av befintligt program kommer att genomföras efter tio år, dvs. 2027, för att ge underlag för framtida satsningar på forskning och innovation inom livsmedelsområdet. En stor del av forskningen kommer att bedrivas företagsnära. Framtiden ställer krav på en högre teknisk kompetens inom jordbruket. Regeringen har därför gett Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) möjlighet att utfärda civilingenjörsexamen.

Livsmedelssektorn utgör ungefär en tiondel av näringslivet i Sverige. Trots livsmedelssektorns storlek och betydelse för människors liv och hälsa har området historiskt haft en relativt låg innovationsgrad samtidigt som samordningen inom sektorn och även kunskapsöverföringen från forskningen till företagen varit i behov att stärkas. Fram till 2017 låg den offentliga finansieringen av livsmedelsforskning på en relativt låg nivå. Sedan dess har dock läget förbättrats genom både stärkt finansiering och samordning av sektorns forskningsbehov genom Sweden Food Arena, bland annat genom åtgärder i livsmedelsstrategin och i den förra forskningspolitiska propositionen Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige (prop. 2020/21:60), vilket också konstaterats av näringen[22]. Några exempel är etableringen av kompetenscentrum för växtförädling, Grogrund (2018) vid SLU, Sweden Food Arena (2018) som har varit en samlande kraft inom sektorn, inrättandet av industridoktorander vid SLU, ett kunskapsnav för animaliesektorn vid RISE Research Institutes of Sweden AB (RISE) och ett nationellt forskningsprogram för livsmedel som drivs av Formas.

Formas är också värd för en nationell kommitté för livsmedelsforskning som består av representanter för forskningsfinansiärer och andra centrala myndigheter inom livsmedelsområdet. Kommitténs uppgift är att koordinera

[22] Sweden Food Arena (våren 2023), bedömningen är att utvecklingen pekar åt rätt håll. Bland annat har intresset för att söka tillgängliga medel för livsmedelsforskning ökat avsevärt.

långsiktiga forsknings- och innovationssatsningar. Genom kommitténs rådgivande grupp ökar det nationella programmet för livsmedel sina möjligheter att samordna och integrera sina insatser med fler aktörer och forskningsfinansiärer.

Regeringen bedömer att forskning, kunskap och innovation inom livsmedelssystemet behövs för att öka robustheten och långsiktig konkurrenskraft. Forskning och innovation behövs i livsmedelskedjans alla led, från primärproduktion, via förädling, distribution och försäljning till slutlig konsumtion och export. I det befintliga livsmedelsforsknings-programmet finns 110 miljoner kronor per år reserverat sedan tidigare. I forsknings- och innovationspropositionen föreslås och beräknas alla anslagen sammanlagt för forskning och utveckling att öka successivt från 2025 till 2028 med totalt 6,5 miljarder kronor. Satsningen inkluderar bland annat förslag på förstärkning till området livsmedel med 230 miljoner kronor under åren 2025–2028. Sammantaget beräknas därmed minst 670 miljoner kronor för livsmedelsforskning och innovation under tidsperioden. Förstärkningen för livsmedelsforskning och innovation förväntas växlas upp med medfinansiering från näringslivet. Sammantaget kommer satsningarna i forsknings- och innovationspropositionen att skapa bättre förutsättningar för svenskt deltagande i EU-initiativet Horisont Europa och klustret om livsmedel, bioekonomi, naturresurser, jordbruk och miljö. Förutsättningar kommer även skapas för deltagande i framtida europeiska partnerskaps-program inom livsmedelsområdet.

Jordbrukssektorn befinner sig i en stark utveckling som kräver allt högre teknisk kompetens och förståelse för komplexa system. Det handlar om att utveckla en resurseffektiv, robust och hållbar produktion som klarar klimat-förändringarna. Arbetsgivarna i den gröna sektorn efterfrågar i allt högre grad anställda med kunskaper inom digitalisering och databearbetning, programmering, avancerad statistik och AI. Detta är kompetenser som behövs för att kunna utveckla och arbeta med tillämpning, anpassning och optimering av den nya tekniken. SLU står redo att påbörja utbildning av civilingenjörer med denna kunskap. Det finns ett generellt behov av att öka attraktiviteten och bredda rekryteringen till utbildningarna hos SLU för att säkra kompetensförsörjningsbehovet i den gröna sektorn. Regeringen avser därför att ge SLU i uppdrag att genomföra åtgärder för att stärka utbildningarnas attraktivitet och bredda rekryteringen.

Inom den gemensamma jordbrukspolitiken görs omfattande insatser för ökad kompetens. Genom den strategiska planen har sammantaget cirka 1,8 miljarder kronor avsatts för kompetensutveckling och samarbetsåtgärder under åren 2023–2027. Det handlar bland annat om ökad kompetens inom miljö och klimat inom jordbruket, och för trädgårds- och biodling. Genom dessa åtgärder kan företagens kompetens stärkas på flera områden vilket i sin tur bidrar till uppfyllelsen av livsmedelsstrategins mål. Det handlar bland annat om ökad konkurrenskraft, förbättrad arbetsmiljö, utvecklad livsmedelsförädling, och inte minst bättre miljö och klimat samt djurvälfärd. Medlen används för enskild rådgivning, men också till att utveckla rådgivarnas kompetens och att utveckla kunskapsbaser inom till exempel datahantering, lokal försäljning, animalieproduktion, jordbrukets miljöarbete och mathantverk. Utöver detta avsätts 105 miljoner kronor per år under perioden 2023–2027 till innovationsstödet European Agricultural Innovation Partnership (EIP-Agri). Syftet med stödet är att få fram nya innovativa lösningar på gemensamma utmaningar inom jordbruks-, trädgårds- och rennäringen genom samarbete mellan olika aktörer för att stärka kopplingen mellan forskningsresultat, ny teknik, rådgivning och praktiskt arbete. Dessutom kan stöd beviljas för att finansiera utvecklingen av nya idéer fram till färdig produkt eller tjänst, inom ramen för ett sådant samarbete. Stödet är inriktat på innovationer inom primärproduktionens konkurrenskraft, miljö och klimat. Genom EIP-Agri skapas också kontaktytor till andra innovationsgrupper i Europa och till projekt som finansieras via EU-initiativet Horisont Europa.

Regeringen har vidare stärkt samarbetet inom jordbrukets kunskaps- och innovationssystem (AKIS) genom att utse Jordbruksverket som samordnande aktör för AKIS. Regeringen har dessutom gett Jordbruksverket i uppdrag att inrätta ett nationellt nätverk för den gemensamma jordbrukspolitiken, fiske och vattenbruk samt landsbygdsutveckling, med uppgift att bland annat arbeta för att främja innovation och lärande. Genom nätverket erbjuds bland annat innovationssupport för enskilda och grupper för att främja uppstarten av innovationsarbeten. Jordbruksverket har också utarbetat en särskild plan för hur det samordnande arbetet ska bedrivas och hur de avsatta medlen ska användas. Regeringen avser att ge relevant myndighet i uppdrag att utreda behovet av förändringar i fråga om medel för kompetensutveckling och samarbetsprojekt inom den gemensamma jordbrukspolitiken, med sikte på den gemensamma jordbrukspolitiken efter 2027.

Det pågår flera initiativ för att främja forskning och innovation i syfte att bidra till utvecklingen av svensk sjömat. Bland annat förmedlas stöd till innovationsprojekt inom fiske och vattenbruk genom havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021–2027. Vidare fortlöper det utvecklingsarbete som genomförs inom ramen för centrumbildningen Blå mat, som är den största satsningen hittills på svensk sjömat. Bakom centrumbildningen står en nationell samling av forsknings- och innovationsaktörer, regioner och Gotlands kommun (regioner), kommuner, organisationer samt ett stort antal företag. I satsningen ingår aktörer från hela värdekedjan för sjömat, från primärproduktion i form av hållbara vattenbrukssystem och underutnyttjade vilda fiskarter över process- och produktutveckling och framställning av hälsosam, svensk sjömat till livsmedelshandeln. Resultaten och slutsatserna från pågående projekt, till exempel genom Blå mat och de innovationsprojekt som finansieras genom havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden, är av stor vikt för utvecklingen av svensk sjömat.

För ett hållbart framtida jordbruk behöver sektorns utsläpp av växthusgaser minska samtidigt som produktionen ökar. Jordbrukets klimatpåverkan kommer framför allt från biologiska (biogena) processer kopplade till djurhållning och växtodling. Det är svårt att reducera biogena utsläpp kraftigt samtidigt som livsmedelsproduktionen bibehålls. Regeringen bedömer därför att det är svårare att minska utsläppen från jordbruket än från många andra sektorer. Det finns också stora svårigheter att mäta biogena utsläpp med tillräcklig precision och effekten av åtgärder är dessutom svår att verifiera. Mot denna bakgrund har regeringen gett Jordbruksverket i uppdrag att utveckla metoder för att kartlägga klimatpåverkan i jordbruk av åtgärder som genomförs av lantbrukare, i syfte att öka jordbrukets klimateffektivitet. Uppdraget delredovisades den 6 september 2024 och kommer att slutredovisas senast den 28 februari 2027.

Problem med att rekrytera kompetent personal har under en längre tid framförts som en stor utmaning av myndigheter samt livsmedelskedjans företag och organisationer. I en undersökning från 2023[23] uppgav 75 procent av de tillfrågade företagen i livsmedelssektorn att de vill växa, men samtidigt ser nästan en tredjedel av företagen bristande tillgång till lämplig arbetskraft som ett stort tillväxthinder. Skillnaderna inom sektorn är stora, där störst problem konstateras inom restaurangbranschen. Den största utmaningen som

[23] Företagens villkor och verklighet 2023 (Tillväxtverket).

behöver lösas för att förbättra kompetensförsörjningen är, enligt företagen, att livsmedelskedjan blir mer attraktiv att söka sig till[24]. Attraktion och lönsamhet hänger ihop, då arbetstagare generellt söker sig till branscher och företag med god lönsamhet och ett bra löneläge. Det finns också stora regionala skillnader vad gäller efterfrågan på kompetens.

Tillväxtverket har sedan 2020 i uppdrag att analysera och bidra till att kompetensförsörjningsinsatser kommer till stånd inom livsmedelskedjan för att uppnå en hållbar och konkurrenskraftig livsmedelskedja. Det har även tillsatts flera utredningar för att utveckla arbetet med kompetensförsörjningsfrågor. I Tidöavtalet, som är en överenskommelse mellan Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, pekas stärkt kompetensförsörjning ut som en kritisk fråga kopplat till bland annat stärkt produktivitet och företagande. Såväl framtidens yrkeshögskola som kommunal vuxenutbildning och en ny form av yrkesutbildning på gymnasial nivå har utretts, se betänkandena Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar (SOU 2023:31) och Växla yrke som vuxen – en reformerad vuxenutbildning och en ny yrkesskola för vuxna (SOU 2024:16). Betänkandena har remitterats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Även Utredningen om fler vägar till arbetslivet har ett uppdrag som kopplar till att trygga kompetensförsörjningen (dir. 2022:74). Även om dessa utredningar inte har ett utpekat uppdrag avseende livsmedelssektorn finns det skäl att avvakta utredningarnas förslag och beredningarna av dessa. En pilotverksamhet med yrkesutbildning för vuxna på gymnasial nivå enligt yrkeshögskolans modell pågår under perioden 2024–2026. Generellt sett finns det en ökad efterfrågan på yrkesutbildning för vuxna. Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har den regionala yrkesinriktade utbildningen på gymnasial nivå inom kommunal vuxenutbildning (regionalt yrkesvux) tillförts 900 miljoner kronor inklusive kostnader för studiestöd. Detta motsvarar cirka 11 000 fler årsstudieplatser inom regionalt yrkesvux för 2025.

Sverige är och har länge varit en framstående forsknings- och tekniknation. Om Sverige ska fortsätta att vara det och klara sig i den internationella konkurrensen behövs fler personer med kunskaper i naturvetenskap, teknik, ingenjörsvetenskap och matematik, de så kallande STEM-ämnena.

[24] Livsmedelsföretagen, Var ska livsmedelsindustrin hitta 20 000 nya medarbetare

Regeringen har tagit fram en STEM-strategi som spänner över hela utbildningssystemet, från förskola till forskarutbildning.

3.3 Fokusområden

Översikt
Regeringen kommer i sitt arbete med genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 kraftsamla inom tre fokusområden: Ökad robusthet i livsmedelskedjan, Exportfrämjande samt Svensk kvalitet och gastronomi.

Regeringen anser att ett långsiktigt grundläggande arbete, bland annat inom de områden som beskrivs i avsnitt 3.2, är avgörande för att kunna nå målen för livsmedelsstrategin. Det finns samtidigt ett behov av att regeringen säkerställer genomförandet av livsmedelsstrategin. Detta är särskilt viktigt för att identifiera och initiera insatser inom de delar som är nya i Livsmedelsstrategin 2.0. Som ett led i att förverkliga detta har regeringen identifierat tre fokusområden för genomförandet av strategin.

Genom de dialoger som har hållits med livsmedelskedjans aktörer samt genom de förslag som har inkommit har följande tre fokusområden identifierats.

- Ökad robusthet i livsmedelskedjan
- Exportfrämjande
- Svensk kvalitet och gastronomi

3.3.1 Ökad robusthet i livsmedelskedjan

Översikt
En robust livsmedelsförsörjning och en ökad livsmedelsproduktion i fredstid är grundförutsättningar för en fungerande livsmedelsförsörjning i höjd beredskap och ytterst krig. Det ger även bättre förutsättningar att hantera fredstida kriser och påverkan från ett förändrat klimat. Den inhemska livsmedelsproduktionen ska ligga till grund för livsmedelsberedskapen och flödet i livsmedelskedjan ska i möjligaste mån kunna fortsätta utan avbrott. Regeringens ambition är en uthållig livsmedelskedja som klarar av att anpassa sig och ställa om för att producera, förädla och distribuera livsmedel även under stora påfrestningar. Företagens uthållighet och anpassningsförmåga behöver därför öka. En viktig del i detta är investeringsprogram som tas fram av myndigheterna inom beredskapssektorn Livsmedelsförsörjning och dricksvatten.

Jordbruksverket har på regeringens uppdrag inkommit med en rapport om ett stärkt skydd av jordbruksmark. Regeringen vill mot bakgrund av detta se över möjligheten att stärka skyddet av jordbruksmark och säkerställa tillgången till vissa strategiska varor i livsmedelskedjan, och ser att lagerhållning kommer vara en viktig beståndsdel i detta.

Regeringen har också en ambition att stärka det förebyggande arbetet inom smittskydd och växthälsa för att stärka försörjningsförmågan.

Regeringen kommer, tillsammans med lantbrukssektorn, kraftsamla kring jordbrukets vattenhushållning. Regelverket för vattenverksamhet bör ses över för att göra det enklare att underhålla och renovera befintliga anläggningar för markavvattning inom jord- och skogsbruk, men även att tillskapa nya anläggningar där det är motiverat.

Regeringen anser att det är viktigt att säkerställa en robust livsmedelsproduktion i hela landet. För att möta de särskilda utmaningar som är förenade med livsmedelsproduktion i de norra delarna av Sverige kommer regeringen tillsätta en utredning med syfte att stärka lönsamhet, konkurrenskraft och produktion i norra Sverige.

Matsvinn och livsmedelsförluster behöver minska för att livsmedelskedjans resurser ska utnyttjas optimalt. Arbetet för att åstadkomma detta behöver fortsätta, med fokus på förebyggande och effektiva åtgärder. Förutsättningarna för ett ändamålsenligt tillvägagångssätt vid livsmedelsdonation behöver dessutom förbättras.

Det försämrade säkerhetspolitiska läget, ett klimat i förändring och erfarenheterna från coronapandemin har tydliggjort behovet av en robustare livsmedelskedja. Förmågan att stå emot påfrestningar i händelse av fredstida kriser som till exempel extrema väderhändelser, höjd beredskap och ytterst krig förutsätter starka och lönsamma livsmedelsföretag. Livsmedelsstrategins fokus har sedan 2017 varit stärkt lönsamhet och kopplingen till en robust livsmedelskedja. Stärkt försörjningsförmåga har således alltid varit en del av strategin. Trots detta har robusthetshöjande insatser fått en undanskymd roll i handlingsplanerna för strategins genomförande alltsedan 2017. Detta ändras i och med Livsmedelsstrategin 2.0 och introduktionen av ett fokusområde för ökad robusthet i livsmedelskedjan. Även de resurser och för-

mågor som byggs upp specifikt för det civila försvaret kommer bidra till en ökad robusthet i jordbruket och livsmedelsförsörjningen.

Ett fokusområde i regeringens klimatanpassningsstrategi Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning (skr. 2023/24:97) behandlar livsmedelsförsörjning och beredskap. Inriktningen för fokusområdet handlar bland annat om att bygga robusta och lönsamma primärproducenter, att bygga en motståndskraftig djurhållning, att stärka växtskyddet och tillgången på lämpliga växtsorter samt att integrera ett klimatriskperspektiv i arbetet med att stärka livsmedelsberedskapen. Detta ligger i linje med Livsmedelsstrategin 2.0, fokusområde för ökad robusthet i livsmedelskedjan.

En viktig fråga för regeringen är att skapa förutsättningar för en ökad svensk livsmedelsproduktion och en stärkt livsmedelsberedskap i landet. För att uppnå detta behöver svenska lantbrukare konkurrenskraftiga villkor och stärkt lönsamhet. Till grund för regeringens arbete framåt finns bland annat betänkandet Animalieproduktion med hög konkurrenskraft och gott djurskydd (SOU 2024:56).

En fråga av stor betydelse, särskilt för får- och lammproducenter, är problemen med stora rovdjursstammar. För att möta dessa problem har regeringen gett Naturvårdsverket i uppdrag att utreda och lämna förslag på förvaltningsåtgärder för vargen vid ett lägre referensvärde. Regeringen har även gett Naturvårdsverket i uppdrag att initiera miniminivåprocessen. För att licensjakten 2026 ska kunna baseras på det nya referensvärdet behöver Naturvårdsverket se över miniminivåerna för vargstammen. Regeringen gav därför myndigheten i uppdrag att genomföra en översyn av fördelningen av dessa nivåer, så att de kan utgöra grund för beslut om licensjakt för jaktåret 2025/226.

3.3.1.1 En modern livsmedelsberedskap

I betänkandet Livsmedelsberedskap för en ny tid (SOU 2024:8) föreslås en utvecklad inriktning för livsmedelsberedskapen inklusive styrmedel för näringslivets medverkan. Förslagen utgör en viktig del av underlaget för regeringens arbete med uppbyggnaden av livsmedelsberedskapen. Regeringens proposition Totalförsvaret 2025–2030 (prop. 2024/25:34) är vägledande för det fortsatta arbetet.

En robust livsmedelsförsörjning behöver byggas upp brett. Regeringen ser att beredskapslagring kommer vara en viktig beståndsdel när ett system för att klara livsmedelsförsörjning i en fredstida kris, höjd beredskap och ytterst krig åter byggs upp. Men att enbart beredskapslagra skapar ingen uthållighet i livsmedelskedjan som måste kunna klara av att anpassa sig och ställa om för att producera, förädla och distribuera livsmedel även under stora påfrestningar.

Viktiga förutsättningar för att livsmedelskedjan ska fungera även under kris, höjd beredskap och ytterst krig är att handelsflöden i möjligaste mån kan upprätthållas och att kritiska beroenden till exempelvis energi, transportresurser och transportinfrastruktur kan tillgodoses. Ytterligare en viktig förutsättning är att jordbruksmarken som produktionsresurs kan säkras. Regeringen har därför gett Jordbruksverket i uppdrag att analysera behovet av och möjligheterna att stärka skyddet av jordbruksmark och att analysera om livsmedelsproduktion och biologisk mångfald bör främjas ytterligare i samband med att mark används för solcellsparker. Aktivt brukande av jordbruksmark är en förutsättning för upprätthållande av biologisk mångfald i odlingslandskapet. Denna tydliga koppling mellan brukande och biologisk mångfald är också formulerad i miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. Jordbruksverket har i den rapport som myndigheten tagit fram med anledning av regeringsuppdraget uttryckt att skyddet av jordbruksmark måste stärkas och att åtgärder behöver vidtas. Jordbruksverket föreslår bland annat en ändring av 3 kap. 4 § andra stycket miljöbalken som skulle innebära att de handläggande myndigheterna behöver tillämpa bestämmelsen om skydd för jordbruksmark på ett mer restriktivt sätt.

En robust inhemsk livsmedelsproduktion behöver kunna upprätthålla livsmedelsförsörjningen även under handelsstörningar som kan uppstå vid krigsfara eller krig. Det förutsätter i sin tur en inhemsk produktion för framställning av insatsvaror eller lagerhållning av sådana varor. Regeringen avser se över möjligheterna att främja inhemsk produktion av insatsvaror och har därför bland annat gett Jordbruksverket i uppdrag att lämna en redogörelse för och analys av den fortsatta utvecklingen av ny inhemsk produktion av gödningsmedel till jordbruket med utgångspunkt i slutsatserna i myndighetens tidigare rapport om gödselmedelsproduktion i Sverige.

Att bygga upp beredskapslager är ett omfattande arbete och innebär dessutom stora kostnader. Det är därför av största vikt att noga överväga

vad som ska lagras, hur mycket som ska lagras och på vilket sätt lagringen ska genomföras och regleras. Det kommer ta tid att bygga upp beredskapslager och det behöver ske successivt. Som en följd av regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 inleds en större satsning där regeringen intensifierar arbetet för att under 2026 kunna inleda faktisk lagerhållning av viktiga varor inom jordbruks- och livsmedelssektorn.

Det pågår ett omfattande arbete för att bygga upp livsmedelsberedskapen i Sverige. Under ett par års tid har Jordbruksverket, Livsmedelsverket och Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) arbetat med grundläggande kartläggningar och analyser för att regeringen ska ha så bra beslutsunderlag som möjligt när viktiga vägval behöver göras och fler konkreta åtgärder vidtas. Regeringen har vidare i regleringsbrevet för budgetåret 2024 gett SLU i uppdrag att redovisa hur den forskning som bedrivs bidrar till att stärka livsmedelsberedskapen och jordbrukets produktionsförmåga vid en fredstida kris, höjd beredskap och ytterst krig, som till exempel kan innebära stora störningar i handelsflödet.

Sedan en ny struktur infördes för samhällets krisberedskap och civilt försvar 2022 samordnas arbetet inom beredskapssektorn för livsmedelsförsörjning och dricksvatten. Livsmedelsverket är sektorsansvarig myndighet och samordnar arbetet med de övriga sektorsmyndigheterna Jordbruksverket, SVA, Naturvårdsverket och länsstyrelserna. Centralt för en fungerande livsmedelsförsörjning även i kris och i händelse av höjd beredskap och ytterst krig är att myndigheterna inom beredskapssektorn har de förutsättningar som krävs för att kunna utföra sina uppdrag också under ansträngda förhållanden. Myndigheternas egen förmåga att verka under ansträngda förhållanden behöver stärkas och erfarenheter från tidigare kriser omhändertas i arbetet.

Regeringen vill se en modern livsmedelsberedskap som är anpassad efter hur livsmedelskedjan ser ut i dag. Den inhemska jordbruks- och livsmedelsproduktionen ska ligga till grund för livsmedelsberedskapen och flödet i livsmedelskedjan ska i möjligaste mån kunna fortsätta utan avbrott, men även vid behov kunna ställa om. Detta kräver motståndskraftiga företag, både små och stora, i hela livsmedelskedjan från primärproduktionen och förädlingsledet vidare till restauranger och dagligvaruhandel i alla delar av landet. För alla led i livsmedelskedjan är det av avgörande vikt att handeln fungerar även i kris, höjd beredskap och ytterst krig.

Regeringen gav i juli 2023 Jordbruksverket i uppdrag att ta fram en handlingsplan med förslag på en långsiktig vision för den blå värdekedjan i Sverige, från fartyg till konsument. Handlingsplanen ska beakta den svenska beredskapen och föreslå hur förutsättningarna för att kunna landa, odla och bereda fisk till livsmedel i Sverige kan förbättras. Den 30 september 2024 redovisade Jordbruksverket ett förslag till handlingsplan och vision för den blå värdekedjan, med flera förslag på åtgärder för att stärka beredskapen inom fisket och fiskberedningsindustrin. Handlingsplanen utgör ett viktigt underlag för regeringens arbete med uppbyggnaden av livsmedels-beredskapen.

Matsvinnet och livsmedelsförluster tidigt i livsmedelskedjan är fortsatt för stora vilket innebär att livsmedelskedjans resurser inte utnyttjas optimalt. Arbetet med att minska matsvinn och livsmedelsförluster behöver fortsätta genom förebyggande och effektiva åtgärder. I de fall matsvinn ändå uppstår kan livsmedelsdonation bidra till ett minskat svinn. I sin dialog med livsmedelsbranschen bör Livsmedelsverket verka för ett ändamålsenligt tillvägagångssätt vid livsmedelsdonation.

För att minska sårbarheten är det även viktigt att goda förutsättningar skapas för små jordbruks- och livsmedelsföretag, som ofta brottas med bristande lönsamhet samtidigt som de kan ha många regelverk att förhålla sig till. I detta sammanhang kan även produktionsgrenar som är av en begränsad om-fattning i ett nationellt perspektiv, till exempel rennäringen, spela stor roll för livsmedelsberedskapen på lokal nivå. Det är också viktigt att regelverken möjliggör för företagen att ändra och utveckla sin produktion och tillämpa innovativa metoder. Det möjliggör för att såväl kunna dra nytta av marknadens efterfrågan som för att öka resurseffektiviteten i produktionen och minska sin sårbarhet. Kunskaperna om nya odlingsmetoder har ökat, inte minst kopplat till större precision i odlingen, minskad jordbearbetning och förbättrad jordhälsa. Utveckling och tillämpning av nya odlingsmetoder kan bidra till att stärka jordbrukets konkurrenskraft, exempelvis genom ett effektivare utnyttjande av stallgödsel och andra cirkulära växtnäringsflöden och därmed minskad risk för läckage av växtnäringsämnen. Sådana insatser bidrar också till att förbättra förutsättningarna för en ökad produktion av sjömat i framtiden genom att ett minskat läckage av växtnäringsämnen till havet på sikt stärker fiskbestånden.

Regeringens ambition är att företagens uthållighet och anpassningsförmåga ska öka och en viktig del i detta är investeringsprogram för förmågehöjning som tas fram av myndigheterna inom beredskapssektorn Livsmedelsförsörjning och dricksvatten. Regeringen prioriterar inledningsvis satsningar på rådgivning och investeringsstöd för en ökad robusthet inom primärproduktionen av livsmedel, både inom lantbruks- och fiskenäringarna samt investeringar i ökad robusthet för livsmedelsbutiker. Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 görs en större satsning på dessa områden som är exempel på åtgärder inom ramen för ovan nämnda investeringsprogram. Programmet kommer på sikt att omfatta hela beredskapssektorn, och allt eftersom kommer fler åtgärder att ta form.

3.3.1.2 Stärkt smittskydd

Stärkt försörjningsförmåga handlar också om förmåga att upptäcka, förebygga och att snabbt kunna hantera utbrott av smittsamma djursjukdomar. I takt med att produktionsanläggningarna blir färre och större riskerar konsekvenser för livsmedelsproduktionen i Sverige att bli svårare om allvarliga smittor påverkar vissa tamdjursbesättningar. Klimatförändringarna kan också medföra ökad risk för sjukdomar hos djur genom att ett varmare klimat ger förutsättning för spridning av sjukdomar som inte finns i Sverige i dag. Utbrotten kostar dessutom samhället stora belopp i form av livsmedelsförluster, förluster för djurhållare samt ersättningar som utbetalas genom de statliga ersättningssystemen, och som syftar till att i efterhand kompensera företagen för kostnader kopplade till sjukdomsutbrottet. Kostnaderna för staten i samband med utbrott av allvarliga djursjukdomar har ökat kraftigt under de senaste åren.

Regeringen anser bland annat mot den bakgrund som beskrivs ovan att det finns goda skäl att fortsätta arbeta förebyggande med åtgärder på gårdsnivå för att förhindra att sjukdomsutbrott drabbar tamdjursbesättningar. Förebyggande åtgärder för att hålla smitta utanför tamdjursbesättningarna kan ha förutsättningar att vara mer kostnadseffektiva än att ge ersättningar när skador och utbrott har inträffat. Sådana insatser skulle kunna bidra till målen för livsmedelsstrategin genom att minska riskerna för störningar i livsmedelsproduktion samt exempelvis underlätta bibehållen handel vid ett utbrott av en allvarlig djursjukdom.

I betänkandet Animalieproduktion med hög konkurrenskraft och gott djurskydd (SOU 2024:56) görs bedömningen att smittskyddsfrågor kommer att

få ökad betydelse i animalieproduktionen och att en ökande risk för sjukdomsutbrott kan minska investeringsviljan hos företagare och påverka livsmedelsberedskapen negativt. Smittskyddsfrågor är således ett betydande samhällsintresse och regeringen anser att det är viktigt att Sveriges unikt goda djurhälsostatus värnas. Förslag i det nämnda betänkandet kommer utgöra ett viktigt underlag i det fortsatta arbetet.

3.3.1.3 Stärkt växtskydd och växthälsa

Sveriges nordliga läge innebär att det finns behov av robusta växtsorter för mer extrema väderförhållanden och som är anpassade till ett förändrat klimat. Växtförädling har länge varit en minskande aktivitet i Sverige men har vitaliserats genom satsningar på det nordiska samarbetet mellan privata och offentliga aktörer inom växtförädling samt genom kompetenscentrumet Grogrund vid SLU. Marknaden för växtsorter som är specifikt anpassade för Sverige är liten och därför en nationell angelägenhet. För att kunna bygga upp en stärkt försörjningsförmåga är det av vikt att ha tillgång till växtförökningsmaterial som är sunt, av tillräckligt hög kvalitet och anpassat för svenskt klimat. Sverige har i EU-arbetet välkomnat kommissionens förordningsförslag om nya genomiska tekniker för växter och kommer att fortsätta verka för att det antas och kan resultera i nya sorter på marknaden. EU-kommissionens förslag bedöms kunna bidra till en mer hållbar och konkurrenskraftig odling och förädling av växtprodukter. Nya genomiska tekniker kan exempelvis bidra till att förkorta förädlingstiden.

Ökad global handel med växter och växtprodukter samt klimatförändringar leder till ökad förekomst av växtskadegörare inom lantbruk och trädgårdsnäring. Behovet av att effektivt kunna inventera och förebygga dessa har därför ökat. Sverige saknar i dag inhemsk diagnoskapacitet för att snabbt och säkert kunna identifiera skadegörare för att minimera spridning och skördeförluster. Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har det därför tillskjutits medel för att bygga upp ett nationellt diagnoslaboratorium.

Sverige har en betydligt lägre användning av växtskyddsmedel per hektar jämfört med de flesta länderna i Europa. Regeringen anser att det är angeläget att det finns tillgång till växtskyddsmedel som kan möta behovet av insatser för att upprätthålla och utveckla en robust produktion även i ett förändrat klimat, liksom ett sortval som är behovsanpassat, med sorter som är motståndskraftiga eller resistenta mot skadegörare. Samtidigt spelar integrerat växtskydd en nyckelroll för att främja hållbara odlingssystem,

speciellt vad gäller minskat beroende av växtskyddsmedel och minskade risker vid användning av växtskyddsmedel.

Trots insatser minskar antalet pollinerande insekter. Värdet av honungsbinas pollinering uppskattas av Jordbruksverket till cirka 315–641 miljoner kronor per år i kommersiell odling[25]. Det är därför viktigt att spåra och minska riskerna med växtskyddsmedelsanvändning för pollinerande insekter i jordbrukslandskapet.

3.3.1.4 Kraftsamling för jordbrukets vattenhushållning

Klimatförändringarna påverkar förutsättningarna för de livsmedelsproducerande näringarna i Sverige. Det behövs därför anpassningar till ett förändrat klimat och mer extrema väderförhållanden[26].

Säkra skördar är av avgörande betydelse för hela livsmedelskedjan och skapar, förutom ekonomisk stabilitet, förutsättningar för en ändamålsenlig dimensionering av anläggningar, leveranskedjor, insatsvaror och foderförsörjning. I ljuset av klimatförändringarnas allt större inverkan på produktionsförutsättningarna behöver arbetet med att säkra skördarna växlas upp. En jämn och säker skörd är även viktigt för att minska jordbrukets växtnäringsförluster. Jordbrukets vattenhushållning är en prioriterad fråga för att öka säkerheten i livsmedelsproduktionen och regeringen vill se insatser för markavvattning och bevattning samt säkerställa en hållbar vattenförsörjning för lantbruksdjur inom animalieproduktionen. Behoven i fråga om jordbrukets vattenhushållning är stora och kräver bland annat omfattande investeringar, mer kunskap, fler entreprenörer och kompetenta rådgivare, samverkan samt regelförändringar. I områden med stor andel arrenderad mark med underhålls- eller renoveringsbehov finns särskilda utmaningar. För att hantera utmaningarna i dessa områden har parterna i arrendeavtalen ett stort ansvar att modernisera avtalen så att investeringar kan komma till stånd.

För att få en robust vattenhushållning krävs ett nära samarbete mellan det offentliga, näringen och akademin. Regeringen tar nu nästa steg i en kraftsamling för jordbrukets vattenfrågor för att öka robustheten i livsmedels-

[25] Jordbruksverket, Det ekonomiska värdet av honungsbin i Sverige, 2020.

[26] Nationell strategi och regeringens handlingsplan för klimatanpassning, skr. 2023/24:97, avsnitt 4.2.4.

kedjan. Regeringen anser att det i arbetet behövs en samordnande funktion med en bred förankring inom lantbrukssektorn.

En väl dränerad mark är en förutsättning för en långsiktigt hållbar livsmedels-produktion. De årliga investeringarna i täckdikning behöver bli två till tre gånger större än i dag för att åkermarken ska få en tillfredställande dränering. Därför har regeringen avsatt särskilda medel för täckdikning i den strategiska planen. Även underhållet av många markavvattnings-samfälligheter är eftersatt vilket till stor del beror på komplexiteten med att flera fastigheter berörs, att samfälligheten fallit i glömska i många områden och att det inte är tydligt vad som är tillåtet att göra. För att kraftsamlingen ska få en god effekt och tillgodose behoven inom de areella näringarna bedömer regeringen att regelverket för vattenverksamhet och mark-avvattning bör ses över. Syftet ska vara att göra det enklare att underhålla och renovera befintliga anläggningar för markavvattning inom jord- och skogsbruk, men även att tillskapa nya anläggningar där det är motiverat. Översynen ska också omfatta annan avvattning som påverkar jordbrukets markavvattningsanläggningar.

Regeringen ser också ett ökat behov av bevattning, särskilt i områden med försommartorka. I dag bevattnas ungefär 5 procent av åkermarken och för att öka kapaciteten krävs bland annat omfattande investeringar i bevattnings-dammar och bevattningsanläggningar. Regeringen har, inom den strategiska planen, avsatt 660 miljoner kronor för investeringar i bevattningsdammar, kalkfilterdiken och vattenvårdsåtgärder som ökar robustheten och håll-barheten i primärproduktionen. I juni 2024 gav regeringen Jordbruksverket i uppdrag att undersöka om dessa stöd bör förändras för att bättre möta målsättningarna för stöden.

3.3.1.5 Ökad produktion och förädling av växtprotein från Sverige

Växtodlingen i Sverige behöver utvecklas och diversifieras för att bättre svara mot miljö- och klimatutmaningar och konsumenternas efterfrågan. Ökad produktion av proteingrödor minskar beroendet av importerat protein och minskar sårbarheten i det svenska livsmedelssystemet. Det möjliggör även en ökad konsumtion av baljväxter vilket är positivt då baljväxter innehåller många viktiga näringsämnen, inklusive fibrer, som bidrar till en god hälsa.

Regeringen ser goda möjligheter att öka produktionen av proteingrödor i Sverige. För att främja en ökad produktion finns bland annat stöd för kompetensutveckling och rådgivning i den strategiska planen.

Jordbruksverket lyfter i rapporten Ökad odling av baljväxter till livsmedel och foder[27] att ökad produktion av baljväxter kan påverka den ekonomiska hållbarheten positivt för både producent och samhälle. I samma rapport konstaterar Jordbruksverket att det krävs investeringar i förädlingsanläggningar för att kunna öka produktionen. Sedan dess har Lantmännen gjort en storskalig investering i en produktionsanläggning för ärtprotein. Regeringen ser positivt på branschens satsningar som kan ge förutsättningar för ökad produktion, ökad marknadsandel och export av gröna proteiner.

3.3.2 Exportfrämjande

Översikt

Sverige ska även fortsättningsvis vara en stark röst för frihandel och undanröjande av handelshinder. Näringslivet har tagit fram en ny livsmedelsexportstrategi. Regeringen vill bidra med en förnyad satsning på exportfrämjande åtgärder som innehåller nya verktyg exempelvis genom att fler lantbruksråd ska tillsättas vid ambassader på strategiskt viktiga marknader för svensk livsmedelsindustri. Vidare ska en kommunikationsplattform som syftar till att framhäva svenska mervärden på exportmarknaden och samtidigt bidra till att öka attraktiviteten i livsmedelskedjan tas fram. Samtidigt ska marknadstillträdesarbetet med exportgodkännanden, då svenska företag blir godkända för export till tredje land, effektiviseras.

Sveriges välstånd grundas till stor del på handeln med omvärlden och det svenska näringslivets starka position internationellt. Värdet av den totala exporten motsvarar ungefär 50 procent av Sveriges bruttonationalprodukt (BNP) och av detta värde står utlandsägda bolag för hälften. Sverige ska även fortsättningsvis vara en stark röst för frihandel och undanröjande av handelshinder. En ökad svensk livsmedelsproduktion förutsätter starka företag som vill exportera. En fri, hållbar och regelbaserad världshandel är viktig då flera svenska exportsuccéer innehåller importerad råvara som sedan förädlas i Sverige. Det är viktigt att Sverige även fortsättningsvis aktivt arbetar för att främja internationell handel och investeringar samt värnar frihandeln.

[27] Jordbruksverket 2022, Rapport 2022:07.

3.3.2.1 En stark livsmedelsexport

Svensk livsmedelsexport har ökat årligen sedan EU-inträdet 1995. Livsmedelsexporten uppgick 2023 till nästan 79 miljarder kronor, vilket motsvarar en ökning med 7 procent jämfört med 2022. Ökningen är framför allt en följd av högre priser och i mindre omfattning av ökad volym.

Regeringen antog den 30 november 2023 *Strategin för Sveriges utrikeshandel, investeringar och globala konkurrenskraft* som syftar till att nå tre övergripande mål:

1. Sveriges konkurrenskraft ska stärkas och förutsättningar för handel, investeringar och innovation förbättras.
2. Svenska företag ska öka sin export och närvaro på internationella marknader.
3. Sveriges ställning som prioriterad partner för grön och digital omställning globalt ska stärkas.

En stark livsmedelsexport är en nyckel för en framgångsrik och mer robust svensk livsmedelssektor med ett brett utbud av produkter. Exporten bidrar till högre förädlingsvärde och mer lönsamma företag, men även till uppbyggnad av den inhemska produktionsförmågan. En generell ökning av livsmedelsproduktionen, även om den är tänkt för exportmarknaden, bidrar till en stärkt livsmedelsberedskap genom att volymerna som produceras i Sverige ökar. Det bidrar även till en mer robust svensk livsmedelsförsörjning då produktionsvolymerna kan användas för inhemsk konsumtion i händelse av krigsfara eller krig.

Genom en stark livsmedelsexport bidrar Sverige även till den globala livsmedelsförsörjningen med ett av världens mest hållbara jordbruk och livsmedelskedja. Jordens befolkning fortsätter att öka, och därmed även efterfrågan på livsmedel.

Sverige, liksom EU, har en lång tradition av att jobba med främjande av livsmedelsexport. De senaste 20 åren har det funnits ett branschinriktat exportprogram genom Sveriges Export- och Investeringsråd (Business Sweden) och exempelvis har priset Årets livsmedelsexportör delats ut sedan år 2000. Inom ramen för Business Swedens livsmedelsexportprogram Try

Swedish har man satt målet att exportandelen i svensk livsmedelsindustri ska vara 50 procent 2030. År 2022 var exportandelen 36 procent.

Regeringens ambition är att i samverkan med näringslivet, fokusera på tillväxtområden som bidrar till att ta tillvara svenska mervärden utifrån de svenska produktionsförutsättningarna. Vidare vill regeringen att fokus ska ligga på åtgärder som bidrar till att utveckla produkter som motsvarar den globala konsumentens efterfrågan. Regeringen vill också bidra till att framhäva fördelarna med svensk mat och dryck och tydliggöra svenska mervärden utomlands, vilket bland annat innefattar ett ökat deltagande på politisk nivå i handelsdelegationer där regeringen också förväntar sig en bred representation av näringslivets företrädare.

Det är svårt för Sverige att konkurrera med låga priser men möjligt att konkurrera med kvalitet[28]. Regeringen har en roll i att lyfta fram och marknadsföra svensk mat och dryck internationellt. Vidare är det angeläget att genomföra utrikeshandelsstrategins delmål att utlandsmyndigheternas användning av residensen i främjandesyfte ska innefatta synliggörande av svensk mat och dryck.

Näringslivet har, i dialog med offentliga aktörer, arbetat med att definiera en ny svensk livsmedelsexportstrategi. Regeringen kan konstatera att näringslivet har en ökad ambition att stärka sin export och att fler företag på sikt vill kunna exportera. Regeringen ser därför att det krävs ytterligare åtgärder för att stärka den svenska livsmedelsexporten jämfört med idag.

Det behövs en fortsatt riktad satsning på livsmedelsexportfrämjande åtgärder för små- och medelstora företag, samtidigt som stora företag behöver stöd med exempelvis det mellanstatliga arbetet med marknadstillträden för att öka sin export och därmed den svenska livsmedelsproduktionen. Regeringen kommer därför att tillsätta fler lantbruksråd vid ambassader på strategiska marknader som bistår svenska livsmedelsföretag i etablering och tillväxt.

Regeringen ser ett behov av att strategiskt positionera svenska mervärden för svensk livsmedelsproduktion för att på sikt kunna driva strukturerad och långsiktig internationell marknadsföring av svensk mat och dryck. Regeringen avser därför att ge en lämplig aktör i uppdrag att ta fram en kommunikationsplattform för att kommunicera hur Sverige producerar mat

[28] Agrifood economics centre, Fokus nummer 2023:11.

och dryck och hur landets mat och dryckesproduktion utmärker sig i förhållande till andra länder. Syftet är att marknadsföra Sverige som livsmedelsexportör och måltidsdestination och att stärka kännedomen om att arbeta i livsmedelskedjan.

Regeringens ambition är att bidra, i de fall det bedöms som lämpligt och möjligt, till att åtgärderna i en ny svensk livsmedelsexportstrategi genomförs. Regeringens anser också att Team Sweden Livsmedel fortsatt ska vara en viktig plattform för utbyte mellan det offentliga och näringslivet, liksom det inrättade livsmedelspolitiska rådet har en viktig funktion i att lyfta exportfrågor.

3.3.2.2 Marknadstillträde

Regeringen arbetar för att exportmöjligheterna för svenska företag ska öka i takt med att frihandelsavtal träder i kraft.

EU:s ingångna frihandelsavtal eliminerar eller sänker tullar för ett stort antal livsmedels- och jordbruksprodukter. Genom frihandelsavtalen har svenska livsmedelsproducenter fått bättre tillträde till ett stort antal marknader (ett drygt 70-tal länder). Samtidigt har villkoren för import av insatsvaror och råvaror också blivit mer fördelaktiga. EU förhandlar för tillfället frihandelsavtal med ett flertal länder.

För vissa livsmedel och jordbruksvaror krävs så kallade exportprotokoll eller exportgodkännanden, för att export över huvud taget ska kunna ske. Det gäller främst för animalieprodukter, men för vissa länder krävs det även för andra jordbruksvaror och livsmedel. Frihandelsavtal möjliggör ett bättre samarbetsklimat och dialog mellan EU:s medlemsstater och partnerlandet, vilket skapar gynnsammare förutsättningar för ansökningsprocesser och landsgodkännanden för livsmedels- och jordbruksprodukter.

Livsmedelsverket och Jordbruksverket är ansvariga myndigheter för att möjliggöra för svenska företag att bli godkända av tredjeland för export. Regeringens bedömning är att marknadstillträdesarbetet måste fortsätta att effektiviseras och prioriteras eftersom det är en viktig del i att öka andelen exporterade produkter med svensk råvara. Det kommer därför föras en nära dialog med näringslivet för att bidra till att få en bättre struktur i arbetet med marknadstillträden, tydliggöra vad som behövs för att svenska intressen ska prioriteras och öka transparensen i handläggningen.

Av de inspel som har inkommit under arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 framgår ett behov av att landsbygdsministern är engagerad i de handelsdelegationer som genomförs inom ramen för exportprogrammet Try Swedish. Som ett uttryck för regeringens höjda ambition för livsmedelsexporten kommer landsbygdsministern att delta i minst två främjanderesor årligen för att stötta svenska livsmedelsexporterande företag.

3.3.3 Svensk kvalitet och gastronomi

Översikt

Regeringen har en tydlig vision: att göra Sverige till ett gastronomiskt land i världsklass. För att uppnå visionen kommer arbetet med att framhäva svenska mervärden att stärkas. Regeringen kommer att arbeta aktivt med att marknadsföra de unika fördelarna med svenska livsmedel. Från rena vatten, hållbar livsmedelsproduktion, låg antibiotikaanvändning, hög livsmedelssäkerhet till unika smakupplevelser. Regeringen vill bidra till ökad småskalig livsmedelsproduktion i hela landet och underlätta för restauranger, kockar och andra aktörer att utveckla måltidsturismen. Regeringen har därför föreslagit att möjliggöra gårdsförsäljning av alkoholdrycker, samtidigt som Systembolaget AB:s monopol värnas (Bättre förutsättningar för besöksnäringen i fråga om småskalig produktion av alkoholdrycker (prop. 2024/25:86). Regeringens förslag om gårdsförsäljning av alkoholdrycker antas ha gynnande effekter för besöksnäringen där upplevelser med mat och dryck kan spela en viktig roll, samtidigt som folkhälsan värnas. Regeringen är fast besluten att göra Sverige till ett land där mat och dryck inte bara är en källa till näring, utan i ännu större utsträckning än i dag också en njutning och upplevelse. Regeringen bedömer att näringens arbete med Från Sverige-märkningen är viktigt för att framhäva svenska mervärden och stimulera en ökad konsumtion av svensk mat.

Svensk kvalitet och gastronomi bidrar till synliga mervärden som unika smakupplevelser och råvaror som är svåra att ersätta med importerade substitut. Konsumtion och produktion av svenska livsmedel bidrar också till osynliga mervärden som en stärkt livsmedelsberedskap i Sverige eller ett lägre globalt klimatavtryck än konsumtionen av en likvärdig produkt som importerats. Helt avgörande för att öka svensk livsmedelsproduktion är att det finns konsumenter inom eller utanför Sveriges gränser som efterfrågar kvaliteten i svenska livsmedelsprodukter och som är beredda att betala för svenska mervärden. Svenska mervärden handlar i dag bland annat om hög

miljö- och klimatnytta i produktionsledet, ett starkt djurskydd och låg antibiotikaanvändning inom animalieproduktionen, säkra vegetabilier, säker växtskyddshantering, ett rikt odlingslandskap och andra miljömål.

Regeringen anser att kunskap om de svenska mervärdena är en förutsättning för att öka konsumenternas motivation att välja svensk mat där det finns möjlighet, samtidigt som det är angeläget att öka kunskapen om hur kvalitativ, ofta småskalig, mat och dryck produceras. Regeringen ser en potential i att stärka den gastronomiska identiteten på lokal och nationell nivå. Företagande baserat på högkvalitativa och unika råvaror med en stark geografisk anknytning, till exempel renkött, viltkött eller svenskt öl och vin samt unika produktionsmetoder, kan därigenom stärkas och främja även annat företagande på lokal nivå. Samarbetet kring gastronomi och särskilda värden i det nordiska köket inom ramen för samarbetet Ny nordisk mat har bidragit till en förändrad syn på detta område. Under det svenska ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet har ett arbete inletts för att stärka samarbetet ytterligare mellan de nordiska länderna för att utveckla Ny nordisk mat 2.0. Regeringen ser att det finns ett behov av att fortsatt utveckla Ny nordisk mat och det nordiska samarbetet kring gastronomi. De svenska framgångarna vid Bocuse d´Or har bidragit till att marknadsföra svensk gastronomi internationellt. En viktig svensk aktör för att stärka småskalig livsmedelsförädling är Eldrimner, som är nationellt resurscentrum för mathantverk.

Regeringen har föreslagit att gårdsförsäljning av alkoholdrycker tillåts från 1 juni 2025 (prop. 2024/25:86). Regeringen bedömer att detta kommer att ha en stor betydelse för besöksnäringen och många småskaliga och hantverksmässiga alkoholproducenter som får möjlighet att sälja öl, cider, vin och sprit direkt till konsument. Från och med den 1 juli 2025 kommer dessutom alkoholskatten för öl från oberoende småbryggerier att sänkas med upp till 50 procent. Regeringens ambition är att stärka den lokala ekonomin och måltidsturismen och bidra till fler konkurrenskraftiga dryckesproducenter som kan diversifiera och utveckla sin verksamhet.

Regeringen anser att ett viktigt verktyg för att stärka ursprung och kvalitet är geografiskt skyddade beteckningar. Sverige har i dag 22 jordbruksprodukter och livsmedel som skyddas inom EU:s kvalitetssystem och det finns ett antal ärenden som handläggs hos Livsmedelsverket och kommissionen för tillfället.

Systemet med skyddade beteckningar är en kvalitetsstämpel som gynnar den lokala livsmedelsproduktionen och som har potential att även stärka besöksnäringen i en region. Genom skyddade beteckningar är det produkten och ursprunget som uppmärksammas och genom att öka intresset för ursprung och kvalitet kommer på sikt även intresset för svensk livsmedelsproduktion öka.

Skyddade beteckningar som marknadsförs inom och utanför Sveriges gränser har potential att öka livsmedelskedjans lönsamhet och stärka svensk livsmedelsproduktion. Regeringen anser därför att arbetet med skyddade beteckningar behöver stärkas och förenklas för företagen. Efter avisering i budgetpropositionen för 2025 har regeringen beslutat att avgiften för handläggning av ärenden för skyddade beteckningar ska tas bort.

Under de dialoger som genomförts som ett led i arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har företrädare för livsmedelskedjans företag vittnat om att svenskproducerade livsmedelsprodukter på kort tid tappat marknadsandelar till förmån för importerade alternativ i det lägre prissegmentet. Företrädare för näringslivet har lyft vikten av stärkt lönsamhet för att öka möjligheten för den svenska livsmedelsproduktionen att konkurrera med importerade livsmedel. En grundförutsättning är att svenska livsmedelsprodukter efterfrågas av konsumenterna. Offentliga måltidsverksamheter inom staten, regionerna och kommunerna kan få fler svenska livsmedelsproducenter att konkurrera om offentliga kontrakt, och därmed genom sina måltidsinköp stärka svensk livsmedelsproduktion.

Det har inom ramen för arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 kommit in ett betydande antal synpunkter om att en större andel lokalproducerad mat behöver kunna komma i fråga i de offentliga upphandlingarna. Regeringen kommer att fortsatt arbeta för att utveckla den offentliga måltiden och bidra till att den stärker svensk livsmedelsproduktion och försörjningsberedskap.

Regeringen anser att det är viktigt att konsumenterna kan göra medvetna val och att det ska vara lika enkelt att få veta var köttet kommer ifrån på en restaurang eller i ett storhushåll som i en butik. Livsmedelsverket har därför på regeringens uppdrag tagit fram föreskrifter om att restauranger och storhushåll ska informera konsumenter om ursprungsland för färskt, kylt, fryst och malet kött som används som ingrediens i måltider som serveras. En utgångspunkt är att den administrativa bördan för företagen, kommunerna

och regionerna ska vara så liten som möjligt samt att det ska finnas flexibilitet i hur informationen om ursprungsland tillhandahålls, till exempel genom att informationen kan lämnas muntligt när den efterfrågas av konsumenten. Föreskrifterna beslutades under hösten 2024 och trädde i kraft den 1 mars 2025.

Den sviktande trenden vad gäller efterfrågan på ekologiska produkter i samband med sänkt köpkraft hos konsumenterna de senaste åren har börjat vända. Regeringen anser att det ska finnas förutsättningar för att en ökad efterfrågan ska kunna mötas av svenska producenter, snarare än att det resulterar i en ökad import av ekologiska livsmedel.

Ekologisk produktion kan driva utvecklingen av både maskiner och odlingsmetoder för minskad resursanvändning och ökad avkastning vilket också kommer den konventionella odlingen till del.

Märkningen ”Från Sverige” på livsmedelsprodukter har tagits fram på eget initiativ från branschen och syftar till att synliggöra livsmedelsprodukter som producerats i Sverige med en hög andel svensk råvara. Produkter som har Från Sverige-märket är odlade, födda, uppfödda, förädlade, förpackade och kontrollerade i Sverige.

4. Finansiering och genomförande

För att på ett effektivt sätt nå livsmedelsstrategins mål krävs synergier mellan insatser inom flera olika utgiftsområden. I budgetpropositionen för 2025 berörs livsmedelskedjan av ett flertal omfattande satsningar. Budgetsatsningar inom såväl forskning, innovation och klimat som ökad robusthet inom livsmedelskedjan kompletterar de övriga budgetmedel som efter regeringens förslag har tillförts utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel. Budgetsatsningarna inom utgiftsområdet möjliggör bland annat en omfattande budgetförstärkning av den strategiska planen och en permanent årlig förstärkning från och med 2025 av anslaget för en konkurrenskraftig livsmedelssektor.

Myndigheternas kunskap om, och förståelse för, företagande och livsmedelsproduktion ska förbättras. Regeringen kommer i dialog med näringen ta en aktiv roll för att Livsmedelsstrategin 2.0 förverkligas. I detta syfte har regeringen inrättat det Livsmedelspolitiska rådet under ledning av landsbygdsministern. Dessutom kommer en strategisk grupp för

Livsmedelsstrategin 2.0 som leds av landsbygdsministerns statssekreterare att inrättas. Samtidigt kommer Tillväxtverkets samordningsroll förlängas. Det regionala livsmedelsstrategiarbetet ska i högre grad bidra till strategins övergripande mål genom regional och tematisk kraftsamling. Strategins genomförande kommer att ske i en nära samverkan mellan det offentliga och näringslivet.

4.1 Kostnad och finansiering

Översikt

Efter regeringen förslag i budgetpropositionen för 2025 har riksdagen beslutat om ett flertal satsningar som syftar till att stärka konkurrenskraften och robustheten i livsmedelskedjan. Nedan sammanfattas beslutade och aviserade förstärkningar:

- Förstärkt budget för den strategiska planen för den gemensamma jordbrukspolitiken: 746 miljoner kronor för kvarvarande år av programperioden. Samtidigt förstärks Jordbruksverkets förvaltningsanslag med 50 miljoner kronor 2025, 52 miljoner kronor 2026 och 48 miljoner kronor 2027 i syfte att bland annat skapa förutsättningar att uppfylla EU:s krav för genomförandet.
- Nytt investeringsstöd, det så kallade Kväveklivet: 100 miljoner kronor årligen under perioden 2025–2027.
- Förstärkt permanent finansiering av anslaget för en konkurrenskraftig livsmedelssektor: 80 miljoner kronor årligen från och med 2025.
- Tillfälligt utökad nedsättning av skatt på så kallad jordbruksdiesel även under 2025: minskade skatteintäkter med cirka 610 miljoner kronor.
- Sänkt alkoholskatt för öl från oberoende småbryggerier): minskade skatteintäkter med cirka 120 miljoner kronor årligen (helårseffekt).
- Biogasstödet som bland annat används för tillverkning av biogas av gödsel förstärks med 650 miljoner kronor fram till och med 2027.
- Även de resurser och förmågor som byggs upp inom det civila försvaret kommer bidra till en ökad robusthet i jordbruket och livsmedelsförsörjningen. Totala satsningar på uppbyggnaden av livsmedelsförsörjningen inklusive satsningar i budgetpropositionen för 2025 är 346 miljoner kronor för 2025, 496 miljoner kronor för 2026 och 802 miljoner kronor för 2027. Av dessa satsas betydande medel på ökad robusthet inom primärproduktion, robusta livsmedelsbutiker samt beredskaps- och omsättningslager.

- Nationella forskningsprogrammet för livsmedel föreslås förlängas till 2028 och förstärkas med 25 miljoner kronor 2025. Förstärkningen beräknas uppgå till 35 miljoner kronor 2026, 60 miljoner kronor 2027 och 110 miljoner kronor 2028.
- För 2025 tillförs SVA 3 miljoner kronor för att påbörja inrättandet av ett nationellt referenslaboratorium för diagnos av växtskadegörare. För 2026 och 2027 beräknas att 10 respektive 16 miljoner kronor avsätts för samma ändamål.
- För att säkerställa tillgången till veterinärer dygnet runt i hela landet tillförs Jordbruksverket 30 miljoner kronor årligen 2025 till 2027.
- Budgeten för driften av Universitetsdjursjukhuset vid SLU förstärks också med 30 miljoner kronor årligen från och med 2025.

Regeringen kommer återkommande pröva behovet av resurser i samband med kommande budgetpropositioner.

Efter förslag från regeringen i budgetpropositionen för 2025 har finansieringen till den strategiska planen ökats med 746 miljoner kronor och till stödåtgärder för fiske och vattenbruk med 29 miljoner kronor för resterande del av programperioden. Den permanenta finansieringen för arbetet med livsmedelsstrategin har ökats med 80 miljoner kronor per år.

Förstärkningen av den strategiska planen samt av stödåtgärder för fiske och vattenbruk är möjlig eftersom regeringen har justerat den förordningsstyrda valutakursen som används i planen och programmen och därigenom får Sverige ett högre nyttjande av EU-medlen. Medlen till den strategiska planen är fastställda i euro. Den valutakurs som ska användas för beräkning av de finansiella ramarna i kronor anges i förordningen (1999:710) om valutakurs vid stöd från EU-budgeten. Kursen är sedan tidigare fastställd i förordningen till 9,30 kronor per euro. För att minska skillnaden mot den faktiska kursen har regeringen beslutat att ändra kursen till 10,50 kronor per euro. Genom en ändrad valutakurs, som är närmare den faktiska kursen, kommer EU:s bidrag till planen att kunna nyttjas i en högre grad, samtidigt som den totala budgetomfattningen kan utökas. Totalt ökar budgeten för den strategiska planen med 646 miljoner kronor till följd av ändringen av förordningen om valutakurs vid stöd från EU-budgeten. Utöver för-ändringen görs efter regeringens förslag i budgetpropositionen även en särskild satsning på investeringsstödet för konkurrenskraft, som förstärks med 100 miljoner kronor under 2025. Totalt förstärks alltså budgeten för den strategiska planen med 746 miljoner kronor under de kvarvarande åren.

Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har Jordbruksverkets förvaltningsanslag förstärkts med 50 miljoner kronor 2025. I budgetpropositionen beräknar regeringen att 52 miljoner kronor respektive 48 miljoner kronor avsätts 2026 och 2027 för samma ändamål. Syftet med förstärkningen är bland annat att skapa förutsättningar att uppfylla EU:s krav för genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken. Ett större förenklingsarbete inom den gemensamma jordbrukspolitiken inleddes under 2024, som innebär oförutsedda och utökade krav på Jordbruksverket att anpassa stödsystemet. Genom att förstärka myndighetens förvaltningsanslag kan myndighetens arbete med bland annat ändrade grundvillkor, införande av en ny ersättning, intensifierat arbete med markklassning och digital markuppföljning klaras av utan att stödmottagarna behöver påverkas negativt.

Sammanlagt satsas 100 miljoner kronor per år till och med 2027 på ett nytt investeringsstöd för att stödja jordbrukets insatser med att minska avgången av ammoniak och växthusgaser från jordbruket, det så kallade Kväveklivet. Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 ökas även anslaget för stöd till produktion av biogas med 100 miljoner kronor under 2025, totalt avsätts 650 miljoner kronor under 2025–2027.

Även de resurser och förmågor som byggs upp inom det civila försvaret kommer att bidra till en ökad robusthet i jordbruket och livsmedelsförsörjningen. Till investeringar och rådgivning för ökad robusthet inom primärproduktionen av livsmedel avsätts efter regeringens förslag i budgetpropositionen 150 miljoner kronor 2025. För 2026 beräknas ytterligare 150 miljoner kronor och för 2027 ytterligare 250 miljoner kronor avsättas. Vidare inleds arbetet med att stärka robustheten för livsmedelsbutiker där det efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 satsas 50 miljoner kronor under 2025. Regeringen beräknar i budgetpropositionen att ytterligare 50 miljoner kronor 2026 och 200 miljoner kronor 2027 avsätts för detta. Regeringen avser också att intensifiera arbetet med att etablera beredskaps- och omsättningslager av viktiga varor för livsmedelssektorn, säkra upp dricksvattenförsörjningen och stimulera kommunernas och regionernas måltidsverksamhet ur ett beredskapsperspektiv och efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har 156 miljoner kronor avsatts för 2025. Regeringen beräknar i budgetpropositionen att ytterligare 296 miljoner kronor avsätts för 2026 och 352 miljoner kronor för 2027.

I propositionen Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60), forsknings- och innovationspropositionen, föreslår regeringen att det Nationella forskningsprogrammet för livsmedel förlängs till 2028 och förstärks med 25 miljoner kronor 2025. Förstärkningen beräknas uppgå till 35 miljoner kronor 2026, 60 miljoner kronor 2027 och 110 miljoner kronor 2028. Sammantaget beräknas därmed 220 miljoner kronor per år 2028 för livsmedelsforskningsprogrammet.

Efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har 3 miljoner kronor avsatts under 2025 för en satsning på SVA för att påbörja inrättandet av ett nationellt referenslaboratorium för diagnos av växtskadegörare. Regeringen beräknar i budgetpropositionen att 10 respektive 16 miljoner kronor avsätts under 2026 och 2027 för samma ändamål. Med anledning av minskande medfinansiering från EU liksom krav från EU på utökade inventeringar av karantänskadegörare tillförs Jordbruksverket medel för att bekämpa växtskadegörare.

För att det statliga åtagagandet vad avser rikstäckande djurhälso- och sjukvård, djursjukvård under jourtid samt veterinär beredskap ska kunna säkerställas har Jordbruksverket efter regeringens förslag i budget-propositionen för 2025 tillförts 30 miljoner kronor under 2025. För 2026 och 2027 beräknar regeringen i budgetpropositionen att 30 miljoner kronor årligen tillförs Jordbruksverket för samma ändamål. Budgeten för driften av Universitetsdjursjukhuset vid SLU förstärks också med 30 miljoner kronor under 2025 och beräknas därefter förstärkas årligen med samma summa.

I enlighet med regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 har den tillfälligt utökade skattenedsättningen för så kallad jordbruksdiesel förlängts även under 2025. Förslaget syftar till att stärka svensk livsmedelsproduktion och därmed främja trygg livsmedelsförsörjning vilket bidrar till att uppfylla livsmedelsstrategins mål. Förslaget beräknas minska skatteintäkterna med 610 miljoner kronor under 2025.

Efter regeringens förslag kommer alkoholskatten för öl från oberoende småbryggerier att sänkas vilket minskar skatteintäkterna med omkring 60 miljoner kronor netto 2025 (delårseffekt eftersom förslaget föreslås träda i kraft 1 juli 2025). Helårseffekten uppgår därefter till omkring 120 miljoner kronor.

Besluten med anledning av regeringens förslag i budgetpropositionen för 2025 möjliggör en god planeringshorisont i långsiktiga och strategiska satsningar, till exempel uppbyggnaden av det civila försvaret och forskning och innovation. Samtidigt ser regeringen behov av att öka flexibiliteten inom andra områden.

De senaste årens erfarenheter visar att omvärldsförändringar som påverkar livsmedelskedjans företag, och därmed förutsättningarna att nå livsmedelsstrategins mål, kan komma snabbt och få stora konsekvenser. För att möta sådana förändringar krävs en noggrann uppföljning av utvecklingen inom livsmedelskedjan och av de insatser som görs, samt en flexibilitet och beredskap att vid behov justera befintliga, eller vidta ytterligare, åtgärder. Regeringen kommer återkommande pröva behovet av resurser i samband med kommande budgetpropositioner.

4.2 Genomförande och ägarskap

4.2.1 Samordning och förankring

Översikt
Tillväxtverkets samordningsansvar för livsmedelsstrategin kommer att förlängas. Ett livsmedelspolitiskt råd har tillsatts och samordningen på både strategisk och operativ nivå kommer stärkas i syfte att säkerställa genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0.

4.2.1.1 Samordning

Genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 kommer att vila på två principiella utgångspunkter. Den ena är behovet av riktade insatser för att möta specifika utmaningar som regeringen efter dialog med livsmedelskedjans aktörer bedömer viktiga för möjligheten att nå målet om en ökad svensk livsmedelsproduktion. Den andra utgångspunkten är vikten av att Livsmedelsstrategin 2.0 får ett brett genomslag i politikutvecklingen generellt. För att säkerställa att det fortsatta arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 kan genomföras med både bredd och spets bedömer regeringen att det krävs en stärkt samordning både på strategisk och operativ nivå.

Sedan 2019 har Tillväxtverket haft regeringens uppdrag att stärka genomförandet av livsmedelsstrategin och verka för att livsmedelsstrategins mål uppnås. I uppdraget ingår att Tillväxtverket ska samordna och främja samverkan mellan alla aktörer i livsmedelskedjan, både inom näringsliv och

myndigheter, på nationell och regional nivå. I uppdraget ingår även att kommunicera livsmedelsstrategins mål och resultat samt föreslå eventuella justeringar. Uppdraget löper till och med 2025. Ett antal andra myndigheter har sedan 2017 haft i uppdrag att tillsammans med Tillväxtverket verka för att livsmedelsstrategins mål ska uppnås, däribland Jordbruksverket, Livsmedelsverket och SLU.

Livsmedelskedjans företag berörs och påverkas av många olika regelverk. Av detta följer också en bred kontaktyta mot många olika myndigheter. Detta leder i sig till en stor administrativ börda. Om olika myndigheter dessutom har olika kunskap om, och förhållningssätt till, livsmedelsstrategins mål och hur det skall uppnås riskerar detta att leda till ännu mer komplexa, och i värsta fall motstående, krav på företagen. Regeringen gav därför i regleringsbreven för budgetåret 2024 ett stort antal myndigheter i uppdrag att stärka och påskynda arbetet med att förenkla för företag. Flera av dessa myndigheter, till exempel Kemikalieinspektionen och Naturvårdsverket, instruerades att särskilt belysa förenklingsarbetet relaterat till livsmedelsstrategin.

En kraftfull och tydlig samordning av livsmedelsstrategins genomförande är fortsatt av stor vikt för att livsmedelsstrategins mål ska kunna nås. Detta förutsätter att ansvarsfördelningen mellan myndigheterna under regeringen och förväntningarna på dem är tydliga avseende deras roll i genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0. Tillväxtverkets samordningsansvar för livsmedelsstrategin kommer förlängas. I uppdraget ligger bland annat att ha en fortsatt nära dialog med centrala aktörer inom livsmedelskedjan.

Regeringen avser att säkerställa styrningen och genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 genom att stärka samordningen både på strategisk och operativ nivå.

4.2.1.2 Förankring och partnerskap

Arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har bedrivits i nära samverkan med livsmedelskedjans aktörer. Gensvaret från dessa har varit mycket stort. Livsmedelsstrategin 2.0 är ett steg i det långsiktiga arbetet för att stärka lönsamhet och konkurrenskraft i livsmedelskedjan. Regeringen ser fortsatt behov av ett nära samarbete med företag, organisationer och myndigheter i detta arbete. Därför har ett råd – det livsmedelspolitiska rådet – inrättats i

syfte att ytterligare stärka dialogen om svensk livsmedelsproduktion och hur målet om en ökad produktion kan uppnås till 2030.

I det livsmedelspolitiska rådet ingår företrädare för livsmedelsföretagen som står för merparten av den svenska livsmedelsproduktionen. I rådet ingår också företrädare för Lantbrukarnas Riksförbund, Livsmedelsföretagen och Fiskbranschens Riksförbund. Det livsmedelspolitiska rådet kommer under ledning av landsbygdsministern att mötas två gånger per år, för att diskutera frågor som kan bidra till arbetet med att uppnå livsmedelsstrategins mål om en konkurrenskraftig livsmedelskedja där livsmedelsproduktionen ökar. Rådet ska vara ett rådgivande organ för löpande utbyte av erfarenheter och synpunkter mellan regeringen och näringslivet för genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0.

Landsbygdsministern kommer också att inrätta en strategisk grupp för Livsmedelsstrategin 2.0. Gruppen kommer ledas av landsbygdsministerns statssekreterare och utgöras av verkställande direktörer och generaldirektörer för ett antal organisationer och myndigheter, vars arbete har stor bäring på förutsättningarna att uppnå livsmedelsstrategins mål.

Regeringen har goda erfarenheter av de så kallade rundabordssamtal som har hållits under arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0. Det har varit ett bra sätt att föra konkreta samtal kring viktiga frågor i en krets av aktörer med stor kompetens och stort engagemang. Regeringen har redan nu identifierat ytterligare frågor där sådana samtal skulle kunna bidra med värdefull kunskap och viktiga perspektiv, till exempel frågor om jordbruket i norra Sverige, den småskaliga jordbruks- och livsmedelsproduktionens förutsättningar liksom odling av proteingrödor. För att snabbt kunna fånga upp frågor av stor betydelse för genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 avser regeringen använda rundabordssamtal med relevanta aktörer som en metod för att fortsätta den nära dialogen med näringsliv och intresseorganisationer.

Vidare kommer livsmedelskedjans aktörer att bjudas in till en årlig konferens för att följa upp genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0, föra dialog och ta del av erfarenheter från företag, branschorganisationer och andra aktörer. Till denna konferens kommer också samtliga myndigheter som på ett eller annat sätt berörs av livsmedelsstrategin att bjudas in för att ta del av aktörernas erfarenheter.

4.2.2 Regional och tematisk kraftsamling

Översikt
Ett brett arbete på regional nivå är av stor vikt för genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0. Det regionala genomförandet kommer att stärkas genom finansiella tillskott som kan möjliggöra ett utvecklat arbete från Tillväxtverket, regioner och länsstyrelser.

I det arbete som följde beslutet om livsmedelsstrategin 2017 fick länsstyrelserna i uppdrag att genomföra insatser i respektive län för livsmedelsstrategins genomförande. Regionerna, som har ansvaret för regional utveckling, fick ett motsvarande erbjudande. De har i uppgift att utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling och samordna insatser för genomförandet av strategin. Den nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 är vägledande för det regionala utvecklingsarbetet. Flertalet av regionerna har på eget initiativ, och utifrån Tillväxtverkets uppdrag att stödja deras arbete med smart specialisering, tagit fram regionala strategier för detta ändamål. Det regionala innovationsarbetet utgår ifrån regionernas innovationsstrategier, strategier för smart specialisering eller motsvarande strategier. Livsmedel återfinns till exempel som specialiseringsområde i ett flertal strategier.

Ett resultat av det arbete som länsstyrelser och regioner har bedrivit på regional nivå är att det i dag finns ett heltäckande nät av regionala livsmedelsstrategier eller handlingsplaner. Mycket gott har kommit ut av detta arbete, inte minst en stärkt samverkan mellan länsstyrelser, regioner och näringsliv.

Samtidigt bedömer regeringen att det finns ytterligare utvecklingspotential i arbetet på regional nivå. I de dialoger som har förts med livsmedelskedjans aktörer inom ramen för arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0 har det bland annat framförts oro för att de regionala livsmedelsstrategierna i vissa fall riskerar att försvåra länsöverskridande samarbeten. Det har också ifrågasatts om möjliga synergier tagits tillvara fullt ut i det regionala arbetet.

Olika delar av landet har olika förutsättningar, med olika utmaningar och möjligheter för såväl primärproduktion som förädling inom livsmedelsområdet. Med detta följer även att styrkor och svagheter hos offentliga aktörer och företag varierar regionalt. För att på bästa sätt ta tillvara erfarenhet, kompetens och utvecklingskraft i hela landet avser regeringen att initiera

ett arbete med en regional och tematisk kraftsamling, där regionala aktörer, utifrån sina styrkor och sin kompetens, inbjuds att gå före och leda olika tematiska satsningar för att kunna bedriva ett målinriktat och fokuserat arbete som sedan kan komma andra till del.

4.2.2.1 Kommunerna är viktiga för livsmedelskedjans företag

En förutsättning för att målet om en ökad livsmedelsproduktion ska kunna uppnås är att det är lönsamt, enkelt och attraktivt att starta, driva och vidareutveckla företag. Mycket av ansvaret för tillståndsgivning, kontroll och tillsyn gentemot företagen vilar på kommunerna. Kommunerna och regionerna är samtidigt stora konsumenter av livsmedel genom de offentliga köken inom vård, skola och omsorg. Dessa måltider har också ett viktigt signalvärde, inte minst inom förskola och skola, och har potential att utvecklas ytterligare. Kommunerna har därför en stor påverkan på förutsättningarna för livsmedelsproduktionens utveckling.

Inom Livsmedelsverket finns ett nationellt kompetenscentrum för måltider i vård, skola och omsorg, som bland annat arbetar med att utveckla nationella riktlinjer och annat stöd samt samverka med andra nationella myndigheter och organisationer på måltidsområdet. Det finns flera konkreta och goda exempel på initiativ för att dela och sprida kunskap och erfarenheter kring de offentliga måltiderna. Ett sådant exempel är projektet Ett nytt recept för skolmåltider, som har koordinerats av Livsmedelsverket. Ett annat exempel är Skolmatsakademien som finansieras av Västra Götalandsregionen tillsammans med ett antal kommuner, och som utgör en samlande kraft för skolmatsfrågor i Västra Götalands län. Regeringen ser positivt på sådan samverkan mellan den regionala och kommunala nivån i frågor där deltagande aktörer kan lära av varandra och ta del av goda exempel, och ser att en sådan arbetsmetod med fördel kan spridas även till andra områden. Offentliga måltider är ett område där en regional och tematisk kraftsamling som beskrivs ovan med fördel skulle kunna fungera som en hävstång för att samla in och förmedla kunskap till berörda aktörer.

I Sverige är ansvaret för att utföra offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet fördelat på flera olika statliga myndigheter och på kommunala myndigheter. På livsmedelsområdet står de flesta livsmedelsanläggningar under kommunal kontroll, medan länsstyrelserna ansvarar för kontroll av anläggningar i primärproduktionen. Kontrollorganisationen för livsmedelskedjan omfattar totalt ca 270 kontrollmyndigheter. Med ett så stort antal

kontrollmyndigheter, av varierande storlek, är det ofrånkomligt att det finns skillnader vad gäller effektivitet, planering, utförande och uppföljning av offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet.

Regeringen har därför gett en särskild utredare i uppdrag att se över hur offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet i livsmedelskedjan organiseras och finansieras inom områdena livsmedel, foder och animaliska biprodukter (dir. 2023:170). Utredaren ska också se över den djurskydds-kontroll som utförs i nära anslutning till, eller i samband med, kontrollerna inom dessa områden. Syftet med utredningen är att stärka konkurrenskraften i livsmedelskedjan och skapa en mer effektiv kontrollstruktur som säker-ställer likvärdiga konkurrensvillkor och förenklar för de företag som är verksamma inom områdena livsmedel, foder och animaliska biprodukter.

4.2.2.2 Utvärdering och uppföljning av Livsmedelsstrategin 2.0

Jordbruksverket har genom två regeringsbeslut fått uppdraget att löpande följa och utvärdera livsmedelsstrategin och dessutom följa upp och utvärdera livsmedelskedjans utveckling över tid till och med 2025. Uppdraget har rapporterats löpande i årliga rapporter samt genom fördjupad rapportering vart fjärde år. Dessa rapporter har utgjort viktiga underlag för såväl genom-förandet av livsmedelsstrategin som för arbetet med Livsmedelsstrategin 2.0.

Att löpande följa både genomförandet av Livsmedelsstrategin 2.0 och livsmedelskedjans utveckling kommer enligt regeringens bedömning vara avgörande för att strategins mål ska kunna nås på ett effektivt sätt. Regeringen avser därför att ge Jordbruksverket fortsatt uppdrag att följa upp och utvärdera livsmedelskedjans utveckling över tid, men också Livsmedels-strategin 2.0.

Regeringen

Bilaga 2 till protokoll I:12 vid regeringssammanträdet den 20 mars 2025, LI2025/00646 m.fl.

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Utdrag till

Statsrådsberedningen/EU och FCK
Utrikesdepartementet/HI och FH
Försvarsdepartementet/ETU
Socialdepartementet/HC
Finansdepartementet/BA, K, KO, SFÖ, OU, DOF, SI, S1, S2, FPM och B
Utbildningsdepartementet/UH, F och GV
Klimat- och näringslivsdepartementet/CKS, Nm, NIM, E och KL
Kulturdepartementet/KKM
Arbetsmarknadsdepartementet/JÄM
Landsbygds- och infrastrukturdepartementet/DL, FJR, RUL, SMF och SPN
Riksdagen, miljö- och jordbruksutskottet
Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande
Kammarkollegiet
Kungl. Skogs- och lantbruksakademien
Kungl. Tekniska högskolan
Linköpings universitet
Livsmedelsverket
länsstyrelserna
Sametinget
Statens jordbruksverk
Statens veterinärmedicinska anstalt
Sveriges lantbruksuniversitet
Tillväxtverket
Upphandlingsmyndigheten
Uppsala universitet
Verket för innovationssystem
Örebro universitet

Gotlands kommun
Mjölby kommun
Mörbylånga kommun
Sotenäs kommun
regionerna
Agtech 2030
Albaeco
Arla Foods AB
Axfood AB
Axfoundation
BalticWaters
Blå mat – centrum för framtidens sjömat
Cancerfonden
De Recirkulerande Vattenbrukarna Sverige
Dietisternas Riksförbund
Djurens rätt
Eldrimner
Ekologiska Lantbrukarna
Ekologiska Lantbrukarna Sörmland
Fiskbranschens Riksförbund
Fiskekommunerna
Förbundet Sveriges Småbrukare
Gröna arbetsgivare
Gård & Djurhälsan Sverige AB
Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation
Helios Nordic Energy AB
Hjärt-Lungfonden
Hushållningssällskapens Förbund
Hållbarhetsinitiativet
ICA Gruppen AB
Innovatum Science Park
Invest in Norrbotten
Industriella UtvecklingsCentra
IVL Svenska Miljöinstitutet AB
Kooperativa Förbundet
Kost och näring
KRAV
Kött- och Charkföretagen
Lantbrukarnas Riksförbund

Lantmännen
Livsmedelsakademin
Livsmedelsarbetareförbundet
Livsmedelsföretagen
Lokal Utveckling Sverige
LRF Södermanland
Macklean
Matfiskodlarna i Sverige AB
MatVärden
Nationella kommittén för livsmedelsforskning
Naturskyddsföreningen
NOrdBruk
Odling i balans
Orkla Foods Sverige AB
Pugerups Gård
Ragn-Sells Recycling AB
Ramnered Lantbruk
Re:Meat Foods
RISE Research Institutes of Sweden AB
Rudenstams Bär & Frukt AB
Rösängs Lantbruk AB
SLU Grogrund
Stiftelsen ett högre medvetet medvetande
Stiftelsen Lantbruksforskning
Sunnansjö Gård AB
Svensk Dagligvaruhandel
Svensk fiskodling AB
Svensk Fågel
Svensk Mjölk AB
Svensk Torv
Svenska Fåravelsförbundet
Svenskt Vatten
Svenskt vattenbruk och sjömat
Svenskt Växtskydd
Sveriges export- och investeringsråd
Sveriges Fiskares Producentorganisation
Sveriges Frö- och Oljeväxtodlare
Sveriges Gårdsmejerister
Sveriges Jordägareförbund

Sveriges Kaninproducenter
Sveriges Konsumenter
Sveriges Utsädesförening
Svinesundskommittén
Sweden Food Arena
Sweden Foodtech
Swedish Pelagic Federation
Torfolk Gård AB
Visita
V.S. Visit Sweden AB
Vreta Kluster AB
Världsnaturfonden
Växtbaserat Sverige
World Animal Protection Sverige
Yara AB

Nationella riktlinjer för måltider i skolan

Förskoleklass, grundskola, gymnasieskola och fritidshem

Livsmedelsverket

© Livsmedelsverket, Uppsala 2026

ISBN: 978-91-7714-286-7

Foto omslag: Jeanette Hägglund
Foto inlaga: Jeanette Hägglund, Katarina Petersson, Staffan Claesson, IMA, Johnér, Livsmedelsverket.

Layout: Södra tornet

Tryck: Stibo Complete

Förord

En bra skollunch ger elever förutsättningar att orka fokusera och prestera i skolan. Men en bra måltid är inte bara maten på tallriken. En trygg och lugn måltidsmiljö med vuxna förebilder behövs också för att eleverna ska få en positiv attityd till maten.

De svenska skolmåltiderna är en viktig del i arbetet för jämlik hälsa. Genom skolmåltiderna har alla elever, oavsett bakgrund, samma möjlighet att äta hälsosamt och få kunskap om bra matvanor. Sverige har lång tradition av skolmåltider och genom åren har synen på måltiderna förändrats – från att enbart handla om att mätta elever till att se skolmåltiderna som ett verktyg för omställningen till en mer hälsosam och hållbar livsmedelskonsumtion.

Livsmedelsverkets riktlinjer är avsedda som övergripande stöd för styrning och ledning av arbetet med bra skolmåltider. Skolmåltiderna är en del av utbildningen, därför behöver skolverksamheten och måltidsverksamheten ta gemensamt ansvar för och samarbeta kring måltiderna.

Riktlinjerna innehåller även stöd för hur kommuner kan stärka beredskapen för måltider vid störningar och stöd för hur man kan upphandla lokala råvaror i linje med livsmedels-strategins mål.

Livsmedelsverkets riktlinjer bygger på aktuell forskning och beprövad erfarenhet. De är framtagna i samverkan med Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Relevanta yrkesgrupper har också bidragit med kunskap och erfarenhet från verksamheterna. Riktlinjerna har förankrats genom dialogmöten samt en bred remiss som besvarats av myndigheter, kommuner, näringsliv, yrkesgrupper samt akademi.

Tack vare den breda förankringen har dessa riktlinjer ett bredare perspektiv på skolmåltiderna med elevens bästa i fokus – nu och i framtiden.

Christina Nordin
Generaldirektör, Livsmedelsverket

INNEHÅLL

INLEDNING 06
Om riktlinjerna 06
Skolmåltiden lägger grunden för elevers hälsa och lärande 07
Använd de resurser som redan finns 07
Måltidsmodellen – ett helhetsperspektiv på hållbara måltider 07

INTEGRERADE MÅLTIDER 11
Skolmåltiderna – en viktig del av skolans arbete 12
Pedagogiska måltider och vuxnas betydelse för en bra måltidssituation 12
Mat- och måltidsutbildning 14
Inflytande och delaktighet 14
Elevhälsoarbete 17

TRIVSAMMA MÅLTIDER 19
Den sociala och fysiska måltidsmiljön 20
Schemaläggning 21
En tillgänglig måltidsmiljö är bra för alla 21

GODA MÅLTIDER 25
Matvanor formas av traditioner, kultur och social miljö 26
Inspirera och utmana 26
Godare mat med rätt kompetens 29

NÄRINGSRIKTIGA MÅLTIDER 31
Matens betydelse för hälsan – nu och i framtiden 32
Planering av näringsriktiga måltider 33
Uppföljning, dokumentation och näringsberäkning 49
Skapa förutsättningar så att eleverna äter maten 50
Individuella anpassningar av maten 52
Elever med svårigheter i måltidssituationen eller selektivt ätande 53
Frukost, mellanmål och övrigt måltidsutbud i skolan 55
Ohälsosam matmiljö utanför skolan konkurrerar med skollunchen 57

SÄKRA MÅLTIDER 59
Livsmedelslagstiftningen 60
Grundläggande rutiner för livsmedelshygien 60
Skolan är skyldig att servera specialkost 61
Specialkost till elever med allergi och annan överkänslighet 61
Rapportering av incidenter till kommunens livsmedelskontroll 66
Skadliga ämnen i maten 66

MILJÖSMARTA MÅLTIDER 69
Miljösmarta matval 70
Matsvinn 74

BEREDSKAP FÖR DE OFFENTLIGA MÅLTIDERNA 77
Beredskap för måltidsverksamheten 78
Beredskap och hållbarhet är förenligt 79

UPPHANDLING – ETT VIKTIGT VERKTYG 82
Inköp av närproducerade livsmedel 83

DOKUMENT SOM STYR MÅLTIDSVERKSAMHETEN 86
Lagstiftning, ansvarsfördelning och uppföljning 86

FÖRDJUPNING 93
VÄGLEDNINGAR, HANDBÖCKER OCH PRAKTISKA VERKTYG 94

INLEDNING

Måltiderna i skolan har stor betydelse för elevers hälsa, sociala gemenskap, trivsel och inte minst lärande. En skollunch som äts upp ger eleverna förutsättningar att orka fokusera på skolarbetet. Mätta och nöjda elever bidrar även till en lugnare stämning på och mellan lektionerna. Skolmåltider kan också bidra till att grundlägga hälsosamma och hållbara matvanor. Att investera i måltiderna i skolan är därför att investera i både elevernas lärande och hälsa.

Om riktlinjerna

Livsmedelsverkets riktlinjer för måltider i skolan ger kommuner och privata aktörer - som enskilda skolhuvudmän eller privata måltidsleverantörer - övergripande vägledning, stöd och förslag till hur man kan utveckla arbetet med skolmåltiderna för att främja hälsosamma matvanor och skapa matglädje. Även frukost, mellanmål och utbud i skolkafeteria omfattas av riktlinjerna. Riktlinjerna vänder sig till alla som påverkar skolmåltidernas kvalitet – från styrande politiker till kockar och måltidspersonal. Men i första hand riktar sig riktlinjerna till måltids- eller kostchefer, rektorer eller andra med direkt ansvar för olika delar av måltiden.

Riktlinjerna är framtagna i samverkan med Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten. De grundas på aktuell kunskap om hur en näringsriktig skolmåltid bör utformas för att främja hälsa hos barn som växer och utvecklas, liksom forskning om sociala, pedagogiska och fysiska aspekter av skolmåltiden. Kunskap och erfarenheter har hämtats in i dialog med framför allt måltidschefer och rektorer, för att förstå deras behov av stöd och göra riktlinjerna användbara i praktiken. En komplex omvärld ställer ökade krav på verksamheterna, med fler aspekter som behöver beaktas. Därför har Livsmedelsverket tagit hänsyn till önskemål om att riktlinjerna ska innehålla mer konkreta rekommendationer om exempelvis livsmedelsval och måltidsmiljö. Riktlinjerna innehåller också stöd kring beredskap och upphandling.

Riktlinjerna ger stöd för hur man kan utveckla måltiderna ur ett helhetsperspektiv. Utifrån Måltidsmodellen, som beskrivs nedan, ges en fördjupning i varje avsnitt om olika aspekter av måltiden. Eftersom riktlinjerna ger vägledning inom många olika områden inleds varje avsnitt med en kort hänvisning om vilken yrkesgrupp eller verksamhet innehållet i första hand riktar sig till.

Skolmåltiderna är en del av det lokala utvecklings-, hållbarhets- och folkhälsoarbetet i kommunerna. Genom att belysa olika kvalitetsområden kan riktlinjerna vara ett stöd vid kommuners och enskilda huvudmäns policyarbete. Det är framför allt näringsriktighet och livsmedelssäkerhet som är reglerat i lagstiftning, men alla kvalitetsområden i Måltidsmodellen är viktiga för att uppnå hälsosamma och hållbara skolmåltider.

Skolmåltiden lägger grunden för elevers hälsa och lärande

Enligt barnkonventionen har alla barn rätt till bästa möjliga hälsa och skolmåltiderna har en viktig roll i det. För alla obligatoriska skolformer gäller sedan 2011, enligt skollagen (2010:800), att skolmåltiderna ska vara näringsriktiga. Elever har olika möjligheter att äta hälsosamt hemma beroende på olika förutsättningar och livsvillkor. Skolmåltiderna kan utjämna dessa skillnader och är därför en del av skolans kompensatoriska uppdrag. Genom att alla elever erbjuds kostnadsfria och näringsriktiga måltider skapas mer jämlika förutsättningar för lärande och god hälsa.

Skolmåltiderna är också en viktig del av skolans hållbarhetsarbete. Genom att använda skolmåltiderna i utbildningen kan kopplingen mellan mat, hälsa och hållbarhet bli tydligare för eleverna. Läroplanen innehåller tydliga mål om lärande för hållbar utveckling. Här kan skolmåltiden användas som ett pedagogiskt verktyg som kompletterar undervisningen med praktiska exempel på hur det vi äter påverkar kroppen, miljön och samhället. Forskning[1] visar på en rad goda effekter när skolor arbetar aktivt med mat- och måltidsutbildning. Förutom att elever får bättre kunskaper om mat och måltider, både praktiska och teoretiska, kan mat- och måltidsutbildning i skolan bidra till att elever äter mer frukt och grönsaker och mindre sötsaker, både i och utanför skolan. En sådan utbildning kan också leda till att elever äter frukost oftare och vågar prova fler nya maträtter. På så sätt kan skolan rusta elever med handlingskraft och kunskap som kan forma dem till att bli en del av lösningen för ett framtida hållbart samhälle.

Använd de resurser som redan finns

Att involvera eleverna i frågor och beslut som rör dem själva är både en lagstadgad rättighet och ett arbetssätt som förbättrar kvaliteten på besluten. Ett ökat elevinflytande kan ge goda resultat i form av ökat välbefinnande, ökat intresse för mat och måltider samt att eleverna äter mer hälsosamt och varierat vid skollunchen.[2]

Att använda och arbeta med skolmåltiderna som en resurs för lärande handlar inte om att lägga mer pengar utan om att använda skolmåltiderna på ett mer effektivt sätt. Skollunchen är en redan betald resurs som har mervärden, men som inte nyttjas fullt ut idag. Livsmedelsverkets riktlinjer ger stöd i hur skolan och måltidsverksamheten tillsammans kan utveckla sitt arbete med skolmåltiderna.

Måltidsmodellen – ett helhetsperspektiv på hållbara måltider

En måltid är mer än maten på tallriken. Måltiden omfattar även bland annat rummet, sällskapet och stämningen. Som stöd i arbetet med att följa upp måltidernas kvalitet och arbeta utifrån ett helhetsperspektiv på måltiden, finns Livsmedelsverkets Måltidsmodell. Den beskriver sex områden som alla är viktiga för att eleverna ska må bra av maten och känna matglädje. Att måltiden är *god* och *trivsam* är viktigt för att maten ska ätas upp. En bra måltid är även *näringsriktig* och *säker* att äta. Dessa två områden omfattas av krav i lagstiftningen. Med *miljösmart* menas måltider som bidrar till en miljömässigt hållbar utveckling och de nationella miljömålen. Med *integrerad* menas att måltiden ses som en del av skolan och inkluderas i det systematiska kvalitetsarbetet.

1 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

2 Ibid.

Måltidsmodellen kan användas som ett verktyg i arbetet med att utveckla måltiderna i skolan. För att helheten ska bli bra är det en fördel om styrande dokument, exempelvis måltidspolicy eller annat som formaliserar uppdraget kring skolmåltiderna, omfattar en beskrivning av konkreta mål på lokal nivå, ansvarsfördelning och rutiner inom varje pusselbit. Dessutom krävs kompetens, engagemang och samverkan mellan måltidsverksamhet, rektor, elever, elevhälsan, lärare och övrig personal.

Livsmedelsverkets riktlinjer för måltider i skolan utgår från Måltidsmodellen och varje avsnitt är en fördjupning inom respektive pusselbit.

De offentliga måltiderna och målen i Agenda 2030

Kommunerna har en central roll i genomförandet av de globala målen i Agenda 2030. Åtta av målen är särskilt kopplade till de offentliga måltiderna. Livsmedelsverket har därför kompletterat Måltidsmodellen för att visa kopplingen mellan hållbara måltider och de åtta målen. På Livsmedelsverkets webbplats finns mer information om hur den offentliga måltidsverksamheten kan bidra till måluppfyllelse för respektive mål i Agenda 2030.

Måltider i skolan blir hållbara genom att vara näringsriktiga, säkra, goda, trivsamma, integrerade och miljösmarta. Hållbara måltider bidrar till

- att tillgodose alla elevers behov av näring och energi, på ett jämlikt sätt
- att främja elevers hälsa och livskvalitet idag och i framtiden
- att lägga grunden för bra matvanor och stödja elevers kunskapsutveckling kopplat till hälsa och miljö
- att minimera måltidernas miljöbelastning
- en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar utveckling.

Förutsättningar för hållbara måltider i skolan – för dig som har övergripande ansvar för måltiderna i skolan

SÄTT UPP MÅL OCH FRÅGA EFTER RESULTATEN

Måltidsmodellen ger ett helhetsperspektiv på bra måltider och kan användas i såväl planering som uppföljning av måltiderna i skolan. Sätt upp lokala mål utifrån Måltidsmodellen och anpassa dem till lokala förutsättningar. Följ kontinuerligt upp och utvärdera måltiderna, exempelvis genom att inkludera målen i det systematiska kvalitetsarbetet.

SATSA PÅ KOMPETENS OCH TYDLIGGÖR ANSVARET

Bra måltider kräver en organisation med tydligt mandat att driva utvecklingen framåt och som möjliggör dialog och samarbete mellan olika yrkesgrupper. Skapa en organisation som lockar till sig kompetent och engagerad personal, som får inflytande och mandat att utveckla verksamheten mot de uppsatta målen. Det genererar ofta ett ansvarstagande för helheten, med eleven i centrum. Prioritera kompetensutveckling för att säkerställa att personalens kunskap motsvarar uppdragets krav och bidrar till en måltidsverksamhet av hög kvalitet.

FOKUSERA PÅ MATGÄSTERNA OCH GÖR DEM DELAKTIGA I UTVECKLINGEN

Lyssna på och involvera eleverna i utformningen av måltiden. Utgå från deras erfarenheter, behov och åsikter, och ta tillvara deras tankar och idéer för att skapa en trygg och trevlig måltidsmiljö för alla. Låt verksamheten genomsyras av flexibilitet.

FOTO: Katarina Pettersson, Entré Hofors

Detta avsnitt riktar sig till rektor som ansvarar för att skolmåltiderna bidrar till elevernas hälsa, lärande och utveckling.

INTEGRERADE MÅLTIDER

Skolmåltiden är en viktig del av elevernas skoldag. När rektor, lärare, elevhälsan, kockar, måltidschef och elever samarbetar kring skolmåltiderna skapas goda förutsättningar för mätta elever som kan tillgodogöra sig undervisningen. Skolmåltiden kan även fungera som ett praktiskt verktyg i undervisningen och bidra i elevernas lärande om hälsosam och hållbar livsmedelskonsumtion.

RIKTLINJER I KORTHET

- Det finns lokalt uppsatta mål för skolmåltiden som följs upp regelbundet. Både skolans och måltidsverksamhetens personal känner till och bidrar till att uppnå dem.
- Skolmåltiden är inkluderad i skolans systematiska kvalitetsarbete och är även en del av elevhälsoarbetet.
- Skolrestaurangen är en trygg plats med utrymme för social samvaro. Det finns en samsyn på skolan om de vuxnas roll vid måltiden.
- Olika aspekter av måltiden tas upp i undervisningen när det är möjligt och bidrar till att elever lär sig om, av och genom mat. Måltidspersonalen bidrar med sin kompetens genom samarbete med lärare och övrig personal.
- Elever får möjlighet till inflytande och delaktighet i utvecklingen av skolmåltiderna genom en förtroendefull dialog mellan elever, lärare, rektor, elevhälsan, kockar och måltidschef.
- Det finns rutiner för hur elevernas synpunkter och idéer kring skolmåltiderna tas tillvara och återkopplas.

Skolmåltiderna – en viktig del av skolans arbete

Integrerade skolmåltider innebär att måltiderna är en del av skolans verksamhet och ingår i skolans strategiska och systematiska kvalitetsarbete och uppföljning. Skolmåltiden som sådan inkluderas inte i begreppet undervisning men ingår i det vidare begreppet utbildning.[3]

I läroplanerna för de obligatoriska skolformerna framgår att de demokratiska principerna om att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig ska omfatta alla elever.[4] Genom att elever ges möjlighet att få kunskap i relation till mat och måltider ökar också elevers förmåga att kunna påverka och vara delaktiga i frågor som rör mat och måltider i skolan.

Genom att formulera gemensamma mål och tydliggöra syftet med skolmåltiden, över verksamhetsgränserna, skapas förutsättningar för alla att verka åt samma håll. Det kan handla om att gemensamt identifiera nuläge och kartlägga utvecklingsbehov kring exempelvis elevers delaktighet, fysisk och social måltidsmiljö, schemaläggning eller roller och ansvar i skolrestaurangen. Det förutsätter samarbete mellan rektor, måltidschef, måltidspersonal, lärare, elevhälsan, övrig personal och eleverna.

All personal på skolan behöver känna till syfte och mål och förstå sitt ansvar för att bidra till bra skolmåltider och elevers lärande.

Exempel på ansvarsområden kopplade till skolmåltiden

- **Rektor:** Har övergripande ansvar för måltidsmiljön och att skolmåltiderna bidrar till elevernas hälsa, lärande och utveckling.
- **Lärare och övrig personal:** Äter med eleverna, är goda förebilder, bidrar med trivsel och trygghet för att främja gemenskap och välbefinnande.
- **Måltidschef:** Har övergripande ansvar för måltiderna, måltidspersonalen och planeringen av måltidsverksamheten.
- **Måltidspersonal:** Ansvarar för att tillaga och servera måltider utifrån Måltidsmodellen. Kan bidra med kunskap om livsmedel, tillagning, innehåll i maten, livsmedelshygien, allergi och specialkost.
- **Elever:** Är delaktiga i utvecklingsarbetet kring måltiderna och bidrar till en trivsam måltidsmiljö.

Skolmåltiderna utgör en viktig del av skolans kompensatoriska uppdrag, och jämnar ut skillnader i elevers förutsättningar. Genom att alla elever har tillgång till kostnadsfria och näringsriktiga skolmåltider finns förutsättningar för lika möjligheter till lärande och god hälsa. Skollunchen är ofta den måltid, av alla måltider, som bidrar med mest näring och är för en del elever den enda lagade måltiden under dagen. Därför är det av största vikt att elever får förutsättningar att tillgodogöra sig skolmåltiderna, exempelvis genom en trygg och trivsam måltidsmiljö, kunskap om mat och måltider samt möjlighet till delaktighet.

Pedagogiska måltider och vuxnas betydelse för en bra måltidssituation

Att måltiderna är en del av skolans verksamhet bekräftas i skolans styrdokument. Det finns däremot ingen nationell definition av pedagogiska måltider och begreppet finns heller inte i skollagen. Det råder ofta delade meningar om vilka arbetsuppgifter som är kopplade till måltiderna. Därför är det bra att, på lokal nivå, definiera syfte och mål med pedagogiska måltider, vilka arbetsuppgifter som ingår vid lunch och andra måltider – som frukost eller mellanmål och hur de ska organiseras. Rektor har ansvar för att säkerställa de praktiska förutsättningarna för pedagogiska måltider, exempelvis genom schemaläggning av personal och tydlig ansvarsfördelning vid lunchtid.

3 1 kap. 3 § skollagen.

4 Lgr22, Lgra22, Lsam22, Lspec22, s.15.

Forskning[5] visar att det finns tveksamheter om värdet av att öka det formella lärandet i skolrestaurangen i form av regelrätta lektioner. Även om själva måltidstillfället är en del av utbildningen och kan vara ett tillfälle för lärande är det framför allt viktigt att det finns tid för återhämtning och relationsbyggande.

Att äta tillsammans med eleverna kan ingå i en lärares eller övrig personals arbetsuppgifter. Lärare, rektor och övrig personal som äter tillsammans med eleverna har en viktig roll i måltidssituationen genom att agera förebild, förmedla en positiv attityd till måltiderna och en sund inställning till mat. Det kan det ha stor betydelse för hur eleverna uppfattar maten och måltiden.[6]

Ett viktigt syfte med måltiderna i skolan är att bygga goda relationer mellan eleverna och mellan elever och vuxna. Erfarenhet har visat att med närvarande vuxna kan måltidsmiljön bli tryggare och lugnare, både för yngre och äldre elever.

Under måltiden har läraren eller övrig personal ofta som arbetsuppgift att äta tillsammans med elever, elever som de samtidigt har tillsynsansvar för. Måltiden ryms i detta fall inom arbetstiden och ska inte förväxlas med rast. Det förutsätter därför att läraren eller övrig personal som äter måltider med eleverna har möjlighet till rast vid ett annat tillfälle.

Lärare och måltidspersonal har en viktig roll när det gäller att presentera skolmaten på ett intresseväckande och positivt sätt, genom att exempelvis förmedla kunskap om olika råvaror och maträtter samt visa eleverna var olika rätter och tillbehör finns.

Det är upp till skolan att utforma måltidsmiljön och skapa förutsättningar för en måltid. Samsyn behöver skapas lokalt om måltiden och man behöver gemensamt ta fram en arbetsbeskrivning för lärare och andra vuxna som äter med eleverna. Exempel på vad som kan ingå i arbetsbeskrivningen:

Stöd till elever före måltiden

- Information om vilken mat som serveras.
- Påminnelse om skolans trivselregler.

Stöd till elever under måltiden

- Arbeta för att måltidssituationen ska vara trygg och trivsam för alla och att alla känner sig delaktiga.
- Stöd att följa trivselregler och hygienrutiner.
- Stöd att lägga upp en varierad och näringsriktig portion utifrån Tallriksmodellen.
- Prata positivt om maten och själv lägga upp en varierad och näringsriktig portion.
- Ha rutiner för att uppmärksamma om en elev inte äter eller om elever har andra utmaningar i måltidssituationen samt åtgärder för detta.

Låt gärna menyn vara en ingång till att diskutera olika matrelaterade frågor som kopplas till skollunchen – i klassrummet, vid matbordet eller under elevrådsmötet.

5 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

6 Ibid.

Måltidspersonalen har en viktig roll för elevernas upplevelse av måltiden. Goda relationer mellan måltidspersonal och elever skapar en tryggare miljö för eleverna och en bättre arbetsmiljö för måltidspersonalen. Men det förutsätter att måltidspersonalen får möjlighet att vara delaktiga i skolans verksamhet och att förväntningar är tydliga och kommunicerade. Det är också viktigt att det finns ett gott samarbete mellan skol- och måltidspersonal och att eleverna får chans att lära känna personalen i köket – oavsett hur måltidsverksamheten är organiserad. Måltidspersonalen besitter ofta kunskap om mat och måltider som inte lärare har och som de kan komplettera undervisningen med, exempelvis genom att planera menyn så att den har koppling till innehållet i undervisningen.

Mat- och måltidsutbildning

Mat och livsmedelssystemet kan vara en utgångspunkt för att ge eleverna kunskap om en hållbar och hälsosam livsstil. Forskning[7] visar att när skolor arbetar med att inkludera mat- och måltidsrelaterade teman i ämnesundervisningen, äter elever oftare frukost, mer frukt och grönsaker och mindre sötsaker. De vågar även prova fler nya maträtter. Mat- och måltidsutbildning kan göras på många olika sätt, det kan till exempel handla om att jämföra olika länders mattraditioner och vanor, låta eleverna arbeta med sensorisk träning eller göra studiebesök hos en livsmedelsproducent.

Läs mer om sensorisk träning och Sapere-metoden i avsnittet *Goda måltider*.

Det är centralt att barn redan från unga år får lära sig om matens betydelse både för den egna hälsan och för miljön, för att sedan själva kunna göra kloka livsmedelsval och på så sätt lägga grunden för hälsosamma och hållbara matvanor och ett friskare liv. Ur ett samhällsperspektiv är det viktigt eftersom eleverna är framtida konsumenter och beslutsfattare. I den svenska läroplanen för grundskolan finns inga specifika skrivningar om skolmåltiden. Däremot finns det mål och innehåll i olika ämnen som innefattar hälso- och hållbarhetsaspekter som gör att ämnesundervisningen lätt kan kopplas till skolmåltiden på olika sätt eller där skolmaten kan användas som ett konkret exempel. För att kunna få till en så kallad mat- och måltidsutbildning pekar forskningen på att det krävs att skolledningen prioriterar det.

Inflytande och delaktighet

Enligt barnkonventionen ska barns bästa beaktas i frågor och vid beslut som rör dem. Skolmåltiderna berör barn på många olika sätt. Skolan ska aktivt arbeta med barnkonventionen och utbildningen ska utgå från barns bästa. Elever har rätt att uttrycka sin åsikt och vuxna ska lyssna och beakta deras åsikter med hänsyn till ålder och mognad. För att kunna ta del av elevers perspektiv och ge dem möjlighet till inflytande krävs rätt förutsättningar för det. Det handlar dels om att använda anpassade metoder och arbetssätt, dels om att skapa en trygg miljö där elever vågar uttrycka sig. En annan viktig förutsättning är att elever får anpassad information och kunskap om de frågor som de ges möjlighet att bli delaktiga i.

Genom att utgå från elevernas upplevelser och verkliga behov, kan nya lösningar och arbetssätt utvecklas som både elever och vuxna känner sig mer nöjda med..

7 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

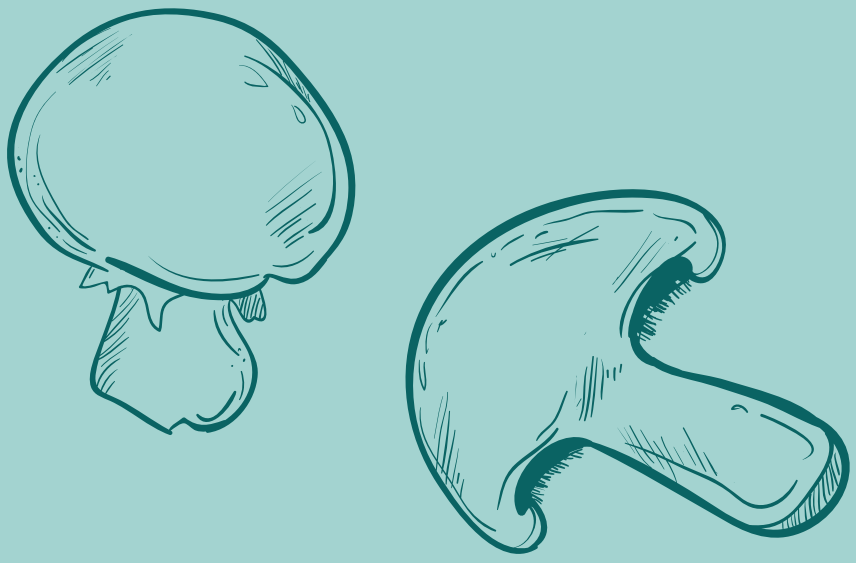
Så kan skolmåltiden integreras i undervisningen

ATT LÄRA OM, AV OCH GENOM MAT

Hem- och konsumentkunskapen är ett givet tillfälle där skolmåltiden kan integreras och bidra till kunskap om hälsa och miljömässig hållbarhet, men även andra ämnen kan vara en värdefull brygga till samarbete mellan skola och måltidsverksamhet.

I en svensk studie som undersökt hur skolmåltiden kan integreras i grundskolans ämnesundervisning presenteras konkreta exempel på hur skolmåltiden kan bli en del av undervisningen.[8] Näringslära, mattraditioner, matvanor och livsmedelsproduktion var några av de matrelaterade områden som lärarna mestadels lyfte.

Lärarna som undervisade i språk och matematik använde skolmaten som ett sätt att lära sig *genom* mat, snarare än *om* mat. Med andra ord konkretiserades ett språkligt eller matematiskt innehållsområde med exempel som var hämtade från skolmåltiden, men där syftet inte nödvändigtvis var att eleverna skulle få mer kunskap om mat. I ämnet svenska fick de däremot både lära sig om mat samtidigt som de stärkte sina kunskaper i svenska genom att exempelvis läsa och utforma recept som utgick från elevernas erfarenheter av att äta och medverka i skolrestaurangens kök.

8 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket

Delaktighet är både reglerat i lag[9] och ett arbetssätt som förbättrar kvaliteten på besluten. Ett ökat elevinflytande i skolmåltidsfrågor ger goda resultat i form av ökat välbefinnande, ökat intresse för mat samt ett högre och mer varierat intag av skolmat, inte minst av frukt och grönsaker.[10] Delaktighet omfattar mer än inflytande. Delaktighet är en känsla hos individen av att det finns förutsättningar att höra till och vara en del av ett sammanhang och en gemenskap. För att alla elever ska kunna uppleva delaktighet behöver skolan tillsammans med måltidsorganisationen skapa fysiska och sociala förutsättningar för delaktighet för alla elever. Andra fördelar med delaktighet och elevinflytande är bättre sammanhållning mellan elever och bättre relationer mellan måltidspersonal och elever.

Elevernas medverkan kan ske både före, under och efter skollunchen. Det finns skolor som ökat elevinflytandet markant genom att inte enbart låta elever vara delaktiga i att tillaga skolmaten utan också planera själva menyn tillsammans med måltidspersonal, lärare och övrig personal. Genom att involvera eleverna i utformningen av måltiderna och måltidsmiljön skapar man också möjlighet för engagemang och medansvar. Under måltiden kan elever bidra genom att inspirera sina kompisar att testa nya rätter eller råvaror, uppmuntra dem att följa trivselregler och hjälpa till att hålla rent genom att exempelvis torka av borden och annan lättare städning. De kan också vara med och plocka fram mat, ställa i ordning och dekorera skolrestaurangen samt hjälpa till i disken efteråt. För att eleverna ska uppleva ett reellt inflytande och att det är värdeskapande att bidra med synpunkter och engagera sig är det viktigt att de får återkoppling på hur deras synpunkter tagits omhand.

Måltidsråd

Det finns många sätt att involvera elever i måltidsverksamheten. Att ha ett måltidsråd kan vara ett sätt att öppna för samtal mellan lärare och övrig personal, rektor, elever och måltidspersonal. Genom att kalla matråd för måltidsråd är det lättare att synliggöra alla aspekter kring måltiderna – inte bara det som ligger på tallriken.

Måltidsråd kan vara en del av skolans demokratiarbete och ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande och utveckling av måltiderna. Måltidsråd kan också användas som plattform för att öka medvetenheten om mat, hälsa och miljö. Måltidsråd bör dock inte vara den enda formen för eleverna att påverka utvecklingen av måltiderna.

Genom måltidsrådet kan alla i skolan få möjlighet att diskutera hur man kan skapa lugn och trivsel vid måltiderna, hur måltiderna ska utformas och hur de kan bli tillfällen för lärande. För att skapa en realistisk förväntan på hur mycket det går att påverka måltiderna är det viktigt att eleverna får information och kunskap om vad som styr måltiderna, exempelvis budget, mål och andra styrande dokument, och på vilket sätt eleverna kan involveras i utformningen av menyn. För att få information om hur måltiderna upplevs kan måltidsrådet genomföra elevundersökningar.

För att ett måltidsråd ska vara värdeskapande behöver syfte och mål med rådet vara tydligt definierat. Dessutom behöver det finnas rutiner och strukturer för förberedelser, genomförande och uppföljning av möten samt en plan för hur alla skolans elever får återkoppling om måltidsrådets arbete och utveckling. Om elever inte får återkoppling eller inte känner sig lyssnade på är risken stor att måltidsrådet får motsatt effekt.[11]

9 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) samt barnkonventionen.

10 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

11 Ibid.

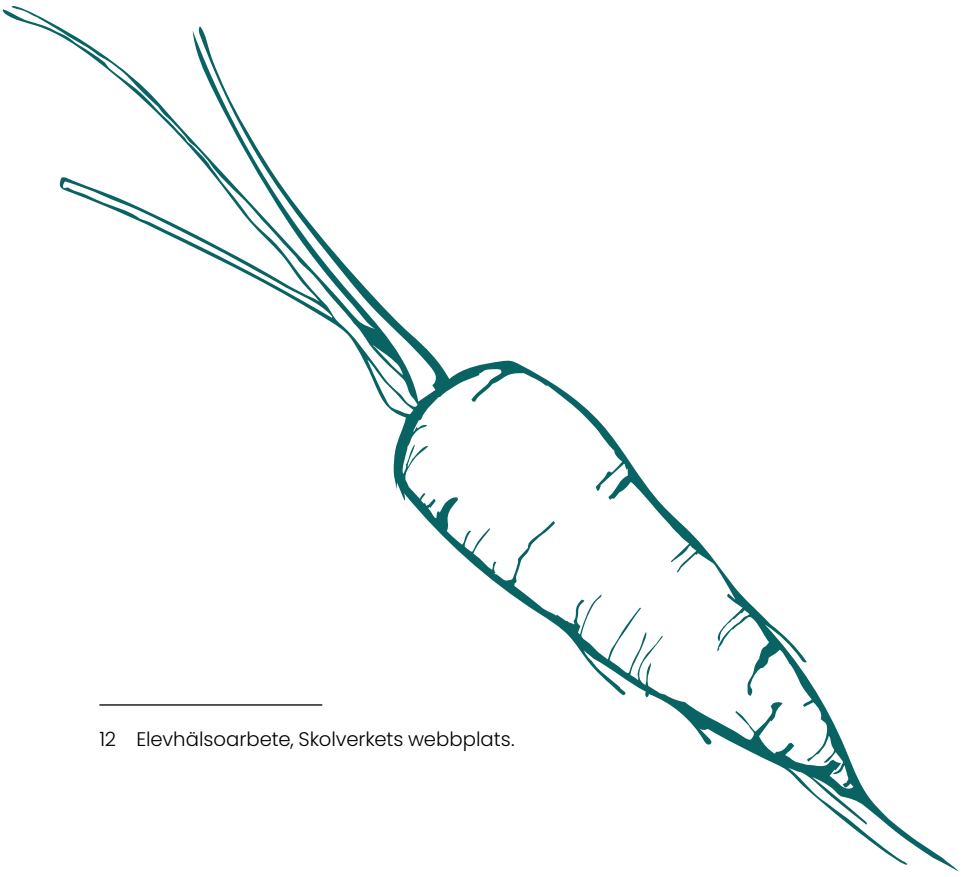
Elevhälsoarbete

Elevhälsoarbete är skolans gemensamma och systematiska arbete med elevers lärande, utveckling och hälsa och har sin grund i skollagen och läroplanerna. Elevhälsan omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Detta innebär förenklat att elevhälsan ingår i elevhälsoarbetet tillsammans med andra professioner på skolan.

Elevhälsoarbetet ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Sambandet mellan barns och ungas hälsa och lärande i förskola och skola är väldokumenterat i forskning och beskrivs som dubbelriktat. Det innebär att all verksamhet i förskola och skola utgör den miljö som påverkar barns och ungas möjligheter att nå utbildningens mål.[12]

Det är viktigt att alla barn har en trygg och tillgänglig måltidsmiljö. I skolans arbete med att kartlägga och analysera det egna arbetet med trygghet och studiero, i det systematiska kvalitetsarbetet, är det därför värdefullt att inkludera skolmåltiden. Det är viktigt att skolan fastställer både långsiktiga och kortsiktiga mål för måltiderna. Elevhälsopersonal kan hjälpa till att identifiera utmaningar i måltidssituationen och vid behov remittera elever vidare för att utreda eventuell diagnos eller ätsvårigheter i syfte att ge eleven rätt stöd och behandling.

På Livsmedelsverkets webbplats finns exempel och hänvisningar till stöd kring elevhälsans roll i arbetet med skolmåltider och hälsosamma levnadsvanor.

12 Elevhälsoarbete, Skolverkets webbplats.

UTRYMNINGSPLAN

Detta avsnitt riktar sig främst till rektor som är ansvarig för den fysiska och sociala måltidsmiljön.

TRIVSAMMA MÅLTIDER

För att eleverna ska vilja gå till skolrestaurangen och äta lunch behöver den vara en lugn och trygg plats, där eleverna känner att de har tid att äta och umgås med sina kompisar. Viktiga förutsättningar för det är vuxna förebilder och att alla har ett trevligt bemötande. Genom att elever och vuxna arbetar tillsammans för att skapa en trivsam miljö blir skolrestaurangen attraktiv – ett ställe där elever vill vara.

RIKTLINJER I KORTHET

- Skolans arbete med trygghet och studiero omfattar skolrestaurangen, vilket gör att eleverna känner sig välkomna, trygga och respektfullt bemötta där.
- Måltidsmiljön är tillgänglig så att alla, oavsett behov, får möjlighet till en trivsam måltid.
- Skolrestaurangen är trevligt inredd, har en behaglig ljudnivå och genomtänkt logistik.
- Skolmåltiden schemaläggs så att alla elever har minst 25 minuter för att äta och umgås i lugn och ro, utöver tid.
- Det finns struktur och tydlighet, både vad gäller trivselregler, bordsplacering samt information om maten som serveras.

Den sociala och fysiska måltidsmiljön

För elever är skolmåltiden en viktig paus från skolarbetet, ett tillfälle för att få återhämtning och energi.[13] När elever själva beskriver vad som är viktigt för att måltiden ska upplevas som trivsam, är måltidens sociala betydelse överordnad hur maten smakar. En viktig trivselfaktor är att få sitta och äta tillsammans med någon man känner sig trygg och glad med.

Brister i den fysiska och sociala miljön försämrar elevernas möjligheter att tillgodogöra sig skolmåltiden. Det kan finnas olika skäl till att elever väljer bort att äta i skolrestaurangen. Det kan handla om att skolrestaurangen inte känns trygg eller inbjudande. Det kan också handla om direkta brister i arbetsmiljön som stress och hög ljudnivå, diskriminering, utanförskap, bråk och mobbning. Det är problem som huvudmannen är ytterst ansvarig för och ska förebygga och åtgärda.

Måltidsmiljön, den fysiska och sociala, bör utformas så att både elever och vuxna tycker att det är trevligt att äta där. Lokaler som har utformats med utgångspunkt i matgästens upplevelse och som är rena och fräscha bidrar till matlust och trivsel. Med färg, växter, genomtänkta avskärmningar och trivsam belysning kan skolrestaurangen med relativt enkla medel göras mer inbjudande.

Även ljudmiljön påverkar måltidsupplevelsen. Det finns idag ett stort utbud av ljuddämpande tyger och skärmar som kan dela in skolrestaurangen i mindre sektioner och andra bullerdämpande material som kan sättas i tak, på väggar, golv, under eller på bord, under stolsben eller på andra ställen. Vuxna som närvarar under lunchen och äter tillsammans med eleverna kan bidra till att sänka ljudnivån. En annan insats kan vara att diskutera med eleverna hur de kan bidra till att skapa en tystare miljö i skolrestaurangen. Onödigt slammer kan undvikas genom att diskinlämningen placeras avskilt.

Det är bra om det finns trivselregler för hur man ska vara mot varandra i skolrestaurangen och att det finns rutiner för att se till att de efterlevs, exempelvis som en del av ansvaret vid den pedagogiska måltiden.

Eleverna upplever att det är viktigt att få inflytande över skolmåltiden, exempelvis genom att få möjlighet att påverka utformningen av måltidsmiljön och hur regler för trivsel och umgänge kopplat till måltiden utformas. Enligt barnkonventionen har elever också rätt att få inflytande och bli delaktiga i utbildningen, vilken skolmåltiden är en del av.

Läs mer om delaktighet och elevinflytande i avsnittet *Integrerade måltider*.

13 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

Schemaläggning

Schemat bör läggas så att varje elev får fasta och regelbundna lunchtider någon gång mellan klockan 11 och 13. För att eleverna ska få tillräckligt med tid för att äta och ta om, men också tid att prata och umgås, bör varje elev ha möjlighet att sitta vid bordet i minst 25 minuter. Utöver det tillkommer den tid det tar att gå till och från skolrestaurangen, stå i kö, ta mat och lämna in disk.

Tillräckligt med tid för lunch

Forskning[14] visar att om elever får 25 minuter eller mer på sig att äta, bidrar det till att

- mer av maten äts upp
- eleverna äter mer frukt, grönsaker och fullkorn
- eleverna får mer tid på sig att bygga relationer och umgås med vänner
- matsvinnet minskar.

För att förbättra måltidsmiljön kan observationer och trygghetsvandringar vara bra metoder för att upptäcka otrygga utrymmen, onödig köbildning och dåliga flöden vid servering och diskinlämning. För att alla ska få så goda förutsättningar som möjligt att äta i lugn och ro, tillsammans med kompisar man känner sig trygg med, är det viktigt att involvera elever, måltidspersonal, lärare och övrig personal.

Schemalagd lunch

För att minska stress och risken att eleverna äter för lite har vissa skolor gått över till att arbeta med så kallad schemalagd lunch. Då går klassen tillsammans med läraren till skolrestaurangen och äter på lektionstid. En lektion kan antingen börja eller sluta med lunch. Vid lite längre lektionspass kan lunchen läggas mitt i lektionen. När klassen ätit färdigt går den tillbaka till klassrummet och fortsätter lektionen. På så sätt äger lunchen rum under schemalagd tid och blandas inte ihop med rast. Rast för lekar och utevistelse läggs vid en annan tidpunkt på dagen. Detta innebär inte att lagstadgad, garanterad undervisningstid minskar utan lunchen schemaläggs tillsammans med eller integrerat med lektionen.

Schemalagd lunch kan skapa en norm att elever och lärare går tillsammans och äter lunch, samtidigt som risken att elever hoppar över lunchen eller lämnar skolområdet för att köpa ohälsosam mat minskar. Ingen elev är att tvingad att äta av maten vid den schemalagda lunchen men chansen är större att de gör det – och skolmåltiden får då möjlighet att göra verklig nytta.

En tillgänglig måltids-miljö är bra för alla

En skolrestaurang är inte bara en fysisk plats utan också en viktig del av lärmiljön som bidrar till elevernas utveckling. En tillgänglig måltidsmiljö innebär att alla elever ska ges tillgång till och möjlighet att delta i måltids-situationen utan att uppleva hinder som begränsar deras delaktighet. För att nå dit krävs det att skolan identifierar och åtgärdar eventuella tillgänglighetsproblem. Elever med rörelse-, hörsel-, eller synnedsättning kan uppleva svårigheter i måltidssituationen, precis som elever med neuropsykiatrisk eller intellektuell funktionsnedsättning.

Främjande insatser för fungerande måltider

En del i det förebyggande arbetet är att skapa rutiner och strukturer kring måltiderna. Genom att göra måltidsmiljön tillgänglig för alla kan behov av individuella anpassningar minska. Att låta eleverna vara en del i denna process ger dem möjlighet att göra sin röst hörd och vara delaktiga i tillgänglighetsar-betet. Förutom att involvera eleverna krävs ett samarbete mellan rektor, lärare och övrig personal, elevhälsan, måltidspersonal och i vissa fall även vårdnadshavare. Även andra aktörer kan behöva involveras, exempelvis fastighetsförvaltaren som ofta ansvarar för underhåll och skötsel av lokaler.

14 EDWALL LÖFVENBORG J & SELLBERG F 2024. *Tid för skollunch – hur lång tid behöver eleverna vid matbordet*. Uppsala: Livsmedelsverket.

Många elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), som ADHD och autism, kan ha en annorlunda perception. Det kan påverka hur de upplever måltidsmiljön och maten. För elever med NPF kan en högljudd miljö med många intryck vara särskilt ansträngande och medföra att resten av skoldagen påverkas negativt. Anpassningar för elever med NPF är oftast bra för alla, men särskilt viktiga för dessa elever. Den struktur, stöd och de anpassningar som görs i klassrummen behöver följa med till skolrestaurangen och måltidsmiljön.

Det finns en rad exempel utifrån beprövad erfarenhet på hur måltiden kan bli tillgänglig:

Före måltiden, menyn och maten

- Att på förhand informera om vilken mat som serveras och hur den kommer att se ut kan bidra till en känsla av trygghet och förutsägbarhet. Det är bra att komplettera en skriven meny med bildstöd. Om det finns flera alternativ bör detta framgå tydligt.
- Hur maten presenteras, det vill säga hur den beskrivs men också hur den ser ut och luktar, kan spela stor roll för elevernas måltidsupplevelse.
- Att måltidspersonal hälsar välkommen, kan berätta om maten och svara på elevernas frågor innan eleverna börjar ta mat är viktigt.
- När det erbjuds blandad mat, som grytor, kan det vara bra om det finns alternativ där maten inte är blandad. Blandad mat och mat med bitar, med många olika färger och former, kan upplevas utmanande, särskilt för elever med NPF. När mat serveras oblandad kan måltiden kombineras med de livsmedel som eleven känner sig trygg att äta, i stället för att hela rätten ratas. För att göra såser och grytor mer hanterbara kan man prova andra matlagningstekniker. Exempelvis kan maträtter med små bitar av grönsaker, linser eller bönor göras mer sensoriskt tillgängliga genom att dessa kokas in och mixas släta eller krämiga.

Den sociala miljön

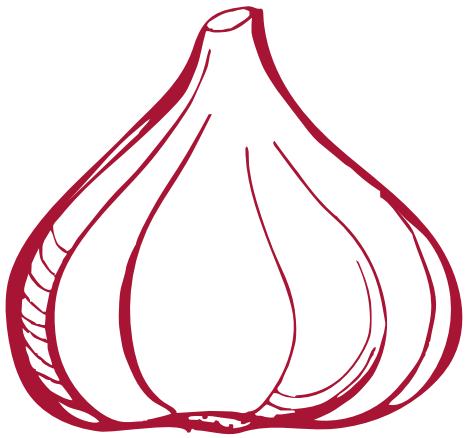
- I skolrestaurangen bör eleverna ha sina egna fasta platser eller bord så att de alltid vet var de ska sitta. Det kan vara bra att involvera eleverna i bordsplaceringen så att alla elever får sitta med någon som de känner sig trygg med.
- Undvik tvång och regler som att ”alla måste smaka på allt” och att ”man måste äta upp det man har på sin tallrik”.
- Se till att vuxna finns med vid borden under måltiden för att skapa lugn och trygghet.
- Arbeta med att skapa en inkluderande måltidssituation och förståelse för att elever fungerar olika och därför har olika behov och därmed behov av olika anpassningar. Det kan handla om att medvetandegöra, utbilda och ha ett öppet och positivt samtalsklimat om olikheter bland elever, måltidspersonal, lärare och övrig personal.
- För att skapa förståelse för behovet av anpassade måltider kan utbildning om ätsvårigheter vid NPF vara betydelsefullt för måltidspersonal.
- Oförutsedda förändringar omkring måltidssituationen kan skapa osäkerhet, förbered därför eleverna inför att något i måltidssituationen ska ändras.

Boverket och Arbetsmiljöverket ger stöd om tillgänglighet i skolan och god inomhusmiljö, exempelvis ljus, ljud och lokalernas utformning.

Den fysiska miljön

- Säkerställ att eleverna enkelt kan ta sig till och från skolrestaurangen utan att stöta på hinder, exempelvis trängsel vid dörrar, i korridorer eller vid upphängning av ytterkläder eftersom köbildning eller folksamlingar utanför skolrestaurangen kan skapa obehag.
- Ge möjlighet att sitta och äta i ett mindre, avgränsat rum.
- Vid behov kan det vara bra att dela av en stor skolrestaurang i mindre delar, genom att använda skärmar och andra typer av rumsavdelare.
- Använd text- och bildskyltar för att tydliggöra olika delar av måltidsmiljön, som var man ställer glas och porslin när man ätit klart.
- Minska mängden ljudintryck i måltidsmiljön genom att använda ljudabsorberande material.
- Minska mängden synintryck genom enhetlig möblering och färgsättning. Se över dekorering och pynt och minimera vid behov.
- Se över så att belysningen är tillräcklig, men inte bländande.

Specialpedagogiska skolmyndigheten har flera olika stödmaterial och utbildningar för tillgängliga lärmiljöer och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. De har även material som kan användas för att guida personalen att systematiskt kartlägga och förbättra den fysiska, pedagogiska och sociala miljön under måltiden.

Detta avsnitt riktar sig främst till måltidsansvarig som ansvarar för att måltidspersonalen har kompetens och förutsättningar att tillaga goda skolmåltider.

Avsnittet riktar sig också till rektor som genom personalgruppen kan arbeta för en positiv inställning till skolmaten bland eleverna.

GODA MÅLTIDER

Elever är präglade av den matkultur de växer upp med och är vana vid. Bra mat i skolan är därför mat som eleverna känner sig lockade av, men som också breddar deras smak. Skolmåltiderna kan lära eleverna om mat och bra matvanor, men också skapa intresse för nya livsmedel och maträtter.

RIKTLINJER I KORTHET

- Måltiderna tar hänsyn till matgästernas behov och presenteras på ett tilltalande och inkluderande sätt som lockar eleverna till att våga prova nytt.
- Elevernas nyfikenhet och sinnen lockas med färg, form, doft, smak och en positiv pedagogisk miljö.
- Skolrestaurangen har kompetent och engagerad personal med utrymme för kreativitet och flexibilitet.
- Måltidssituationen präglas av gott bemötande bland elever och vuxna, vilket bidrar till en positiv inställning både till varandra och till den mat som serveras.

Matvanor formas av traditioner, kultur och social miljö

Matvanor påverkas av många faktorer, och en viktig del är matkultur. Matkultur handlar exempelvis om vilka livsmedel eller kryddor som är vanliga i olika kulturer i samhället, vilka traditioner som finns runt mat, vilken betydelse och vilka värderingar som förknippas med att äta. Detta påverkar också elever och deras matvanor. Skolmåltider har en roll som kulturbärare, en viktig aspekt vid menyplanering.

Redan tidigt i livet formar vi uppfattningar om vad vi tycker är god mat och vad vi inte tycker om. Många blir vana vid den mat som serveras i hemmet, vilket kan leda till att eleverna föredrar en viss typ av mat även i skolan. Under tonåren minskar vårdnadshavarnas inflytande och eleverna påverkas mer av vad deras vänner och klasskamrater äter. En negativ inställning till skolmaten kan till exempel spridas och göra att elever inte äter – även om de egentligen tycker att maten är god. I tonåren kopplas mat och identitet alltmer samman och mat och ätande kan bli ett sätt att uttrycka sin identitet.

Genom maten får eleverna inte bara i sig näring, utan får också en koppling till sina traditioner, sin familj och sin identitet. Men matvanor är inte statiska utan förändras ständigt.

Inspirera och utmana

Många tycker oftast bäst om den mat som de känner till sedan tidigare. Bra skolmat är därför den som eleverna tycker om men som ändå utmanar deras smaker och preferenser en aning. Preferenser kan ändras fram och tillbaka under uppväxttiden och de flesta barn har en naturlig skepsis mot nya maträtter, livsmedel och smaker. Men det är också under barndomen vi har goda möjligheter att bredda och utveckla våra smakpreferenser. Forskning[15] tyder på att barn kan lära sig att tycka om all mat om de är i rätt omgivning och om den presenteras på ett tilltalande sätt vid många tillfällen.

Chansen att eleverna ska tycka om maten ökar om de har trevligt tillsammans i en lugn miljö. Det är viktigt att få prova på utan tvång och på ett sätt som väcker nyfikenhet. Om eleven exempelvis ser baljväxter på ett salladsbord under lång tid, och vuxna och kompisar som tar av dem, kanske hen så småningom själv vågar prova. De vuxna har här en viktig roll som goda förebilder.

Uppmuntran och stöd från vuxna

Att vuxna som äter tillsammans med eleverna uppmuntrar dem att prova på eller smaka ökar sannolikheten för att elever äter grönsaker och frukt. Det kan också vara uppmuntran i skrift eller bild, exempelvis fina affischer eller bilder som främjar hälsosamma val i skolrestaurangen. Men det är viktigt att måltiden får vara fri från tvång, pekpinnar och skuldbeläggande. Forskning[16] visar att informella regler kring att elever ska ta av eller smaka på all skolmat som serveras oundvikligen genererar motstånd hos elever. Elever som känner sig tvingade att äta mat kommer att hitta strategier för att undvika det.

15 SEPP, H., HÖIJER, K. & WENDIN, K. 2016. *Barns matvanor ur ett sensoriskt och pedagogiskt perspektiv – en litteraturgenomgång.* Uppsala: Livsmedelsverket.

16 ANDERSEN, S. S., BAARTS, C. & HOLM, L. 2017. *Contrasting Approaches to Food Education and School Meals.* Food, Culture & Society, 20, 609–629.

Att övervinna rädsla för ny mat

Att lära sig äta handlar mycket om att se och imitera andra. Barn följer sina föräldrar och andra vuxna – och kompisar – på sin resa från att iaktta ny och potentiellt ”farlig” mat till att själva våga prova. Efter tillräckligt många provsmakningar tolkar hjärnan maten som välbekant och ”ofarlig”. Det är naturligt att känna en intuitiv misstänksamhet och tveksamhet till mat vi inte smakat tidigare. Neofobi betyder rädsla för det nya och är som tydligast hos barn mellan två och sex år. Hos de flesta försvinner neofobin med tiden, medan den för andra kan hänga kvar upp i skolåldern.

Sensorisk träning

För att barn ska få så bra förutsättningar som möjligt att äta varierat kan det behövas lite hjälp för att bredda paletten av mat som de tycker om. Det finns många exempel på hur barn under trygga former både kan vilja och våga prova ny mat. Att skapa en förutsägbar och trygg måltidssituation är grunden för att måltiden ska bli en positiv upplevelse.

Utvärderingar bland barn i både förskola och skola visar att den så kallade Sapere-metoden ökar intresset för mat och minskar skepsis mot nya livsmedel. Sapere-metoden är framtagen för att utveckla barns sinnen kopplad specifikt till mat. Här är tre sätt att bli vän med neofobin enligt Sapere-metoden:

- **Exponering:** Låt barnet se och bekanta sig med livsmedlet många gånger utan tvång att smaka, det kan räcka med att lukta och peta till en början. Det kan behövas fler än tio exponeringar innan barnet accepterar maträtten. Att lägga fram små smakskedar ger möjlighet till smakprov för att testa nya smaker. Att laga mindre mängder av nya rätter för att använda som smakprov kan öka exponeringen och bidra till acceptans.
- **Positiv information:** Presentera okända maträtter på ett positivt och spännande sätt, ge information om var råvarorna kommer ifrån och hur de har tillagats.
- **Smakbryggor:** Koppla ihop eller servera ett nytt livsmedel tillsammans med en mer välkänd och accepterad maträtt. Genom att associera maten till en välkänd maträtt förknippas de positiva känslorna för den rätten med den nya och det finns större chans för acceptans.

Mat för alla sinnen är Livsmedelsverkets handledning i Sapere-metoden. Den syftar till att på ett lustfyllt sätt bredda elevernas smakrepertoar och kritiska tänkande kring mat och smak. *Mat för alla sinnen* kan beställas eller laddas ner från Livsmedelsverkets webbplats.

Flera faktorer påverkar hur skolmåltiden upplevs

God mat handlar inte bara om vad som serveras och vilken kvalitet det är på maten. Att maten uppfattas som god påverkas även av möjligheten att få välja mat, hur maten presenteras och serveras, att man kan äta utan stress, att den sociala och fysiska miljön upplevs som trivsam och trygg. Att vänner, lärare, övrig personal och familj pratar positivt om maten har också betydelse.

Att låta eleverna ta del av menyn via skolans webbplats, sociala medier eller liknande är vanligt och något som kan bidra till att förstärka en positiv bild av skolmåltiderna. Det kan också vara trevligt och välkomnande att i skolrestaurangen mötas av en ”Dagens lunch”-skylt och att rätterna presenteras med skyltar som visar rättens namn och specificerar ingredienser. Vårdnadshavare kan involveras, exempelvis genom att de i samband med ett föräldramöte får smaka på skolmaten och ta del av information om måltidsverksamheten.

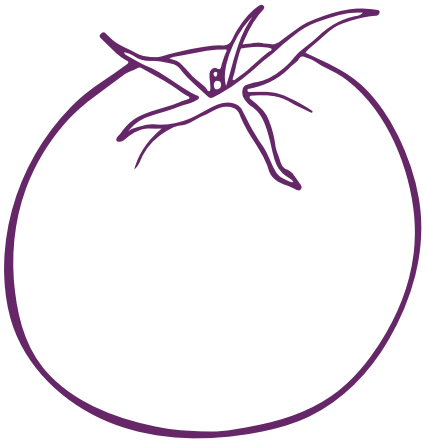
Locka alla sinnen

Vi upplever maten och måltiden med alla våra sinnen. Att servera maten vackert och bjuda på smaker och dofter som tilltalar och lockar kan väcka aptiten. Matlagning och brödbak kan sprida doft och väcka nyfikenhet utanför skolrestaurangen. Många måltidsorganisationer bygger öppna kök och hittar serveringslösningar som inte bara ger möjlighet att känna dofter utan som också ger möjlighet till möten mellan de som lagar maten och matgästerna. Det kan bidra till att eleverna får ett ansikte på kockar och måltidspersonal och en personlig relation till både maten och den som lagat den.

Godare mat med rätt kompetens

Att laga god och hälsosam mat som eleverna tycker om kräver bra råvaror, kunskap och engagemang. Livsmedelslagstiftningen kräver att måltidspersonalen har den kunskap och kompetens som krävs för att utföra arbetet på ett säkert sätt men anger inga specifika utbildningskrav. Läs mer i avsnittet *Dokument som styr måltidsverksamheten*. Det är dock ofta nödvändigt att personalen i köket har restaurang- eller storköksutbildning på lägst gymnasienivå eller motsvarande bevis på kunskaper. Därtill behövs fördjupad kunskap i vad som utmärker bra matvanor och grundläggande näringslära för olika målgrupper, kunskap om specialkost vid allergi och överkänslighet samt kunskap om elevers behov av anpassningar.

En arbetsplats som ger möjlighet till utveckling i professionen har bättre möjlighet att locka till sig – och behålla – kompetent, engagerad och yrkesstolt personal. Det är viktigt att kockar och måltidsbiträden uppmuntras till utveckling i sin yrkesroll, kontinuerligt erbjuds fortbildning och får mandat som motsvarar deras kompetens. Erfarenhetsutbyte med andra skolrestauranger är ett sätt att få nya idéer och utvecklas i sitt yrke. Idag finns inspiration i form av recept, bilder och forum lätt att tillgå, bland annat på webben och i sociala medier. Det finns även kokböcker riktade särskilt till skolkockar. Oavsett om menyn planeras centralt i kommunen eller lokalt på skolan är det viktigt med en bra dialog mellan alla berörda parter. De som lagar maten bör ha en central roll i meny- och receptplaneringen. Måltidspersonalens kunskap och kompetens kan med fördel även tas tillvara i det pedagogiska arbetet.

Detta avsnitt riktar sig främst till måltidsansvarig, som ansvarar för att skolmåltiderna tillgodoser elevers behov av näring och energi.

Avsnittet riktar sig även till rektor som ansvarar för skolans systematiska kvalitetsarbete, där skolmåltiderna ingår, samt elevhälsan.

NÄRINGSRIKTIGA MÅLTIDER

Alla barn har rätt till bästa möjliga hälsa, och näringsriktiga skolmåltider är ett viktigt bidrag till det. Måltiderna i skolan ska ge den energi och näring som eleverna behöver för att växa, utvecklas och orka med skoldagen. Skolan har även en pedagogisk möjlighet att visa eleverna vad som är hälsosam mat, och på så sätt ge alla elever, oavsett bakgrund, en grund för bra matvanor i framtiden.

RIKTLINJER I KORTHET

- Skollunchen planeras med fokus på barns hälsa, utifrån de nordiska näringsrekommendationerna, och ger cirka 30 procent av elevernas behov av energi och näring.
- Skolrestaurangen säkerställer ett näringsriktigt utbud genom att varje dag erbjuda en eller flera lagade rätter, salladsbord och bröd.
- Skolan mäter konsumtionen, det vill säga följer upp hur mycket av den serverade maten som äts upp.
- Skolmåltiderna presenteras och serveras på ett sätt som lockar eleverna att ta av och äta upp maten.
- Måltiderna är anpassade för elever med medicinska behov, funktionsnedsättning eller önskemål av religiösa skäl.
- Utbudet i skolkafeteria eller varuautomat är både hälsosamt och attraktivt för eleverna.

Matens betydelse för hälsan – nu och i framtiden

Det vi äter har stor betydelse för hälsan på både kort och lång sikt. Hälsosamma matvanor grundläggs tidigt och skolan har stora möjligheter att ge alla elever, oavsett bakgrund, chansen till bra matvanor genom hälsosamma skolmåltider.

Forskning visar att en näringsriktig skollunch också bidrar till elevernas skolprestation, bland annat genom bättre koncentration och uppmärksamhet. Livskvaliteten är högre hos elever som ofta äter skollunchen jämfört med om den hoppas över, särskilt när det gäller psykiskt välbefinnande och sömn. Det är mindre vanligt med fysiska hälsobesvär som huvudvärk och ryggvärk hos elever som äter skollunch jämfört med om den hoppas över.[17] Vad som är orsak och verkan när det gäller elevernas livskvalitet har dock forskningen inte kunnat peka ut.

De nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2023) är den vetenskapliga grunden för Livsmedelsverkets rekommendationer om näringsriktiga måltider och används som utgångspunkt vid planering av måltiderna i förskoleklass, grundskola, gymnasieskola och fritidshem.

NNR tas fram på uppdrag av Nordiska ministerrådet och baseras på en samlad bedömning av aktuell forskning om matens betydelse för hälsan. NNR beskriver de matvanor som är bra för hälsan på kort och lång sikt, och hur mycket av olika näringsämnen kroppen behöver. Referensvärdena för energi och näringsämnen i NNR 2023 är antagna som svenska näringsrekommendationer.

Hälsosamma matvanor kännetecknas av mycket mat från växtriket och lagom med mat från djurriket. Jämfört med hur barn generellt äter idag innebär det mer frukt och grönsaker, baljväxter, fullkorn, magra meje-riprodukter och fisk, och mindre av rött kött och chark. Sötsaker, läsk och snacks behöver minska betydligt.

Med hälsosamma matvanor minskar risken för de stora folksjukdomarna: hjärt- och kärlsjukdom, flera former av cancer, obesitas och typ 2-diabetes. Eftersom det är sjukdomar som utvecklas under lång tid är det viktigt att redan som barn lära sig att tycka om mat som är bra för hälsan. Det ökar chansen för att de ska fortsätta med de vanorna även senare i livet. En hälsosam, varierad kost ger också barn tillräckligt med den näring de behöver för att växa och utvecklas.

Barns matvanor

Livsmedelsverkets undersökning av barn och ungdomars matvanor, *Riksmaten ungdom 2016–17*, visar att det är stor skillnad mellan vad som är bra att äta och vad barn och ungdomar faktiskt äter.

- Färre än en av tio äter tillräckligt med frukt och grönsaker. I genomsnitt äter de ungefär hälften av den mängd som är bra för hälsan.
- En av tio äter tillräckligt med fullkorn, de flesta skulle behöva äta dubbelt så mycket.
- En av tio äter den mängd rött kött och chark som är bra för hälsan. I genomsnitt äter killar mer än dubbelt så mycket rött kött och chark jämfört med rekommenderad mängd, och tjejer ungefär 1,5 gånger mer än rekommenderat.
- Nästan en femtedel av den totala mängden kalorier de äter kommer från godis, läsk, glass, snacks och fikabröd.

Enligt Folkhälsomyndighetens enkät *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/2022*, har andelen 11–15-åringar som äter grönsaker varje dag ökat under 2000-talet, medan andelen som äter frukt varje dag är oförändrad. Läskkonsumtionen har minskat, medan godiskonsumtionen är oförändrad.

17 MORRIS, Z. & SCHÄFER ELINDER, L. 2024. *Betydelsen av skollunchens bidrag av näring och energi för elevers livsmedelskonsumtion, skolprestation och livskvalitet*. Uppsala: Livsmedelsverket.

Redan bland barn och ungdomar finns könsskillnader i matvanorna. Generellt äter tjejer mer frukt och grönsaker och mindre kött än killarna. Det finns även skillnader kopplat till barns livsvillkor. Barn till föräldrar med kortare utbildning äter mindre grönsaker och fisk, men dricker mer läsk än ungdomar vars föräldrar har längre utbildning. Data från Folkhälsomyndigheten visar att ungefär vart fjärde barn i lågstadieåldern har övervikt eller obesitas och att förekomsten ökar med åldern.[18]

En näringsriktig skollunch är ett viktigt bidrag till barns och ungas näringsbehov och ger möjlighet att grundlägga goda matvanor som skapar förutsättningar för en bra hälsa även i vuxen ålder och utjämnar skillnader i ohälsa. Skolan och måltidsverksamheten behöver jobba aktivt med att skapa förutsättningar för att barn ska vilja äta skolmåltiderna.

Planering av näringsriktiga måltider

Skollagen ställer krav på att alla elever i grundskolan ska erbjudas näringsriktiga måltider. För att vara näringsriktiga ska måltiderna vara i linje med dessa riktlinjer. Att skollunchen är näringsriktig innebär att den ska stå för ungefär 30 procent av barns dagliga behov av energi och näringsämnen, över en fyraveckorsperiod.

Skollunchens bidrag till barns dagliga näringsbehov

Skollunchen har en viktig roll för intaget av flera viktiga ämnen som barn och unga generellt har svårt att få tillräckligt av. Det gäller exempelvis omega-3-fett, fibrer, fullkorn, D-vitamin, järn och folat. Eftersom olika slags mat bidrar med olika mängd näringsämnen och energi, varierar bidraget från skollunchen. Därför behöver inte varje enskild måltid bidra med alla näringsämnen. Det viktiga är vad som serveras – och vad eleverna äter upp – över tid (veckor och månader).

Referensvärden för näringsämnen

I tabell 1 på nästa sida anges åldersanpassade referensvärden för energi- och näringsinnehåll i en genomsnittlig skollunch, som motsvarar 30 procent av rekommenderat dagligt intag (RI) enligt de nordiska näringsrekommendationerna. Referensvärdena är framtagna på gruppnivå och ska bara användas som grund för planering. Det verkliga energibehovet skiljer sig mellan individer och mängderna av olika maträtter behöver därför anpassas efter hur mycket eleverna äter. Det är viktigt att näringsberäkningar används för att underlätta planeringen för verksamheter och inte begränsar för elever som vill ta mer.

Baserat på energiinnehållet i en lunchportion för 10–12 åringar kan energiinnehållet räknas om och anpassas efter andra åldersgrupper genom följande omräkningsfaktorer, baserat på barns olika energibehov: 0,8 för 6–9-åringar, 1,2 för 13–15-åringar och 1,3 för 16–18-åringar. Eftersom omräkningsfaktorerna enbart är baserade på energibehov, inte näringsämnen eller mängd mat, bör de bara användas för att räkna om energiinnehåll på gruppnivå och inte för att beräkna mängder på individnivå.

18 Statistik om övervikt och obesitas, Folkhälsomyndighetens webbplats.

Tabell 1. Åldersanpassade referensvärden för energi- och näringsinnehåll i en genomsnittlig skollunch (30 procent av rekommenderat dagligt intag)

ÅLDER (ÅR)		6–9	10–12	13–15	16–18
Energi per portion (MJ)	30 % av RI (25 – 35 %)	2,1 (1,8–2,5)	2,6 (2,2–3,0)	3,1 (2,6–3,6)	3,5 (2,9–4,1)
Fett (25–40 E%) (g)		14–23	18–28	21–34	24–38
Mättat fett (max 10 E%)	högst (g)[2]	5,8	7,1	8,4	9,5
Fleromättat fett (5–10 E%) (g)		2,9–5,8	3,5–7,1	4,2–8,4	4,7–9,5
Kolhydrater (45–60 E%) (g)		56–75	69–92	83–110	93–124
Protein (10–20 E%) (g)		13–25	15–31	18–37	21–41
Fibrer (g)		6,4	7,8	9,4	10,5
Vitamin C (mg)		17	24	30	33
Vitamin D (µg)		3,0	3,0	3,0	3,0
Folat (µg)		60	81	93	99
Järn (mg)		3,0	3,9	4,5	4,5
Salt (g)	högst[4]	1,1	1,3	1,5	1,7

[1] För att räkna om till kcal från MJ används omvandlingen 1 MJ = 239 kcal.

[2] Transfett ska vara så lågt som möjligt.

[3] Baseras på rekommenderat intag (RI) för den grupp som har högst RI. De rekommenderade intagen varierar beroende på ålder och kön enligt följande (omräknat till 30% av RI):

Vitamin C: 6–9 år: 12–17 mg (både flickor och pojkar), 10–12 år: 18–24 mg (flickor) och 18–21 mg (pojkar), 13–15 år: 27–30 mg (flickor) och 23–29 mg (pojkar), 16–18 år: 29–31 mg (flickor) och 30–33 mg (pojkar).

Folat: 6–9 år: 45–60 µg (både flickor och pojkar), 10–12 år: 66–81 µg (flickor) och 66–72 µg (pojkar), 13–15 år: 87–93 µg (flickor) och 78–90 µg (pojkar), 16–18 år: 93–99 µg (flickor) och 96–99 µg (pojkar).

Järn: 6–9 år: 2,1–3,0 mg (både flickor och pojkar), 10–12 år: 3,3–3,9 mg (flickor) och 2,7–3,3 mg (pojkar), 13–15 år: 3,6–4,5 mg (flickor) och 3,6–3,9 mg (pojkar), 16–18 år: 4,2–4,5 mg (flickor) och 2,7–3,3 mg (pojkar).

Vitamin D: samma RI för samtliga grupper.

[4] Bör användas som ett riktvärde och långsiktigt mål eftersom det i dag kan vara svårt att uppnå i praktiken. För att räkna om salt till natrium divideras saltmängden med 2,5.

Näringsämnen som kan vara svårt att få tillräckligt av

De flesta barn i Sverige får i sig tillräckligt med näring. De näringsämnen som kan vara svårt att få tillräckligt av är järn, D-vitamin, folat och fleromättade fetter. Däremot är till exempel protein och kalcium sällan ett problem i Sverige.

D-VITAMIN

D-vitamin behövs för att ta upp kalcium, bilda skelett och tänder och för ett fungerande immunförsvar. D-vitamin får vi från maten och genom att D-vitamin bildas i huden när vi är ute i solen. För att täcka behovet behövs tillräckligt med mat som är naturligt rik på D-vitamin, exempelvis fet fisk, och mat som är berikad med D-vitamin. I Sverige berikas de flesta mejeriprodukter, växtbaserade drycker, smörgåsfetter och matfettsblandningar med D-vitamin. Ägg och kött innehåller också en del D-vitamin. Vitaminet lagras i kroppen och det som har bildats i solen under sommaren kan täcka en del av behovet under vinterhalvåret. En del barn rekommenderas tillskott med D-vitamin, se Livsmedelsverkets webbplats.

FLEROMÄTTADE FETTER

Fett bidrar med energi, bygger celler, bildar hormoner och hjälper till att ta upp fettlösliga vitaminer som A, D, E och K. Vilken typ av fett man får i sig är viktigare för hälsan än den totala mängden fett i maten. Fett delas in i tre huvudgrupper: mättat, enkelomättat och fleromättat fett. De allra flesta barn får för lite av fleromättat fett, samtidigt som de flesta äter för mycket mättat fett. Kroppen kan inte tillverka fleromättade fetter själv, utan vi måste få i oss dem via maten. Dessa så kallade essentiella fetter, omega-6 och omega-3, behövs bland annat för hjärnans och nervsystemets funktion. Det är oftast svårare att få i sig tillräckligt av omega-3 än omega-6. Källor till omega-3-fett är bland annat rapsolja, fet fisk och och frön.

FOLAT

Folat (eller folsyra) behövs för ämnesomsättningen och för bildningen av röda blodkroppar. Brist ger anemi (blodbrist). De bästa källorna till folat är mörkgröna bladgrönsaker, kål, bönor, kikärter och linser. Även fullkornsprodukter, fil och yoghurt bidrar med folat. Folat tål inte varmhållning särskilt bra. Om skollunchen inkluderar minst 100 gram grönsaker och även fullkornsprodukter och mjölkprodukter ibland ger den oftast tillräckligt med folat.

JÄRN

Järn behövs för att transportera syre i blodet, lagra syre i musklerna och ingår i en del enzymer. Barn och unga växer fort och har därför stort behov av järn. Bland tonårstjejer är det inte ovanligt med järnbrist på grund av tillväxt och blodförluster i samband med menstruationen. Även kosten har betydelse. Personer med låga järndepåer i kroppen tar upp mer järn från maten än personer med fyllda depåer. Järn finns i många livsmedel, högst innehåll har inälvs- och blodmat, som leverpastej och blodpudding. Det finns även i kött och fisk, baljväxter, fullkornsprodukter och frön.

Rött kött bidrar med mycket järn, men en hög konsumtion innebär ökad risk för tjock- och ändtarmscancer och hjärt- och kärlsjukdom. Det är därför inte motiverat att rekommendera en högre mängd rött kött och chark för att förhindra järnbrist. För tjejer med stort järnbehov är det särskilt viktigt att äta tillräckligt av varierad, hälsosam mat i skolan och under resten av dagen, och mindre näringsfattig mat. För en del tjejer räcker dock inte en varierad kost för att få tillräckligt med järn, då behövs råd från vården om eventuellt järntillskott.

Det finns två typer av järn, hemjärn och icke-hemjärn. Hemjärn är lättast för kroppen att tillgodogöra sig och utgör ungefär hälften av järninnehållet i kött och blodmat. Vegetabilier innehåller endast icke-hemjärn, som inte tas upp lika effektivt.

Tabell 2 visar hur olika faktorer kan påverka upptaget av järn. Det är effekter som visats när enskilda måltider studerats. I studier som undersökt kosten över en längre tid är effekten av hämmande och främjande faktorer inte lika tydlig. Det tyder på att kroppen till viss del kan anpassa sig. För personer med låga järnlager är de här faktorerna troligtvis viktiga för att optimera upptaget av järn. Genom att komponera måltiden med hänsyn till dessa faktorer kan järnupptaget förbättras.

Tabell 2. Faktorer i maten som påverkar upptaget av järn[1]

EFFEKT/KOSTFAKTOR	HUVUDSAKLIG KÄLLA	FUNKTION/KOMMENTAR
HÄMMAR JÄRNUPPTAGET		
Fytat	Spannmål, nötter, frön, baljväxter och vissa grönsaker	• Binder järnet i mag-tarmkanalen och hindrar upptaget. • Enzymet fytas, som bryter ner fytat, saknas i människans matsmältningssystem, men finns i de livsmedel som innehåller fytat.
Kalcium	Mjölkprodukter	• Ett glas mjölk med en måltid kan minska upptaget med 50 %. • Påverkar även upptaget av hemjärn negativt.
Polyfenoler	Te, kaffe	• En kopp te eller kaffe i samband med en måltid minskar upptaget med 60–80 %. • Om måltiden innehåller kött minskas den negativa effekten med 50 %.
FRÄMJAR JÄRNUPPTAGET		
C-vitamin	Frukt och grönsaker	• Omvandlar järn till en form som lättare kan tas upp av kroppen. • Motverkar hämmande komponenter, som fytat och polyfenoler. • Måste ätas tillsammans med järnet, i samma måltid. • Ju mer C-vitamin, desto bättre upptag. Effekten minskar dock efter intag över cirka 100 mg (motsvarar cirka 0,5–1 paprika)
Fermentering	Fermenterade/ syrade produkter	• Sänker pH i livsmedlet vilket gör enzymet fytas mer aktiv så att mer av fytatet i livsmedlet bryts ner.
”Köttfaktorn”	Protein från kött, fågel och fisk	• Köttfaktorn är ett eller flera ämnen i animaliskt protein som ökar upptaget av järn med 100–200%

[1]Modifierad från Tabell 4 i Livsmedelsverket. Moraeus L & Patterson E. Vegetabiliska ersättningsprodukter för kött – järninnehåll och biotillgänglighet, 2024. I rapporten finns mer information om vad som påverkar järnupptaget.

Vanlig varierad mat enligt riktlinjerna ger oftast näringsämnen i rätt mängd och i en bra blandning. Barn har i stort sett samma näringsbehov som vuxna, men portionerna är ofta mindre. Därför behöver alla måltider vara näringstäta och bidra med vitaminer och mineraler samt energi från kolhydrater, protein och fett.

I tabell 3 på sida 40–45 ges rekommendationer om olika livsmedelsgrupper och hur måltiderna kan planeras i linje med dem. Rekommendationerna ska ses som ett riktmärke vid planering och något att sträva efter att uppnå på sikt. En hälsosam kost innebär mycket mat från växtriket och lagom med animalier. I en övergång till mer baljväxter och grönsaker i kosten kan skolmåltiderna visa vägen, även om det kan behöva ta tid. Om barn tidigt lär sig tycka om växtrik mat ökar chansen för att de ska fortsätta med de vanorna senare i livet.

En förändrad meny behöver kombineras med åtgärder som skapar nyfikenhet och engagemang kring maten, så att eleverna inte väljer bort den. Det handlar exempelvis om att involvera elever och lärare i arbetet med att utveckla måltiderna och att öka förståelsen för vad som styr menyplaneringen.

Läs mer om delaktighet och elevinflytande, mat- och måltidsutbildning och måltidsmiljö i avsnitten *Integrerade måltider* respektive *Trivsamma måltider*.

Tabell 3. Förslag på bra livsmedelsval baserade på hälsoskäl för planering av näringsriktiga skolmenyer över en fyraveckorsperiod.
För miljösmarta livsmedelsval, se *Miljösmarta måltider*.

LIVSMEDELSGRUPP	VIKTIG KÄLLA TILL	PÅVERKAN PÅ HÄLSA	REKOMMENDATIONER[1]	PRAKTISKA TIPS
Grönsaker, rotfrukter och frukt inklusive baljväxter i skida, som sockerärter. Bönor, ärtor och linser, potatis och juice ingår ej.	Fibrer, vitaminer som folat och C-vitamin, mineraler och antioxidanter. Innehållet varierar mycket mellan olika grönsaker, rotfrukter och frukter.	Minskar risken för flera former av cancer, hjärt- och kärlsjukdom och typ 2-diabetes.	Servera till varje måltid. Erbjud ett varierat utbud av grönsaker, gärna minst fem sorter. Merparten bör vara fiberrika, som rotfrukter, kål och broccoli.	Alla grönsaker räknas – de som ingår som ingredienser i maten och de som serveras i salladsbuffén. Bra källor till C-vitamin är bland annat vitkål, blomkål, broccoli, grönkål, kålrot, paprika, citrusfrukter och bär. Erbjud gärna några "oblandade" grönsaker som de flesta elever äter.
Spannmålsprodukter som pasta, havreris, bröd, ris eller andra cerealier.	Kolhydrater, fibrer, protein, järn, magnesium, zink och selen, när fullkornsprodukter används. Raffinerade produkter, som vitt bröd, innehåller mindre näringsämnen än fullkornsprodukter. Ris, särskilt fullkornsris, innehåller arsenik.	Minskar risken för kranskärlssjukdom, tjock- och ändtarmscancer och typ 2-diabetes.	Servera i första hand fullkornsvarianter av spannmålsprodukter som bröd, pasta och gryn. Bröd som serveras vid lunchen och andra måltider bör uppfylla kriterierna för Nyckelhålsmärkning. Fullkornsknäckebröd bör alltid finns som alternativ. Ris, särskilt fullkornsris, serveras mindre ofta. Kan ersättas med havreris, kornris eller andra gryner.	Hembakat mjukt bröd: använd minst 30 % fullkornsmjöl av torrvikten, det motsvarar fullkornskriteriet i Nyckelhålet. Tips för att minska fytinsyra och underlätta upptaget av järn: Långjäs bröd, gärna med surdeg. Vid kortare jäsning kan en mindre mängd citron eller citronsyra tillsättas. Att blötlägga, koka, grodda eller använda hydrotermiskt behandlade gryner förbättrar näringsupptaget.
Potatis	Kolhydrater, fibrer (främst i skalet), C-vitamin, B6, niacin, folat, kalcium, fosfor, magnesium och kalium.	De få studier som undersökt hälsoeffekten av att äta potatis visar ingen koppling till hjärt- och kärlsjukdom.	Potatis kan ingå som en betydande del av en varierad meny. Servera friterad potatis i undantagsfall.	Potatis kan serveras på många sätt, exempelvis kokt, som potatismos eller ugnsrostad, och även som ingrediens i olika rätter (som grytor eller sallader).
Fisk och skaldjur	Protein, fleromättat omega-3 fett, D-vitamin, järn, vitamin B12, jod och selen.	Minskar risken för hjärt- och kärlsjukdom, stroke och metabolt syndrom. Vissa fiskarter innehåller förhöjda halter miljöföroreningar, som dioxiner, PCB, PFAS och kvicksilver.	Servera fisk eller skaldjur minst 1 gång i veckan. Servera fet fisk minst 2 gånger per 4 veckor. Vissa fisksorter bör inte serveras i skolan på grund av miljöföroreningar, läs mer i *Säkra måltider*.	Exempel på fet fisk: makrill, sill, lax, öring, sik och skarpsill. Utöver fet fisk i menyn kan fet fisk gärna serveras som tillbehör, till exempel inlagd sill, rökt eller konserverad makrill, sardiner eller liknande. Fet fisk och vit fisk kan blandas för en mildare smak. Att använda smakbryggor med mat som barn är bekanta med och tycker om kan underlätta acceptansen av fisk.
Vitt kött inklusive charkprodukter av vitt kött Denna grupp omfattar kött från fågel, exempelvis kyckling och kalkon. Charkprodukter är processat kött som har rökts, behandlats med nitrit eller konserverats på annat sätt, exempelvis kycklingkorv och rökt pålägg av kalkon.	Protein, selen, tiamin, riboflavin, niacin, B6, B12. Bidrar även med biotillgängligt järn men i mindre mängd än rött kött. Vitt kött innehåller lägre andel mättat fett och högre andel omättat fett än rött kött.	Fågelkött bedöms varken ha positiv eller negativ påverkan på risken för kostrelaterad ohälsa. Däremot bedöms charkprodukter från fågelkött kunna öka risken för tjock- och ändtarmscancer. Chark innehåller även ofta salt och mättat fett som ökar risken för hjärt- och kärlsjukdom.	Fågel kan ingå i en varierad meny. Begränsa mängden charkprodukter av fågelkött.	Servera gärna "hybridrätter", det vill säga blanda fågelkött med exempelvis baljväxter eller baljväxtfärs i rätter som tacos, grytor eller lasagne. Om hel- eller halvfabrikat används, välj i första hand alternativ som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning.

LIVSMEDELSGRUPP	VIKTIG KÄLLA TILL	PÅVERKAN PÅ HÄLSA	REKOMMENDATIONER[1]	PRAKTISKA TIPS
Rött kött inklusive charkprodukter av rött kött Denna grupp omfattar kött från nöt, gris, lamm, ren och klövvilt. Charkprodukter är processat kött som har rökts, behandlats med nitrit eller konserverats på annat sätt. Korv, bacon, kassler, rökt skinka och salami är exempel på charkprodukter.	Protein, biotillgängligt järn och zink, vitamin B12 och flera andra mineraler och vitaminer samt mättat fett och transfett i varierande grad.	En hög konsumtion av rött kött, särskilt av chark, bidrar till ökad risk för tjock- och ändtarmscancer. Chark innehåller även ofta salt och mättat fett som ökar risken för hjärt- och kärlsjukdom. Barn bör inte äta rätter som helt består av lever eller njure på grund av höga halter kadmium.	Servera upp till 125 gram rött kött (tillagad vikt) per vecka eller 500 gram per fyra veckor. Endast en liten del av mängden bör utgöras av chark. Chark som serveras till frukost och mellanmål ingår i denna mängd. Om charkprodukter serveras, välj i första hand järnrika alternativ som blodpudding och leverpastej. Rätter med en mindre andel lever är en bra källa till järn.	Servera gärna "hybridrätter", det vill säga där kött blandats med exempelvis baljväxter eller baljväxtfärs i rätter som tacos, grytor eller lasagne. Om hel- eller halvfabrikat används, välj i första hand alternativ som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning. Välj färs med låg fetthalt, cirka 10–15 % fetthalt.
Baljväxter (linser, bönor, ärtor, sojaprodukter, tofu)	Protein, kolhydrater, fibrer och flertalet vitaminer och mineraler (bland annat järn).	Minskar risken för hjärt- och kärlsjukdom och flera sorters cancer. Felaktigt tillagade baljväxter kan innehålla lektiner.	Servera varje dag. Baljväxter bör ingå som en betydande ingrediens i vegetariska rätter. Tillaga baljväxter på rätt sätt, läs mer i *Säkra Måltider*.	Servera gärna C-vitaminrika livsmedel i anslutning till måltiden för att främja järnupptaget. För att öka järnupptaget från baljväxter kan de blötläggas, groddas eller kokas. Variera typ av baljväxt vid måltiderna, eftersom halten fytinsyra varierar.
Vegetabiliska ersättningsprodukter till kött, exempelvis svamp-, soja-, ärt- och havreprotein.	Protein och fibrer. Järninnehållet kan vara både högre och lägre än i kött, men järnet är i form av icke-hemjärn som har lägre biotillgänglighet än hemjärn.	Att ersätta en del animaliskt protein med vegetabiliskt protein kan minska risken för hjärt- och kärlsjukdom samt typ-2 diabetes.	Vegetabiliska ersättningsprodukter kan vara en del av en varierad meny. Variera typ av ersättningsprodukt eftersom olika vegetabiliska proteinkällor innehåller olika mängd järn och ämnen som hämmar järnupptaget.	För att öka järnupptaget kan vegetabiliska ersättningsprodukter serveras blandat med animaliska proteinkällor i hybridrecept. Servera gärna C-vitaminrika livsmedel i anslutning till måltiden för att främja järnupptaget. Berikade vegetabiliska ersättningsprodukter prioriteras över oberikade. Välj produkter som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning. Undvik näringsfattiga och energirika produkter. I produkter där fermentering, groddning, jäsning eller hydrotermisk behandling har använts kan biotillgängligheten av järn vara större. Variera typ av ersättningsprodukt på grund av varierande innehåll av fytinsyra och järn.
Ägg	Protein, mineraler som jod, järn, kalcium, zink och selen, D-vitamin samt alla övriga vitaminer utom C-vitamin.	Ägg bidrar med näring och kan ingå i en varierad kost. Att ersätta en del rött kött och chark med ägg kan vara positivt ur hälsosynpunkt.	Ägg kan ingå i en varierad meny.	Ägg är ett mångsidigt livsmedel som kan öka näringsvärdet i en variation av rätter, både som huvudingrediens och i rätter som exempelvis pannkakor eller vegetariska biffar.
Mjölk, fil och yoghurt	Protein, kalcium, jod, A-vitamin, riboflavin, D-vitamin och B12. Magra mejeriprodukter innehåller mindre mängd mättat fett men samma innehåll av näringsämnen.	Mejeriprodukter med lågt fettinnehåll och/eller som är fermenterade (som yoghurt, fil och ost) minskar risken för hjärt- och kärlsjukdom, typ 2-diabetes samt tjock- och ändtarmscancer.	Lättmjölk kan serveras som måltidsdryck, som alternativ till vatten. Vegetabiliska alternativ till mjölk, berikade med vitamin B12, riboflavin, D-vitamin och kalcium kan anses näringsmässigt likvärdiga när det gäller de tillsatta näringsämnena. Notera att ekologiska växtbaserade alternativ inte är berikade.	Nyckelhålsmärkta eller magra osötade mejeriprodukter (0,5 % fetthalt), gärna fermenterade som fil och yoghurt eller berikade alternativ har en viktig roll vid främst frukost och mellanmål. Ett par skivor ost innehåller ungefär lika mycket kalcium som 1 deciliter mjölk.

LIVSMEDELSGRUPP	VIKTIG KÄLLA TILL	PÅVERKAN PÅ HÄLSA	REKOMMENDATIONER[1]	PRAKTISKA TIPS
Feta mejeriprodukter i matlagning (grädde, crème fraiche, ost och mjölk)	Se ovan. Feta mejeriprodukter innehåller mycket mättat fett.	Ett högt intag av mättat fett är kopplat till ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar.	Använd endast små mängder feta mejeriprodukter, välj gärna magra varianter eller växtbaserade alternativ istället.	Mindre mängder av feta mjölkprodukter/ växtbaserade alternativ kan användas som smakhöjare i måltiden. Fullfeta produkter kan spädas med vatten, mjölk eller växtbaserade alternativ.
Matfetter som oljor, matfettsblandningar, smör och margarin	De flesta vegetabiliska oljor är källa till omättade fetter. Särskilt rapsolja är en bra källa till omega-3-fett. Palm-, kokos-, sheafetter och smör innehåller mycket mättade fetter. Matfetter bidrar med vitamin A, D och E.	Vegetabiliska oljor och matfetter med hög andel omättat fett minskar risken för hjärt- och kärlsjukdom, typ 2-diabetes, cancer och obesitas.	Använd rapsolja eller andra matfetter som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning istället för smör, i matlagning och till smörgås.	Använd olja, gärna rapsolja, till salladsdressing.
Nötter och frön	Enkel- och fleromättade fetter, protein, magnesium, zink, koppar, kalium, fosfor, järn, E-vitamin, tiamin, vitamin B6, folat och niacin.	Minskad risk för hjärt- och kärlsjukdom och lägre dödlighet i cancer. Evidensen för hälsofördelar finns för nötter medan fröer inte är lika välstuderade.	Fröer, som pumpa eller solros, kan serveras i skolan, både i maträtter och som tillbehör på salladsbuffén och i skolkafeterian. Använd inte nötter som mandel, hasselnöt, valnöt, cashewnöt, pekannöt, paranöt, pistaschmandel, macadamianöt samt jordnöt och sesamfrö i maten på grund av allergirisk. Kokosnöt är inte en nöt och kan användas. Färdigförpackade nötter och jordnötter kan säljas i skolkafeterian. Läs mer i *Säkra måltider.* För linfrön finns särskilda råd, se *Säkra måltider.*	Rostade och naturella frön, som solros och pumpafrön blir en näringsrik topping att ha som tillbehör. För att minska fytinsyra kan frön blötläggas. Frön kan groddas och serveras i salladsbuffén.
Salt	Natrium. Joderat salt är en viktig källa till jod.	Ett högt saltintag höjer blodtrycket, vilket ökar risken för hjärtinfarkt, hjärtsvikt, stroke och njurskador.	Använd sparsamt med salt och saltinnehållande kryddor som buljong, soja och örtsalt. Använd joderat salt.	Var uppmärksam på salt i hel- och halvfabrikat, samt bröd, ost och buljong. Välj produkter som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning. Att minska saltet gradvis i maten gör att smaklökarna hinner anpassa sig och maten upplevs lika salt som tidigare.
Energitäta, näringsfattiga livsmedel som exempelvis saft, läsk, godis, glass, fikabröd samt snacks, som chips och ostbågar.	Energitäta, näringsfattiga livsmedel bidra ofta med energi och tillsatt socker men ingen eller lite näring. Snacks bidrar ofta med fett och salt.	Socker ökar risken för karies. Sockersötade drycker som läsk ökar risken för övervikt, typ 2-diabetes, förhöjt blodtryck och hjärt- och kärlsjukdom.	Energitäta näringsfattiga livsmedel, inklusive produkter sötade med sötningsmedel, ska inte serveras i skolan. Det gäller vid frukost, lunch, mellanmål samt i kafeterior och varuautomater. Undantag kan eventuellt göras i samband med högtider och terminsavslutningar.	Tillbehör som ketchup eller sylt går bra att servera och kan vara viktiga smakbryggor som bidrar till att maten äts upp.

[1]För måltider i skolan.

Information om hur mycket energi och näring olika livsmedel innehåller finns i innehållsdeklarationen på förpackningen. Livsmedelsverkets livsmedelsdatabas innehåller uppgifter om ett femtiotal näringsämnen i över 2 000 livsmedel. Se Livsmedelsverkets webbplats.

Hur kan en näringsriktig lunch komponeras?

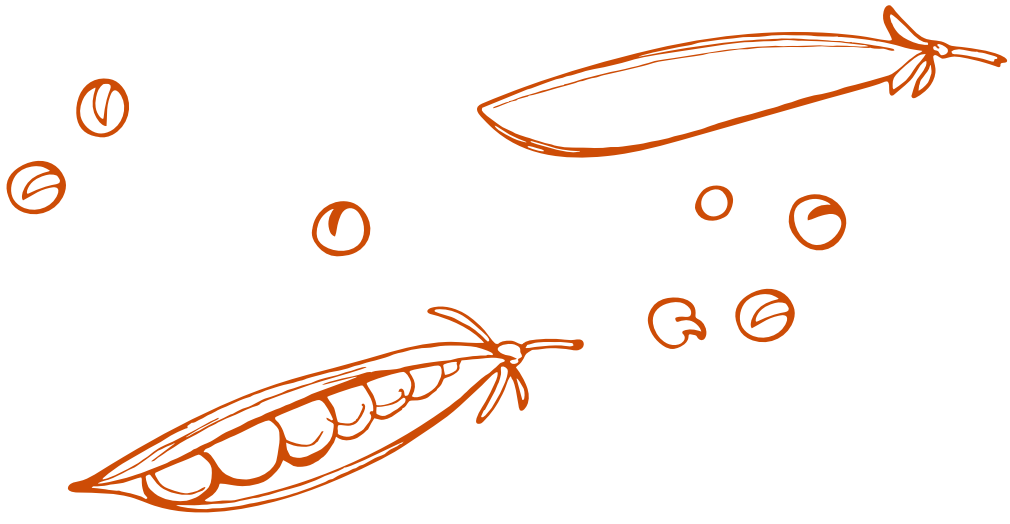
För att en måltid ska bli komplett kan den med fördel komponeras så här:

- En eller flera lagade rätter.
- Salladsbord med minst fem olika komponenter, inklusive något C-vitaminrikt livsmedel.
- Fullkornsknäckebröd och smörgåsfett.
- Vatten och lättmjölk (0,5 %) eller berikade vegetabiliska mejerialternativ.

En eller flera lagade varmrätter

Växtrika varmrätter baserade på en variation av grönsaker, rotfrukter, baljväxter och fullkornsprodukter och med tillägg av animalier som fisk, kyckling, nöt- eller grisskött. Chark i små mängder kan vara en smakhöjare och ett järnrikt tillskott. Baljväxter är en protein- och järnrik huvudingrediens i vegetariska och veganska rätter. Kombinera gärna baljväxter och vegetabiliska ersättningsprodukter med kött eller fisk. Tacos, lasagne eller köttfärssås är bra exempel på sådana ”hybridrätter”.

Salladsbuffén bör bestå av minst fem olika komponenter (grönsaker, rotfrukter, grönsaksblandningar, baljväxter, frukt eller bär) varje dag. Erbjud gärna några ”oblandade” grönsaker som de flesta elever äter. I tabellen ges exempel på hur salladsbuffén kan se ut.

Tabell 4. Salladsbuffén

KOMPONENT	HUR MÅNGA VARJE DAG?	EXEMPEL
Fiberrika grönsaker och rotfrukter	Minst två, tre olika sorter.	Morot, kålrot, palsternacka, rotselleri, rödbeta, vitkål, rödkål, grönkål, salladskål, blomkål, broccoli.
Baljväxter	Minst en sort.	Ärtor, bönor, linser, kikärtor, kikärtsröra, linsröra.
Salladsgrönsaker	Minst en sort.	Efter säsong och tillgång: Tomat, gurka, majs, paprika, salladsblad (som babyspenat, roman-, isberg-, ruccola- eller grönsallad).
Frukt, bär	Gärna regelbundet, som komplement eller som mellanmål.	Efter säsong och tillgång: Äpple, päron, plommon, citrusfrukter, vinbär, blåbär.
Tillbehör	Variera efter önskemål, vad som passar till menyn och egna förutsättningar.	Salladsdressing med vinäger/citron, oliv- eller rapsolja, rostade frön, fermenterade eller picklade grönsaker, sylt.

Bröd och smörgåsfett

Bröd som serveras bör vara Nyckelhålsmärkt eller uppfylla Nyckelhålskriterierna. För att stimulera eleverna att äta mer fullkorn bör fullkornsknäckebröd serveras till måltiden. Traditionellt rågknäckebröd är bakat med 100 procent fullkorn. Även smörgåsfett bör vara Nyckelhålsmärkt eller uppfylla Nyckelhålskriterierna.

Måltidsdryck

Vatten är den bästa törstsläckaren, det bör därför vara lätt för elever att kunna dricka vatten under skoldagen. Vatten är också en bra måltidsdryck. Lättmjölk (0,5% fetthalt) eller berikade vegetabiliska alternativ kan också vara ett bra alternativ vid skollunchen. Eftersom kalcium kan hämma upptaget av järn passar större mängder mejeriprodukter och berikade alternativ bäst till frukost eller mellanmål, där de inte konkurrerar med järnupptaget på samma sätt som vid lunchen. Elever som av olika anledningar äter för lite av den lagade maten kan dock få ett bra bidrag av energi och näring med mjölk eller berikat mejerialternativ vid lunchen.

Använd nyckelhålet

Nyckelhålet är Livsmedelsverkets symbol som gör det enklare att välja hälsosamt. För att företag ska få märka ett livsmedel med Nyckelhålet ska det uppfylla vissa regler: Maten ska innehålla mer fibrer och fullkorn, mindre socker och salt och nyttigare eller mindre fett än andra produkter inom samma livsmedelsgrupp. Eftersom olika livsmedelsgrupper innehåller olika sorters näring och i olika mängd skiljer sig kraven åt mellan olika livsmedelsgrupper.

Nyckelhålet är en frivillig märkning och det kan finnas livsmedel som uppfyller kriterierna utan att vara Nyckelhålsmärkta, därför skrivs det i riktlinjerna att produkter ska vara Nyckelhålsmärkta eller uppfylla kriterierna för Nyckelhålsmärkning. Läs mer om Nyckelhålet på Livsmedelsverkets webbplats.

Att tänka på när man planerar och lagar vegetariskt och veganskt

Vegetarisk mat delas traditionellt in i följande grupper:

- **Lakto-ovo-vegetarisk mat:** innehåller vegetabilier, mejeriprodukter och ägg.
- **Lakto-vegetarisk mat:** innehåller vegetabilier och mejeriprodukter.
- **Vegansk mat:** består helt av vegetabilier utan några animalier, alltså varken kött, fisk, skaldjur, mejeriprodukter, ägg eller honung.

Vegetarisk mat

Vegetarisk mat (lakto-vegetarisk och lakto-ovo-vegetarisk) har ett fullgott näringsinnehåll. Även om det vanligen inte är något problem att täcka behovet av näringsämnen och energi med vegetarisk mat, finns det några saker att tänka på:

- För att maten ska ha ett bra protein- och järninnehåll behöver måltiderna innehålla en variation av bönor, ärter, linser, tofu, ärt- eller bönprodukter. Detta kompletteras med andra vegetabiliska järnkällor, som fullkornsprodukter och mörkgröna bladgrönsaker. I tabell 2 finns tips för att öka upptaget av järn från dessa.
- Mjölk och ost är rika på protein, kalcium, andra mineraler och vitaminer, men har ett mycket lågt innehåll av järn. Därför ger baljväxtbaserade maträtter betydligt mer järn än maträtter med ost som huvudingrediens.
- Vegetabiliska alternativ till mjölk, exempelvis havredryck, bör vara berikade med vitamin B12, riboflavin, D-vitamin och kalcium.
- I en meny utan fisk är oljor med fleromättade fetter extra viktiga, särskilt de som är rika på omega-3-fett, som rapsolja.

Vegansk mat

Vegansk mat kräver god kunskap om mat och näringsämnen. En väl sammansatt vegansk kost innehåller alla näringsämnen förutom vitamin B12. Vegansk mat innehåller även ofta mindre energi, protein, järn, kalcium, riboflavin (B2), och D-vitamin, samt innebär ofta större portionsstorlekar än en meny med animalier. Därför behövs både närings-

och energitäta livsmedel, som baljväxter, fullkornsprodukter, gröna bladgrönser, matfetter med omättat fett, frön samt berikade livsmedel.

En väl sammansatt vegansk kost med berikade produkter ger oftast tillräckligt med energi och näring för barn och unga. Men för en del barn, exempelvis barn med födoämnesallergier och/eller som äter selektivt, kan energi- och näringsintaget bli för lågt.

Det är vårdnadshavaren, inte skolan, som ansvarar för att se till att maten kompletteras med kosttillskott vid behov.

Läs mer om vegetarisk och vegansk mat på Livsmedelsverkets webbplats.

Uppföljning, dokumentation och näringsberäkning

Skollagen ställer krav på att skolmåltiderna ska vara näringsriktiga. För att veta att måltiderna uppfyller lagkraven, behöver verksamheten följa upp måltidernas näringsmässiga kvalitet. Det kan göras på olika sätt:

- Utgå från rekommendationerna om livsmedelsval i tabell 3, på sidorna 40–45.
- Näringsberäkna menyer för att kvalitetssäkra och dokumentera näringsinnehållet. För kök som har näringsberäknade menyer är det viktigt att de beräknade recepten också följs. Ofta kan kryddning och andra mindre justeringar göras utan att näringsinnehållet påverkas men det är viktigt att stämma av ändringar och tillägg med den som gjort beräkningen.

Val av matfett, mejeriprodukter och saltmängd har betydelse för måltidernas näringsinnehåll. Därför är det viktigt med dialog mellan de som menyplanerar och de som lagar maten.

Att näringsberäkna en meny

De skolor och kommuner som gör kvalitetssäkringar med näringsberäkning behöver kompetens kring nutrition samt inom metodik och tolkning av beräkningarna. Viss vägledning till detta finns i *Referensvärden för energi och näringsämnen – En sammanfattning av de nordiska näringsrekommendationerna, NNR 2023*, på Livsmedelsverkets webbplats.

I en näringsberäkning ska allt som eleven erbjuds ingå: mat, såser och tillbehör, frukt, grönsaker, dressing, bröd, smörgåsfett och måltidsdryck. Det är önskvärt att måltiderna uppfyller näringsrekommendationerna både med och utan måltidsdryck eftersom många väljer att dricka vatten till maten. Näringsberäkningen bör göras på samtliga serverade rätter under minst fyra veckor.

För att näringsberäkningen ska ge tillförlitliga resultat är följande viktigt:

- Beräkningen omfattar minst fyra sammanhängande veckor och visar lunchernas genomsnittliga innehåll av energi och näring.
- Näringsinnehållet beräknas för åtminstone följande ämnen: energi/portion (MJ eller kcal), fett, mättat fett, fleromättat fett, kolhydrater, protein, fibrer, C-vitamin, D-vitamin, folat, järn och salt.
- Näringsvärden för råvaror hämtas i första hand från Livsmedelsverkets livsmedelsdatabas. Alla sammansatta ingredienser (hel- och halvfabrikat) bör ha produktspecifika angivelser av näringsinnehåll, åtminstone för de näringsämnen som nämns i punkten ovan.
- Specialkosten behöver näringsberäknas separat om proteinkällan, exempelvis fisk, ägg eller mejeriprodukt, utesluts eller ersätts av något som inte är näringsmässigt likvärdigt. Samma sak gäller då spannmålsprodukter utesluts.
- Beräkningsprogrammet bör ta hänsyn till näringsförändringar vid tillagning, alternativt ange ingredienser i tillagad form och mängd.
- Det ska finnas rutiner för att säkerställa att den beräknade menyn och recepten är de som faktiskt serveras i skolan.

Konsumtionsmätningar och andra kvalitetsaspekter

Oavsett hur näringsinnehållet bedöms och följs upp är det viktigt att även följa upp hur mycket mat som eleverna faktiskt äter. Det är först när maten äts upp som den gör nytta. Därför bör skolan regelbundet följa upp hur många som väljer att äta i skolrestaurangen och hur mycket mat som äts. Ett sätt att beräkna hur mycket som äts upp är att subtrahera mängden serveringssvinn och tallrikssvinn (vikt) från mängden serverad mat och därefter dividera med antal ätande matgäster. Livsmedelsverket ger vägledning kring detta i *Handbok för minskat matsvinn*.

Även andra aspekter av måltidskvalitet är viktigt att följa upp, som hur eleverna upplever måltidsmiljön och hur lång tid eleverna har för att äta. Det kan göras genom egna bedömningar, mätningar och elevenkäter.

Skapa förutsättningar så att eleverna äter maten

Många faktorer påverkar vad eleverna väljer att äta i skolan, både egna preferenser och vanor och måltidsmiljön där maten äts. Hur man kan arbeta för att främja en trivsam måltidsmiljö beskrivs närmare i avsnittet *Trivsamma måltider*.

Nudging kan på svenska översättas till ”en knuff i rätt riktning”. Det är ett beprövat sätt att få människor att välja det bättre alternativet. Genom att göra om miljön runt människan förenklar den beteendet man vill främja, utan att det krävs ett medvetet val. När det gäller nudging i skolrestaurangen finns olika åtgärder som har visat sig effektiva.

Placering

Genom att placera grönsakerna först i serveringslinjen eller skriva ut det vegetariska alternativet först på menyn ökar chansen att det hamnar på tallriken. Att bjuda på en grönsak under tiden eleverna väntar i kön är ett annat exempel på nudging. Röror av baljväxter tillsammans med fullkornsknäckebröd kan också placeras på ett sätt som ökar synligheten och ser tilltalande ut.

Tillgänglighet

Tillgänglighet innebär att de mer hälsosamma alternativen i exempelvis skolkafeterian är lättare att välja genom att det finns fler av dem, att de har bättre pris än de ohälsosamma och att de är mer lättåtkomliga.

Presentation

Hur något presenteras påverkar hur lätt eller svårt det är att ta för sig av det. Till exempel, när grönsaker och frukt serveras skurna i lagom stora bitar och placeras synligt och tilltalande, ökar sannolikheten att elever väljer dem.

Beskrivande

Att ge tilltalande men också beskrivande namn för exempelvis det vegetariska alternativet tydliggör vad det innehåller samtidigt som det presenteras på ett positivt sätt. Det är viktigt att namnen på rätterna beskriver vad de faktiskt är, exempelvis *tomatsoppa* snarare än *vegetarisk soppa*. För elever där ordet *vego* eller *vegetarisk* är negativt laddat kommer inte marknadsföring av det *vegetariska* alternativet ge önskat resultat. Snarare kan det få motsatt effekt. De flesta skulle inte komma på tanken att kalla pannkaka eller potatisbullar för vegetariskt alternativ – trots att de är just det.

Läs mer om vad som formar våra matvanor i avsnittet *Goda måltider*.

Använd Tallriksmodellen

Tallriksmodellen kan användas pedagogiskt för att lära elever hur man kan lägga upp maten på tallriken på ett sätt som ger bra balans på måltiden.

Tallriksmodellen har tre delar – två större och en lite mindre. Den ena av de större delarna fylls med grönsaker och rotfrukter och den andra med potatis, pasta, ris eller andra spannmålsprodukter. I den mindre delen läggs kött, fisk, ägg eller bönor och linser. I blandade måltider kan utgångspunkten vara andelar som i tallriksmodellen.

Genom att till exempel ha en affisch på Tallriksmodellen eller en monter med exempeltallrikar med dagens lunchrätter upplagda i linje med Tallriksmodellen kan eleverna se hur de kan lägga upp maten.

Vuxna förebilder

Vuxna som själva lägger upp mat enligt Tallriksmodellen, tar mycket grönsaker och pratar positivt om skolmaten, är viktiga förebilder. Ett sådant agerande kan i förlängningen få stor betydelse för hur eleverna uppfattar maten, måltiderna och det sociala sammanhanget i skolrestaurangen. Studier[19] visar att det har positiv påverkan på elevers attityder till mat, inte minst till grönsaker.

Individuella anpassningar av maten

Måltiderna i skolan behöver anpassas för elever med medicinska behov, funktionsnedsättning eller som av religiösa skäl inte äter all mat. Elevhälsan kan vid behov konsulteras vid individuella anpassningar, men det är rektor som ansvarar för att eleverna får de anpassningar de har behov av. Det är viktigt med en nära dialog mellan elev, vårdnadshavare, måltidspersonal, rektor och elevhälsan eller externa kontakter som hälso- och sjukvården.

Elever med behov av särskild mat på grund av tillstånd, sjukdomar eller funktionsnedsättning, till exempel neuropsykiatriska diagnoser, bör få individuellt anpassade råd från hälso- och sjukvården. Även vid anpassade måltider bör måltiderna så långt som möjligt serveras på ett inkluderande sätt, så att ingen elev känner sig utpekad. Till exempel kan bufféservering underlätta för elever med olika behov och preferenser att komponera en måltid.

Vad är skolan skyldig att tillhandahålla?

Individuella anpassningar av maten kan vara en utmaning för skolkök som inte är resurssmässigt anpassade för att kunna tillgodose många individuella önskemål.

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Utbildningsanordnaren ska inom ramen för verksamheten bedriva ett förebyggande och främjande arbete för att motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter. Mer information finns på Diskrimineringsombudsmannens webbplats.

Särskilda önskemål kopplade till politiska åskådningar, etiska eller filosofiska värderingar eller livsstilsdieter omfattas inte av diskrimineringslagen. Därför finns det ingen skyldighet att tillmötesgå sådana önskemål,

19 FRÖDÉN, S., OLSSON, C. & WALING, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden*. Uppsala: Livsmedelsverket.

utan det är i dessa fall upp till kommunen eller den enskilda huvudmannen att ta beslut om vilka önskemål man har resurser att tillgodose. Livsmedelsverket rekommenderar att varje kommun och/eller skola, utifrån verksamhetens förutsättningar, beslutar hur långt och på vilket sätt man har möjlighet att tillmötesgå enskilda önskemål - utöver vad som är reglerat i lagstiftning.

Ur näringssynpunkt bedömer Livsmedelsverket att en väl sammansatt vegetarisk måltid är en fullgod måltid, då näringsrekommendationerna kan uppfyllas även i en sådan. Dialog med elev och vårdnadshavare ger en bra grund för hur anpassningarna ska göras. Den anpassade maten ska förstås också vara god, näringsriktig och lagad med omsorg.

Vegansk mat, då animaliska livsmedel helt utesluts, kan mycket väl serveras i skolan förutsatt att det finns en noggrann planering och att berikade livsmedel används. Finns inte möjlighet att tillhandahålla varm lagad vegansk mat till de som enbart äter veganskt kan exempelvis en buffé utformas så att personer som önskar vegansk mat enkelt kan komponera en måltid utifrån sina preferenser.

Elever med svårigheter i måltidssituationen eller selektivt ätande

Skolan har en viktig roll i att ge elever möjlighet att prova olika slags mat. Förutom en trygg och trivsam måltidsmiljö behöver många elever stöttning och uppmuntran att närma sig ny mat på olika sätt och i sin egen takt. Sådana generella insatser kan minska behovet av ytterligare anpassningar för de elever som har särskilda behov. Grunden i arbetet bör utgå från en förtroendefull dialog mellan skola, måltidsverksamhet och elever.

Selektivt ätande

De flesta barn har en naturlig skepsis mot nya maträtter eller livsmedel men vissa barn äter mer selektivt än andra. Det finns flera orsaker till att barn äter selektivt eller har svårigheter i måltidssituationen. Det kan vara allt från otrygghet, svårigheter att tugga och svälja eller någon form av ätstörning. Det är viktigt att identifiera orsak så att rätt åtgärder kan sättas in. Selektivt ätande kan vara ett sätt att identifiera elever med sociala och pedagogiska stödbehov. Elevhälsan är en viktig resurs som når alla elever och kan stötta både elever och vårdnadshavare med råd kring mat och ätande i ett tidigt skede.

För elever med stora svårigheter vid måltiderna kan stöd och professionell hjälp av hälso- och sjukvården med särskilt fokus på barns ätande behövas. Logoped, dietist eller psykolog är exempel på yrkesgrupper som kan ge stöd.

Anpassningar av maten – i vissa fall

Förutom generella och i vissa fall individuella insatser i den sociala och fysiska måltidsmiljön kan det också behövas individuella anpassningar av menyn. För de elever som äter väldigt selektivt är det bra att fokusera på den mat som fungerar, utan att begränsa mer än nödvändigt.

Det är viktigt att involvera eleven i utformningen av anpassningarna så mycket som möjligt. Många kan äta från den ordinarie menyn, men kan ha lättare att äta mat som är ”oblandad”. Vissa elever kan behöva en enklare rullande meny med några utvalda rätter som de accepterar, med möjlighet att ta från den ordinarie buffén om och när det är möjligt. Beroende på hur selektivt en elev äter kan det vara svårt att garantera en näringsriktig måltid. En anpassad meny behöver därför inte ha ett garanterat näringsriktigt innehåll, om den ordinarie buffén finns tillgänglig att komplettera måltiden med.

För de som äter selektivt under en längre period riskerar kosten att bli ensidig, med för lite eller för mycket energi och brist på viktiga näringsämnen. Detta kan påverka elevens tillväxt, hälsa och utveckling negativt. En långsiktig plan, med målet att på sikt öka variationen av mat som eleven accepterar är viktigt. Likaså att anpassningarna följs upp, förändras eller tas bort om behoven inte kvarstår.

Måltidsupplevelsen kan påverkas vid neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

För många elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), exempelvis ADHD och autism, kan mat och måltider vara en utmaning. Eftersom alla sinnen är involverade när vi äter blir måltidssituationen ofta särskilt krävande för personer som upplever sinnesintryck på ett annorlunda sätt. Sinnena reagerar ofta starkare eller annorlunda, vilket påverkar upplevelsen av matens smak, lukt och konsistens, eller andra faktorer i måltidssituationen. Många med NPF äter selektivt och har svårt att få i sig tillräckligt med mat, men långt ifrån alla. Bland barn med NPF finns både fler med undervikt och fler med övervikt och obesitas, än bland barn utan NPF.

Läs mer om hur elever kan stöttas i avsnittet *Goda måltider* och om anpassad måltidsmiljö i avsnittet *Trivsamma måltider*.

Frukost, mellanmål och övrigt måltidsutbud i skolan

En skollunch täcker knappt en tredjedel av elevernas behov av energi och näring. För att eleverna ska orka med skoldagen behöver de även frukost och mellanmål. I förskoleklass och de två lägsta årskurserna är skoldagens längd högst sex timmar, i de högre årskurserna åtta timmar. Det är dock vanligt att eleverna i förskoleklass och lågstadium har skoldagar som är kortare än sex timmar om dagen och merparten av eleverna går då på fritidshem på eftermiddagen. I fritidshemmet integreras pedagogik och omsorg. Av skollagens förarbeten framgår att det i fritidshemmets omsorgsbegrepp ingår att servera näringsriktiga måltider.[20] I praktiken innebär det att mellanmål brukar serveras i fritidshemmet under eftermiddagen. På vissa skolor erbjuds även frukost innan den obligatoriska skoldagens början.

Flera måltider kan behövas under skoldagen

Även om elever behöver äta flera gånger under skoldagen har skollagens krav om kostnadsfria och näringsriktiga måltider i förskoleklass och grundskola tolkats som att kraven endast innefattar lunchen.[21] Det finns elever som inte går på fritidshem och äldre elever som kan behöva mellanmål för att orka med skoldagen. Idag är det upp till huvudman samt rektor att avgöra om elever har rätt till fler måltider utöver lunch och måltider i fritidshemmet. Ur ett jämlikhetsperspektiv kan det finnas anledning att erbjuda fler kostnadsfria måltider på skolor med elever från mer resurssvaga familjer. Ett annat skäl att servera frukost och mellanmål på skolan är att det ohälsosamma utbud som finns i skolans närmiljö då blir mindre lockande för eleverna.

20 Prop. 2009/10:164 s. 404.

21 Se prop. 1997/97:9 s. 80. Här uttalas bland annat: Att få tillgång till varierad och näringsriktig mat och tillsammans med andra barn och vuxna äta lunch kan anses som en del av läroplanens intentioner.

Bra frukostar och mellanmål

För elever är frukost och mellanmål viktiga då de bidrar med en stor del av dagens totala närings- och energiintag. Elever har ofta flera lektioner före lunch och genom att äta frukost får elever bättre förutsättningar att orka vara aktiva och lära sig.[22] Att regelbundet äta frukost minskar även risken för övervikt och obesitas hos barn. Genom att erbjuda frukost i skolan till de elever som inte äter frukost hemma får alla elever samma förutsättningar för hälsa och skolprestation.

En bra frukost eller mellanmål kan gärna planeras med:

- Livsmedel som uppfyller kriterierna för Nyckelhålsmärkning.
- Fullkornsrika spannmålsprodukter: bröd, flingor, müsli eller gröt, som havregrynsgröt eller råggröt.
- Proteinrika livsmedel som pålägg, till exempel: kokt ägg, ost, leverpastej, hummus (kikärtsröra), makrill och vegetariska pastejer.
- Syrade mjölkprodukter som fil, yoghurt eller motsvarande berikad vegetabilisk produkt, och gärna med frön som flingor, till exempel solrosfrö och pumpafrö.
- Grönsaker och frukt, till exempel: skivade grönsaker som pålägg, skuren frukt och grönsaker att äta direkt, smoothies.
- Vatten, lättmjölk eller berikade växtbaserade mejerialternativ som dryck.

Servera inte söta och näringsfattiga livsmedel, som fruktkräm, nyponsoppa, saft, glass eller fikabröd till frukost eller mellanmål. De ger för mycket socker och för lite näring. Det gäller även när man bakar med barnen i fritidsverksamheten. Enstaka gånger per år kan det vara befogat att fira högtider med sötsaker, som en del av kulturella traditioner.

Mellanmål – ett tillfälle att lära om mat

Mellanmål och frukost är ofta enkla att laga och något som eleverna kan hjälpa till med. Det är ett bra tillfälle att lära sig om livsmedel, hygien och näringsämnen samtidigt som eleverna tränar samarbete och får ta ansvar. Mellanmålet är ofta den första måltid som eleverna själva tar ansvar för hemma och i skolan finns möjlighet att visa hur ett bra mellanmål ser ut och kan varieras. Frukostar och mellanmål är också enkla att använda som en del av den pedagogiska verksamheten.

Bra utbud i skolkafeteria och varuautomater

Många skolor erbjuder möjlighet att köpa mat eller fika i exempelvis kafeteria eller varuautomat. Det kan vara värdefullt för elever som inte har ätit frukost på morgonen eller som går sena dagar i skolan.

All måltidsverksamhet inom skolan bör omfattas av gemensamma riktlinjer eller policyer med utgångspunkt att främja elevers hälsa. Det gäller oavsett vem som ansvarar för utbudet. En kartläggning från Livsmedelsverket visar dock att det är vanligt med godis, läsk och kakor i skolkafeterior. Utrymmet för läsk och sötsaker är mycket litet om eleverna ska få den näring de behöver. Därför bör dessa inte erbjudas alls eller endast serveras vid speciella tillfällen.

För att utbudet i kafeterian ska vara både hälsosamt och attraktivt för eleverna är det en fördel om utbudet arbetas fram tillsammans av elever, måltidspersonal och lärare. Gör de hälsosamma alternativen mer tillgängliga och attraktiva genom att prissätta likvärdigt eller billigare än andra produkter samt genom att lyfta fram dem med erbjudanden och information.

22 MORRIS, Z. & SCHÄFER ELINDER, L. 2024. *Betydelsen av skollunchens bidrag av näring och energi för elevers livsmedelskonsumtion, skolprestation och livskvalitet*. Uppsala: Livsmedelsverket.

Så här kan ett hälsofrämjande kafeteriautbud se ut:

- Nyckelhålsmärkta eller likvärdiga produkter.
- Smörgåsar och wraps: bröd, pålägg av olika slag, knäckebröd med fyllning, grönsaker och varma mackor.
- Flingor/müsli med yoghurt eller fil, gröt med mjölk. Erbjud även berikade vegetabiliska mejerialternativ.
- Färsk eller fryst frukt i bitar eller fruktsallad. Grönsaker, till exempel snacksmorötter.
- Frö-bars och osaltade snacks, som förpackade nötter.
- Vatten, smaksatt vatten, örtte, mjölk/berikade växtbaserade alternativ, smoothies, milkshake och/eller drickyoghurt utan tillsatt socker. Undvik energidrycker.
- Begränsa utbudet av sötade drycker, godis, glass, fikabröd och salta snacks.

Skolkafeterians öppettider

För att så många elever som möjligt ska äta den lagade skollunchen är det olämpligt att skolkafeterian konkurrerar om matgästerna vid lunchtid. Bäst är om kafeterian har stängt under tiden lunchen serveras, men har öppet så att eleverna att köpa frukost och mellanmål under morgon och eftermiddag.

Ohälsosam matmiljö utanför skolan konkurrerar med skollunchen

Barn växer idag upp i en omgivning där ohälsosamma livsmedel är lättillgängliga och ofta marknadsförs intensivt. Det gäller även matutbudet i skolans närhet, där närliggande butiker och matställen ofta konkurrerar med skolrestaurangen. Så många som var tredje högstadieelev äter inte skollunch varje dag och äldre elever väljer oftare bort skollunchen än yngre. Vissa hoppar helt över lunchen, vilket är förknippat med en rad negativa konsekvenser. Andra lämnar skolområdet och köper något annat att äta, som snabbmat, sötsaker, läsk/energidryck och snacks.

En hälsosam matmiljö i skolan, där eleverna erbjuds näringsrika måltider och uppmuntras att stanna kvar och äta dem, kan lägga grunden för hälsosamma vanor livet ut. Förutom att skapa en trivsam måltidsmiljö finns andra sätt att undvika att eleverna går någon annanstans. Det finns till exempel skolor som har schemalagd lunch eller annan obligatorisk närvaro under skollunchen. Att skolkafeterian och andra serveringsställen som kommunen ansvarar för omfattas av kommunens kost- eller måltidspolicy eller andra styrande dokument är också viktigt för att skapa en gemensam inriktning och främja ett hälsosamt utbud i miljöer där barn och ungdomar vistas.

Detta avsnitt riktar sig främst till måltidsansvarig som ansvarar för att maten som serveras är säker att äta.

Avsnittet riktar sig också till rektor som har ansvar för arbetsmiljön och för att det finns rutiner för att hantera behov av specialkost.

SÄKRA MÅLTIDER

Maten som serveras i skolan ska vara säker att äta och alla elever ska kunna lita på att de inte blir sjuka av maten. Det gäller inte minst elever med allergi och överkänslighet. Därför behöver all personal, både de som lagar maten och de som deltar vid måltiden, ha kunskap om livsmedelssäkerhet och de rutiner som finns för att hantera, förebygga och åtgärda faror.

RIKTLINJER I KORTHET

- Alla som hanterar måltider i skolan har kunskap om livsmedelssäkerhet och rutiner för att hantera risker.
- Alla som vistas i köket, såväl vuxna som elever, är friska och följer hygienrutiner.
- Kall mat förvaras kallt, högst +4 °C, och varm mat förvaras varmt, minst +60 °C.
- Det finns rutiner för att säkerställa att elever med allergi och överkänslighet serveras rätt mat så att de inte blir sjuka av maten.
- Personalen kan informera om matens innehåll till elever med behov av specialkost.

Livsmedelslagstiftningen

Den som serverar mat åt andra ansvarar enligt lag för att maten är säker och att matgästen får korrekt information om maten. Ansvaret för att kraven i livsmedelslagstiftningen följs ligger hos livsmedelsföretagaren. Företaget kan vara privat eller offentligt. Livsmedelsföretagaren, i detta fall den som är måltidsansvarig, har ansvar för att maten är säker oavsett om den tillagas av den egna kökspersonalen eller levereras från en annan verksamhet.

I ansvaret ingår även att avsätta resurser så att all personal som tillagar eller serverar mat kan utveckla sin kompetens samt att säkerställa att verksamheten lever upp till de regler och rutiner som gäller för hygien, specialkost, märkning och information.

På Livsmedelsverkets webbplats och i Kontrollwiki finns fördjupad information, vägledning till lagstiftningen om livsmedel och livsmedelskontroll samt information om vilka regler som gäller och vad de innebär.

Grundläggande rutiner för livsmedelshygien

Livsmedelsföretagaren ska säkerställa att personalen har tillräckliga kunskaper i livsmedelshygien för att hantera livsmedel på ett säkert sätt. Följande grundläggande hygienrutiner är särskilt viktiga:

- Alla som arbetar eller hjälper till i köket eller serveringen, såväl måltidspersonal som lärare, fritidspersonal och elever, ska vara friska. Det betyder att dessa personer inte får ha en bekräftad smitta som kan smitta andra via maten, som exempelvis magsjuka.
- Alla som arbetar med livsmedel och servering ska ha kläder som är lämpliga för arbetsuppgiften.
- Alla som arbetar med livsmedel och servering ska ha rena händer, tvättade med tvål och vatten.
- Kall mat förvaras kallt (högst +4 °C) och den varma maten ska hållas varm (minst +60 °C). Kontrollera med termometer. De flesta bakterier växer till som bäst mellan +20 °C och +45 °C.
- Kyld mat som ska ätas varm hettas upp till minst +70 °C (kärntemperatur), då de flesta sjukdomsframkallande bakterier dör. Mat som har blivit nedkyld på ett kontrollerat sätt efter tillagning, och som ska ätas kall, måste inte upphettas för att vara säker.
- Ytor och redskap ska hållas rena och torra.
- I tillagningsköket är det särskilt viktigt att hålla isär råvaror och mat som är färdiglagad.
- Rutiner för handtvätt före måltiden bör finnas för elever och vuxna.
- Om eleverna äter i klassrummet är det viktigt att torka av bord och bänkar både före och efter måltiden med lämplig utrustning.
- Vid skolutflykt ska maten vara lika säker att äta som på skolan. Därför behöver egenkontroll även omfatta rutiner för utflykter och utomhusmatlagning. Personalen ska känna sig trygg genom att följa uppsatta rutiner för exempelvis säkerhet, spårbarhet, hygien och allergi.

Elever i köket

Det kan vara både lärorikt och roligt för eleverna att vara med i köket och det finns ingenting i lagstiftningen som hindrar att eleverna blir involverade i måltidsverksamheten eller deltar i matlagning på skolor. Men det är viktigt att det finns tydliga rutiner för detta, exempelvis gäller samma hygienkrav för elever som hjälper till i köket som för den ordinarie personalen. Mer information om matgäster i köket finns på Livsmedelsverkets webbplats.

Skolan är skyldig att servera specialkost

Enligt Socialstyrelsens termbank är specialkost ”kost som är anpassad till ett visst sjukdomstillstånd”. Skolan är skyldig att tillhandahålla säker specialkost till elever med allergi, celiaki (glutenintolerans) och annan överkänslighet, samt vid andra medicinska diagnoser. Livsmedelverkets nationella riktlinjer för måltider i skolan och förskolan omfattar endast mat vid allergi- eller överkänslighetsdiagnoser. Socialstyrelsen ansvarar för att ta fram kunskapsstöd och rekommendationer om nutritionsbehandling och vid specifika sjukdomstillstånd.

Regelverk som styr specialkost

Specialkost och anpassade måltider inom skola är ett komplext område som styrs av många olika lagstiftningar och myndigheter, exempelvis:

- Skollagen (210:800) ställer krav på kostnadsfri och näringsriktig mat till alla elever i de obligatoriska skolformerna. Huvudmannen ansvarar för att lagen följs. Skolinspektionen ansvarar för tillsyn.
- Diskrimineringslagen (2008:567) syftar till att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Huvudmannen ansvarar för att lagen följs. Diskrimineringsombudsmannen ansvarar för tillsyn.
- Livsmedelslagstiftningen reglerar att maten som serveras ska vara säker att äta och att ingen ska bli lurad. Av särskild vikt för detta område är bland annat regler om säkra livsmedel (EG nr 178/2002), om information/märkning (EU nr 1169/2011), om livsmedelshygien (EG nr 852/2004) samt om glutenfritt (EU nr 828/2014). Livsmedelsföretagaren ansvarar för att lagen följs. Kommunal kontrollmyndighet ansvarar för tillsyn.

Annat stöd kring specialkost

Eftersom det saknas myndighetsgemensamma riktlinjer för specialkost och anpassade måltider finns det utrymme för olika tolkningar av lagen på kommun- och verksamhetsnivå. Branschföreningen Kost & Närings nationella rekommendationer för specialkost och anpassade måltider i förskola och skola kan ge god vägledning.

Läs även om anpassade måltider i avsnitten *Näringsriktiga måltider* samt *Trivsamma måltider*.

Specialkost till elever med allergi och annan överkänslighet

Att vara allergisk eller intolerant mot mat innebär att man inte tål mat som de flesta andra kan äta. Det ämne som kroppen reagerar på benämns ofta *allergen*.

De livsmedel som har särskilda märkningskrav utifrån IgE-förmedlad matallergi och celiaki (EU nr 1169/2011) benämns *allergena livsmedel*. I specialkost till personer med matallergi eller celiaki utesluts det allergena livsmedlet. Det är viktigt att de uteslutna livsmedlen ersätts med livsmedel som ger måltiden ungefär samma motsvarande näringsinnehåll. Vid laktosintolerans begränsas innehållet av laktos (mjölksocker).

Mat som utger sig för att vara fri från ett allergen ska inte innehålla detta i en sådan halt att en allergisk eller överkänslig person reagerar på livsmedlet. För gluten- och laktosfria livsmedel finns särskilda gränsvärden, se Livsmedelsverkets webbplats. Mjölk, ägg, fisk, spannmål och andra allergena livsmedel kan ge allvarliga reaktioner även vid små mängder. Därför är det viktigt att skolan har noggranna rutiner för att elever med allergi och överkänslighet får rätt mat.

Medicinsk bedömning och läkarintyg

Det är inte reglerat i skolans styrdokument vilken typ av intyg som behövs för att kunna fatta beslut om särskild kost eller anpassning. Läkarintyg visar att en medicinsk bedömning har gjorts och intyget beskriver hur skolans miljö eller kosten behöver anpassas till barnets medicinska behov. I det vårdförlopp om IgE-förmedlad matallergi som Sveriges Kommuner och Regioner har tagit fram finns en mall för hur ett läkarintyg kan utformas. I vårdförloppet anges även att barn med diagnostiserad IgE-förmedlad matallergi bör följas upp årligen.

Barn med allergi har enligt hälso- och sjukvårdslagen rätt till en diagnos. Rätt diagnos och uppföljning är också viktigt för att försäkra sig om att eleven har fått rätt utredning och kostbehandling, men även för att friskförklara och inte begränsa maten eller måltidsmiljön i onödan.

Celiaki är exempel på en livslång sjukdom, medan allergi mot mjölk och ägg växer bort hos många barn innan skolåldern. Vid allergi mot ägg eller mjölk kan ett uppdaterat läkarintyg vara viktigt för att få information om allergin kvarstår eller vuxit bort. Kontakter med vårdgivare och utredningar tar ofta tid, därför är det viktigt att så långt som möjligt tillmötesgå elevers behov av specialkost eller måltidsanpassningar under tiden utredning pågår.

Flera personalgrupper behöver ha kunskap om allergi och överkänslighet

Det är viktigt att den som ansvarar för specialkosten har särskild kompetens på området och fortbildas regelbundet. En vanlig orsak till att elever reagerar på allergen i maten är att något går fel vid serveringen, till exempel att mat som innehåller mjölk eller ost serveras till elever med mjölkallergi. Därför är det viktigt att all personal har kunskap om matens innehåll och elevernas allergi och överkänslighet. Det gäller även lärare och personal på fritids som är med eleverna under måltiderna och ibland ansvarar för servering.

Specialkosten ska förstås också vara god, näringsriktig och lagad med omsorg. Tänk även på att involvera eleverna vid planeringen av specialkosten. Det är inte ovanligt att elever med allergi och överkänslighet känner sig oroliga eller utpekade vid måltiden. Elever med allergi och överkänslighet har samma rätt till positiva måltidsupplevelser som sina kompisar.

De vanligaste allergi- och överkänslighetsdiagnoserna

ALLERGI (IGE-FÖRMEDLAD MATALLERGI)

Orsakande ämnen och allergener
Särskilda proteiner i mat, exempelvis: mjölk, ägg, fisk, skaldjur, jordnötter, soja, olika nötter, sesamfrö och vete.

Symtom
De vanligaste symtomen är magont, kräkningar, diarré, hudutslag och astma. Ett livshotande tillstånd kallat anafylaxi kan inträffa. Även tillväxthämning kan vara ett symtom. Allergi mot mjölk och ägg växer ofta bort före skolåldern.

CELIAKI (GLUTENINTOLERANS)

Orsakande ämnen
Gluten som finns i vete, råg, korn och dinkel (spelt). Vanlig havre är oftast förorenad med gluten, men specialframställd havre märkt glutenfri finns. Celiaki är en annan sjukdom än veteallergi (se ovan).

Symtom
Tunntarmen skadas och inflammeras av gluten. Kan ge symtom relaterade till näringsbrist, till exempel tillväxthämning och trötthet. Magont, kräkningar och diarré kan vara akuta besvär. Oavsiktligt intag av gluten vid celiaki leder inte alltid till akuta symtom men kan ge inflammation och skada på tunntarmsslemhinnan. Livslång sjukdom.

LAKTOSINTOLERANS

Orsakande ämnen
Laktos (mjölksocker)

Symtom
Magont, gaser, diarré. Utvecklas sällan före skolåldern.

SKILJ PÅ MJÖLKPROTEINALLERGI OCH LAKTOSINTOLERANS

Mjölkproteinallergi och laktosintolerans är två helt olika tillstånd. Vid mjölkproteinallergi tål man inte proteinerna i mjölken och måste utesluta all sorts mjölkprodukter. En person med mjölkproteinallergi ska aldrig serveras laktosfri mjölk, ost eller någon annan form av mjölk. Om en person med allergi får i sig det hen inte tål kan det ge mycket allvarliga och i värsta fall livshotande symtom. Även mycket små mängder, som en droppe mjölk, kan framkalla en reaktion hos en känslig person med mjölkproteinallergi.

Vid laktosintolerans får man besvär av mjölksocker och kan behöva begränsa intaget av mjölkprodukter. Hur mycket laktos man tål varierar. De flesta kan få i sig den mängd laktos som finns i en deciliter mjölk dagligen utan symtom, en del tål mer än så. Hårdost innehåller ingen laktos och kan ätas av dem med laktosintolerans.

Läs mer om olika sorters allergi, celiaki och laktosintolerans på Livsmedelsverkets webbplats.

Några viktiga hållpunkter i planeringen av specialkost

Ha kunskap om elevernas allergi och överkänslighet

- Uppdaterad information (exempelvis intyg)
- Kompetens och kontinuerlig utbildning

Ha kunskap om matens innehåll

- Recept
- Ingrediensförteckningar
- Inköp
- Spara förpackningar
- Märk uppackade livsmedel och den färdiga maten
- Använd inte nötter, jordnötter och sesamfrö i maten som serveras av skolan

Håll isär och håll rent

- Skyddad förvaring av råvaror
- Särskilda tillagningsytor och redskap, eller väl rengjorda ytor och redskap
- Kök och maskiner rengörs regelbundet
- Handtvätt

Servera rätt

- Tydlig information till eleverna vid servering
- Tillgänglig personal att fråga – det är personalens ansvar att se till att eleverna får rätt mat.
- Se till att elever med specialkost inkluderas och får en lika trygg och jämförbar måltidssituation som övriga elever. Lyssna på och involvera elever med allergi och celiaki i utformningen av måltiden.
- Undvik kontaminering

Läs mer om allergi och överkänslighet på Livsmedelsverkets webbplats.

Använd inte nötter i maten, men färdigpackade nötter går bra

Nötter och jordnötter utgör de vanligaste orsakerna till svåra allergiska reaktioner. Skolmaten serveras vanligtvis som buffé, och eftersom nötter, jordnötter och sesamfrön ofta förekommer som små bitar kan de lätt kontaminera andra livsmedel på buffén. Livsmedelsverket avråder därför från att använda nötter som mandel, hasselnöt, valnöt, cashewnöt, pekannöt, paranöt, pistaschmandel, macadamianöt samt jordnöt och sesamfrö som ingrediens i maten som serveras av skolan. Däremot går det bra att använda solrosfrö och pumpafrö. Dessa är exempel på näringsrika fröer som kan användas i skolmaten då det är ovanligt med allergi mot dessa.

Elever med allergi kan känna oro om nötter, jordnötter eller sesamfrön förekommer i skolan, men luftburna partiklar från nötter, jordnötter och sesamfrön orsakar inte allvarliga allergiska reaktioner. Livsmedelsverket bedömer därför att det går bra att nötter, jordnötter och sesamfrön förekommer i skolans lokaler. För att minimera risken för att elever med dessa allergier oavsiktligt får i sig dessa livsmedel, bör nötter, jordnötter och sesamfrön som säljs i exempelvis skolans kafeteria vara färdigförpackade.

Rätt information till matgästen

Oavsett om maten är avsedd för någon med allergi eller inte måste den som ansvarar för måltiden känna till och kunna informera om huruvida någon av de 14 vanligaste allergena ingredienser ingår i maten. Läs mer om allergimärkning och informationsförordningen på Livsmedelsverkets webbplats.

Rapportering av incidenter till kommunens livsmedelskontroll

Även om det finns bra rutiner för att förebygga att ingen blir sjuk av maten sker det ändå incidenter ibland. Om någon matgäst, eller måltidspersonalen, misstänker att mat som serverats i skolrestaurangen har orsakat matförgiftning, ska det anmälas till livsmedelskontrollen. Den som är måltidsansvarig (livsmedelsföretagaren) ansvarar för att göra det. Rapporteringen är till för att utreda orsaker, förbättra rutiner och undvika att det händer igen. Det behöver inte vara hanteringen i köket som har brustit utan det kan vara fel på någon av råvarorna.

Allergiincident

Specialkosten kan ge upphov till en allergisk reaktion. I vissa fall har livsmedelsföretagaren eller måltidsansvarig en skyldighet att underrätta sin kontrollmyndighet. Det är därför lämpligt att alltid informera sin kontrollmyndighet om specialkosten orsakat allergisk reaktion, eftersom det behöver bedömas från fall till fall om det är en avvikelse från lagstiftningen eller inte. Vid svåra allergiska reaktioner mot skolmaten, eller ett allvarligt tillbud, ska rapportering göras till Arbetsmiljöverket enligt Arbetsmiljölagen. Huvudmannen eller rektor ansvarar för anmälan.

Om källan till allergenet inte hittas i livsmedlens ingrediensförteckningar kan prov skickas till Livsmedelsverket för analys så att felmärkta livsmedel upptäcks.

Skadliga ämnen i maten

Mat kan innehålla ämnen som skadar vår hälsa. Det kan vara ämnen som finns naturligt i vissa växter, i marken där grödor växer eller miljöföroreningar som sprids i naturen och sedan hamnar i maten. Här är några råd som skolan behöver ta särskild hänsyn till.

Tillaga baljväxter på rätt sätt

Lektiner finns i alla torkade och färska baljväxter, som bönor, linser, ärtor, haricots verts och vaxbönor. Lektiner kan orsaka illamående, kräkningar, diarré och magsmärtor om baljväxterna inte har tillagats på rätt sätt. Därför är det viktigt att följa instruktionen på förpackningen för hur de olika sorterna skall tillagas.

- Torkade bönor och ärtor behöver blötläggas och därefter kokas innan de kan ätas. Detta gäller även om man gör eget mjöl, pasta, biffar eller snacks av bönorna och ärtorna.
- Linser behöver inte blötläggas utan det räcker att koka dem enligt instruktion.
- Färska bönor och ärtor behöver ett snabbt uppkok innan de kan ätas.
- Blötläggningsspadet och kokvattnet ska inte användas i matlagning. Ett undantag är spadet från konserverade kokta kikärtor som kan användas i stället för äggvita i matlagning och bakning.

Vissa fiskar bör inte serveras

Fisk från vissa områden kan innehålla förhöjda halter av miljöföroreningarna dioxin och PCB. Livsmedelsverkets råd är att barn och ungdomar inte bör äta de fiskarna oftare än 2–3 gånger per år. Av den anledningen bör följande fiskar inte serveras alls i skolan:

- Vildfångad lax och öring från Östersjön, Bottniska viken, Vänern och Vättern. Även lax som är fångad i älvarna omfattas.
- Strömming/sill från Östersjön och Bottniska viken. (Strömming och sill är samma fiskart. Sill kallas den söder om Kalmar, norr om Kalmar kallas den strömming).
- Vildfångad sik från Vänern och Vättern.
- Vildfångad röding från Vättern.

Fisk från vissa sjöar kan innehålla förhöjda halter PFAS och kvicksilver. För att minska risken att barn får i sig för mycket av fisk med förhöjda halter bör skolan inte regelbundet servera fisk från lokala sjöar och vattendrag.

Undvik vissa risprodukter på grund av arsenik

Riskakor och vegetabiliska drycker gjorda på ris innehåller ibland höga halter arsenik. Halterna är inte så höga att de innebär akuta risker, men arsenik är ett ämne man ska försöka få i sig så lite som möjligt av. Barn som regelbundet äter riskakor eller dricker risdrycker riskerar att få i sig höga halter. Små barn är känsligare än äldre barn och vuxna, därför rekommenderar Livsmedelsverket att barn under sex år undviker riskakor och risdrycker. Skolan kan servera risdrycker till barn över sex år, men variera gärna med andra berikade vegetabiliska drycker. Skolan bör däremot inte servera riskakor alls.

Vanligt ris kan också innehålla arsenik, men intaget blir oftast lägre jämfört med det från risbaserade drycker och riskakor. Det finns ingen anledning att sluta servera ris i skolan, men variera med potatis, pasta, havreris, kornris och andra typer av gryn. Om riset kokas på samma sätt som pasta, det vill säga med stort överskott av vatten som sedan hälls bort, minskar arsenikinnehållet i riset med mer än hälften.

Material i kontakt med mat

Material som kommer i kontakt med livsmedel finns reglerade i lagstiftningen. Lagstiftningen ska förhindra att ämnen med ohälsosamma egenskaper släpps ut i livsmedlen i halter som kan innebära en risk. Om en produkt är märkt med en glas/gaffel-symbol och det inte finns någon ytterligare information om användning ska produkten kunna användas under alla normala förhållanden för kontakt med livsmedel. Det gäller även produkter som uppenbart är avsedda för mat, exempelvis en gaffel, även om märkningen saknas.

För alla kärl och köksprodukter är det ändå viktigt att tänka på att materialet ska användas till det som det är tänkt för och att eventuella användningsanvisningar följs. Exempelvis glassbyttor eller sylthinkar är ofta tillverkade och testade för just glass och sylt, och det kan i vissa fall vara så att dessa inte är avsedda för upprepad användning eller för att tåla uppvärmning.

På Livsmedelsverkets webbplats finns mer information om säker användning av olika material i kök och servering samt reglerna för material i kontakt med livsmedel.

Detta avsnitt riktar sig främst till måltidsansvarig, som ansvarar för planering och upphandling.

Avsnittet riktar sig också till rektor som ansvarar för att elever får rätt förutsättningar att äta upp maten och därigenom minska matsvinnet.

MILJÖSMARTA MÅLTIDER

Maten vi äter påverkar miljön, både positivt och negativt. Mer mat från växtriket och mindre från djurriket är centralt i en hållbar livsmedelskonsumtion. Genom medvetna, miljösmarta val och minskat matsvinn kan måltiderna i skolan bidra till att minska matens negativa miljöpåverkan och bidra till en positiv påverkan på biologisk mångfald och ekosystem.

RIKTLINJER I KORTHET

- De livsmedel som köps in har så låg negativ miljöpåverkan som möjligt eller har positiv inverkan på den biologiska mångfalden. Till exempel genom ökad andel produkter från betande djur, miljömärkta livsmedel eller svenska livsmedel.
- Fisk som köps in kommer från hållbara bestånd och har fiskats eller odlats med omsorg om miljön.
- Kött som köps in väljs med omsorg om miljö och djurskydd.
- Grova, lagringsdugliga grönsaker och frukter väljs i första hand och varieras efter säsong.
- Matsvinnet är minimerat, både i serveringen och från tallrikarna.

Miljösmarta matval

Livsmedelskonsumtionen påverkar miljön på olika sätt, både negativt och positivt. För att bli mer miljömässigt hållbara behöver måltiderna generellt innehålla mycket vegetabilier och en mindre del animalier. Genom att göra miljösmarta val vid menyplanering och livsmedelsinköp kan matens positiva miljöpåverkan öka och den negativa påverkan minska.

De största miljöutmaningarna för livsmedelskonsumtionen, både i Sverige och i världen, är kopplade till livsmedelsproduktionens påverkan på klimatet och den biologiska mångfalden. Livsmedelsproduktion kan också medföra exempelvis övergödning, spridning av kemikalier och utfiskning.

Men livsmedelsproduktionen kan även ha positiv effekt på miljön, och det svenska jordbruket har stor betydelse för uppfyllelsen av de nationella miljömålen. Exempelvis är de artrika naturbetesmarkerna i Sverige beroende av betande djur för att inte växa igen. Det behövs fler betande djur i det svenska landskapet för att restaurera igenväxta betesmarker och för att nå miljömålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Svensk livsmedelproduktion står sig väl i jämförelse med andra länder och bidrar med både miljömässiga mervärden och andra mervärden, exempelvis när det gäller djurskydd och minskad användning av antibiotika. Användningen av växtskyddsmedel i Sverige är bland de lägsta i Europa.

Klimatpåverkan vid odling i svenska växthus ligger bra till i ett internationellt perspektiv på grund av energieffektivisering och användning av förnybara bränslen.

Tabell 5 på sidan 72 visar kortfattat miljösmarta val inom olika livsmedelsgrupper. Miljösmarta livsmedelsval handlar om att öka måltidens positiva miljöpåverkan och minska den negativa.

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns omfattande stöd för upphandling och inköp, exempelvis i form av hållbarhetskriterier. De är avstämda mot upphandlingslagarna, rådande praxis på upphandlingsområdet och de praktiska förutsättningar som gäller för offentlig upphandling. Kriterierna kan användas för att ta hänsyn till miljö, djurskydd och sociala villkor. Det saknas hållbarhetskriterier kopplade till klimatbelastning vid livsmedelsupphandling. Upphandlande kommuner kan i stället använda tillförlitliga källor för koldioxidekvivalenter per kilo exempelvis RISE klimatdatabas för livsmedel, för att möjliggöra relevanta jämförelser mellan produkter.

Andra viktiga insatser för att minska miljöbelastningen är till exempel: minskad energianvändning i köket, samordning av transporter och efterfrågan på fossilfria transportmedel, minskad användning av engångsartiklar som inte går att återvinna samt minskat matsvinn och källsorterat avfall. Personalens kompetens och kompetensutveckling i ämnet är också en viktig faktor.

MILJÖSMARTA MÅLTIDER

Tabell 5. Miljösmarta val inom olika livsmedelsgrupper[23]

LIVSMEDELSGRUPP	MILJÖSMARTA MATVAL
Grönsaker och frukt Här ingår frukt och bär, grönsaker, rotfrukter och baljväxter som ligger i sin skida (som gröna bönor och sockerärtor).	Tåliga grönsaker som rotfrukter, kål och lök samt tålig frukt, som äpplen, kan lagras länge. Sådana val bidrar till minskat matsvinn och mindre negativ miljöpåverkan. En ökad andel svenska livsmedel samt minskad andel tropiska frukter är bra ur miljösynpunkt. Ökad andel ekologiska, eller andra miljöcertifierade produkter, bidrar också.
Spannmålsprodukter Med spannmål avses här främst de fem sädesslagen vete, korn, havre, råg och rågvete.	Använd en hög andel spannmål, gärna fullkorn. Variera mellan olika spannmålssorter. En ökad andel svenska spannmålsprodukter, samt ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter, är bra ur miljösynpunkt. Vattendränkta risodlingar påverkar klimatet mer än spannmålsodlingar. Av klimatskäl är det därför bra att byta ut en del av riset mot spannmål som exempelvis havreris eller kornris.
Baljväxter Här ingår ärtor, bönor och linser, men inte de som ligger i sin skida (som sockerärtor och gröna bönor).	En ökad andel svenska baljväxter, samt ökad andel ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter, är bra ur miljösynpunkt.
Potatis	En ökad andel svensk potatis, samt ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter, är bra ur miljösynpunkt.
Matfetter	En ökad andel rapsolja, särskilt svenskproducerad, samt minskad andel palmolja och kokosprodukter bidrar till miljömässig hållbarhet. Att öka andelen ekologiska eller andra miljöcertifierade matfetter är bra ur miljösynpunkt. Om palmolja används är det viktigt att välja certifierad palmolja och att sträva efter att välja produkter som har certifikat som medför ökad spårbarhet[24].
Fisk och skaldjur	Servera fisk och skaldjur som har fiskats på ett skonsamt sätt och som kommer från hållbara bestånd eller har odlats på ett hållbart sätt. Miljöcertifierade produkter är bra ur miljösynpunkt.
Mejeriprodukter	Av klimatskäl bör mejeriprodukter inte användas mer än idag. En ökad andel svenska mejeriprodukter samt ökad andel ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter är bra ur miljösynpunkt.
Rött kött inklusive charkprodukter Här ingår kött från nöt, gris, lamm, ren och klövvilt. Charkprodukter är processat kött som har rökts, behandlats med nitrit eller konserverats på annat sätt. Korv, bacon, kassler, rökt skinka och salami är exempel på charkprodukter.	Servera gärna kött, men inte för mycket, för att minska matens klimatpåverkan. Av det kött som serveras är en ökad andel svenskt kött, kött från djur som betat naturbetesmarker i Sverige och kött från mjölkproducerande djur bra ur miljösynpunkt. Även en ökad andel viltkött och ren är bra, liksom ökad andel ekologiskt eller annat miljöcertifierat kött. Charkprodukter och produkter där fler delar av djuret tas tillvara, är bra ur miljösynpunkt.
Vitt kött inklusive charkprodukter Här ingår kött från fågel, exempelvis kyckling och kalkon. Charkprodukter är processat kött som har rökts, behandlats med nitrit eller konserverats på annat sätt, exempelvis kycklingkorv och rökt pålägg av kalkon.	Av det vita kött som serveras är en ökad andel svensk fågel, ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter bra ur miljösynpunkt. Att använda värphöns och tuppar samt ta tillvara fler delar av djuren.
Ägg	En hög andel svenska ägg samt en ökad andel ekologiska eller andra miljöcertifierade ägg och äggprodukter är bra ur miljösynpunkt.
Köttersättningsprodukter inklusive hybrider av animalier och vegetabilier Här ingår exempelvis färs, korvar, bollar och biffar baserade på vegetabiliska proteinkällor.	Att servera produkter med hög andel vegetabilier minskar oftast måltidens klimatpåverkan. En ökad andel ekologiska eller andra miljöcertifierade produkter är bra ur miljösynpunkt.

23 I rapporten L-2025 nr 04. *Livsmedelsverkets generella kosträd för den vuxna befolkningen. Hanteringsrapport* finns mer information om miljö- inklusive klimatpåverkan från de olika livsmedelsgrupperna samt om svenskproducerat, ekologiskt och miljömärkt.

24 Certifikaten för Segregerad palmolja (eng. "Segregated") och Bevarad identitet (eng. "Identity Preserved") ger störst spårbarhet.

Matsvinn

Både det svenska och det globala matsvinnet är omfattande. I skolan slängs ungefär var sjätte portion, enligt Livsmedelsverkets undersökningar. Förutom att maten var tillagad för att ätas upp och ge eleverna ork att prestera och må bra, orsakar matsvinnet stor klimat- och miljöpåverkan och kostar mycket pengar.

Ett av målen i Agenda 2030, delmål 12.3, handlar om att halvera matsvinnet till 2030. För att följa utvecklingen kartlägger Livsmedelsverket regelbundet matsvinnet i offentlig måltidsverksamhet.

Lokala mål och uppföljning nyckelar till minskat matsvinn

Matsvinn uppstår längs hela livsmedelskedjan och alla aktörer i livsmedelssystemet behöver bidra. Måltidsverksamheterna kan göra stor skillnad för att minska matsvinnet. Att sätta mål som sedan följs upp genom regelbundna mätningar är en bra utgångspunkt. Genom att mäta matsvinnet ökar kunskapen om var svinnet uppstår och vad som kan göras för att förebygga eller minska det. För att alla ska mäta på samma sätt har Livsmedelsverket tagit fram en nationell mätmetod.

Måltidsmiljön påverkar matsvinnet

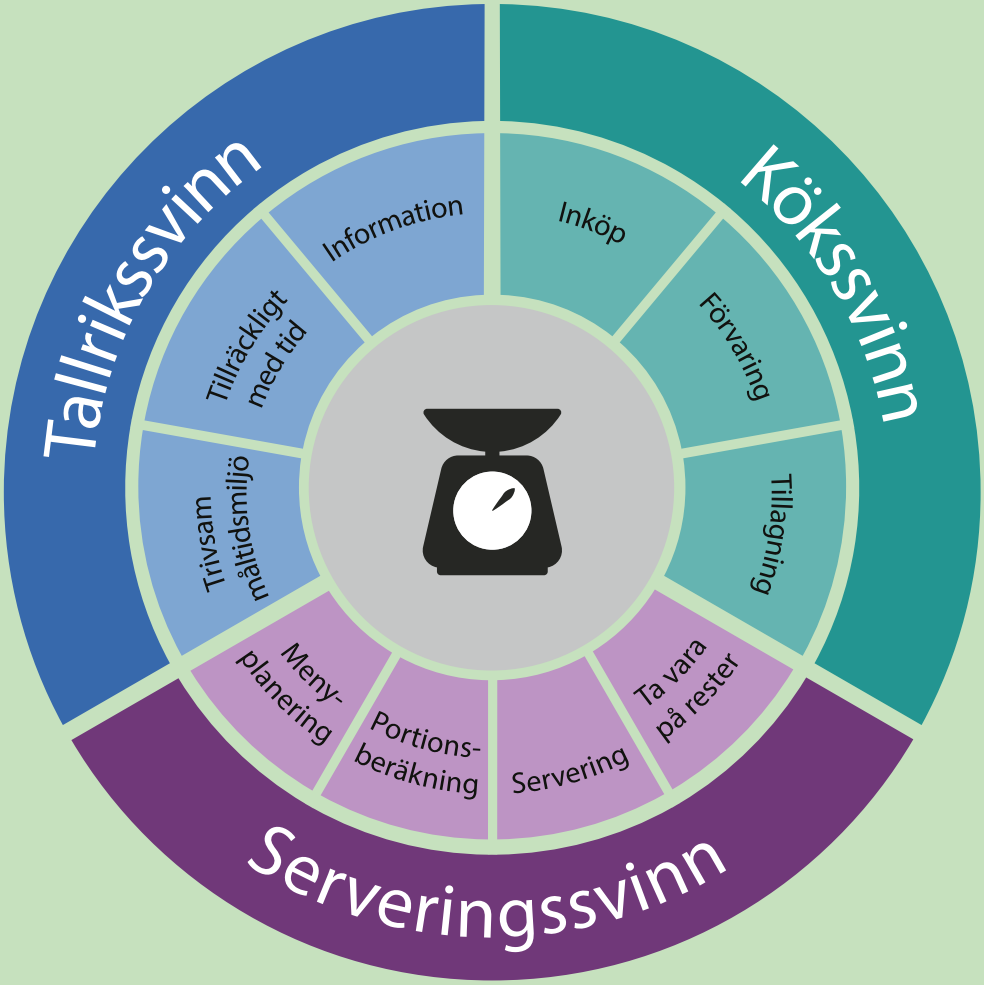
Att matsvinn uppstår i skolrestaurangen handlar oftast inte om att det lagas för mycket mat, utan om att eleverna äter för lite av maten som serveras. Det är viktigt att matsvinnsarbetet inte orsakar rädsla för att prova nya rätter eller att eleverna tar för lite mat för att vara säkra på att slippa slänga den. Det behöver finnas utrymme för att prova nya smaker och rätter. Att måltidsmiljön upplevs trevlig och lugn och att det finns tillräckligt med tid att äta bidrar till att mer mat äts upp och mindre slängs. Det övergripande ansvaret för måltidsmiljön vilar oftast på rektorn, som därmed har möjlighet att förbättra både miljön runt skolmåltiden och organiseringen av den. Ett nära samarbete mellan måltidsverksamhet och skola är därför en förutsättning för ett framgångsrikt matsvinnsarbete.

Läs mer om måltidsmiljö i avsnittet *Trivsamma måltider*.

Handbok för minskat matsvinn

Många offentliga måltidsverksamheter arbetar redan aktivt med att minska matsvinnet. För att stödja de som inte kommit lika långt finns Livsmedelsverkets *Handbok för minskat matsvinn*.

I handboken presenteras förslag på åtgärder i köken, i serveringen och för den mat som slängs från tallrikarna. Åtgärderna bygger på erfarenheter från verksamheter som har varit framgångsrika i arbetet för att minska sitt matsvinn. Nyckeln är samarbete: mellan de som lagar och ansvarar för maten, och de som är med då maten serveras och äts i skolan. Det handlar ofta om att kommunicera och involvera alla som är berörda. Måltidspersonalen kan framför allt påverka köks- och serveringssvinnet medan lärare och rektor kan påverka svinnet vid serveringen och från tallriken. Alla kan bidra till att förbättra förutsättningarna för en trivsam måltid som äts upp.

EN ÖVERGRIPANDE PROCESS FÖR MATSVINNSARBETET KAN SE UT SÅ HÄR:

1. Samla och utbilda berörd personal om varför och hur man bör arbeta för minskat matsvinn.
2. Mät matsvinnet.
3. Presentera mätresultaten.
4. Diskutera vilka åtgärder som ska genomföras. Skapa en åtgärdslista.
5. Bestäm vem i er verksamhet som ska ansvara för respektive åtgärd.
6. Skapa rutiner, bestäm vem som ansvarar för vad och informera alla berörda.
7. Följ upp och fortsätt utvecklingsarbetet.

Matsvinnshandboken finns på Livsmedelsverkets webbplats. Där finns även information om den nationella metoden för mätning av matsvinn och ett mätprotokoll för att registrera matsvinnsmätningar.

LED HEADLIGHT
Måltidsservic

BEREDSKAP FÖR DE OFFENTLIGA MÅLTIDERNA

Vår omvärld har förändrats och det gör att beredskapsfrågor har hamnat högt upp i samhällets och organisationers prioriteringar. Målet med den svenska livsmedelsberedskapen är att hela befolkningen ska ha tillgång till säker mat och säkert dricksvatten vid kris, höjd beredskap och ytterst krig. Offentlig måltidsverksamhet är utpekad som en samhällsviktig verksamhet som behöver fungera även vid svåra samhällsstörningar. Det är avgörande för hur väl samhället kan hantera olika typer av störningar.

De offentliga måltiderna spelar en viktig roll för att en stor del av Sveriges befolkning ska få den mat och det vatten de behöver. De offentliga måltiderna är också en viktig del av Sveriges beredskap genom att de gör så att den som har vårdnaden om ett barn kan fortsätta gå till sitt arbete. I kris och ytterst krig måste samhällets viktigaste funktioner fungera. Därför är det nödvändigt att i förväg planera och arbeta för ett livsmedelssystem som är motståndskraftigt mot störningar.

Sverige har ett totalförsvar som består av militärt försvar och civilt försvar. En måltidsverksamhet med en beredskap som klarar olika typer av störningar är en viktig del av det civila försvaret. För måltidsverksamheter handlar det bland annat om att säkra tillgången på livsmedel, dricksvatten, tillagningsmöjligheter och transporter.

Den civila beredskapen bygger på följande principer:

- Ansvarsprincipen – den som har ansvar för en verksamhet i normala situationer har också motsvarande ansvar vid störningar i samhället. Aktörer har ett ansvar att agera även i osäkra lägen. Den utökade ansvarsprincipen innebär att aktörerna ska stödja och samverka med varandra.
- Närhetsprincipen – samhällsstörningar ska hanteras där de inträffar och av de som är närmast berörda och ansvariga.
- Likhetsprincipen – aktörer ska inte göra större förändringar i organisationen än vad situationen kräver. Verksamheten ska under samhällsstörningar fungera som vid normala förhållanden, så långt det är möjligt.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Försvarsmakten har tagit fram utgångspunkter för totalförsvaret 2025–2030. Dessa ger nya perspektiv som kommuner behöver känna till och beakta i sin beredskapsplanering.

Mer information om det svenska civila beredskapssystemet finns på Myndigheten för civilt försvars webbplats.

Beredskap för måltidsverksamheten

För att en kommun ska kunna skapa bra förutsättningar för att stärka måltidsverksamhetens beredskap behöver det perspektivet finnas med i flera delar av kommunens verksamhet. Det är viktigt att också verksamhet i fristående förskolor och skolor kan fortgå så långt det är möjligt vid höjd beredskap och ytterst krig, även om det inte finns något reglerat ansvar för enskilda huvudmän att fortsätta bedriva sin verksamhet i sådana situationer. Det innebär att om en fristående huvudman inte kan fortsätta bedriva sin verksamhet så faller ansvaret tillbaka på hemkommunen. Därför är det angeläget att kommunerna planerar för att kunna tillhandahålla utbildning och skolmåltider för kommunens samtliga skolbarn, oavsett om de är inskriva på en fristående skola eller inte.

Ett effektivt beredskapsarbete kräver ofta både finansiering, tid och kunskapsuppbyggande. Men även mindre åtgärder gör skillnad och behöver inte vara dyra eller ta lång tid att genomföra. Verksamheter kan exempelvis förbereda sig genom att kartlägga samarbetsaktörer, skapa nätverk, identifiera sårbarheter och återkommande diskutera möjliga scenarier och hur man kan hantera dessa.

Beredskap för måltidsverksamhet berör flera verksamhetsområden

Måltidsverksamhet är komplex, sårbar och beroende av flera viktiga resurser som till exempel el, dricksvatten, personal, utrustning, ändamålsenliga lokaler, IT och tillgång till livsmedel. För att säkra de offentliga måltiderna även vid störningar behöver arbetet ske med hjälp av eller tillsammans med andra verksamhetsområden. Det kan inte vara något som enbart engagerar den egna förvaltningen och nämnden.

Förutom medarbetare i måltidsverksamheten behöver förvaltningar som har huvudansvar för individer, som socialförvaltningen och barn- och utbildningsförvaltningen, också bli involverade. Även andra verksamheter som arbetar med samhällsplanering, till exempel säkerhet- och beredskapsorganisationen, miljöförvaltningen, dricksvattenproducenter, kommunikationsavdelningen och krisledningsfunktionen, behöver tas med i arbetet. Det kan även vara relevant att tänka utanför den egna organisationen och prata med närliggande kommuner, regioner eller företag om hur man kan samarbeta. Ta hjälp av beredskapssamordnare för att identifiera andra relevanta verksamheter och intressenter som behöver involveras i beredskapsarbetet.

Kontinuitetshantering – att ha en plan B

Det kan vara utmanande att hålla i gång den ordinarie måltidsverksamheten under en störning. Därför är det viktigt att vara förberedd för olika typer av händelser. Beredskapsarbetet ska bidra till att kommunen kan fortsätta sina viktiga uppdrag även vid samhällskriser, höjd beredskap och i värsta fall krig. Ett förebyggande arbete med kontinuitetshantering för måltidsverksamheten fokuserar på att kunna upprätthålla verksamheten på en acceptabel nivå oavsett störning.

Kontinuitetsarbetet ökar medvetenheten om sårbarheter och risker och är en förutsättning för att kunna ta fram reservplaner för olika händelser och scenarier. Det kan kännas svårt att i förväg ta fram specifika rutiner för en krissituation. Men genom att planera för kris och ytterst krig kan startsträckan för en omställning bli kortare och konsekvenserna av en störning lindras. Att öva och testa sina framtagna planer är ett bra sätt för att se hur de skulle fungera i verkligheten, vad som behöver förbättras samt för att se till att alla i organisationen blir involverade i arbetet.

Ta steg mot en stärkt beredskap

Arbetet med att stärka beredskapen för måltidsverksamheten ser olika ut i olika kommuner. Det kan finnas centrala beslut om ett uppdrag, eller så saknas det sådana och det är upp till måltidsorganisationen att på egen hand sätta inriktningen och forma uppdraget. Oavsett om det finns ett beslutat uppdrag eller inte kan man alltid börja i det lilla – exempelvis genom att se över kontaktlistor, gå med i befintliga nätverk eller starta nytt, ta fram krismenyer och utbilda personal om krisberedskap och involvera dem i beredskapsarbetet. Att öva, utifrån scenarier eller genom att testa sina framtagna planer, är andra sätt att ta steg mot en stärkt beredskap.

Livsmedelsverket har tagit fram *Beredskapshandbok för offentliga måltider* för att stödja måltidsorganisationer i deras arbete med beredskap för måltiderna. Handboken vänder sig framför allt till chefer för måltidsorganisationer och med hjälp av vägledning, andras erfarenheter, mallar och checklistor ger den stöd i arbetet med att ta fram egna beredskapsplaner för måltidsverksamheten. Livsmedelsverket har även tagit fram annat stödmaterial, kopplat till handboken, som kan underlätta i arbetet.

Beredskap och hållbarhet är förenligt

Beredskapsarbetet ska skapa förutsättningar för kommunerna att fortsätta att servera offentliga måltider, även i kris, höjd beredskap och ytterst krig. Det arbetet kan organiseras på ett sätt som skapar flera mervärden och även är bra för miljön och för det lokala näringslivet.

De offentliga måltiderna har en viktig roll i omställningen till ett mer hållbart livsmedelssystem. Måltiderna i skolan, som utgör den största delen av de offentliga måltiderna, kan stödja utvecklingen av ett livsmedelssystem som är motståndskraftigt mot störningar samtidigt som matens negativa påverkan på miljön kan minska. Därför är det viktigt att ha både ett hållbarhets- och ett beredskapsperspektiv i det strategiska arbetet med att utveckla måltiderna i skolan.

Livsmedelsberedskap och hållbarhetsomställning kan och bör integreras för att säkerställa att investeringar inom båda dessa områden förstärker varandra, snarare än motverkar varandra. Forskning[25] pekar på att samhället bör nyttja hållbarhetsomställningen till att bygga beredskap och samtidigt uppnå ett mer resilient, eller motståndskraftigt, livsmedelssystem som blir mindre sårbart och bättre rustat för framtida kriser och störningar.

Nedan är exempel på åtgärder som bidrar till ett mer motståndskraftigt livsmedelssystem:

25 Mistra Food Futures, *Policy brief – Improved preparedness with respect to food can be achieved through sustainable and resilient food systems – examples from Sweden*, 2024.

- Att övergå till att använda vegetabilier som kan produceras i Sverige på ett hållbart sätt och som går att lagra länge. Det är exempelvis spannmålsprodukter, baljväxter, grova grönsaker och rapsolja. Samtidigt kan den typen av livsmedel gynna både hälsa och miljö.
- Att öka andelen svenskt kött från djur med lägre behov av externa resurser, som foder och el. Det är bra ur ett miljöperspektiv och kan också vara bra ur beredskapsperspektiv. Exempel är kött från djur som betat naturbetesmarker i Sverige eller viltkött.

För att bygga upp mer motståndskraftiga leveranskedjor så att livsmedel är tillgängliga när de behövs kan en strategi vara att, utöver avtalen med större grossister, möjliggöra avtal med fler lokala, mindre företag. Genom att föra en aktiv dialog med lokala leverantörer och anpassa krav i upphandlingen utifrån kunskap om vad leverantörerna kan leverera kan kommunerna öka beredskapen i regionen, samtidigt som livsmedelsproducenterna får bättre förutsättningar för sina verksamheter.

Läs mer om miljösmarta måltider i avsnittet *Miljösmarta måltider.*

Läs mer om upphandling och hur man kan ha med ett beredskapsperspektiv i sitt upphandlingsarbete i avsnittet *Upphandling*.

BEREDSKAP FÖR DE OFFENTLIGA MÅLTIDERNA

UPPHANDLING – ETT VIKTIGT VERKTYG

Varje dag serveras drygt tre miljoner måltider inom offentlig sektor. Vad som köps in och serveras har därför stor betydelse för såväl matgästernas hälsa som miljön, djuren och producenterna. Genom att arbeta strategiskt med upphandling kan måltidsverksamheten bidra till kommunernas mål om ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.

Målet med inköp av livsmedel och måltidstjänster i skolan är att servera goda, näringsriktiga och hållbara måltider. Upphandling kan vara ett effektivt verktyg för att uppnå de målen. För måltidsverksamheten handlar det om att göra inköp utifrån verksamhetens förutsättningar och behov, och samtidigt ta hänsyn till politiska mål och ambitioner. Att öka andelen livsmedel som ger positiv påverkan på miljön och minska andelen med negativ miljöpåverkan bidrar bland annat till att nå

- FN:s hållbarhetmål i Agenda 2030
- de nationella miljömålen
- målen i den nationella livsmedelsstrategin
- kommunernas egna miljömål.

Men det finns även andra aspekter som man kan ta hänsyn till i en upphandling, till exempel beredskap och hälsa. En upphandlande organisation har stor frihet att definiera och bestämma bland annat vad som ska upphandlas, vilka kriterier som ska vara uppfyllda och vilka mervärden som ska premieras, så länge det finns en koppling till föremålet för upphandlingen och att de grundläggande principerna för upphandling följs.

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns omfattande stöd för upphandling och inköp, exempelvis i form av hållbarhetskriterier. De är avstämda mot upphandlingslagarna, rådande praxis på upphandlingsområdet och de praktiska förutsättningar som gäller för offentlig upphandling. Kriterierna kan användas för att ta hänsyn till miljö, djurskydd och sociala villkor.

Krav om näringsriktighet kan formuleras med inspiration från kriterierna för Nyckelhålet. Eftersom *Nyckelhålsmärkt* inte preciserar vilka faktiska egenskaper som efterfrågas behöver dessa skrivas tydligt så att det blir enklare för leverantören att förstå vad som efterfrågas. Reglerna för Nyckelhålet handlar om salt, socker, fibrer, fullkorn och fett. Eftersom olika livsmedelsgrupper innehåller olika sorters näring och i olika mängd, skiljer sig kriterierna åt för varje grupp. På Livsmedelsverkets webbplats finns förenklad information om vad som gäller för de olika grupperna.

Det är viktigt att de krav som ställs är relevanta och proportionerliga i förhållande till syftet med upphandlingen. Alltför långtgående krav kan begränsa konkurrensen på marknaden och leda till onödigt höga kostnader. Det är också viktigt att endast ställa krav som verksamheten avser att följa upp.

Tillsammans med företag och grossister har branschföreningen Kost & Näring tagit fram en överenskommelse i syfte att etablera praxis på centrala områden inom den offentliga livsmedelsupphandlingen. Överenskommelsen innehåller bland annat principer om att inte ställa krav på längre hållbarhetstid än nödvändigt, eftersom dessa krav i många fall driver matsvinn. Läs mer om hållbarhetstider och branschöverenskommelsen på Kost & Närings webbplats.

Inköp av närproducerade livsmedel

Många kommuner har lokalt beslutade mål om att öka andelen lokal- eller närproducerade livsmedel i de offentliga köken. Enligt lagen om offentlig upphandling (LOU), är det inte tillåtet att ställa krav på ett specifikt ursprung. Det är inte heller tillåtet att gynna en enskild näringsidkare enligt kommunallagen. Det finns dock många andra möjligheter att skapa förutsättningar för lokala råvaror i offentliga kök.

För att fler lokala, mindre företag ska få möjlighet att konkurrera om den offentliga affären finns det några viktiga punkter att tänka på:

- **Fokus på behov**
  Fokusera på vilka behov upphandlingen ska lösa i stället för att fokusera på detaljkrav i upphandlingsdokumenten. Då kan nya lösningar växa fram, till exempel nya produkter eller samarbeten.
- **Kartlägg marknaden och för dialog**
  Kartlägg leverantörerna på marknaden och för dialog med både större och mindre leverantörer i närområdet. De har kunskap om utbud och förutsättningar, vad som kan levereras och på vilket sätt.
- **Dela upp**
  Bryt ut de livsmedelsgrupper där det finns lokala producenter av exempelvis ägg, potatis, färskt bröd och färsk fisk. Grossistupphandlingen kan sedan täcka de delar som blir kvar, exempelvis fryst kött och kyckling, kryddor, mjöl, pasta och konserver.
- **Anpassa kraven**
  Formulera krav på produkternas kvalitet och egenskaper, utifrån utbud och leverantörer. För att till exempel upphandla närfångad fisk kan egenskaper som hel, filead eller tärnad beskrivas, förutom exempelvis miljömärkning.
- **Våga utmana**
  Tänk nytt och våga utmana traditionella upphandlingsförfaranden, utvärderingsmodeller och avtalsvillkor. Dynamiska inköpssystem (DIS) är ett exempel på en helt elektronisk metod för upphandling, som kan öka möjligheterna att upphandla lokala leverantörer med säsongsvaror och begränsade volymer.

Det finns ingen officiell definition av hur nära konsumenten en livsmedelsprodukt ska vara producerad för att kallas lokal- eller närproducerad. Det är därför upp till den upphandlande organisationen att själv ta fram en sådan definition, exempelvis för att kunna följa upp ett mål om andel närproducerat. Vilken definition som kan bli aktuell varierar mycket beroende på var i landet upphandlingen sker och hur marknaden och förutsättningarna ser ut just där. Observera att LOU inte tillåter svenskproducerat som krav av konkurrensskäl. Däremot kan andra krav anges som möter verksamhetens behov.

Upphandling av livsmedel utifrån ett beredskapsperspektiv

Tillgång till livsmedel är en förutsättning för att måltidsverksamheten ska kunna servera måltider. Samtidigt finns det flera risker som kan hota tillgången till livsmedel vid en kris, exempelvis brist på varor, IT-störningar eller logistikproblem.

Vid upphandling av livsmedel bör därför beredskapsperspektivet integreras i hela inköpsprocessen – från förberedelse och kravställning, till genomförande och förvaltning av avtalet. Flera funktioner kan behöva bli involverade, exempelvis upphandlingsansvariga, verksamhetsansvariga och beredskapsfunktioner. På så sätt kan man få en helhetsbild över vilka sårbarheter som finns och identifiera hur beredskapen kan stärkas.

Det är viktigt att ha en dialog med leverantörer, både för förvaltningen av befintliga avtal och inför att en ny upphandling ska genomföras. Genom att löpande kartlägga sårbarheter kan krisberedskapen förbättras.

Mer information finns i *Beredskapshandbok för offentliga måltider* som finns på Livsmedelsverkets webbplats.

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns mer information om upphandling.

UPPHANDLING – ETT VIKTIGT VERKTYG

DOKUMENT SOM STYR MÅLTIDSVERKSAMHETEN

Lagstiftning, ansvarsfördelning och uppföljning

Det finns flera regelverk som reglerar måltiderna i skolan. Livsmedelslagstiftningen, skollagen och barnkonventionen är några av de regelverk den som är ansvarig behöver känna till.

Livsmedelslagstiftningen syftar till att maten som serveras ska vara säker och att ingen ska bli lurad av maten. Regelverket ställer krav på alla som hanterar livsmedel i hela kedjan från jord till bord.

Skollagen ställer krav på att skolmåltiderna i den obligatoriska skolan ska vara både kostnadsfria för eleverna och näringsriktiga.

De fysiska eller juridiska personer som ansvarar för att kraven i de två regelverken uppfylls benämns livsmedelsföretagare i livsmedelslagstiftningen och huvudman i skollagstiftningen. Kommunen eller den enskilda huvudmannen anpassar ansvarsfördelningen efter sin organisation. Det är viktigt att det finns en tydlig ansvars- och arbetsfördelning för måltiderna i skolan, oavsett om det handlar om en fristående eller kommunal skola.

Livsmedelsföretagaren/huvudmannen kan delegera uppgifter men har alltid ansvar för att följa upp att verksamheten bedrivs i enlighet med bestämmelserna. Den som har fått uppdraget delegerat till sig ska veta om det samt ha mandat, kunskaper och resurser att sköta uppdraget. Det är viktigt att resultat från uppföljningar av måltidsverksamheten återkopplas till ansvarig nämnd eller styrelse.

Livsmedelslagstiftningen – säkerhet, redlighet och spårbarhet i livsmedelshanteringen

De mest grundläggande förordningarna för verksamheter som berör måltider i skolan är Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet och Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 852/2004 av den 29 april 2004 om livsmedelshygien.

Dessa syftar till att säkerställa en hög skyddsnivå för människors hälsa och konsumenternas intressen när det gäller livsmedel. Säkerhet, redlighet (det vill säga att ingen ska bli lurad), samt spårbarhet är grundläggande begrepp i lagstiftningen. Det finns ytterligare EU-gemensam och nationell lagstiftning som reglerar andra områden närmare, till exempel om märkning och information och om dricksvatten.

I artikel 3 i förordning (EG) nr 178/2002 finns följande definitioner:

- Livsmedelsföretag: varje privat eller offentligt företag som med eller utan vinstsyfte bedriver någon av de verksamheter som hänger samman med alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan av livsmedel.
- Livsmedelsföretagare: de fysiska eller juridiska personer som ansvarar för att kraven i livsmedelslagstiftningen uppfylls i det livsmedelsföretag de driver.

DOKUMENT SOM STYR MÅLTIDSVERKSAMHETEN

I artikel 2.1 i förordning (EG) 852/2004 om livsmedelshygien finns följande definition:

- Anläggning: varje enhet i ett livsmedelsföretag.

För en kommunal verksamhet innebär detta att en kommun, genom ansvarig nämnd, är livsmedelsföretagare och därmed ansvarig för att kraven i livsmedelslagstiftningen uppfylls. Köket i en förskola, grundskola, gymnasieskola och fritidshem är exempel på en enhet i ett livsmedelsföretag, det vill säga en livsmedelsanläggning.

För den fristående skolan är det aktiebolaget, handelsbolaget eller den enskilde näringsidkaren som är livsmedelsföretagare. I de fall livsmedelsverksamheten upphandlats från en entreprenör är det ofta entreprenören som är livsmedelsföretagaren. Livsmedelsföretagaren ska göra en anmälan om registrering till kontrollmyndigheten (miljö- och hälsoskyddsnämnden eller motsvarande i kommunen).

Varje anläggning ska ha ett hanteringssystem för livsmedelssäkerhet baserat på faror och risker i verksamheten. Det ska vara anpassat till verksamhetens art och omfattning och beskriva vad som görs för att uppfylla lagstiftningens krav. Det kan vara rutiner och kontroller för att säkerställa god hygien, spårbarhet och HACCP-baserade förfaranden. I ansvaret ingår också att se till att personalen har de kunskaper och den kompetens som krävs för att utföra arbetet på ett säkert sätt. Vilken typ och nivå på kompetens som krävs är inte specificerat i regelverket utan bedöms utifrån verksamhet och arbetsuppgifter. Kontrollmyndighetens livsmedelsinspektörer kontrollerar att livsmedelslagstiftningen följs.

Läs mer på Livsmedelsverkets webbplats.

Skollagstiftningen

Enligt 1 kap. 4 § andra stycket skollagen (2010:800) ska hänsyn tas i utbildningen till elevers olika behov. Elever ska få stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Av 1 kap. 10 § skollagen framgår att i all verksamhet som lyder under skollagen ska barnets bästa vara utgångspunkt. Med barn avses varje människa under 18 år. Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. I förarbetena till skollagen anges att barns och elevers inflytande till exempel rör matsalen och därmed också måltiderna[26].

Enligt 1 kap. 5 § skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

I skollagen ställs krav på att måltiderna i de obligatoriska skolformerna ska vara kostnadsfria och näringsriktiga[27]. Lagkravet gäller skolor med såväl offentliga som enskilda huvudmän. Tillsynsmyndighet är Skolinspektionen.

Skollagen innehåller ingen precisering av begreppet näringsriktig. I skollagens förarbeten framhålls dock att de svenska näringsrekommendationerna bör vara en utgångspunkt vid bedömningen av vad som är en näringsriktig måltid samt att "... det kan

26 Prop. 2009/10:165 sid 312.

27 9 kap. 8 § (förskoleklassen) 10 kap. 10 § (grundskolan), 11 kap. 13 § (anpassade grundskolan), 12 kap. 10 § (specialskolan), 13 kap. 10 § (sameskolan).

anses som en del av läroplanens intentioner att eleverna får tillgång till varierad och näringsriktig mat och äta lunch tillsammans med andra elever och vuxna".[28]

Utbildningen i fritidshemmet ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov[29]. Verksamheten ska präglas av omsorg om individen[30]. Notera att i fråga om fritidshemmet regleras måltider inte i skollagen eller anslutande författningar. Av förarbetena framgår dock att elevens utveckling ska ses som en helhet där pedagogik och omsorg integreras. I begreppet omsorg ingår även att eleverna serveras varierade och näringsriktiga måltider[31].

Systematiskt kvalitetsarbete

Skolmåltiden är att betrakta som en del av utbildningen[32]. Det innebär att skollagens bestämmelser om systematiskt kvalitetsarbete även ska tillämpas i fråga om skolmåltiden. Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera och följa upp utbildningen, analysera orsakerna till uppföljningens resultat och utifrån analysen genomföra insatser i syfte att utveckla utbildningen[33]. Det systematiska kvalitetsarbetet ska dokumenteras[34]. En näringsberäkning eller annan tillförlitlig näringsbedömning av den serverade maten bör därför utgöra en del i såväl planering, genomförande som uppföljning av skolmåltidens kvalitet. Det finns även goda skäl för skolan att inkludera en beskrivning av skolans arbete med skolmåltiderna som en del i kvalitetsarbetet.

Läroplanerna för de obligatoriska skolformerna

Av läroplanerna för de obligatoriska skolformerna[35] finns likalydande mål som anger att eleven efter genomgången utbildning i den angivna skolformen "har fått kunskaper om och förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället". Skolmåltiderna kan utgöra ett värdefullt pedagogiskt verktyg i skolans uppdrag kring livsstil, miljö och hälsa. Skolmåltiden är också en del i skolans sociala fostran då den ger tid för samtal om värdegrunder, normer, möjlighet att upptäcka tendenser till utanförskap och elever som inte mår bra.

I läroplanerna anges även att det svenska samhällets internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga. Måltiderna kan med fördel användas för att skapa en nyfikenhet för möten mellan olika matkulturer, traditioner och vanor.

Barnkonventionen

Sedan 2020 är barnkonventionen svensk lag. Barnkonventionen innehåller 54 artiklar och fyra av dem är så kallade grundprinciper, som speglar konventionens syn på barn. Artikel 3 är dessutom en central princip och man brukar säga att resten av artiklarna ska ses i ljuset av denna. Artikel 3 handlar om att barns bästa i första hand ska beaktas när beslut fattas eller åtgärder genomförs som påverkar barn. Grundartiklarna är:

28 Prop. 2009/10:165, sid 374.

29 14 kap. 2 § skollagen.

30 Lgr 22, del 1 och 4.

31 Prop. 2009/10:165 s. 404.

32 Prop. 2009/10:165 s. 633 samt prop. 2021/22:156 s. 34 f.

33 4 kap. 3 § skollagen.

34 4 kap. 6 § skollagen.

35 3 Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22), förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan (Lgra22) förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lspec22) och förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet (Lsam22).

2 - alla barn är lika värda och har samma rättigheter

3 - barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn

6 - barns rätt till liv, överlevnad och utveckling

12 - alla barn har rätt att uttrycka sin åsikt och vuxna ska lyssna och beakta (efter ålder och mognad).

Alla barn och ungdomar upp till 18 års ålder har samma rättigheter, till exempel: att leva och utvecklas, växa upp i trygghet, skyddas mot övergrepp och respekteras för vad de tycker och tänker. Barn har också rätt att få näringsrika livsmedel i tillräcklig omfattning och rent dricksvatten, samt undervisning om näringslära (artikel 24, 2 c och e).

Sedan 2010 finns Strategi för att stärka barnets rättigheter[36] som syftar till att stärka barnets rättigheter i Sverige. Strategin, som godkänts av riksdagen, består av ett antal principer som uttrycker grundläggande förutsättningar för att stärka barnets rättigheter i Sverige:

- All lagstiftning som rör barn ska utformas i överensstämmelse med barnkonventionen.
- Barnets fysiska och psykiska integritet ska respekteras i alla sammanhang.
- Barn ska ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem.
- Barn ska få kunskap om sina rättigheter och vad de innebär i praktiken.
- Föräldrar ska få kunskap om barnets rättigheter och erbjudas stöd i sitt föräldraskap.
- Beslutsfattare och relevanta yrkesgrupper ska ha kunskap om barnets rättigheter och omsätta denna kunskap i berörda verksamheter.
- Aktörer inom olika verksamheter som rör barn ska stärka barnets rättigheter genom samverkan.
- Aktuell kunskap om barns levnadsvillkor ska ligga till grund för beslut och prioriteringar som rör barn.
- Beslut och åtgärder som rör barn ska följas upp och utvärderas utifrån ett barnrättsperspektiv.

Lagen om offentlig upphandling

Offentlig upphandling är en lagreglerad process som syftar till att främja fri rörlighet för varor och tjänster inom EU samt att säkerställa effektiv användning av skattemedel. Den regleras av lagen om offentlig upphandling (LOU), som bygger på EU-direktiv. Lagen gäller för upphandling av varor, tjänster och byggentreprenader, med vissa undantag. LOU omfattar upphandlande myndigheter, det vill säga statliga eller kommunala myndigheter.

Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Utbildningsanordnaren ska inom ramen för verksamheten bedriva ett förebyggande och främjande arbete för att motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter. Mer information finns på Diskrimineringsombudsmannens webbplats.

Särskilda önskemål kopplade till politiska åskådningar, etiska eller filosofiska värderingar eller livsstilsdieter omfattas inte av diskrimineringslagen. Därför finns det ingen skyldighet att tillmötesgå sådana önskemål, utan det är i dessa fall upp till kommunen eller den enskilda huvudmannen att ta beslut om vilka önskemål man har resurser att tillgodose. Livsmedelsverket rekommenderar att varje kommun och/eller skola, utifrån verksamhetens förutsättningar, beslutar hur långt och på vilket sätt man har möjlighet att tillmötesgå enskilda önskemål - utöver vad som är reglerat i lagstiftning.

36 Prop. 2009/10:23.

Ur näringssynpunkt bedömer Livsmedelsverket att en väl sammansatt vegetarisk måltid är en fullgod måltid, då näringsrekommendationerna kan uppfyllas även i en sådan. Dialog med elev och vårdnadshavare ger en bra grund för hur anpassningarna ska göras.

Arbetsmiljölagen

Skolrestaurangen är en del av skolan och både elevers och vuxnas arbetsmiljö. Kraven på en god arbetsmiljö regleras i arbetsmiljölagstiftningen. Lagen syftar till att förebygga ohälsa, olyckor och att skapa en god arbetsmiljö genom att bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete. Arbetsmiljölagen kan bli aktuell både när det gäller den fysiska och den psykosociala arbetsmiljön vid måltiderna. Om något går fel i hanteringen av exempelvis specialkost kan det regleras både i arbetsmiljölagstiftningen och i livsmedelslagstiftningen. Det är huvudmannen som ansvarar för elevernas och medarbetarnas arbetsmiljö men ansvaret är ofta i praktiken delegerat till chefen för verksamheten, exempelvis rektor. Arbetsmiljöansvaret för måltidspersonalen vilar på närmaste chef med delegerat arbetsmiljöansvar, exempelvis måltidschef.

Lokala styrdokument

Kommunen eller skolan kan fatta beslut om styrdokument på området mat och hälsa. Viktiga dokument i detta sammanhang kan vara exempelvis en folkhälsoplan eller måltidspolicy. Det är många som berörs av de frågor som gäller maten i skolan. Därför måste nedanstående planer och program anpassas till den egna organisationen.

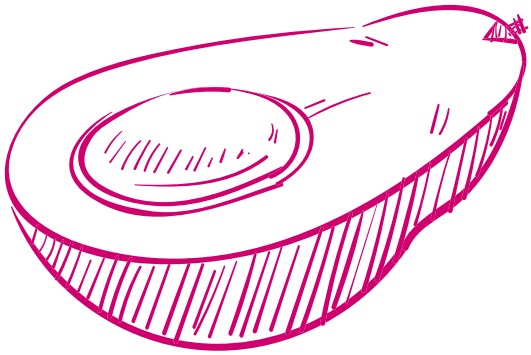
Folkhälsoplan och måltidspolitiskt program

De flesta kommuner beskriver sina folkhälsomål i en långsiktig folkhälsoplan som vanligtvis bygger på den nationella folkhälsopolitik som riksdagen har antagit.

Det övergripande folkhälsomålet i Sverige är att samhället ska skapa förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. För matens del gäller folkhälsopropositionens målområde 10: bra matvanor och säkra livsmedel. En viktig förutsättning för att målet ska nås är att många aktörer bidrar i det arbetet. Många kommuner har ett måltidspolitiskt program eller en måltidspolicy som redskap i arbetet för målområde 10.

Det måltidspolitiska programmet kan också omfatta kommunens beslut gällande regeringens mål och inriktning för ekologisk produktion och konsumtion, samt åtgärder för att minska matsvinnet och måltidernas miljöpåverkan.

Förutom att komma fram till mål och ambitioner i kommunerna är det viktigt att tydliggöra ansvarsområden och ta fram en plan för uppföljning. En måltidspolicy kan tydliggöra målsättningarna inom områden som måltidskvalitet (till exempel näringsriktig, miljösmart, säker, god, trivsam och integrerad) och organisation (kompetens, mandat, ansvarsfördelning).

FÖRDJUPNING

Andersen, S. S., Baarts, C. & Holm, L. 2017. *Contrasting approaches to food education and school meals*. Food, Culture & Society.

Folkhälsomyndigheten. *Sveriges folkhälsomål*.

Frödén, S. 2023. *Skolmåltiden som en integrerad del av ämnesundervisningen. Læring gennem mad og måltider i grundskolen: Teori og praksis fra Danmark, Sverige og Norge*. Cappelen Damm Forskning.

Jordbruksverket. 2016. *Svenska mervärden – kunskapsunderlag om mervärden inom svensk kött- och mjölkproduktion.*

Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Naturvårdsverket, 2025. *Fler gör mer: Handlingsplan för minskat matsvinn 2030*.

Livsmedelsverket. 2013. *Miljöpåverkan från animalieprodukter – kött, mjölk och ägg.*

Livsmedelsverket. 2018. *Riksmaten ungdom 2016–17: Så äter ungdomar i Sverige, del 1. Livsmedelskonsumtion bland ungdomar i åk 5, åk 8 och åk 2 på gymnasiet.*

Livsmedelsverket. 2018. *Riksmaten ungdom 2016–17: Så äter ungdomar i Sverige, del 2. Näringsintag och näringsstatus bland ungdomar i åk 5, åk 8 och åk 2 på gymnasiet.*

Livsmedelsverket. 2023. *Referensvärden för energi och näringsämnen – en sammanfattning av de nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2023).*

Livsmedelsverket. Frödén, S., Olsson, C. och Waling, M. 2024. *Sociala, fysiska och pedagogiska aspekter av skolmåltiden.*

Livsmedelsverket. Edwall Löfvenborg J, Sellberg F. 2024. 2024. *Tid för skollunch: Hur lång tid behöver eleverna vid matbordet?*

Livsmedelsverket. Moraeus L & Patterson E. 2024. L 2024 nr 13: *Vegetabiliska ersättningsprodukter för kött – järninnehåll och biotillgänglighet.*

Livsmedelsverket. Morris Z. & Schäfer Elinder L. 2024. *Betydelsen av skollunchens bidrag av näring och energi för elevers livsmedelskonsumtion, skolprestation och livskvalitet.*

Livsmedelsverket. 2025. *Livsmedelsverkets generella kostråd för den vuxna befolkningen. Hanteringsrapport.*

Livsmedelsverket. 2025. *Nationella riktlinjer för måltider i skolan. Hanteringsrapport*

Livsmedelsverket. Quetel, A-K. 2013. *Bedömning och dokumentation av näringsriktiga skolluncher. Hanteringsrapport.*

Livsmedelsverket. Sepp, H., Höijer, K. & Wendin, K. 2016. *Barns matvanor ur ett sensoriskt och pedagogiskt perspektiv – en litteraturgenomgång.*

Mistra Food Futures. 2024. *Policy brief – Improved preparedness with respect to food can be achieved through sustainable and resilient food systems – examples from Sweden.*

Myndighetens för samhällsskydd och beredskap & Försvarsmakten. 2025. *Utgångspunkter för totalförsvaret 2025–2030*.

Naturvårdsverket. *Sveriges miljömål.*

Nordiska ministerrådet. 2023. *Nordic Nutrition Recommendations 2023.*

Regeringskansliet. 2025. *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet.*

SKR. *Vårdförlopp om IgE-förmedlad matallergi.*

Unicef. 2024. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*.

VÄGLEDNINGAR, HANDBÖCKER OCH PRAKTISKA VERKTYG

Arbetsmiljöverket. 2025. *Inomhusmiljön ska främja god arbetsmiljö och god hälsa.*

Barnombudsmannen. 2021. *Unga direkt: Ett sätt att lyssna på barn*.

Boverket. 2025. *Ljud, ljus och luft för en hälsosam inomhusmiljö i förskola och skola*.

Frisk mat. *En digital mötesplats med recept, tips och inspiration för offentliga måltidsverksamheter.*

Karolinska Institutet. 2024. *En frisk skolstart*.

Kost & Näring. 2023. *Kost & Närings nationella rekommendationer för hantering av specialkost och anpassade måltider i förskola och skola.*

Kost & Näring. 2025. *Branschöverenskommelse. Upphandling av livsmedel.*

Livsmedelsverket, 2020. *Handbok för minskat matsvinn – för verksamheter inom vård, skola och omsorg.*

Livsmedelsverket. 2022. *Beredskapshandbok för offentliga måltider.*

Måltid Sverige. *Handbok för schemalagda måltider*.

Socialstyrelsen. *Kunskapsguiden – ger metodstöd i att föra samtal med barn.*

Specialpedagogiska skolmyndigheten. *Studiepaket NPF*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. *Måltidsmiljö för barn och elever med NPF*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. *Fyrfältaren – verktyg för kartläggning och planering av insatser*.

Unicef. 2021. *Handbok för barns delaktighet och inflytande*.

Utbildningsrådet för hotell och restauranger (UHR). *Validering av kockar i offentliga kök*.

Världsnaturfonden WWF. *One Planet Plate*.

Projektgrupp
Cafeteria
SCRUMMY
Flapjacks

Nationella riktlinjer för måltider i skolan är avsedda som övergripande stöd för styrning och ledning av arbetet med bra skolmåltider som bidrar till elevernas hälsa och lärande. Skolmåltiderna är en del av utbildningen, därför behöver skolverksamheten och måltidsverksamheten ta gemensamt ansvar för och samarbeta kring måltiderna.

LIVSMEDELSVERKET

Box 622
751 26 Uppsala

Telefon: 018-17 55 00
E-post: livsmedelsverket@slv.se

www.livsmedelsverket.se

Livsmedelsverket

Motion till Umeå kommunfullmäktige

Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling

För att öka livsmedelsproduktionen i Sverige krävs en starkare efterfrågan på svenska livsmedel. Här har kommunen en viktig och aktiv roll att spela. När Umeå kommun köper in mer närproducerade livsmedel stärks det lokala näringslivet, samtidigt som det bidrar till att hålla landsbygden levande.

Lokala livsmedelskedjor är dessutom av stor betydelse för kommunens och landets beredskap. Sveriges självförsörjningsgrad av livsmedel uppgår i dag till omkring 50 procent, vilket är lågt. En högre självförsörjningsgrad skulle göra Sverige mer robust och bättre rustat att hantera olika typer av kriser.

Ur ett klimat- och miljöperspektiv är det också angeläget att öka produktionen av svenskproducerade livsmedel. Svenskt jordbruk kännetecknas av god djuromsorg, låg antibiotikaanvändning och generellt sett lägre miljöpåverkan än jordbruk i många andra länder. En ökad produktion av livsmedel i Sverige skulle därmed gynna klimatet, landsbygden och djurvälfärden.

I november fattade tekniska nämnden beslut om att ta bort den tidigare prioriteringen där Umeå kommun i första hand skulle köpa in närproducerade livsmedel framför ekologiska. Detta är ett felaktigt vägval. Ekologisk produktion kräver större markarealer än konventionell produktion, vilket motverkar ambitionen att öka livsmedelsproduktionen. Forskning visar dessutom att klimatpåverkan från ekologiska livsmedel i många fall är jämförbar med den från konventionellt producerade livsmedel. Mot denna bakgrund bör kommunens målsättning om inköp av ekologiska livsmedel tas bort.

Kött- och mjölkprodukter som serveras i kommunens skolor och äldreboenden ska vara närproducerade. Det gynnar både kvaliteten på maten och det lokala lantbruket. Kommunens fokus bör ligga på närproducerade livsmedel – inte på ekologiska.

Med anledning av ovanstående föreslår jag att kommunfullmäktige beslutar:

Att återinföra en tydlig prioritering av närproducerade livsmedel i Umeå kommuns livsmedelsupphandling

Att kommunens mål om inköp av ekologiska livsmedel tas bort

Att införa ett mål om att kött- och mjölkprodukter som serveras inom kommunens verksamheter ska vara 100 procent närproducerade.

Umeå 2026-01-22

Stefan Nordström, kommunfullmäktigeledamot (M)

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 66

Diarienr: KS-2026/00189

Motion 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling: Stefan Nordström (M)

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar

att-sats 1 och 3 ska besvaras med hänvisning till de skärpta kraven på kommuners och regioners beredskap som föreslagits utifrån ny beredskapslag, samt det arbete som tekniska nämnden redan bedriver, och i övrigt avslag på att-sats 2.

Reservation: Anders Ågren (M) och Ulrik Berg (M)

Ärendebeskrivning

Motion har inkommit från Moderaterna att kommunfullmäktige ska besluta:

- att återinföra en tydlig prioritering av närproducerade livsmedel i Umeå kommuns livsmedelsupphandling.
- att kommunens mål om inköp av ekologiska livsmedel tas bort.
- att införa ett mål om att kött- och mjölkprodukter som serveras inom kommunens verksamheteter ska vara 100 procent närproducerade.

Tekniska nämnden har yttrat sig över motionen och framhåller att prioritera svenskt och ekologiskt är förenligt med nationell livsmedelsstrategi, upphandlingslagstiftning och kommunens ansvar för hållbarhet och beredskap. Närproducerat kan vara positivt där det är möjligt, men saknar definition, uppföljningsbarhet och rättslig grund för

att vara ett överordnat mål. Även om Umeå kommun mäter inköpt i svenskt och ekologiskt så prioriteras närproducerade livsmedel när det finns. Men det är inte ett eget mätetal. Därför föreslår tekniska nämnden att motionen avslås.

Beslutsunderlag

- Motion till Umeå kommunfullmäktige 260122. Bilaga.
- Riktlinjer-for-maltider-i-skolan. Bilaga.
- Livsmedelsstrategin-2.0. Bilaga
- Yttrande motion nr. 1/2026: Prioritera närproducerade livsmedel i Umeå kommuns upphandling (Diarienr: TN-2026/00437). Bilaga

Beredningsansvarig

Maria Eriksson, vik. miljöstrateg.

Planeringsutskottets beslutsordning

Tjänsteskrivelsens förslag

Avslag till motionen

Yrkanden

Janet Ågren (S) för Socialdemokraterna och Ellen Ström (V), yrkar på att-sats 1 och 3 ska besvaras med hänvisning till de skärpta kraven på kommuners och regioners beredskap som föreslagits utifrån ny beredskapslag, samt det arbete som tekniska nämnden redan bedriver, och i övrigt avslag på att-sats 2.
Anders Ågren (M) för Moderaterna och Mattias Larsson (C) – bifall till motionen

Propositionsordning som godkänns

Ordförande ställer förslagen mot varandra och finner att Planeringsutskottet beslutar enligt Janet Ågren med fleras yrkande.

Reservation: Anders Ågren och Ulrik Berg reserverar sig mot beslutet med hänvisning till eget yrkande.

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Beslutet ska skickas till

Stefan Nordström (M)

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-06-24

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00224

Motion 5/2026: Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer; Linda Lotare (V) och Tobias Holmbom (V)

Förslag till beslut
Kommunfullmäktige beslutar

att anse motionen besvarad.

Ärendebeskrivning
Vänsterpartiet yrkar i motion 5/2026 att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare mot våld i nära relationer. Motionärerna hänvisar till våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor som allvarliga samhällsproblem som ofta inte får tillräcklig uppmärksamhet. Vidare framhåller motionärerna att många kommuners arbete mot våld i nära relationer präglas av bristande samordning, otydliga ansvarsförhållanden och ojämn tillämpning av rutiner mellan verksamheter. Genom att inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer skulle rätt strukturella förutsättningar skapas för ett långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt arbete.

Individ- och familjenämnden (IFN), äldrenämnden (ÄN) och jämställdhetsutskottet (JUSK) har yttrat sig på motionen och föreslår samtliga kommunfullmäktige att anse den besvarad. IFN och ÄN redogör i varsitt omfattande yttrande för en nationell överblick, arbetet i Umeå kommun och arbetet i förvaltningarna och hänvisar till strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå inom ramen för det som motionen efterfrågar. Vidare lyfter nämnderna att inom Centrum mot våld pågår för närvarande en översyn som ska genomlysa och säkra arbetssätt, ta fram förslag på hur socialtjänstens arbete ska bedrivas, vilka insatser och metoder som ska bedrivas samt ge förslag på eventuella förändringar som behövs för att uppfylla lagstiftningens krav på arbetet med våld i nära relation. Nämnderna gör rekommendationen att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun. JUSK hänvisar

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00224

till de övergripande strategiska funktioner inom både jämställdhet och brottsförebyggande där samordnande ansvar för arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå ingår som finns på stadsledningskontoret. I nuläget pågår ett arbete med att förstärka den kommunövergripande samverkan kring arbetet med våld i nära relation och ett nätverk är under uppstart.

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är tydliga såväl jämställdhetspolitiska som brottsförebyggande prioriteringar. Vad gäller jämställdhet handlar två av sju delmål för den nationella jämställdhetspolitiken om frågan (delmål 6 och 7) och regeringen presenterade nyligen en ny nationell jämställdhetspolitisk strategi mot våld, förtryck och utnyttjande för perioden 2026–2035 med syftet att få ett mer effektivt, hållbart och samordnat arbete. Umeå kommun har också ställt sig bakom den regionala strategin *Ett jämställt Västerbotten 2023–2030* där Förebygg och bekämpa mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor är ett av tre regionala mål.

I det brottsförebyggande arbetet är våld i nära relationer också en central fråga och lyfts bland annat av myndigheten Brottsförebyggande rådet som ett stort samhällsproblem. I *Umeå kommuns brottsförebyggande program 2026–2027* som varit på remiss i nämnder och väntas lyftas i kommunfullmäktige under hösten föreslås våld i nära relationer vara en av sex prioriterade inriktningar.

Kommunstyrelsen delar motionens mening att våldsförebyggande samverkan är mycket viktig och kräver ett tidigt, förebyggande och kommunövergripande arbete och att våldet är en fråga för hela kommunen. Ett mer strategiskt, förebyggande och samordnat arbete inom området kan medföra positiva effekter. Då det redan finns strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på stadsledningskontoret som ligger inom ramen för det som motionen efterfrågar samt med hänsyn tagen till pågående arbeten som en uppstart av ett kommunövergripande nätverk för samverkan kring arbetet med våld i nära relation, det brottsförebyggande programmet och översynen av Centrum mot våld, föreslår kommunstyrelsen kommunfullmäktige att anse motionen besvarad.

Beslutsunderlag

Motion 5/2026
Individ- och familjenämndens yttrande
Äldrenämndens yttrande
Jämställdhetsutskottets yttrande

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00224

Beredningsansvariga

Annika Dalén, utvecklingsstrateg jämställdhet
Maria Henriksson-Andersson, utvecklingsstrateg brottsförebyggande

Beslutet ska skickas till

Individ- och familjenämnden
Äldrenämnden

Förnamn, Efternamn	Annika Dalén
Befattning	Utvecklingsstrateg

Umeå kommun
Kommunfullmäktiges jämställdhetsutskott

Protokollsutdrag
2026-06-04

§ 26

Diarienr: KS-2026/00224

JUSK Yttrande motion 5/2026: Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer; Linda Lotare (V) och Tobias Holmbom (V)

Beslut

Jämställdhetsutskottet föreslår kommunfullmäktige

Att anse motionen besvarad

Ärendebeskrivning

Vänsterpartiet yrkar i motion 5/2026 att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare mot våld i nära relationer. Motionärerna hänvisar till våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor som allvarliga samhällsproblem som ofta inte får tillräcklig uppmärksamhet. Vidare framhåller motionärerna att många kommuners arbete mot våld i nära relationer präglas av bristande samordning, otydliga ansvarsförhållanden och ojämn tillämpning av rutiner mellan verksamheter. Genom att inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer skulle rätt strukturella förutsättningar skapas för ett långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt arbete.

Individ- och familjenämnden samt äldrenämnden har yttrat sig på motionen och föreslår kommunfullmäktige att anse den besvarad. IFN beslutade att låta ärendet gå utan eget yttrande men gör rekommendationen att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun. Äldrenämnden redogör i ett omfattande yttrande för en nationell överblick, arbetet i Umeå kommun och arbetet i äldreomsorgsförvaltningen och hänvisar

till strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå inom ramen för det som motionen efterfrågar.

Jämställdhetsutskottets yttrande
Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är en tydlig jämställdhetspolitisk prioritering. Två av sju delmål för den nationella jämställdhetspolitiken handlar om frågan (delmål 6 och 7) och regeringen presenterade nyligen en ny nationell jämställdhetspolitisk strategi mot våld, förtryck och utnyttjande för perioden 2026–2035 med syftet att få ett mer effektivt, hållbart och samordnat arbete. Umeå kommun har också ställt sig bakom den regionala strategin *Ett jämställt Västerbotten 2023–2030* där Förebygg och bekämpa mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor är ett av tre regionala mål.
Vidare är våld i nära relationer en central fråga för det brottsförebyggande arbetet i Umeå kommun. I *Umeå kommuns brottsförebyggande program 2026–2027* som varit på remiss i nämnder och väntas lyftas i kommunfullmäktige efter sommaren föreslås våld i nära relationer vara en av sex prioriterade inriktningar.

På stadsledningskontoret finns övergripande strategiska funktioner inom både jämställdhet och brottsförebyggande där samordnande ansvar för arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå ingår. I nuläget pågår ett arbete med att förstärka den kommunövergripande samverkan kring arbetet med våld i nära relation och ett nätverk är under uppstart.

Beslutsunderlag
Motion 5/2026
Individ- och familjenämndens yttrande
Äldrenämndens yttrande

Beredningsansvariga
Annika Dalén, utvecklingsstrateg jämställdhet
Linda Gustafsson, jämställdhetsstrateg

Umeå kommun **Protokollsutdrag**

Kommunfullmäktiges jämställdhetsutskott 2026-06-04

Justerares sign: Utdraget bestyrks:

Umeå kommun
Äldrenämnden

Protokollsutdrag
2026-05-21

§ 86
Diarienr: ÄN-2026/00103

Yttrande över motion 5/2026: Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer

Beslut

Äldrenämnden yttrar sig till kommunfullmäktige i enighet med förvaltningens förslag och föreslår att fullmäktige anser motionen besvarad.

Äldrenämnden rekommenderar att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun.

Ärendebeskrivning

Vänsterpartiet ställer en motion till kommunfullmäktige som yrkar på att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer.

Då det redan finns strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå och som ligger inom ramen för det som motionen efterfrågar, samt med hänsyn tagen till pågående arbeten som det kommunövergripande brottsförebyggande programmet och översynen av Centrum mot våld, anser förvaltningen motionen besvarad.

Beslutsunderlag

Yttrande
Motion 5/2026 – Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer; Linda Lotare (V) och Tobias Holmbom (V)
Bildspel

Beredningsansvariga

Kevin Peters Björnsdotter, verksamhetsutvecklare

Förslag till beslut under överläggningarna

Lena Karlsson Engman (S), Åsa Bäckström (-) (V) och Veronica Kerr (KD) – Bifall till äldreomsorgsförvaltningens förslag till beslut.

Lena Karlsson Engman (S) med bifall av Åsa Bäckström (-) (V) och Veronica Kerr (KD) – Äldrenämnden rekommenderar att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun.

Äldrenämndens beslutsordning

Äldrenämnden beslutar i enlighet med äldreomsorgsförvaltningens förslag.

Äldrenämnden beslutar i enlighet med Karlsson Engmans förslag.

Beslutet ska skickas till
Kommunfullmäktige
Anna Bergström, kvalitetschef
Kevin Peters Björnsdotter, verksamhetsutvecklare

Umeå kommun
Individ- och familjenämnden

Protokollsutdrag
2026-05-20

§ 99
Diarienr: IFN-2026/00098

Yttrande över motion 5/2026 – Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer

Beslut

Individ- och familjenämnden yttrar sig i enlighet med yttrande 2026-04-21
och föreslår att kommunfullmäktige anser motionen besvarad.

Individ- och familjenämnden rekommenderar att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun.

Ärendebeskrivning

Vänsterpartiet yrkar i en motion till kommunfullmäktige att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer.

Motionen synliggör hur våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor är allvarliga samhällsproblem, som ställer höga krav på kunskap, samverkan och strukturer inom välfärdens verksamheter. Motionen menar på att ett tydligt och fördjupat fokus behövs på våld i nära relationer, för att inte arbetet ska försvinna i breda trygghets- eller brottsförebyggande ramar. Genom att inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer skulle rätt strukturella förutsättningar skapas för ett långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt arbete.

Arbetsutskottets beslutsordning

Yrkande
Andreas Lundgren (S) yrkar att ärendet går utan eget yttrande till individ- och familjenämnden.

Arbetsutskottets beslutsgång

Individ- och familjenämndens arbetsutskott beslutar att låta ärendet gå utan eget yttrande till individ- och familjenämnden.

Individ- och familjenämndens beslutsordning

Yrkande

Andreas Sellstedt (V) yrkar bifall till motionen.

Ahmed Hersi (MP), Hanna Lundin Jernberg (L), Igor Hell (M) och Pia Wangberg (KD) yrkar bifall till tjänsteskrivelsens förslag till beslut att anse motionen besvarad.

Andreas Lundgren (S) yrkar för Socialdemokraterna att anse motionen besvarad samt att Individ- och familjenämnden rekommenderar att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun.

Individ- och familjenämndens beslutsgång

Ordförande frågar om yrkandena är rätt uppfattade och finner så.

Ordförande ställer bifall till motionen mot besvarande av motionen och finner att individ- och familjenämnden har beslutat i enighet med tjänsteskrivelsens förslag till beslut att anse motionen besvarad.

Ordförande ställer bifall mot avslag avseende Lundgrens (S) tilläggsyrkande och finner att tilläggsyrkandet bifalls.

Beslutsunderlag

Motion 5/2026

Yttrande 2026-04-21

Beredningsansvariga

Annette Forsberg, verksamhetschef individ- och familjeomsorg

Karin Österberg, biträdande verksamhetschef individ- och familjeomsorg

Charlotta Landström, socialt ansvarig samordnare

Kristina Larsson, processledare

Elenor Persson, enhetschef Centrum mot våld

Lena Bolin, utredare

Beslutet ska skickas till

Kommunstyrelsens diarium

Umeå kommun **Protokollsutdrag**

Individ- och familjenämnden 2026-05-20

Justerares sign: Utdraget bestyrks:

Motion till Umeå kommunfullmäktige, 2026–02–12

Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer

Våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor är allvarliga samhällsproblem som ofta inte får tillräcklig uppmärksamhet. Våldet kan vara fysiskt, psykiskt, sexuellt eller ekonomiskt och kan även ta sig uttryck i kontroll, isolering och begränsning av den utsattas handlingsutrymme. I vissa fall förekommer även hedersrelaterade inslag, vilket kan försvåra både upptäckt och hantering. Sammantaget ställer våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor höga krav på kunskap, samverkan och strukturer inom välfärdens verksamheter.

Nationella kartläggningar visar att en betydande andel av befolkningen någon gång utsätts för våld i nära relation, och att kvinnor är överrepresenterade bland de utsatta. Våld mot kvinnor är ofta långvarigt, normaliserat och sammanvävt med beroendeförhållanden, exempelvis kopplade till omsorg, ekonomi eller social isolering. Statistik visar att äldre kvinnor utgör den åldersgrupp där flest mördas i nära relation, samtidigt som anmälningsbenägenheten för våldsutsatthet är låg. Det innebär att en stor del av våldet aldrig når rättsväsendet, och att tragedier inträffar som hade kunnat förhindras. Socialtjänsten, äldreomsorgen och kommunens hälso- och trygghetsskapande arbete blir avgörande för tidig upptäckt och förebyggande arbete.

Erfarenheter från tillsyn och nationella uppföljningar visar att kommuners arbete mot våld i nära relationer ofta präglas av bristande samordning, otydliga ansvarsförhållanden och ojämn tillämpning av rutiner mellan verksamheter. När ansvaret är utspritt riskerar både analys och uppföljning att bli osammanhängande. Det kan i sin tur försvåra möjligheten att se mönster, identifiera risker och utveckla långsiktigt förebyggande insatser.

Det är viktigt att det finns en bred grundkunskap om våld i alla verksamheter. Samtidigt kan dessa generella kunskaper behöva kompletteras med spetskompetens för att kommunen ska kunna tillgodogöra sig den senaste forskningen, utveckla nya tillvägagångssätt och ge verksamheterna rätt stöd. Det behövs ett tydligt och fördjupat fokus på våld i nära relationer som inte försvinner i breda trygghets- eller brottsförebyggande ramar. Flera kommuner har därför valt att inrätta en kommunövergripande samordnare med särskild kompetens inom våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor. Sådana funktioner har bidragit till bättre samlad lägesbild, ökad kvalitet i arbetssätt, stärkt kompetensutveckling och tydligare samverkan mellan verksamheter och idéburna aktörer som verkar i kommunen. En kommunövergripande samordnare ersätter inte verksamheternas ansvar, men skapar de strukturella förutsättningar som krävs för att arbetet ska vara långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt.

Vänsterpartiet yrkar:

att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare mot våld i nära relationer.

Linda Lotare
Tobias Holmbom
Vänsterpartiet

UMEÅ KOMMUN

Yttrande Sida 1 av 5

2026-04-29 Dnr: ÄN-2026/00103

Kommunfullmäktige

Yttrande över motion 5/2026 – Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer; Linda Lotare (V) och Tobias Holmbom (V)

Vänsterpartiet ställer en motion till kommunfullmäktige som yrkar på att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer. Detta mot bakgrund av att våld i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem som ofta inte får tillräckligt med uppmärksamhet. Kartläggningar visar att en betydande andel av befolkningen någon gång varit utsatt för våld, där kvinnor är överrepresenterade. Våld i nära relationer ställer höga krav på samverkan och strukturer inom kommunens verksamheter.

Nationell överblick i arbete mot våld

En nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, utnyttjande i prostitution och människohandel, samt hedersrelaterat våld och förtryck presenterades av regeringen i april 2026.[1] Strategin lyfter bland annat vikten av bred samverkan mellan myndigheter och civilsamhälle i arbete mot våld och särskilt kring enskilda våldsutsatta då de ofta har behov av stöd från fler aktörer. Erfarenheter från det våldsförebyggande arbetet och närliggande fält visar att politiskt förankrade beslut ger förutsättningar som gynnar kommunernas möjligheter att bedriva ett effektivt och långsiktigt våldsförebyggande arbete.[2]

En kommunövergripande samordnare mot våld i nära relationer (även kallad kvinnofridssamordnare eller våldsförebyggande samordnare) har som regel rollen att leda det strategiska arbetet mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och mäns våld mot kvinnor.[3] Större kommuner som exempelvis Stockholm och Uppsala har etablerade program inom området.

[1] https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2026/04/skr.-202526245. Hämtad 2026-04-21.
[2] https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/3iibx4db/att-förebygga-våld-är-en-fråga-för-hela-kommunen-2023-1.pdf
[3] https://amphi.se/viktiga-erfarenheter-fran-samordnare-som-arbetar-strategiskt-mot-vald/. Hämtad 2026-03 17.

Umeå Kommun

Postadress 901 84 Umeå
Besöksadress Skolgatan 31A
Tel växel 090-16 10 00 (växel)

Ledning och stab ÄN

Kevin Peters Björnsdotter

kevin.bjornsdotter@umea.se

Jämställdhetsmyndighetens skrivelse *Att förebygga mäns våld mot kvinnor är en fråga för hela kommunen,* beskriver att erfarenheter från det våldsförebyggande arbetet visar att en samordnande funktion kan gynna det förebyggande arbetets resultat. I en enkät som myndigheten genomfört, visar att tre av fyra kommuner anger att de har en eller fler funktioner med samordnande eller strategiskt ansvar för arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor inklusive våld i nära relationer. En av tio kommuner angav i samma enkät att de har en samordnande eller strategisk funktion som jobbar mot våld på motsvarande mer än en heltidstjänst. [4] Samtidigt har beredning gjort sökningar för exempel på befintliga samordnande kommunövergripande yrkesroller särskilt mot våldsprevention, utan att hittat någon relevant träff. Bristen på publicerade exempel tycks motstridigt med ovanstående uppgifter om förekomst av samordnande roller i att förebygga våld. Beredningen förmodar anledningar till brist på publicerade exempel kan vara flera. Exempelvis att sökningen inte hittat rätt, att det inte är arbetssed att hålla de rollerna externt publicerade, att det samordnande uppdragen ofta är fördelat på delade roller spridda i olika förvaltningar, eller att samordnande uppdrag i våldsprevention ofta utgör en del i mer övergripande roller. Nedanför följer i stället tre kommunexempel som beredning funnit om hur arbetet utgår ifrån våldsförebyggande program.

Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck lyfter fram vikten av att många olika aktörer arbetar tillsammans för att motverka våldet då det är ett komplext samhällsproblem. Därför behöver arbetet mot våld ske i samverkan och samhandling mellan myndigheter, med det civila samhället, inom den egna organisationen samt även med externa aktörer. [5]

Uppsala kommun arbetar utifrån ett strategiskt program där samordning är centralt för att bekämpa våld, hedersrelaterat våld och prostitution. Målet med programmet är att upptäcka, synliggöra, förebygga och åtgärda våld i nära relationer. I Uppsala finns även starkt utvecklat stöd för våldsutsatta genom Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Akademiska sjukhuset, som erbjuder specialiserad kvinnofridsmottagning och kunskapsstöd.[6]

Malmö kommun samordnar genom ett Kompetenscentrum - ett utbildningscentrum för våld i nära relationer för yrkesverksamma. Ett tjugotal kommuner i Skåne har hittills skrivit avtal och arbetar tillsammans med Kompetenscentrum där visionen är att både motverka och synliggöra våldet i

[4] https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/3iibx4db/att-förebygga-våld-är-en-fråga-för-hela-kommunen-2023-1.pdf
[5] https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/program-mot-vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck.pdf. Hämtad 2026-03-18.
[6] https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/sa-arbetar-vi-med-olika-amnen/sa-arbetar-vi-med-vald-i-nara-relationer/program-mot-vald-i-nara-relationer/ Hämtad 2026-03-18.

Skånes kommuner. Det handlar om att säkerställa att kommunens anställda ges en långsiktig och kontinuerlig kompetensutveckling inom ämnet våld i nära relationer.[7]

Länssamverkan mot våld
En regional handlingsplan för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor i Västerbottens län har tagits fram i samverkan mellan Länsstyrelsen, polismyndigheten, Region Västerbotten, Kriminalvården och Åklagarmyndigheten att gälla under 2024-2026. Den regionala handlingsplanen för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor knyter an till den regionala jämställdhetsstrategin Ett jämställt Västerbotten 2023—2030 samt till arbetet med Agenda 2030 - FN:s handlingsplan med 17 globala mål för en hållbar framtid. Den regionala handlingsplanen ska bidra till att skapa en samlad bild av aktuella utmaningar och prioriteringar samt till ett samordnat och kunskapsbaserat arbete i länet och på så sätt stärka arbetet med att förebygga och bekämpa mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor.[12]

Samverkan mot våld i Umeå
Rapporten *Brottsligheten i Umeå - Sammanfattning av lägesbild 2023* visar på en negativ och oroande utveckling av våldsproblematiken. Brottsoffermyndigheten tillfrågade i en undersökning 11% av samtliga enskilda i Umeå kommun mellan åldersgrupperna mellan 65 och 80 år om våldsutsatthet år 2000[8]. Resultatet visar bland annat att 16% av kvinnorna och 13% av männen varit utsatta för våld eller övergrepp efter sin 65-årsdag. Studien är ett exempel bland många på befintlig kunskap som styrker varför våldsprevention är en angelägenhet för Umeå kommuns äldre invånare.

Umeå kommun har haft ett uttalat brottsförebyggande arbete sedan år 1985. Sedan juli 2023 gäller lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete, vilket innebär ett lagstadgat ansvar för svenska kommuner att samordna och bedriva brottsförebyggande verksamhet. Brottsförebyggande arbete i Umeå har idag stor betoning på samverkan. Sett till styrdokument har *Brottsförebyggande program 2026-2027* kommit att ersätta *Handlingsplanen mot Våld*, *Handlingsplanen mot VBE*, samt *Umeå växer tryggt och säkert färdriktning 2020-2025*. Brottsförebyggande lägesbild och därefter Brottsförebyggande program tas båda fram vartannat år.

Umebrå är en del av Umeå kommuns bredare strategi för ökad trygghet, där våld i nära relationer är ett prioriterat område för att bryta våldskedjan. Umebrå arbetar strategiskt mot våld i nära relationer genom samverkan mellan kommun, polis och region för att öka tryggheten, förebygga våld och stödja utsatta[9]. Fokus ligger på utbildning, tidig upptäckt i skolan, kampanjer som "Vi måste prata om våldet" samt samverkan med CMV för stöd till

[7] https://malmo.se/Kompetenscentrum-mot-vald-i-nara-relationer.html/ Hämtad 2026-03-19.
[8] Ofrid boken 8/10
[9] Umebrå, brotts- och drogförebyggande råd - Umeå kommun

utsatta och utövare. Umebrå har inom sin verksamhet utvecklingsstrateger som arbetar specifikt med samordnande av våldsfrågorna på kommunövergripande nivå.[9]

Umebrå tillhandahåller även ett kommunövergripande samverkansforum för brottsfrågor på ledningsnivå hos förvaltningar. Mötet sammanträder fem gånger per år och i samverkansforumets årshjul ingår våld som en återkommande arbetsfråga, tillsammans med exempelvis ANDTS och organiserad brottslighet. KSNAU har valt att ta ett ansvar för det brottsförebyggande arbetet utifrån nya lagstiftningen, då Umebrå inte kan ta några beslut eftersom det är ett rådgivande organ.

Utöver detta samverkande forum finns en rad forum där brottsförebyggande antingen är huvudfokus eller hanteras tillsammans med av andra bredare frågor. Däribland finns; den operativa BOB gruppen, strategisk BOB-grupp, SLG, UVTS arbetsgrupp, Operativa teamet, samverkan polis-skola, SSPF, Konsultationsforum VBE, Lokala förebyggande råd, Säkerhetsforum, HLT, Samverkan barn och unga, Beredning barn och unga. Till detta finns även ett samverkansnätverk Umeå Växter Tryggt och Säkert (UVTS), samt Säkerhetsenheten som består av ett flertal medarbetare som bland annat jobbar med samverkande frågor. Centrum mot våld (CMV) är en viktig lokal resurs i arbete mot våld i nära som bland annat erbjuder råd och stöd, krissamtal, föräldrastöd och förmedling av skyddsåtgärder.

I rapporten Aktualitets- och relevansprövning av handlings- och aktivitetsplanen mot våld (2025) som genomfördes av UmeBrå och Centrum mot våld tillsammans, lyfter verksamheterna i skrivelsen fram våldet som en komplex och angelägen fråga, ”där samordnade resurser och ett gemensamt engagemang krävs för att uppnå långsiktiga förändringar och skapa en tryggare miljö för alla medborgare i Umeå kommun”. För att detta ska uppnås beskriver verksamheterna att ett samarbete och en gemensam planering över förvaltningsgränserna behöver ske för att få fram tillräckligt med resurser som kan resultera i gemensamma förslag för att nå framgång. Inom Centrum mot våld pågår för närvarande en översyn som ska genomlysa och säkra arbetssätt, ta fram förslag på hur socialtjänstens arbete ska bedrivas, vilka insatser och metoder som ska bedrivas samt ge förslag på eventuella förändringar som behövs för att uppfylla lagstiftningens krav på arbetet med våld i nära relation.[10]

Äldreomsorgsförvaltningens våldsförebyggande arbete

En stor del av våldsprevention i en äldreomsorgskontext relaterar till brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande arbete är en aktuell fråga för äldrenämnden som senast i maj gav en rad uppdrag till förvaltning gällande brott mot äldre, bland annat om att stärka samverkan, rutiner och insatser för att förhindra brott mot äldre, säkerställa stöd till brottsoffer och säkerställa att

[10] Individ- och familjenämndens verksamhetsplan och budget 2026. Diarienr: IFN-2025/00001

kommunen agerar med tillräcklig kraft och skyndsamhet vid misstanke om brott mot äldre.
Äldrenämnden antog 2023 en riktlinje för arbete mot våld i nära relationer (reviderad 2026) som bland annat förtydligar att äldrenämndens verksamheter ska med tidig upptäckt verka för att personer som är våldsutsatta, som upplevt våld och som utövar våld får det stöd och den hjälp de behöver.

Samtliga av förvaltningens verksamhetsområden har våldsförebyggande verksamhetsrutiner och bemötande av våldsutsatta enskilda ingår i en utbildning *Viktiga samtal* som implementeras inom hemtjänst och vård och omsorgsboenden inklusive korttids. Utbildningen syftar till att enskilda som tar del av äldreomsorg snabbare ska få stöd vid våldsutsatthet, samt bidra till att medarbetare känner sig tryggare att hantera oro för enskildas våldsutsatthet eller uttryckt våldsutsatthet och hur och när en kan ta stöd.

Äldrenämnden har beslutat om en rad aktuella åtgärder om brottsförebyggande arbete som även berör våldsprevention, bland annat uppdrag om samverkan för att förebygga brott. Äldrenämnden kommer i maj att besluta om plan för åtgärder utifrån den granskning av hantering av misstanke om brott mot äldre som presenterades för nämnden i februari.

Äldreomsorgsförvaltningens synpunkter
Äldreomsorgsförvaltningen delar motionens mening att våldsförebyggande samverkan är mycket viktig och kräver ett tidigt, förebyggande och kommunövergripande arbete och att våldet är en fråga för hela kommunen. Därför kan ett mer strategiskt, förebyggande och samordnat arbete inom området medföra positiva effekter. Däremot bedöms att ett förarbete i så fall behöver göras, som tydliggör befintliga behov, samverkansförutsättningar, ansvarsfördelningar och styrning.

Då det redan finns strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå och som ligger inom ramen för det som motionen efterfrågar samt med hänsyn tagen till pågående arbeten som det kommunövergripande brottsförebyggande programmet och översynen av Centrum mot våld, anser förvaltningen motionen besvarad.

Pernilla Henriksson
Äldreomsorgsdirektör

Kevin Peters Björnsdotter
Verksamhetsutvecklare

UMEÅ KOMMUN

Yttrande Sida 1 av 8

2026-04-21 Dnr: IFN-2026/00098

Umeå Kommun
Kommunfullmäktige

Yttrande över motion 5/2026 – Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer

Vänsterpartiet yrkar i en motion till kommunfullmäktige att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer.

Motionen synliggör hur våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor är allvarliga samhällsproblem, som ställer höga krav på kunskap, samverkan och strukturer inom välfärdens verksamheter. Motionen menar på att ett tydligt och fördjupat fokus behövs på våld i nära relationer för att inte arbetet ska försvinna i breda trygghets- eller brottsförebyggande ramar. Genom att inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer skulle rätt strukturella förutsättningar skapas för ett långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt arbete.

En nationell utblick över kommunövergripande samordning för arbetet mot våld i nära relation

Våld i nära relationer kan ta sig uttryck på olika sätt och är mer än fysiska slag. Det handlar också om psykiskt-, sexuellt-, ekonomiskt-, materiellt-, latent- digitalt- och hedersrelaterat våld. Hit hör även eftervåldet. Våldet är handlingar som åsamkar personen skada, smärta och det rör sig också om att skrämma, kränka och kontrollera.

Kvinnor är precis som motionen beskriver överrepresenterade när det gäller våld i nära relationer. Att mäns våld mot kvinnor ska upphöra är ett av Sveriges sex jämställdhetspolitiska delmål och då våldet tar sig uttryck på olika sätt innebär det därför ett ansvar för många aktörer i samhället.[1] En

[1] https://jamstalldhetsmyndigheten.se/jamstalldhet-i-sverige/delmal-6-mans-vald-mot-kvinnor-ska-upphora/. Hämtad 2026-04-17.

Umeå Kommun

Postadress 901 84 Umeå
Besöksadress Skolgatan 31A
Tel växel 090-16 10 00 (växel)

Ledning och stab IFN

Lena Bolin

lena.bolin@umea.se

nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, utnyttjande i prostitution och människohandel samt hedersrelaterat våld och förtryck har nyligen presenterats.[2]

Jämställdhetsmyndighetens skrivelse *Att förebygga mäns våld mot kvinnor är en fråga för hela kommunen,* uppger att erfarenheter från det våldsförebyggande arbetet visar att en samordnande funktion i hög grad kan gynna det förebyggande arbetets resultat. I en enkät som myndigheten genomfört, visar på att tre av fyra kommuner anger att de har en funktion med samordnande eller strategiskt ansvar för arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Där framkom att även om funktionen inte alltid har ett kommunövergripande ansvar, så visar resultatet att frågan prioriteras av många kommuner. En av tio kommuner angav i samma enkät att de har en samordnande eller strategisk funktion på motsvarande mer än en heltidstjänst, vilket i praktiken innebär att fler än en person arbetar samordnande eller strategiskt.[3]

Vid beredning ges ingen tydlig bild av kommunala exempel på befintliga kommunövergripande samordnare inom våld i nära relationer. Detta kan exempelvis bero på att rollerna inte är externt publicerade eller att det samordnande uppdraget är fördelat på fler än en tjänsteperson och/eller på delade roller i olika förvaltningar. Organiseringen kan även skilja sig åt kommuner emellan beroende på olika förutsättningar avseende storlek och resurser.

Större kommuner som exempelvis Stockholm och Uppsala har etablerade program inom området. Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck lyfter fram vikten av att många olika aktörer arbetar tillsammans för att motverka våldet, då det är ett komplext samhällsproblem. Därför behöver arbetet mot våld ske i samverkan och samhandling mellan myndigheter, med det civila samhället, inom den egna organisationen samt även med externa aktörer. [4]

Uppsala kommun arbetar utifrån ett strategiskt program där samordning är centralt för att bekämpa våld, hedersrelaterat våld och prostitution. Målet med programmet är att upptäcka, synliggöra, förebygga och åtgärda våld i

[2] https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2026/04/skr.-202526245. Hämtad 2026-04-21.
[3] https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/3iibx4db/att-förebygga-våld-är-en-fråga-för-hela-kommunen-2023-1.pdf. 2026-03-25
[4] https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/program-mot-vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck.pdf. Hämtad 2026-03-18.

nära relationer. I Uppsala finns även starkt utvecklat stöd för våldsutsatta genom Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Akademiska sjukhuset, som erbjuder specialiserad kvinnofridsmottagning och kunskapsstöd.[5]

Malmö kommun samordnar genom ett Kompetenscentrum - ett utbildningscentrum för våld i nära relationer för yrkesverksamma. Ett tjugotal kommuner i Skåne har hittills skrivit avtal och arbetar tillsammans med Kompetenscentrum där visionen är att både motverka och synliggöra våldet i Skånes kommuner. Det handlar om att säkerställa att kommunens anställda ges en långsiktig och kontinuerlig kompetensutveckling inom ämnet våld i nära relationer.[6]

Andra kommunala exempel där samordning och samverkan framhålls är Faluns kommun som har en handlingsplan som heter ”Ett Falun fritt från våld”. Där ses en samordnare som en viktig del för att hålla ihop arbetet och för att få en bred, övergripande förankring.[7] Trollhättans kommun rankas för femte mätningen i rad högst i landet i Kvinnofridsbarometern – en nationell granskning av hur kommuner arbetar med stöd, skydd och förebyggande insatser mot våld i nära relationer. Som ett nästa steg i utvecklingen så bygger Trollhättans kommun ett samverkanshus mot våld. I samverkanshuset ska bland annat socialtjänst, polis och hälso- och sjukvård kunna samverka för att ge ett mer samordnat stöd till personer som utsatts för våld.[8]

Verksamheter i Umeå kommun med samordnande funktioner rörande våld i nära relationer

Centrum mot våld (CMV) - tre verksamheter under ett och samma paraply.

Mottagning för våldsutsatta i nära relation

Mottagningen bedrivs i samverkan mellan Umeå kommun och Region Västerbotten. Verksamheten är könsneutral och riktar sig till personer från 18 år som är utsatta för olika former av våld. Målgrupperna omfattar:

[5] https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/sa-arbetar-vi-med-olika-amnen/sa-arbetar-vi-med-vald-i-nara-relationer/program-mot-vald-i-nara-relationer/ Hämtad 2026-03-18.
[6] https://malmo.se/Kompetenscentrum-mot-vald-i-nara-relationer.html/ Hämtad 2026-03-19.
[7] Ett Falun fritt från våld - Handlingsplan för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation, inklusive hedersrelaterat våld, 2023 - 2026
[8] https://www.trollhattan.se/startsida/nyheter/aktuella-nyheter/trollhattans-stad-rankas-aterigen-hogst-i-landet-i-kvinnofridsbarometern/ .Hämtad 2026-04-15.

- Personer som utsatts för våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld.
- Personer, oavsett kön och sexuell identitet, med erfarenhet av sex mot ersättning, självskadebeteende genom sex, människohandel för sexuella ändamål samt erfarenhet av sugardejting eller försäljning av filmer eller bilder (Mikamottagningen).

Mottagning för utövare i nära relationer
Mottagningen vänder sig till alla män och kvinnor i kris där inslag av våld är en stor del av vardagen. Mottagningens uppgift är att genom samtal medverka till att bearbeta samlevnadsproblem och motverka våld i familjerelationer. Förutom samtal till individ och partner så erbjuds gruppbehandling. Under 2026 pågår ett pilotprojekt inom mottagningen för våldsutövare, där regionen bemannar verksamheten med en psykologtjänst om 1,0 årsarbetare.

Barnahus
Barnahus är en myndighetsgemensam samverkan där socialtjänst, rättsmedicin, regionen, polis och åklagarkammaren arbetar tillsammans under ett och samma tak. Verksamheten hanterar utredningar som rör barn och unga upp till 18 år som misstänks ha utsatts för allvarliga brott, med syftet att samordna insatser och stärka barnets rättssäkerhet och trygghet.

Umeås brotts- och drogförebyggande råd (UmeBrå)

UmeBrå är en del av Umeå kommuns bredare strategi för ökad trygghet, där våld i nära relationer är ett prioriterat område för att bryta våldskedjan. UmeBrå arbetar strategiskt mot våld i nära relationer genom samverkan mellan kommun, polis och region för att öka tryggheten, förebygga våld och stödja utsatta. Fokus ligger på utbildning, tidig upptäckt i skolan, kampanjer som "Vi måste prata om våldet" samt samverkan med CMV för stöd till utsatta och utövare. UmeBrå samt Jämställdhet har inom sin verksamhet utvecklingsstrateger som arbetar specifikt med våldsfrågorna.[9]

9 https://www.umea.se/omsorgochstod/tryggochsaker/brottsforebyggandearbete/valdsforebyggandearbete.html. Hämtad 2026-04-03.

Samordnande insatser som sker inom ramen för UmeBrås verksamhet:

- Samverkan; UmeBrå fungerar som ett rådgivande organ som samordnar insatser mot våld i nära relationer, inklusive samverkan med Centrum mot våld som erbjuder stöd till både utsatta och utövare.
- Förebyggande arbete; Aktiva insatser sker i skolor genom hälsosamtal i åk 4, åk 7 och gymnasiet samt utbildning om samtyckeskultur.
- Kampanjer och utbildning: Kampanjer som "Vi måste prata om våldet" och ”En vecka fri från våld” används för att belysa mäns våld mot kvinnor och höja kunskapen.
- När det gäller barnperspektivet finns fokus på unga; UmeBrå arbetar för att unga ska våga larma, säga ifrån och veta var hjälp finns. För- och grundskoleförvaltningen med stöd av Umebrå har inlett utbildningssatsningen *Trygga barn – hållbar framtid*. Genom satsningen får pedagoger och rektorer i kommunens förskolor ökad kunskap om barns rättigheter och hur agera när barn far illa.
- Stöd och trygghet; Genomförande av brottsförebyggande program och medborgarlöften i samarbete med polisen för att öka tryggheten.

Centrum mot våld och UmeBrå

I rapporten Aktualitets- och relevansprövning av handlings- och aktivitetsplanen mot våld (2025) som genomfördes av UmeBrå och Centrum mot våld tillsammans, lyfter verksamheterna i skrivelsen fram våldet som en komplex och angelägen fråga, ”där samordnade resurser och ett gemensamt engagemang krävs för att uppnå långsiktiga förändringar och skapa en tryggare miljö för alla medborgare i Umeå kommun”. För att detta ska uppnås beskriver verksamheterna att ett samarbete och en gemensam planering över förvaltningsgränserna behöver ske för att få fram tillräckligt med resurser som kan resultera i gemensamma förslag för att nå framgång. Våld ingår nu som en del i det brottsförebyggande programmet på kommunövergripande nivå och inte i den tidigare handlingsplanen mot våld. Inom Centrum mot våld pågår för närvarande en översyn som ska genomlysa och säkra arbetssätt, ta fram förslag på hur socialtjänstens arbete ska bedrivas, vilka insatser och metoder som ska bedrivas samt ge

förslag på eventuella förändringar som behövs för att uppfylla lagstiftningens krav på arbetet med våld i nära relation.[10]

Länssamverkan

En regional handlingsplan

En regional handlingsplan för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor i Västerbottens län har tagits fram i samverkan mellan Länsstyrelsen, polismyndigheten, Region Västerbotten, kriminalvården och åklagarmyndigheten att gälla under 2024-2026. Den regionala handlingsplanen för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor knyter an till den regionala jämställdhetsstrategin Ett jämställt Västerbotten 2023 —2030 samt till arbetet med Agenda 2030 för hållbar utveckling. Handlingsplanen ska bidra till att skapa en samlad bild av aktuella utmaningar och prioriteringar samt till ett samordnat och kunskapsbaserat arbete i länet och på så sätt stärka arbetet med att förebygga och bekämpa mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor.[11]

Förvaltningens synpunkter

Arbetet mot våld i nära relationer är viktigt ur både ett individ- och samhällsperspektiv och kräver ett tidigt, förebyggande och kommunövergripande angreppssätt där barnperspektivet säkerställs. I Umeå kommun pågår redan omfattande insatser genom socialtjänsten, UmeBrå och Centrum mot våld.

Förvaltningen är i grunden positiv till en kommunövergripande samordningsfunktion, men däremot finns vissa delar som i så fall behöver klargöras rörande vad som ska ingå i samordningsrollen samt hur organisering och styrning ska se ut. Det är även viktigt att se över vilka effekter kommunen förväntar sig av en övergripande samordningsfunktion. Vad skulle det innebära rent konkret att arbeta med strategiskt och övergripande frågor på annat sätt än vad verksamheterna redan gör idag? Vilka förbättringar förväntas rollen generera ur ett individ- och grupperspektiv? Vad som också behöver belysas närmare är hur kunskapen och behoven ser ut i andra förvaltningar rörande våld i nära relationer samt vilka delar som skulle behöva förstärkas.

[10] Individ- och familjenämndens verksamhetsplan och budget 2026. Diarienr: IFN-2025/00001.
[11] Regional handlingsplan för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor i Västerbottens län 2024-2026 - Reviderad 19 mars 2025.

Individ- och familjenämndens verksamheter hanterar idag många olika frågor som rör våld och socialtjänsten har utifrån socialtjänstlagen ett tydligt uppdrag i arbetet mot våld i nära relationer. Däri ligger ett stort ansvar gällande utförandet av socialtjänstens lagstadgade grunduppdrag. Skulle en kommunövergripande funktion inrättas behöver det tydligt framgå vad som är det lagliga ansvaret och vad som är det kommunövergripande ansvaret, så att det inte blir otydliga ansvarsförhållanden. Därför är det viktigt att klargöra hur själva styrningsfunktionen ska se ut inom samordnarrollen och där de delar som rör det lagstadgade uppdraget inom stöd och omsorgs verksamhet samt individärenden hålls isär från samordningen. Hur stöd och omsorgs beslutsmandat och utrymme att agera i förhållande till en sådan samordningsfunktion behöver därför tydliggöras.

En annan risk som förvaltningen kan identifiera är att frågor inom våld i nära relation kan påbörjas och processas av samordnaren och där stöd och omsorg kan hamna längre bort från frågan, alternativt komma in i den i ett sent skede och att ett glapp kan uppstå däremellan. Samtidigt kan en samordningsfunktion ge positiva effekter genom bättre helhetsperspektiv, stärkt samverkan och avlastning för verksamheterna, men för att funktionen ska bli ändamålsenlig krävs en tydlig struktur, rätt kompetens och beslut om resurser.

Förvaltningen vill understryka att det är viktigt att ta hand om de stora negativa effekter som våld skapar och att våldet är en fråga för hela kommunen. Det finns därför fördelar med ett mer sammanhållet och samordnat arbete. Däremot behöver en utredning i så fall göras, där en helhetsbild av vilka behoven är och vad rollen skulle innebära tydliggörs.

Då det redan finns strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå och som ligger inom ramen för det som motionen efterfrågar samt med hänsyn tagen till pågående arbeten som det kommunövergripande brottsförebyggande programmet och översynen av Centrum mot våld, anser förvaltningen motionen besvarad.

Karolina Lundqvist
Socialdirektör

Lena Bolin
Utredare

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 261

Diarienr: KS-2026/00224

Motion 5/2026: Inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer; Linda Lotare (V) och Tobias Holmbom (V)

Förslag till beslut

Kommunfullmäktige beslutar

att anse motionen besvarad.

Ärendebeskrivning

Vänsterpartiet yrkar i motion 5/2026 att Umeå kommun inrättar en kommunövergripande samordnare mot våld i nära relationer. Motionärerna hänvisar till våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor som allvarliga samhällsproblem som ofta inte får tillräcklig uppmärksamhet. Vidare framhåller motionärerna att många kommuners arbete mot våld i nära relationer präglas av bristande samordning, otydliga ansvarsförhållanden och ojämn tillämpning av rutiner mellan verksamheter. Genom att inrätta en kommunövergripande samordnare för arbetet mot våld i nära relationer skulle rätt strukturella förutsättningar skapas för ett långsiktigt, sammanhållet, kunskapsbaserat och likvärdigt arbete.

Individ- och familjenämnden (IFN), äldrenämnden (ÄN) och jämställdhetsutskottet (JUSK) har yttrat sig på motionen och föreslår samtliga kommunfullmäktige att anse den besvarad. IFN och ÄN redogör i varsitt omfattande yttrande för en nationell överblick, arbetet i Umeå kommun och arbetet i förvaltningarna och hänvisar till strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå inom ramen för det som motionen efterfrågar. Vidare lyfter nämnderna att inom Centrum mot våld pågår för närvarande en översyn som ska genomlysa och säkra arbetssätt, ta fram förslag på hur socialtjänstens arbete ska bedrivas, vilka insatser och

metoder som ska bedrivas samt ge förslag på eventuella förändringar som behövs för att uppfylla lagstiftningens krav på arbetet med våld i nära relation. Nämnderna gör rekommendationen att kommunstyrelsen och berörda nämnder gemensamt utreder och ger förslag på hur samordningen av arbetet mot våld i nära relation ska se ut i Umeå kommun. JUSK hänvisar till de övergripande strategiska funktioner inom både jämställdhet och brottsförebyggande där samordnande ansvar för arbetet med våld i nära relationer på kommunövergripande nivå ingår som finns på stadsledningskontoret. I nuläget pågår ett arbete med att förstärka den kommunövergripande samverkan kring arbetet med våld i nära relation och ett nätverk är under uppstart.

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är tydliga såväl jämställdhetspolitiska som brottsförebyggande prioriteringar. Vad gäller jämställdhet handlar två av sju delmål för den nationella jämställdhetspolitiken om frågan (delmål 6 och 7) och regeringen presenterade nyligen en ny nationell jämställdhetspolitisk strategi mot våld, förtryck och utnyttjande för perioden 2026–2035 med syftet att få ett mer effektivt, hållbart och samordnat arbete. Umeå kommun har också ställt sig bakom den regionala strategin *Ett jämställt Västerbotten 2023–2030* där Förebygg och bekämpa mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor är ett av tre regionala mål.

I det brottsförebyggande arbetet är våld i nära relationer också en central fråga och lyfts bland annat av myndigheten Brottsförebyggande rådet som ett stort samhällsproblem. I *Umeå kommuns brottsförebyggande program 2026–2027* som varit på remiss i nämnder och väntas lyftas i kommunfullmäktige under hösten föreslås våld i nära relationer vara en av sex prioriterade inriktningar.

Kommunstyrelsen delar motionens mening att våldsförebyggande samverkan är mycket viktig och kräver ett tidigt, förebyggande och kommunövergripande arbete och att våldet är en fråga för hela kommunen. Ett mer strategiskt, förebyggande och samordnat arbete inom området kan medföra positiva effekter. Då det redan finns strategiska, samordnande funktioner i arbetet med våld i nära relationer på stadsledningskontoret som ligger inom ramen för det som motionen efterfrågar samt med hänsyn tagen till pågående arbeten som en

uppstart av ett kommunövergripande nätverk för samverkan kring arbetet med våld i nära relation, det brottsförebyggande programmet och översynen av Centrum mot våld, föreslår kommunstyrelsen kommunfullmäktige att anse motionen besvarad.

Beslutsunderlag

Motion 5/2026
Individ- och familjenämndens yttrande
Äldrenämndens yttrande
Jämställdhetsutskottets yttrande

Beredningsansvariga

Annika Dalén, utvecklingsstrateg jämställdhet
Maria Henriksson-Andersson, utvecklingsstrateg brottsförebyggande

Näringslivs- och arbetsutskottets beslutsordning

Näringslivs- och arbetsutskottet beslutar enligt tjänsteskrivelsens förslag att anse motionen besvarad.

Beslutet ska skickas till
Motionärerna
Individ- och familjenämnden
Äldrenämnden

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-06-29

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00329

Motion 9/2026: Starta en ny returbutik i Umeå; Daniell Anderson (V) och Bore Sköld (V)

Förslag till beslut
Kommunfullmäktige beslutar

att avslå motionen.

Ärendebeskrivning
Daniell Andersson och Bore Sköld, Västerpartiet, har lämnat in en motion (9/2026) där de yrkar att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik i enlighet med motionens intentioner.

Motionen lyfter betydelsen av återbruk ur ett klimat- och hållbarhetsperspektiv samt pekar på den befintliga returbutiken på Gimonäs som en framgångsrik verksamhet. Motionärerna framhåller att efterfrågan på återbruk ökar och att nuvarande struktur innebär begränsningar i tillgänglighet och kapacitet. Vidare betonas verksamhetens roll som arbetsmarknadsinsats för personer som står långt från arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund föreslås att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik, exempelvis i anslutning till återvinningscentralen på Klockarbäcken. Stadsledningskontoret liksom gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden (GVN) delar motionens bild om att cirkulär ekonomi och återbruk är viktiga frågor. Att främja cirkulär ekonomi är dock något som är en uppgift för hela kommunen och de kommunala bolagen och inte ett uppdrag som enbart berör gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden.

Ett förslag till policy för cirkulär ekonomi har tagits fram av stadsledningskontoret och kommer skickas ut på remiss till samtliga nämnder och kommunala bolag under hösten 2026. Förslaget till policy syftar till att fungera som en grund för frågor som rör cirkulär ekonomi i Umeå kommun. I antagna planeringsförutsättningarna för 2027 finns Tilläggsuppdrag 2027:13 Kommunfullmäktige ger gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden i uppdrag att ta nästa steg i att skapa en cirkulär

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00329

hub för människor och miljö inom ramen för arbetsmarknadsenhetens verksamhet där reströmmar som möbelåterbruk och textil hanteras.

Uppdraget svarar i delar mot motionens intentioner, men inte uttryckligen om att utreda etablering av ytterligare Returbutik. GVN lyfter i sitt yttrande att det idag inte finns förutsättningar utifrån nämndens grunduppdrag att utreda förutsättningar för ytterligare returbutik. Dock pekar nämnden på att frågan om en eventuella framtida utbyggnad av återbruksverksamhet behöver ske utifrån ett samlat, kommunövergripande perspektiv och med en tydlig politisk inriktning från kommunfullmäktige, där ansvar, finansiering och målbild är klargjorda.

Stadsledningskontoret instämmer i detta. Det är av vikt att frågan om cirkularitet får fortsatt utvecklas med ett större kommungemensamt ansvar. Omställningen till cirkulär ekonomi är tydligt kopplat till inriktningsmål 4 och ett viktigt verktyg för att planera och utveckla en hållbar stad. Sedan OECD genomförde en analys för cirkulär ekonomi i Umeå 2019-2020 har flera projekt initierats för att följa OECDs rekommendationer för cirkularitet i Umeå (Cirkulära Västerbotten, Thriving Northen Buildings, HYDROSYM 2030, Accelererar industriell symbios på Umeå Eco Industrial Park, CIRCUIT, HUBS4BUILT).

Motionen yrkar specifikt på etableringen av ytterligare returbutik förslagsvis placeras vid Klockarbäckens ÅVC, och möjliggöra för cirkularitet och människors möjligheter att arbetsträna. Mot bakgrund av GVN:s svar, tilläggsuppdrag 2027:13 och kommande cirkulära policy föreslår stadsledningskontoret att kommunfullmäktige avslår motionen.

Beslutsunderlag

Motionen
Yttrande från gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Beredningsansvariga

Liv Öberg
Anna Persson

Vanja Östman
Hållbarhetschef

Liv Öberg
Utvecklingsstrateg Cirkulär ekonomi

Umeå kommun
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Protokollsutdrag
2026-06-17

§ 54
Diarienr: SK-2026/00215

Yttrande över motion (V) 9/2026 - Starta en ny returbutik i Umeå

Beslut
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden beslutar att föreslå kommunfullmäktige att avslå motionen.

Reservation
Karl Modig (V) till förmån för eget yrkande.

Ärendebeskrivning
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden har erhållit motion (V) – Starta en ny returbutik i Umeå kommun – på remiss.

Motionen lyfter betydelsen av återbruk ur ett klimat- och hållbarhetsperspektiv samt pekar på den befintliga returbutiken på Gimonäs som en framgångsrik verksamhet. Motionärerna framhåller att efterfrågan på återbruk ökar och att nuvarande struktur innebär begränsningar i tillgänglighet och kapacitet. Vidare betonas verksamhetens roll som arbetsmarknadsinsats för personer som står långt från arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund föreslås att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik, exempelvis i anslutning till återvinningscentralen på Klockarbäcken.

Yttrande
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden delar motionens intentioner om att stärka återbruk, bidra till en cirkulär ekonomi samt skapa meningsfulla arbetsmarknadsinsatser. Nämnden ser mycket positivt på den utveckling som sker inom återbruksområdet, både inom kommunen och i samverkan med externa aktörer.

Samtidigt bedömer nämnden att den föreslagna åtgärden – att utreda etablering av ytterligare en returbutik – inte är den mest ändamålsenliga prioriteringen i nuläget utifrån nämndens uppdrag, ansvar och aktuella behov.

Arbetsmarknads- och integrationsavdelningens uppdrag är att bidra till individers väg till egenförsörjning genom utbildnings- och arbetsnära insatser, med fokus på att minska utanförskap och stärka etablering på arbetsmarknaden. Återbruksverksamhet, inklusive befintliga insatser inom återbruk och byggåterbruk, utgör redan idag en viktig del av dessa insatser. Nämnden delar motionärens bild av återbrukets betydelse som arena för arbetsprövning och arbetsrehabilitering för personer som står långt från arbetsmarknaden.

Samtidigt står arbetsmarknads- och integrationsavdelningen inför ett utökat uppdrag. Förändringar i regelverket kopplat till aktivitetskrav inom försörjningsstöd, i enlighet med propositionen *Aktivitetskrav för mottagare av försörjningsstöd* (prop. 2025/26:207), förväntas medföra en betydande volymökning av deltagare i behov av arbetsnära insatser. Detta innebär att behovet av arbetsträningsplatser och strukturerade sysselsättningar bedöms öka i snabb takt.

Nämnden bedömer att detta i första hand behöver mötas genom att:

- utveckla och skala upp befintliga verksamheter inom återbruk. Inom området finns redan ett etablerat samarbete med Vakin avseende återbruksarbete. Nämnden bedömer att det finns goda möjligheter att vidareutveckla detta samarbete, särskilt vid Klockarbäckens ÅVC, i syfte att öka mängden material som kan återbrukas samt möta den förväntade volymökningen av deltagare,
- stärka interna flöden och möjligheter till arbetsträning och arbetsrehabilitering inom samtliga kommunala verksamheter och förvaltningar,
- samt fortsatt samverka med privata och idéburna aktörer.

I dagsläget utgör externa aktörer en betydande del av de arbetsrehabiliterande platserna, vilket understryker vikten av ett väl fungerande samspel mellan kommunen och den omgivande

arbetsmarknaden. Samtidigt finns ett tydligt utvecklingsbehov i att stärka kommunens förmåga att tillhandahålla ändamålsenliga platser inom den egna organisationen, vilket förutsätter ett gemensamt ansvar och samordning över förvaltningsgränserna.

Mot denna bakgrund bedömer nämnden att tillgängliga resurser i nuläget behöver prioriteras till att möta det ökade behovet av arbetsmarknadsinsatser samt till att vidareutveckla befintliga strukturer.

Nämnden vill samtidigt understryka att frågan om en eventuell framtida utbyggnad av återbruksverksamhet inte avfärdas. En sådan utveckling behöver dock ske utifrån ett samlat, kommunövergripande perspektiv och med en tydlig politisk inriktning från kommunfullmäktige, där ansvar, finansiering och målbild är klargjorda.

Det fortsatta utvecklingsarbetet kring återbruk bör därför i första hand fokusera på att stärka och effektivisera befintliga flöden, inklusive interna återbruksflöden inom kommunen. Ett sådant arbete bedöms ha stor potential att öka återbruket ytterligare, samtidigt som det bidrar till ökad kvalitet, bättre resursutnyttjande och en stärkt koppling till arbetsmarknadsinsatser.

Vidare konstaterar nämnden att marknaden för återbruk och second hand utvecklas positivt, med ett växande antal privata och idéburna aktörer. Detta är en önskvärd utveckling som bidrar till ökad tillgänglighet och innovation för invånare, och som bör ges goda förutsättningar att fortsätta utvecklas.

Utifrån rådande prioriteringar och behovet av en effektiv resursanvändning bedömer nämnden att utredningar kring möjligheten att etablera ytterligare en returbutik bör föregås av en bred och tydlig inriktning från kommunfullmäktige.

En eventuell etablering av ytterligare en returbutik skulle därutöver medföra betydande investerings- och driftskostnader kopplade till lokaler, logistik, bemanning och verksamhetsutveckling. Nämnden bedömer att detta inte kan genomföras inom befintlig ekonomisk ram utan skulle kräva tillskott av medel.

Med utgångspunkt i ovanstående samt med beaktande av ekonomiska och organisatoriska förutsättningar föreslås att motionen avslås.

Umeå kommun **Protokollsutdrag**
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden 2026-06-17

Beslutsunderlag
Bilaga: Motion - Starta en ny returbutik i Umeå (V) 9/2026

Beredningsansvarig
Anna Persson, utbildningsstrateg

Yrkanden
Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Liberalerna, Moderaterna och Centerpartiet för bifall till tjänsteskrivelsens förslag.

Vänsterpartiet för bifall till motionen.

Propositionsordning
Ordföranden prövar tjänsteskrivelsens förslag att avslå motionen mot bifall till motionen och finner att nämnden beslutar att bifalla tjänsteskrivelsens förslag.

Reservation
Karl Modig (V) till förmån för eget yrkande.

Beslutet ska skickas till
ksdiarium@umea.se, märk ämnesraden med diarienummer: KS-2026/00329

Motion till Umeå kommunfullmäktige, 2026–03–12

Starta en ny returbutik i Umeå

Umeå kommuns returbutik vid Gimonäs är en del av kommunens arbete för att minska avfallsmängder och främja återanvändning av fungerande produkter. Verksamheten tar emot föremål som lämnas in av invånare och som annars riskerar att bli avfall, och gör dem tillgängliga för försäljning till nya användare. I anslutning till verksamheten finns även Byggåterbruket, där byggmaterial och inredning tas tillvara och säljs vidare. Genom kopplingen till återvinningscentralen på Gimonäs kan produkter som fortfarande har ett bruksvärde sorteras ut innan de blir avfall. Returbutiken har under åren utvecklats till en välbesökt verksamhet som kombinerar miljönytta med praktisk samhällsservice, och mottog kommunens miljöpris för 2024. Returbutiken är även en viktig resurs för många som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. I tjänsten kan de anställda skapa, förädla och reparera saker som kan användas igen. Arbetsträningen leder dessutom ofta till en vidare sysselsättning på ett sätt som utmärker sig bland kommunens andra arbetsmarknadsinsatser.

Intresset för återbruk ökar i hela samhället. Statistik från Svensk Handel visar att second hand-marknaden växer och att allt fler hushåll efterfrågar begagnade produkter. Forskning från bland annat Svenska Miljöinstitutet visar dessutom att återanvändning ofta ger betydligt lägre klimatpåverkan än både nyproduktion och materialåtervinning, eftersom produkters livslängd förlängs och behovet av nya naturresurser minskar. Återbruk är därför en central del av omställningen till en mer cirkulär ekonomi. Den befintliga Returbutiken fyller en viktig funktion, men dagens lokalisering innebär också begränsningar. En enda anläggning belägen på Gimonäs innebär dels ett ansenligt geografiskt avstånd för många invånare men sätter dessutom ett naturligt kapacitetstak för hur mycket som kan tas emot, hanteras och säljas vidare. Föremål som skulle kunna återbrukas riskerar därmed att i stället gå till återvinning eller förbränning. För att öka mängden återbruk krävs därför bättre tillgänglighet och större kapacitet.

Ett naturligt nästa steg är att utreda möjligheten att etablera en ytterligare returbutik i Umeå kommun. En placering i anslutning till återvinningscentralen på Klockarbäcken framstår som ett tänkbart alternativ. Där finns redan etablerade flöden för avfall och återvinning, vilket skulle göra det enkelt att sortera ut återbrukbara föremål direkt vid inlämning. En sådan lösning är effektiv både logistiskt och ekonomiskt. En utökad återbruksverksamhet där fler invånare kan lämna in och köpa återanvända produkter skulle ge flera positiva effekter. Klimatpåverkan minskar när produkter används längre och resurser tas tillvara, men det kan även underlätta hushållens ekonomi genom att fler får tillgång till fungerande möbler, byggmaterial och vardagsföremål till lägre priser. I en tid präglad av ökade levnadskostnader blir möjligheten att handla begagnat inte bara en miljöfråga utan också en fråga om ekonomisk tillgänglighet och social hållbarhet.

Mot denna bakgrund bör kommunen ta nästa steg i utvecklingen av sitt hållbarhetsarbete och pröva hur verksamheten kan växa i takt med efterfrågan och klimatmålen.

Vänsterpartiet yrkar:

att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik i enlighet med motionens intentioner.

Daniell Anderson, Bore Sköld
Vänsterpartiet

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 273

Diarienr: KS-2026/00329

Motion 9/2026: Starta en ny returbutik i Umeå; Daniell Anderson (V) och Bore Sköld (V)

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar

att avslå motionen.

Ärendebeskrivning

Daniell Andersson och Bore Sköld, Västerpartiet, har lämnat in en motion (9/2026) där de yrkar att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik i enlighet med motionens intentioner.

Motionen lyfter betydelsen av återbruk ur ett klimat- och hållbarhetsperspektiv samt pekar på den befintliga returbutiken på Gimonäs som en framgångsrik verksamhet. Motionärerna framhåller att efterfrågan på återbruk ökar och att nuvarande struktur innebär begränsningar i tillgänglighet och kapacitet. Vidare betonas verksamhetens roll som arbetsmarknadsinsats för personer som står långt från arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund föreslås att Umeå kommun utreder möjligheten att etablera ytterligare en returbutik, exempelvis i anslutning till återvinningscentralen på Klockarbäcken. Stadsledningskontoret liksom gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden (GVN) delar motionens bild om att cirkulär ekonomi och återbruk är viktiga frågor. Att främja cirkulär ekonomi är dock något som är en uppgift för hela kommunen och de kommunala bolagen och inte ett uppdrag som enbart berör gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden.

Ett förslag till policy för cirkulär ekonomi har tagits fram av stadsledningskontoret och kommer skickas ut på remiss till samtliga

nämnder och kommunala bolag under hösten 2026. Förslaget till policy syftar till att fungera som en grund för frågor som rör cirkulär ekonomi i Umeå kommun. I antagna planeringsförutsättningarna för 2027 finns Tilläggsuppdrag 2027:13 Kommunfullmäktige ger gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden i uppdrag att ta nästa steg i att skapa en cirkulär hub för människor och miljö inom ramen för arbetsmarknadsenhetens verksamhet där reströmmar som möbelåterbruk och textil hanteras.

Uppdraget svarar i delar mot motionens intentioner, men inte uttryckligen om att utreda etablering av ytterligare Returbutik. GVN lyfter i sitt yttrande att det idag inte finns förutsättningar utifrån nämndens grunduppdrag att utreda förutsättningar för ytterligare returbutik. Dock pekar nämnden på att frågan om en eventuella framtida utbyggnad av återbruksverksamhet behöver ske utifrån ett samlat, kommunövergripande perspektiv och med en tydlig politisk inriktning från kommunfullmäktige, där ansvar, finansiering och målbild är klargjorda.

Stadsledningskontoret instämmer i detta. Det är av vikt att frågan om cirkularitet får fortsatt utvecklas med ett större kommungemensamt ansvar. Omställningen till cirkulär ekonomi är tydligt kopplat till inriktningsmål 4 och ett viktigt verktyg för att planera och utveckla en hållbar stad. Sedan OECD genomförde en analys för cirkulär ekonomi i Umeå 2019-2020 har flera projekt initierats för att följa OECDs rekommendationer för cirkularitet i Umeå (Cirkulära Västerbotten, Thriving Northen Buildings, HYDROSYM 2030, Accelererar industriell symbios på Umeå Eco Industrial Park, CIRCUIT, HUBS4BUILT).

Motionen yrkar specifikt på etableringen av ytterligare returbutik förslagsvis placeras vid Klockarbäckens ÅVC, och möjliggöra för cirkularitet och människors möjligheter att arbetsträna. Mot bakgrund av GVN:s svar, tilläggsuppdrag 2027:13 och kommande cirkulära policy föreslår stadsledningskontoret att kommunfullmäktige avslår motionen.

Beslutsunderlag

Motionen
Yttrande från gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Beredningsansvariga

Liv Öberg
Anna Persson

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-07-17

Kommunstyrelsens
näringslivs- och arbetsutskott

Diarienr: KS-2026/00730

Nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB

Förslag till beslut
Kommunfullmäktige beslutar

att godkänna Örebro kommun respektive Skövde kommun som nya delägare i bolaget med inträdesdatum 2027-01-01

att fastställa aktieägaravtal inklusive bilagor.

Ärendebeskrivning
Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB har efter översyn lämnat ett justerat förslag till aktieägaravtal till delägarkommunerna däribland Umeå kommun. Parallellt med översynen har Örebro respektive Skövde kommun ansökt om delägarskap i Bolaget där bägge kommuner efter noggrann prövning av Bolaget konstateras uppfylla angivna kriterier och kravställning.

Beslutsunderlag
Missiv nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB
Missiv avseende nya delägarkommuner (1)
Bilaga 1 Nya delägare protokollsutdrag Örebro
Bilaga 2 Nya delägare protokollsutkast Skövde
Missiv avseende justerat Aktieägaravtal (2)
Bilaga 1 Justerat Aktieägaravtal rent (1)
Bilaga 2 Justerat Aktieägaravtal ändringsmarkerat (2)
Bilaga 3 Justerat Aktieägaravtal Bilagor 7.4, 8.1, 8.3.1, 8.3.2 (3)
Bilaga 4 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Mallavtal för slutregleringsoch preklusionsavtal (2)
Bilaga 5 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Exempel slutregleringsavtal (2)

Beslutet ska skickas till
Svenska Kommun Försäkrings AB, info@skfab.se med kopia till roger.nyman@skfab.se

Tjänsteskrivelse

Dnr: KS-2026/00730

Förnamn, Efternamn	Tomas Jakobsson
Befattning	kommunsekreterare

Från: "Nyman, Roger" <roger.nyman@skfab.se>
Skickat: den 8 juli 2026 11:35:03
Till: "Ulander Åsa" <asa.ulander@sundsvall.se>; "Berggren, David" <david.berggren@politiker.gavle.se>; "Eskilsson Linda" <linda.eskilsson@uppsala.se>; "henrik.karlsson@helsingborg.se" <henrik.karlsson@helsingborg.se>; "Thomas Wennström" <tomas.wennstrom@umea.se>; "Tony Georgiou" <tony.georgiou@politiker.trollhattan.se>; "mikael.salomonsson@pitea.se" <mikael.salomonsson@pitea.se>; "Mats Taaveniku" <mats.taaveniku@politik.kiruna.se>; "Lars Magnussen" <lars.magnussen@trondheim.kommune.no>; "Camilla Brodin" <camilla.brodin@ornskoldsvik.se>; "Nilsson Marcus - SLF'" <marcus.nilsson3@helsingborg.se>; "Anton Li Nilsson" <anton.nilsson@pitea.se>; "kommun@kiruna.se" <kommun@kiruna.se>; "sundsvalls.kommun@sundsvall.se" <sundsvalls.kommun@sundsvall.se>; "Kommunstyrelsen (e-post)" <kommunstyrelsen@gavle.se>; "trollhattans.stad@trollhattan.se" <trollhattans.stad@trollhattan.se>; "tk.postmottak@trondheim.kommune.no" <tk.postmottak@trondheim.kommune.no>; "uppsala.kommun@uppsala.se" <uppsala.kommun@uppsala.se>; "Umeå kommun" <umea.kommun@umea.se>; "kommunstyrelsen@helsingborg.se" <kommunstyrelsen@helsingborg.se>; "kommunen@ornskoldsvik.se" <kommunen@ornskoldsvik.se>; "kommun@pitea.se" <kommun@pitea.se>
Kopia: "Anders Lundkvist" <Anders.Lundkvist@pitea.se>; "Hans Lindberg" <hans.lindberg@umea.se>; "Håkan Gunnarsson" <hakan.gunnarsson@ovikenergi.se>; "Peter Engström" <Peter.Engstrom@kiruna.se>; "Ekström Linda - SLF" <linda.ekstrom@helsingborg.se>; "Fredriksson, Per-Åke" <per-ake.fredriksson@politiker.gavle.se>; "Lars Backteman" <lars.backteman56@gmail.com>; "Svegland Mikael - SLF" <mikael.svegland@helsingborg.se>; "Pekka Seitola" <pekka.seitola@fyralinjer.com>; "'Erik Pelling'" <erik.pelling@uppsala.se>; "Angelica Lundgren Bielinski" <angelica.lundgren-bielinski@politiker.trollhattan.se>; "Fredrik Ahlstedt" <ahlstedtfredrik@icloud.com>; "Johan nikula" <johan.nikula@telia.com>; "Karl-Ove Andersson" <karlove.andersson@koano.se>; "Haglund, Lina" <lina.haglund@skfab.se>; "Skoglund, Ulrika" <ulrika.skoglund@skfab.se>; "karl.e.haug@ntnu.no" <karl.e.haug@ntnu.no>; "magnifs@gmail.com" <magnifs@gmail.com>
Ämne: Missiv nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB
Bilagor: Missiv avseende nya delägarkommuner (1).pdf, Bilaga 1 Nya delägare protokollsutdrag Örebro.pdf, Bilaga 2 Nya delägare protokollsutkast Skövde.pdf, Missiv avseende justerat Aktieägaravtal (2).pdf, Bilaga 1 Justerat Aktieägaravtal rent (1).pdf, Bilaga 2 Justerat Aktieägaravtal ändringsmarkerat (2).pdf, Bilaga 3 Justerat Aktieägaravtal Bilagor 7.4, 8.1, 8.3.1, 8.3.2 (3).pdf, Bilaga 4 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Mallavtal för slutreglerings- och preklusionsavtal (2).pdf, Bilaga 5 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Exempel slutregleringsavtal (2).pdf
Importance: High

Hej

Bifogat återfinns missiv med tillhörande bilagor som beslutsunderlag för Svenska Kommun Försäkrings AB:s befintliga delägarkommuner avseende förslag på två nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal.

1. Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB beslutade den 29 maj 2026 att föreslå bolagsstämman att rekommendera delägarkommunerna godkänna Örebro kommun respektive Skövde kommun som nya delägare i bolaget med inträdesdatum 2027-01-01.

Vid extra bolagsstämma den 2 juli 2026 fastställdes denna rekommendation enhälligt av närvarande ägarombud.

2. Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB har i möte den 26 juni 2026 fattat beslut om att godkänna förslag på justerat Aktieägaravtal med vidare rekommendation till delägarkommunerna att fatta beslut om Aktieägaravtalet i sin helhet.

Vid ett fastställande i respektive kommunfullmäktige/bystyre i ovanstående pkt. 1 och 2 meddelas bolaget genom utdrag från sammanträdesprotokoll, varpå Aktieägaravtalet signeras elektroniskt av samtliga tolv delägarkommuner och där omfördelning av aktier tillämpas genom ett överlåtelseförfarande till kvotvärdet 1 000 SEK/aktie.

Med vänlig hälsning

Fredrik Ahlstedt	**Johan Nikula**	**Lina Haglund**
Styrelseordförande	Vice styrelseordförande	VD

G.m.//

Roger Nyman
Compliance Officer
HR Manager

Svenska Kommun Försäkrings AB
Drottninggatan 35
803 11 GÄVLE
Telefon: 026-17 23 31
Mobil: 070-084 05 82
E-post: roger.nyman@skfab.se
Hemsida: www.skfab.se

Denna mejlväxling kan innehålla personuppgifter som SKFAB behandlar enligt EU:s dataskyddsförordning. Läs mer på Personuppgifter – SKFAB

Svenska Kommun Försäkrings AB

2026-07-03
1(2)

Till delägarkommunerna i
Svenska Kommun Försäkrings AB

NYA DELÄGARKOMMUNER

1. Förslag till beslut

Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB (Bolaget) beslutade den 29 maj 2026 att föreslå bolagsstämman att rekommendera delägarkommunerna godkänna Örebro kommun respektive Skövde kommun som nya delägare i Bolaget med inträdesdatum 2027-01-01. Vid extra bolagsstämma den 2 juli 2026 fastställdes denna rekommendation enhälligt av närvarande ägarombud.

2. Ärende och bakgrund

Bolaget har sedan ett antal år tillbaka varit öppet för intag av nya delägarkommuner där ägargruppen varit oförändrad sedan 2010. Det har genom åren funnits intresserade kommuner där processen dock av olika anledningar inte har gått hela vägen i något fall. Under 2024/2025 har dialog förts med Örebro- respektive Skövde kommun som visat ett seriöst intresse för delägarskap utifrån Bolagets attraktiva affärsidé och affärsmodell. Ny delägare ska uppfylla fastställda kriterier i Bolagets *Riktlinje för hantering av ansökningar om aktieägarskap* vilket innebär att man har en organisation och resurser som arbetar med ett väl fungerande skadeförebyggande arbete och en tydligt uttalad inriktning på ett långsiktigt samarbete och delägarskap. Faktorer som bedöms är kommunens invånarantal, totala försäkringsvärde, acceptans av Bolagets affärsmodell, arbetssätt och organisation samt inverkan på Bolagets ekonomi.

Bolaget har efter en noggrann prövning bedömt att både Örebro och Skövde uppfyller angivna kriterier och kravställningar, med en organisation inom säkerhet och riskhantering i nivå med den organisatoriska resurs som nuvarande delägarkommuner innehar.

3. Ekonomisk påverkan

Med Örebro och Skövde som nya delägarkommuner kommer återförsäkringspremien per nuvarande delägare att sjunka något, den totala skadekostnadsprocenten minska något och den totala administrationskostnaden vara oförändrad och fördelad på flera delägare. Därutöver behöver inte självbehållet höjas, samtidigt som Bolagets samlade risk fördelas på fler delägarkommuner.

SVENSKA KOMMUN FÖRSÄKRINGS AB

Svenska Kommun Försäkrings AB, Drottninggatan 35, 803 11 Gävle
Tfn 026-17 80 60 (vx), *E-post* info@skfab.se
www.skfab.se

	Nuläge SKFAB	Kommun A	Kommun B	Nyläge SKFAB	*Kommentar*
Premieinkomst	146	14	12	172	
Återförsäkringskostnad	-80	-4,6	-3,5	-87	*1*
Förväntade skador	-35	-2,6	-1,2	-38,8	*2*
Resultat före drift	31	6,8	7,3	46,2	
Driftkostnad	-30	-1,3	-1,1	-30	*3*
Resultat	1			16,2	
Självbehåll/år	75			75	*4*

Kommentar:

1 Återförsäkringspremien sjunker något per nuvarande kommun med de två nya delägarna, därav är totalen inte summan av de tre fg kolumnerna

2 Skadekostnadsprocent nuläge 24%, nyläge 22,5%

3 Administrationskostnaden blir totalt oförändrad, men fler delägare delar

4 Självbehållet på årsbasis 75 mnkr, behöver inte höjas och bolagets samlade risk fördelas på fler delägare

4. Kommunernas ansökan om delägarskap

Örebro kommun har ansökt om delägarskap i Bolaget genom beslut i kommunstyrelse 2026-06-01, vidare i kommunfullmäktige 2026-06-09, se **bilaga 1**. Skövde kommun har ansökt om delägarskap i Bolaget genom beslut i kommunstyrelse 2026-05-25, vidare i kommunfullmäktige 2026–06–17, se **bilaga 2**.

Lina Haglund
VD

ÖREBRO

Protokoll Ks 41/2026

Kommunfullmäktige

Datum: 2026-06-09
Tid: 09:00–17:00 (ajournering § 201, 14.15-14.45)
Plats: Sessionssalen, Rådhuset

Närvarande ledamöter

Jan Zetterqvist (S)	
Carina Börjesson (M)	
Anders Hagström (KD)	
John Johansson (S)	
Kemal Hoso (S)	
Jessica Ekerbring (S)	
Mats Sjöström (S)	
Inger Carlsson (S)	
Marie Brorson (S)	§§ 190–199
Unnur Tryggvadottir Nordell (S)	
Jenny Thor (S)	
Pell Uno Larsson (S)	
Ellen Leijen (S)	
Kent Vallén (S)	§§ 190–205
Eva Eriksson (S)	
Per Lilja (S)	
Carina Toro Hartman (S)	
Anna Hedström (S)	
Frederick Axewill (S)	
Fisun Yavas (S)	§§ 190–205
Zezo Alnaji (S)	
Anders Åhrlin (M)	
Lucas Holmberg (M)	
Hossein Azeri (M)	
Maria Haglund (M)	
Emelie Jaxell (M)	
Christopher Hedbom Rydaeus (M)	
Johan Kumlin (M)	§§ 190–199, del av § 200
Maria Hedwall (M)	
Monica Thyresjö (M)	
Håkan Jacobsson (M)	
Jimmy Nordengren (C)	
Abdulrahman Ibrahim Muhammed (C)	
Anna Ekström (C)	
Alexandra Royal (C)	
Helena Ståhl (SD)	§§ 190–200

Habib Brini (SD)	
Abraham Begallo (SD)	§§ 190–201
Carola Sunesson (SD)	
David Larsson (SD)	
Sunil Jayasooriya (V)	
Peter Ekström (V)	
Martha Wicklund (V)	§§ 201, deltar inte på grund av jäv
Elisabeth Nilesol (V)	
Linn Josefsson (V)	
Karolina Wallström (L)	
Patrik Jämtvall (L)	
Willhelm Sundman (L)	
Johanna Reimfelt (L)	§§ 190–203, del av § 204
Mats-Olof Liljegren (L)	
Markus Allard (ÖrP)	
Peter Springare (ÖrP)	§§ 190–204
Anna Lundberg (ÖrP)	
Tuomo Jänkälä (ÖrP)	
Lea Strandberg (MP)	

Tjänstgörande ersättare

Madelene Vikström (S)	Ersätter Jonas Håård (S)
Daniel Ekblad (S)	Ersätter Kent Vallén (S) §§ 206–242
Per-Erik Andersson (S)	Ersätter Marie Brorson (S) §§ 200–242
Isabelle Nerelius (S)	Ersätter Fisun Yavas (S) §§ 206–242
Sara Dicksen (M)	Ersätter Johan Kumlin (M) §§ 201–242
Elisabeth Malmqvist (C)	Ersätter Gunhild Wallin (C)
Bjarne Bäckström (SD)	Ersätter Bo Ammer (SD)
Michael Larsson (SD)	Ersätter Abraham Begallo (SD) §§ 202–242
Christer Johansson (SD)	Ersätter Helena Ståhl (SD) §§ 201–242
Lena Lindén (SD)	Ersätter Daniel Spiik (SD)
Stefan Nilsson (V)	Ersätter Cristian Rehn Janowicz (V)
Elin Terenius (V)	Ersätter Martha Wicklund (V) § 201
Gunilla Werme (L)	Ersätter Johanna Reimfelt (L) §§ 205–242
Glenn Roswall (ÖrP)	Ersätter Adam Heivert Taylor (ÖrP)
Christina Håkansson (KD)	Ersätter Susanne Lindholm Henningsson (KD)
Marcus Willén Ode (MP)	Ersätter Fredrik Persson (MP)

Närvarande ersättare

Thomas Börjesson (S)
Madelene Spinord Semenets (S)
Gösta Eriksson (S)
Gun Lewin (S)
Isabelle Nerelius (S) §§ 190–205

Per-Erik Andersson (S) §§ 190–199
Daniel Ekblad (S) §§ 190-205
Sara Dicksen (M) §§ 190-200
Milian Olavssønn Snekkerbakken (M)
Magnus Stålberg (M)
Krister Eriksson (M)
Cecilia Askerskär Philipsson (M)
Michael Larsson (SD) §§ 190–201
Christer Johansson (SD) §§ 190–200
Lars Skoghäll (V)
Elin Terenius (V) §§ 190–200, 202–242
Marianne Thyr (L)
Gunilla Werme (L) §§ 190–204

Paragraf 190–242

Filip Zederfeldt, sekreterare

Digitalt justerat protokoll.

Jan Zetterqvist (S), ordförande §§ 190, 199–242

Carina Börjesson (M), ordförande §§ 191–198

Emelie Jaxell (M), justerare

Linn Josefsson (V), justerare

§ 205 Delägarskap i Svenska Kommun Försäkrings AB

Ärendenummer: Ks 253/2026

Ärendebeskrivning

Kommunen har under många år haft huvuddelen av sina försäkringar i traditionella försäkringsbolag. Över tid har vi sett att premierna för försäkringar ökat kraftigt och det finns därför skäl att överväga alternativa former för försäkringar.

Utvecklingen de senaste åren för traditionell försäkring har varit att det lämnas få anbud på kommunförsäkring eftersom den inte anses tillräckligt attraktiv, vilket medför minskad konkurrens som bidrar till höjda premier. I ett värsta scenario kan kommunen stå utan anbud om försäkring.

En möjlighet är att i stället bli delägare i ett så kallat captivebolag där bolaget försäkrar sina ägare. I Sverige finns i dag 5 större kommunala captivebolag som ägs av 113 kommuner, S:t Erik Försäkring (Stockholms stad), Försäkrings AB Göta lejon (Göteborgs stad), Svenska Kommun Försäkrings AB (10 kommuner), Stockholmsregionens Försäkring AB (25 kommuner), Kommunassurans Syd Försäkrings AB (76 kommuner).

Vid dialog med Svenska Kommun Försäkrings AB (SKFAB) så bedömer vi att vi får en premienivå som är lägre än vad vi får vid försäkring i traditionell försäkring och vi får möjlighet att med ett väl genomarbetat riskförebyggande arbete få tillbaka del av den årliga premien. Därför föreslås en förändring av kommunens försäkring. Förslaget innebär att kommunen blir delägare i SKFAB som är ett så kallat captivebolag. Bolaget ägs i dag av 10 kommuner där Örebro skulle bli den elfte delägaren med en ägarandel på 11%. Bolaget försäkrar endast sina egna ägare.

Kommunstyrelsen behandlade ärendet den 1 juni 2026.

Beslutsunderlag

PM Ny försäkringsform, 2026-05-05
SKFAB Bolagsordning
Aktieägaravtal avseende Svenska Kommun Försäkrings AB inkl bilagor
Riktlinje för kapitalförvaltning Svenska Kommun Försäkrings AB
Beslut Kommunstyrelsen 2026-06-01 § 133

Förslag till beslut

Kommunstyrelsens förslag till Kommunfullmäktige:

1. Kommunstyrelsens ordförande får i uppdrag att för Örebro kommuns räkning vidta samtliga åtgärder och underteckna samtliga handlingar som krävs för att Örebro kommun ska tillträda det befintliga aktieägaravtalet mellan aktieägarna i Svenska Kommun Försäkrings AB (SKFAB).

2. Till stämmoombud att rösta på bolagsstämma för Örebro kommuns aktier i SKFAB utses Carina Börjesson med Anders Hagström som första ersättare och Peter Larsson som andra ersättare.

3. Stämmoombudet får i uppdrag att för Örebro kommuns räkning teckna 8914 aktier á 1000 kr i SKFAB för ett sammanlagt emissionspris för aktieposten om 42 000 000 kronor (Kvotvärde 8 914 000 kronor + övervärde 33 086 000 kronor).

4. Till styrelseledamot i SKFAB nomineras Ekonomidirektör Johanna Larsson och till suppleant i SKFAB nomineras Säkerhetschef Mats Brantsberg.

5. Aktieteckningen enligt p. 3 finansieras genom kommunens överskottslikviditet genom uttag från kortfristig likviditetsportfölj.

Yrkande

John Johansson (S) yrkar bifall till Kommunstyrelsens förslag.

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar:

1. Kommunstyrelsens ordförande får i uppdrag att för Örebro kommuns räkning vidta samtliga åtgärder och underteckna samtliga handlingar som krävs för att Örebro kommun ska tillträda det befintliga aktieägaravtalet mellan aktieägarna i Svenska Kommun Försäkrings AB (SKFAB).

2. Till stämmoombud att rösta på bolagsstämma för Örebro kommuns aktier i SKFAB utses Carina Börjesson med Anders Hagström som första ersättare och Peter Larsson som andra ersättare.

3. Stämmoombudet får i uppdrag att för Örebro kommuns räkning teckna 8914 aktier á 1000 kr i SKFAB för ett sammanlagt emissionspris för aktieposten om 42 000 000 kronor (Kvotvärde 8 914 000 kronor + övervärde 33 086 000 kronor).

4. Till styrelseledamot i SKFAB nomineras Ekonomidirektör Johanna Larsson och till suppleant i SKFAB nomineras Säkerhetschef Mats Brantsberg.

5. Aktieteckningen enligt p. 3 finansieras genom kommunens överskottslikviditet genom uttag från kortfristig likviditetsportfölj.

§ 206 Nyttoparkeringstillstånd

Ärendenummer: Ks 763/2026

Ärendebeskrivning

Under hösten 2025 fick Myndighet och Trafik, Teknik- och serviceförvaltningen på Örebro kommun i uppdrag av Teknik-och servicenämnden att utreda möjligheten att införa nyttoparkeringstillstånd i Örebro kommun.

Syftet med uppdraget är att införa ett tillstånd för att underlätta för näringsidkare, och andra med särskilda behov av att parkera i sitt arbete, utan att erlägga avgift vid varje enskilt parkeringstillfälle. Det kan till exempel vara serviceutrustade fordon som har ett stort behov att parkera fordonet nära

Skövde kommun **Sammanträdesprotokoll**

Kommunfullmäktige **Datum:2026-06-17 kl. 13:00** **1(38)**

Innehållsförteckning

Ärenden

KF § 94/26 Fastställande av dagordning....5
KF § 95/26 Anmälan av nya ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige....6
KF § 96/26 Anmälan av nya motioner....7
KF § 97/26 Anmälan av nya interpellationer....8
KF § 98/26 Fråga....9
KF § 99/26 Rapporter om gynnande beslut om bistånd som inte verkställts 2026, kvartal 1 10
KF § 100/26 Sammanträdesdagar 2027 (kommunstyrelsen och) kommunfullmäktige....12
KF § 101/26 Revidering av Policy för upphandling....14
KF § 102/26 Revidering av Riktlinjer för uppvaktning, avtackning och hedrande av förtroendevalda....17
KF § 103/26 Antagande av Avgifter, taxor samt riktlinjer för avgiftshandläggning inom vård-och omsorgsnämnden vid insatser enligt SoL, HSL och LSS....19
KF § 104/26 Arvode för valnämnden i samband med valdagen för allmänna valet 2026....21
KF § 105/26 Ansökan om delägarskap för Skövde kommun i Svenska Kommun Försäkrings AB....23
KF § 106/26 Slutredovisning investeringsprojekt 2025....28
KF § 107/26 Strategisk plan med budget 2027-2029....29
KF § 108/26 Skövde kommuns tertialrapport 1 (T1) 2026....34
KF § 109/26 Anmälningsärenden kommunfullmäktige 2026-06-17....36
KF § 110/26 Valärenden....37
KF § 111/26 Avslutning....38

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

Plats och tid: Sessionssalen, 2026-06-17 kl. 13:00-20:30, ajournering 16:00-16:20

Ledamöter	Beslutande	Ersättare
	Monica Green (S)	Indira Ruznic (M) kl.13:00-14:45
	Conny Brännberg (KD)	Rohland Peterson (M)
	Jonas Eriksson (SD)	Per Tenning (M) kl.13:00-16:20
	Theres Sahlström (M)	Christer Winbäck (L)
	Chrestine Gharib (M)	Tommy Johansson (S)
	Per Carlemalm (M)	Lars Johansson (S)
	Martin Odenö (M)	Christer Bratt (SD)
	Claës Beckman (M) tj.ers	Monika Folkesson (SP)
	Helene Lundqvist (M)	
	Anders Karlsson (M)	
	Lars-Ove Källman (M) tj.ers	
	Ingrid Bäfman (M)	
	Michael Nimstad (M)	
	Ewa Wettergren Westh (M) tj.ers	
	Fredrik Johansson (M)	
	Joakim Dahlström (M)	
	Ulrica Johansson (C)	
	Marita Friborg (C)	
	Stefan Svensson (C)	
	Orvar Eriksson (C)	
	Jacqueline Tjällman (L)	
	Ulla-Britt Hagström (L)	
	Marianne Gustafson (KD)	
	Tony Abi-Khalil (KD)	
	Johan Ask (S)	
	Maria Hjärtqvist (S)	
	Kayda Lazar (S)	
	Lene Lorentzen (S)	
	Andreas Svensson Åkerman (S) tj.ers	
	Anita Löfgren (S)	
	Adam van Stam (S)	
	Malin Wadman (S)	
	John Poulsen (S)	
	Emma Wiezell (S)	
	Marcus Andersson (S)	
	Elin Hjärtqvist (S)	
	Per Johansson (S)	
	Emelie Wärn (S) §§ 107-111/26 (kl.16:43-20:30)	

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

Margaretha Åslund (S) tj.ers §§94-107/26 (kl.13:00-16:43)
Joakim Nord (S)
Gabryjel Szolc (V)
Dag Fredriksson (V)
Mikael Franzén (MP)
Emil Forslund (MP) tj.ers
Anita Kucier (SD) tj. ers
Hans-Georg Andersson (SD) tj.ers
Therese Steise (SD)
Jerzy Kucier (SD)
Kenneth Källström (SD)
Göran Segerstedt (SD)
Per Henrik Hallberg (SD)
Ann-Britt Nilsson (SD)
Anna Ljungberg (SP)
Torbjörn Bergman (SP)
Marie Ekman (SP)
Anna Bergman (SP)
Kay Henningsson (SP)
Björn Allert (SP)
Stefan Ingemarsson (SP)
Stefan Folkesson (SP) tj.ers
Kristoffer Bennemyr (SP)

Övriga deltagande

Johan Rahmberg, kommundirektör
Lena Friberg, stabschef
Caroline Segerdahl, kommunikstionschef
Niclas Muhrblom, Säkerhetschef
Fredrik Rapp, Verksamhetsutvecklare
Mats Rodéhn, It-stöd
Rasmus Jacobsson, kanslisamordnare
Malin Carlsson, stabssekreterare
Sabina Cederkvarn, controller

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

Sekreterare	Camilla Arvidsson Lars Hallberg	Paragrafer	§94/26-§111/26
Ordförande	Monica Green (S), Conny Brännberg (KD) §107/26, Jonas Eriksson §107/26		
Justerande	Anders Karlsson (M) Stefan Svensson (C)		

Protokollet är digitalt justerat och har anslagits på kommunens anslagstavla

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

KF § 105/26
Ansökan om delägarskap för Skövde kommun i Svenska Kommun Försäkrings AB

KS2026.0167

Behandlat av	Datum	Ärende
1 Kommunstyrelsens arbetsutskott	2026-05-13	95/26
2 Kommunstyrelsen	2026-05-25	98/26
3 Kommunfullmäktige	2026-06-17	105/26

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar att:

- Skövde kommun ansöker om delägarskap i Svenska Kommun Försäkrings AB utifrån nedan angivna motiv och bifogad bolagsordning och aktieägaravtal. Delägarskapet innebär att kommunen tecknar aktier i bolaget med 3 241 360 kr vilket innebär en ägarandel på 4%. Medlen anvisas genom omdisponering av tillgångar i balansräkningen.
- Startfinansiering av cellen om 12 miljoner kronor som buffert för skador inom självbehåll.

Yrkanden

Theres Sahlström (M) yrkar bifall till kommunstyrelsens förslag.

Beslutsgång

Ordförande Monica Green (S) konstaterar att det finns ett förslag till beslut och finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag till beslut.

Bakgrund

Försäkringsmarknaden för landets kommuner har under en längre tid kännetecknats av ett fåtal aktörer. Den bristande konkurrensen ökar risken för högre försäkringskostnader och försämrade försäkringsvillkor. Vid den senaste försäkringsupphandlingen för Skövde kommuns fanns det endast en anbudsgivare och förhållandet har varit likartad under tidigare upphandlingar.

Captive

Den svaga konkurrenssituationen på försäkringsmarknaden innebär även en risk för att inga anbud inkommer vid en upphandling d v s kommunen kan drabbas av s k försäkringsnöd.

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

För att undvika detta och tillföra ytterligare alternativ vid försäkringsupphandlingar har ett stort antal kommuner under senare år bildat eller anslutit sig till s k Captive. För att ett Captive ska kunna lämna försäkring måste kommunen vara delägare i bolaget.

Captive är ett försäkringsbolag i aktiebolagsform som ägs av en eller flera kommuner och är likställt med ett kommersiellt försäkringsbolag. Bolaget vänder sig direkt till återförsäkringsmarknaden för att försäkra ägarnas egendom. Genom att eliminera det ”mellanled” som de traditionella försäkringsbolagen utgör kan en större marknad nås vilket ger möjlighet till lägre försäkringspremier och premieåterbäring. Bildandet av ett Captive är förutom ekonomiska motiv även grundat på delägarnas övertygelse att försäkringsfrågorna och inte minst incitamenten avseende riskhantering drivs långsiktigt bättre i egen regi än av den kommersiella marknaden. Erfarenheterna från de kommuner som anslutit sig till ett Captive, i dagsläget 110 kommuner, är mycket goda. Förutom sänkta försäkringspremier har det skadeförebyggande arbetet utvecklats vilket är av stor betydelse för en trygg och avbrottsfri verksamhet.

Svenska Kommun Försäkrings AB (SKFAB)

Bolaget bildades av Gävle och Sundsvalls kommun och erhöll koncession i november 2002. SKFAB försäkrar endast ägarna och deras majoritetägda kommunala bolag, har 10 anställda samt en styrelse bestående av en representant från respektive delägare, fem suppleanter och en försäkringssakkunnig. Styrelsen består i dagsläget av en blandning av politiker och tjänstepersoner.

Affärsidé

- Erbjuda ägarna konkurrenskraftiga försäkringslösningar med anpassad omfattning och villkor till självkostnadspremie utan avkastningskrav
- Öka och utveckla skadeförebyggande insatser
- Minska antalet, och begränsa omfattningen av skador under och över självrisk
- Prisstabilitet
- Överskott behålls som premieåterbäring
- Tillgång till återförsäkringsmarknaden

Riskdelning

I bolagets räkenskaper avgränsas varje delägare internt via egna resultat- och balansräkningar. Varje delägare står för sina kostnader och äger sitt eget ackumulerade överskott. En negativ skadeutveckling drabbar den enskilda delägaren och inte övriga delägare. Gemensam återförsäkring av delägarnas egendom upphandlas årsvis på

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

återförsäkringsmarknaden och försäkringspremien står i proportion till värdet av försäkrad egendom.

Bolagets verksamhet och delägarnas mellanhavanden regleras i särskild bolagsordning och aktieägaravtal.

Delägare i SKFAB är i dagsläget:
Gävle 9,28%
Sundsvall 9,37%
Kiruna 2,37%
Piteå 4,35%
Uppsala 19,67%
Trollhättan 5,87%
Trondheim 18,48%
Helsingborg 13,09%
Örnsköldsvik 5,25%
Umeå 12,27%

Delägarskap - för- och nackdelar

Ett delägarskap för Skövde kommun i Svenska kommun Försäkrings AB kan innebära följande fördelar:

- Långsiktig lösning som ger förbättrade möjligheter att sänka kostnaderna för försäkring.
- Ökad kontroll på skaderesultat och effekt på skadekostnader
- Ökad transparens och påverkansmöjlighet genom styrelseplats
- Undvikande av dåligt försäkringsavtal på en marknad med låg konkurrens och undvikande att kommunen hamnar i försäkringsnöd
- Ökade möjligheter att förbättra det egna skadeförebyggande arbetet genom stöttning av SKFAB:s resurser och samverkan med andra delägarkommuner

Ett delägarskap för Skövde kommun i Svenska kommun Försäkrings AB kan innebära följande nackdelar:

- Utifrån den kommunala kompetensen är inte försäkringsrörelse att betrakta som en kommunal kärnverksamhet
- Kapital binds i aktiekapitalet

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

Sammantaget uppvisar Captivelösningen de fördelar som har saknats i arbetet med traditionella försäkringsbolag, dvs. en tydlig koppling mellan hur det förebyggande arbetet sköts och hur premier och villkor i övrigt påverkas samt en starkare fokusering på det skadeförebyggande arbetet inom organisationen.

Organisering av det skadeförebyggande arbetet

En förutsättning för delägarskap i SKFAB är att den ansökande kommunen är beredd att prioritera det skadeförebyggande arbetet. Framgång i detta är av största betydelse för att delägarna ska kunna bibehålla goda, eller på sikt erhålla förbättrade, försäkringsvillkor.

Skövde kommun har ett ansvar för det skadeförebyggande arbetet. I dagsläget bedrivs arbetet i större eller mindre omfattning och den samordning som äger rum sker i huvudsak via olika handlingsprogram för skydd mot olyckor som räddningstjänsten tagit fram.

Erfarenheterna från de kommuner som är delägare i SKFAB är att det skadeförebyggande arbetet måste organiseras, samordnas och drivas för att det ska ge effekt. Majoriteten av dessa kommuner har valt att koppla ihop det skadeförebyggande arbetet med sitt övergripande risk- och säkerhetsarbete.

Buffertmedel, avkastning

Förvaltningen sker i ca 50% ränte- och obligationsfonder och 50% aktiefonder

Avkastning per år:

2025:	5,4%
2024:	12,4%
2023:	11,8%
2022:	-7,7%
2021:	11,7%

Vilket ger ett snitt per år senaste

2 åren	8,9%
3 åren	9,8%
4 åren	5,2%
5 åren	6,8%

Det är till 100% kommunens medel. Regulatoriskt behöver summan som finns i respektive kommuns cell i SKFAB möta solvenskapitalkravet som Finansinspektionen sätter upp för att täcka de försäkringstekniska avsättningarna (skulder till försäkringstagarna i form av ej reglerade skador).

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

Medel därutöver kan tas ut som utdelning. Om respektive årsresultat i cellen är positivt (premie-skador-återförsäkring-admin) betalas 50% ut som premieåterbäring efter att årsstämman fastställt årsredovisningen.

Handlingar

Tjänsteutlåtande: Ansökan om delägarskap för Skövde kommun i Svenska Kommun Försäkrings AB
Aktieägaravtal Svenska Kommun Försäkrings AB, inför ansökan om delägarskap

Skickas till

Lovis Henricson, försäkringssamordnare
Henrik Johansson, ekonomichef
Freddy Mattsson, finanscontroller

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

KF § 106/26
Slutredovisning investeringsprojekt 2025

KS2026.0194

Behandlat av	Datum	Ärende
1 Kommunstyrelsens arbetsutskott	2026-05-13	93/26
2 Kommunstyrelsen	2026-05-25	96/26
3 Kommunfullmäktige	2026-06-17	106/26

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar att godkänna slutredovisningen för färdigställda investeringsprojekt 2025.

Yrkanden

Theres Sahlström (M) yrkar bifall till kommunstyrelsens förslag.

Beslutsgång

Ordförande Monica Green (S) konstaterar att det finns ett förslag till beslut och finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag till beslut.

Bakgrund

Servicenämnden har ansvar för förverkligande av investeringsprojekt som kommunfullmäktige ytterst beslutar om. Nämnden skall enligt reglemente slutredovisa projekt som färdigställts under året och som har en projektbudget överstigande 10 miljoner kronor till kommunstyrelsen.

Under 2025 färdigställdes ett byggprojekt, gruppbostaden på Odlingsgatan, till en kostnad om 27 miljoner kronor. Projektet beslutades i strategisk plan för 2022–2024 och hade en total budget på 27 miljoner kronor. Projektet färdigställdes utan budgetavvikelse.

Handlingar

Tjänsteutlåtande: Slutredovisning investeringsprojekt 2025
SEN § 35/26 Slutredovisning investeringsprojekt 2025

Skickas till

Henrik Johansson, ekonomichef

Signerat av Ciceron SendSign 2026-06-22 12:09:14

2026-07-03
1(2)

Till delägarkommunerna i
Svenska Kommun Försäkrings AB

Justerat Aktieägaravtal

1. Förslag till beslut

Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB (Bolaget) har i möte den 26 juni 2026 fattat beslut om att godkänna förslag på justerat Aktieägaravtal med vidare rekommendation till delägarkommunerna att fatta beslut om Aktieägaravtalet i sin helhet.

2. Ärende och bakgrund

Bolagets nuvarande Aktieägaravtal undertecknades i slutet av 2020 efter en betydande omarbetning på grund av Solvens II-regelverkets inverkan (riskbaserade kapitalkrav, striktare företagsstyrning, ökad tillsynsrapportering), grunder för inträde respektive utträde ur Bolaget, aktieinnehav ställt mot riskfördelning samt säkerställandet av att delägarkommunerna även är försäkringstagare inom kommunförsäkring (egendoms- och ansvarsförsäkring). I Aktieägaravtalet står inskrivet att en översyn ska genomföras vart femte år, vilket även gäller vid en delägarkommuns inträde eller eventuellt utträde ur Bolaget.

3. Ny aktiefördelning

Den i dag gällande fördelningsmodellen för aktieandelar grundas på delägarkommunens invånarantal till 80 procent samt egendomsförsäkring inom Othersprogrammet (kommunförsäkring) till 20 procent. En revidering av fördelningsmodellen som även tar hänsyn till inbetald försäkringspremie bidrar till en mer korrekt och rättvisande bild av riskfördelningen mellan delägarkommunerna, med god hållbarhet över den nästkommande femårsperioden. Aktiefördelningen ska återspegla hur delägarkommunerna använder Bolaget för att täcka sin försäkringsrisk, där aktiekapitalet står i proportion till den risk respektive delägarkommun placerar i Bolaget. Huvudsyftet med fördelningen av aktier är att ingen delägarkommun ska få för litet eller för stort ansvar för Bolagets samlade solvenskrav. Detta genom att aktiefördelningen, som viktat tal, speglar respektive delägarkommuns invånarantal till 25 procent, egendomsförsäkring inom Othersprogrammet till 35 procent samt inbetald försäkringspremie till 40 procent. Justering görs för att anpassa ägarandelen till vissa bestämda nivåer samt för att få en hållbar ägarandel över tid utifrån de parametrar som ingår i beräkningen. Styrelsen ska beräkna respektive delägarkommuns viktade tal och lämna förslag till eventuell justerad aktiefördelning där en förändring förutsätter erforderliga beslut hos respektive delägarkommun.

Parallellt med Aktieägaravtalets översyn har Örebro respektive Skövde kommun ansökt om delägarskap i Bolaget där bägge kommuner efter noggrann prövning av Bolaget konstateras uppfylla angivna kriterier och

SVENSKA KOMMUN FÖRSÄKRINGS AB

Svenska Kommun Försäkrings AB, Drottninggatan 35, 803 11 Gävle
Tfn 026-17 80 60 (vx), *E-post* info@skfab.se
www.skfab.se

kravställningar för delägarskap. I extra bolagsstämma den 2 juli 2026 rekommenderas delägarkommunerna att godkänna Örebro och Skövde som nya delägare i Bolaget med inträdesdatum 2027-01-01 (se missiv *Nya delägarkommuner*) där processen pågår samtidigt med ett justerat Aktieägaravtal.

Förslag till aktiefördelning i procent inbegripet nya delägarkommuner:

Delägarkommun	Aktiefördelning i dag	Ny aktiefördelning
Uppsala kommun	19,67	18
Trondheim kommune	18,48	12
Umeå kommun	12,27	11
Gävle kommun	9,28	10
Sundsvalls kommun	9,37	10
Helsingborgs stad	13,09	10
Trollhättans Stad	5,87	4
Örnsköldsviks kommun	5,25	4
Piteå kommun	4,35	3
Kiruna kommun	2,37	3
Örebro kommun	0	11
Skövde kommun	0	4

Styrelsen har tidigare beslutat att varje delägarkommun ska försvara sin andel av Bolagets solvenskapitalkrav med en solvenskvot (SCR) motsvarande som lägst 1,5 eller 150 procent (kapitalbas/kapitalkrav), vilket även gäller för Bolaget som helhet. Respektive delägares andel av solvenskapitalkravet baseras på fördelningen av aktier i Bolaget samt med påverkan av delägarkommunens insatta kapital.

4. Överlåtelse till kvotvärde

Nuvarande Aktieägaravtal föreskriver att ett ökat ägande i Bolaget hanteras genom en riktad nyemission (utgivande av nya aktier) till kvotvärdet 1 000 SEK/aktie. Tillkommer gör ett eventuellt krav på ovillkorat aktieägartillskott, samtidigt som ett minskat ägande hanteras genom en riktad inlösning av aktier med rätt att få betalt för kvotvärdet plus eventuellt tillkommande belopp om delägarkommunens kapital blir för högt i förhållande till dennes ägarandel. Bolaget anser att en omfördelning med ett överlåtelseförfarande till kvotvärdet 1 000 SEK/aktie utgör en enklare och mer effektiv hantering vilken tydliggör hur många aktier som överlåtits respektive mottagits från respektive delägarkommun. Med ett sådant förfarande förändras heller inte totalt antal aktier eller aktiekapital, där olika köp- och säljkurser skulle riskera oklarheter i efterhand. Förslaget är därför att ett omfördelningsförfarande tillämpas med aktieöverlåtelse till kvotvärdet 1 000 SEK/aktie.

5. Justerad- samt ny avtalstext

Justerad- samt ny text i Aktieägaravtalet enligt **bilaga 1** - Ändringsmarkerat Aktieägaravtal, **bilaga 2 -** Aktieägaravtal efter justering samt i övrigt **bilagor 3–5**.

Lina Haglund
VD

AKTIEÄGARAVTAL

avseende

SVENSKA KOMMUN FÖRSÄKRINGS AB

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Definitioner 1
2 Bakgrund och aktieägande i Bolaget 1
3 Allmänna bestämmelser 2
4 Bolagets syfte och verksamhet med mera 2
5 Kommunfullmäktige och kommunstyrelsens insyn med mera 2
6 Koncernens ledning 3
7 Kostnadstäckning, Resultatandel och Individuellt Solvenskapital med mera 5
8 Fördelning av Aktier mellan Aktieägarna och ändrad ägarstruktur 6
9 Meddelande 10
10 Sekretess och utgivande av information 10
11 Övriga bestämmelser 11
12 Avtalstid 11
13 Tvist och tillämplig lag 11

Bilagor

Bilaga 1	Definitionslista
Bilaga 3.3	Bolagsordningen
Bilaga 5.1	Frågor som ska tillställas kommunfullmäktige
Bilaga 7.4	Exempelberäkningar för Aktieägares skyldighet att tillföra Bolaget ovillkorat aktieägartillskott
Bilaga 8.1	Exempelberäkning viktat tal för fördelning av Aktierna i Bolaget
Bilaga 8.3.1	Exempelberäkning av ny Aktieägarens ägarandel och emissionsbelopp
Bilaga 8.3.2	Exempelberäkning av Aktieägares skyldighet att tillskjuta ovillkorat tillskott i samband med omfördelning av Aktierna i Bolaget
Bilaga 8.4.2A	Mallavtal för slutreglerings- och preklusionsavtal samt exempel slutregleringsavtal

Mellan undertecknade aktieägare (”**Aktieägarna**”) i Svenska Kommun Försäkrings AB, org.nr 516406–0039, (”**Bolaget**”) har den X/X 2026 träffats följande justerat Aktieägaravtal (”**Avtalet**”) med ursprungsdatum 1 september 2020.

1 Definitioner

I detta Avtal används definierade termer så som de anges i Bilaga 1. För definierade termer gäller att bestämd form ska anses innefatta ordets obestämda form och vice versa och att singular ska anses innefatta plural och vice versa.

2 Bakgrund och aktieägande i Bolaget

2.1 Bolaget har bildats för att Aktieägarna ska erbjudas stöd i sitt eget riskhanteringsarbete genom Bolagets verksamhet samt att Aktieägarna, genom Bolaget, ska teckna egendomsförsäkring, ansvars- och olycksfallsförsäkring. Bolaget har på Avtalsdagen aktiekapital om 81 034 000 kronor fördelade på 81 034 aktier på (”**Aktierna**” eller för del av ”**Aktier**”).

2.2 Aktieägarna har ingått Avtalet i syfte att reglera det gemensamma ägandet av Bolaget. Vidare ska Avtalet i tillämpliga delar även reglera Aktieägarnas indirekta ägande av i framtiden tillkommande bolag som Kontrolleras av Bolaget (“**Dotterbolag**”). Bolaget och Dotterbolag benämns nedan gemensamt (”**Koncernen**”).

2.3 Aktieägarnas agerande ska präglas av lojalitet för de principer som kommer till uttryck i detta Avtal, samt en vilja att i samförstånd skapa goda förutsättningar för Bolagets, och om relevant Koncernens, verksamhet. Aktieägarna och, i den mån tillämpligt, Bolaget åtar sig därför att:

i) delta och rösta, själv eller genom ombud, på varje bolagsstämma i Bolaget i enlighet med bestämmelserna i Avtalet;

ii) se till att styrelsens sammansättning är på det sätt som anges i Avtalet;

iii) se till att de ledamöter eller ersättare som utsetts på förslag av Aktieägare deltar i och röstar på styrelsemöten i enlighet med bestämmelserna i Avtalet, samt;

iv) i övrigt agera i enlighet med bestämmelserna i och syftet med detta avtal.

2.4 Samarbetet under Avtalet är långsiktigt, varför tillämpningen av Avtalet ska vara flexibelt och kunna anpassas till omvärldsförändringar. Vid tolkning och tillämpning av Avtalet ska därför vederbörlig hänsyn tas till bland annat förändrade förutsättningar i omvärlden, till exempel ny lagstiftning.

3 Allmänna bestämmelser

3.1 Avtalet är tillämpligt på samtliga Aktier som ägs av Aktieägarna från tid till annan under Avtalets löptid.

3.2 Aktieägarna är överens att aktiebrev inte ska utfärdas avseende Aktierna såvida inte en Aktieägare begär att aktiebrev ska utfärdas för dennes ägande, till exempel i samband med överlåtelse av aktuella Aktier.

3.3 Vid bristande överensstämmelse mellan innehållet i Bolagsordningen (Bilaga 3.3) och detta Avtal ska Avtalet äga företräde mellan Aktieägarna, såvida inte tillämpningen av Avtalet medför att Aktieägare bryter mot lag eller förordning.

3.4 Aktieägarna har inte haft för avsikt att bilda ett enkelt bolag, enligt lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag och bestämmelserna i nämnda lag ska inte vara tillämpliga på Avtalet.

4 Bolagets syfte och verksamhet med mera

4.1 Syftet med Bolaget är att genom ett systematiskt och uthålligt skadeförebyggande arbete i kombination med samlad återförsäkringsstyrka på återförsäkringsmarknaden (för att utgöra en attraktiv samt stabil part för aktörerna på återförsäkringsmarknaden), uppnå över tiden fördelaktiga försäkringslösningar för Aktieägarna samt minska skadekostnaderna. Som framgår av Bolagets Bolagsordning ska Bolaget inte verka på den traditionella försäkringsmarknaden genom att försäkring endast ska erbjudas Aktieägare samt Aktieägares bolag som Kontrolleras, helt eller delvis, av en eller flera Aktieägare.

4.2 Som en del i det säkerhets- och skadeförebyggande arbetet fastställer Bolagets styrelse årligen riktlinjer avseende detta, som meddelas Aktieägarna, och Aktieägarna förbinder sig att följa vid var tid gällande riktlinjer.

4.3 Aktieägarna är överens att affärsförbindelser mellan Koncernen och Aktieägarna eller mellan Koncernen och part som Kontrolleras av Aktieägare ska vara på armlängds avstånd det vill säga på affärsmässiga villkor.

4.4 Aktieägarna är överens om att Bolagets solvenskapital ska innehålla den av styrelsen vid var tid fastställd riskmarginal med beaktande av försäkringsrörelselagens solvenskapitalkrav (”**Bolagets Solvenskrav**”).

5 Kommunfullmäktige och kommunstyrelsens insyn med mera

5.1 Aktieägarna är överens om att deras respektive kommunfullmäktige ska beredas möjlighet att ta ställning, det vill säga yttra sig, innan sådana beslut i verksamheten fattas, som är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt. Av Bilaga 5.1 framgår, med beaktande av 10 kap. 4 § kommunallagen, sådana frågor som Aktieägarna bedömer att alltid ska tillställas kommunfullmäktige enligt ovan.

5.2 Respektive Aktieägares kommunstyrelse äger på egen bekostnad rätt att ta del av Bolaget och eventuellt Dotterbolags handlingar och räkenskaper och i övrigt inspektera dess verksamhet. Detta gäller dock endast i den mån hinder inte möter på grund av författningsreglerad sekretess.

6 Koncernens ledning

På Avtalsdagen finns inget Dotterbolag, men Aktieägarnas avsikt är att det som framgår nedan beträffande Bolaget, i tillämpliga delar, också tillämpas på Dotterbolag.

6.1 Styrelses omfattning

Minst respektive högst antal ordinarie styrelseledamöter respektive ersättare framgår av Bolagsordningen.

6.2 Val av styrelse med mera

6.2.1 Förberedande arbete inför val av nya styrelseledamöter, ersättare samt försäkringssakkunnig ledamot görs genom en valberedning. Valberedningen ska bestå av tre ledamöter som utses av bolagsstämman. Valberedningen ska i beredningen eftersträva att nominerade personer är representativa för Aktieägarna samt innehar de krav på erfarenhet och specialistkompetens som gäller för ett försäkringsaktiebolag, bland annat utifrån Fit & Proper. Valberedningen kan nominera både förtroendevalda och tjänstemän till styrelsen.

6.2.2 Respektive Aktieägares kommunfullmäktige har på anmodan från valberedningen möjlighet att nominera en (1) ordinarie styrelseledamot samt i förekommande fall en (1) ersättare, till bolagsstämman.

6.2.3 Styrelsens ordförande och vice ordförande väljs av bolagsstämman efter förslag från valberedningen. Försäkringssakkunnig eller verkställande direktör kan inte utses till ordförande eller vice ordförande för styrelsen.

6.2.4 Styrelsen (inklusive ersättare utses för tiden från den bolagsstämma som följer närmast efter det att val till kommunfullmäktige förrättats intill slutet av den bolagsstämma som följer efter nästa val till kommunfullmäktige, det vill säga styrelsen väljs för en fyraårsperiod.

6.3 Styrelsens arbete med mera

6.3.1 Styrelsens arbete regleras genom *Arbetsordning för styrelsen* som styrelsen antar årsvis. Antal styrelsemöten (där minst två möten innehåller utbildnings- och strategiinslag) samt tider för dessa fastställs årsvis av styrelsen. Härutöver kan extra styrelsemöte hållas på begäran av styrelsens ordförande, 1/3-del av styrelseledamöterna eller verkställande direktören. Begäran om extra styrelsemöte ska framställas till styrelsens ordförande.

6.3.2 Ersättare kallas till styrelsemöte och inträder i tjänstgöring enligt följande; ersättare nominerad av viss Aktieägare inträder i första hand om styrelseledamot utsedd av samma Aktieägare inte kan medverka vid styrelsemötet, i övriga fall ska vid ordinarie ledamots frånvarande ersättaren inträda i tjänst i enlighet med av bolagsstämman beslutad tjänstgöringsordning.

6.3.3 Styrelsens beslutfördhet följer av aktiebolagslagens bestämmelser, det vill säga styrelsen är beslutför om mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter är närvarande. Vid bedömningen av om styrelsen är beslutför ska styrelseledamöter som är jäviga inte anses som närvarande, dock ska ojävig ersättare som träder i jävig ledamots ställe, anses vara närvarande.

6.3.4 Som styrelsens beslut gäller den mening som mer än hälften av de närvarande röstar för vid sammanträdet. Dock gäller, om styrelsen inte är fulltalig (men beslutförd), att antal röster för beslutet ska uppgå till mer än häften av totalt antal ordinarie styrelseledamöter för att gälla (till exempel antal ordinarie styrelseledamöter uppgår till elva, vilket gör att även om styrelsen inte är fulltalig ska antalet röster för beslutet uppgå till minst sex). Vid lika röstetal har styrelsens ordförande utslagsröst.

6.3.5 Ett arbetsutskott bestående av styrelsens ordförande, vice ordförande, försäkringssakkunnig ledamot samt verkställande direktören ska förbereda styrelseärenden inför styrelsemötena.

6.4 Månadsarvoden till styrelsen

Månadsarvoden till styrelse (inklusive ersättare) följer vad som fastställs av bolagsstämman på förslag från valberedningen. För lekmannarevisonen och valberedningen tillämpas ett årsarvode som fastställs av bolagsstämman.

6.5 Verkställande direktör

Styrelsen utser den verkställande direktören samt utfärdar VD-instruktion, som ska ses över i enlighet med styrelsens arbetsordning. VD:s anställningsavtal ska fastställas av styrelsen.

6.6 Revisor

För granskning av bolagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt styrelsen och verkställande direktörens förvaltning väljs en auktoriserad revisor eller ett registrerat revisionsbolag. Tid för uppdrag som externrevisor gäller enligt upprättat avtal. För samma mandatperiod som gäller för styrelsens ledamöter och ersättare väljs på bolagsstämma två lekmannarevisorer, som rapporterar direkt till Aktieägarnas kommunfullmäktige.

7 Kostnadstäckning, Resultatandel och Individuellt Solvenskapital med mera

Vid tillämpning av denna punkt 7 ska med Aktieägare avses kommunerna och med Aktieägarens ”Aktier” avses kommunens direkta ägande av Aktier samt indirekta ägande av Aktier via aktiebolag som kommunen Kontrollerar.

7.1 Allmänt om Bolagets finansiering

Bolaget finansieras genom aktiekapital, aktieägartillskott, premieintäkter och avkastning på placerade medel.

7.2 Aktieägarnas individuella resultatberäkning – Resultatandel

Aktieägarna är överens om att varje Aktieägare sinsemellan ska ha en individuell resultatberäkning (”**Resultatandel**”), som beräknas årsvis, utifrån Bolagets resultaträkning och aktuell Aktieägares förutsättningar, i enligt följande modell:

+ Premieintäkt från Aktieägarens försäkringstagare
- Aktieägarens andel av Bolagets återförsäkringspremie enligt respektive återförsäkringsprograms premieberäkningsmodell
- Aktieägarens skadekostnad före återförsäkrarens andel
+ Aktieägarens ersättning från återförsäkring avseende enskild skada
+ Aktieägarens ersättning från återförsäkringen avseende aggregatersättning beräknat som dennes andel av skadekostnader inom självbehållet
- Aktieägarens andel av 50 procent av Bolagets driftkostnader baserad på Aktieägarens försäkringspremie som andel av Bolagets totala premie
- Aktieägarna delar lika på resterande 50 procent av Bolagets driftskostnader
+ Avkastning på finansiella placeringar beräknat på Aktieägarens andel av de totala finansiella placeringarna

= Aktieägarens Resultatandel

Premiesättningen vid varje förnyelse kommer att kunna påverkas av respektive Aktieägares skadekostnad de tre föregående åren.

7.3 Aktieägares Individuella Solvenskapital

Aktieägarens faktiska solvenskapital (”**Individuella Solvenskapital**”) beräknas som **summan av**:

+ Aktieägarens del av Bolagets registrerade aktiekapital (antal Aktier x kvotvärdet)
+ Aktieägarens del av övrigt bundet eget kapital, till exempel ej registrerat aktiekapital (ej registrerad emission hänförlig till Aktieägaren), reservfond, uppskrivningsfond,

fond för utvecklingskostnader

\+ Aktieägarens ovillkorade aktieägartillskott

\+ Aktieägarens ackumulerade Resultatandel (Aktieägarens balanserade Resultatandel)

\+ Aktieägarens andel av Bolagets obeskattade reserver, till exempel säkerhetsreserv

= Individuella Solvenskapitalet

Respektive Aktieägares Individuella Solvenskapital fastställs av styrelsen efter att Bolagets årsredovisning fastställts på bolagsstämman.

7.4 Aktieägares skyldighet att tillföra kapital till Bolaget

Utöver det Individuella Solvenskapitalet ska styrelsen även beräkna Aktieägarens individuella solvenskrav (”**Individuellt Solvenskrav**”) som utgörs av Aktieägarens faktiska andel av Bolagets Solvenskrav utifrån antal Aktier som Aktieägaren äger (det vill säga *Aktieägarens ägarandel i % x Bolagets Solvenskrav*).

Skulle Aktieägarens Individuella Solvenskrav vara högre än Aktieägarens Individuella Solvenskapital ska Aktieägaren tillföra Bolaget medel – genom ovillkorat aktieägartillskott – så att Aktieägarens Individuella Solvenskapital efter tillskott minst uppgår till Aktieägarens Individuella Solvenskrav.

Av Bilaga 7.4 framgår exempelberäkningar hur jämförelsen ska göras och vilket belopp som ska tillföras Bolaget genom ovillkorat aktieägartillskott.

8 Fördelning av Aktier mellan Aktieägarna och ändrad ägarstruktur

Vid tillämpning av punkt 8.1, 8.3.2 samt 8.4.1 ska med ”Aktieägare” avses kommunerna och med Aktieägarens ”Aktier” avses kommunens direkta ägande av Aktier samt indirekta ägande av Aktier via aktiebolag som kommunen Kontrollerar.

För Aktier som innehas av sådant aktiebolag som kommunen Kontrollerar gäller att det enskilda aktiebolagets aktieinnehav högst kan uppgå till fem procent av den Kontrollerande kommunens innehav. I de fall en Kontrollerande kommun har flera aktiebolag som äger Aktier ska gälla att kommunen innehar Aktier som utgör mer än 50 procent av kommunens och de Kontrollerade aktiebolagens samlade innehav av Aktier.

8.1 Allmänt om fördelningen av Aktier

Huvudsyftet med fördelningen av Aktier är att ingen Aktieägare ska få för litet eller för stort ansvar för bolagets samlade solvenskrav.

Utgångspunkten för aktiefördelningen mellan Aktieägarna är att över tid få en fördelning som speglar respektive Aktieägares invånarantal, Aktieägarens egendomsförsäkring inom Othersprogrammet samt Aktieägarens inbetalda försäkringspremie. Därutöver att ingen Aktieägare ska hamna under 3 procents ägande eller över 19 procents ägande.

Aktiefördelningen utgår från ett viktat tal där invånarantal utgör 25 procent, TSI egendomsförsäkring utgör 35 procent och försäkringspremie utgör 40 procent. Justering görs för att anpassa ägarandelen till vissa bestämda nivåer på ägarandel samt för att få en hållbar ägarandel över tid utifrån de parametrar som ingår i beräkningen.

Exempel på hur det viktade talet beräknas framgår av Bilaga 8.1.

Aktieägarna är överens om att aktiefördelningen mellan Aktieägarna ska ses över vart 5:e år samt när ny Aktieägare tillträder eller om befintlig Aktieägare lämnar bolaget. Justering görs av inbördes förhållande om förändringar skett som ger anledning till en annan aktiefördelning genom att i första hand öka en Aktieägares innehav genom att emittera nya Aktier (se nedan) respektive minska en Aktieägares innehav genom riktad inlösen av del av Aktieägarens Aktier (se nedan). Styrelsen ska beräkna respektive Aktieägares viktade tal och lämna förslag till eventuell justerad aktiefördelning. Förändrad aktiefördelning förutsätter erforderliga beslut hos respektive Aktieägare.

Bolagsstämman kan vid en omfördelning av aktier, om Aktieägarna så är enhälliga samt utefter styrelsens rekommendation, även besluta om aktieöverlåtelse till ett kvotvärde om 1 000 kronor. Detta innebär att ett aktieöverlåtelseavtal skrivs på mellan parterna efter det att godkännandehandlingar inhämtats och skrivits på med avstående från förköpsförbehållet av övriga delägarkommuner samt i beaktande av samtyckesförbehållet såsom framgår av Bolagsordningen.

8.2 Förutsättning för aktieägande med mera

8.2.1 Bolaget ska stå öppet för anslutning av fler ägare i den mån detta bedöms som fördelaktigt för Bolaget och befintliga Aktieägare samt kriterierna nedan är uppfyllda. Beslut om ny ägare fattas av bolagsstämman, efter beredning i styrelsen, och villkoren för bolagsstämmans beslut framgår av Bolagsordningens samtyckesförbehåll.

8.2.2 Förvärv av kvalificerat innehav (innehav som representerar tio procent eller mer av kapitalet eller av samtliga röster eller annars möjliggör ett väsentligt inflytande över ledningen av Bolaget) kräver tillstånd från Finansinspektionen genom ansökan om ägarprövning. Tillstånd från Finansinspektionen gäller även förvärv av befintlig Aktieägare som innebär att ett kvalificerat innehav ökas så att det uppgår till eller överstiger 20, 30 eller 50 procent av aktiekapitalet eller röstetalet för samtliga aktier eller så att Bolaget blir ett dotterföretag för Aktieägaren.

8.2.3 Aktieägarna är överens om att följande två kriterier utgör en förutsättning för ägande av Aktier i Bolaget (utöver tillstånd från Finansinspektionen samt att vara part till detta Avtal):

i) Aktier kan endast ägas av: (a) kommun(er); eller (b) av aktiebolag som Kontrolleras av (direkt eller indirekt) en eller flera kommuner (se ovan under inledningen av punkt 8 rörande antal procent som kan ägas av sådant aktiebolag); samt

ii) för att få äga Aktier (initialt eller fortsättningsvis) ska aktuell Aktieägare eller, om Aktieägaren inte är en kommun, ska kommun/-erna som Kontrollerar sådan Aktieägare teckna egendomsförsäkring (Others-programmet) genom Bolaget för den Kommunala Egendomen, oavsett om egendomen ägs direkt av Aktieägaren,

kommunen eller indirekt av annat kommunalt bolag.

För god ordnings skull noteras att Aktieägare och bolaget som Kontrolleras av Aktieägare erbjuds att försäkra egendom och verksamhet (till exempel egendom och verksamhet hos kommunala energibolag och elnätsbolag) som ligger utanför den Kommunala Egendomen genom Bolaget, dock gäller att egendomsförsäkring (Others-programmet) också ska tecknas i enlighet med (ii) ovan.

8.2.4 Är ovanstående kriterier i punkt 8.2.3 inte uppfyllda ska Aktieägaren, om rättelse inte har skett inom 180 dagar från det att styrelsen lämnat meddelande till Aktieägaren om detta, vidta de åtgärder som krävs för att avträda som Aktieägare enligt punkt 8.4 nedan. En Aktieägare anses ha vidtagit rättelse om Aktieägaren eller, om Aktieägaren inte är en kommun, den/de kommun/-er som Kontrollerar aktuell Aktieägare, förbinder sig att teckna egendomsförsäkring (Others-programmet) inom angiven frist, även om försäkringsperioden börjar löpa efter fristens utgång och/eller att ingående av försäkringsavtal sker efter fristens utgång.

8.3 Ändring av aktiefördelning – ny aktieägare eller tillkommande Aktier till Aktieägare vid omfördelning

8.3.1 Ny Aktieägare

Vid ny Aktieägare ska befintliga Aktieägare fatta beslut om nyemission av Aktier till den nya Aktieägaren, efter det att den nya Aktieägaren tillträtt detta Avtal.

Den nya Aktieägarens ägarandel, det vill säga antal Aktier som ska emitteras, beräknas utifrån 8.1.

Aktiernas emissionspris ska uppgå till: *Aktiernas kvotvärde + Aktieägarens Solvenskrav. Aktieägarens Solvenskrav beräknas utifrån Bolagets Solvenskrav, inklusive den nya Aktieägaren, x den nya Aktieägarens ägarandel i Bolaget.* Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

Av Bilaga 8.3.1 framgår exempel hur ny Aktieägarens ägarandel respektive emissionsbelopp ska beräknas.

8.3.2 Ökning av Aktieägares antal Aktier vid omfördelning

Vid nyemission i samband med omfördelning av ägarandel ska Aktieägaren betala ett belopp motsvarande de nyemitterade Aktiernas kvotvärde och i övrigt förbinder sig Aktieägaren att teckna sig för det antal Aktier som styrelsen beslutat att Aktieägaren ska inneha, varvid övriga Aktieägare förbinder sig att besluta om nyemission i enlighet med styrelsens beslut. Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

Härutöver ska Aktieägaren förbinda sig att tillföra Bolaget ett ovillkorat aktieägartillskott om Aktieägarens Individuella Solvenskapital understiger Aktieägarens faktiska andel (utifrån nya ägarandelen) av Bolagets Solvenskrav.

Det belopp Aktieägaren ska tillföra i ovillkorat aktieägartillskott uppgår till: *(Bolagets Solvenskrav x Aktieägarens ägarandel i %) – (Aktieägarens Individuella Solvenskapital inklusive tillfört aktiekapital genom nyemissionen)*.

Skulle beloppet vid beräkningen blir 0 kronor eller minus, behöver Aktieägaren inte göra något ovillkorat aktieägartillskott.

Av Bilaga 8.3.2 framgår exempel hur beräkningen görs för att fastställa om Aktieägaren behöver tillskjuta Bolaget ovillkorat aktieägartillskott samt aktuellt belopp.

8.4 Ändring av aktiefördelning – avträdande Aktieägare eller minskning av Aktier hos Aktieägare vid omfördelning

8.4.1 Minskning av antal Aktier med anledning av omfördelning

Om en Aktieägares innehav av Aktier ska minskas med anledning av att styrelsen beslutat om att omfördela antalet Aktier mellan befintliga Aktieägare ska Aktieägaren, i samband med att del av Aktieägarens Aktier löses in av Bolaget, ha rätt att få ut belopp (förutsatt att aktiebolagslagens och försäkringsrörelselagens bestämmelser är uppfyllda) motsvarande: inlösta Aktiers kvotvärde + (Aktieägarens Individuella Solvenskapital – (2 x Aktieägarens Individuella Solvenskrav efter inlösen av Aktierna)).

Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

8.4.2 Avträdande Aktieägare

Med beaktande av att Bolagsordningen anger att Bolaget inte får verka på den traditionella försäkringsmarknaden ska aktuella försäkringarna avslutas när Aktieägare väljer att avträda som ägare eller om Aktieägare ska avträda som ägare för att villkoren för ägarskap inte är uppfyllt (se ovan punkt 8.2.3 och 8.2.4). Detta innebär att Aktieägaren (inklusive bolag Kontrollerat av Aktieägaren och/eller kommun/-er som Kontrollerar–Aktieägaren, som innehar försäkring hos Bolaget) och Bolaget ska ingå dels ett slutregleringsavtal, dels ett preklusionsavtal. Avtalen ska i allt väsentlig följa villkoren i Bilaga 8.4.2A. Av Bilaga 8.4.2A framgår vidare ett exempel på hur ett slutregleringsavtal kan se ut.

I samband med att Aktieägarens Aktier löses in av Bolaget har Aktieägaren rätt att få ersättning för sina Aktier motsvarande Aktiernas kvotvärde. Härutöver har Aktieägaren rätt att få ut sitt överstigande Individuella Solvenskapital minskat med ett belopp som beräknas av aktuarien, inklusive dels avvecklingsfond, dels den upplösning som kan ske av Bolagets säkerhetsreserv efter att Aktieägarens Aktier lösts in.

8.4.3 Medverkan till beslut samt utbetalning till Aktieägaren med mera

Ska Aktieägarens Aktier (helt eller delvis) lösas in enligt ovan förbinder sig samtliga Aktieägare, inklusive den Aktieägare vars Aktier ska dras in, att medverka till de beslut samt underteckna de handlingar som behövs för att verkställa och genomföra indragningen (inklusive nedsättningen av aktiekapitalet) tillsammans med efterföljande fondemission för

att återställa aktiekapitalet. Aktieägare som inte medverkar, och därmed förhindrar att ändringen kan genomföras, ska hålla Bolaget skadeslöst för samtliga kostnader som uppstår på grund av detta.

Det belopp som Aktieägaren har rätt till enligt ovan ska betalas ut omgående (och senast inom 5 Bankdagar) efter att beslutet om nedsättning av aktiekapitalet och återbetalning registrerats hos Bolagsverket. Betalning ska ske kontant om inte parterna kommer överens om annat.

8.5 Pantsättning av Aktier

Aktieägare får inte pantsätta sina Aktier.

9 Meddelande

9.1 Alla meddelanden under Avtalet ska vara skriftligen (vilket inkluderar mejl) och skickas till Aktieägarnas kontaktpersoner genom personligt överlämnande, bud, rekommenderat brev, eller mejl till Aktieägares kontaktuppgifter.

9.2 Meddelandet ska anses ha kommit Aktieägare tillhanda

i) om det levererades personligen eller med bud: vid överlämnandet;

ii) om avsänt som rekommenderat brev: tre Bankdagar efter avlämnande för postbefordran;

iii) om avsänt med mejl: vid mottagande av bekräftelse om att mejlet kommit fram (till exempel genom mejl från mottagaren med bekräftelse eller mottagande av läskvitto, som mottagaren ska skicka omgående. Leveranskvitto utgör inte ensamt bekräftelse på mottagande).

9.3 Ändring av kontaktuppgifter ska meddelas Bolagets styrelse på sätt som föreskrivs i denna bestämmelse.

10 Sekretess och utgivande av information

10.1 Aktieägarna är införstådda med att deras ägare genom styrelser och respektive kommunfullmäktig kan komma att ta del av bland annat. Avtalet och annan information, varvid hela eller delar av informationen kan komma att bli offentlig.

10.2 Aktieägarna är överens om att avtal och annan information som belagts med sekretess, med stöd av bestämmelse i lag eller föreskrift, ska behandlas i enlighet med den lagstiftningen.

11 Övriga bestämmelser

11.1 Tillägg till eller ändring av detta Avtal ska vara skriftliga och vederbörligen undertecknade av Aktieägarna.

11.2 Ingen av Aktieägarna får helt eller delvis överlåta sina rättigheter eller skyldigheter enligt detta Avtal utan övriga Aktieägares föregående skriftliga samtycke, vilket inte oskäligen ska hållas inne.

11.3 Om domstol eller myndighet skulle finna att någon bestämmelse i Avtalet är ogiltig eller icke verkställbar, ska bestämmelsen i fråga och alla övriga bestämmelser vara gällande och verkställbara i den utsträckning som tillämplig lag tillåter, och Aktieägarna ska lojalt förhandla med varandra i syfte att överenskomma om nödvändiga förändringar av detta Avtal för att vidmakthålla Avtalets struktur, syfte och anda.

12 Avtalstid

12.1 Detta avtal gäller i 10 år från Avtalsdagen. Sägs Avtalet inte upp av Aktieägare senast 12 månader före avtalsperiodens utgång förlängs Avtalet på oförändrade villkor med 5 år i sänder, med 12 månaders uppsägningstid före respektive förlängningsperiods utgång. Uppsägning ska vara skriftlig och tillställas Bolagets styrelse.

12.2 Aktieägare som väljer att säga upp Avtalet ska, om nytt Avtal inte träffas före avtalsperiodens utgång, avträda som Aktieägare med tillämpning av punkt 8.4. För övriga Aktieägare fortsätter Avtalet att gälla i sin tidigare lydelse (om inte nytt avtal träffats).

13 Tvist och tillämplig lag

13.1 På Avtalet ska svensk rätt tillämpas, utan hänsyn till dess lagvalsregler.

13.2 Tvist i anledning av Avtalet ska i första hand lösas genom förhandlingar mellan parterna. För det fall sådana förhandlingar inte lyckas ska tvisten slutligt avgöras i allmän domstol.

_____

Detta Avtal är upprättat i tolv (12) likalydande exemplar, av vilka varje Aktieägare tagit var sitt.

_____den_____
Ort Datum

Gävle kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Helsingborgs stad genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Kiruna kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Piteå kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Sundsvalls kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Trollhättans Stad genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Trondheim kommune genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Umeå kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Uppsala kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Örnsköldsviks kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Örebro kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Skövde kommun genom

_____

Bilaga 1

Definitionslista

I Avtalet, om inget annat framgår av sammanhanget, ska följande ord och uttryck ha den betydelse som anges nedan:

”Aktie” / ”Aktierna”	betyder nuvarande och framtida aktier i Bolaget.
”Aktieägare” / “Aktieägarna”	avser enskild part respektive samtliga parter som vid var tid äger Aktie i Bolaget. Vid tillämpning av punkt 7 respektive delar av punkt 8 ska begreppet ges den innebörd som framgår av dessa punkter.
“Avtalet”	betyder detta aktieägaravtal och samtliga bilagor därtill.
”Avtalsdag”	datumet som anges i ingressen.
”Bankdag”	betyder dag (med undantag för lördag, söndag och allmän helgdag) när bankerna i Sverige håller öppet för normala affärstransaktioner (det vill säga inte endast bankaffärer på Internet).
“Bolaget”	Svenska Kommun Försäkrings AB, org.nr 516406–0039.
”Bolagets Solvenskrav”	avser försäkringsrörelselagens solvenskapitalkrav multiplicerat med den säkerhetsmarginal bolagets styrelse vid var tidpunkt fastställt (se punkt 4.4).
”Bolagsordningen”	betyder Bolagets vid var tid gällande bolagsordning som per Avtalsdagen har det innehåll som framgår av Bilaga 3.3.
”Dotterbolag”	har den betydelse som framgår av punkt 2.2.
”inklusive”	avser inklusive men inte begränsat till.
”Individuellt Solvenskapital”	har den betydelse som framgår av punkt 7.3.
”Individuellt Solvenskrav”	avser en Aktieägares andel av Bolagets Solvenskrav och har den betydelse som framgår av punkt 7.4.
”Kommunal Egendom”	avser egendom och inventarier som används i den verksamhet som en kommun eller kommunalt bolag bedriver inom skola, vård, omsorg, kultur och fritid, räddningstjänst, gata/park, parkering, hamn, flyg, sortering för återvinning, exploatering, VA-verksamhet samt administration.

”Koncern”	Bolaget och Dotterbolag gemensamt.
”Kontroll” eller ”Kontrolleras”	avser ägande av överstigande 50 procent av aktierna eller behörighet att, direkt eller indirekt, utse, anvisa eller annars kontrollera en majoritet av styrelsen, företagsledningen eller annan persons åtgärder, oavsett om detta sker genom ägande av aktier eller andra andelar, genom avtal eller på annat sätt.
”Resultatandel”	har den betydelse som framgår av punkt 7.2.
”TSI”	betyder totalt försäkringsbelopp (Eng: Total Sum Insured).

Bilaga 5.1

Med beaktande av 10 kap. 4 § kommunallagen ska nedanstående frågor alltid anses vara av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt:

i) ändring av bolagsordningen i Bolaget avseende företagsnamnet, verksamhetsföremålet (dock inte ändring av verksamhetsföremålet som endast avser borttagande av en eller ett par försäkringsklasser) samt aktiekapitalet;

ii) ändring av aktiekapitalet i bolag inom Koncernen (där inte aktiekapitalet återställs genom samtida åtgärd);

iii) bildande av Dotterbolag, delning (när detta tillåts enligt lag) eller fusion av bolag inom Koncernen;

iv) förvärv av aktierna eller del av aktierna i annat företag;

v) ingående av nytt aktieägaravtal eller ändringar av befintligt Avtal.

AKTIEÄGARAVTAL

avseende

SVENSKA KOMMUN FÖRSÄKRINGS AB

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Definitioner 1

2 Bakgrund och aktieägande i Bolaget 1

3 Allmänna bestämmelser 2

4 Bolagets syfte och verksamhet med mera 2

5 Kommunfullmäktige och kommunstyrelsens insyn med mera 2

6 Koncernens ledning 3

7 Kostnadstäckning, Resultatandel och Individuellt Solvenskapital med mera 5

8 Fördelning av Aktier mellan Aktieägarna och ändrad ägarstruktur 6

9 Meddelande 10

10 Sekretess och utgivande av information 11

11 Övriga bestämmelser 11

12 Avtalstid 11

13 Tvist och tillämplig lag 11

Bilagor

Bilaga 1	Definitionslista
~~Bilaga 2.2~~	~~Bolagets Aktieägare, antal Aktier per Aktieägare, kontaktuppgifter m.m.~~
Bilaga 3.3	Bolagsordningen
Bilaga 5.1	Frågor som ska tillställas kommunfullmäktige
Bilaga 7.4	Exempelberäkningar för Aktieägares skyldighet att tillföra Bolaget ovillkorat aktieägartillskott
Bilaga 8.1	Exempelberäkning viktat tal för fördelning av Aktierna i Bolaget
Bilaga 8.3.1	Exempelberäkning av ny Aktieägarens ägarandel och emissionsbelopp
Bilaga 8.3.2	Exempelberäkning av Aktieägares skyldighet att tillskjuta ovillkorat tillskott i samband med omfördelning av Aktierna i Bolaget
Bilaga 8.4.2A	Mallavtal för slutreglerings- och preklusionsavtal samt exempel slutregleringsavtal
~~Bilaga 8.4.2B~~	~~Exempelberäkning av Aktieägares rätt till ersättning i samband med Aktieägarens samtliga Aktier löses in av Bolaget~~

Mellan undertecknade aktieägare (”**Aktieägarna**”) i Svenska Kommun Försäkrings AB, org.nr 516406–0039, (”**Bolaget**”) har den X/X 2026 träffats följande justerat Aktieägaravtal (”**Avtalet**”) med ursprungsdatum 1 september 2020.

1 Definitioner

I detta Avtal används definierade termer så som de anges i Bilaga 1. För definierade termer gäller att bestämd form ska anses innefatta ordets obestämda form och vice versa och att singular ska anses innefatta plural och vice versa.

2 Bakgrund och aktieägande i Bolaget

2.1 Bolaget har bildats för att Aktieägarna ska erbjudas stöd i sitt eget riskhanteringsarbete genom Bolagets verksamhet samt att Aktieägarna, genom Bolaget, ska teckna egendomsförsäkring, ansvars- och olycksfallsförsäkring. Bolaget har på Avtalsdagen aktiekapital om 81 034 000 ~~28 000 000~~ kronor fördelade på 81 034 ~~28 000~~ aktier på (”**Aktierna**” eller för del av ”**Aktier**”).

2.2 ~~Bolagets ägare, det vill säga Aktieägarna, framgår av Bilaga 2.2. Av Bilaga 2.2 framgår också kontaktuppgifter (inklusive kontaktperson) för respektive Aktieägare. Vid förändring av aktieägandet eller kontaktuppgifter ska bilagan uppdateras.~~

2.3 Aktieägarna har ingått Avtalet i syfte att reglera det gemensamma ägandet av Bolaget. Vidare ska Avtalet i tillämpliga delar även reglera Aktieägarnas indirekta ägande av i framtiden tillkommande bolag som Kontrolleras av Bolaget (“**Dotterbolag**”). Bolaget och Dotterbolag benämns nedan gemensamt (”**Koncernen**”).

2.4 Aktieägarnas agerande ska präglas av lojalitet för de principer som kommer till uttryck i detta Avtal, samt en vilja att i samförstånd skapa goda förutsättningar för Bolagets, och om relevant Koncernens, verksamhet. Aktieägarna och, i den mån tillämpligt, Bolaget åtar sig därför att:

i) delta och rösta, själv eller genom ombud, på varje bolagsstämma i Bolaget i enlighet med bestämmelserna i Avtalet;

ii) se till att styrelsens sammansättning är på det sätt som anges i Avtalet;

iii) se till att de ledamöter eller ~~suppleanter~~ ersättare som utsetts på förslag av Aktieägare deltar i och röstar på styrelsemöten i enlighet med bestämmelserna i Avtalet, samt;

iv) i övrigt agera i enlighet med bestämmelserna i och syftet med detta avtal.

2.5 Samarbetet under Avtalet är långsiktigt, varför tillämpningen av Avtalet ska vara flexibelt och kunna anpassas till omvärldsförändringar. Vid tolkning och tillämpning av Avtalet ska därför vederbörlig hänsyn tas till bland annat förändrade förutsättningar i omvärlden, till exempel ny lagstiftning.

3 Allmänna bestämmelser

3.1 Avtalet är tillämpligt på samtliga Aktier som ägs av Aktieägarna från tid till annan under Avtalets löptid.

3.2 Aktieägarna är överens att aktiebrev inte ska utfärdas avseende Aktierna såvida inte en Aktieägare begär att aktiebrev ska utfärdas för dennes ägande, till exempel i samband med överlåtelse av aktuella Aktier.

3.3 Vid bristande överensstämmelse mellan innehållet i Bolagsordningen (Bilaga 3.3) och detta Avtal ska Avtalet äga företräde mellan Aktieägarna, såvida inte tillämpningen av Avtalet medför att Aktieägare bryter mot lag eller förordning.

3.4 Aktieägarna har inte haft för avsikt att bilda ett enkelt bolag, enligt lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag och bestämmelserna i nämnda lag ska inte vara tillämpliga på Avtalet.

4 Bolagets syfte och verksamhet med mera

4.1 Syftet med Bolaget är att genom ett systematiskt och uthålligt skadeförebyggande arbete i kombination med samlad återförsäkringsstyrka på återförsäkringsmarknaden (för att utgöra en attraktiv samt stabil part för aktörerna på återförsäkringsmarknaden), uppnå över tiden fördelaktiga försäkringslösningar för Aktieägarna samt minska skadekostnaderna. Som framgår av Bolagets Bolagsordning ska Bolaget inte verka på den traditionella försäkringsmarknaden genom att försäkring endast ska erbjudas Aktieägare samt Aktieägares bolag som Kontrolleras, helt eller delvis, av en eller flera Aktieägare.

4.2 Som en del i det säkerhets- och skadeförebyggande arbetet fastställer Bolagets styrelse årligen riktlinjer avseende detta, som meddelas Aktieägarna, och Aktieägarna förbinder sig att följa vid var tid gällande riktlinjer.

4.3 Aktieägarna är överens att affärsförbindelser mellan Koncernen och Aktieägarna eller mellan Koncernen och part som Kontrolleras av Aktieägare ska vara på armlängds avstånd det vill säga på affärsmässiga villkor.

4.4 Aktieägarna är överens om att Bolagets solvenskapital ska innehålla den av styrelsen vid var tid fastställd riskmarginal med beaktande av försäkringsrörelselagens solvenskapitalkrav (”**Bolagets Solvenskrav**”).

5 Kommunfullmäktige och kommunstyrelsens insyn med mera

5.1 Aktieägarna är överens om att deras respektive kommunfullmäktige ska beredas möjlighet att ta ställning, det vill säga yttra sig, innan sådana beslut i verksamheten fattas, som är av principiell ~~betydelse~~ beskaffenhet eller annars av större vikt. Av Bilaga 5.1 framgår, med beaktande av 10 kap. 4 § kommunallagen, sådana frågor som Aktieägarna bedömer att alltid ska tillställas kommunfullmäktige enligt ovan.

5.2 Respektive Aktieägares kommunstyrelse äger på egen bekostnad rätt att ta del av Bolaget och eventuellt Dotterbolags handlingar och räkenskaper och i övrigt inspektera dess verksamhet. Detta gäller dock endast i den mån hinder inte möter på grund av författningsreglerad sekretess.

6 Koncernens ledning

På Avtalsdagen finns inget Dotterbolag, men Aktieägarnas avsikt är att det som framgår nedan beträffande Bolaget, i tillämpliga delar, också tillämpas på Dotterbolag.

6.1 Styrelses omfattning

Minst respektive högst antal ordinarie styrelseledamöter respektive ~~suppleanter~~ ersättare framgår av Bolagsordningen.

6.2 Val av styrelse med mera

6.2.1 Förberedande arbete inför val av nya styrelseledamöter, ersättare ~~eventuella suppleanter~~ samt försäkringssakkunnig ~~styrelse~~ledamot ~~suppleanter~~ ~~samt försäkringssakkunnig styrelseledamot~~ görs genom en valberedning. Valberedningen ska bestå av tre ledamöter som utses av bolagsstämman. Valberedningen ska i beredningen eftersträva att nominerade personer är representativa för Aktieägarna samt innehar de krav på erfarenhet och specialistkompetens som gäller för ett försäkringsaktiebolag, bland annat utifrån Fit & Proper. Valberedningen kan nominera både förtroendevalda och tjänstemän till styrelsen.

6.2.2 Respektive Aktieägares kommunfullmäktige har på anmodan från valberedningen möjlighet att nominera en (1) ordinarie styrelseledamot ~~till valberedningen~~ samt i förekommande fall en (1) ersättare, till bolagsstämman. ~~En (1) suppleant ersättare var får nomineras till valberedningen av de fem största Aktieägarnas kommunfullmäktige, det vill säga totalt fem (5) suppleanter.~~

6.2.3 Styrelsens ordförande och vice ordförande väljs av bolagsstämman efter förslag från valberedningen. Försäkringssakkunnig eller verkställande direktör kan inte utses till ordförande eller vice ordförande för styrelsen.

6.2.4 Styrelsen (inklusive ersättare ~~suppleanter~~) utses för tiden från den ~~års~~bolagsstämma som följer närmast efter det att val till kommunfullmäktige förrättats intill slutet av den ~~års~~bolagsstämma som följer efter nästa val till kommunfullmäktige, det vill säga styrelsen väljs för en fyraårsperiod.

6.3 Styrelsens arbete med mera

6.3.1 Styrelsens arbete ~~samt rätt till ersättning t.ex. vid resor~~ regleras genom *Arbetsordning för styrelsen* ~~styrelsens arbetsordning~~, som styrelsen antar årsvis. Antal styrelsemöten (där minst två möten innehåller utbildnings- och strategiinslag) samt tider för dessa fastställs årsvis av styrelsen. Härutöver kan extra styrelsemöte hållas på begäran av styrelsens

ordförande, 1/3-del av styrelseledamöterna eller verkställande direktören. Begäran om extra styrelsemöte ska framställas till styrelsens ordförande.

6.3.2 ~~Har suppleant~~ Ersättare ~~utsetts~~, ska ~~denne även suppleant~~ kallas till styrelsemöte. ~~Suppleant~~ Ersättare och inträder i tjänstgöring enligt följande: ~~suppleant~~ ersättare nominerad av viss Aktieägare inträder i första hand om styrelseledamot utsedd av samma Aktieägare inte kan medverka vid styrelsemötet, i övriga fall ska vid ordinarie ledamots frånvarande ~~suppleanten~~ ersättaren inträda i tjänst i enlighet med av bolagsstämman beslutad tjänstgöringsordning.

6.3.3 Styrelsens beslutfördhet följer av aktiebolagslagens bestämmelser, det vill säga styrelsen är beslutför om mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter är närvarande. Vid bedömningen av om styrelsen är beslutför ska styrelseledamöter som är jäviga inte anses som närvarande, dock ska ojävig ersättare ~~suppleant~~ som träder i jävig ledamots ställe, anses vara närvarande.

6.3.4 Som styrelsens beslut gäller den mening som mer än hälften av de närvarande röstar för vid sammanträdet. Dock gäller, om styrelsen inte är fulltalig (men beslutförd), att antal röster för beslutet ska uppgå till mer än häften av totalt antal ordinarie styrelseledamöter för att gälla (till exempel antal ordinarie styrelseledamöter uppgår till elva, vilket gör att även om styrelsen inte är fulltalig ska antalet röster för beslutet uppgå till minst sex). Vid lika röstetal har styrelsens ordförande utslagsröst.

6.3.5 Ett arbetsutskott bestående av styrelsens ordförande, vice ordförande, försäkringssakkunnig ledamot samt verkställande direktören ska förbereda styrelseärenden inför styrelsemötena.

6.4 ~~Årsarvoden~~ Månadsarvoden till styrelsen

~~Årsarvoden~~ Månadsarvoden till styrelse (inklusive ersättare ~~suppleanter som tjänstgör~~) följer vad som fastställs av bolagsstämman på förslag från valberedningen. För lekmannarevisonen och valberedningen tillämpas ett årsarvode som fastställs av bolagsstämman.

6.5 Verkställande direktör

Styrelsen utser den verkställande direktören samt utfärdar VD-instruktion, som ska ses över i enlighet med styrelsens arbetsordning. VD:s anställningsavtal ska fastställas av styrelsen.

6.6 Revisor

~~Antal revisorer och mandatperiod regleras av Bolagsordningen.~~ För granskning av bolagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt styrelsen och verkställande direktörens förvaltning väljs en auktoriserad revisor eller ett registrerat revisionsbolag. Tid för uppdrag som externrevisor gäller enligt upprättat avtal. För samma mandatperiod som gäller för ~~Bolagets revisor~~ styrelsens

ledamöter och ersättare väljs på bolagsstämma två lekmannarevisorer, som rapporterar direkt till Aktieägarnas kommunfullmäktige.

7 Kostnadstäckning, Resultatandel och Individuellt Solvenskapital med mera

Vid tillämpning av denna punkt 7 ska med Aktieägare avses kommunerna och med Aktieägarens ”Aktier” avses kommunens direkta ägande av Aktier samt indirekta ägande av Aktier via aktiebolag som kommunen Kontrollerar.

7.1 Allmänt om Bolagets finansiering

Bolaget finansieras genom aktiekapital, aktieägartillskott, premieintäkter och avkastning på placerade medel.

7.2 Aktieägarnas individuella resultatberäkning – Resultatandel

Aktieägarna är överens om att varje Aktieägare sinsemellan ska ha en individuell resultatberäkning (”**Resultatandel**”), som beräknas årsvis, utifrån Bolagets resultaträkning och aktuell Aktieägares förutsättningar, i enligt följande modell:

\+ Premieintäkt från Aktieägarens försäkringstagare

\- Aktieägarens andel av Bolagets återförsäkringspremie enligt respektive återförsäkringsprograms premieberäkningsmodell

\- Aktieägarens skadekostnad före återförsäkrarens andel

\+ Aktieägarens ersättning från återförsäkring avseende enskild skada

\+ Aktieägarens ersättning från återförsäkringen avseende aggregatersättning beräknat som dennes andel av skadekostnader inom självbehållet

\- Aktieägarens andel av 50 procent av Bolagets driftkostnader baserad på Aktieägarens försäkringspremie som andel av Bolagets totala premie

\- Aktieägarna delar lika på resterande 50 procent av Bolagets driftskostnader

\+ Avkastning på finansiella placeringar beräknat på Aktieägarens andel av de totala finansiella placeringarna

= Aktieägarens Resultatandel

Premiesättningen vid varje förnyelse kommer att kunna påverkas av respektive Aktieägares skadekostnad de tre föregående åren.

7.3 Aktieägares Individuella Solvenskapital

Aktieägarens faktiska solvenskapital (”**Individuella Solvenskapital**”) beräknas som **summan av**:

+ Aktieägarens del av Bolagets registrerade aktiekapital (antal Aktier x kvotvärdet)
+ Aktieägarens del av övrigt bundet eget kapital, till exempel ej registrerat aktiekapital (ej registrerad emission hänförlig till Aktieägaren), reservfond, uppskrivningsfond, fond för utvecklingskostnader
+ Aktieägarens ovillkorade aktieägartillskott
+ Aktieägarens ackumulerade Resultatandel (Aktieägarens balanserade Resultatandel)
+ Aktieägarens andel av Bolagets obeskattade reserver, till exempel säkerhetsreserv

= Individuella Solvenskapitalet

Respektive Aktieägares Individuella Solvenskapital fastställs av styrelsen efter att Bolagets årsredovisning fastställts på ~~års~~bolagsstämman.

7.4 Aktieägares skyldighet att tillföra kapital till Bolaget

Utöver det Individuella Solvenskapitalet ska styrelsen även beräkna Aktieägarens individuella solvenskrav (”**Individuellt Solvenskrav**”) som utgörs av Aktieägarens faktiska andel av Bolagets Solvenskrav utifrån antal Aktier som Aktieägaren äger (det vill säga *Aktieägarens ägarandel i % x Bolagets Solvenskrav*).

Skulle Aktieägarens Individuella Solvenskrav vara högre än Aktieägarens Individuella Solvenskapital ska Aktieägaren tillföra Bolaget medel – genom ovillkorat aktieägartillskott – så att Aktieägarens Individuella Solvenskapital efter tillskott minst uppgår till Aktieägarens Individuella Solvenskrav. ~~Tillskottet ska göras omgående, och senast inom tre månader, efter det att styrelsen meddelat Aktieägaren att dennes Individuella Solvenskapital understiger det Individuella Solvenskravet.~~

Av Bilaga 7.4 framgår exempelberäkningar hur jämförelsen ska göras och vilket belopp som ska tillföras Bolaget genom ovillkorat aktieägartillskott.

8 Fördelning av Aktier mellan Aktieägarna och ändrad ägarstruktur

Vid tillämpning av punkt 8.1, 8.3.2 samt 8.4.1 ska med ”Aktieägare” avses kommunerna och med Aktieägarens ”Aktier” avses kommunens direkta ägande av Aktier samt indirekta ägande av Aktier via aktiebolag som kommunen Kontrollerar.

För Aktier som innehas av sådant aktiebolag som kommunen Kontrollerar gäller att det enskilda aktiebolagets aktieinnehav högst kan uppgå till fem procent av den Kontrollerande kommunens innehav. I de fall en Kontrollerande kommun har flera aktiebolag som äger Aktier ska gälla att kommunen innehar Aktier som utgör mer än 50 procent av kommunens

och de Kontrollerade aktiebolagens samlade innehav av Aktier.

8.1 Allmänt om fördelningen av Aktier

~~Respektive Aktieägares ägande av Aktier framgår av Bilaga 2.2.~~

Huvudsyftet med fördelningen av Aktier är att ingen Aktieägare ska få för litet eller för stort ansvar för bolagets samlade solvenskrav.

Utgångspunkten för aktiefördelningen mellan Aktieägarna är att över tid få en fördelning som speglar respektive Aktieägares invånarantal, Aktieägarens egendomsförsäkring inom Othersprogrammet samt Aktieägarens inbetalda försäkringspremie. Därutöver att ingen Aktieägare ska hamna under 3 procents ägande eller över 19 procents ägande.

Aktiefördelningen utgår från ett viktat tal där invånarantal utgör 25 procent, TSI egendomsförsäkring utgör 35 procent och försäkringspremie utgör 40 procent. Justering görs för att anpassa ägarandelen till vissa bestämda nivåer på ägarandel samt för att få en hållbar ägarandel över tid utifrån de parametrar som ingår i beräkningen.

Exempel på hur det viktade talet beräknas framgår av Bilaga 8.1.

Aktieägarna är ~~därför~~ överens om att aktiefördelningen mellan Aktieägarna ska ses över vart 5:e år samt när ny Aktieägare tillträder eller om befintlig Aktieägare lämnar bolaget. Justering görs av inbördes förhållande om förändringar skett som ger anledning till en annan aktiefördelning genom att i första hand öka en Aktieägares innehav genom att emittera nya Aktier (se nedan) respektive minska en Aktieägares innehav genom riktad inlösen av del av Aktieägarens Aktier (se nedan~~). Det är styrelsen som tar fram respektive Aktieägares viktade tal och som fattar beslut om huruvida en förändrad aktiefördelning ska göras enligt ovan.~~ Styrelsen ska beräkna respektive Aktieägares viktade tal och lämna förslag till eventuell justerad aktiefördelning. Förändrad aktiefördelning förutsätter erforderliga beslut hos respektive Aktieägare.

~~Om styrelsen beslutar om att Aktieägarnas antal Aktier ska ändras, förbinder sig samtliga Aktieägare att rösta för styrelsens förslag till beslut rörande nyemission av Aktier respektive riktad inlösen av Aktier, förutsatt att styrelsens förslag är i enlighet med detta Avtal.~~

Bolagsstämman kan vid en omfördelning av aktier, om Aktieägarna så är enhälliga samt utefter styrelsens rekommendation, även besluta om aktieöverlåtelse till ett kvotvärde om 1 000 kronor. Detta innebär att ett aktieöverlåtelseavtal skrivs på mellan parterna efter det att godkännandehandlingar inhämtats och skrivits på med avstående från förköpsförbehållet av övriga delägarkommuner samt i beaktande av samtyckesförbehållet såsom framgår av Bolagsordningen.

8.2 Förutsättning för aktieägande med mera

8.2.1 Bolaget ska stå öppet för anslutning av fler ägare i den mån detta bedöms som fördelaktigt för Bolaget och befintliga Aktieägare samt kriterierna nedan är uppfyllda. Beslut om ny ägare fattas av bolagsstämman, efter beredning i styrelsen, och villkoren för bolagsstämmans beslut framgår av Bolagsordningens samtyckesförbehåll.

8.2.2 ~~Vid~~ Förvärv av kvalificerat innehav (innehav som representerar tio procent eller mer av kapitalet eller av samtliga röster eller annars möjliggör ett väsentligt inflytande över

ledningen av Bolaget) kräver tillstånd från Finansinspektionen genom ansökan om ägarprövning. Tillstånd från Finansinspektionen gäller även förvärv av befintlig Aktieägare som innebär att ett kvalificerat innehav ökas så att det uppgår till eller överstiger 20, 30 eller 50 procent av aktiekapitalet eller röstetalet för samtliga aktier eller så att Bolaget blir ett dotterföretag för Aktieägaren.

8.2.3 Aktieägarna är överens om att följande två kriterier utgör en förutsättning för ägande av Aktier i Bolaget (utöver tillstånd från Finansinspektionen samt att vara part till detta Avtal):

i) Aktier kan endast ägas av: (a) kommun(er); eller (b) av aktiebolag som Kontrolleras av (direkt eller indirekt) en eller flera kommuner (se ovan under inledningen av punkt 8 rörande antal procent som kan ägas av sådant aktiebolag); samt

ii) för att få äga Aktier (initialt eller fortsättningsvis) ska aktuell Aktieägare eller, om Aktieägaren inte är en kommun, ska kommun/-erna som Kontrollerar sådan Aktieägare teckna egendomsförsäkring (Others-programmet) genom Bolaget för den Kommunala Egendomen, oavsett om egendomen ägs direkt av Aktieägaren, kommunen eller indirekt av annat kommunalt bolag.

För god ordnings skull noteras att Aktieägare och bolaget som Kontrolleras av Aktieägare erbjuds att försäkra egendom och verksamhet (till exempel egendom och verksamhet hos kommunala energibolag och elnätsbolag) som ligger utanför den Kommunala Egendomen genom Bolaget, dock gäller att egendomsförsäkring (Others-programmet) också ska tecknas i enlighet med (ii) ovan.

8.2.4 Är ovanstående kriterier i punkt 8.2.3 inte uppfyllda ska Aktieägaren, om rättelse inte har skett inom 180 dagar från det att styrelsen lämnat meddelande till Aktieägaren om detta, vidta de åtgärder som krävs för att avträda som Aktieägare enligt punkt 8.4 nedan. En Aktieägare anses ha vidtagit rättelse om Aktieägaren eller, om Aktieägaren inte är en kommun, den/de kommun/-er som Kontrollerar aktuell Aktieägare, förbinder sig att teckna egendomsförsäkring (Others-programmet) inom angiven frist, även om försäkringsperioden börjar löpa efter fristens utgång och/eller att ingående av försäkringsavtal sker efter fristens utgång.

8.3 Ändring av aktiefördelning – ny aktieägare eller tillkommande Aktier till Aktieägare vid omfördelning

8.3.1 <u>Ny Aktieägare</u>

Vid ny Aktieägare ska befintliga Aktieägare fatta beslut om nyemission av Aktier till den nya Aktieägaren, efter det att den nya Aktieägaren tillträtt detta Avtal.

Den nya Aktieägarens ägarandel, det vill säga antal Aktier som ska emitteras, beräknas utifrån ~~befolkningsomfattning och TSI enligt ovan~~ 8.1.

Aktiernas emissionspris ska uppgå till: *Aktiernas kvotvärde + Aktieägarens Solvenskrav. Aktieägarens Solvenskrav beräknas utifrån Bolagets Solvenskrav, inklusive den nya*

Aktieägaren, x den nya Aktieägarens ägarandel i Bolaget. Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

Av Bilaga 8.3.1 framgår exempel hur ny Aktieägarens ägarandel respektive emissionsbelopp ska beräknas.

8.3.2 Ökning av Aktieägares antal Aktier vid omfördelning

Vid nyemission i samband med omfördelning av ägarandel ska Aktieägaren betala ett belopp motsvarande de nyemitterade Aktiernas kvotvärde och i övrigt förbinder sig Aktieägaren att teckna sig för det antal Aktier som styrelsen beslutat att Aktieägaren ska inneha, varvid övriga Aktieägare förbinder sig att besluta om nyemission i enlighet med styrelsens beslut. Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

Härutöver ska Aktieägaren förbinda sig att tillföra Bolaget ett ovillkorat aktieägartillskott om Aktieägarens Individuella Solvenskapital understiger Aktieägarens faktiska andel (utifrån nya ägarandelen) av Bolagets Solvenskrav.

Det belopp Aktieägaren ska tillföra i ovillkorat aktieägartillskott uppgår till: *(Bolagets Solvenskrav x Aktieägarens ägarandel i %) – (Aktieägarens Individuella Solvenskapital inklusive tillfört aktiekapital genom nyemissionen)*.

Skulle beloppet vid beräkningen blir 0 kronor eller minus, behöver Aktieägaren inte göra något ovillkorat aktieägartillskott.

Av Bilaga 8.3.2 framgår exempel hur beräkningen görs för att fastställa om Aktieägaren behöver tillskjuta Bolaget ovillkorat aktieägartillskott samt aktuellt belopp.

8.4 Ändring av aktiefördelning – avträdande Aktieägare eller minskning av Aktier hos Aktieägare vid omfördelning

8.4.1 Minskning av antal Aktier med anledning av omfördelning

Om en Aktieägares innehav av Aktier ska minskas med anledning av att styrelsen beslutat om att omfördela antalet Aktier mellan befintliga Aktieägare ska Aktieägaren, i samband med att del av Aktieägarens Aktier löses in av Bolaget, ha rätt att få ut belopp (förutsatt att aktiebolagslagens och försäkringsrörelselagens bestämmelser är uppfyllda) motsvarande: inlösta Aktiers kvotvärde + (Aktieägarens Individuella Solvenskapital – (2 x Aktieägarens Individuella Solvenskrav efter inlösen av Aktierna)).

Här kan även aktieöverlåtelse till kvotvärde utefter 8.1 tillämpas.

8.4.2 Avträdande Aktieägare

Med beaktande av att Bolagsordningen anger att Bolaget inte får verka på den traditionella försäkringsmarknaden ska aktuella försäkringarna avslutas när Aktieägare väljer att avträda som ägare eller om Aktieägare ska avträda som ägare för att villkoren för ägarskap inte är uppfyllt (se ovan punkt 8.2.3 och 8.2.4). Detta innebär att Aktieägaren (inklusive bolag

Kontrollerat av Aktieägaren och/eller kommun/-er som Kontrollerar–Aktieägaren, som innehar försäkring hos Bolaget) och Bolaget ska ingå dels ett slutregleringsavtal, dels ett preklusionsavtal. Avtalen ska i allt väsentlig följa villkoren i Bilaga 8.4.2A. Av Bilaga 8.4.2A framgår vidare ett exempel på hur ett slutregleringsavtal kan se ut.

I samband med att Aktieägarens Aktier löses in av Bolaget har Aktieägaren rätt att få ersättning för sina Aktier motsvarande Aktiernas kvotvärde. Härutöver har Aktieägaren rätt att få ut sitt överstigande Individuella Solvenskapital minskat med ett belopp som beräknas av aktuarien, inklusive dels avvecklingsfond, dels den upplösning som kan ske av Bolagets säkerhetsreserv efter att Aktieägarens Aktier lösts in. ~~Grunderna för aktuariens beräkning samt exempel framgår av Bilaga 8.4.2B.~~

8.4.3 Medverkan till beslut samt utbetalning till Aktieägaren med mera

Ska Aktieägarens Aktier (helt eller delvis) lösas in enligt ovan förbinder sig samtliga Aktieägare, inklusive den Aktieägare vars Aktier ska dras in, att medverka till de beslut samt underteckna de handlingar som behövs för att verkställa och genomföra indragningen (inklusive nedsättningen av aktiekapitalet) tillsammans med efterföljande fondemission för att återställa aktiekapitalet. Aktieägare som inte medverkar, och därmed förhindrar att ändringen kan genomföras, ska hålla Bolaget skadeslöst för samtliga kostnader som uppstår på grund av detta.

Det belopp som Aktieägaren har rätt till enligt ovan ska betalas ut omgående (och senast inom 5 Bankdagar) efter att beslutet om nedsättning av aktiekapitalet och återbetalning registrerats hos Bolagsverket. Betalning ska ske kontant om inte parterna kommer överens om annat.

8.5 Pantsättning av Aktier

Aktieägare får inte pantsätta sina Aktier.

9 Meddelande

9.1 Alla meddelanden under Avtalet ska vara skriftligen (vilket inkluderar mejl) och skickas till Aktieägarnas kontaktpersoner genom personligt överlämnande, bud, rekommenderat brev, eller mejl till Aktieägares kontaktuppgifter ~~i Bilaga 2.2~~.

9.2 Meddelandet ska anses ha kommit Aktieägare tillhanda

i) om det levererades personligen eller med bud: vid överlämnandet;

ii) om avsänt som rekommenderat brev: tre Bankdagar efter avlämnande för postbefordran;

iii) om avsänt med mejl: vid mottagande av bekräftelse om att mejlet kommit fram (till exempel genom mejl från mottagaren med bekräftelse eller mottagande av läskvitto, som mottagaren ska skicka omgående. Leveranskvitto utgör inte ensamt

bekräftelse på mottagande).

9.3 Ändring av kontaktuppgifter ska meddelas Bolagets styrelse på sätt som föreskrivs i denna bestämmelse.

10 Sekretess och utgivande av information

10.1 Aktieägarna är införstådda med att deras ägare genom styrelser och respektive kommunfullmäktig kan komma att ta del av bland annat. Avtalet och annan information, varvid hela eller delar av informationen kan komma att bli offentlig.

10.2 Aktieägarna är överens om att avtal och annan information som belagts med sekretess, med stöd av bestämmelse i lag eller föreskrift, ska behandlas i enlighet med den lagstiftningen.

11 Övriga bestämmelser

11.1 Tillägg till eller ändring av detta Avtal ska vara skriftliga och vederbörligen undertecknade av Aktieägarna.

11.2 Ingen av Aktieägarna får helt eller delvis överlåta sina rättigheter eller skyldigheter enligt detta Avtal utan övriga Aktieägares föregående skriftliga samtycke, vilket inte oskäligen ska hållas inne.

11.3 Om domstol eller myndighet skulle finna att någon bestämmelse i Avtalet är ogiltig eller icke verkställbar, ska bestämmelsen i fråga och alla övriga bestämmelser vara gällande och verkställbara i den utsträckning som tillämplig lag tillåter, och Aktieägarna ska lojalt förhandla med varandra i syfte att överenskomma om nödvändiga förändringar av detta Avtal för att vidmakthålla Avtalets struktur, syfte och anda.

12 Avtalstid

12.1 Detta avtal gäller i 10 år från Avtalsdagen. Sägs Avtalet inte upp av Aktieägare senast 12 månader före avtalsperiodens utgång förlängs Avtalet på oförändrade villkor med 5 år i sänder, med 12 månaders uppsägningstid före respektive förlängningsperiods utgång. Uppsägning ska vara skriftlig och tillställas Bolagets styrelse.

12.2 Aktieägare som väljer att säga upp Avtalet ska, om nytt Avtal inte träffas före avtalsperiodens utgång, avträda som Aktieägare med tillämpning av punkt 8.4. För övriga Aktieägare fortsätter Avtalet att gälla i sin tidigare lydelse (om inte nytt avtal träffats).

13 Tvist och tillämplig lag

13.1 På Avtalet ska svensk rätt tillämpas, utan hänsyn till dess lagvalsregler.

13.2 Tvist i anledning av Avtalet ska i första hand lösas genom förhandlingar mellan parterna. För det fall sådana förhandlingar inte lyckas ska tvisten slutligt avgöras i allmän domstol.

_____

Detta Avtal är upprättat i tolv (12) likalydande exemplar, av vilka varje Aktieägare tagit var sitt.

_____den_____
Ort Datum

Gävle kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Helsingborgs stad genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Kiruna kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Piteå kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Sundsvalls kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Trollhättans Stad genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Trondheim kommune genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Umeå kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Uppsala kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Örnsköldsviks kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Örebro kommun genom

_____

_____den_____
Ort Datum

Skövde kommun genom

_____

Bilaga 1

Definitionslista

I Avtalet, om inget annat framgår av sammanhanget, ska följande ord och uttryck ha den betydelse som anges nedan:

”Aktie” / ”Aktierna”	betyder nuvarande och framtida aktier i Bolaget. ~~Per Avtalsdagen finns 28 000 aktier med ett kvotvärde om 1 000 kronor per aktie.~~
”Aktieägare” / “Aktieägarna”	avser enskild part respektive samtliga parter som vid var tid äger Aktie i Bolaget. Vid tillämpning av punkt 7 respektive delar av punkt 8 ska begreppet ges den innebörd som framgår av dessa punkter.
“Avtalet”	betyder detta aktieägaravtal och samtliga bilagor därtill.
”Avtalsdag”	datumet som anges i ingressen.
”Bankdag”	betyder dag (med undantag för lördag, söndag och allmän helgdag) när bankerna i Sverige håller öppet för normala affärstransaktioner (det vill säga inte endast bankaffärer på Internet).
“Bolaget”	Svenska Kommun Försäkrings AB, org.nr 516406–0039.
”Bolagets Solvenskrav”	avser försäkringsrörelselagens solvenskapitalkrav multiplicerat med den säkerhetsmarginal bolagets styrelse vid var tidpunkt fastställt (se punkt 4.4).
”Bolagsordningen”	betyder Bolagets vid var tid gällande bolagsordning som per Avtalsdagen har det innehåll som framgår av Bilaga 3.3.
”Dotterbolag”	har den betydelse som framgår av punkt 2.3.
”inklusive”	avser inklusive men inte begränsat till.
”Individuellt Solvenskapital”	har den betydelse som framgår av punkt 7.3.
”Individuellt Solvenskrav”	avser en Aktieägares andel av Bolagets Solvenskrav och har den betydelse som framgår av punkt 7.4.
”Kommunal Egendom”	avser egendom och inventarier som används i den verksamhet som en kommun eller kommunalt bolag bedriver inom skola, vård, omsorg, kultur och fritid, räddningstjänst, gata/park, parkering, hamn, flyg, sortering för återvinning, exploatering, VA-verksamhet samt administration.

”Koncern”	Bolaget och Dotterbolag gemensamt.
”Kontroll” eller ”Kontrolleras”	avser ägande av överstigande 50 procent av aktierna eller behörighet att, direkt eller indirekt, utse, anvisa eller annars kontrollera en majoritet av styrelsen, företagsledningen eller annan persons åtgärder, oavsett om detta sker genom ägande av aktier eller andra andelar, genom avtal eller på annat sätt.
”Resultatandel”	har den betydelse som framgår av punkt 7.2.
”TSI”	betyder totalt försäkringsbelopp (Eng: Total Sum Insured).

Bilaga 5.1

Med beaktande av 10 kap. 4 § kommunallagen ska nedanstående frågor alltid anses vara av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt:

i) ändring av bolagsordningen i Bolaget avseende företagsnamnet, verksamhetsföremålet (dock inte ändring av verksamhetsföremålet som endast avser borttagande av en eller ett par försäkringsklasser) samt aktiekapitalet;

ii) ändring av aktiekapitalet i bolag inom Koncernen (där inte aktiekapitalet återställs genom samtida åtgärd);

iii) bildande av Dotterbolag, delning (när detta tillåts enligt lag) eller fusion av bolag inom Koncernen;

iv) förvärv av aktierna eller del av aktierna i annat företag;

v) ingående av nytt aktieägaravtal eller ändringar av befintligt Avtal.

Bilaga 7.4 och 8.1

bilaga 7.4: Solvenskapitalkrav med nytt aktieägaravtal och omfördelning aktier samt krav på ovillkorat tillskott
bilaga 8.1: Beräkning av aktiekapital baserat på viktning enligt nytt aktieägaravtal

SCR	Av styrelsen fastställt mål	Kvotvärdet av aktie
237 066 708	355 600 062	1000

	Invånarantal	TSI others	Premier totalt	Justering	Bilaga 8.1 Aktieför-delning	Antal aktier efter omfördelning	Andel solvenskrav	Individuellt eget kapital	Bilaga 7.4 Behov av tillskott
Gävle	103 959	24 793 445 782	36 469 999	2,03%	13,0%	10 532	46 217 406	130 435 331	0
Sundsvall	99 102	31 095 946 000	31 048 686	2,22%	13,0%	10 572	46 392 993	98 166 563	0
Kiruna	22 482	11 325 222 000	14 809 187	-1,15%	3,0%	2 452	10 762 255	8 981 667	-1 780 587
Uppsala	248 147	36 709 127 582	49 146 615	1,40%	19,0%	15 377	67 477 043	98 529 906	0
Piteå	42 354	17 828 260 000	15 811 855	-2,60%	3,0%	2 419	10 615 119	-1 380 317	-11 995 436
Trollhättan	58 937	23 973 676 520	22 207 518	-2,70%	5,0%	4 050	17 773 253	27 733 211	0
Trondheim	216 889	43 063 150 000	36 365 167	-2,70%	13,0%	10 565	46 362 639	29 873 794	-16 488 846
Helsingborg	152 395	32 265 120 000	19 986 042	2,50%	13,0%	10 504	46 094 133	42 008 276	-4 085 857
Örnsköldsvik	55 450	16 596 256 000	12 299 475	-0,20%	5,0%	4 038	17 721 787	16 795 237	-926 550
Umeå	134 442	40 666 764 000	24 345 281	1,20%	13,0%	10 524	46 183 433	28 616 461	-17 566 972
	1 134 157	**278 316 967 884**	**262 489 825**	**0**	**100,00%**	**81 034**	**355 600 062**	**479 760 129**	**-52 844 248**
Fördelningsnyckel	**0,25**	**0,35**	**0,40**						

Bilaga 8.3.1

Beräkning av aktieantal för tillträdande aktieägare

	SCR	Av styrelsen fastställt mål
Solvenskrav med ny aktieägare	237 066 708	355 600 062

	Invånarantal	TSI others	Premier Totalt	Justering	Aktiefördelning	Befintligt antal aktier före omfördelning	Antal aktier efter omfördelning
Gävle	103 959	24 793 445 782	36 469 999	0,53%	10%	7 520	8 103
Sundsvall	99 102	31 095 946 000	31 048 686	0,66%	10%	7 595	8 103
Kiruna	22 482	11 325 222 000	14 809 187	-0,62%	3%	1 922	2 431
Uppsala	248 147	36 709 127 582	49 146 615	2,88%	18%	15 936	14 586
Piteå	42 354	17 828 260 000	15 811 855	-1,82%	3%	3 525	2 431
Trollhättan	58 937	23 973 676 520	22 207 518	-2,64%	4%	4 760	3 241
Trondheim	216 889	43 063 150 000	36 365 167	-1,51%	12%	14 972	9 724
Helsingborg	152 395	32 265 120 000	19 986 042	1,03%	10%	10 604	8 103
Örnsköldsvik	55 450	16 596 256 000	12 299 475	-0,46%	4%	4 256	3 241
Umeå	134 442	40 666 764 000	24 345 281	0,88%	11%	9 944	8 914
Örebro	160 386	22 819 310 000	25 580 026	2,15%	11%	0	8 914
Skövde	58 034	23 973 676 520	10 645 891	-1,08%	4%	0	3 241
	1 352 577	**325 109 954 404**	**298 715 742**	**0,00%**	**100,00%**	**81 034**	**81 034**

Fördelningsnyckel för aktiefördelning	**0,25**	**0,35**	**0,4**

Bilaga 8.3.2: Ökning av Aktieägares antal Aktier vid omfördelning samt
Solvenskapitalkrav per aktieägare med behov av eventuella tillskott

Kvotvärde per aktie	Solvenskapitalkrav (SCR)	Av styrelsen fastställt mål
1 000	237 066 708	355 600 062

	Invånare	TSI OTHERS	Premier TOTALT	Justering	Befintligt antal aktier	Nytt antal aktier efter omfördelning	Befintlig beräkning - andel aktier	Ny andel efter omfördelning	Respektive parts solvenskapital före omfördelning	Respektive parts solvenskapital efter omfördelning	Respektive parts solvenskrav baserad på ny fördelning	Balans=skillnad mellan eget solvenskapital och solvenskrav	Behov av tillskott
Gävle	103 959	24 793 445 782	36 469 999	0,53%	7 520	8 103	9,28%	10,00%	129 884 044	130 470 873	35 575 053	94 895 819	0
Sundsvall	99 102	31 095 946 000	31 048 686	0,66%	7 595	8 103	9,37%	10,00%	97 642 664	98 148 642	35 549 375	62 599 267	0
Kiruna	22 482	11 325 222 000	14 809 187	-0,62%	1 922	2 431	2,37%	3,00%	8 443 116	8 950 365	10 660 230	- 1 709 864	-1 709 864
Uppsala	248 147	36 709 127 582	49 146 615	2,88%	15 936	14 586	19,67%	18,00%	99 049 040	97 698 810	64 006 474	33 692 335	0
Piteå	42 354	17 828 260 000	15 811 855	-1,82%	3 525	2 431	4,35%	3,00%	-249 517	-1 343 928	10 666 108	- 12 010 036	-12 010 036
Trollhättan	58 937	23 973 676 520	22 207 518	-2,64%	4 760	3 241	5,87%	4,00%	28 447 328	26 931 918	14 238 178	- 12 693 740	0
Trondheim	216 889	43 063 150 000	36 365 167	-1,51%	14 972	9 724	18,48%	12,00%	36 747 207	31 502 809	42 687 465	- 11 184 656	-11 184 656
Helsingborg	152 395	32 265 120 000	19 986 042	1,03%	10 604	8 103	13,09%	10,00%	44 514 695	42 011 295	35 547 721	6 463 574	0
Örnsköldsvik	55 450	16 596 256 000	12 299 475	-0,46%	4 256	3 241	5,25%	4,00%	16 995 886	15 980 079	14 218 884	1 761 195	0
Umeå	134 442	40 666 764 000	24 345 281	0,88%	9 944	8 914	12,27%	11,00%	30 429 241	29 401 358	39 126 436	- 9 725 078	-9 725 078
Örebro	160 386	22 819 310 000	25 580 026	2,15%	0	8 914	0,00%	11,00%	0	0	39 103 272	- 39 103 272	-39 103 272
Skövde	58 034	23 973 676 520	10 645 891	-1,08%	0	3 241	0,00%	4,00%	0	0	14 220 867	- 14 220 867	-14 220 867
	1 352 577	**325 109 954 404**	**298 715 742**	**0,00%**	**81 034**	**81 034**	**100,00%**	**100,00%**	**491 903 703**	**479 752 220**	**355 600 062**	**124 152 158**	**-87 953 773**

Fördelnings-
nyckel Viktning 0,25 0,35 0,40

Justering: En justering är gjord med tanken att golv är 3%
och 19,9% är tak.

BILAGA 8.4.2A – MALLAVTAL FÖR PREKLUSIONSAVTAL

SVENSKA KOMMUN FÖRSÄKRINGS AB

och

[KOMMUNENS NAMN, MEDFÖRSÄKRADS NAMN]

har träffat följande

PREKLUSIONSAVTAL

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Bakgrund 1

2 Försäkringarnas förfall m.m. 1

3 Försäkringsersättning 2

4 Avtalstid 2

5 Fullständig reglering samt överlåtelse av Avtalet 2

6 Avtalets undertecknande, ändringar och tillägg 2

7 Skadeanmälan 2

7.3 Kontaktuppgifter Försäkringsgivaren för skadeanmälan 3

8 Sekretess 3

9 Bestämmelses ogiltighet 3

10 Tvist m.m. 3

Detta avtal (”**Avtalet**”) har träffats denna dag mellan

1. Svenska Kommun Försäkrings AB, org.nr 516406–0039, (”**Försäkringsgivaren**”)

och

2. [Kommunen eller medförsäkrads namn, org.nr, adress – ett avtal upprättas per försäkringstagare], (”**Försäkringstagaren**”)

Försäkringsgivaren och Försäkringstagaren benämns nedan gemensamt ”**Parterna**” eller enskilt för ”**Part**” eller ”**Parten**”.

1 Bakgrund

1.1 Försäkringsgivaren är ett försäkringsbolag som ägs av Försäkringstagaren tillsammans med nio andra kommuner. Försäkringstagaren har tecknat försäkringsavtal avseende [ange vilka försäkringsavtal Försäkringstagaren har], tillsammans benämnda ”**Försäkringarna**”.

1.2 I definitionen ”Försäkringarna” inkluderas samtliga försäkringsavtal för åren 20xx–(*aktuellt år*) där Försäkringstagaren enligt villkoren för Försäkringarna har rätt att framställa krav om inträffad skada vid tidpunkten för undertecknandet av detta Avtal.

1.3 För Försäkringarna gäller följande villkor:

Försäkringsklass	**Försäkringsbrev**
Egendom & Avbrott	
Allmänt Ansvar	
Olycksfall	

1.4 I de för Försäkringarna gällande villkoren framgår att Försäkringarna täcker sådana skador som inträffar under den tid då Försäkringarna är i kraft samt att skador ska anmälas inom viss tid från det att skadan konstaterats. Det kan således inte uteslutas att anspråk på ersättning enligt Försäkringarna kan framställas efter det att Försäkringarna förfallit.

1.5 I syfte att kunna avveckla affärsförhållandet mellan Parterna har Parterna kommit överens om att Försäkringstagaren oåterkalleligen ska avsäga sig rätten att framställa anspråk på ersättning enligt Försäkringarna och på de villkor som framgår av detta Avtal.

2 Försäkringarnas förfall m.m.

2.1 Avtalstiden för Försäkringarna har gått ut den 31 december (*aktuellt år*) och förlängning har inte kommit överens mellan Parterna.

2.2 Som framgår av avtalsvillkoren har dock Försäkringstagaren rätt att framställa krav om inträffad skada även efter Försäkringarnas förfall. Parterna har därför kommit överens om att villkoret om skadeanmälan enligt Försäkringarna inte ska gälla mellan Parterna. Istället ska följande villkor gälla vid skadeanmälan: Skadeanmälan enligt Försäkringarna ska göras senast den 31 december (*aktuellt år*) för att få göras gällande. Försäkringstagaren förlorar sin rätt till ersättning för skada enligt Försäkringarna för skadeanmälan som inkommer till Försäkringsgivaren från och med den 1 januari (*aktuellt år+1*).

2.3 Vid bedömningen om skadeanmälan inkommit i tid ska punkt 7 nedan tillämpas.

3 Försäkringsersättning

3.1 Försäkringsgivaren förbinder sig att behandla anspråk på ersättning enligt Försäkringarna som inkommit till Försäkringsgivaren senast den 31 december (*aktuellt år*).

3.2 Försäkringstagaren förbinder sig oåterkalleligen att inte framställa skadeanmälan efter den 31 december (*aktuellt år*).

4 Avtalstid

Detta Avtal träder i kraft dagen för undertecknandet och gäller tillsvidare.

5 Fullständig reglering samt överlåtelse av Avtalet

5.1 Detta Avtal utgör Parternas fullständiga reglering av alla frågor som Avtalet berör. Alla skriftliga eller muntliga åtaganden och utfästelser som föregått Avtalet ersätts av innehållet i detta Avtal.

5.2 Avtalet eller delar därav, och de rättigheter och skyldigheter som följer av detta, ska inte av Part kunna överlåtas utan motpartens skriftliga medgivande.

6 Avtalets undertecknande, ändringar och tillägg

Ändringar av och tillägg till detta Avtal ska för att vara bindande vara skriftligen avfattade och behörigen undertecknade av Parterna.

7 Skadeanmälan

7.1 Skadeanmälan ska vara skriftligen (vilket inkluderar mejl) till Försäkringsgivarens kontaktuppgifter som framgår nedan och inges genom personligt överlämnande, bud, rekommenderat brev eller mejl.

7.2 Skadeanmälan ska anses ha kommit Försäkringsgivaren tillhanda

7.2.1 om det levererades personligen eller med bud: vid överlämnandet;

7.2.2 om det skickades som rekommenderat brev med mottagningsbevis: fyra vardagar efter avlämnande för postbefordran;

7.2.3 om avsänt med mejl: vid mottagande av bekräftelse om att mejlet kommit fram (t.ex. genom mejl från mottagaren med bekräftelse eller mottagande av läskvitto, som mottagaren ska skicka omgående. Leveranskvitto utgör inte ensamt bekräftelse på mottagande).

7.3 Kontaktuppgifter Försäkringsgivaren för skadeanmälan

Adress vid bud m.m.:

Postadress:

Mejladress:

8 Sekretess

8.1 Part förbinder sig att inte för utomstående avslöja information och kunskap om Avtalet eller den andra Parten, som Part fått del av som en följd av Avtalet och som dessförinnan inte var tillgänglig för Part alternativt är eller blir allmänt känd på annat sätt än genom brott mot Avtalet. Denna sekretessförbindelse gäller så länge Avtalet är i kraft och för en tid av två år därefter.

8.2 Sekretessåtagandet ovan omfattar dock inte information eller kunskap som blir offentlig på grund av tvingande bestämmelser i lag, andra föreskrifter eller motsvarande eller som Part enligt domstols, skiljenämnds eller myndighets beslut eller dom är skyldigt att lämna ut. Parterna äger vidare, utan hinder av sekretessåtagandet, rätt att i) till rådgivare och finansiärer som är skyldiga att iakttaga sekretess lämna information; ii) lämna information till domstol eller motsvarande för att tillvarata sin rätt enligt Avtalet; eller iii) lämna information för att kunna fullgöra sina förpliktelser enligt Avtalet.

9 Bestämmelses ogiltighet

Om domstol eller myndighet skulle finna att någon bestämmelse i Avtalet är ogiltig eller icke verkställbar, ska bestämmelsen i fråga och alla övriga bestämmelser vara gällande och verkställbara i den utsträckning som tillämplig lag tillåter. Parterna ska lojalt förhandla med varandra i syfte att överenskomma om nödvändiga förändringar av Avtalet för att vidmakthålla Avtalets struktur, syfte och anda.

10 Tvist m.m.

10.1 På Avtalet ska svensk rätt tillämpas.

10.2 Tvist angående giltighet, tolkning eller tillämpning av detta Avtal, liksom andra tvister härrörande ur rättsförhållanden på grund av detsamma, ska slutligt avgöras genom talan vid allmän domstol.

10.3 Om Avtalet, eller rättigheter och/eller skyldigheter överlåts på annan, ska denna punkt 10 (Tvist m.m.) bli automatiskt gällande för den övertagande parten.

Detta Avtal har upprättats i två original, där Försäkringsgivaren och Försäkringstagaren har tagit ett original var.

_____den_____	_____den_____
Ort Datum	Ort Datum
Svenska Kommun Försäkrings AB	Försäkringstagaren
_____	_____
_____	_____

BILAGA 8.4.2A – EXEMPEL

Avtal om avslut av försäkringsavtal

Parter: Svenska Kommun Försäkrings AB (SKFAB)

och

ABC Kommun (Försäkringstagaren)

Bakgrund

Försäkringstagaren har under åren 2010-2021 varit försäkringstagare i SKFAB med nedanstående försäkringsavtal gällande. Inga försäkringsavtal utöver dessa har varit gällande mellan parterna.

Försäkringsklass	**Försäkringsbrev**
Egendom & Avbrott	EG/AV 2010, EG/AV 2011, EG/AV 2012, EG/AV 2015, EG/AV 2019
Allmänt Ansvar	ANSV 2010, ANSV 2011, ANSV 2012, ANSV 2014
Olycksfall	OLY 2016, OLY 2017, OLY 2018

Försäkringstagaren har valt att inte vara försäkringstagare i SKFAB från och med 1 januari 2022.

Parterna är överens om att inträffade skadefall under ovanstående försäkringsavtal och som inte är slutreglerade senast 30 juni 2022 ska regleras via kontantersättning från SKFAB till försäkringstagaren. Regleringen ska baseras på aktuell ersättningsreserv.

Slutregleringens innehåll och storlek

Skador som ingår i slutreglering är nedanstående:

Skadenummer	Försäkringsbrev	Slutligt ersättningsbelopp (svenska kronor)
1	EG/AV 2012	100 000
2	ANSV 2012	500 000
3	ANSV 2014	1 500 000
4	EG/AV 2015	2 000 000
5	OLY 2018	200 000
6	EG/AV 2019	500 000
	SUMMA:	**4 800 000**

Parterna är överens om att SKFAB ersätter till Försäkringstagaren ett belopp av 4 800 000 kronor som en allt för ett ersättning för samtliga försäkringsår och försäkringsavtal specificerade ovan.

Ingen part har rätt att mot den andra parten rikta ersättningskrav efter detta avtals ingående, ej heller avseende skador som inte inkluderas i ovanstående slutreglering, ej heller avseende premieregleringar, ej heller avseende regresser.

SKFAB ska betala 4 800 000 kronor senast den 31 juli 2022 till kontonummer xxxxyyyy.

Gällande rätt

På detta avtal gäller svensk rätt, utan hänsyn tagen till dess lagvalsregler.

Tvister

Tvist angående giltighet, tolkning eller tillämpning av detta avtal, liksom andra tvister härrörande ur rättsförhållanden på grund av detsamma, ska slutligt avgöras genom talan vid allmän domstol.

Om avtalet, eller rättigheter och/eller skyldigheter enligt avtalet överlåts på annan, ska denna punkt (Tvister) bli automatiskt gällande för den övertagande parten.

Underskrifter

_____den_____	_____den_____
Ort Datum	Ort Datum
Svenska Kommun Försäkrings AB	ABC Kommun
_____	_____
_____	_____

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

§ 274

Diarienr: KS-2026/00730

Nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB

Beslut

Kommunfullmäktige beslutar

att godkänna Örebro kommun respektive Skövde kommun som nya delägare i bolaget med inträdesdatum 2027-01-01

att fastställa aktieägaravtal inklusive bilagor.

Ärendebeskrivning

Styrelsen i Svenska Kommun Försäkrings AB har efter översyn lämnat ett justerat förslag till aktieägaravtal till delägarkommunerna däribland Umeå kommun. Parallellt med översynen har Örebro respektive Skövde kommun ansökt om delägarskap i Bolaget där bägge kommuner efter noggrann prövning av Bolaget konstateras uppfylla angivna kriterier och kravställning.

Beslutsunderlag

Missiv nya delägarkommuner samt justerat Aktieägaravtal i Svenska Kommun Försäkrings AB
Missiv avseende nya delägarkommuner (1)
Bilaga 1 Nya delägare protokollsutdrag Örebro
Bilaga 2 Nya delägare protokollsutkast Skövde
Missiv avseende justerat Aktieägaravtal (2)
Bilaga 1 Justerat Aktieägaravtal rent (1)
Bilaga 2 Justerat Aktieägaravtal ändringsmarkerat (2)
Bilaga 3 Justerat Aktieägaravtal Bilagor 7.4, 8.1, 8.3.1, 8.3.2 (3)
Bilaga 4 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Mallavtal för slutreglerings- och preklusionsavtal (2)

Umeå kommun
Click here to enter text.

Protokollsutdrag
Click here to enter text.

Bilaga 5 Justerat Aktieägaravtal Bilaga 8.4.2A Exempel slutregleringsavtal (2)

Beslutet ska skickas till
Svenska Kommun Försäkrings AB, info@skfab.se med kopia till roger.nyman@skfab.se

Justerares sign:

Utdraget bestyrks:

UMEÅ KOMMUN

Tjänsteskrivelse
2026-09-07

Kommunstyrelsen

Diarienr: KS-2025/00794

Stadsdirektören informerar

Förslag till beslut

Ärendebeskrivning

Vid sammanträdet 2026-09-15 informerar stadsdirektör Elin Pietroni om aktuella frågor.